

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

**Збірник матеріалів
XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів**

01 лютого 2019 року

*За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова*

Маріуполь – 2019

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2019. – 262 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 6 від 28.01.2019)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

Члени редколегії: Булатова О.В., д.е.н., проф.; Безчотнікова С.В., д.філол.н., проф.; Задорожна-Княгницька Л.В., д. пед. н., доцент; Лисак В.Ф. д.і.н., проф.; Омельченко В.Я., д.е.н., проф.; Павленко О.Г., д.філол.н., доц.; Романцов В.М. д.і.н., проф.; Слющинський Б.В., д.соц.н., проф.; Толпежников Р.О., д.е.н., доц.; Чентуков Ю.І., д.е.н., проф.; Шепітько С.В., к.філол.н., проф.

Збірник містить матеріали XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 01 лютого 2019 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, літературознавства і культурології, філології, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

ЗМІСТ

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

<i>Балабанов К.В.</i> МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ	11
--	----

СЕКЦІЯ

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

<i>Балабанова Н.В.</i> НЕТАРИФНИЙ ПРОТЕКЦІОНІЗМ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	13
<i>Булатова О.В.</i> МІЖНАРОДНІ ВИРОБНИЧІ МЕРЕЖІ У СУЧАСНОМУ СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	15
<i>Зайковський О.С.</i> ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	16
<i>Захарова О.В.</i> ТРАНСПОРТНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ.....	17
<i>Макогон У.</i> PECULIARITIES OF ECONOMIC REGIONAL DEVELOPMENT IN TERMS OF THE MILITARY-POLITICAL CRISIS.....	19
<i>Марена Т.В.</i> АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ	21
<i>Ніколенко Т.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	23
<i>Омельченко В.Я., Омельченко Г.П.</i> НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА МАРІУПОЛЬ.....	25
<i>Чентуков Ю.І., Беззубченко О.А.</i> СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В СВІТОВИХ ПРОЦЕСАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ	27

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

<i>Балабаниць А.В.</i> CRM-СТРАТЕГІЯ: СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	29
<i>Гапонюк О. І., Осипенко К. В.</i> УМОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	31
<i>Горбашевська М.О.</i> УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	33
<i>Кислова Л.А.</i> СУТНІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	34
<i>Мацука В.М.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТУРИЗМУ.....	36
<i>Семкова Л.В.</i> СУЧАСНИЙ СТАН БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	38

СЕКЦІЯ

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

<i>Данилова С.В., Темирова-Хмикіна В.І.</i> НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	41
--	----

<i>Добровольська С.В.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ДОНБАСІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАЛІЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	42
<i>Іванова В.В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	44
<i>Мітюшкіна Х.С.</i> МЕТОДИ ОЦІНКИ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	46
<i>Пастернак О.М.</i> СЕЗОННІ КОЛИВАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ФОРМАЛЬДЕГІДОМ.....	48
<i>Черніченко Г.О., Беспалов С.І.</i> ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОДАТКУ	49
<i>Чечета Н.О.</i> ДОТРИМАННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ.....	52

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Бражко О.В.</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ.....	54
<i>Волік В.В.</i> ВИСОКОЯКІСНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУДДІ	55
<i>Годованик Є.В., Тихомирова Г.Є.</i> ЩОДО ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	57
<i>Ковейно Ю.В.</i> ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ	60
<i>Колосов Р.В.</i> ЗАХИСТ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА У КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	62
<i>Надежденко А.О., Барегамян С.Х.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	63
<i>Польщиков В.В.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО В СПРАВАХ ПРО НЕРОЗКРИТІ ВБИВСТВА	65
<i>Свірський Б.М.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПОЗА ВІЗУАЛЬНИМ ТА АУДІОСПОСТЕРЕЖЕННЯМ	67
<i>Філіпенко Т.В.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	68
<i>Хараберюш І.Ф.</i> ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ В ОСВІТІ	70

СЕКЦІЯ

МАТЕМАТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА В ОСВІТІ

<i>Дяченко О.Ф.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ САЙТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РЕЙТИНГУ WEBOMETRICS	73
<i>Крівенко С.В.</i> УЯВЛЕННЯ ОГРУДКУВАЧА ТИПОВИМИ ЛАНКАМИ.....	74
<i>Шабельник Т.В.</i> ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІМІТАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	76

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

<i>Гаврилова Н.В., Булик М.В.</i> ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИТАЮ У ХХІ СТ.....	78
---	----

<i>Гільченко О.Л.</i> ПОЗИЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ЩОДО ПРОЦЕСУ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ УКРАЇНИ.....	80
<i>Грідіна І.М.</i> «СІРА» ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ОСВІТЯНСЬКОЇ СФЕРИ У «СІРІЙ» ЗОНІ НА ДОНБАСІ.....	82
<i>Константинова Ю.В.</i> ПРОГРАМИ СПРИЯННЮ РОЗВИТКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ.....	84
<i>Мендрін О.В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПІДХОДИ ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ.....	85
<i>Митрощенко В.І.</i> РОЛЬ ОСНОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПРОВЕДЕННІ ВРЕХІТ.....	87
<i>Парлюк В.І.</i> АВСТРІЙСЬКА ПАРТІЯ СВОБОДИ - ЄВРОСКЕПТИКИ, ПОПУЛІСТИ АБО ЕКСТРЕМІСТИ?.....	88
<i>Пашина Н.П.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСОЛІДОВАНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНІ	91
<i>Ryabinin Y.</i> CHRONOLOGICAL ANALYSIS OF A. MERKEL'S ATTITUDE TOWARDS DONBASS CONFLICT.....	92
<i>Светлакова М.А.</i> ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЯК СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ.....	94
<i>Татай Е.О.</i> УТОЧНЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПІДХОДІВ РОЗУМІННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	96
<i>Трофименко А.В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	99
<i>Трофименко М.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ».....	101

СЕКЦІЯ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ

<i>Алфьоров А.Д.</i> НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПРОТЯГОМ БЕРЕЗНЯ – ТРАВНЯ 1917.....	104
<i>Веремєєва М.В.</i> ПЕРШИЙ КРОК У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СТУДЕНТІВ УРСР: ВСТУП ДО ВНЗ.....	106
<i>Волоніць В.С.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ МІСТА ОДЕСИ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ - ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	108
<i>Демченко А.В.</i> РІВЕНЬ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ, ЯК СКЛАДОВА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ МЕТАЛУРГІВ УКРАЇНИ У 1893 – 1903 РР.	110
<i>Коробка В.М., Коробка Ю.В.</i> МАРІУПОЛЬ 1909: ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ ПЛЮС ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ МІСТА.....	111
<i>Мельник А.М.</i> ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК СКЛАДОВА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1950-Х РР.).....	113
<i>Новікова С.В.</i> ПЕРША ПРОФСПІЛКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБІТНИКІВ МАРІУПОЛЯ	115
<i>Папазова А.В.</i> ІНФОРМАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ СКАРГ – ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХVІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІ СТ.	116

<i>Папац А.С.</i> НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ МАРІУПОЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ	118
<i>Романцов В.М.</i> МАРІУПОЛЬСЬКІ БІЛЬШОВИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЗБРОЙНОГО ПОВСТАННЯ (ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 1917 Р.). ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОРІЧЧЯ.....	120
<i>Тарасов С.В.</i> Н. ПАВЛИЩЕВ О ПРИЧИНАХ НАЦІОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЇ ВОЙНИ ПОД ПРЕДВОДИТЕЛЬСТВОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО	122
<i>Шитік Н.Ф.</i> ВПЛИВ ГОЛОДОМОРУ 1946-1947 РР. НА ПРИРОДНИЙ ПРИРІСТ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЧЧИНИ ЗА ДАНИМИ ПОТОЧНОГО СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ	124

СЕКЦІЯ

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

<i>Батичко Г.І., Янковський С.В.</i> КРЕАТИВНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ У ТВОРЕННІ НОВОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ МІСТІ РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ МУЗЕЮ ПРОСТО НЕБА «ОБЕРЕГИ УКРАЇНИ» В МАРІУПОЛІ.....	126
<i>Дабло Л.Г.</i> ТВОРЧІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ФОРМА КУЛЬТУРИ	127
<i>Кудлай В.О.</i> СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	128
<i>Манякіна О.С.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ В БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВАХ....	129
<i>Нікольченко Ю.М.</i> ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФЕДОРОВА В УКРАЇНІ .	131
<i>Орехова С.Є.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	133
<i>Сивак О.А.</i> МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....	135

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

<i>Іванець Т.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ БЮРОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ.....	136
<i>Пістелева Д.В.</i> ІДЕАЛИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	137
<i>Романцова Н.І.</i> УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ОЦІНКАХ СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ	138
<i>Слющинський Б.В.</i> КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВИМІР РІВНЯ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ	140
<i>Цибулько О.С.</i> ПОНЯТТЯ ЛЮБОВІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	142

СЕКЦІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА PR: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД

<i>Андрєєва Н.В.</i> РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РАДІОЖУРНАЛІСТІВ	144
<i>Брадов В.В.</i> КОНТЕНТ РИНКУ МЕДІА: ФАКТОРИ ВПЛИВУ	145
<i>Вялкова І.О.</i> ПРАВА ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВА ЛЮДИНИ І МЕДІА»	146

<i>Демідко О.О.</i> ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ»	148
<i>Мельникова О.С.</i> ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ НА КУРСІ «ПУБЛІЦИСТИКА»	149
<i>Піддубний С.А.</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСНОВ «ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ»	151
<i>Попова В.В.</i> РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	152
<i>Соколова Н.В.</i> ОСВІТА ДЛЯ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТА У СУЧАСНОМУ СВІТІ	153

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

<i>Євмененко О.В.</i> ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ШКОЛІ	156
<i>Мельничук І.В.</i> ДО ПИТАННЯ ГЕРАЛЬДИЧНОЇ ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО ХVІ – ХVІІ СТОЛІТЬ	157
<i>Мороз О.А.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СЛЕНГ», «ЖАРГОН», «АРГО»	159
<i>Хорошков М.М.</i> УКРАЇНСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: НА ПЕРЕХРЕСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ІДЕАЛІВ	160

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

<i>Березіна О.О.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	162
<i>Босва С.М.</i> ДЕЯКІ ВИСНОВКИ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ ДІАГНОСТИКИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ І АНАЛІЗУ ЇХ МОТИВАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ СТОСОВНО СПОСОБУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	164
<i>Брежнєва О.Г.</i> ОНОВЛЕННЯ СПОСОБІВ ТРАНСЛЯЦІЇ МАТЕМАТИЧНОГО ЗМІСТУ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	165
<i>Бухало О.Л.</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ІГРАШОК	167
<i>Демидова Ю.О.</i> ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ	169
<i>Косенко Ю.М.</i> ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ	170
<i>Макаренко Л.В.</i> ВИХОВАННЯ ЧУТТЯ МУЗИЧНОГО РИТМУ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	172
<i>Мякенька О.П.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІКТ	174
<i>Фунтікова О.О.</i> ІТ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРОГРАМИ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	175
<i>Щербакова К.Й.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДЛЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	178
<i>Яйленко В.Ф.</i> АВТОРСЬКА КАЗКА ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	179

СЕКЦІЯ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

<i>Вагабова А.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЛЮБОВІ ОСОБИСТІСТЮ..	182
<i>Варава Л.А.</i> ПСИХОСОМАТИЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ВЛАСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК УМОВА ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	183
<i>Горбань Г.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ.....	184
<i>Кулікова А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ Я-ОБРАЗУ В СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ У КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ.....	186
<i>Rorovich O.V.</i> FUNCTION OF CULTURAL CREATION AS THE FACTOR OF A PERSON'S CREATIVE POTENTIAL.....	187
<i>Стуліка О.Б.</i> РОЗВИТОК МНЕМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	188
<i>Тищенко Л.В.</i> ПРОФЕСІЙНІ ТА ОСОБИСТІСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ В СТРУКТУРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	189
<i>Харитинюк В.М.</i> ВИЩА ОСВІТА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ УСПІШНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ.....	191

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

<i>Воеводина Н.М.</i> МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	193
<i>Ганжело С.М.</i> ЯВИЩА СИНОНІМІЇ ТА АНТОНІМІЇ У СФЕРІ ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	194
<i>Гутникова А.В.</i> МЕТОДЫ ДИСТАНЦИОННОГО УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	195
<i>Даниленко О.С.</i> АББРЕВИАТУРНАЯ ЛЕКСИКА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦЬКОГО ЯЗЫКА).....	196
<i>Кажан Ю.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПОДКАСТІВ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВМІНЬ АУДІЮВАННЯ.....	198
<i>Каріда О.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ.....	200
<i>Loskoutova N.</i> NOTE SUR LA GENESE DES EMPRUNTS ALLER-RETOUR ENTRE L'ANGLAIS ET LE FRANÇAIS.....	202
<i>Марченко М.О.</i> ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ВІРШАХ Г.М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА.....	204
<i>Морева Г.Г.</i> ПРИНЦИП ВЕЖЛИВОСТІ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ	204

СЕКЦІЯ

МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<i>Басенко Г.Н.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНО-ДИАХРОНИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ	207
<i>Золотько Ю.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ	208
<i>Mikhajlitchenko L.</i> THE ROLE OF IMAGERY IN VERSE	210
<i>Назаренко Н.І.</i> ГОТИЧНЕ НАЧАЛО І СТИХІЯ ПІДСВІДОМОГО У ПОВІСТІ Г. ДЖЕЙМСА «ПОВОРОТ ГВИНТА».....	212
<i>Олійник С.В.</i> АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИСУДКА ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ	213
<i>Стьопін М.Г.</i> АВТОМАТИЗОВАНИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ ЗНАНЬ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	215
<i>Федорова Ю.Г.</i> МОВНА ГРА ЯК ЯВИЩЕ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	216
<i>Яблоков С.В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	218

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

<i>Мараховська Н.В.</i> MODERNIZATION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN THE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROCESS OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY	220
<i>Poklad T., Grachova A.</i> LE CARATTERISTICHE FONDAMENTALI DEL DRAMMA DI LUIGI PIRANDELLO	222
<i>Стасенко Є.А.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОНОМАСТИКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ.....	223
<i>Трифонов Г.В.</i> ВПЛИВ ІСТОРІЇ НА ІТАЛІЙСЬКЕ КІНОМИСТЕЦТВО У ХХ СТ.....	224
<i>Tsyrorenko L. G.</i> CARDUCCI NELLA STORIA LETTERARIA E CIVILE D'ITALIA	225

СЕКЦІЯ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

<i>Восевутко Н.Ю.</i> ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ	227
<i>Задорожна-Княгницька Л.В.</i> ПОНЯТТЯ «МЕНЕДЖЕР ОСВІТИ» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	228
<i>Нетреба М.М.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	230
<i>Павленко Є.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	231
<i>Тимофєєва І.Б.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	233
<i>Хаджинова І.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ОРІЄНТИРІВ	235

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

<i>Гаргаєва О.В.</i> ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ	237
<i>Жабко К.О.</i> КОНЦЕПТ ФІΛΙΑ У ЛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΧΝΙΧ ΔΙΕΡΕΛΑΧ ΝΟΒΟΓΡΕЦЬКОЇ ΜΟΒΙ.....	238
<i>Жарікова Ю.В.</i> СТРУКТУРНО-ΓΡΑΜΑΤΙΧΝΙ ΟΣΟΒΛΙΒΟΣΤΙ ΑΔΒΕΡΒΙΑΛΗΝΙΧ ΦΡΑΖΕΟΛΟΓΙΧΝΙΧ ΟΔΙΝΙЦЬ ΝΟΒΟΓΡΕЦЬКОЇ, ΟΚΡΑΪΝΣЬКОЇ ΤΑ ΑΝΓΛΙΪΣЬКОЇ ΜΟΒ	240
<i>Κίορ Ю.Α., Λαβεцька Ю.Β.</i> ΔΟ ΠΡΟΒΛΕΜΙ ΠΙΣЬΜΟΒΟΪ ΦΙΧΣΑЦΙΪ ΜΟΒΙ ΠΡΙΑΖΟΒΣЬΚΙΧ ΓΡΕΚΙΒ-ΡΟΜΕΪΒ.....	242
<i>Κοβιλενκο Η.Κ.</i> ΠΡΟΒΛΕΜΑ ΒΙΒΧΕΝΝΙΑ ΣΙΜΒΟΛΙΒ Β ΜΟΒΙ	243
<i>Νοβιцька Ο.Α.</i> ΡΟΖΟΜΙΝΝΙΑ ΙΝΣΟΜΟΒΝΟΪ ΧΟΔΟЖНЬΟΪ ΛΙΤΕΡΑΤΟΡΙΑ ΙΑΚ ΓΟΛΟΒΝΑ ΠΕΡΕΔΟΜΟΒΑ ΑΔΕΚΒΑΤΗΝΟΓΟ ΠΕΡΕΚΛΑΔΟ	244
<i>Πιχαхчи Ο.Β.</i> ΟΝΛΙΝΕ ΛΕΞΙКА ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ Η ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	245
<i>Ροжкова Ι.Γ.</i> ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΦΟΡΜΑΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΜΟΟΔΛΕ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΟΣ ΞΕΝΗΣ (με βάση την εμπειρία του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας και Μετάφρασης του Κρατικού Πανεπιστημίου Μαρσιούπολης).....	247
<i>Рябченко Ε.Β.</i> ΒΙΝΑΡΗ ΒΙΚΛΑΔΑΝΝΙΑ ΑΒΟ ΣΙΝΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΝΑ ΣΠΕЦΙΑΛΗΝΟСΤΙ «ΠΕΡΕΚΛΑΔ» (ΝΟΒΟΓΡΕЦЬКА) Β ΜΔΟ	249

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕΜΙ ΦΙΛΟΛΟΓІЇ ТА ПЕРЕΚΛΑΔΟ

<i>Γοσεβα Ο.Ι.</i> ΤΕΡΜΙΝΟΛΟΓΙΧΕΣΚΙΕ ΣΛΟΒΟСΟΧΕΤΑΝΙΑ Ι ΕΧСΠΛΙΚΑЦΙΑ ΣΕΜΑΝΤΙΚΙ СΛΟΒΑ Β ΖΑΙΜСΤВΟУЮЩΕΜ ΙΑΖЫΚЕ.....	250
<i>Дацер Κ. С.</i> ΜΙΦΟΛΟΓΙΧΝΙ ΑΛЮЗІЇ Β ΡΟΜΑΝΙ «ΜΑΓ» ΔΙΟΝΑ ΦΑΟΛΖΑ	251
<i>Λεуцька Η.Β.</i> ΟΣΟΒΝΗΕ ΠΡΟΒΛΕΜΗ ΠΕΡΕΒΟΔΑ ΕΧСΠРЕССΙΒΝΟΪ ΛΕΚΣΙΚΙ Β ΤΕΚΣΤΑΧ ΣΡΕΔΙΣΤΑ ΜΑССΟΒΟΪ ΙΝΦΟΡΜΑЦΙИ.....	251
<i>Μασлова Γ.Μ.</i> ΦΟΡΜΟΒΑΝΝΙΑ ΜΟΒΝΟΪ ΟΣΟΒΙΣΤΟСΤΙ Ο ΡΡΟЦΕСΙ ΔΒΟΜΟΒΝΟΓΟ ΝΑΒΧΑΝΝΙΑ Β ΡΕСΡΟΒΛΠЦІ ΡΟΛЬЩΑ	253
<i>Νікольченко Т.Μ.</i> ΝΑΡΟΔΝΙ ΙΓΡΙ ΜΑΡΙΟΠΟΛΙΑ.....	255
<i>Ρομανюк С.Γ.</i> СΙΝΤΑΚСΙС – ΒΡΑΓ ΠΕΡΕΒΟΔΧΙΚΑ	257
<i>Ταpapατοβ Μ.Μ.</i> ΟΣΟΒΕΝНОСΤΙ ΠΕΡΕΒΟΔΑ ΑΝΓΛΙΪΣΚΙΧ ΓΑΖΕΤНО-ΙΝΦΟΡΜΑЦΙΟΝΝΙΧ ΤΕΚΣΤΟΒ	259
<i>Χοpοβець Β.С.</i> ΚΟΓΝΙΤΙΒΗ ΚΟΝСΤΡΟУΟΒΑΝΝΙΑ ΕΚΖΙΣΤΕΝЦΙЙНОΪ ΤΑ ΑΚЦΙΟΝΑΛΗΝΟΪ ΠΡΙЙΜΕΝΝΙΚΟΒΟΪ ΚΑΟΖΑΤΙΒНОСΤΙ: ΡΟΡΙΒΝΙΑΛΗΝΙЙ ΑСΠΕΚΤ	261

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 378.014.25(477)

Балабанов К.В.

доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, Почесний Генеральний консул Республіки Кіпр в Маріуполі

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

Стратегія розвитку Маріупольського державного університету враховує швидку експансію вищої освіти та зростаючу конкуренцію в регіоні. Виконання заходів щодо збереження контингенту здобувачів вищої освіти гарантує їх конституційні права на одержання вищої освіти, забезпечує конкурентоспроможність Університету на ринку освітніх послуг і ринку праці, виконання держзамовлення на підготовку фахівців, розвиток сучасних спеціальностей, належну практичну підготовку та працевлаштування випускників.

Підготовка фахівців у Маріупольському державному університеті відповідає вимогам Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Постановам Кабінету Міністрів України, наказам Міністерства освіти і науки України та іншим нормативним актам у галузі освіти. Університет повною мірою дотримується статутних і нормативних положень щодо діяльності закладу вищої освіти, затверджених згідно з чинним законодавством.

У 2018 році університетом продовжувалась імплементація Закону України «Про вищу освіту». Ректорат, структурні підрозділи університету розробляли нові та приводили у відповідність до Закону існуючі положення, що регулюють освітній процес в МДУ.

Надання академічної автономії вимагає від університету вироблення власних підходів до організації освітнього процесу, що повинні сприяти посиленню індивідуалізації навчання, створенню умов для академічної мобільності студентів та викладачів.

Протягом 2017-2018 рр. розроблено, розглянуто на засіданні науково-методичної ради МДУ та затверджено Вченою радою університету низку документів, що регламентують освітній процес: Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових та науково-методичних працях науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти МДУ; Проект Етичного кодексу МДУ; Каталог елективних дисциплін для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями освіти; Положення про систему внутрішнього забезпечення якості в Маріупольському державному університеті; Положення про підготовку та експертизу дистанційних курсів у Маріупольському державному університеті.

З метою забезпечення відкритості та прозорості освітньої діяльності нормативні документи університету проходять процедуру обговорення та схвалення науково-методичною радою та оприлюднюються на офіційному сайті Маріупольського державного університету. Удосконалення нормативної бази освітньої діяльності сприятиме подальшому розвитку системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності в Маріупольському державному університеті.

У 2018 р. було розроблено та затверджено Вченою радою Положення про систему внутрішнього забезпечення якості, згідно з яким визначено такі принципи та процедури: здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті МДУ, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників закладу вищої освіти і здобувачів вищої освіти.

Впровадженням технологій дистанційного навчання в Університеті займається навчальна лабораторія з розвитку дистанційного навчання та автоматизованих систем управління. комплекси навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін оприлюднюються на Навчальному порталі МДУ, розташованому на платформі СДО Moodle. Платформа постійно оновлюється та еволюціонує. Навчальний портал МДУ має комфортну структуру доступу та пошуку даних, календар, форму відправки коментарів та повідомлень, статистику відвідувань та посилання на інші онлайн-ресурси університету, а також на корисні навчальні інтернет-ресурси.

Продовжує зростати загальна кількість переглядів Навчального порталу МДУ, про що свідчить статистика сайту. Аналіз даних показав, що збільшенню відвідуваності ресурсу сприяла публікація

КНМЗНД та створення 6 курсів з історії України, української мови та літератури, фізичної та соціально-економічної географії України у рамках проекту Open Distance Learning «Дистанційне навчання українознавчих курсів для учнів з тимчасово окупованих територій». Усі матеріали розміщено на сайті у вільному доступі.

У 2018 р. університетом відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо структури освітніх програм розроблені та затверджені нові освітньо-професійні програми за спеціальностями за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти, які ґрунтуються на студентоцентрованому та компетентнісному підходах та передбачають формування та розвиток у здобувачів вищої освіти загальних та професійних компетентностей відповідно до європейської якості освіти.

МДУ взаємодіє з питань працевлаштування випускників з Маріупольським міським та районними центрами зайнятості, Маріупольською міською радою та органами виконавчої влади. У 2018 р. університет брав участь у загальноміських та районних ярмарках професій. Було проведено ряд інформаційних заходів, метою яких стало залучення здобувачів вищої освіти старших та випускних курсів до освітніх програм, спрямованих на розвиток професійних та лідерських якостей молоді.

Для запобігання та виявлення фактів академічного плагіату у наукових працях науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти в університеті поступово впроваджуються заходи, спрямовані на дотримання принципів академічної доброчесності. У 2018 році вдосконалено електронний репозитарій навчально-методичних та наукових доробок викладачів університету, здійснюється перевірка кваліфікаційних робіт студентів за допомогою системи пошуку текстових збігів Unplag відповідно до «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в кваліфікаційних роботах студентів Маріупольського державного університету».

Наявна модель розвитку Маріупольського державного університету зорієнтована на розвиток економіки України та інтернаціоналізацію освітньої та наукової діяльності. Процес реформування діяльності університету включає заходи, спрямовані на підвищення мобільності студентів поряд із заохочуванням більш широкої участі у програмі ERASMUS+, передбачає надання можливості студентам отримувати одночасно декілька дипломів університетів різних європейських країн. Протягом останніх років здійснюється робота, що спрямована на виправлення невідповідності між попитом та пропозицією на професії, що стало одним з головних пріоритетів моделі розвитку МДУ. Для цього формуються та вдосконалюються компетенції студентів, які готові після навчання одразу працевлаштовуватись на кваліфіковану роботу і використовувати в ній новітні технології. В освітньому процесі МДУ враховуються принципи освіти протягом життя, зокрема, фахівці завжди можуть повернутися до освіти в будь-який момент своєї кар'єри, зокрема, існує можливість підвищити кваліфікацію або змінити фах отримавши другу вищу освіту за освітнім ступенем бакалавра та магістра. Це дозволяє задоволення потреби різних верств населення. Безперервна освіта в Університеті реалізується Центром довузівської підготовки та роботи з іноземними студентами, Центром підвищення кваліфікації та післядипломної освіти.

Згідно зазначених напрямків роботи протягом 2018 календарного року Центром підвищення кваліфікації та післядипломної освіти були організовані такі курси підвищення кваліфікації: для вчителів української мови та літератури, зарубіжної літератури (56 осіб); для вчителів іноземних мов (66 осіб); для науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (58 осіб); для працівників закладів дошкільної освіти (54 особи); для бібліотекарів (22 особи); для практичних психологів (28 осіб); для директорів закладів загальної середньої освіти (46 осіб); для адвокатів України (24 особи).

Отже, діяльність Маріупольського державного університету спрямована на забезпечення доступу до якісної довузівської освіти та різних освітньо-професійних програм, програм післядипломної освіти та підвищення кваліфікації, дозволяє вчасно реагувати на вимоги часу та суспільні потреби і реалізовувати прагнення і потреби особистості XXI століття.

Література

1. Стратегічний план розвитку Маріупольського державного університету на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://mdu.in.ua/index/msu_2012/0-77.

2. Project Europe 2030. Challenges and Opportunities. A report to the European Council by the Reflection Group on the Future of the EU 2030 [E-Source]. – Access point: <https://www.consilium.europa.eu/media/30776/qc3210249enc.pdf>.

СЕКЦІЯ ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 339.54(4-672ЄС)

Балабанова Н.В.

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

НЕТАРИФНИЙ ПРОТЕКЦІОНІЗМ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сучасному етапі лібералізація міжнародної торгівлі є об'єктивним процесом, який безпосередньо пов'язаний з поглибленням міжнародного поділу праці та інтернаціоналізацією національних економік. В сфері регулювання міжнародної торгівлі найбільш наочніше її лібералізація проявляється у зниженні рівня тарифних ставок і зв'язуванні тарифів країнами світу. Так, якщо в 1940-1950-х роках середній рівень митних тарифів складав 40-45%, то на сучасному етапі він становить (в середньому) близько 5% для розвинутих країн, 12% - для країн, що розвиваються, понад 50% світового імпорту здійснюється безмитно. Проте зниження інтенсивності використання тарифних заходів (що передусім пов'язане з діяльністю Світової організації торгівлі (СОТ) і умовами вступу та членства у неї), що здійснюється на фоні посилення конкуренції на міжнародних товарних ринках та прагнення країн до захисту своїх ринків і зміцнення позицій національних компаній призводить до розширення спектру інструментів нетарифного регулювання, які застосовуються країнами світу.

Таблиця 1

Коефіцієнт покриття та коефіцієнт частоти використання нетарифних заходів ЄС за секторами, %

№	Сектор	Коефіцієнт покриття, %	Коефіцієнт частоти, %
1	Текстиль та одяг	100	100
2	Живі тварини	99,91	99,69
3	Овочі	99,88	98,86
4	Шкіра і хутро	99,83	98,55
5	Хімічна продукція	99,82	96,29
6	Харчові продукти	99,82	99,53
7	Продукція машинобудування та електричне	99,40	98,57
8	Транспорт	98,37	93,85
9	Взуття	97,63	91,49
10	Пластик та гума	95,40	93,84
11	Паливо	94,83	66,67
12	Металургійна продукція	90,99	91,83
13	Деревина	85,44	83,83
14	Камінь та скло	57,21	76,17
15	Мінеральна продукція	15,44	57,14
16	В цілому за імпортованими товарами	94,31	93,88

Складено на підставі даних [3,4]

Протягом останніх років тенденцією у регулюванні зовнішньої торгівлі Європейського Союзу (ЄС) є посилення ролі нетарифного захисту. Нетарифна політика (ЄС) відбиває його прагнення до стримання посилення позицій іноземних компаній на ринку об'єднання та подальшого зміцнення позицій національних компаній на світових ринках, а також до захисту найбільш чутливих секторів економіки, які мають важливе економічне та політичне значення і потребують підвищеного контролю.

В цілому у регулюванні зовнішньої торгівлі ЄС протягом останніх років. Нині в цілому в ЄС питома вага торгівлі, охоплена нетарифним регулюванням (коефіцієнт покриття) складає 94,31%, а доля товарних ліній, охоплених нетарифними обмеженнями (коефіцієнт частоти, %) складає 93,88% (таблиця 1).

Отже, майже по відношенню до всієї товарної номенклатури імпорту ЄС застосовуються нетарифні засоби регулювання, зокрема, найбільшим нетарифним захистом користуються готові вироби (одяг і текстиль) та продукція тваринництва і рослинництва.

Аналіз свідчить, що найбільша частота використання санітарних і фіто санітарних заходів характерна для продовольчої продукції і охоплює 60-70% товарних ліній за відповідними позиціями. Технічні бар'єри значно менші за коефіцієнтом покриття товарних ліній, але застосовуються до усіх товарних позицій. Кількісні обмеження застосовуються відносно рівномірно з деяким переважанням для продовольчої продукції [2].

У практиці застосування нетарифних заходів країнами ЄС прослідковується загальносвітова тенденція домінування технічних бар'єрів серед широкого кола заходів регулювання. Тільки за результатами 2017 р. кількість ініційованих заходів склала 94 од., а питома вага їх у загальній кількості нетарифних заходів складає майже 69%.

Тенденцію до зростання питомої ваги технічних бар'єрів у структурі нетарифних засобів можна пояснити збільшенням кількості товарних ліній, до яких вони застосовуються. Також активно у ЄС використовуються санітарні та фітосанітарні заходи, кількість яких у 2017 р. склала 32 (що дорівнює 23,4% загальної кількості використовуваних нетарифних засобів).

Таблиця 2

Динаміка ініційованих ЄС нетарифних заходів, 2006-2017 рр.

Нетарифний захід	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Санітарний та фітосанітарний контроль	22	16	12	20	19	16	20	22	25	16	16	32
Технічні бар'єри	41	35	64	45	32	39	78	93	75	94	99	94
Антидемпінгові заходи	35	10	18	15	17	19	13	4	6	6	3	9
Компенсаційні заходи	1		2	6	4	14	6	5	2	1		2
Спеціальні заходи	10	9	10	14	18	20	17	15	-	-	-	-
Кількісні обмеження	-	-	1	2	-	1	1	4	1	-	6	-

Складено на підставі даних [3,4]

Застосування методу кореляційно-регресійного аналізу дозволило виявити наявність зворотної залежності ($r = -0.67$) між кількістю ініційованих нетарифних заходів країнами ЄС та середнім рівнем ставки ввізного мита (рис.1).

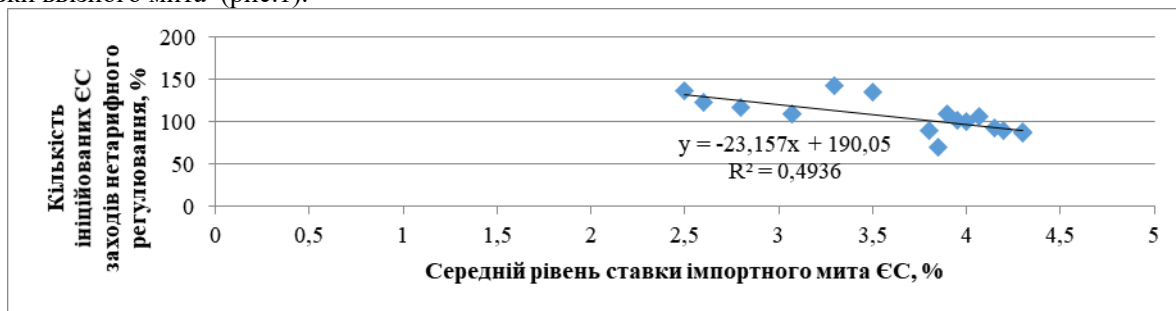

Рис. 1. Залежність кількості ініційованих засобів нетарифного регулювання країнами ЄС від середнього рівня митного захисту (ставки ввізного мита), 2001-2017 рр.

Регресійна модель застосування нетарифних заходів залежно від середньої ставки імпортного мита ЄС показує, що зменшення середнього рівня ввізного мита ЄС на 1% може призвести до зростання застосування кількості заходів нетарифного регулювання на 0,42%. А зміна кількості випадків застосування нетарифних заходів щодо імпорту до ЄС на 49% визначається саме змінами рівня митного захисту єдиного ринку інтеграційного об'єднання.

Таким чином, ЄС активно використовує існуючі та впроваджує нові нетарифні обмеження, що, незважаючи на практично повне усунення тарифних бар'єрів у багатьох сферах, дає можливість здійснювати ефективний захист стратегічно важливих галузей своєї економіки. Попри зобов'язання, прийняті в рамках СОТ, інтереси європейських компаній і країн ЄС є пріоритетними при прийнятті рішень щодо введення даних заходів.

Література

1. Бережнюк І.Г. Нетарифне регулювання як основний елемент зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] / І.Г.Бережнюк, І.В.Несторишен // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014.- Вип.118(1). – С.145-151. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_118\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_118(1)_16).

2. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та в Україні [Електронний ресурс] / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Бізнес Інформ. - 2014. - №1. – С.20-27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_5.

3. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wits.worldbank.org>.

4. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org.

МІЖНАРОДНІ ВИРОБНИЧІ МЕРЕЖІ У СУЧАСНОМУ СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Посилення фрагментації світового господарства, зміщення акцентів у спеціалізації країн на виконанні конкретних завдань та функцій, а не на конкретних продуктах визначають сучасні зміни у структурі міжнародної торгівлі. Світова торгівля та виробництво все більше структуруються навколо «глобальних ланцюгів вартості» (global value chains, GVCs), які охоплюють різноманітні види діяльності (проектування, виробництво, маркетинг, розповсюдження, підтримка кінцевого споживання), і можуть виконуватись як в межах однієї компанії, так і можуть бути розподілені між різними. Оскільки розподіл все більше поширюється одночасно на декілька країн, ланцюги вартості набувають глобального характеру.

Міжнародне виробництво продовжує розширюватися, підтвердженням цього є кількість багатонаціональних компаній (БНК), що вже перевищує сто тисяч, та кількість їх зарубіжних філій, що складає понад 1 млн. одиниць [1]. Обсяги продажів цих філій становлять 30,8 трлн. дол., і в середньому протягом останніх п'яти років в середньому зростали на 1,5%, а загальна обсяг їх активів – 103,4 трлн. дол. [2]. Основну частину міжнародного виробництва, незважаючи на велику роль малого та середнього бізнесу, у першу чергу забезпечують потужні БНК. Так, загальний обсяг продажів у 2017 р. 100 найбільших БНК становив десяту частину світового ВВП, при тому, що на ці компанії репрезентують лише 0,1% усіх БНК світової економіки.

Іноземна додана вартість у торгівлі, яка визначається як вага імпортованих товарів та послуг, що включено до експорту країни, виступає важливим індикатором розвитку глобальних ланцюгів вартості. Протягом останніх двох десятиліть цей показник стабільно зростає у середньому на сім пунктів і становив: у 1990р. – 24%, 2000р. – 27%, 2010р. – 31%. За результатами 2017 року іноземна додана вартість у світовій торгівлі становила 30%, для розвинутих країн цей показник виявився ще більшим – 32%, для країн, що розвиваються – 28%. Серед країн, найбільша частина іноземної доданої вартості створюється високо інтегрованими ринками країн ЄС – 38%. Серед країн, що розвиваються, високий рівень показника іноземної доданої вартості у торгівлі демонструють країни Східної та Південно-Східної Азії – 34%, які мають найвищий рівень залучення до глобальних ланцюгів вартості – 61%. Країни, що мають менший рівень розвитку, виступають основними постачальниками сировинної продукції, а від так, їх участь у створенні іноземної доданої вартості залишається низькою (табл.1).

Таблиця 1

Іноземна додана вартість в експорті та рівень залучення до глобальних ланцюгів вартості країн світового господарства у 2017 році

Групи країн	Питома вага іноземної доданої вартості в експорті, %	Рівень залучення до глобальних ланцюгів вартості, %
Розвинуті країни	32	60
Країни, що розвиваються	28	56
Транзитивні економіки	13	57

Поширюючи свою участь у глобальних ланцюгах вартості, країни, які мають менший рівень розвитку, отримують додаткові стимули економічного зростання, інтегруючись у систему міжнародного виробництва. Ті країни, які вже мають високий рівень залучення до глобальних ланцюгів вартості, продовжують підвищувати іноземну додану вартість як шляхом розвитку іноземних філій, так і шляхом розширення реекспорту.

При перенесенні операцій на ринки зарубіжних країн неминує виникати питання визначення меж форми та ступеня вертикальної інтеграції. У результаті міжнародної виробничої мережі, до якої залучаються великі, середні та малі постачальники різних регіонів та країн походження, формується за рахунок рішень БНК в сфері просторового розміщення операцій.

Регіоналізація виробничих процесів посилила внутрішньорегіональні товарообмінні операції, впливаючи на розвиток взаємодоповнюваності та взаємозалежності країн, поширенню та поглибленню інтеграційної взаємодії. Однак формування виробничих мереж в різних моделях розвитку регіональної інтеграції мало свої відмінності. Так, в основі динаміки розвитку європейської інтеграції знаходилися декілька мікроекономічних факторів впливу, основними серед яких стали: пошук економії від масштабів та регіоналізація виробничого процесу тощо. Реальним поштовхом для розвитку інтеграційної взаємодії європейських країн стала інтернаціоналізація крупного американського бізнесу, пов'язаного з діяльністю БНК, які стали розширювати свої інтереси в Європі за рахунок збільшення американського експорту, а також створення дочірніх компаній або спільних підприємств [3, с.70; 4].

Вузкість внутрішніх ринків суттєво обмежувала активність європейських компаній і не дозволяла використовувати ефект масштабу в повному обсязі. І лише створення єдиного ринку, заснованого на чотирьох свободах руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, європейські компанії досягли найбільших вигід на економії від масштабу. Регіоналізація виробничого процесу стала другою мікроекономічною детермінантою впливу, і пов'язана, певною мірою, з реакцією на активну заміну імпортозаміщуючих на експортоорієнтовні стратегії розвитку, які активно стали впроваджувати країни, що розвиваються, у 1980-х рр. У свою чергу, впровадження експортоорієнтовних стратегій вимагало активного залучення капіталу, чим й скористалися БНК, які почали активно розміщувати трудомісткі види діяльності саме в інших країнах, що сприяло посиленню регіоналізації виробничого процесу. Як наслідок, регіональна внутрішньофірмова торгівля БНК суттєво стала зростати, що, в свою чергу, вимагало підтримки вже на державному рівні за рахунок зменшення та ліквідації тарифних та технічних бар'єрів між країнами Європи.

На відміну європейської моделі регіональної інтеграції в країнах північноамериканського та азійсько-тихоокеанського регіонів фактор ефекту масштабів не мав значного впливу. Однак якщо для Канади та США був характерним високий рівень розвитку інфраструктури (з приєднанням Мексики саме розвитку інфраструктури було приділено значну увагу), то слабкий розвиток інфраструктури в країнах азійсько-тихоокеанського регіону суттєво обмежував розвиток інтеграційної взаємодії між країнами [5]. Регіоналізація виробничого процесу з боку японських ТНК, до яких пізніше приєдналися компанії з Південної Кореї, Тайваню та Сінгапуру стимулювали посилення регіональної інтеграції в азійсько-тихоокеанському регіоні. Поетапний розвиток регіональних ланцюгових структур у країнах азійсько-тихоокеанського регіону сприяв поглибленню міжгалузевої та внутрігалузевої кооперації.

В умовах глобалізації міжнародне виробництво не тільки продовжує розширюватися, а й виступає важливим проявом глобалізаційних процесів. Іноземна додана вартість у торгівлі виступає важливим індикатором розвитку глобальних ланцюгів вартості.

Регіоналізація виробничих процесів посилила внутрішньорегіональні товарообмінні операції, впливаючи на розвиток взаємодоповнюваності та взаємозалежності країн. Порівняння процесів регіоналізації виробничого процесу в північноамериканській, європейській та азійсько-тихоокеанській моделях розвитку регіональної інтеграції доводить, що поділ праці в рамках останньої має більш складну структуру і характеризується наявністю значних відкритих мереж, що охоплюють значну кількість країн регіону, на які припадають переважні обсяги внутрішньофірмового обміну. У цілому, поширення виробничих мереж транснаціональних компаній певною мірою стало альтернативою інституціоналізації регіональних інтеграційних процесів у цьому регіоні.

Література

1. Рогач О.І. Глобальні ланцюжки створення вартості багатонаціональних підприємств / О.І. Рогач/Міжнародні відносини Серія: Економічні науки. – 2018. – № 10.
2. World Investment Report 2018 [electronic resource]. – Access mode: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.
3. Wilkins M. The Emergence of the Multinational Enterprise: American Business Abroad from the Colonial Era to 1914. - Harvard University Press, Cambridge Mass, 1970. – 310 p.
4. Simon, M., & Novack, D. (1964). Some Dimensions of the American Commercial Invasion of Europe, 1871–1914: An Introductory Essay. The Journal of Economic History, 24(4), 591-605.
5. Defraigne Jean-Christophe. The prospects of the East Asian integration process and of its supranational institutions in light of the experience of the European regional integration. Institute for European Studies, FUSL-University of Louvain (UCL). – Access mode: <http://www.garnet.sciencespobordeaux.fr/Garnet%20papers%20PDF/DEFRAIGNE%20Jean%20Christophe.pdf>.

УДК 316.32(043.2)

Зайковський О.С.

аспірант 2 року навчання спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поглиблення інтернаціоналізації, розширення інтеграційних процесів на глобальному та регіональному рівнях зумовлює трансформацію сфери вищої освіти як національних систем, так і глобального господарства в цілому. Якщо процеси інтернаціоналізації виробництва та капіталу були предметом наукових досліджень вже декілька століть, то дослідження проблематики інтернаціоналізації вищої освіти стало стрімко поширюватись, починаючи з 1980-х років [1].

Процеси інтернаціоналізації та глобалізації вищої школи є об'єктивними витоками дії законів еволюційного розвитку суспільства [2, с.80]. У наукових розробках глобалізація розглядається як вища форма розвитку інтернаціоналізації вищої освіти, одночасно, є наукові дослідження, де ці поняття

повністю розмежовуються [3, с. 35-36]. Це дозволяє говорити про відсутність концептуальної визначеності інтернаціоналізації, глобалізації вищої освіти тощо [4, с. 44].

Глобалізація стала фундаментальнішим викликом для вищої освіти за всю історію її розвитку, що змінює як національні, так і світову системи вищої освіти [5; 6]. Сучасні університети, фактично, все стають глобальними установами, впроваджуючи уніфіковані стандарти навчання, розвиваючи партнерські відносини із бізнесом, державними установами, здобувачами вищої освіти. Це, у свою чергу, посилює вплив університетів на формування конкурентних переваг національної соціально-економічної системи, при цьому самі університети вимушені забезпечити відповідні зміни, впроваджуючи власні стратегії інтернаціоналізації, застосовуючи міжнародні стандарти та уніфікації [7].

Виходячи з того, що інтернаціоналізація є об'єктивним процесом, до якого залучено усі країни світу, цей процес має певну логіку свого розвитку. Аналіз наукових джерел дозволяє дійти висновку про взаємозв'язок та взаємозалежність процесів інтернаціоналізації та глобалізації, при чому інтеграція виступає новим етапом інтернаціоналізації, а її вищим ступенем прояву стає глобалізація [8].

Принципово важливим при визначенні сутності інтернаціоналізації вищої освіти є врахування міжнародної складової, яка стосується не тільки всіх складових освітньої сфери, а й того місця та ролі, яку відіграє освіта у розвитку суспільства в цілому [1].

Незважаючи на те, що інтернаціоналізація вищої освіти відносно нове явище у сучасному світовому господарстві, актуальність розробки цієї проблематики зумовила появу значної кількості досліджень. Інтернаціоналізація стала не тільки невід'ємною частиною безперервного процесу змін у вищій освіті, фактично процеси інтернаціоналізації вищої освіти стали важливою детермінантою розвитку та реформування вищої школи. Інтернаціоналізація освіти надає переваги як безпосередньо університетам, так і національним економікам в цілому.

Література

1. Knight J. Updating the Definition of Internationalization [electronic resource] / J. Knight // International Higher Education. 2003. – № 33. Access mode: http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/News33/text001.htm
2. Освіта як чинник становлення економіки знань : монографія / Н. Л. Савицька, Н. Г. Ушакова, Т.В. Андросова, І. І. Помінова. – Х. : МОНОГРАФ, 2017. – 170 с.
3. Помінова І. Інституційна трансформація вищої освіти як траєкторія ефективної інтеграції в сучасну світову економіку / І. Помінова // Бізнес-інформ. – № 1. – 2015. – С. 34–39.
4. Callan H. Internationalization in Europe / H. Callan // The Globalization of Higher Education. – Buckingham: SRHE and Open University Press, 1998. – P. 44-57.
5. Скотт П. Глобалізація и университет / П. Скотт // «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.
6. Деланти Д. Новые модели университетов / Д. Деланти // <http://socio.tamp.ru/1.htm>.
7. Drucker Peter F. Knowledge Revolution and E-Commerce [electronic resource]. – Access mode: <http://www.theatlantic.com/past/docs/issues/99oct/9910drucker.htm>.
8. Globalization and Higher Education: Eight Common Perceptions From University Leaders [electronic resource] / Van R. Wood. – Access mode: <http://www.iienetwork.org/page/84658>.

УДК 338.47(4-672ЄС)

Захарова О.В.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

ТРАНСПОРТНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Відповідно до Плану розвитку єдиного європейського транспортного простору ефективний транспорт є передумовою підтримання процвітання ЄС. Транспорт має фундаментальне значення для економіки та суспільства країн ЄС. Мобільність є життєво необхідною для внутрішнього ринку та якості життя громадян, оскільки вони користуються правом на вільне пересування. Транспорт створює умови для економічного зростання та працевлаштування: він повинен залишатися стабільним. Транспорт є глобальним, тому забезпечення дієвості запропонованого заходу вимагає активної міжнародної співпраці [1].

Транспортна галузь сама по собі становить важливу складову економіки. Динаміка обсягу наданих транспортних послуг в економіці країн ЄС характеризується загальною тенденцією до зростання. Так, за період 2000-2016 рр. обсяг послуг збільшився на 90%, однак показник 2016 р. є нижчим порівняно 2008 р. на 12,7%. В валовому внутрішньому продукті країн ЄС частка транспортних послуг становить 8,9%. На транспорт в структурі послуг, що надаються, припадає 14,2% від загального обсягу послуг. Слід зазначити, що за період 2000-2016 рр., питома вага транспорту як у ВВП країн ЄС, так і в секторі послуг майже не змінюється [2].

Слід зазначити, що розвиток транспортної системи напряму пов'язаний із загальною динамікою економічного розвитку країн ЄС. Так, зміна вантажообігу має схожий характер змін, що й динаміка ВВП, зокрема зростання у 2000-2008 рр. та у 2012-2016 рр. зі спадом у 2009 та 2012 рр., однак слід зазначити, що зростання ВВП значно випереджувало збільшення вантажообігу. За період 2000-2016 рр. ВВП країн ЄС збільшився на 23,88%, тоді як вантажообіг – лише на 12,81%. Динаміка пасажирообігу має інший характер змін, відзначається уповільнене зростання у 2008-2011 рр. зі скороченням у 2012 р., обсяг пасажирообігу збільшився за аналізований період на 15,35%. В середньому щорічні темпи приросту за період 2000-2016 рр. склали 1,3% зростання для ВВП, 0,9% - для пасажирообігу та 0,8% для вантажообігу.

За даними Євростату у транспортному секторі за даними 2015 р. зайнято 10841,3 тис. осіб, які за видами транспорту розподіляються таким чином: 47,3% від загальної кількості зайнятих пов'язані з автомобільними перевезеннями вантажів та пасажирів, 4,6% - залізничним перевезеннями, 1,7% - авіаційними, біля 0,6% задіяні на підприємствах водного транспорту. В даній галузі функціонує 1188633 підприємства, з яких 48% здійснюють вантажні автомобільні перевезення, 31,3% - пасажирські автоперевезення, по 1% є підприємствами водного та авіаційного транспорту [2].

Щодо структури транспортного сектору ЄС, то на автомобільний транспорт припадає 50% вантажообігу та 81% пасажирообігу, друге місце в структурі вантажообігу, а саме 32% займає морський транспорт, а в структурі пасажирообігу 10% - авіаційний транспорт. Залізничний транспорт забезпечує 11% вантажообігу та 7% пасажирообігу. Внутрішніми водними шляхами перевозяться 4% вантажів, а трубопровідними – 3%. В структурі пасажирських перевезень 2% пасажирообігу припадає на метро та трамваї. Таким чином, транспортні перевезення в країнах ЄС головним чином здійснюються автомобільним транспортом, що викликає високу його концентрацію та обумовлює проблеми екологічного характеру та перенавантаження на наземні шляхи сполучення.

Щодо динаміки структури за період 2000-2016 рр., то частка автомобільного транспорту в структурі вантажних перевезень зростала з 46,5% у 2000 р. до 50,4% у 2009 р. з наступним скороченням до 48,2% у 2014 р. та незначним зростанням до 49,3% у 2016 р. Частка морського транспорту майже не змінювалася у 2000-2005 рр., скоротилася до 30,5% у 2008 р. з наступним зростанням до 32,3% у 2016 р. Частка залізничного транспорту коливалася в межах від 11% (мінімальне значення у 2009 р.) до 12,5% (максимальне – у 2000 р.), трубопровідного – від 3,1 % (2016 р.) до 4,1% (2001 р.). Частка авіаційного транспорту в вантажообігу залишалася незмінною на рівні 0,1%.

Щодо структури пасажирообігу, то частка автомобільного транспорту, залишаючись досить високою, мала тенденцію до незначного скорочення з 84,1% у 2000 р. до 81% у 2016 р., залізничного транспорту навпаки дещо зросла з 5,9% у 2003 р. до 6,6% у 2016 р., також зросла частка авіаційного транспорту з 7,8% у 2000 р. до 10,5% у 2016 р. 1,4-1,6% пасажирообігу забезпечує метрополітен та трамваї, 0,3-0,5% - морський транспорт.

Статистична оцінка структурних зрушень, що була проведена, свідчать, що за період 2000-2016 рр. структура вантажообігу змінилась на 1,3% в середньому, а пасажирообігу – на 1,84%, що відповідно до коефіцієнтів Гатєва є незначними зрушеннями. За період 2009-2016 рр. можна констатувати ще менші зрушення, а саме в середньому 0,83% в структурі вантажообігу та 1,55% в структурі пасажирообігу. В цілому порівнюючи коефіцієнти змін, можна зазначити щодо більш значних змін саме в структурі пасажирських перевезень.

Динаміка абсолютних обсягів вантажообігу за видами транспорту країн ЄС представлена свідчить, що за період 2000-2016 рр. вантажообіг автомобільного транспорту збільшився з 1509 млрд. т-км до 1804 млрд. т-км, або на 19,5% (в середньому щорічно на 1,1%), морського транспорту - з 1607 млрд. т-км до 1181 млрд. т-км, або на 10,7% (в середньому на 0,6%), залізничного – з 406 млрд. т-км до 412 млрд. т-км, або на 1,4% (в середньому на 0,08%), внутрішнього водного – з 134 млрд. т-км до 147 млрд. т-км, або на 10% (в середньому 0,6%), авіаційного – з 2 млрд. т-км до 3 млрд. т-км, або на 20,1 (в середньому на 1,1%), питома вага трубопровідного зменшилася з 127 млрд. т-км до 115 млрд. т-км, або на 9,4% (в середньому на 0,6%).

За цей же період пасажирообіг автомобільного транспорту збільшився з 4957 млрд. пас-км до 5508 млрд. пас-км, або на 11,1% (в середньому щорічно на 0,7%), залізничного транспорту - з 372 млрд. пас-км до 1450 млрд. пас-км, або на 21,1% (в середньому на 1,2%), авіаційного – з 460 млрд. пас-км до 713 млрд. пас-км, або на 55,3% (в середньому на 2,8%), метрополітену – з 80 млрд. пас-км до 106 млрд. т-км, або на 31,9% (в середньому 0,6%), авіаційного – з 2 млрд. т-км до 3 млрд. т-км, або на 20,1 (в середньому на 1,7%), питома вага морського зменшилася з 29 млрд. пас-км до 25 млрд. пас-км, або на 13,6% (в середньому на 0,9%).

Щодо структури транспортної системи окремих країн ЄС, то як показав аналіз елементів системи за видами транспорту, в структурі вантажних перевезень найбільшу частку автомобільний транспорт займає на Кіпрі та Мальті (100%), Ірландії (99,1%), Греції (97,6%), Естонії (90,1%). Питома вага залізничного транспорту вища за середньоєвропейський показник в Латвії (71,4%), Литві (63,8%) та Естонії (42,9%). Домінує внутрішній водний транспорт в вантажних перевезеннях в Нідерландах (42,3%), трубопровідний

– в Словаччині (16,7%), Хорватії (11,9%) та Австрії (11,7%). Щодо пасажирських перевезень наземними видами транспорту, то автомобільний транспорт найбільшу частку займає в Литві (89,9%), Нідерландах (85,5), Словенії (86,3%) та Великобританії (85%), залізничний – Нідерландах (10,9%) та Австрії (11,4%).

Нова транспортна стратегія ЄС (Біла книга 2011) передбачає глибокі структурні зміни й перетворення в транспортному секторі, які повинні забезпечити створення функціонуючої мультимодальної транспортної системи, що вимагає усунення вузьких місць і бар'єрів у всіх ланках транспортної мережі, включаючи [3,4]:

- підвищення пропускної здатності аеропортів, усунення бар'єрів і підвищення ефективності використання внутрішніх водних шляхів, створення електронної морської ініціативи;
- перехід на безпаперове оформлення доставки вантажів і пасажирів з використанням автоматизованих систем, що працюють за принципом "одного вікна";
- створення інтернет-, інформаційних і електронних систем бронювання й оплати для всіх видів транспорту для мультимодальних поїздок;
- удосконалювання законодавчої бази в області прав пасажирів і схоронності багажу;
- підвищення ефективності використання транспортної інфраструктури за рахунок застосування інформаційних систем управління трафіком (ITS, SESAR, ERTMS, Safeseanet, RIS), сучасних логістичних систем.

Спільна транспортна політика ЄС в рамках забезпечення високої ефективності та конкурентоспроможності ринку транспортних послуг, а також зменшення навантаження на транспортну інфраструктуру ЄС і пов'язаних з цим негативних наслідків для економіки та соціальної сфери на сьогоднішньому етапі направлена на розвиток взаємодії між різними видами транспорту, інтермодальних перевезень; зміну співвідношення між різними видами транспорту; фінансування розвитку транспортної інфраструктури; реалізацію комплексу заходів з підвищення безпеки транспорту, розвитку екологічного транспорту тощо.

Література

1. Біла Книга – Транспорт План розвитку єдиного європейського транспортного простору — на шляху до конкурентоспроможної та ресурсоефективної транспортної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tur.org.ua/sites/default/files/white_book_transport_2050_ukr_0.pdf.

2. EU in figures. Statistical pocketbook 2018 [electronic resource]. – URL: https://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/statistics/pocketbook-2018_en.

3. Interaction infrastructure - a holistic approach to support co-modality for freight Retrieved from [http://www.bth.se/tks/teknovet.nsf/bilagor/diss_I_Gustafsson_071227_pdf/\\$file/diss_I_Gustafsson_071227.pdf](http://www.bth.se/tks/teknovet.nsf/bilagor/diss_I_Gustafsson_071227_pdf/$file/diss_I_Gustafsson_071227.pdf).

4. The Flash Eurobarometer "Future of transport" (№312), THE GALLUP ORGANIZATION, was conducted at the request of Directorate General Mobility and Transport in the 27 EU Member States. March 2011. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_312_en.pdf.

УДК 332.122(477)

Makogon Y.

Doctor of Economics, Professor

PECULIARITIES OF ECONOMIC REGIONAL DEVELOPMENT IN TERMS OF THE MILITARY-POLITICAL CRISIS

The deep crisis in the Ukrainian economy in 2013-2015 led to its next recession, and as a key issue actualized the problem of the recovery of economic growth, as the slow pace of post-crisis economic recovery will lead to a further decline in living standards and increased social tension against the backdrop of threats, due to armed confrontation in the East.

In 2015, the region's economic performance deteriorated significantly compared to last year. The economic indicators of the Donetsk region have deteriorated significantly. In January-July 2015, in the Donetsk region, industrial production fell by almost a factor of 2 - by 48.2% compared to 7 months in 2014. Significantly smaller drop showed the sector of agricultural production - only one-third (29.9%). Export of goods from the region abroad in the first half of the year decreased by 2.8 times, to 1,84 billion dollars [6].

In a rapidly changing geopolitical realities and of military operations on the territory of Donetsk and Lugansk regions of particular relevance for the economy, the search for ways and reform of regional economic complexes mechanisms, identification of prospects for the diversification of the regional economy. From the successful solution of these problems depends on the prospects for the creation of new jobs, the level and dynamics of wages, incomes of local budgets, and ultimately - the socio - economic stability in the region.

Military operations in the south - east of Ukraine, which began in the spring of 2014, and formed in connection with the financial - economic and trade blockade, dealt a heavy blow to the economic sector in the region. The most mobile social groups left the Donbass. Ukrainian officials say the presence of 1.2 million. IDPs,

Russian authorities reported on half a million refugees, according to UN estimates, about 100 thousand people were forced to flee to other countries. Now, this territory is home to about 2-2.5 million people, half of them pensioners and socially vulnerable strata of the population (the elderly, the disabled, orphans, pregnant women, single mothers, etc.) [3].

The existing information gap does not allow determining the structure of the problem in the field of socio-economic sphere. However, the transition from recovery to development of the region's economy, needs a comprehensive study of this scope, prior adoption of appropriate administrative decisions on the part of government agencies, representatives of business and non-profit sector.

We offer a comprehensive study to identify the economic problems of the region. There are two directions of the structure: qualitative and quantitative. As part of the qualitative research direction expert survey 30-40 specialized professionals will be held in the socio-economic sector (civil servants, entrepreneurs and businessmen, directors of enterprises, heads of cities and districts, and others).

This will provide an overall assessment of the economic problems of Donbass. Determine the interest of state structures in the region for foreign direct investment, the degree of riskiness of investments in the economy of the region, protection of investors' rights, the analysis of the banking and monetary system of the region, an analysis of the economy by sectors of the region, identifying the main problems, the degree of legal openness to investment risks of the leading sectors the region's economy, the analysis of the importance of the factor of the informal political decision-making, etc.

Within the framework of the quantitative research directions will analyze open sources on the socio-economic situation of the region (the publication in the media and on the Internet) and to obtain statistical information on the number and structure of business entities in the region, their main problems, the number of operating personnel, etc. In addition, it provides for a sociological survey aimed at identifying the main economic problems of the inhabitants of the region.

The result of the research will be consolidated analytical report about the economic problems of Donbass. The research will provide an overall picture of the socio-economic sphere of the region, will identify the main problem areas in this field and to define priority measures to restore the economy of the region, to create a database of business entities in the region, and a map of investment-economic environment of the region, to identify the level of unemployment. In addition, this analysis will identify the priority to run the company, whose work is socially significant character for the population of the region.

Old industrial regions emerged in the era of industrial revolutions of the past, they are characterized by the old industries (coal, iron ore, textiles, heavy machinery). Now these regions are experiencing a structural crisis: outdated technology base, lack of market positioning, low quality of life, shortage of qualified personnel.

The economy of old industrial regions characterized by the slow pace of the recovery after the crisis. The effectiveness of the formation and implementation of measures of anti-crisis policy of the state and regional policy with respect to ensuring effective development of old industrial regions need a clear understanding of trends of socio-economic development of these regions in the post-crisis recovery, identification and problems, as well as the risks and threats to development, which stem from the their unresolved.

The risks and threats to the effective development of old industrial areas due to internal imbalances: conservation inefficient economic structure in the old industrial regions, disadvantages of using the potential of old industrial regions, institutional issues; lack of conceptual and normative-legal problems developed of diversification of the national economy as a whole, imperfection of the state of innovation and investment policies, issues of investment support development of old industrial regions, innovative problems, competitiveness problems, socio-labor problems.

The list of challenges, risks and threats to the effective development of old industrial regions demonstrates the need for the formation and implementation of state and regional policies on the promotion of structural modernization of the economy to the old industrial regions.

An effective means of reducing or limiting the impact of risks and threats to the development of old industrial region in terms of its heavy dependence on world markets are: diversification of export potential markets; expansion of economic activities aimed at ensuring the growth of value added goods, which is produced in new or modernized sectors of the diversified economy of old industrial region.

Unstable dynamics of both gross and sectoral indicators of export-import activity is a consequence of the uncertain situation, the lack of diversification of foreign markets.

Dominance in the structure of export of raw materials and low-technology due to the front from behind the leading industrialized countries in the basic directions of scientific and technical progress, moral and physical deterioration of equipment.

Inefficient import is "responsible" for unfavorable conditions of savings, the typical situations under which funds are directed to the satisfaction of consumer needs, and not for investment, and for the modernization of production.

One reason for this was the collapse of technological degradation of Ukraine. During the years of independence, the country has lost not just individual companies and research centers, and entire industries. From

the domestic industry disappeared sectors such as microelectronics, machine tools, instrumentation, robotics, automation. Without their sophisticated and expensive products dried up revenues disappeared manufacture - allied, fail treasury, melted international expectations and national perspectives.

The priorities of the Ukrainian economy have shifted from the space program to the industry, the simplest chemistry, agriculture. Formed structure of the economy could not generate any previous salaries or employment, or scientific research. The unemployed were tens of thousands of engineers, technologists, mathematicians, physicists and chemists who have made the bulk of migrant workers.

Technological decline led to the formation of resource-based economy, where the weight of the years of independence in world production decreased by 4-5 times. Today, it barely reaches 0.08% of global GDP, which is almost nine times less than the share of Ukraine in the global labor market (0.7%). This gap - a conditional indicator of how much less than their foreign counterparts produces and earns an average Ukrainian. It can be interpreted as an indicator of excess "surplus" of Ukrainians in the domestic labor market (according to the level of average performance). Losing the old technological base, the domestic economy was tied to the global situation on the raw materials.

List of references

1. Astrov V. Ukraine: current economic situation and outlook / Astrov V. – the Vienna Institute for International Economic Studies. – Electronic resource: <http://www.wiiw.ac.at/>.

2. Makogon Y., Kinchevska Y. Analysis of Current Situation and Perspectives of Innovation Development of Ukraine in the Conditions of Global Transformations // North-East Asian Academic Forum, Harbin: Harbin University of Commerce. – 2015 (1). - P. 52-56.

3. Zlobina O., Lintsova N. War as a factor of Ukrainian national consolidation: lessons of 1914 for 2014 / Zlobina O., Lintsova N. / Materials of European Central Slavic Conference «World war in Central and EasternE», Panstwowa Wyzsza Szkola Wschodnioeuropejska w Przemyslu, 9–10 VII 2015. – Electronic resource: <http://www.i-soc.com.ua/institute/news.php>.

4. Makarenko I. Kuzmenko VV Rogozhin A. IEA Forecast №1 (# 91). Economic dynamics 2015 (Part1). - Electronic resource. - Access: http://iee.org.ua/ru/prognoz_by_iee/4759/.

5. Makogon Y. Current status and prospects of innovative development of Ukraine in the conditions of globalization // transformation Northeast Asia academic forum Harbin: Harbin University of Commerce - 2015. - P. 151-157.

6. Statistical information of the State Statistical Office in Donetsk region. - Electronic resource. – Access mode: <http://www.donetskstat.gov.ua/>.

УДК 339.72:001.8

Марена Т.В.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ

Світові фінансові центри сьогодні функціонують в умовах жорсткої конкурентної боротьби, зважаючи на поступове збільшення їх кількості, і змагаються між собою за залучення міжнародного капіталу та розширення клієнтської бази. Для моніторингу та оцінки конкурентних позицій фінансових центрів у світовому господарстві у якості основних методик, які базуються на використанні індексних методів, зазвичай використовуються «The Global Financial Centres Index» (розроблено компанією Z/Yen Group) та «International Financial Centers Development Index» (розроблено Чиказькою товарною біржею спільно з компанією Dow Jones). Ці науково-методичні підходи надають безпосередню оцінку конкурентоспроможності фінансових центрів через розрахунок відповідних індексів та передбачають побудову на їх основі рейтингів світових фінансових центрів.

Враховуючи те, що передумови для створення світових фінансових центрів формуються, передусім, у глобальних міст, для визначення конкурентних позицій фінансових центрів світу можна використовувати альтернативні підходи, а саме рейтинги глобальних міст, які дадуть опосередковане уявлення про їх роль як осередків фінансової діяльності. Для такої опосередкованої оцінки слід застосовувати фінансові індикатори або субіндекси, що характеризують фінансовий розвиток, у загальних індексах глобальних міст. У якості таких наукових підходів можливо використовувати наступні методики:

1. Методика «Глобалізація і світові міста», розроблена Globalization and World Cities Research Network (GaWC), дослідницьким центром при Університеті Лафборо (Великобританія) [5]. Методика спрямована на визначення взаємозв'язку між найбільшими містами і передбачає обрання найбільших фірм у сфері найбільш просунутих послуг (бухгалтерські, рекламні, банківські/фінансові та юридичні послуги). При цьому обираються 75 топ-компаній у сфері фінансових послуг, а також по 25 провідних компаній з інших сфер. Великим містам, які є об'єктами оцінки, в залежності від присутності в них провідних компаній присвоюється код за шкалою від 0 до 5: 0 – великі компанії з відібраного переліку у місті

відсутні; від 1 до 4 – у місті розміщено різні за розміром офіси компаній з різним набором функцій; 5 – у місті розміщено штаб-квартиру компанії [2]. У підсумку формується матриця, яка в цілому відображає масштаби присутності провідних компаній світу у найбільших містах. Для цілей оцінки значення глобальних міст як осередків фінансової діяльності інформаційною базою буде слугувати та частина матриці, у якій представлено присутність у містах найбільших компаній у сфері фінансових та банківських послуг. Отже, методика Globalization and World Cities дозволяє оцінити таку важливу характеристику світового фінансового центру, як наявність розвинутої мережі міжнародних банківських та інших фінансово-кредитних установ.

2. Методика «Індекс глобальних міст» (Global Cities Index), що використовується журналом «Foreign Policy» спільно з консалтинговою компанією «AT Kearney» і дослідницькою установою «Чиказька рада з глобальних питань» (The Chicago Council on Global Affairs) з 2008 р., оцінює міста за економічними, культурними, соціальними та політичними критеріями, які згруповано у п'ять категорій: рівень ділової активності, людський капітал, інформаційний обмін, культурний рівень, політична вага [6]. До категорії індикаторів рівня ділової активності включено лише окремі показники, що відображають фінансовий розвиток глобальних міст, а саме: кількість штаб-квартир компаній, що входять у перелік найбільших компаній світу за версією Fortune Global 500 (серед цих компаній представлено й найбільші банки та страхові компанії); розмір фондового ринку.

3. Методика «Індекс світових комерційних центрів» (The Worldwide Centers of Commerce Index), розроблена компанією MasterCard, досліджує 75 міст, які є центрами світової торгівлі. Розрахунок індексу базується на індикаторах, які розкривають наступні складові світового комерційного центру: законодавча та політична система, економічна стабільність, легкість ведення бізнесу, фінансові потоки, бізнес-центр, створення знань та інформаційні потоки, легкість життя [1]. Кожна складова має свою вагу, яка відображає її важливість з точки зору розробників індексу. Субіндекс «Фінансові потоки» має вагу 20%, що свідчить про суттєве значення фінансової складової для розвитку центрів світової торгівлі (таку ж вагу має субіндекс «Легкість ведення бізнесу», вага інших складових дорівнює 10-16%). Дані про фінансові потоки, зосереджені у найбільших комерційних центрах світу, та загальне значення субіндексу «Фінансові потоки» також можуть слугувати додатковими критеріями для визначення статусу міста як фінансового центру.

При цьому основні та альтернативні методики оцінки світових фінансових центрів часто є взаємодоповнюючими. Зокрема, при розрахунку Індексу конкурентоспроможності глобальних міст (The Global City Competitiveness Index), розробленого аналітично-консалтинговою компанією The Economist Intelligence Unit за підтримки Citigroup у рамках проекту Hot Spots у 2012 р., однією з восьми оцінюваних категорій індикаторів є фінансова зрілість (financial maturity) [7]. Вага фінансової складової конкурентоспроможності глобальних міст при розрахунку загального індексу складає 10%. У якості показника фінансової зрілості використовується інформація про позиції глобального міста у рейтингу фінансових центрів Z/Yen Group. Дослідження «Індекс економічної сили глобального міста» (Global City Economic Power Index), що здійснюється дослідницькою установою Martin Prosperity Institute (Канада), для розрахунку індексу використовує наступні основні показники: загальний економічний вплив, фінансова потужність, глобальна конкурентоспроможність, рівень та якість життя [3, 4]. При цьому фінансова потужність міста також оцінюється на основі показника Global Financial Centres Index.

Для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності міста у системі світових фінансових центрів вкрай важливим є формування конкурентного фінансового середовища, у якому це місто функціонує. Можливість отримання уявлення про фінансове середовище функціонування світових фінансових центрів надають методики, які оцінюють конкурентоспроможність національних фінансових ринків. Ці методичні підходи передбачають визначення інтегрального індексу конкурентоспроможності та побудову відповідних рейтингів фінансових ринків. Основними інтегральними оцінками конкурентоспроможності фінансових ринків є: індекс розвиненості фінансового ринку як складова індексу глобальної конкурентоспроможності (Всесвітній економічний форум); показник рівня фінансового розвитку (Всесвітній економічний форум); показник рівня розвитку фінансового ринку як складова фактору «Ефективність бізнесу» індексу конкурентоспроможності національної економіки (Міжнародний інститут розвитку менеджменту).

Отже, для підтвердження або конкретизації результатів оцінки конкурентних позицій світових фінансових центрів, отриманих на основі застосування головних оціночних методик, доцільно додатково використовувати науково-методичні підходи щодо визначення статусу глобальних міст та побудови їх рейтингів. Зазвичай, такі підходи передбачають включення до розрахунку загального індексу окремих індикаторів або субіндексів, які характеризують фінансовий розвиток глобального міста і, відтак, визначають роль та значення відповідних міст як світових осередків фінансових послуг.

Література

1. Орловська В.С. Позиції сучасних мегаполісів у глобальній конкурентній моделі / В.С. Орловська // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. - №2. – С. 148-154.

2. Хватов Ю.Ю. Сравнительный анализ рейтингов конкурентоспособности глобальных городов / Ю.Ю. Хватов // Европейський вектор економічного розвитку. Економічні науки. – 2015. - № 1. – С. 195–202.
3. Florida R. Sorry, London: New York Is the World’s Most Economically Powerful City. – 2015. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.citylab.com/life/2015/03/sorry-london-new-york-is-the-worlds-most-economically-powerful-city/386315/>
4. Florida R. What Is the World’s Most Economically Powerful City? – 2012. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2012/05/what-is-the-worlds-most-economically-powerful-city/256841/>
5. GaWC Research Network. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/>
6. Global Cities Index. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.atkearney.com/global-cities>
7. Hot Spots benchmarking global city competitiveness. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/home_articles/n_eiu.htm

УДК 334.796:339.9

Ніколенко Т.І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Інвестиційна діяльність визначає основу благополучного розвитку світової економіки, а також сприяє визначенню перспектив для проведення модернізації і диверсифікації економіки різних країн світу. Значення іноземних інвестицій зводиться до міжнародного поділу капіталу, а також до пошуків більш вигідних шляхів одержання прибутку від господарської діяльності за кордоном, ніж в країні інвестора. Роль іноземних інвестицій зводиться до розвитку економіки країни, загалом, і, зокрема, одержувачів цих інвестицій (підприємств, виробництв тощо). Країні дуже вигідно отримувати з-за кордону іноземні інвестиції, так як вони розвивають їх виробництва, з’являються нові інноваційні виробництва.

Історично так склалося, що основна діяльність ТНК здійснюється у розвинених країнах. Це пояснюється лояльним податковим законодавством по відношенню до компаній, сприятливим інвестиційним кліматом, розвинутою інфраструктурою, обсягами ринку, активною науковою діяльністю тощо.

Зростання кількості світових ТНК кожного року, та те, що масштаби їх діяльності набувають наддержавного рівня, ілюструє табл.1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку світових ТНК та їх філій

Рік	Кількість материнських компаній, одиниць	Темпи зростання кількості материнських компаній, %	Кількість дочірніх компаній (філій), одиниць	Темпи зростання кількості дочірніх компаній (філій), %
1995	44500	85,42	276000	38
2000	55000	23,6	800000	189,86
2005	60000	9,09	900000	12,5
2010	82000	36,67	810000	-10
2015	84000	2,44	820000	1,23
2016	88000	4,76	890000	8,54
2017	90000	2,27	910000	2,25

За даними з табл.1. видно темпи зростання кількості ТНК та їх дочірніх компаній особливо за останні роки. З 2005 р. до 2010 р. кількість філій знизилася на 10%, але динаміка розвитку транснаціональних компаній завжди була позитивною і їхня кількість продовжує зростати. Це ще раз підкреслює той факт, що транснаціоналізація є невід’ємною частиною глобалізації світової економіки. [1]

ТНК справляють великий вплив на перерозподіл фінансових потоків у світовій економіці. Одним з видів участі ТНК у цих процесах є рух капіталу у формі прямих іноземних інвестицій. Крім того, в останні роки зросло значення інвестицій у сферу НДДКР, особливо в країнах, що позитивно впливає на характер їх участі у світовій економіці. [2]

Також, до характерних рис сучасної діяльності ТНК необхідно віднести величезний масштаб операцій ТНК. Насиченість капіталу ТНК у сфері виробництва підтверджується тим, що в топ-10 найбільших компаній 2018 р. увійшли [3]:

- Walmart (роздрібна торгівля),
- Sinopec Group, Royal Dutch Shell, China National Petroleum, Exxon Mobil (нафтопереробні компанії)
- Volkswagen і Toyota Motor (автомобільних компанії).

Згідно бізнес-дослідження ЮНКТАД, найбільш привабливими країнами для інвестицій ТНК у 2017–2019 рр. є Китай та США (рис.1). Рейтинг складався із врахуванням поглядів керівників у різних галузях промисловості. Наприклад, підприємства, пов'язані з інформаційними технологіями, швидше за все, мають інвестиційні плани, спрямовані на Сполучені Штати чи Індію. Так само, Сполучені Штати підтримують своє лідерство в рейтингу на основі їх сили у високотехнологічних і телекомунікаційних галузях промисловості.

Таким чином, підсумовуючи особливості географічного розміщення ТНК у 2017 році, можна зазначити, що абсолютним рекордсменом за кількістю найбільших світових корпорацій залишаються Західна Європа, США і Японія (понад 80%). Велика концентрація ТНК відзначається в Швейцарії (4,5 тис. відділень) і в Норвегії (3 тис.). З точки зору присутності іноземних ТНК традиційно виділяється економіка Канади: понад 4,5 тис. відділень ТНК.

Рис.1. Найбільш привабливі країни для інвестицій ТНК в 2017-2019 рр., (%). [1]

Але, не зважаючи на це, за останні роки до процесу транснаціоналізації все більше залучаються фірми країн, що розвиваються, а також країни Східної та Центральної Європи. У багатьох з цих країн, враховуючи загострення сировинної і енергетичної кризи, ТНК співпрацюють з урядами або підприємцями цих країн щодо розвитку підприємств в добувних галузях економіки. Оцінюючи прагнення країн, що розвиваються, покінчити з економічною відсталістю, міжнародні корпорації створюють в цих країнах філії і дочірні компанії в оброблювальній промисловості. При цьому, виходячи зі своїх інтересів, ТНК переносять в країни, що розвиваються, трудомісткі, енергомісткі і матеріаломісткі виробництва, а також екологічно небезпечні виробництва.

Транснаціональні корпорації в країнах, що розвиваються, сприяють розвитку промисловості, змінюють структуру народного господарства і тим самим частково модернізують участь цих держав в міжнародних економічних відносинах. Транснаціональні корпорації, що функціонують на територіях промислово розвинених країн, також значно впливають на економіку і політику цих держав. Міжнародні компанії, перетворюючись на структурний елемент національної економіки промислово розвинених країн, намагаються впливати на процес виробництва, реалізацію і перерозподіл продукції, що неминуче приводить до розвитку суперечностей між економічними інтересами цих країн і інтересами ТНК.

Якщо говорити про вплив ТНК на світову економіку в цілому, то тут слід зазначити наступні моменти. Перш за все транснаціональні гіганти впливають на матеріальне виробництво: вони підпорядковують собі цілі галузі виробництва в масштабі як окремих країн і регіонів, так і світового господарства. Транснаціональні компанії в даний час контролюють більше однієї третини промислового виробництва світу. В той же час зростає роль міжнародних корпорацій в світовій торгівлі. Значна її частина доводиться на зустрічні поставки сировини, готових виробів і проміжних продуктів між різними ланками однієї і тієї ж компанії, а також між їх філіями і підвладними їм фірмами. В цілому під контролем ТНК знаходиться більше половини світової торгівлі товарами і близько 80% патентів на нову техніку і технологію. Велика роль транснаціональних корпорацій і у вивозі капіталу, особливо у формі прямих зарубіжних інвестицій. Близько 80% зарубіжних капіталовкладень доводиться на 500 найкрупніших ТНК.

Існують і негативні моменти, пов'язані з діяльністю ТНК. Промислово розвинені країни нерідко нав'язували менш розвинутим країнам, галузеву структуру виробництва, що не відповідає їх інтересам, марно експлуатували їх природні ресурси, забруднювали навколишнє середовище, а також перекачували значну частину прибутку до себе.

Сучасна світова практика показала, що діяльність ТНК не можна оцінювати однозначно негативно. Організація підприємств і філіалів за кордоном сприяє поглибленню міжнародного розподілу праці, розвитку виробництва і товарного обміну, зростанню науки і техніки. Зараз ці позитивні результати виявилися ще ясніше. Таким чином транснаціональні корпорації здійснюють позитивний вплив на світову економіку. ТНК вносять величезний внесок в світовий технологічний прогрес, що є важливим моментом не тільки для тих держав, яким вони належать, але і для світової економіки в цілому. Незважаючи на те,

що економічні відносини між колишніми метрополіями і колоніями досить далекі від ідилії, але без транснаціональних корпорацій ці відносини були б не кращими, а рівень життя населення країн, що звільнилися, швидше за все був би набагато нижче.

Таким чином, політичне і економічне значення транснаціональних корпорацій настільки велике, що і в історично осяжному часі вони залишаються одним з важливих чинників посилення дії промислово розвинених країн на велику кількість регіонів миру. Звідси витікає очевидний висновок, що турбота про перетворення провідних вітчизняних корпорацій в транснаціональні стала усвідомленою метою зовнішньої політики країн, що прагнуть до посилення свого впливу на міжнародному ринку.

Література

1. The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2016-2017/>.
2. Financial Times Global 500: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ft.com/indepth/ft500>.
3. Fortune Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fortune.com/fortune500>.

УДК 338.487

Омельченко В.Я.,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту

Омельченко Г.П.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ МІСТА МАРІУПОЛЬ

Сучасний стан економіки м. Маріуполя характеризується поглибленням процесів деіндустріалізації економіки; негативними тенденціями у структурі, обсягах, технологіях виробництва, насамперед, у промисловості; відсутністю реальної соціально-політичної стабільності в країні та регіоні в останні 5 років, що гальмує приплив інвестиційних ресурсів для реалізації пріоритетних, насамперед, регіональних економічних програм; погіршенням соціально-економічного, демографічного стану та природного середовища (зниження інвестиційної привабливості міста і відтік інвесторів, зниження ділової активності бізнесу, підвищення рівня тінізації економіки, загроза санітарно-епідеміологічної, екологічної та техногенної катастроф); різким падінням ефективності функціонування трикутника «освіта-наука-виробництво», яка невпинно прямує до нуля; тотальною орієнтацією на імпорту сучасних технологій за рахунок кредитних коштів, що посилює переорієнтацію виробництва на імпорту технологічну базу, а це не сприяє поверненню власного відтворення інноваційних рішень; реальним посиленням нееквівалентності зовнішньоторговельного обміну, а негативне сальдо зовнішньої торгівлі набуває хронічного характеру; збереження монопрофільної структури економіки міста, де передують у якості провідних галузей чорна металургія та хімія, а це ядро, відповідно, третього і четвертого технологічних укладів та ін. В цьому сенсі також визначаємо можливе подальше погіршення кон'юнктури світового ринку чорних металів.

На наш погляд, модернізація економіки міста можлива за рахунок розробки ефективної програми неоіндустріалізації, яка повинна базуватися на переході до технологій шостого укладу (нанотехнології, біохімія, генетика тощо), випуску продукції з високою доданою вартістю, що характеризується індивідуалізацією, наномініатюризацією, біотехнологізацією, когнітивізацією, розвитку 3D-друку, а реалізуватися шляхом реіндустріалізації (reshoring), тобто за рахунок збільшення в економіці міста робочих місць на базі цих технологій переважно в сфері малого та середнього підприємництва.

Найхарактернішою рисою програми неоіндустріалізації повинна стати інноваційність. Наукові дослідження як чинник виробництва сприяють активізації внутрішньогалузевого і межсекторального співробітництва в області пошуку і впровадження інноваційних технологій в промисловому секторі економіки міста з метою підвищення її конкурентоспроможності. Стратегічне завдання регіональної промислової політики – формування та реалізація в нових умовах потенціалу трикутника інновацій «освіта-наука-виробництво» у вирішенні важливих проблем неоіндустріального розвитку. Рішення даного завдання буде сприяти поліпшенню координації та об'єднанню зусиль науки і виробництва, прискоренню генерації нових знань в стратегічних технологічних сферах і верифікації комерційних можливостей розроблених технологій.

Особливе місце в стратегії модернізації повинна займати програма диверсифікації монопрофільної структури економіки міста Маріуполя шляхом трансформації існуючих та розвитку нових видів діяльності, які у сукупності мають забезпечити максимальне використання наявних конкурентних переваг на інноваційній основі. Такими інноваційними формами економічної діяльності можуть стати кластери – нові виробничі системи, що формуються в межах певного регіону (території) і діяльність яких спрямована на виробництво продукції (послуг) з високим рівнем конкурентоспроможності. Виходячи з цього, при

розробці напрямів неоіндустріальної диверсифікації економіки Маріуполя пропонується використовувати кластерний підхід.

Диверсифікацію економіки Маріуполя пропонується здійснювати за двома головними напрямками:

а) *Розвиток і модернізація існуючих виробництв та видів діяльності пов'язаний з розвитком виробництв, що розвивають продуктову лінійку металургійного виробництва, передусім, у машинобудівельній галузі та будівництві. Сьогодні в місті функціонують підприємства будівельного комплексу, які у сукупності створюють замкнений цикл виробництва та реалізації будівельної продукції. У зв'язку з цим, доцільним є утворення будівельного кластеру, який об'єднає: будівельно-монтажні підприємства міста; підприємства, що виробляють будівельні матеріали; підприємства, що забезпечують оптову та роздрібну продаж будівельних матеріалів (будівельні гіпермаркети, регіональні дилери); навчальні заклади, що забезпечують підготовку фахівців будівельної галузі; фінансові установи, що забезпечують програми фінансування та залучення інвестиційних ресурсів; організації та установи, що забезпечують інформаційне, юридичне, науково-методичне забезпечення.*

З урахуванням розміщення Маріуполя на перетині міжнародних транспортних коридорів, об'єктивно виникає потреба у розвитку логістичного кластеру, що об'єднає транспортні магістралі (автомобільні, авіаційні, морські, залізничні) і забезпечить перевалку та зберігання вантажних потоків, до складу якого увійдуть: транспортні підприємства міста (автоперевізники, аеропорт, залізниця, морський порт); фірми, що надають послуги зі зберігання та перевалки вантажів (термінал Маріупольського морського порту); навчальні заклади, що забезпечують підготовку фахівців у сфері транспорту та логістики; організації та установи, що забезпечують інформаційне, юридичне, науково-методичне забезпечення.

Перспективним може стати подальший розвиток легкої промисловості, зокрема: виробництво одягу, пошив чохлів, спецодягу, постільної білизни тощо. З урахуванням того, що основна робоча сила, що задіяна у даній сфері, не потребує значних витрат на навчання, розвиток даного напрямку у економіці міста дозволить частково вирішити проблему безробіття (особливо серед жінок).

б) *Створення та розвиток нових галузей економіки міста, пріоритетних для його розвитку, пов'язане, передусім, з розвитком логістики, сфери послуг, виробництва товарів масового споживання, продуктів харчування.*

До складу сільськогосподарського кластеру можуть увійти: сільськогосподарські виробники, фермерські господарства Приазов'я; підприємства, що забезпечують переробку сільськогосподарської продукції, виробництво продуктів харчування (м'ясомолочної продукції, хлібобулочних, кондитерських виробів); підприємства, що забезпечують оптовий та роздрібний продаж сільськогосподарської продукції та продуктів харчування (оптові та роздрібні ринки, магазини біля дому, інші підприємства торгової мережі міста); навчальні заклади, що забезпечують підготовку фахівців у сфері виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції; фінансові установи, що забезпечують програми фінансування та залучення інвестиційних ресурсів; організації та установи, що забезпечують інформаційний, юридичний, науково-методичний супровід.

Об'єднання взаємопов'язаних підприємств та організацій, діяльність яких спрямована на забезпечення, надання туристичних послуг, у туристичний кластер, дозволить активізувати розвиток відповідної галузі економіки міста. Туристичний кластер об'єднає: туристичні фірми та агенції; підприємства готельно-ресторанного господарства, громадського харчування; навчальні заклади, що забезпечують підготовку фахівців у сфері туристичної індустрії та готельно-ресторанного бізнесу; організації та установи, що забезпечують інформаційний, юридичний, науково-методичний супровід. В рамках розвитку рекреаційно-туристичного кластеру необхідно забезпечити:

а) постійний розвиток системи розширення асортименту надання туристичних і оздоровчих послуг за рахунок відновлення санаторно-курортного потенціалу міста на приватних засадах, різноманіття видів туристичних продуктів, насамперед, в рамках промислового, екстремального, етнічного та рекреаційного туризму;

б) формування нових напрямків розвитку готельно-ресторанного бізнесу (розширення сфери медичного обслуговування в готелях, SPA-процедури тощо), транспортно-логістичної інфраструктури туризму, розвитку суспільно-культурних закладів міста;

в) створення легітимної системи найму приватного майна високого рівня комфортності для поширення обслуговування внутрішніх і зарубіжних туристів (в цьому сенсі накопичено позитивний досвід у таких провідних туристських центрах країни, як Львів, Київ тощо).

Також потребує конкретизація напрямків покращення інвестиційного клімату у м. Маріуполь. Для цього, на наш погляд, необхідно сформулювати довгострокову програму взаємодії у ланцюгу: влада міста - торгово-промислова палата (обласний рівень і філія у м. Маріуполь) – бізнес-середовище (крупний, середній і малий бізнес) – домогосподарства, яка повинна здійснюватися на засадах колективної соціальної відповідальності. У цій програмі необхідно передбачити:

а) збільшення прозорості дій чиновників у сфері інвестиційної політики;

- б) максимальне спрощення процедур, регламентуючих взаємовідносини міської влади і підприємців у сфері залучення іноземних інвестицій;
- в) створення системи гарантій стабільності для забезпечення довгострокового фінансування інвестиційних проектів;
- г) залучення в інвестиційну сферу збережень населення міста з використанням гарантійних механізмів їх повернення;
- д) створення ефективних умов використання новітніх способів фінансування інноваційних проектів – франчайзинга, лізинга, факторинга, форфейтинга, що сформує необхідні механізми для переміщення доходів з низько технологічних сегментів економіки міста в високотехнологічні.

УДК 339.92

Чентуков Ю.І.,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Безубченко О.А.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В СВІТОВИХ ПРОЦЕСАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Світові глобалізаційні процеси характеризуються домінуванням у світовій економіці транснаціональних корпорацій, які контролюють понад 50 % світового виробництва товарів, понад 80% технологій, а загальні обсяги реалізації 100 найбільших з них становить понад 10 % світового ВВП. Також, вагомим чинником, що впливає на розвиток світового господарства є надзвичайно високий рівень монополізації сучасних ТНК. Ця тенденція особливо відчутна в наукоємких галузях промисловості, що пояснюється потребою цих галузей багатомільярдних інвестицій та великої кількості висококваліфікованих кадрів. Домінуюча роль мегамонополій, що представлені транснаціональними корпораціями на світовому ринку визначається тим, що вони займають панівне становище не тільки у виробництві та експорті товарів, але і в торгівлі патентами, наданні різних технічних послуг, оскільки під контролем ТНК знаходиться основна частина наукових розробок, і як наслідок накопиченого передового виробничого досвіду. При цьому, особливий інтерес для експансії ТНК представляють ринки країн, що розвиваються, які характеризуються більшою низькою концентрацією та більш сприятливими умовами для їх функціонування [1].

Згідно з даними міжнародної статистичної бази UNCTAD у 2017 році знову спостерігалось зростання продажів і доданої вартості саме іноземних філій ТНК, що зумовлено, функціонуванням міжнародних виробничих мереж. Існуючі запаси інвестицій, накопичені в дочірніх компаніях, вже розташованих за кордоном, генерують прибуток, та дають можливість реінвестування на зовнішні ринки. В середньому, дочірні компанії ТНК реінвестують приблизно 50 % своїх доходів. Проте, це відбувається при уповільненні темпів зростання загальної діяльності ТНК, що віддзеркалюється в наступних показниках: зростання обсягів продажів відбулося лише на 1,5%, доданої вартості на 1,5%, зайнятості на 2,5% у порівнянні з даними 2010 року, коли вони були на (рівні 9,7%, 10,7% та 7,6% зростання відповідно) [2].

Після глобальної фінансової кризи уповільнення темпів зростання торгівлі товарами і послугами по відношенню до глобального ВВП було лише першим, найбільш помітним проявом інших важливих змін. Зазначені за останні п'ять років середньорічні темпи зростання роялті та ліцензійних зборів (майже 5%) в порівнянні з темпами зростання товарообігу і ПП (менше 1%) свідчать про те, що відбувається переміщення міжнародного виробництва з матеріально-речовинних транскордонних виробничих систем в сферу нематеріальних активів. Це може негативно позначитися на перспективах залучення інвестицій країнами, що розвиваються у виробничий потенціал.

У 2017 році обсяги діяльності 100 найбільших ТНК світу характеризуються наступними показниками: 9% світових іноземних активів приходяться на ТНК, 17% світових продажів та 13% іноземної зайнятості складають працівники філій ТНК. Загальний обсяг продажів топ 100 ТНК світу у 2017 році становив приблизно 10% світового ВВП., тому вони залишаються важливою складовою глобалізаційних процесів, що відбуваються в світовій економіці.

У 2017 році провідні ТНК збільшили обсяги своїх глобальних операцій, за рахунок збільшення активів та продажів на 8%, хоча статистика стосовно процесів інтернаціоналізації залишалася приблизно стабільною. Збільшення обсягів активів та продажів відбулося за рахунок реалізації мегаугод, що мали місце практично у всіх галузях промисловості, що призвело до включення до рейтингу п'яти нових компаній: DowDuPont Inc. (хімічний конгломерат, сформований після злиття Dow Chemical та DuPont); Канадська багатонаціональна енерготранспортна компанія Enbridge Inc.; the United Kingdom consumer goods company Reckitt Benckiser Group Plc; німецька група охорони здоров'я Fresenius SE & Co KGaA; і китайський конгломерат HNA Group Co Ltd. Шоста нова компанія, китайський технічний конгломерат Tencent Holding, не була задіяна в мегаугодах, а скоріше нагромадила зарубіжні активи за останні кілька

років, працюючи як інвестиційна холдингова компанія. До компаній, що вийшли з рейтингу цього року, відносяться компанії, що відокремились або розділилися (Schlumberger Ltd., ConocoPhillips, General Motors і Hewlett-Packard, усі зі Сполучених Штатів), а також ті що було виключено зі списку у зв'язку з підвищенням порогового рівня іноземних активів, на підставі якого країни включають до рейтингу, який в свою чергу, збільшився (цього року він досяг значення 40 мільярдів доларів США), наприклад, E.ON Ag (Німеччина), WPP Plc (Великобританія).

Загальні іноземні активи ТНК зменшились на 1,4 %, під впливом деяких національних угод, включаючи злиття Dow-DuPont, групу LVHM (Франція), що спеціалізується на продажах товарів класу люкс, консолідуючи свої акції в модному домі Christian Dior та французьку електричну мережу EDF SA, яка придбала ядерний бізнес компанії Areva. На відміну від іноземних активів в результаті зазначених угод, частка іноземних працівників та обсягів іноземних продажів, зросли на 1,2 % та 2,2 % відповідно.

Близько 60 % світової торгівлі, яка сьогодні становить понад 20 трильйонів доларів США, складається з торгівлі проміжними товарами і послугами, які включені на різних етапах процесу виробництва товарів і послуг до кінцевого споживання, що призвело до створення глобальних ланцюгів створення вартості (GVC). Це можуть бути послідовні ланцюги або складні мережі, їх сфера діяльності може бути глобальною або регіональною [3].

Поширення GVC спостерігається більше в тих галузях, де діяльність може бути більш легко розділена, наприклад, електроніка, автомобілебудування або одяг, але GVC останнім часом все частіше охоплюють діяльність у всіх секторах, включаючи послуги. У той час як частка послуг у валовому експорті в усьому світі становить лише близько 20 %, проте майже половина (46 %) доданої вартості експорту, забезпечується діяльністю саме сектору послуг, тому, що більша частина експорту товарів обробної промисловості вимагає послуг для їх виробництва [4,5].

Глобальні ланцюги створення вартості, як правило, координуються ТНК, з транскордонною торгівлею ресурсами та продуктами, яка відбувається в мережах їх філій, партнерів по контрактах та постачальників. GVC, що знаходяться під впливом ТНК складають близько 80 % світової торгівлі. Моделі торгівлі цінними паперами в GVC значною мірою визначаються інвестиційними рішеннями ТНК. Країни з більшою присутністю прямих іноземних інвестицій відносно розміру їх економік, як правило, мають більш високий рівень участі в GVC та створюють відносно велику внутрішню додану вартість від торгівлі [3].

Отже, ТНК координують глобальні ланцюги створення вартості через складні мережі взаємовідносин постачальників та різних режимів управління, від прямої власності іноземних партнерів до договірних відносин (в нестандартних режимах міжнародного виробництва), у відношенні повної внутрішньої торгівлі. Рішення ТНК про те, куди інвестувати і з ким співпрацювати, визначаються локальними детермінантами GVC, які залежать від сегменту, завдання або діяльності GVC. Локальні детермінанти для сегментів GVC часто різні, і часто менші, ніж для вертикально інтегрованих галузей, тобто, вкладення у галузь електроніки, що займається збиранням приладів менше, ніж інвестиції в електронну промисловість в цілому. На глобальному рівні країни, найбільш інтегровані в GVC, є регіональними штаб-квартирами та логістичними центрами (а також фінансовими вузлами) для операцій ТНК (Бельгія, Нідерланди, Сінгапур, Гонконг, Китай та Ірландія). Маючи відносно невеликий внутрішній ринок, ці економіки отримали важливу роль як глобальні сервісні, технологічні та фінансові центри.

Література

1. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються. [Електронний ресурс] : монографія / [Л. В. Руденко-Сударєва, О. М. Мозговий, В.В. Токарь та ін. ; за наук. ред. д.е.н., проф. Л. В. Руденко-Сударєвої. — Вид. 2-ге, доп. — К. : КНЕУ, 2015. — 270 с.
2. World Investment Report 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2130>.
3. Global Value Chains (GVCs). / The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/industry/ind/global-value-chains.htm>.
4. Самойленко Л. Б. Вплив глобальних ланцюгів доданої вартості на українську індустрію інформаційних технологій /Л. Б. Самойленко/[Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4834>.
5. Гужва І.Ю. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України/ І.Ю.Гужва, В.П. Онищенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/3\(80\)uazt_2015_3_3.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/3(80)uazt_2015_3_3.pdf).

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

УДК 658.89:303.7(043)

Балабаниць А.В.

доктор економічних наук, професор

CRM-СТРАТЕГІЯ: СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Одним з основних напрямків національної інформаційної політики є розвиток інформаційної (електронної) економіки шляхом заохочення впровадження сучасних комп'ютерних інформаційних технологій у підприємницьку діяльність. Ключовим результатом такої політики є активне впровадження електронних систем управління: ресурсами (ERP), виробництвом (MES), логістичною мережею (SRM), відносинами із споживачами (CRM).

В останні роки автоматизація поступово проникає усе глибше в маркетингову діяльність вітчизняних торговельних підприємств. Якщо в 2006 році у великих підприємствах найбільш помітною була сфера автоматизації систем нижнього рівня, що стосується роботи касових систем і інших апаратних засобів торговельного залу, то в теперішній час підприємства цього формату все більшу зацікавленість виявляють до таких напрямків, як інтеграція ERP і CRM-систем. Дослідження, проведене аналітиками компанії Gartner, свідчить про те, що системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) стали найбільшим сегментом світового ринку програмного забезпечення в 2017 році. Отже, повідомляється, що в 2017 році виручка від реалізації систем CRM досягла \$39,5 млрд. В результаті таке програмне забезпечення за обсягом продажів випередило системи управління базами даних (СУБД), які принесли \$36,8 млрд. доходу [1].

CRM – це стратегія підприємства, що визначає багатогранну взаємодію зі споживачами у всіх організаційних аспектах: починаючи від збору даних про споживачів і завершуючи підтримкою маркетингових відносин із ними вже після купівлі товарів.

В результаті дослідження було визначено, що все ж таки незначна кількість торговельних підприємств (20,7% з 79 досліджуваних підприємств) використовують сучасні інформаційні технології для комплексного вирішення маркетингових завдань щодо управління маркетинговими відносинами із споживачами.

Проблеми неефективного впровадження CRM-стратегій у діяльність досліджуваних торговельних підприємств, можна умовно поділити на дві групи:

- проблеми етапу формування CRM-стратегій, що пов'язані з відношенням керівництва до CRM-ініціатив, з вибором системи CRM, з необхідними підготовчими заходами;
- проблеми етапу реалізації CRM-стратегії, що виникають в процесі здійснення організаційних, координуючих та інших заходів неперервного управління системою CRM.

На етапі формування CRM-стратегій основною проблемою є поверхневе розуміння концепції CRM керівництвом підприємств. У групі великих підприємств цей показник склав 79,3%. У групі дрібних підприємств 92% керівників недооцінюють важливість і економічну доцільність впровадження систем CRM. Більшість керівників досліджуваних підприємств розглядають систему CRM як технологічну функцію (42,8%), як інструмент ІТ (27,2%) і лише 10,3% визначають її як функцію першорядного значення та інструмент реалізації стратегічних планів. Керівникам сучасних підприємств необхідно чітко розуміти, що CRM – це, в першу чергу, філософія ведення бізнесу, спрямована на максимальне задоволення потреб споживачів, і тільки в другу – програмна підтримка.

Підвищена складність розробки CRM-стратегії у 80% дрібних торговельних підприємствах і у 65,2% середніх пов'язана із недостатнім рівнем розвитку технологічної інфраструктури торговельних підприємств, із відсутністю необхідних фінансових ресурсів (у 72% дрібних підприємств), із низькою компетентністю персоналу (у 56,5% середніх підприємств), із відсутністю досвіду використання інформаційних технологій (у 56,0% дрібних підприємств).

На основі результатів дослідження зазначимо, що у більшості підприємств (76,6%) використовуються лише окремі CRM-функції, а саме:

- створення маркетингових баз даних, слабо інтегрованих з іншими джерелами інформації, що забезпечують аналіз на рівні збуту товарів (45,4% досліджуваних підприємств);
- використання систем доставки інформації споживачам (пряме поштове розсилання, телефонні повідомлення та ін.) (66,2 %);
- застосування базових аналітичних інструментів для аналізу поведінки споживачів при дискретній покупці, але без урахування їх життєвого циклу (35%).

На етапі реалізації CRM-стратегії значною перешкодою для успішного вирішення поставлених задач є неефективне управління змінами, що було визначено у 72,7% досліджуваних підприємств (в основному з групи середніх торговельних підприємств - 69,5%). Це призводить до непередбаченого опору з боку персоналу CRM-ініціативам (у 65,5% великих торговельних підприємств), до організаційних бар'єрів через відсутність необхідних змін у системі відповідальності і організаційної структури підприємств (що спостерігається у 64% дрібних підприємств). Керівникам підприємств слід розуміти, що система CRM повинна діяти в якості механізму запуску необхідних змін, підтримуючих її успішну реалізацію.

Важливою проблемою для більшості великих торговельних підприємств (72,4%) є те, що після впровадження CRM-системи не повністю використовується її потенціал, що пов'язано з низькою кваліфікацією консультантів компанії-упроваджувача (у 58,6% підприємствах), з помилками в аутсорсинговій підтримці (37,9%), з низькою ІТ-компетенцією персоналу (31,0%).

Залишається ще одна важлива проблема: з точки зору більшості керівників досліджуваних підприємств (68,3%) існує підвищений ризик відносно того, що реалізація CRM-ініціатив не завдасть очікуваного економічного ефекту.

Слід погодитися з думкою деяких науковців відносно того, що успіх від впровадження CRM-ініціатив залежить від чотирьох ключових сфер діяльності [2, с. 227]:

1. Оцінка можливостей і ризику. Успішна реалізація CRM-стратегії залежить від ідентифікації і визначення пріоритетів необхідних засобів і організаційно-економічних вимог; від визначення і аналізу факторів ризику, що дозволяє звести до мінімуму можливість невдачі.

2. Інтеграція даних про споживачів, що передбачає об'єднання і узагальнення всієї інформації про споживачів, продукцію партнерів; постійне оновлення баз даних. Для управління взаємовідносинами зі споживачами і постачальниками досліджуваним підприємствам можна використовувати CRM-, SRM- і SCM-рішення як у межах комплексних ERP-систем, так і локальні програмні продукти. Так, реалізувати повномасштабний CRM-проект досліджуваним підприємствам роздрібною торгівлі можна на основі програмного продукту ITOGO!RetailSuite, на основі якого автоматизуються процеси сегментації споживачів, аналізу їхніх переваг, розробки програм лояльності, організації контакт-центру, SMS-комунікацій, збуту, сервісу, інтернет-продажу та інтернет-обслуговуванню тощо. В якості локального вітчизняного SCM-рішення слід відзначити програмний продукт «Квазар-Мікро», що пропонує Web-орієнтоване програмне забезпечення для організації електронного бізнесу.

3. Управління змінами. Для успішного впровадження CRM-системи, необхідно: чітке усвідомлення персоналом і керівництвом значущості CRM-ініціатив для ефективної діяльності підприємства; створення і впровадження особливої системи оцінки результатів діяльності, заходів матеріального заохочення; розробка плану обміну інформацією щодо стратегії в сфері CRM і створення програми її впровадження; інформування всього персоналу про хід реалізації програми за допомогою регулярно оновлюваних даних.

4. Створення системи безперервного управління CRM-ініціативами, що підкреслює необхідність організаційної перебудови, зміни системи відповідальності і організаційної структури підприємства з метою забезпечення відповідності процесам оптимізації та комерційним цілям CRM.

Дослідження досвіду використання CRM-ініціатив і сучасних ІТ-рішень в роздрібній торгівлі взагалі дозволяє стверджувати, що у підприємств з високою ІТ-активністю спостерігається підвищення ефективності за усіма функціональними зонами – від стратегічного планування до контролю логістики на операційному рівні.

Таким чином, слід наголосити на необхідності використання сучасних інформаційних технологій в маркетинговій діяльності підприємств, а особливо в сфері маркетингу взаємодії, тому що це забезпечує прозорість інформації і високий рівень формалізації бізнес-процесів підприємства, а на цій основі – посилення гнучкості бізнесу, підвищення операційної ефективності і досягнення стійких конкурентних переваг.

Література

1. Magic Quadrant for Endpoint Protection Platforms. URL: <http://branden.biz/wp-content/uploads/2017/03/Magic-Quadrant-for-Endpoint-Protection-Platforms-2017.pdf> (Last accessed: 30.11.2018).

2. Маркетинговая революция. Радикально новый подход к преобразованию бизнеса, торговой марки и получению практ. результатов / П. Р. Гембл и др.; ред. И. В. Тараненко. пер. с англ. А. А. Шамрай. - Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007.- 419 с.

3. Інформаційна політика України: європейський контекст / Губерський Л.В. и др. - К.: Либідь, 2007. – 360 с.

4. Вертайм К. Цифровой маркетинг: Как увеличить продажи с помощью социальных сетей, блогов, вики-ресурсов, мобильных телефонов и других современных технологий / Кент Вертайм, Ян Фенвик; пер. с англ. – М.: Альпина Паблишерз: Издательство Юрайт, 2010. – 377 с.

УДК 658:005.934

Гапонюк О. І.,

к.е.н., доцент

Осипенко К. В.

к.е.н., асистент

УМОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Формування стратегії економічної безпеки підприємства та її ефективна реалізація є необхідною передумовою його динамічного економічного зростання. Зміцнення економічної безпеки підприємства є важливою, ключовою в сучасних умовах глобалізованого світу складовою економічної безпеки України в цілому.

Ключову роль у розробці стратегічних завдань щодо підвищення економічної безпеки підприємства відіграє стратегія підприємства, адже прийняття правильних управлінських рішень як на тактичному, так і на стратегічному горизонті діяльності, з огляду на те, що постає завдання у розробленні стратегій забезпечення економічної безпеки як частини загальної стратегії підприємства будь-якого напрямку діяльності.

Стратегія управління економічною безпекою підприємств в умовах нестабільного існування повинна містити такі складові:

1. Стратегія випереджальної протидії полягає в передбаченні та попередженні негативних явищ, підготовці до їхнього появи та недопущенні ще на початковому етапі.

2. Стратегія адекватної відповіді полягає в прийнятті керівництвом рішень, спрямованих на нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз, що постійно виникають на основі фінансового аналізу та зовнішнього середовища підприємства.

3. Стратегія захисту припускає забезпечення захисту інформації і майна підприємства, а також безпеки персоналу [1].

Поняття «стратегія» і її розуміння змінювалися поряд з ускладненням умов ведення бізнесу. Так, А. Чандлер, автор однієї з перших робіт в області стратегічного планування, вважав, що стратегія - це визначення основних довгострокових цілей і завдань підприємства та затвердження курсу дій, розподіл ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей [2].

На думку М. Портера стратегія являє собою спосіб реакції на зовнішні можливості і загрози, внутрішні сильні і слабкі сторони [3]. І. Ансофф визначає стратегію як набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [4].

Г. Мінцберг розглядає стратегію як єдність «5К»: план (plan), зразок, модель, шаблон (pattern), позиціонування (position), перспектива (perspective) і витівка, відволікаючий маневр (ploy). При цьому стратегія як план розглядається як деякий набір курсів дій, сформованих відповідно до ситуації [5]. На думку А. Томпсона і А. Стрікленда стратегія являє собою набір дій і підходів щодо досягнення заданих показників діяльності [6].

Узагальнюючи інформацію щодо трактування поняття «стратегія», то концептуально окреслене поняття в економічній літературі трактують як :

✓ мету управління (ідеальну модель підприємства, в якій реалізується бачення його керівників, власників); позицію на ринках (передусім конкурентну участь на ринках, захоплення нових ринків); зразок (джерело прагнення підприємства наблизитися до еталона);

✓ запланований майбутній результат, напрям розвитку, перспективне уявлення про майбутній стан підприємства, маневр у конкурентній боротьбі;

✓ визначення основних довгострокових цілей і завдань, ухвалення курсу дій, розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених завдань;

✓ загальний всебічний план досягнення цілей;

✓ довгостроковий курс розвитку підприємства, спосіб досягнення цілей;

✓ комплекс прийнятих рішень стосовно розміщення ресурсів і досягнення довгострокових конкурентних переваг на цільових ринках;

✓ узагальнену програму діяльності, спрямовану на досягнення підприємством мети завдяки ефективному розподілу, координації та використанню ресурсів [7].

Слід наголосити, що стратегія підприємства має кілька рівнів декомпонування, кожному з яких відповідає стратегія певного рангу, тобто, стратегія підприємства має ієрархічну будову, як це зазначено на рисунку 1.

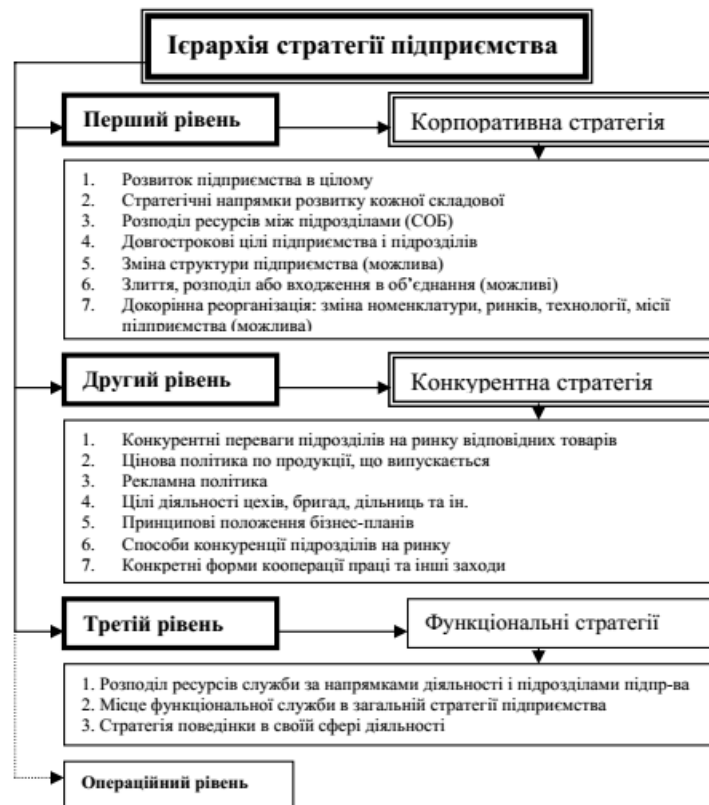

Рис. 1 Ієрархія стратегії підприємства [8]

Побудова ієрархії вибору стратегії, обумовлена тим, що сучасний бізнес, з його жорсткою конкуренцією і періодичними потрясіннями, вимагає від менеджерів усіх рівнів пошуку такої стратегії, яка б гарантувала підприємству, з одного боку, найбільш ефективне використання ресурсів і, з іншого, максимальну стійкість підприємства в умовах нестабільності факторів зовнішнього середовища, та формувала передумови для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства за своєю суттю є елементом стратегічного управління, тобто [9], як вважають З. Шершньова та С. Оборська – багатопланового, формально-поведінкового управлінського процесу, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей. Це процес, за допомогою якого апарат управління підприємством здійснює довгострокове керівництво підприємством, визначає цілі діяльності, розробляє стратегію їх досягнення, враховуючи всі релевантні (найсуттєвіші) зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечує виконання розроблених відповідних планів, постійно розвиваючись і змінюючись.

Отже, за зазначених умов, формування економічної безпеки підприємства є об'єктом стратегічного управління. Так, задля якісного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідним є формування стратегії економічної безпеки підприємства, в рамках якої сформульовано мету управління; заплановано майбутній результат та напрям розвитку; визначено основні довгострокові цілі і завдання; ухвалено довгостроковий курс розвитку підприємства та окреслено спосіб досягнення довгострокових цілей.

Література

1. Момот Т. В. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; за заг. ред. Т. В. Момот. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 340 с.
2. Chandler, Alfred D., Jr. Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise, 1962.
3. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. В.Д. Щетинина. - М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
4. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. - М.: Экономика, 1989. – 358 с.
5. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2004. – 512 с.
6. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. А.Томпсон, А. Дж. Ш. Стрикленд. - М.: Вильямс, 2007. – 928 с.

7. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: Арал, 2012. – 386 с.

8. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства: [Підручник] /М. Г. Саєнко. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – 390 с.

9. Розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств енергетичної галузі / О.А. Гавриш, Г. М. Черняк // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». - 2016. - № 13. - С. 143-149. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2016_13_23

УДК 658.5:005.2

Горбашевська М.О.

кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Управління підприємством - це відкрита система, яка може існувати лише при умови активної взаємодії з оточуючим (зовнішнім) середовищем. Зовнішнє середовище господарювання – це сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних, міждержавних інституціональних структур, що впливають на внутрішню структуру підприємства, визначають характер управлінських рішень, прийнятих ним [1].

Підприємство, розпочинаючи свою діяльність, повинно встановити свою стратегічну мету і визначитися, як вона буде сприйматися цим середовищем. Вся сукупність факторів зовнішнього середовища може бути диференційована на дві групи: фактори прямого впливу (фактори мікросередовища) і фактори непрямого впливу (фактори макросередовища).

Мікросередовище - це середовище прямого впливу на діяльність підприємства, яке утворюють споживачі, конкуренти, постачальники, посередники, фінансово-кредитні установи, державні органи влади тощо. Державні органи забезпечують обов'язковість виконання законів, умови свободи підприємництва, розподіл і перерозподіл обмежених ресурсів шляхом податкових пільг, субсидій, цінової політики тощо. Держава безпосередньо, за допомогою законодавчих актів, інструкцій та положень впливає на діяльність підприємств. Факторів прямого впливу (мікросередовища) безпосередньо впливають на масштаби і темпи розвитку підприємства. Всі ці фактори виступають своєрідною системою обмежень.

Макросередовище - охоплює фактори і умови непрямого впливу на діяльність, але визначають стратегічно важливі рішення, що приймає підприємство. Вони пов'язані з природними, економічними, політичними, правовими, екологічними та іншими компонентами зовнішнього макросередовища.

Факторів прямого впливу (мікросередовища) безпосередньо впливають на масштаби і темпи розвитку підприємства. Всі ці фактори виступають своєрідною системою обмежень.

До зовнішніх факторів непрямого впливу (макросередовища) можуть бути віднесені такі інтегровані групи:

- природні фактори – наявність природних ресурсів визначених видів, ступінь їхнього освоєння і використання. Ці фактори визначають рівень забезпеченості національного виробництва власними природними ресурсами.

- демографічні фактори – чисельність, статевий та віковий склад, його територіальний розподіл і частка активного населення. Визначають можливості забезпечення виробництва персоналом необхідного віку і статі;

- науково-технічні фактори – науково-технічна політика держави і міра її прогресивного впливу на інтенсивність інноваційних процесів, що протікають на підприємстві;

- економічні фактори – рівень державного втручання в економіку, професійний рівень органів законодавчої і виконавчої влади. Діюча система оподаткування впливає на підприємства - або оплачувати економічно доцільні величиною податки, що стимулюють розвиток ділової активності, або піти в тіньовий сектор економіки. Це також політика держави в області оплати праці (мінімальна заробітна плата, система дотацій і ін.);

- політичні фактори – політична стабільність у суспільстві, взаємодія законодавчої і виконавчої влади, професійний рівень політиків і ін.;

- міжнародні фактори – рівень підготовки кадрів, геополітична ситуація, участь України в різних міжнародних організаціях і співтовариствах [2].

До управління розвитком підприємства відносять:

- суб'єкт управління,
- цільові настанови,
- вхід (ресурси що надходять з зовнішнього середовища),
- вихід (рівень розвитку економічної системи),
- механізм управління потенціалом та економічної безпекою,
- зворотній зв'язок.

Система економічної безпеки підприємства – це структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.

Загроза зниження рівня економічної безпеки підприємства, викликана зовнішнім активним втручанням в його роботу, проявляється у такому:

- конкуренти можуть захопити частку ринку, яка належить підприємству з причин модернізації продукції, зниження ціни, упровадження енергоощадних технологій, зниження транспортних витрат конкурентами;
- клієнти можуть відмовитись розраховуватись за відвантажену продукцію з причин відсутності коштів, браку продукції;
- фінансові установи можуть відмовитись надавати кредити підприємству з причин зниження рівня його фінансової репутації, розголошення працівниками підприємства конфіденційної інформації.

Таким чином, управління розвитком підприємства під впливом зовнішнього середовища залежить ще й від економічної безпеки, тому комплексність забезпечення економічної безпеки підприємства та постійне зростання її рівня, недопущення неправомірного втручання зовнішніх структур у роботу підприємства можливі лише за умови спільної інтегрованої, злагодженої, оперативної роботи всіх підрозділів підприємства.

Література

1. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібн. – К. : Вид-во:«Атака». - 2005. – 432 с.
2. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. - К. : Лібра, 2003. – 280 с.
3. Кубинець Ю. Ризики фінансової діяльності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.library.tane.du.ua.

УДК 658.15-049.5(477)

Кислова Л.А.

кандидат економічних наук, доцент

СУТНІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Головною метою забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства можна вважати досягнення максимальної стабільності його функціонування та створення умов для подальшого фінансово-економічного розвитку шляхом попередження внутрішніх і зовнішніх загроз. Забезпечення фінансово-економічної безпеки діяльності підприємства потребує створення власної системи фінансово-економічної безпеки.

Вбагатьох публікаціях, присвячених проблемам забезпечення безпеки підприємства автори ототожнюють поняття «економічна безпека» та «фінансово-економічна безпека» підприємства. Проте поняття економічної безпеки підприємства звісно ж значно ширше за категорію фінансово-економічної безпеки, оскільки остання є визначальною у системі економічної безпеки підприємства, адже переважна більшість правопорушень здійснюється на підприємствах у фінансово-економічній сфері.

Проаналізувавши літературні джерела встановлено, що в економічній теорії фінансову безпеку підприємства розглядають або як одну зі складових економічної безпеки, або ж як самостійний об'єкт управління [4].

У виданнях з економіки підприємства [2;3] зазначено, що серед функціональних складових економічної безпеки саме фінансова є вирішальною, оскільки у ринкових умовах господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Т.Р. Данилишин та Ж.В. Галак зазначають, що «фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємства є найважливішою, оскільки від неї залежить вся діяльність підприємства» [1, с. 66].

Фінансова безпека підприємства - це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення ефективного використання корпоративних ресурсів.

Серед підсистем економічної безпеки підприємства В.Л. Плєскач виділяє:

- 1) фінансову (основну);
- 2) внутрішньо-економічну;
- 3) зовнішньоекономічну (економіка зв'язків підприємства із зарубіжними партнерами);
- 4) соціально-економічну.

Домінуючою складовою у системі економічної безпеки Л.С. Сорока визнає фінансову [8, с. 53].

У праці П.Я. Кравчука [6] обґрунтовано гіпотезу про доцільність виокремлення фінансово-економічного напрямку в системі загальної безпеки підприємства. Так, дослідник запропонував у рамках корпоративної безпеки підприємства виділити фінансово-економічну безпеку з структурними сферами фінансової, економічної та маркетингової.

Фінансово-економічна безпека підприємства - це такий його фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [7].

Отже, проаналізувавши наведені визначення, можна констатувати, що незважаючи на різницю у формулюванні, спільним для авторів є трактування фінансової безпеки як такої, що відображає рівень фінансового стану підприємства, характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз та передбачає найбільш ефективне використання наявних ресурсів підприємства.

Так, наслідком високої інтелектуально-кадрової безпеки є збільшення продуктивності праці та доходу як одного з чинників у системі прибутковості та рентабельності суб'єкта господарювання; розвиток техніко-технологічної бази дозволяє знизити рівень собівартості продукції чи обсяги виробничої потужності та рівня її використання з позитивними фінансово-економічними наслідками; належний фінансово-економічний стан є запорукою фінансування заходів розвитку персоналу, матеріально-технічної бази, зрештою - служби силових безпеки і т.ін.

Втім, лише фінансовий та економічний складники виступають напрямами як оцінки, так і забезпечення корпоративної безпеки підприємства, тоді як інші - сферами для розробки операційних цілей політики її забезпечення.

Тому сутнісні характеристики фінансово-економічної безпеки підприємства потребують уточнення, зокрема на предмет диференціації їх особливостей в аспекті виокремлення функціональних складових, видів економічної діяльності та секторів підприємництва, визначення завдань та принципів безпеки, розробки надійного постійно діючого механізму її забезпечення.

У переважній більшості публікацій вітчизняних авторів використовується термін «фінансова безпека підприємства», проте, є й такі, що свідомо вживають поняття «фінансово-економічна безпека», підкреслюючи тим самим взаємозалежність економічної та фінансової діяльності підприємства та визначальну роль фінансів у економічній системі.

Система безпеки підприємства покликана виконувати певні функції. Найзначніші з них: прогнозування, виявлення, запобігання, ослаблення небезпек і загроз; забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження його майна, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків нанесеного збитку й ін. [5].

Організація, побудова та функціонування комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства повинні дотримуватися наступних принципів:

1. Комплексність (системність) - необхідність створення такої системи безпеки, що забезпечила б захищеність всіх об'єктів захисту підприємства
2. Пріоритет заходів запобігання (своєчасність) - раннє виявлення загроз та запобігання їх шкідливому впливу.
3. Безперервність - постійна дія системи.
4. Законність - робота повинна здійснюватися на основі діючого законодавства.
5. Плановість - діяльність по забезпеченню безпеки організується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі та конкретних планах по окремих напрямках безпеки.
6. Оптимальність - досягнення максимальної функціональної ефективності (віддачі) системи економічної безпеки за більш-менш фіксованих витрат виділених для неї ресурсів.
7. Взаємодія - погодженість в діяльності всіх учасників системи, включаючи тісні ділові контакти й узгодження дій із зовнішніми організаціями, які забезпечують безпеку підприємств.
8. Поєднання гласності та конфіденційності - з одного боку система основних заходів безпеки повинна бути відома всім працівникам підприємства, а з другого - цілий ряд способів, сил, засобів, методів забезпечення безпеки повинні бути законспіровані та відомі дуже вузькому колу фахівців.
9. Компетентність - професіоналізм всіх учасників системи.

Система економічної безпеки підприємства будується відповідно до політики та стратегії безпеки. При цьому, варто відмітити, що фінансово-економічна безпека підприємства є складною системою, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним видом діяльності.

Сутність фінансової-економічної безпеки полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток.

Література

1. Ареф'єв В. О. Стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства як запорука його ефективного та стабільного функціонування [Текст] / В. О. Ареф'єв // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2010. - № 29. - С. 65-68.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – [2-е изд., стер.]. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
3. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів / О.О.Гетьман, В.М. Шаповал. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.
4. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 180 с.
5. Демченко І. В. Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання / І.В. Демченко // Фінанси, банки, інвестиції. - 2010. - №2. - С.43-46.
6. Кравчук П.Я. Формування системи корпоративної безпеки: дис... канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Павло Ярославович Кравчук; [Терноп. держ. екон. ун-т]. – Тернопіль, 2006. — 232 с.
7. Мойсеєнко І. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мойсеєнко, М. Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 10 (100). - С. 239 — 244.
8. Мунтіян В. І. Теоретичні засади економічної безпеки / В. І. Мунтіян // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу (1 листопада 2000 р.) / [відп. ред. С. І. Пирожков, Б. В. Губський, А.І. Сухоруков]. – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України, 2001. – С. 53-56.

УДК 338.48-043.86

Мацука В.М.

кандидат економічних наук, доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТУРИЗМУ

Сучасний світовий туризм викликає підвищений інтерес з боку потенційних споживачів туристичних послуг та суб'єктів туристичної діяльності. Оскільки світова індустрія туризму є одним з найважливіших економічних секторів, вона впливає на економічний, культурний і соціальний розвиток регіонів і країн світу. Ми можемо спостерігати наступні сучасні тенденції розвитку світового туризму.

Глобалізація і регіоналізація в туризмі

Глобалізація створює принципово нові умови співіснування та взаємодії країн і регіонів усього світу, залучаючи їх у масовий обмін потоками інформації, знань, технологій, фінансів, товарів, послуг, людських ресурсів.

Поряд з тенденціями глобалізації діють зустрічні тенденції регіоналізації, які просувають на світові ринки унікальний, національний і регіональний туристичний продукт.

Сталий туризм

Сталий туризм - це не окремий вид туризму, а філософська концепція чи ідеологічний підхід до розвитку туризму майбутнього, який поважає природне, культурне і соціальне оточення дестинації. Це така туристична індустрія, яка вживає заходів щодо досягнення мінімального впливу на навколишнє середовище і місцеву культуру, збереження локальних екосистем і різноманітності етнічних культур, сприяючи при цьому формуванню доходів, зайнятості, інфраструктури. Інакше кажучи, сталий туризм стимулює економічний і соціальний розвиток, зберігаючи при цьому природне і культурне середовище [1].

Відповідальний туризм

Сталий туризм безпосередньо пов'язаний з розумінням суті відповідального туризму. Це сприйнятливий, м'який, дбайливий, соціально відповідальний туризм, який впливає на природне і культурне середовище дестинації.

До відповідального туризму UNWTO відносить екологічний, природний, пригодницький, сільський, фермерський, агротуризм і туризм в спільнотах.

Сталий і відповідальний туризм також називають етичним туризмом, маючи на увазі етичну поведінку туристів, турбізнесу і туристських адміністрацій в ставленні до природи та культури дестинації. Принципи етичного туризму відображені в Глобальному етичному кодексі туризму UNWTO. Кодекс

встановлює етичні орієнтири для урядів, адміністрацій, DESTИНАЦІЙ, туроператорів, турагентів, самих туристів[2].

Диверсифікація туризму

Помітною тенденцією в світовому туризмі є диверсифікація, тобто розвиток туристичного бізнесу на основі широкої різноманітності видів діяльності. Серед основних причин вибору стратегії диверсифікації - жорстка конкуренція і зниження ризиків, що виникають при занятті одним видом діяльності в рамках одного сегмента ринку, розширення цільової аудиторії, захоплення нових ринків збуту, розвиток визнаних і успішних брендів, збільшення доходів. Зростаюча диверсифікація сучасного туризму поширюється як на туристські DESTИНАЦІЇ, так і на турпродукт. Відзначають диверсифікацію видів і форм туризму, маршрутів і програм, туристських і готельних послуг.

Індивідуалізація туризму

Чітко простежується тенденція переходу від «масовості» туризму до його індивідуалізації. Це пов'язано, з одного боку, з тим, що сучасна людина відчуває втому в результаті рутини, навантажень і стресів повсякденного життя і прагне до самоти і самотності в період відпочинку; з іншого боку, сучасний турист виявляє схильність до відмови від стандартизованих групових турпакетів на користь індивідуальних турів, складених відповідно до його особистих уподобань. Даний тренд пояснюється і тим фактом, що туристи стають все більш освіченими, знаючими, що мають більш широкий і різноманітний туристський досвід, і тому прагнуть до отримання нового унікального досвіду подорожі.

Лібералізація в'їзду-виїзду

Найважливішою тенденцією і перспективою розвитку міжнародного туризму слід визнати лібералізацію в'їзних і виїзних формальностей, тобто відбувається зближення міжнародного і внутрішнього туризму, обумовлене спрощенням туристських формальностей[3].

Реальністю стала єдина Європа. Європейський Союз являє собою єдиний туристський простір з відкритими кордонами. Громадяни з країн Шенгенської зони подорожують в умовах безвізового режиму. Лібералізація туристських міграцій відповідає ідеї свободи пересування, яка повинна стати основним правом людини.

Технологізація туризму

Туризм стає все більш технологічним. Електронні технології проникають у всі сектори туристичної індустрії і стають частиною повсякденного життя сучасного туриста. Ця тенденція буде продовжуватися і в доступному для огляду майбутньому.

Технології лежать в основі глобальних і національних систем бронювання. На технологіях побудовані системи бронювання і продажу турпослуг, процеси обслуговування гостей на підприємствах розміщення і харчування, в транспортних компаніях, на об'єктах туристського показу і відвідувань, туроперейтинг.

Автоматизоване обслуговування стає нормою, і вже сьогодні людина, маючи доступ в Інтернет, може, не виходячи з дому і не звертаючись до посередників, самостійно в режимі реального часу (онлайн) «сконструювати» тур по своєму індивідуальному бажанню, скласти маршрут, вибрати послуги, забронювати і оплатити їх. Така технологічна можливість, метод і процедура називаються динамічним пакетуванням: споживач сам складає індивідуальний пакет послуг, вибираючи рейси, готелі, оренду автомобіля і т.д., замість того щоб вибирати і бронювати вже готовий, розроблений туроператором турпакет. Тенденція до полегшення вибору і бронювання турпослуг самим клієнтом в режимі онлайн буде продовжувати розвиватися і в майбутньому.

Електронний туризм

Розвиток інформаційних технологій і телекомунікацій призвели до неймовірного зростання електронної комерції, і вже зараз, за оцінками експертів, електронний продаж турпослуг в світі залишив далеко позаду продаж книг, музики і комп'ютерів. Переважна більшість туристичних фірм мають свої електронні офіси і пропонують споживачам повну інформацію по всіх видах послуг, і перш за все це авіаперевезення, засоби розміщення та оренда автомобілів. Перелік продуктів туркомпаній, представлених в режимі онлайн, постійно розширюється: сьогодні він включає групові та індивідуальні турпакети з різних видів туризму (пригодницький, екологічний, сільський, медичний, освітній), круїзи, широкий вибір послуг розміщення та харчування, найрізноманітніші додаткові послуги. Тенденція електронного туризму майбутнього - створення і просування ще більш комплексних продуктів.

Віртуалізація туризму

Туристські компанії з різних секторів туризму об'єднуються з компаніями інформаційних технологій («віртуальна консолідація») для свого представництва в мережі Інтернет. В онлайн переносяться всі основні функції, які раніше виконувалися в реальних офісах турфірм: вибір турпродукту або окремих послуг, бронювання, передоплата, оплата, анулювання, перебронювання.

Для просування реальних турів та екскурсій, курортів і готелів, тематичних парків і музеїв компанії використовують віртуальні подорожі, в які відвідувач інтернет-сайту туркомпанії, готелю, ресторану може

відправитися, перебуваючи у свого домашнього комп'ютера або за допомогою свого мобільного телефону, перебуваючи вдома, на роботі, в дорозі і т.д.

Нішевий туризм

Майбутнє світового туризму пов'язують з розвитком нішевого туризму, який займає вузькі сегменти ринку подорожей. До нішевому насамперед відносять спеціалізований туризм. Серед видів спеціалізованого туризму, що виникли або вже набирають оборот, можна назвати: фотографічний, кінотуризм, ретротуризм, геотуризм, транспортний, гастрономічний, генеалогічний туризм. Будь-яке хобі може лягти в основу спеціалізованої подорожі, сформувати попит на ринку туризму і таким чином зайняти свою нішу (археологічний, ботанічний, банний, винний, гольф-туризм, спостереження за птахами або метеликами в природному середовищі існування і ін.)

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку світового туризму, можна побачити, що кожна нова тенденція породжує і протилежний рух. У ряді випадків в ході свого розвитку ці тенденції змішуються, дають непередбачуваний результат, що ускладнює визначення головного напрямку. Очевидно, ситуація в сучасному туризмі саме така, і виділити чітко одну або кілька домінуючих тенденцій не представляється можливим. Разом з тим широка диверсифікація туристської діяльності свідчить про зрілість ринку.

Література

1. Travel and Tourism Competitiveness Report 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2017>
2. UNWTO World Tourism Barometer - Advance Release January 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom18_01_january_excerpt.pdf
3. Tourism Highlights 2017 Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2017-edition-0>

УДК 336.14-049.5(477)

Семкова Л.В.

кандидат економічних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наслідки економічної кризи, знецінення національних грошей, системна банківська криза в Україні є джерелом подальшої нестабільності і гальмування розвитку економіки, зростання безробіття, поглиблення бідності та загострення соціально-політичних ризиків. Сьогодні ні Урядом, ні НБУ не представлено системне стратегічне бачення і цілісний комплекс дій, спрямованих на забезпечення належного рівня бюджетної безпеки, що дозволило б знайти вихід з кризи та прискорити економічне зростання, що б об'єднало суспільство, підвищило довіру до влади і визначило шлях консолідації зусиль. В умовах зовнішньої воєнної агресії такий стан може мати критичні наслідки для бюджетної безпеки держави, тому пріоритетом економічного розвитку повинна стати розбудова бюджетної системи, визначення її критеріїв та розробка заходів з підвищення рівня бюджетної безпеки як сучасного національного пріоритету.

Сучасний стан бюджетної системи України формувалася під впливом низки деструктивних зовнішніх та внутрішніх викликів, які загострили питання забезпечення бюджетної безпеки. У 2017 р. зовнішні умови для української економіки були сприятливими внаслідок прискорення економічного розвитку країн – основних торгових партнерів України та покращанню кон'юнктури на світових товарних ринках завдяки збільшенню цін на сталь, добрива і пшеницю. При цьому економічне зростання в Україні відбувалося повільно, на що впливали наслідки продовження військового конфлікту на сході країни, тимчасового припинення переміщення вантажів через лінію розмежування на Донбасі (рішення Ради національної безпеки і оборони введено в дію Указом Президента України 15.03.2017 р.), а також масштабні кібератаки у другій половині 2017 р [1]. Разом з тим, на економічний розвиток країни позитивно вплинуло подальше зростання приватного споживання та інвестицій, а також активізація міжнародної торгівлі на фоні сприятливих зовнішніх цінових умов.

У Державному бюджеті України на 2017 р. було передбачено доходів у сумі 731,0 млрд. грн., видатків – у сумі 800,0 млрд. грн. та граничним розміром дефіциту державного бюджету – у сумі 77,5 млрд. грн. (3,0% до ВВП). При розрахунках було враховано прогнозний обсяг номінального ВВП у сумі 2584,9 млрд. грн., а за річними результатами, прогнозований показник номінального ВВП було збільшено на 260,9 млрд. грн., тобто до 2845,8 млрд. грн. [2].

Виконання дохідної частини бюджету у 2017 р. здійснювалось в умовах змін, внесених у податкове законодавство, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету. До Державного бюджету України у 2017 р. надійшло 793,4 млрд. грн., що на 28,7% більше ніж у 2016 р., до загального фонду державного бюджету надійшло 698,4 млрд. грн., на 21,5% більше ніж за 2016 р. Найбільші

надходження до держбюджету у 2017 р. становили з податку на прибуток підприємств – 66,9 млрд. грн., на 23,1% більше ніж у 2016 р.; з податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування – 63,5 млрд. грн. на 17,4% більше ніж у 2016 р.; з податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів – 250,5 млрд. грн., на 38,1% більше ніж у 2016 р., що пояснюється зростанням обсягу імпорту товарів за 2017 р. на 26,4 % та інше [3].

За 2017 р. за загальним фондом державного бюджету відшкодовано ПДВ у сумі 120,1 млрд. грн., що більше за аналогічний показник попереднього року на 27,2%, касові видатки проведені в обсязі 839,5 млрд. грн., у тому числі за загальним фондом – 757,5 млрд. гривень. Загалом проти 2016 р. видатки Державного бюджету зросли на 154,6 млрд. грн. (на 22,6%). На оборону і безпеку держави спрямовано загальний ресурс у сумі 144,4 млрд. грн., на 22,7 млрд. грн. більше порівняно з попереднім періодом. Видатки на обслуговування державного боргу становили 110,5 млрд. грн., що на 15,3% більше ніж у 2016 р.

Попри значні обсяги фінансування у 2017 р. видатків на оборону і безпеку, обслуговування державного боргу, Уряд приділяв значну увагу питанню фінансування підвищених розмірів соціальних стандартів, збільшення видатків на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг. У Державному бюджеті України на 2017 р. субвенція місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг була передбачена у сумі 47,1 млрд. грн., з урахуванням змін у законодавстві цей обсяг було збільшено на 22,8 млрд. грн. та визначено у сумі 69,9 млрд. гривень. Загалом касове виконання держбюджету за субвенцією становило 69,7 млрд. грн., що в 1,6 рази більше ніж у 2016 р. [2].

З 2015 р. в Україні розпочато реформування бюджетної системи в контексті децентралізації та запроваджено нову модель міжбюджетних відносин. За останні три роки вдалося впровадити перший етап реформи та досягти декількох важливих результатів. Так, зміцнено фінансову спроможність місцевих бюджетів та забезпечено надання якісних суспільних послуг споживачам завдяки розширенню видаткових повноважень органів місцевого самоврядування. Реформа міжбюджетних відносин та зміни до податкового законодавства сприяли підвищенню рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів та забезпечили формування нових прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами, а також створили умови для мотивації органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів. Так, до загального фонду місцевих бюджетів за 2017 р. надійшло 192,7 млрд. грн., або 105,6% до річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами.

Підтвердженням ефективності бюджетної децентралізації є щомісячне накопичення залишків коштів місцевих бюджетів, обсяг яких станом на 01.01.2018 р. становив 53,2 млрд. грн., приріст залишків коштів місцевих бюджетів проти початку 2017 р. становив 5,9 млрд. грн., або 12,4%. При цьому, органами Казначейства впродовж року забезпечувалася своєчасна і повна оплата рахунків, наданих головними розпорядниками коштів місцевих бюджетів. Також суттєво зросли обсяги розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитних рахунках, так у 2017 р. місцевими органами влади було розміщено на депозитних рахунках у банках 23,9 млрд. гривень, а на кінець бюджетного року всі депозитні кошти повернуто згідно із законодавством на відповідні рахунки місцевих бюджетів в Казначействі. В цілому Урядом забезпечувалася виконання усіх зобов'язань згідно з бюджетним законодавством, зокрема в частині перерахування міжбюджетних трансфертів.

На 2017 р. законодавчо було визначено граничний обсяг дефіциту державного бюджету у сумі 77,6 млрд. грн. та до кінця року цей показник скореговано до 82,2 млрд. гривень. Фактично, дефіцит державного бюджету у 2017 р. становив 47,9 млрд. грн., що відповідає 58,2% річного планового показника. За останній рік фактичний дефіцит держбюджету став менший на 22,4 млрд. гривень.

Державних запозичень у 2017 р. здійснено загалом на суму 478,7 млрд. грн. Надходження від державних зовнішніх запозичень становили 103,4 млрд. грн., з яких 7,4 млрд. грн. – впровадження спільних з міжнародними фінансовими організаціями проектів; 44,2 млрд. грн. – частина від випуску облігацій зовнішньої державної позики (ОЗДП) з метою викупу ОЗДП 2015 р. першої та другої серій; 51,8 млрд. грн. – кредити та випуск ОЗДП з метою фінансування державного бюджету [2].

Не дивлячись, що останнім часом спостерігається деяке покращення фінансових показників у бюджетних відносинах України все ж фінансові індикатори свідчать про недостатню стійкість державних фінансів та, як наслідок, загрозу фінансовій безпеці. За результатами проведеної оцінки, бюджетна небезпека зосереджена, насамперед, у сфері управління державним боргом, у діяльності позабюджетних фондів сектору державного управління та управління дефіцитом бюджету, що обумовлює необхідність удосконалення як інструментів формування доходів бюджету, так і інструментів управління бюджетними коштами. Мінімізація бюджетних ризиків залежатиме від реагування на внутрішні і зовнішні виклики.

За підсумками, основними загрозами фінансовій безпеці України залишаються такі: звуження масштабів економіки та зниження її продуктивності; деіндустріалізація та закріплення низькотехнологічної структури економіки; стагнація інвестиційної активності; нестабільність національної грошової одиниці в умовах високої зовнішньоекономічної залежності; високий інфляційний

тиск на тлі загального дефляційного тренду в більшості розвинених країн світу; накопичення боргового дисбалансу. Подальшими кроками розбудови нової моделі фінансової політики України, орієнтованої на вирішення нагальних суспільних проблем, формування фінансової основи реалізації реформ та забезпечення належного рівня фінансової безпеки мають стати: зниження дефіциту бюджету та забезпечення збалансованості бюджетної системи.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 березня 2017 року «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України»: Указ президента України № 62/2017 від 15 березня 2017 р. / Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/2017>.
2. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>.
3. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=400657>.

СЕКЦІЯ ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 37.014.25-004.247(477:4)

Данилова С. В.,

старший викладач кафедри раціонального використання та охорони навколишнього середовища,

Темирова-Хмикіна В. І.

старший викладач кафедри раціонального використання та охорони навколишнього середовища

НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток і вдосконалення освітньої галузі є необхідною передумовою як економічного розвитку країни, так і досягнення високих темпів зростання добробуту суспільства.

На сьогодні досить актуальними є проблеми вищої освіти в контексті європейської інтеграції, адже освіта є стратегічним ресурсом покращення людського добробуту та зміцнення авторитету на світовій арені. Так, першочерговим завданням є впорядкування освітньої галузі відповідно з міжнародними стандартами, а також вимогами сучасності [1].

Модернізація вищої освіти має відбуватися в руслі суспільних реформ, пріоритетні напрями яких задекларовані програмним актом Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» [2], зобов'язань України, визначених в статтях 430 – 434 «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони» [3]. Водночас, напрями і змістовне наповнення модернізації вищої освіти України має врахувати прогресивні світові та європейські тенденції розвитку вищої освіти.

При незаперечності прогресивних змін, що зараз відбуваються, а також запланованих змін в системі вищої освіти, зокрема, з дією законів України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII та «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848- VIII і введенням в дію нової редакції Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, що відкривають перспективи розвитку системи вищої освіти і водночас актуалізують завдання осмислення на концептуальному рівні модернізацію системи вищої освіти для інституціоналізації механізмів і заходів її реалізації. Урядом України пріоритетним напрямом державної політики у сфері освітньої і наукової діяльності визначені: якість вищої освіти і нова система управління та фінансування науки, що безпосередньо впливають на розвиток галузі вищої освіти.

В системі української освіти та науки можна виділити різногалузеві нагальні проблеми, які потребують вирішення [4].

Наукові дослідження потребують первинних капіталовкладень. Організація досліджень вимагає належного інформаційного забезпечення та відповідної аналітичної роботи. Таким чином, мета досліджень не в тому, щоб наздоганяти тих, від кого ми сьогодні істотно відстаємо, а у тому, щоб сформувати і послідовно реалізовувати випереджувальну стратегію.

Для раціональної організації таких наукових досліджень і прикладних розробок може стати корисною активна участь українських учених у спільних дослідженнях з колегами з економічно розвинених країн світу під час стажування [5].

Одним із ключових завдань підвищення ефективності професійної освіти, а також її відповідності європейським стандартам є розробка навчальних програм та планів для студентів різних спеціальностей.

З метою уніфікації структури професійної освіти, розробка оптимальної моделі багаторівневого навчання при введенні європейських програм потребує перш за все ретельного аналізу проблем і особливостей навчання [6].

Прогресивні світові та європейські тенденції розвитку вищої освіти, до яких має прагнути Україна, полягають в:

– розбудові єдиного науково-освітнього-інноваційного інформаційного простору, де розумне (smart) зростання розкривається через розвиток науки, інновацій, освіти і розбудову цифрового суспільства [7], що має стати орієнтиром для формування державної наукової, інноваційної, освітньої, а також політики інформатизації;

– утвердженні парадигми неперервної освіти, тобто освіти упродовж усього активного працездатного життя людини;

– масштабного поширення «відкритої освіти», яка передбачає створення відкритих систем професійної освіти без обмеження віку, які мають супроводжувати людину упродовж усього терміну їх трудової діяльності, сприяють постійному розвитку професійних компетентностей, знань, умінь, культури, поведінки людини;

– інформатизації освіти, що надає можливість широкомасштабного використання освітніх сервісів, забезпечити дистанційну форму освітнього процесу, а також реалізувати «відкриту освіту» шляхом відкритого доступу до електронних навчально-методичних матеріалів, лекцій провідних вчених, статі учасником вебінарів, науково-практичних конференцій, культурних заходів тощо.

Сьогодні Україна в сфері науки та освіти має характерні глибокі кризові явища, зумовлені насамперед відсутністю чіткої державної стратегії розвитку науки та недостатньою забезпеченістю наукових працівників. Завдання національної освітньої системи полягає у формуванні молодого потенціалу країни, який навчається, засвоюючи європейські цінності, але зберігаючи при цьому національну самобутність. Дана стратегія повинна змінити потенціал освіти, зробивши її значущою для людини і суспільства загалом.

Участь нашої країни в Болонському процесі направлено на підвищення міжнародного престижу України і розвиток експорту національних освітніх послуг, на використання всіх доступних можливостей для стратегічного поступального розвитку системи освіти з метою реалізації національних інтересів.

Література

1. Шишкіна М.П. Проблеми інформатизації освіти України в контексті розвитку досліджень оцінювання якості засобів ІКТ / М.П. Шишкіна, О.М. Спірін, Ю.Г. Запорожченко // Електронне фахове видання. Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №1 (27). – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/632/483>.

2. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. №5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

4. Сало А.В. Сучасний стан вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Сало // Бізнес Інформ. – 2015. – № 7. – С. 54 – 61. – Режим доступу: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-7_0-pages-54_61.pdf.

5. Гриневич Л. М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів // Педагогічний процес: теорія і Практика. – 2015. – №1. – С. 5–10.

6. Падалка О.С. Інноваційна модель розвитку вітчизняної освіти у контексті європейської інтеграції. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/17445>.

7. Повідомлення Європейської комісії «Європа 2020» Стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання» від 03.03.2010 року в кн. Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах-членах ЄС/за ред. Г. Авігдора, Ю. Капіци. – К. : Фенікс, 2011. – С.90–116.

УДК 502.17(477.62)

Добровольська С. В.

старший викладач кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ДОНБАСІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАЛІЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 50) визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [1].

Сучасний стан екологічної безпеки України повинен розглядатися в тісному зв'язку з техногенними та іншими екологічними загрозами, що пов'язані з військовим конфліктом на сході країни, відсутністю належного державного контролю за якістю навколишнього природного середовища на невідконтрольованих територіях Донецької та Луганської областей, умовами соціально-економічного розвитку.

Стан довкілля Донбасу – найбільш техногенно навантаженого регіону України ще до початку військового конфлікту викликав серйозне занепокоєння, а в умовах військових дій екологічна ситуація, що склалася на сході може стати катастрофічною. Особлива роль місцевого (регіонального) рівня забезпечення сталого розвитку науково обґрунтована тим, що на конкретній території концентруються забруднення, які чинять негативний вплив на здоров'я населення, стан природного середовища, умови соціально-економічного розвитку.

Рівень техногенної небезпеки Донбасу завжди був зумовлений наявністю на його території потенційно небезпечних об'єктів. До початку конфлікту в цих областях розташовувалося близько 4500 потенційно небезпечних промислових об'єктів [2].

У період бойових дій екологічна ситуація регіону з кожним роком погіршується. Останні дослідження показали, що одним із головних наслідків озброєного конфлікту стало хімічне забруднення. З 2014 року на сході України спостерігається значне підвищення рівню кадмію, свинцю, ртуті та ванадію у ґрунтах та водоймах в 1.1-1.3 рази. Були відзначені підвищені концентрації азоту та фосфору у таких річках як Сіверський Донець, Кальчик і Кальміус, які стали наслідком пошкодження підприємств хімічної промисловості. Збільшується кількість твердих побутових відходів. В ході конфлікту неодноразово були зафіксовані випадки пошкодження інфраструктури та затоплення шахт.. Особливу небезпеку становить підтоплення шахт, які використовувалися як сховища відходів небезпечних і радіоактивних речовин, що є однією з основних причин потенційного забруднення внутрішніх та поверхневих вод залізом, хлоридами, сульфатами та важкими металами, наприклад шахт «Олександр-Захід» та «Вуглегірська» [10].

При переміщенні великої військової техніки, проведенні бойових маневрів або військових навчань, будівництві фортифікаційних споруд, вибухів та згорання боєприпасів відбувається порушення поверхневого шару ґрунтів. Використання земель, пошкоджених унаслідок бойових дій, буде ускладнене необхідністю їх рекультиваци, розмінування території та знешкодження боєприпасів.

Унаслідок конфлікту на сході України втрачена велика частина лісових та лісозахисних насаджень та постраждало біля 60 об'єктів природно-заповідного фонду Донецької та Луганської областей. Лише за 2014 рік у регіоні під час конфлікту було повністю знищено 479 гектарів лісу [5]. Це все стало наслідком пожеж, що виникають внаслідок вибухів боєприпасів або підпалів пов'язаних з тактикою ведення бойових дій. Це призведе до критичного зниження лісистості в Донецькій та Луганській областях, зниження полезахисних, ґрунтозахисних, водоохоронних та рекреаційних функцій лісів.

За експертними оцінками ОБСЄ та ЮНІСЕФ, близько 1,3 млн дітей і дорослих на територіях Донецької та Луганської областей, охоплених конфліктом, стикнулися із серйозною кризою водопостачання у зв'язку з пошкодженими або зруйнованими лініями водогону та гострою нестачею води [3]. Така ситуація з нестачею води може призвести до негативних наслідків при виробництві харчової продукції, а також проблем ненадійного функціонування систем центрального опалення у зимовий період.

Із вище зазначеного можна зробити наступні висновки:

1. В умовах військового конфлікту на Сході України суттєво зростає кількість територій і промислово-міських агломерацій, де негативний стан економічної ситуації в сукупності з руйнуванням будівель у гірничодобувних районах Донбасу, небезпечним забрудненням приземної атмосфери, питної води може призвести до втрати перспектив сталого розвитку, суттєвого зменшення зайнятості населення і зростання соціальної напруженості в суспільстві [8].

2. Пошкодження, руйнування та аварійне порушення роботи численних підприємств гірничодобувної, хімічної, енергетичної, металургійної галузей, які виникли внаслідок бойових дій, призводять до аварійних викидів і скидань шкідливих речовин [4]. Багато підприємств зупинилося або працюють не на повну потужність.

3. Збільшення великої кількості затоплених і напівзатоплених шахт збільшує технічне навантаження на навколишнє середовище і зменшує видобуток кам'яного вугілля, що впливає на розвиток ТЕС та металургії.

4. Цілеспрямоване ураження водогонів становить реальну загрозу для здоров'я населення, перешкоджає виробництву, погіршує якість харчових продуктів.

5. Військові дії негативно вплинули на стан ґрунтів, підземних і поверхневих вод, ландшафти, рослинний і тваринний світ. В атмосферу, внутрішні та поверхневі води потрапляють важкі метали, радіоактивні речовини. Це все є причиною збільшення онкологічних, інфекційних та інших важких хвороб серед населення, що в свою чергу впливає на трудові ресурси та екологічну міграцію населення регіону.

Стратегія сталого розвитку регіонів змінюється в залежності від соціально-економічної та політичної орієнтації держави на конкретному етапі розвитку, складних взаємин центру з регіоном, зовнішньоекономічної ситуації, тобто від системи умов і факторів, що впливають на цільові установки розвитку суспільства в рамках єдиної програми. Наразі головним завданням держави в сфері екологічної безпеки є зменшення загроз від наслідків військового конфлікту на Сході України та розробка практичних рекомендацій щодо короткострокових дій із подальшого аналізу та оздоровлення екологічної обстановки в даному регіоні.

Література

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. №1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

2. Програма Національної Академії наук України “Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads>.

3. Access to water in conflict affected areas of Donetsk and Luhansk regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ukraine>.
4. Аверін Д. Кабінет дослідження «Визначення шкоди завданої довкіллю на сході України» 2017 р.
5. Побережна Л. Я. Оцінка потенційних екологічних ризиків внаслідок проведення антитерористичної операції [Електронний ресурс] / Л. Я. Побережна, А. І. Станецький. – Режим доступу: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/JournalTechnogenicAndEcologicalSafety/Vol-2/PobereznaL.-Vol-2-2017-45-52.pdf>
6. Гетьман В. Війна і заповідні території// Асоціація природоохоронних територій України.2017р.
7. Кравченко О.. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству. МБО «Екологія – право – людина» 2016 р.
8. І.О. Личенко. Проблеми екологічної безпеки тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та організаційно-правові засади їхнього вирішення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/34653/1/44_279-284.pdf
9. Пек Ф. Оценка рисков в Донском бассейне. Закрытие шахт и породные обвалы. Инициатива «Окружающая среда и безопасность». 2016 г.
10. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. – К.: ВАІТЕ, 2017.-88с.

УДК 502.13(477)

Іванова В. В.

к.е.н., доц., доц. кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Існуюча екологічна ситуація і тенденції її зміни багато в чому визначаються промисловим виробництвом і господарською діяльністю. Для вирішення основних екологічних проблем, спричинених роботою підприємства, треба розробити механізми управління екологічною політикою, що могла б орієнтувати підприємство на максимальне одержання екологічної ефективності.

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. Першопричинами екологічних проблем України є: успадкована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей; зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури; існуюча система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій; недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства; недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку; недотримання природоохоронного законодавства [1].

На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. В Україні функціонують 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів [2].

Екологічна практика в сучасному світі займає домінуючі позиції. Хоча в соціальній практиці дуже нечітко вимальовується усвідомлення важливості теми, хоча йдеться про майбутнє усього людського роду. Розвиток екологічного стану на планеті спонукає людей до пошуку шляхів подолання екологічної кризи.

Політика та екологія, до недавнього часу, були дещо індиферентними поняттями стосовно одна одної. У сучасній політиці з'явився новий напрямок діяльності – екологічна політика. Екологічна політика охоплює дві групи взаємопов'язаних завдань: по-перше, завдання, спрямовані на збереження умов існування людини, і, по-друге, формування культури (насамперед, екологічної) життя.

При цьому необхідно зазначити, що термін «екологічна політика» у вузькому сенсі відповідає природоохоронній екологічній політиці. У широкому ж сенсі він вміщує політику в галузі охорони навколишнього середовища, природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з політикою щодо їх спеціальних питань.

Процес формування та реалізації екологічної політики відбувається за участю самих природокористувачів або суб'єктів екологічної політики. Керівництво організації визначає основні принципи та цілі своєї діяльності в області охорони навколишнього середовища та розробляє на їх основі екологічну політику. Екологічна політика повинна відображати стратегію організації щодо виконання основних принципів захисту навколишнього середовища, принципу постійного вдосконалення, спрямованості на задоволення інтересів зацікавлених сторін, виконання законодавчих і нормативних вимог. Екологічна політика організації відносить управління навколишнім середовищем до пріоритетних задач організації.

На базі розробленої екологічної політики організація повинна планувати свою екологічну діяльність. Програма планування включає: визначення екологічних аспектів, що охоплюються плануванням, законодавчих вимог до цих аспектів; встановлення кількісних показників, за допомогою яких організація оцінюватиме свій вплив на навколишнє середовище; визначення екологічних цілей і завдань для всіх вибраних екологічних аспектів; розробка екологічних програм, за допомогою яких організація досягатиме встановлені цілі [3].

При виборі екологічних аспектів, що враховуються при плануванні, треба виходити з їх важливості, з наявності законодавчо встановлених вимог до них, з практичної можливості управління цими аспектами. Цілі та завдання повинні бути визначені для всіх ієрархічних та функціональних рівнів організації. Вони повинні встановлюватися таким чином, щоб можна було перевірити, як вони досягаються; бажано, щоб вони були кількісними. Після встановлення цілей та завдань організація розробляє програми для їх досягнення. Такі програми є сукупностями заходів, спрямованих на покращення екологічних характеристик підприємства. Для кожного заходу повинна бути чітко вказана відповідальність за його виконання, визначена схема відслідковування ходу виконання таких програм. Екологічні програми можуть бути як загальними для підприємства в цілому, так і окремими для окремих підрозділів.

Для виконання розроблених екологічних програм та підтримання визначення екологічних характеристик організація повинна забезпечити наявність необхідних умов. Для цього потрібно звернути особливу увагу на такі моменти. По-перше, забезпечити підготовку, обізнаність та компетентність персоналу. По-друге, визначити види своєї діяльності та роботи, пов'язані з суттєвими екологічними аспектами, планувати та організувати їх таким чином, щоб забезпечити виконання цілей та завдань найчастіше таких робіт, як проектування, закупки, виробництво, складування, технічне обслуговування, будівництво, тощо. По-третє, визначити потенційні аварійні ситуації, що можуть привести до негативного впливу на навколишнє середовище, розробити схеми реагування на них, що забезпечили б запобігання та зменшення впливу на навколишнє середовище.

Для перевірки, аналізу та вдосконалення системи управління навколишнім середовищем організації необхідно запровадити механізми моніторингу основних своїх впливів на навколишнє середовище. Періодично організація повинна проводити аудити системи управління навколишнім середовищем для того, щоб визначити: чи відповідає система управління навколишнім середовищем встановленим нормам; чи впроваджена належним чином і чи підтримується в робочому стані. За підсумками аналізу результатів моніторингу та аудиту може бути прийняте рішення про зміну екологічної політики, цілей та завдань, зміну переліку екологічних аспектів, що розглядаються в системі, розробку нових екологічних програм, зміну схеми впровадження, функціонування та аналізу систем [4].

Метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [5].

Основними принципами національної екологічної політики є: посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної; врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень; міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; запобігання надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, а також державний моніторинг навколишнього природного середовища; забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України; відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь; участь громадськості та суб'єктів господарювання у формуванні та реалізації екологічної політики; невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; пріоритетність вимоги «забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну»; відповідальність органів виконавчої влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; доступність, достовірність та своєчасність отримання екологічної інформації; державна підтримка та стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище [6].

Національна екологічна політика має стати ефективною та геоеконімічно спрямованою з раціональним використанням матеріальних і природних ресурсів, з реструктуризацією збанкрутілих підприємств та виробничих потужностей. Ефективне використання природних ресурсів забезпечить передумови для сталого зростання в майбутньому виробництва якісної товарної продукції та створення конкурентоспроможної вітчизняної продукції та послуг.

Процес формування державної екологічної політики в умовах гео економічних зрушень потребує оцінки ефективності прийняття еколого-управлінських рішень, поглибленого вивчення взаємозв'язків та протиріч стратегічно конфліктних екологічних чинників.

Література

1. Галушкіна Т.П. Екологический менеджмент в Украине: реалии и перспективы / Т.П. Галушкіна, С.К. Харичков. – Одеса: ИПРЭИ НАНУ, 2012. – 107 с
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/2818-17>.
3. Васюта О.А. Екологічна політика України на зламі тисячоліть: Монографія / О.А. Васюта. – К.: КІМУ, 2012. – 306 с.
4. Данилишин Б.М. Екологічна політика для майбутнього: матеріали семінару / Б.М. Данилишин. – Одеса, 2014. - 138 с.
5. Бедрій Я, Генік Я., Орлов В.М., Тітенко В.Ф. Екологічна політика підприємств. Навч. посібник для підприємств зв'язку / За ред. М.В. Захарченка. – Львів, 2015. – 254 с.
6. Екологічна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/data/investiciinadiyalnist/dlyainvestoriv/ekologichna-politika.html>.

УДК 502.1(043)

Мітлюшкіна Х. С.

к.е.н., доц., доцент кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

МЕТОДИ ОЦІНКИ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Характерними рисами сучасної екологічної ситуації є виснаження природних ресурсів та суттєве погіршення якості навколишнього середовища. Стабілізація й поліпшення стану довкілля неможливі без постійного моніторингу. Сучасні системи моніторингу на сьогоднішній день є найбільш доступними засобами контролю і управління якістю навколишнього середовища для регіонів та міст з розвинутою промисловістю і транспортною інфраструктурою. Цілями створення і розвитку систем екологічного моніторингу є максимально повна інформаційна підтримка управлінських рішень в сфері охорони та оздоровлення навколишнього середовища, інтеграція екологічної інформації, одержуваної різними відомствами, і впровадження сучасних розрахунково-аналітичних методів для комплексної оцінки стану навколишнього середовища певної території.

Отже, в якості інструментарію стандартного регіонального моніторингу, який проводиться в межах адміністративно-територіальних одиниць, на територіях окремих економічних і природних регіонів доцільно використовувати методи статистичного дослідження, до яких відносять: методи статистичного спостереження, методи зведення і групування даних, методи (прийоми) визначення узагальнюючих зведених синтетичних показників.

Отримана в ході реалізації статистичних спостережень в сфері навколишнього середовища екологічна інформація представляє собою сукупність даних про динаміку кількісних та якісних змін стану природних об'єктів довкілля, їх взаємозв'язок та закономірності розвитку. Саме така інформація є об'єктом подальшого статистичного аналізу.

Державною службою статистики в сфері навколишнього середовища подають дані у таких виданнях: «Довкілля України», «Витрати на охорону навколишнього середовища та екологічні платежі», «Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення», «Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферу від пересувних джерел забруднення», «Про використання води в Україні та регіонах» тощо [1].

Наприклад, на основі даних щодо забруднення атмосферного повітря за регіонами України, можна провести з використанням інструментарію статистичних групувань оцінку закономірностей розподілу регіонів країни за рівнем забруднення атмосфери. Результати такого групування наведені в таблиці 1. Відповідно до отриманих результатів, 56% регіонів України (увійшли 14 регіонів зазначених у таблиці) характеризуються невисоким рівнем концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі, а саме 0,7 т/км² в середньому, що в 9 разів менше за середньостатистичний показник по країні в цілому. Сім регіонів країни (2 та 3 групи), що складають 28%, характеризуються також невисоким показником концентрації рівня забруднення, який є нижчим за середньостатистичний показник по країні. Регіони, що потрапили до 4, 5 та 6 груп (4 регіони або 16% від загальної кількості) характеризуються високим рівнем концентрації забруднюючих речовин в атмосфері, що відповідно в 2,2, 4,1 та 6,2 рази більше, ніж середній показник по країні.

Регіони з найвищим середнім рівнем концентрації забруднення Донецька обл. та м. Київ характеризуються його розміром у 39,1 т/км², відповідно на кожен тону забруднення на 1 км² площі в

цих регіонах припадає 0,02 т, 0,1 т та 0,16 т. на 1км² в регіонах перших трьох груп, що характеризуються більш сприятливою екологічною ситуацією в аспекті забруднення атмосферного повітря.

З використанням методики групування, а саме аналітичного групування, також можна встановлювати взаємозв'язки між окремими показниками, наприклад, характер зв'язку між рівнем концентрації забруднюючих речовин в атмосфері та рівнем захворюваності населення (результати такого групування наведені в табл. 2).

Характер змін двох взаємопов'язаних показників, зокрема середнього рівня концентрації та середньої кількості випадків зареєстрованих хвороб органів дихання дозволяє зробити припущення, що між зазначеними показниками не спостерігається явно вираженого взаємного впливу. Хоча проведений аналогічний розрахунок за випадками захворюваності на онкологічні хвороби та хвороби серцево-судинної системи показав наявність прямого зв'язку.

Таблиця 1

Групування регіонів за концентрацію викидів, т/км²

Група	Групи регіонів за викидами ЗР в атмосферне повітря, т/км ²		Число регіонів	Частка групи в кількості регіонів, %	Середній обсяг викидів, т/км ²	Відносні показники координації (з базою порівняння)	
	середній рівень по Україні	середній рівень по групі з максимальною концентрацією					
1	0,2	2,1	14 (Волинська, Житомирська, Херсонська, Закарпатська, Чернівецька, Кіровоградська, Рівненська, Миколаївська, Тернопільська, Одеська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська, Полтавська)	56	0,7	0,11	0,02
2	2,1	6,0	6 (Черкаська, Харківська, Київська, Вінницька, Львівська, Луганська)	24	4,0	0,64	0,10
3	6,0	11,9	1 (Запорізька)	4	6,1	0,96	0,16
4	11,9	19,7	1 (Івано-Франківська)	4	14,1	2,23	0,36
5	19,7	29,4	1 (Дніпропетровська)	4	26,1	4,12	0,67
6	29,4	41,1	2 (Донецька, м. Київ)	8	39,1	6,16	1,00
Разом:			25	100	6,3	1,00	0,16

Таблиця 2

Результати аналітичного групування регіонів (вплив концентрації викидів в атмосферне повітря на рівень захворюваності органів дихання)

Групи регіонів за викидами ЗР в атмосферне повітря, т/км ²		Число регіонів	Середній обсяг викидів, т/км ²	Середній рівень захворюваності (хвороби органів дихання), од. випадків
0,2	2,1	14	0,7	360706
2,1	6,0	6	4,0	595408
6,0	11,9	1	6,1	559493
11,9	19,7	1	14,1	533796
19,7	29,4	1	26,1	1200543
29,4	41,1	2	39,1	832784
Разом:		25	6,3	503269

Таким чином, застосування найпростіших методів статистичного аналізу дозволяють розширити можливості кількісної оцінки закономірностей функціонування окремих компонентів екосистеми, що формує основу системи моніторингу. Результати відповідних оцінок можуть бути в подальшому використані для вдосконалення механізму екологічної політики країни, спрямованої на оздоровлення навколишнього природного середовища та поліпшення якості життя населення.

Література

1. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Статистика: [підручник] / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єрина та ін.; за наук. ред. д.е.н. С.С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.:КНЕУ, 2000. – 467 с.
3. Тарасова В.В. Екологічна статистика (з блочно-модульною формою контролю знань): підручник / В.В. Тарасова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с

СЕЗОННІ КОЛИВАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ФОРМАЛЬДЕГІДОМ

Гострою екологічною проблемою є проблема забруднення атмосферного повітря промислових регіонів України. Висока концентрація промислових підприємств, розвинута транспортна інфраструктура в поєднанні зі значною густиною населення створюють величезне навантаження на довкілля. Антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище в багатьох регіонах досягло рівня, що є загрозливим для стійкого розвитку урбоєкосистем.

Атмосферне повітря представляє собою газову суміш макро- та мікрокомпонентів. Кожен з них має можливість впливати на людський організм і біоту в цілому, як позитивно, так і негативно. Державні органи затверджують офіційні нормативи, згідно з якими, забруднюючі речовини мають гранично допустимі концентрації (ГДК), що вимірюються в $\text{мг}/\text{м}^3$. Перевищення гранично допустимої концентрації в повітрі чинить негативний вплив на здоров'я людини.

У багатьох містах України фіксуються регулярні перевищення гранично допустимої концентрації формальдегіду. Формальдегід – мікрокомпонент атмосферного повітря, безбарвний газ з різким запахом, відноситься до 2-го класу небезпеки. Ступінь та характер дії залежить від концентрації, тривалості, способу контакту, індивідуальних особливостей організму. Згідно «Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» формальдегід відноситься до списку загальнопоширених забруднюючих речовин в атмосферному повітрі. Максимальна разова гранично допустима концентрація $0,035 \text{ мг}/\text{м}^3$, середньодобова $0,003 \text{ мг}/\text{м}^3$. Спостереження за вмістом формальдегіду в атмосферному повітрі здійснюються на постах регіональних центрів з гідрометеорології.

За даними постів спостереження Донецького регіонального центру з гідрометеорології складено динаміку перевищення середньомісячних гранично допустимих концентрацій формальдегіду [1]. Кількісні значення перевищень гранично допустимої концентрації формальдегіду протягом 2017 – 2018 років представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Перевищення (кількість разів) середньомісячних ГДК формальдегіду на постах Донецького регіонального центру з гідрометеорології

	I	II	III	IV	V	VI	VII	IX	X	XI
2018 рік										
Маріуполь	4,3	3,4	2,6	4,8	8,9	7,7	8,5	8,4	6,1	–
Краматорськ	1,3	2,0	1,7	2,0	2,3	2,0	2,3	3,3	2,7	–
Слов'янськ	2,0	2,3	2,0	3,0	2,7	2,3	1,7	2,7	2,7	–
2017 рік										
Маріуполь	3,9	4,9	5,5	–	–	9,1	9,1	7,8	6,8	5,2
Краматорськ	2,5	2,6	3,3	–	–	2,3	3,3	4,0	2,6	1,7
Слов'янськ	3,3	3,3	3,3	–	–	3,0	3,0	3,3	3,3	2,3

Максимальні перевищення спостерігаються з травня по серпень, що корелює з середньомісячними значеннями температури повітря у місті Маріуполь. Середньорічний вміст формальдегіду в атмосферному повітрі за 2017 рік коливається в межах від $0,020 \text{ мг}/\text{м}^3$ у м. Рубіжне (Луганська обл.) до $0,001 \text{ мг}/\text{м}^3$ у м. Ізмаїл (Одеська обл.), у м. Маріуполь $0,019 \text{ мг}/\text{м}^3$, що складає 6,3 ГДК.

Основні антропогенні забруднювачі атмосферного повітря формальдегідом – промисловість та автотранспорт. Сполуки, які безпосередньо викинуті в атмосферу (первинні забруднення), взаємодіють між собою й утворюють токсичні сполуки (вторинні забруднення). Як вторинне забруднення формальдегід може утворюватися в процесі фотохімічних реакцій при взаємодії вуглеводнів (метану) з гідроксильними радикалами. Підвищення інтенсивності сонячного випромінювання та підвищення температури атмосферного повітря сприяє перебігу фотохімічних реакцій, що призводить до підвищення концентрації формальдегіду в повітрі. У таких випадках пошуки винних контрольно-наглядними органами залишаються безрезультатними – у викидах концентрація формальдегіду залишається незмінною, в той час, як загальний його вміст в атмосфері збільшується. Для зниження показників забруднення атмосферного повітря формальдегідом необхідно загальне зниження викидів особливо в теплий період. Дослідження фотохімічного смогу та механізму радикальних реакцій, що відбуваються в атмосфері, одержання даних про відносну активність пероксидних органічних сполук у процесах смогуутворення, визначення термодинамічних параметрів окремих елементарних реакцій, і побудова на

цій основі математичних та молекулярних моделей фотохімічного смогу дозволять прогнозувати процес і управляти його ходом.

Таблиця 2

Середньорічний вміст (c_{cp} , мг/м³) формальдегіду в атмосферному повітрі міст України (за матеріалами [2])

місто	c_{cp}	місто	c_{cp}	місто	c_{cp}
Рубіжне	0,020	Кривий Ріг	0,009	Запоріжжя	0,004
Маріуполь	0,019	Луцьк	0,008	Суми	0,004
Миколаїв	0,013	Краматорськ	0,008	Хмельницький	0,0039
Дніпро	0,013	Львів	0,0077	Вінниця	0,003
Слов'янськ	0,010	Рівне	0,007	Чернівці	0,003
Кам'янське	0,010	Кременчук	0,007	Харків	0,002
Лисичанськ	0,010	Черкаси	0,006	Світловодськ	0,002
Одеса	0,010	Херсон	0,0052	Тернопіль	0,0019
Ужгород	0,010	Полтава	0,005	Ізмаїл	0,001
Сєверодонецьк	0,009	Кропивницький	0,004		

Таким чином, виявлена сезонна особливість зміни концентрації формальдегіду в атмосфері урбоєкосистеми. Цілком можливо, що така поведінка забруднення в атмосфері пов'язана зі зміною хімічної активності атмосфери, однак для більш точних висновків з цього питання потрібне подальше вивчення фактичного матеріалу за більш тривалий період часу та продовження квантово-хімічних розрахунків з метою обґрунтування структурно-хімічної концепції альтернативних реакцій компонентів атмосферного фотохімічного смогу.

Література

1. Офіційний сайт Департаменту екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації. Аналітичний огляд стану навколишнього середовища в Донецькій області в 2018 р, 2017 р. [Електронний ресурс] <http://ecology.donoda.gov.ua>.
2. Екологічні паспорти регіонів за 2017 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу : <https://menr.gov.ua/news/32629.html>.

УДК 502.131:336.22

Черніченко Г. О.,

д.е.н., професор кафедри раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

Беспалов С. І.

студент ОС «Магістр» спеціальності «Екологія»

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОДАТКУ

Екологічні податки застосовуються у всіх економічно розвинутих країнах. Крім фіскальних цілей, екологічні податки покликані стимулювати екологічну поведінку платників, що має сприяти зменшенню навантаження на довкілля. Найбільш поширеними в країнах Європи є транспортні та енергетичні податки.

Дослідження перш за все стосується енергетичних податків, які регулюють рівень емісії вуглекислого газу. Наприклад, скорочення споживання вугільного палива за рахунок використання фіскальних важелів, призводить до значного зниження рівнів викидів забруднюючих речовин, таких як CO₂, особливо на території міст.

Аналізуючи статистичні дані Євростату, нами було враховано наступні показники:

- обсяг емісії CO₂ в рамках енергетичного комплексу обраних країн;
- частка енергетичних податків у всіх податкових надходженнях до бюджетів країн;

Оскільки абсолютні показники податкових надходжень не дають чіткої картини екологічної політики держави, для аналізу було відібрано відносні показники. За основу для відносних параметрів був обраний внутрішній валовий продукт і загальний обсяг податкових надходжень у державі. ВВП дає можливість оцінити вплив енергетичного оподаткування в зв'язку з виробничими потужностями держави і станом економіки в цілому (таблиця 1).

Для розуміння розвитку екологізації в країнах де енергетичне оподаткування спрямоване, в першу чергу на покращення екологічного стану навколишнього середовища, а не на поповнення державного бюджету треба розглянути конкретні приклади. Можна помітити, що в країнах, які досліджувались

значення коефіцієнту кореляції набуває позитивного чи негативного значення. Отже, доцільним є більш детальний аналіз розвитку енергетичного оподаткування та його вплив на емісію CO₂ в двох країнах Італії та Швеції. Італія має найсильніший зворотній зв'язок, Швеція, навпроти, найсильніший прямий зв'язок.

Таблиця 1

Коефіцієнт кореляції між ставкою енергетичного податку та об'ємом викидів CO₂

Країна	Коефіцієнт кореляції
Австрія	-0,55
Фінляндія	0,62
Греція	-0,83
Швеція	0,79
Нідерланди	-0,11
Кіпр	-0,77
Німеччина	0,50
Угорщина	0,23
Італія	-0,83
Мальта	0,13
Литва	0,10
Хорватія	-0,47
Естонія	0,55

Італія є класичним прикладом впливу держави на емісію CO₂ через енергетичне оподаткування. Так аналізуючи викиди карбон діоксиду в Італії ми побачимо експоненціальне зниження викидів (рис. 1). Причиною цього можна вважати зростання частки виплат енергетичного податку серед всіх податкових надходжень (рис.2).

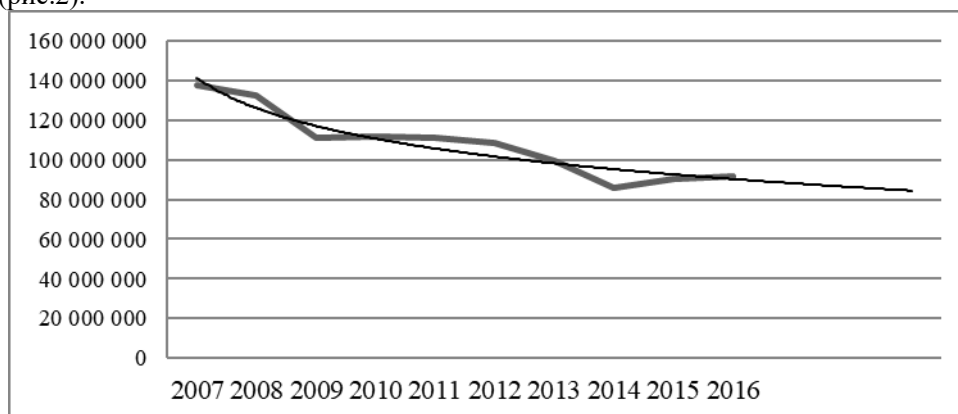

Рис.1. Динаміка обсягу емісії карбон діоксиду у атмосферу в Італії за 2007-2016рр., т

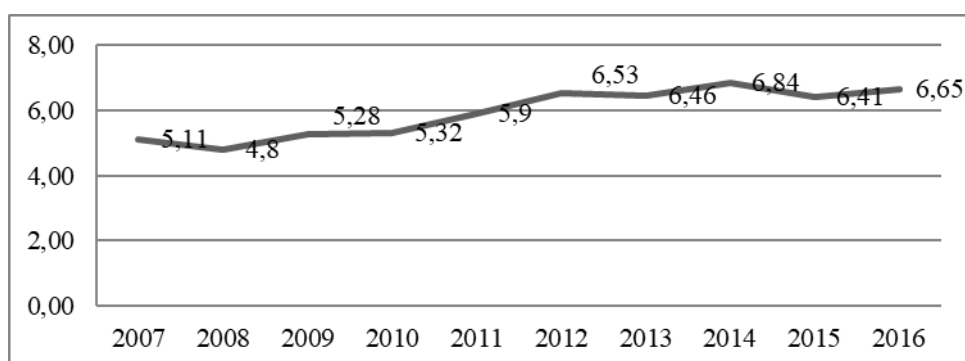

Рис 2. Зміна частки енергетичного податку в загальному обсязі податкових надходжень в Італії за 2007-2016рр., %

У Швеції склалась інша картина. На фоні постійного зменшення обсягів емісії CO₂ (рис 3) в країні також зменшується і частка надходжень від екологічного оподаткування (рис 4). Це свідчить про те, що ймовірно процеси екологізації, ініційовані в суспільстві податковою політикою держави, стають незалежні й процес екологізації продовжується відповідно до суспільних потреб та на вимогу реалізації завдань концепції сталого розвитку.

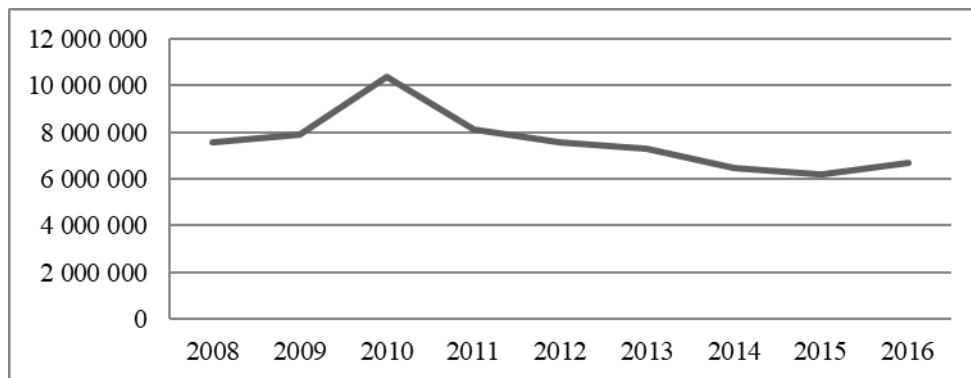

Рис.3 Динаміка обсягу емісії карбон діоксиду у атмосферу в Швеції за 2007-2016рр., т

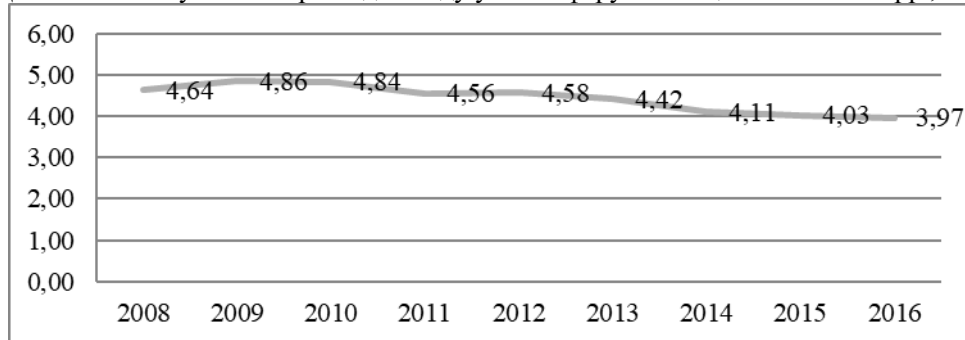

Рис.4 Зміна частки енергетичного податку в загальному обсязі податкових надходжень у Швеції за 2007-2016рр., %

Отже, у окремих країнах (Італія, Греція, Швеція, Республіка Кіпр, Австрія та Фінляндія) енергетичне оподаткування має значний вплив на енергоспоживання. Але залишається відкритим питання швидкості впливу введення чи зміни енергетичного оподаткування. Зміни у ВВП країни, що корелюють зі змінами у ставках енергетичних податків дозволить виділити ті країни, де політика у цій сфері є найбільш ефективною. Це обумовлене тим, що в країнах де є попит на eco-friendly технології створюється нова ніша у виробництві, що тягне за собою створення нових робочих місць та, як наслідок, зміни у ВВП країни.

Розглядаючи зміну частки енергетичних податків у всіх податкових надходженнях до бюджетів країн за десятирічний період (рис.5) можна помітити, що розвинуті країни не тільки не повинні постійно підвищувати ставки енергетичних податків, але можуть и знизити їх без ризику підвищення рівня забруднення атмосфери.

Отже, енергетичний податок є одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики. Так, країни де рівень екологізації економіки великий знижують ставку податку на споживання енергоносіїв.

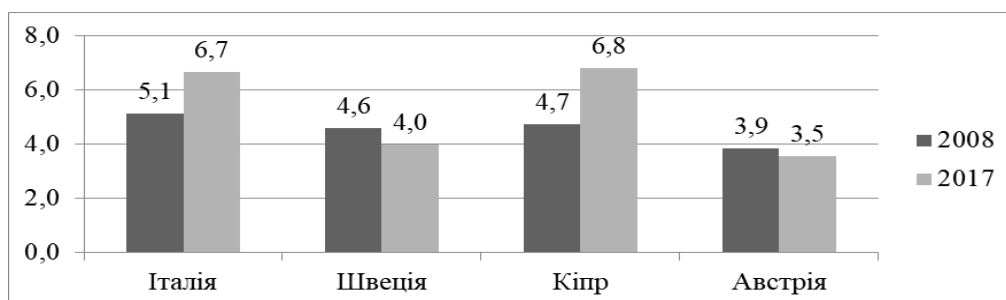

Рис.5. Зміна частки енергетичного податку у загальному обсязі податкових надходжень до бюджетів окремих країн Європи

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок про те, що практика застосування енергетичних податків є гарним стимулом для розвитку процесів екологізації та відповідного покращення стану навколишнього природного середовища. Досвід країн, в яких зміна ставки екологічного податку мала найбільший ефект доцільно використовувати у формуванні нового економічного механізму раціонального природокористування в Україні.

Література

1. European Statistical Office. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

ДОТРИМАННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ

Формування особистої безпеки у людини в повсякденному житті відбувається паралельно з формуванням її свідомості. У процесі еволюції людина втратила підсвідоме відчуття небезпеки. Мало того, у процесі свого розвитку людина створила широкий спектр загроз власному життю і здоров'ю, які не властиві первісному природному оточенню, і щоб запобігти цим загрозам, людині потрібний певний комплекс знань [1]. Щорічно у світі у побуті та на виробництві гинуть тисячі чоловік і мільйони чоловік одержують травми. Постійно зростає не тільки загальне число нещасних випадків, але й число великих аварій і катастроф, що призводять до значних матеріальних втрат і жертв, проте незважаючи на ці вражаючі втрати людство не обмежується у своїх нескінченних бажаннях будь-що задовольнити власні амбіції і зростаючі потреби.

Людина постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, перетворює це середовище, а воно, у свою чергу, впливає на життєдіяльність самої людини. Тобто взаємодія людини із середовищем, що її оточує, відбувається при наявності прямих і зворотних зв'язків. Результат взаємодії людини з навколишнім середовищем може змінюватися в широких межах: від позитивного до катастрофічного, що супроводжується загибеллю людей і руйнуванням компонентів середовища. Життєвий досвід людини показує, що шкоду людині може нанести будь-яка діяльність: робота на виробництві (трудова діяльність), різні види відпочинку, розваги та навіть діяльність, пов'язана з навчанням. Будь-яка діяльність людини є потенційно небезпечною. Потенційна небезпека – це така небезпека, яка має неявний характер і проявляється в умовах, які важко передбачити. Але наявність потенційної небезпеки не завжди супроводжується її негативним впливом на людину. Умови, за якими небезпека може реалізуватися в подію, називаються небезпечною ситуацією. Ситуацію, за якої проявляється велика можливість виникнення нещасного випадку, прийнято називати небезпечною або аварійною, а коли загинули люди – катастрофічною [2]. Катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків [3]. Аварія – небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище [3].

Джерелами (носіями небезпек) є природні процеси і явища (геофізичні, геологічні, гідрологічні, метеорологічні, медико-біологічні та природні пожежі), техногенне середовище та людські дії.

Базою для побудови державної системи безпечної життєдіяльності населення є законодавчі акти: Конституція (статті 43, 49, 50);

Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я», визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості [4].

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», який регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні [5].

Закон України «Про дорожній рух», який визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього середовища [6].

Кодекс цивільного захисту України, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності [3].

Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань», який спрямований на забезпечення захисту життя, здоров'я та майна людей від негативного впливу іонізуючого випромінювання, спричиненого практичною діяльністю, а також у випадках радіаційних аварій, шляхом виконання запобіжних та рятувальних заходів і відшкодування шкоди [7].

Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на

належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні,

Кодекс законів про працю, який регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини.

За порушення законодавства про охорону праці і порушення екологічних норм накладається дисциплінарна, адміністративна, матеріальна та кримінальна відповідальність.

Основою управління безпекою є система організаційно-розпорядчих заходів з профілактики і протидії негативним факторам. До органів управління та нагляду (контролю) за безпекою населення входять Кабінет Міністрів України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів, Державна служба України з питань праці та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації.

Службами охорони громадського порядку є поліція та добровольчі об'єднання громадських формувань з охорони громадського порядку.

Організація навчання населення з питань власної безпеки починається з дошкільного віку.

Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів.

Навчання дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та запобігання пожежам від дитячих пустощів з вогнем проводиться шляхом формування у них поведінки, відповідної віку дитини, щодо власного захисту та рятування [3].

Навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за рахунок коштів роботодавця за програмами підготовки населення діям у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Для отримання працівниками відомостей про конкретні дії у надзвичайних ситуаціях з урахуванням особливостей виробничої діяльності суб'єкта господарювання у кожному суб'єкті господарювання обладнується інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту [3].

Непрацююче населення самостійно вивчає пам'ятки та інший інформаційно-довідковий матеріал з питань цивільного захисту, правила пожежної безпеки у побуті та громадських місцях та має право отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, через засоби масової інформації іншу наочну продукцію, відомості про надзвичайні ситуації, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися місце проживання непрацюючих громадян, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими надзвичайними ситуаціями [3].

Безперервне забезпечення фізіологічних процесів організму людини, що залежать від різних факторів (повітря, питна вода, світло, продукти харчування, предмети побуду), взаємозв'язок людини із навколишнім середовищем, раціональна та грамотна організація праці, захист здоров'я і умов життєдіяльності є основними принципами забезпечення життєдіяльності для кожної людини.

Варто сказати, що для більшості жителів відчуття небезпеки пов'язане із проблемами повсякденного побутового життя або виробничих процесів на робочому місці, а не остраху глобальних катастроф. На сьогоднішній день серйозна увага приділяється організації роботи з охорони праці, збереження життя і здоров'я дітей, непрацюючого населення та робітників. Але все ж таки безпека різних життєвих процесів, на жаль, залишає бажати кращого, про що свідчить зростаючі цифри нещасних випадків у побуті та на виробництві.

Література

1. Гайченко В. А., Коваль Г. М. Основи безпеки життєдіяльності людини: Навчальний посібник. К.: МАУП, 2004. 232 с.
2. Толок А. О., Крюковська О. А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник, 2011. 215 с.
3. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 01.12.2018).
4. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення 01.12.2018).
5. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення 01.12.2018).
6. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12> (дата звернення 01.12.2018).
7. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-вр. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-вр> (дата звернення 01.12.2018).

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 351.83:331.5.024.5

Бражко О. В.

д.н.держ.упр., професор, професор кафедри права та публічного адміністрування

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ**

Базовим постулатом державної стратегії забезпечення зайнятості має стати принцип досягнення та підтримання повної продуктивної зайнятості. За цих умов концептуальні основи регулювання зайнятості населення в Україні мають полягати в органічному поєднанні механізму саморегулювання та механізму державного регулювання, які забезпечать умови для розвитку робочої сили та економічної активності.

В умовах ринкової економіки зайнятість регулюється в основному державою відповідно до прийнятої політики (концепції) зайнятості. З метою створення умов для повного здійснення громадянами права на працю держава передбачає:

- заходи інвестиційної та податкової політики, які сприяють збереженню й розвитку системи робочих місць;
- забезпечення прав та інтересів працівників, створення сприятливих умов на виробництві, удосконалення законодавства про зайнятість населення і працю;
- проведення аналітичних та наукових досліджень структури економіки і прогнозування наступних змін якості й розподілу робочої сили;
- організацію професійної орієнтації;
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності щодо залучення й використання іноземної робочої сили в Україні на основі квотування та ліцензування;
- сприяння в разі необхідності створенню додаткових робочих місць підприємствами, установами й організаціями всіх форм власності, а також поліпшенню умов праці в суспільному виробництві. [1. с 104]

Основною метою систем управління зайнятістю є стимулювання попиту на робочу силу та наближення структури пропозиції праці до структури попиту на працю. Прийнято виділяти два типи політики зайнятості: пасивну та активну. При пасивній політиці основну роль відіграє держава, яка намагається забезпечити працівникам збереження робочих місць, роботодавцям – підтримку попиту на продукцію, безробітним – виплату компенсацій та надання допомоги у працевлаштуванні. Активна політика зайнятості передбачає, що основну роль відіграє людина, яка відчуває свою відповідальність за матеріальний стан своєї сім'ї та активно намагається зберегти зайнятість, а при її втраті здійснює активний пошук роботи.

В основу вибору тих чи інших методів регулювання ринку праці покладено аналіз і прогноз ситуації на ринку праці, визначення рівня переваги кожного з методів... оцінювання наслідків використання тих чи інших методів, аналіз рівня узгодженості використаних методів, різноспрямованості їх наслідків. Активна політика на ринку праці – це комплекс методів і заходів, спрямованих на сприяння найшвидшому поверненню безробітних до активної праці. Загалом активні методи та заходи спрямовані на: субсидування частини витрат підприємств на заробітну плату, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників, застосування гнучких форм зайнятості; надання допомоги при працевлаштуванні; створення додаткових сфер зайнятості (переструктуризація економіки, додаткові робочі місця на державних підприємствах, субсидування створення нових робочих місць у приватному секторі, створення умов для іноземного інвестування, організація суспільних робіт, створення умов для самозайнятості громадян тощо); посилення територіальної та професійної мобільності робочої сили; сприяння професійній підготовці, перепідготовці та підвищення кваліфікації кадрів; сприяння самозайнятості та підприємництву; організацію оплачуваних суспільних робіт; регулювання тривалості робочого часу в інтересах роботодавця та працівника; сприяння людям, які мають особливі об'єктивні труднощі при працевлаштуванні: молоді, престарілим та іншим.

Змінивши основні акценти у визначенні держави, сучасна суспільна наука продовжує зберігати матеріалістичний підхід до розуміння історії взагалі й походження держави зокрема. При цьому конкретно-практичний матеріал дає змогу поглибити й уточнити колишні погляди. Так, Дж. Вейт-Уилсон, досліджуючи проблему становлення державної влади в умовах азіатського способу виробництва, дійшов висновку, що в цілому випадку держава виникає до розподілу суспільства на класи [2, с. 130].

Проте, приймемо цей факт як виняток з правил, а для подальшого ходу міркувань виділимо, що держава – це, насамперед, інститут влади. За яким критерієм і яка саме із соціальних груп приходять до

влади, визначається політичним устроєм країни. Зокрема, введення на початку ХХ ст. загального виборчого права привело до демократії, побудованої на визнанні права кожного брати участь у вирішенні державних справ.

На перший погляд, демократія стала тією єдиною правильною політичною організацією, що забезпечила б проведення економічної політики в інтересах більшості, але практика переконує в протилежному. Так, Дж. Генри було відзначено, що "...коли зростає нерівність становищ, тоді загальне голосування щоразу більше полегшує захоплення джерела влади, оскільки при цьому щоразу більша кількість влади починає потрапляти в руки людей, які не бачать прямого інтересу в управлінні суспільними справами, людей, замучених нестатком і одурілих від бідності, готових продавати свої голоси тому, хто дорожче заплатить ..." [3, с. 368]. Фактичними покупцями голосів незаможного електорату, на думку Дж. Генри, виступають "багаті корпорації й потужні грошові інтереси", для яких сама купівля означає "можливість наповнити сенат і суд своїми креатурами" [3, с. 370]. Перехід влади до власників капіталу забезпечує в національній економіці умови для функціонування останнього.

Ситуація, окреслена Дж. Генри, виявляє, що демократія нівелює, пом'якшує, але не викоринює головної сутності держави – "знаряддя" в економічному протистоянні соціальних груп.

У результаті все це дає підстави думати, що головним недоліком державного регулювання зайнятості може стати здійснення його в інтересах капіталу, а отже, в інтересах асоціального характеру ринкової економіки. Факт демократичної організації держави не гарантує при цьому дотримання інтересів соціальних груп, що перебувають за межею бідності. У цих умовах механізм реалізації державної політики зайнятості може бути навіть декларований, але по суті залишатися фікцією.

На суб'єктивний характер державного регулювання вказують Н.Р. Нижник і В.Я. Олуйка у своїй теорії мотивації економічного вибору, у межах якої всі особи, які приймають і реалізують рішення у сфері економічної політики, поділяються на дві категорії [4, с. 77].

1. Політики, які приймають у сфері економічної політики рішення, що не завжди і необов'язково збігаються з інтересами того суспільства, яке вони представляють. Оптимізація зайнятості може стати для них не самодостатньою метою, а засобом для реалізації вузьколокальних егоїстичних цілей.

2. Чиновники, цільова функція поведінки яких містить у собі такі змінні: заробітну плату, додатковий дохід, пов'язаний із займаною посадою, репутацію, владу, патронаж тощо.

Таким чином, усвідомлення необхідності державного втручання вимагає від економістів усвідомлення негативних сторін цього явища, свідченням чого в теорії стане формування соціально орієнтованої моделі сучасного ринку праці, а на практиці – вироблення об'єктивної раціональної програми у сфері зайнятості й соціальної підтримки населення.

Так, розвиток ринкової економіки, як і зумовлене ним зростання матеріальної бази споконвічно спираються на державну організацію громадського життя. Проте соціальна політика виступає особливим напрямом державного регулювання, який не був характерний для нього на момент виникнення, але який з'явився на певному етапі суспільного розвитку для подолання соціальних суперечностей ринкової економіки. Причина появи соціальної політики визначила головну її специфіку, що може змінюватися за формою, але не за змістом.

Література

1. Розвиток державної політики щодо регулювання ринку праці та управління трудовими ресурсами. Економіка та держава. Серія: державне управління. – 2010. – № 2. С.103 – 105.

2. Дж.Вейт-Уилсон Государство благосостояния: проблема в самом понятии / Дж. Вейт-Уилсон // Pro et Contra. – 2001. – Т. 6. – № 3. – С. 128–157.

3. Генри Дж. Прогресс и бедность: исследование причины промышленных застоев и бедности, растущей вместе с ростом богатства. Средство избавления: пер. с англ. / Дж. Генри – М.: Генри Джордж Фондейшен, 1992. – 384 с.

4. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за ред. Н.Р. Нижник, В.Я. Олуйка. – Львів: Львівська політехніка, 2016. – 203 с.

УДК 378.091.2-051:34(477)

Волік В. В.

д.ю.н., доцент, професор кафедри права та публічного адміністрування

ВИСОКОЯКІСНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУДДІ

Загальновідомо, що згідно з останньою доповіддю Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (оприлюдненою в 2018 році) було зроблено аналіз ситуації з правами людини в Україні в 2017 році. У Щорічній доповіді висвітлені питання, які становлять значний суспільний інтерес з точки зору європейського напрямку руху нашої держави. При цьому було наведено, що близько 58 % українців вказали, що навіть при порушенні їх прав вони ніколи не намагались ці права захистити. Якщо ж говорити

про тих, хто вирішив боротись за свої права, то значна частка опитаних (більше 23 %) серед усіх наявних засобів захисту обрали пошук потрібних знайомств та звернення до родичів. Такий показник, на превеликий жаль, створює суспільний попит на корупцію та вказує на наявність величезної проблеми – проблеми недовіри до судової гілки влади, яка існує сьогодні в Україні

Кожний громадянин і досі відчуває, що питання дотримання законності та верховенства права при винесенні українськими судами рішень залишається гострим, а постановлення несправедливих рішень потребує подальшого з'ясування та вивчення первопричин цієї проблеми.

Вказане дає нагоду, в черговий раз, задуматися і про якість освітньої підготовки в Україні, рівень професіоналізму, ступень неупередженості українського юриста, який виступає в ролі особи, яка здійснює судочинство, зокрема й осіб, на яких покладено вирішення конституційних питань та винесення, нарешті, відповідних рішень в національних судах. При цьому не слід забувати, що судові рішення з огляду на верховенство права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру суспільства до судової влади. З метою зміцнення довіри суспільства до судової влади судді мають усвідомлювати значущість своєї місії в утвердженні верховенства права і забезпеченні захисту прав людини та основоположних свобод. Постійна увага з боку суспільства за діями представників судової влади, бажання громадян мати у державі справедливе правосуддя для отримання належного захисту своїх прав покладає на суддю обов'язок бути не лише представником влади, який неухильно дотримується Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а й людиною з високими європейськими стандартами поведінки та суддівської професії.

Процеси інтеграції України в європейський простір вимагають бачити та робити юриста (зокрема суддю) професіоналом з великої букви. Бангалорські принципи поведінки суддів передбачають, що судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, що створені для підтримки суддівських стандартів, які діють об'єктивно та незалежно і мають на меті збільшення, а не зменшення значущості існуючих правових норм та правил поведінки, якими зв'язані судді. Компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків. Суддя має бути в курсі відповідних змін до міжнародного законодавства, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми, які діють у сфері прав людини.

Сучасна парадигма соціокультурного розвитку європейської культури орієнтує юриста на глобальне мислення, на цілісне середовище, яке вимагає від нього універсальності, знання законів предметного (як єдиного і специфічного буття) і культурного світу, принципів організації культурного буття [1; 66-67]. В «Основних принципах незалежності судових органів» (п. 10), схвалених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. і від 13.12.1985 р. № 40X148, ця думка закріплена як принцип належності: «Особи, які обрані на посаду судді, повинні мати високі моральні якості і здібності, а також відповідну підготовку і кваліфікацію в галузі права»[2; 28-31].

При цьому стандарти суддівської професії є зразком діяльності суддів, якому повинна відповідати їх поведінка. Сьогодні стандарти – це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль суддівства в суспільному житті. Очікування, які адресовано суддівській діяльності, відображено в таких міжнародних актах, як Європейська хартія про статус суддів (Страсбург, 1998) [3], що містить загальні положення про правовий статус суддів. При цьому, Загальна декларація прав людини в статті 8 вказує на те, що «кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом» .

Стандарти суддівської діяльності та поведінки поділяються за такими критеріями: відповідно до джерел їх закріплення та залежно від сфери регулювання. Щодо закріплення стандартів суддівської діяльності, то можна виділити: а) міжнародні документи (Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод; Основні принципи незалежності судових органів; Рекомендація № R (94) 12 Комітету міністрів між державами-членами щодо незалежності, дієвості та ролі суддів; Європейська хартія про статус суддів та ін.; б) в українському законодавстві – в Конституції України; в процесуальному законодавстві; Кодексі професійної етики судді; законах України «Про судоустрій України», «Про статус суддів» та ін.

З огляду на зазначене вище, не можна не погодитися, що Україні як державі-члену Ради Європи пропонується забезпечити належне вивчення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4], Загальної декларації прав людини [5], інших важливих міжнародних актів та, на наш погляд, саме важливе це досконале системне розширене та поглиблене вивчення прецедентної практики Європейського суду з прав людини за програмами для одержання університетських дипломів з права, а також для підвищення кваліфікації суддів. Тут надзвичайно важливо, щоб таке вивчення було включено до програм юридичних факультетів не лише як окремий предмет, а й "горизонтально" в кожній правовій дисципліні (кримінальне право, цивільне право тощо) для того, щоб студенти незалежно від спеціалізації після закінчення університету знали, як застосовувати європейські документи та стали судову практику у своїй галузі.

Судді повинні проходити комплексну, поглиблену й різносторонню навчальну підготовку із фокусуванням на європейські норми права, яка б дала їм змогу виконувати свої обов'язки належним чином. З огляду на міжнародні стандарти якості початкового навчання суддів та підвищення їхньої кваліфікації повинні бути підкріплені достатньою кількістю ресурсів для забезпечення відповідності навчальних програм вимогам щодо компетентності, відкритості та неупередженості, які є невід'ємними елементами посади судді європейського рівня. При цьому, навчальні освітні програми повинні постійно корегуватися з урахуванням змін в європейському законодавстві, а програми підвищення кваліфікації суддів повинні піддаватися відповідному систематичному оцінюванню та внесенням змін і доповнень з боку органів, відповідальних за навчальну підготовку суддів.

Література

1. Конев В. Мир культуры и мир бытия (о парадигмах философского сознания) // Высшее образование. – 2001. - № 6. – С. 66-76.
2. Основні принципи незалежності судових органів // Права людини і професійні стандарти для юристів. – Амстердам-Київ: Українсько-Американське бюро захисту прав людини, 1996. – С. 28-31.
3. Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года №994_236. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236.
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод: Прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. // Права людини: Зб. док. / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. – Х.: Ун-т внутр. справ., 1997. – 87 с.
5. Загальна декларація прав людини: Прийнято резолюцією 217А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К.: Юрінформ, 1992. – 124 с.

УДК 34:37.014.1

Годованик Є. В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування

Тихомирова Г. Є.

к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування

ЩОДО ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах глобалізації, зростання взаємодії та взаємозалежності держав на міжнародній арені та з урахуванням прагнення України до набуття повноправного членства в європейському політико-правовому просторі, значно актуалізується питання якісного провадження освітніх послуг та приведення їх до європейських стандартів. На сучасному етапі розбудови української держави, запровадження правових і ринкових реформ на порядку денному стають питання перебудови існуючої системи підготовки фахівців. В цьому контексті особливо важливою вбачається роль вищої освіти. Основною метою сучасної вищої освіти має стати підготовка професіоналів відповідно до європейських стандартів, що вимагає докорінної зміни вимог до змісту та якості освіти, вироблення ефективного механізму її нормативно-правового забезпечення.

У цьому контексті слід зазначити, що у сучасних умовах взаємозв'язок національного законодавства стосовно права на освіту та міжнародних, зокрема – європейських, стандартів у цій сфері стає все тіснішим. Міжнародні документи, що встановлюють стандарти права на освіту, та створюваний ними цивілізаційний освітній простір виступають важливою частиною національного законодавства у досліджуваній сфері. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1966 року зазначено, що права, зафіксовані в міжнародних документах, рівноцінні і володіють всіма притаманними їм якостями [5]. Це є важливим для характеристики міжнародно-правового визначення права на освіту у сучасному світі.

Для України та вітчизняних університетів врахування міжнародного контексту змісту та способів забезпечення права на освіту актуалізується передусім у зв'язку з євроінтеграційними орієнтирами розвитку країни. Між тим, національне законодавство членів європейської спільноти вже всебічно підпорядковане загальним європейським стандартам. У багатьох сферах, наприклад на рівні вищої освіти, вже започатковані процеси узгодження національних законодавств (у тому числі, Болонський процес) з метою формування загальноєвропейського освітнього простору з спільним для європейців розумінням права на освіту. Тому визначення міжнародних та європейських детермінант формування національного законодавства у галузі освіти для України є вирішальним у процесі формування національних стандартів права на освіту.

Вважається, що першим документом, який започаткував нормативно-правову регламентацію права на освіту у загальноцивілізаційному сенсі, була Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Хоча вона прямо не закріплювала право на освіту, але по суті визнавала його одним з джерел соціального блага [5]. У системному плані право на освіту стає складовою міжнародних правових норм з другої половини ХХ

ст., коли стала очевидною значущість освіти і як компонента прав людини і громадянина, і як сфери соціальної життєдіяльності. Протягом останніх 50 років було прийнято низку фундаментальних міжнародних документів, які на сьогодні визначають загальноцивілізаційний контекст розвитку та гарантій права на освіту в Україні.

Сучасні міжнародні стандарти права на освіту сформульовані передусім у найбільш важливих з погляду утвердження прав людини та громадянина документах. Право кожного на освіту проголошено у Загальній декларації прав людини (ст. 26). У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права визначено механізм реалізації цього права (ст. 13). У Протоколі до Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. зроблено застереження, що жодна людина не може бути позбавлена права на освіту, а держава має поважати право батьків відповідно до їх релігійних і філософських переконань забезпечувати освіту і навчання своїх дітей. Ці положення відображено у Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (для України набула чинності у 1963 р.), розвинуто і закріплено в Конвенції про права дитини 1989 р.

Загалом міжнародний стандарт права на освіту ґрунтується на наступних принципах. Початкове навчання повинно бути обов'язковим і безкоштовним. Технічна, фахова і вища освіта повинна бути доступною усім без будь-якої дискримінації. Поступово вводиться безкоштовне навчання. Батьки мають право обирати будь-який вид освіти для своїх дітей, якщо він відповідає мінімальним вимогам до освіти. Кожний має право утворювати або очолювати засновані організації, підпорядковуючись загальним принципам освіти і відповідати мінімальним вимогам, запропонованим державою. Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань.

Розглянемо змістовні аспекти основних міжнародних документів стосовно права на освіту та їх вплив на формування вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері. Хронологічно першим був Міжнародний білль про права людини. Він складається з Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Досліджуваного права передусім стосується ст. 26 Загальної декларації прав людини, у якій формулюються основні підходи до забезпечення права на освіту у сучасному суспільстві. Право на освіту визнається складовою прав кожної людини, при цьому початкова освіта має бути обов'язковою та безкоштовною, загальна середня освіта – безкоштовною; технічна і професійна освіта – загальнодоступною, а вища освіта має бути рівною за доступом для всіх на основі здібностей людей. Основною метою освіти визнано саме особистісний вимір, що має відношення до гарантій особистісних прав. Освіта, згідно Декларації, має бути спрямована на повний розвиток людської особистості, на збільшення поваги до прав людини та основних свобод, сприяти взаєморозумінню в суспільстві [3]. На сьогодні положення Декларації, що конституують міжнародні норми у галузі забезпечення права на освіту, вважаються юридично обов'язковими, хоча за характером документа вони спочатку просто відображали соціальні вимоги до розвитку освіти. Конституція України значною мірою базується на цих положеннях.

Право на освіту було дещо розширено у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, зокрема, у статтях 13 та 14. Розширення стосується тенденції до поступової безоплатності професійно-технічної та вищої освіти, необхідності масового розвитку початкових шкіл у регіонах значної неписьменності з формуванням у всіх державах мережі безоплатної обов'язкової початкової освіти, ініціюванні поліпшення матеріальних умов учасників освітнього процесу. Важливим є також встановлення рівних можливостей державних та недержавних освітніх закладів у сфері освітньої діяльності [6].

На нашу думку, у змістовному плані найбільше значення має Конвенція про захист прав і основних свобод людини. У 1997 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», що забезпечило системостворюючий вплив даного документа на розвиток вітчизняного законодавства. Найбільше значення для забезпечення права на освіту в Україні у контексті міжнародних правових норм має протокол № 1, який гарантує право на освіту кожній людині та регламентує взаємовідносини між державою та батьками у галузі забезпечення права на освіту дітей.

Певну роль у формуванні сучасних міжнародних стандартів права на освіту мають ще два документи. У Конвенції про права дитини, зокрема, дістали нормативного закріплення партнерські взаємовідносини між учасниками навчального процесу. Ще раз було підкреслено значення дошкільної освіти для забезпечення прав дитини. У межах Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти було дано визначення поняття «освіта» та дискримінації у освітній сфері. Вказаний документ сформулював нормативні основи боротьби з дискримінацією у галузі освіти. Важливо, що у документі чи не вперше у правових термінах визнається роль освіти як важливого чинника забезпечення громадянських прав і свобод і необхідність співробітництва на міжнародному рівні для забезпечення реалізації права на освіту усіх людей. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок не лише нормативно

закріпила рівні права жінок та чоловіків на освіту, а й визначила конкретний перелік об'єктів правового регулювання для забезпечення означеної рівності [5].

Для України як європейської держави особливо важливі принципи організації освіти в Європі. Важливе значення мають європейські правові документи, впровадження яких у національне українське законодавство у процесі здійснення євроінтеграційних прагнень України виступає безпосередньою основою впливу міжнародних норм у галузі права на освіту на розвиток вітчизняного законодавства у означеній сфері. Тут передусім слід відмітити Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод, на якій базується вся європейська система захисту основних прав і свобод людини, включаючи і право на освіту.

Європейська Соціальна Хартія важлива тим, що визначає необхідність забезпечення права кожної особи на здобуття професійної підготовки, а також створює правові передумови для розширення доступу громадян до вищої освіти виключно на основі критерію особистих здібностей.

Безпосереднє відношення до забезпечення права громадян на освіту має Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин. Вона вказує на потреби використання рідної мови на різних рівнях освіти, особливо на рівні дошкільної та початкової освіти.

Імплементация європейських стандартів права на вищу освіту у національне законодавство здійснюється на основі Лісабонської конвенції та Болонського процесу. Міністерством освіти і науки в січні 2004 р. розроблено і прийнято програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України. 17 лютого 2004 року Президент України підписав спеціальний Указ про реформування вищої освіти в країні в контексті вимог і проблем Болонського процесу [1]. Основним завданням європейської спільноти у цій сфері, яке є і орієнтиром розвитку вищої освіти України, є формування загальноєвропейської системи вищої освіти, яка буде гарантувати її доступність для всіх європейців.

Отже, можна констатувати, що успіхи європейської інтеграції у сфері освіти багато в чому визначені правом ЄС, яке є унікальним політико-правовим феноменом і формує ефективні організаційно-правові засоби для досягнення поставлених перед Союзом цілей. Особливу привабливість вивченню права ЄС додає його динамічність, процес постійного розвитку права ЄС свідчить про безперервність пошуку нових і еволюцію вже вживаних форм і методів взаємодії держав-членів ЄС.

При цьому визначальне значення для становлення сучасного ринку надання освітніх послуг в Європейському Союзі мають основні принципи Болонського процесу, які втілюються в освітньому праві окремих країн-членів ЄС, зокрема, йдеться про принцип продовження освіти людини протягом усього її життя, а також принцип відкритості кордонів, що передбачає взаємне визнання атестатів та дипломів в країнах-членах Європейського Союзу та вільний вибір місця працевлаштування науково-педагогічними кадрами.

У свою чергу, система міжнародного співробітництва у сфері надання освітніх послуг в ЄС відображає практичні аспекти Болонського процесу, які полягають в інтернаціоналізації сучасної освіти та створенні міжнародних організацій у сфері освіти, що забезпечують взаємодію конкретних суб'єктів надання освітніх послуг різних європейських держав.

У цьому контексті слід наголосити на тому, що ще недавно основою інтернаціоналізації, зближення правових систем, в тому числі в напрямку формування єдиного освітнього правового простору в Європі, беззастережно визнавалися права людини. Завдяки іманентно властивій їм ціннісно-інтегративній функції права людини набули наднаціонального, інтернаціонального характеру. Їх визнання на міжнародному рівні та закріплення в нормах міжнародного права лише посилює загальність і обов'язковість закладених в них вимог в масштабах усього світового співтовариства. З моменту міжнародно-правового визнання прав людини як загальної категорії, вони набули нової, додаткової якості: вони стали міжнародними правами людини, отримали чітко виражені нормативно-правові якості міжнародно-правового характеру, що сприяло, у свою чергу, формуванню міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права і дозволило ретранслювати національний ціннісно-правовий потенціал в загальносвітовому масштабі.

Принципово інша ситуація склалася на межі XX-XXI ст. На зміну інтернаціоналізації на основі демократичних цінностей приходить тенденція глобалізації на основі критеріїв (принципів) безпеки особи, суспільства, держави [2].

В питанні дослідження гармонізації як способу взаємодії правових систем України та ЄС, в контексті конституціоналізації процесу, проблемою першочергового значення є її відображення на рівні норм права, тобто закріплення відповідних суспільних відносин в нормативно-правових актах. Важливість дослідження цього аспекту гармонізації насамперед полягає у тому, що за своєю природою гармонізація є процесом, який в принципі не може функціонувати поза нормативною сферою. Саме тому будь-яке дослідження гармонізації слід розпочинати з аналізу нормативно-правової сфери, в якій відображена відповідна категорія.

Декларуючи тісну співпрацю з ЄС аж до можливого вступу в це інтеграційне об'єднання, Україна повинна враховувати критерії, що обумовлюють як співпрацю в різних сферах суспільного життя, так і

ведуть до можливого вступу в ЄС. Очевидно, що в такому випадку слід базуватись на документах нормативного та рекомендаційного характеру. І якщо співпраця України з ЄС обумовлена діючими угодами, то можливий вступ – нормативними, визначеними установчими договорами, та Копенгагенськими критеріями членства. І якщо в першому випадку мова йде про загальну відповідність держави принципам демократичного врядування, то в другому – європейський законодавець відверто ставить питання про необхідність приведення законодавства держави-кандидата у відповідність до законодавства ЄС. Як вбачається, здійснити це можливо переважно шляхом гармонізації правових систем.

Копенгагенські, або додаткові критерії членства, що були розроблені на саміті Європейської Ради у Копенгагені в 1993 році встановлюють відповідність держави-кандидата відповідним критеріям, серед яких спроможність держави виконувати зобов'язання, що є наслідком членства. Такого роду спроможність в принципі неможлива без сприйняття та реалізації необхідної нормативної бази. Саме тому підготовка держави до вступу в ЄС, окрім усього іншого передбачає перебудову та налаштування власної правової системи та системи законодавства, до вимог, критеріїв та стандартів ЄС.

Обраний Україною курс до євроінтеграції в числі необхідних умов передбачає гармонізацію законодавства України та ЄС. Кількісний та якісний об'єм такої гармонізації обумовлюється метою та цілями України, що визначають певний етап співпраці України та ЄС. У випадку, якщо метою взаємовідносин є лише співпраця – тоді характер гармонізації визначається відповідними угодами, укладеними між цими суб'єктами міжнародного права. У випадку, якщо Україна побажає вступу до ЄС, гармонізація законодавства буде визначатись відповідно до копенгагенських критеріїв членства та плану дій щодо України, визначеного Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Отже, можливо зробити висновок, що рівень (кількісний та якісний) гармонізації визначається метою співпраці України та ЄС. Цей висновок дає змогу структурувати та класифікувати етапи нормативного відображення гармонізації законодавства України та ЄС, обравши в якості основного класифікатора мету співробітництва. Гармонізація в даному випадку стає одним із засобів та способів досягнення відповідної мети [4].

У сучасному світі головним є пошук балансу між цінностями публічного характеру, з одного боку, і особистими, приватними цінностями – з іншого. У формалізованому, нормативно-правовому вираженні це проблема співвідношення суверенної державної влади та свободи, яка прямо або побічно пронизує всю систему конституційного регулювання, «присутня» у кожному конституційному інституті, кожній нормі і статті конституції. У цьому сенсі знаходження балансу влади і свободи становить головний зміст теорії і практики сучасного конституціоналізму.

Вже тому досить гострою є проблема конкуренції конституційних цінностей, що лежать в основі сучасних процесів глобалізації, правового прогресу та взаємодії правових систем у сфері надання освітніх послуг. Зокрема, ігнорування багатокультурної природи сучасних правових систем, їх національних особливостей може привести в такого роду процесах до політичної, ідеологічної, правової експансії, що спричиняє масу проблем, пов'язаних зі взаємодією правових систем.

Таким чином, глобалізація безпосередньо впливає на конституційні системи сучасних держав, зумовлює нові ціннісні критерії їх розвитку, модернізації та захисту, у тому числі – у сфері надання освітніх послуг та у контексті підвищення їх якості.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін). К., Тернопіль: Видавництво ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. С. 14.
2. Данілян О. Г. Пошук оптимального поєднання державного регулювання і саморегулювання ринку. Актуальні проблеми державного управління. 2000. № 2. С. 15–19.
3. Дзвінчук Д. І. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. С. 11.
4. Домаранський О. Правове забезпечення освіти. Освіта України. 2003. № 40–41. 3 червня. С. 7.
5. Международные акты о правах человека: Сборник документов. М.: Издательство НОРМА – ИНФРА М, 1998. 784 с.
6. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах // Международные документы по правам человека / Сост. В. М. Тертышник. Харьков: РИФ «Арсис, ЛТД», 2000. 288 с.

УДК 349.6 (477)(045)

Ковейно Ю. В.

старший викладач права та публічного адміністрування

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ

Ліс відіграє у житті людини, суспільства та держави важливу роль. Це, насамперед обумовлено його використанням для задоволення своїх потреб та виходячи з тих основних функцій, які виконують ліси. Однак, не завжди суб'єкти лісових правовідносин ефективно та за цільовим призначенням

використовують цей природний ресурс, що може виражатися в неправомірних діях, які вчиняються суб'єктами щодо лісів. Результатом вчинення неправомірних дій є здійснення відповідного правопорушення, що є фактичною підставою виникнення юридичної відповідальності. Юридичною, або матеріальною підставою виникнення юридичної відповідальності є наявність норми, яка розташована у відповідному акті законодавства, що містить склад правопорушення в сфері використання лісів. Здійснюючи аналіз юридичної відповідальності в зазначеній сфері, доцільним вважаємо зупинитися на понятті юридичної відповідальності, її видів у сфері використання лісів, а також основних нормативно-правових актах, які регулюють питання юридичної відповідальності в зазначеній сфері. Отже, виходячи з основних понять теорії права, юридична відповідальність являє собою передбачені санкціями норм права несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких зазнає особа за вчинене правопорушення. Щодо визначення поняття юридичної відповідальності в сфері використання лісів, маємо змогу вказати: під порушенням лісового законодавства слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, яка завдає шкоди лісам або земельним ділянкам лісового фонду чи не завдає такої шкоди, але направлена проти встановленого порядку користування лісами, а також земельними ділянками лісового фонду і передбачає юридичну відповідальність винної в цьому особи. Застосування заходів юридичного впливу за правопорушення найефективніше забезпечує захист не тільки прав і свобод людини, а також збереження та охорону довкілля і природних ресурсів, до яких, зокрема, належать ліси й лісові ресурси. Загальновідомо, що юридичній відповідальності за рівнем дієвості належить провідне місце серед інших видів соціальної відповідальності: політичної, моральної, релігійної тощо.

Ефективність застосування юридичної відповідальності за порушення екологічного, зокрема, лісового законодавства залежить від багатьох факторів. Серед них: рівень правосвідомості, стану екологічного виховання та культури населення, вивченість причин та умов лісопорушень тощо. Пріоритетне місце у цьому переліку факторів посідає якість правових норм, що встановлюють юридичну відповідальність. Так нормами профільного законодавства, до якого у першу чергу належить Лісовий кодекс України в редакції 2006 року, закріплено у главі 22 відповідальність за порушення лісового законодавства. Вказано основні види юридичної відповідальності за порушення законодавства в сфері використання лісів. Так, порушення лісового законодавства тягне за собою такі види відповідальності: кримінальну, адміністративну, цивільно-правову або дисциплінарну відповідальність. В статті 105 Лісового кодексу перелічені дії, за які можливе притягнення винних осіб до відповідного вищевказаного виду юридичної відповідальності, за наявності в діях суб'єктів певного складу правопорушення [1].

Більш конкретно види дій, або бездіяльності, в яких містяться ознаки відповідних складів правопорушень у зазначеній сфері регламентовані діючими нормами законодавства. Серед таких актів, необхідно вказати: Кримінальний кодекс України [2], Кодекс України про адміністративні правопорушення [3], Цивільний кодекс України [4] та Кодекс законів про працю України. Саме ці кодифіковані акти містять норми, які є матеріальною (юридичною) підставою виникнення певного виду юридичної відповідальності за наявності у діях особи, яка вчинила правопорушення певного складу, передбаченого відповідною статтею вищевказаних кодифікованих актів законодавства.

На сьогодні в Україні склалася несприятлива ситуація в сфері використання лісів, проявом чого є виникнення кризової екологічної ситуації. Погіршення стану лісів є однією з найбільших екологічних проблем. Крім того, Україна є чи не найбільшим експортером деревини в Європі, що обумовлено діяльністю браконьєрів, які вирубують ліс та незаконно його збувають, а це, в першу чергу призводить до зменшення лісистості.

Враховуючи вищевказане, вважаємо актуальним питання підвищення ефективності мір відповідальності, які застосовуються за порушення передбачених законодавством вимог і заходів з використання лісів. У таких умовах слід підвищувати не тільки ефективність застосування відповідальності в сфері забезпечення реалізації законодавчих вимог, а й заходів охорони лісів. Також, слід удосконалювати механізм застосування відповідальності. Аналізуючи законодавство з питань застосування юридичної відповідальності за правопорушення в сфері використання лісів, бачимо певні позитивні моменти щодо удосконалення механізму застосування відповідальності. Так, 10.07.2018 року Президентом України було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» [5], згідно з яким в декілька разів підвищено штрафи за незаконну рубку і знищення лісових культур та молодняка. Документом передбачено введення тимчасово, строком на вісім років з дня набрання чинності Законом, заборони вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту деревини паливної (товарна позиція 4401 згідно з УКТЗЕД). Документом також внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з яким штрафи за незаконну рубку і знищення лісових культур та молодняка підвищені в кілька разів (максимально до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для посадових осіб) [6].

Наразі Закон набуває чинності та вступить в дію з січня 2019 року. Однак питання щодо його практичної реалізації та механізму застосування ще невідомі та потребують подальшого дослідження.

Література

1. Лісовий кодекс: Закон України від 21.01.1994 року № 3852-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст. 99
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 31
3. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19>
6. Парламент прийняв зміни до законодавства щодо посилення відповідальності за незаконну вирубку лісу та подальший його експорт. URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/25967>

УДК 347.122(477)(043)

Колосов Р. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування

ЗАХИСТ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА У КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Корпоративні права, їх поняття, зміст, умови та порядок їх придбання, переходу чи припинення, у тому числі з реалізацією переважного права осіб, що є учасниками корпоративних відносин привертають все більшу увагу української юридичної спільноти, яка намагається визначити, а інколи навіть сформулювати основні категорії корпоративних правовідносин. Дослідження корпоративних прав чи окремих аспектів їх правового регулювання має сприяти покращенню нормативно-правової бази та призвести до вдосконалення самих корпоративних правовідносин.

Ключові положення корпоративного законодавства неодноразово ставали предметом наукових досліджень, зокрема питання корпоративних прав присвячена не одна робота, найбільш ґрунтовними серед яких є наукові праці таких вчених як: В.А. Васильєва, О.М. Вінник, В.М. Кравчук, В.В. Луць, І.Б. Саракун, І.В. Спасибо-Фатеева та деяких інших. В той же час, неузгодженими залишається ще багато норм корпоративного законодавства, які перманентно стають предметом гострих наукових дискусій. Зокрема, в літературі вже неодноразово піднімалось питання щодо особливостей реалізації переважного права у корпоративних правовідносинах та порядку його захисту. Втім, воно через наявність протиріч у законодавстві не втрачає актуальності, це, з одного боку є підґрунтям для подальших теоретико-правових досліджень, а з іншого, ще однією спробою для роз'яснення чи вдосконалення основних доктринальних підходів у корпоративному законодавстві.

Переважне право виникає разом із суб'єктивним правом учасника корпоративних правовідносин на частку у статутному капіталі. Зміна корпоративних прав має місце внаслідок збільшення або зменшення розміру або номінальної вартості частки в статутному капіталі, реорганізації корпоративного підприємства або у разі смерті учасника-фізичної особи, яка в окремих випадках тягне перерозподіл його частки серед інших учасників. Законодавство України не містить положень, щодо правового регулювання припинення корпоративних прав. До підстав припинення корпоративних прав належать такі: відчуження корпоративних прав, вихід з товариства, виведення учасника зі складу товариства, ліквідація товариства, інші підстави, передбачені законом. Найбільш часто, вчинення таких правочинів відбувається шляхом виходу учасника зі складу корпоративного підприємства або відступленням своєї частки у статутному капіталі товариства. В перелічених випадках, переважно право перебуває в пасивному стані, фактично до отримання повідомлення про намір продати частку іншим учасником корпоративного підприємства. Лист з подібним змістом фактично є юридичним фактом, з яким пов'язується реалізація переважного права учасника корпоративного підприємства.

У такому повідомленні має бути обов'язково зазначена ціна та інші умови продажу (абз. 2 ч. 2 ст. 147 ЦК). Під ціною слід розуміти грошову суму, за яку учасник корпоративного підприємства має намір продати частку у статутному капіталі. До інших умов продажу з огляду на те, що відчужується такий об'єкт, як частка у статутному капіталі, можна віднести, зокрема, розмір частки (весь або частина), порядок оплати (з розстроченням або відстроченням платежу), форму розрахунків, обов'язок щодо сплати витрат, пов'язаних з оформленням договору, забезпечення виконання зобов'язань за договором (наприклад встановлення неустойки).

Серед науковців, так і в судовій практиці, немає однозначності в розумінні того, в який спосіб слід захищати порушене переважне право в корпоративних правовідносинах.

І в такій ситуації виникає запитання як оскаржити рішення керівних органів юридичної особи. Зокрема, в одних випадках акціонери, чие переважне право на придбання акцій було порушене, зверталися до суду з позовами про визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій – повністю або частково (в частині визначення покупця за договором), в інших – з позовами про визнання за ними переважного права на придбання акцій; визнання їх покупцями акцій, з переведенням на них прав та обов'язків покупця. Траплялись також випадки, коли акціонери звертались до суду з вимогами про визнання за ними права власності на акції, відчужені з порушенням їх права на переважне придбання акцій, або з вимогами про переведення на них прав та обов'язків покупця акцій [1].

Чинне законодавство містить спеціальні заходи щодо захисту переважного права, до них належить вимога про переведення прав та обов'язків. Так, згідно до ч.4. ст. 362 ЦК України у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець. До таких вимог застосовується позовна давність в один рік. Аналогічні положення містить ч.5 ст. 7 ЗУ «Про акціонерні товариства», що будь-який акціонер має право протягом трьох місяців з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про таке порушення, вимагати в судовому порядку переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій.

Прихильники використання даного способу захисту переважних корпоративних прав (В.І. Крат, Л.В. Кузнецова, В.А. Белов, М.В. Субботин, І.В. Спасибо-Фатєєва) вважають, що способи захисту передбачені ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України (визнання правочину недійсним, визнання права) не захищають та не відновлюють порушеного переважного права акціонера на придбання акцій.

Противники використання даного способу (Д.В. Ломакин, О.О. Кот, М. Белкін, Ю.Л. Белкіна) вважають, що у випадку, коли продавець і покупець належним чином виконали зобов'язання, які випливають із договору купівлі-продажу, є всі підстави для твердження про припинення такого договору, а отже, потрібно говорити не про переведення прав та обов'язків за договором, а про фактичний викуп акцій [2, с. 207].

О.О. Кот вказує, що носій переважного права наділений правом вимагати визнання угоди, що порушує його право, недійсною в силу її невідповідності закону, не вимагаючи при цьому примусового переведення на себе права, переданого за недійсною угодою. Але подібні дії власника переважного права можуть кваліфікуватися як шикана (зловживання правом) [3, с. 134].

С. В. Томчишен та В. М. Кравчук вважають доцільним використання позову про переведення прав і обов'язків покупця акцій. Проте, вказують, що застосування вказаного способу захисту зумовлюють певні труднощі, які потрібно врегулювати на нормативному рівні. Наприклад, коли до суду за захистом переважного права звернуться один або тільки частина учасників (акціонерів), переважне право яких було порушено, а не всі учасники (акціонери), і одночасно, в межах однієї судової справи. [4, с. 42], [6, с. 104].

Таким чином, захист переважного права у корпоративних відносинах викликає значні труднощі, передусім пов'язані з недосконалістю правового регулювання. Тому захищаючи таке право учасники корпоративних відносин використовують як загальні способи визначені ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України так і спеціальні такі як переведення прав та обов'язків покупця чи визнання за ними переважного права на придбання акцій.

Література

1. Качмар О. Й. Судова практика захисту права на придбання акцій / О. Й. Качмар // Юридичний журнал. – 2009. – № 3 (81). – С. 92–96.
2. Ломакин Д. В. Очерки теории акционерного права и практика применения акционерного законодательства. – М.: Статут, 2005. – 221 с.
3. Кот О. О. Перехід прав кредиторів: Історія. Теорія. Законодавство. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 160 с.
4. Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики / С. В. Томчишен // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2010. – № 3 (22). – С. 35 – 48.
5. Кравчук В. Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України «Про акціонерні товариства» / В. Кравчук // Вісник господарського судочинства. – 2009. – №6. – С. 104 – 107.

УДК 352.08(477)

Надежденко А.О.,

к.н.держ.упр, доцент кафедри права та публічного адміністрування

Барегамян С.Х.

к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Необхідність вдосконалення основ організації та функціонування місцевого самоврядування, уточнення його місця і ролі в структурі органів публічної влади в даний час одна з першочергових завдань

державного будівництва. Будучи максимально наближеним до населення, місцеве самоврядування є первинним рівнем організації публічної влади, що забезпечує стійкість і демократичний характер всієї системи владних інститутів.

Найважливішою рисою конституційно-правового статусу депутата представницького органу місцевого самоврядування є його стабільність і незмінність, що дозволяє йому відігравати велику роль в протидії розвитку негативних тенденцій в суспільстві і державі. Це особливо актуально для сучасної України, де досить динамічно на рівні місцевого самоврядування змінюються або зникають старі і з'являються нові правові відносини і інститути, відбувається болісний процес реформування місцевої (муніципальної) влади.

Слід визнати, що до теперішнього часу законодавча практика з питань визначення конституційно-правового статусу депутата представницького органу місцевого самоврядування має не до кінця оформлений характер.

Аналіз чинного законодавства, практика його реалізації, проблеми подальшого вдосконалення конституційно-правового статусу депутатів представницьких органів місцевого самоврядування в Україні - неодноразово досліджувалися вітчизняними правознавцями: М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, Я.В. Бережницького, В.І. Борденюка, Є.І. Бородіна, П.В. Ворони, Н.В. Камінської, Т.Є. Кубай, О. Лисенка, А.С. Матвієнка, В.М. Носової, О.В. Прієшкіної, М. Пухтинського та ін.

На сучасному етапі державотворення та правотворення в Україні, коли реформування системи місцевого самоврядування стає основною формою цілеспрямованого і послідовного впливу на суспільні відносини, наукове осмислення проблем пов'язаних з конституційно-правовим статусом депутата представницького органу місцевого самоврядування, набуває особливого значення. Якою б не була прийнята форма і модель організації місцевого самоврядування в конкретному муніципальному утворенні (село, селище, місто, район у місті, область, район), в ньому, як правило, виділяються три основних елемента: голова муніципального утворення, представницький орган і виконавчий орган. Кожен з цих органів має свої цілі, функції, має певні специфічними зв'язками з іншими органами місцевого самоврядування та населенням.

У зв'язку з фактичним зростанням числа жителів муніципальних утворень і складністю здійснення процесу прийняття рішень безпосередньо всіма жителями виникла потреба у запровадженні інституту представництва. З'явилось поняття представницького органу. Представницький орган місцевого самоврядування - це орган, обраний безпосередньо населенням що представляє інтереси населення відповідної території. У чинному законодавстві закріплюється два критерія представницького органу: обрання безпосередньо населенням на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування та представлення інтересів жителів відповідної території. Правовий статус представницького органу місцевого самоврядування в Україні полягає в тому, що цей виборний орган є одним з основних елементів місцевого самоврядування, який має власну, визначену ним самим структуру і який самостійно здійснює особливу функцію прогностичного характеру: виявлення і формування інтересів населення муніципального утворення, тобто вироблення на підставі порівняння, обговорення, консенсусу загальної волі багатьох депутатів, які, у свою чергу, висловлюють інтереси певних груп населення, і в кінцевому підсумку — розробка рішень, що визначають шляхи розвитку відповідного муніципального утворення.

Таким чином, можна сформулювати дефініцію, за якою конституційно-правовий статус депутата місцевої ради – це цілісний внутрішньо узгоджений комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів, що поєднує нормативно регламентовані характеристики інституту депутата місцевої ради як представника територіальної громади, громадського діяча та суб'єкта представницького органу місцевого самоврядування, який здійснює функції та повноваження на підставі Конституції та законів України.

Виходячи з природи інституту депутатства, можна зазначити, що депутат є одночасно: - членом представницького органу; - представником територіальної (територіальних) громади (громад); - представником виборчого округу. В свою чергу реалізація конституційно-правового статусу депутатів місцевих рад має цілу низку проблемних питань:

по-перше, йдеться про стереотип, нав'язаний в радянські часи, що влада – окремо, а громада – окремо, що сьогодні заважає в розвитку багатьом громадам в Україні;

по-друге, ганебна практика ігнорування місцевої ініціативи та нехтування принципами публічності та прозорості роботи депутата;

по-третє, проблеми дотримання правил депутатської етики й культури;

по-четверте, низька ефективність сесійної роботи депутатів представницьких органів місцевого самоврядування;

по-п'яте, проблеми можливості виникнення конфлікту між приватним інтересом та представницькими повноваженнями депутатів місцевих рад.

Таким чином можна запропонувати наступні шляхи посилення конституційно-правового статусу депутатів місцевих рад:

1) Вирішення проблеми ув'язки положень Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» зі змістом статутів територіальних громад. А саме: в процесі роботи над проектами статей конкретного статуту громади доцільно взаємно кореспондувати обов'язки і права громад з одного боку, і депутатів рад – з другого, у сферах, які є спільними в їх діяльності (контроль за виконанням бюджету, за вирішення земельних відносин, тощо);

2) Розширення географії реалізації ініціативи з «Атестація депутатів місцевих рад» як інструменту комплексної персональної оцінки результатів діяльності депутатів рад, який дозволяє об'єктивно та в доступній для пересічних громадян формі оцінити діяльність кожного з їх обранців за вже успішно апробованою методологією, яка охоплює весь комплекс реалізації статусу місцевого депутата і заснована на законах України, а також визнаних стандартах Доброго Врядування.

3) Вирішення проблеми якості співпраці депутатів місцевих рад з виборців на території свого виборчого округу шляхом впровадження інноваційних форм депутатської діяльності.

4) На виконання вимог частини першої статті 35 Закону «Про запобігання корупції» законодавцю необхідно доповнити профільні Закони «Про місцеве самоврядування в Україні» і «Про статус депутатів місцевих рад» спеціальними положеннями про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у депутатів місцевих рад. Новоствореному Національному агентству з питань запобігання корупції слід звернути увагу на зазначене питання та в рамках наданих їй Законом повноважень прийняти відповідні роз'яснення з конкретними прикладами для доведення їх до відома депутатів місцевих ради. Необхідно також підвищувати рівень обізнаності представників засобів масової інформації та громадськості в цілому щодо питання конфлікту інтересів з метою посилення громадського контролю за діяльністю депутатів. Це у свою чергу дозволить привернути більшу увагу до дій в умовах конфлікту інтересів як корупційного правопорушення та сприятиме накопиченню масиву судової практики з цього питання.

УДК 343.985.343.611

Польщик В. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО В СПРАВАХ ПРО НЕРОЗКРИТІ ВБИВСТВА

Особа потерпілого (жертви) у справах про нерозкриті вбивства має виключно важливе значення, тому що через встановлення особи вбитої людини, її соціальних зв'язків можна визначити коло осіб, серед яких знаходиться вбивця [1, с.3-4]. Тому типологічні риси потерпілих повинні бути обов'язковим елементом криміналістичної характеристики даної категорії злочинів. Вони є основою для формулювання типових версій про особу вбивці та обставини вчинення ним злочину. Зокрема, наявність і характер зв'язків і відносин між потерпілим і злочинцем впливають на мету, мотив, місце, час, способи вчинення злочину, його специфіку. Кримінологічні дослідження показують, що природа взаємовідносин між злочинцем і жертвою до вчинення злочину впливає навіть на рівень убивств [2, с. 267].

Зв'язок між злочинцем і потерпілим визначається даними про особу останнього, точніше, його особовими якостями, поведінкою, в ряді випадків статусом у суспільстві, службовими чи особистими відносинами зі злочинцем. Причому зміни в цих позиціях суттєво корегують дії злочинця щодо обрання місця і способу вчинення злочину. В даному виді злочинів злочинець корегує свої дії, змінює тактику, спосіб вчинення і спосіб приховування злочину залежно від дій потерпілого. Така залежність існує майже в усіх випадках вчинення навмисних убивств.

На початковому етапі розслідування злочину для його розкриття необхідно встановити й досконально вивчити особу потерпілого. В криміналістиці існує система ознак, що відносяться до особи потерпілого, яка має свою структуру. Вона включає в себе демографічні відомості (вік, місце проживання, навчання, роботи тощо), дані про спосіб життя, риси вдачі, звички й схильності, зв'язки потерпілого (службові, побутові, статеві), а також про характер відносин з певними людьми з його оточення (дружні, неприязні, ворожі). Всі ці обставини разом і кожна окремо дозволяють змодельовати подію, що відбулася, і сформулювати певні припущення (версії).

Однією з найважливіших характеристик, що несуть інформацію, яку можна використовувати при висуненні версій про можливе коло осіб, серед яких потрібно шукати злочинця, є спосіб життя потерпілих.

Соціальний зв'язок між потерпілим і вбивцею може бути як стійким, так і нестійким (періодичний або тимчасовий). Убивство може бути вчинене і в зв'язку з випадковими контактами між жертвою і злочинцем. Звертаю увагу на те, що не слід плутати періодичні контакти між особами з метою спілкування з випадковими зустрічами. Випадковий контакт має на меті спілкування, а при випадковій зустрічі така мета відсутня. Іншою відмінною рисою випадкового контакту осіб є те, що жертва сама є активним учасником цього контакту і має в ньому певну мету. Найчастіше такий контакт спостерігається серед незнайомих або малознайомих осіб і його метою виступає спільне вживання алкоголю, наркотиків

або здійснення статевого акту. В подібних ситуаціях вікова різниця жертв і злочинців може бути як невеликою, так і значною. Слід зауважити, що соціальний зв'язок потерпілих і злочинців у всіх групах має, як правило, ймовірно-статистичний характер, тому вбивцю необхідно шукати, враховуючи можливість випадкових контактів або зустрічей з жертвою, а також через характеристики злочинця за стереотипом дій, мотивів убивства, слідів тощо.

Важливою криміналістичною характеристикою потерпілого, що може мати вирішальне значення у встановленні його зв'язку з певною соціальною групою, є наявність явних або прихованих тривалих конфліктних відносин жертви з оточуючими особами. Вивчення практики показало, що такі відносини часто виявляються між близькими родичами (чоловіком і дружиною, співмешканцями, зятем і тещею, батьком і сином), а також між сусідами за місцем проживання, між товаришами по роботі або службі. В цих випадках завжди спостерігався однозначний зв'язок між наявністю в потерпілого тривалих конфліктних відносин і певним колом осіб, серед яких знаходився злочинець. Так, у 100% випадків убивств, де потерпілою є теща, а злочинцем зять, між ними були тривалі конфліктні відносини. Такий само зв'язок наявний у випадках, коли вбивство свекрові вчинила невістка та навпаки.

Однак конфлікт разового характеру не завжди дає можливість визначити коло підозрюваних осіб, оскільки він може виникнути при випадковій зустрічі або контакті потерпілого з незнайомою або малознайомою особою. Особи з рисами конфліктності в характері нерідко поводяться провокаційно й часто створюють таку ситуацію, яка закінчується вбивством. При вчиненні вбивств осіб з такими рисами характеру злочинці, як правило, володіють такими ж рисами (конфліктністю, образливістю, мстивістю). Дуже рідко вбивства вчиняються неконфліктними особами. Як правило, це ситуації самооборони, захисту інших людей або ситуації відчаю, викликаного неправомірними діями вбитого.

Вчинення вбивств літніх осіб, які ведуть відлюдний спосіб життя (обережні в стосунках, не схильні до спільного вживання спиртних напоїв, жадібні), є характерним для людей з кола родичів потерпілого. Це коло, як правило, складають сини, пасинки, зяті, які вчиняють убивство з корисливих мотивів, а місцем убивства є житло потерпілих.

Вивчення масиву кримінальних справ про нерозкриті вбивства минулих років показало, що фактично у 50% випадків слідчо-оперативною групою не встановлюються випадкові, епізодичні зв'язки потерпілих, і навіть не плануються відповідні заходи. Але ці ознаки мають істотне значення, особливо тоді, коли інформація про злочин осіб обмежена. Такі обставини мають місце при розслідуванні вбивств, пов'язаних зі зникненням осіб, або вбивств з розчленовуванням трупа, або з іншими випадками приховування злочину.

Дані про особу потерпілого, його зв'язки й відносини важливі при розслідуванні всіх різновидів убивств, і тому вони включаються до криміналістичних характеристик всіх так званих «мікрометодик» розслідування вбивств: «без трупа», з розчленовуванням трупа, пов'язаних з інсценуванням злочину.

Вивченням убивств, вчинених у різних місцях, виявлені закономірні зв'язки між віком потерпілих, їх статтю й злочинцями. Зв'язок цей може носити як ймовірно-статистичний, так і однозначний характер.

Наприклад, убивства дівчинок, дівчат і жінок у віці від 3 до 23 років включно, скоєні в квартирах, на сходових майданчиках, у під'їздах, у приватних будинках і на прилеглих до них присадибних ділянках, тобто в житлі та біля нього, вчинили тільки чоловіки у віці від 15 до 48 років, які в 100% випадків належали до кола знайомих. Як бачимо, зв'язок між місцями злочинів, характеристиками потерпілих і колом злочинців з групи знайомих однозначний. Підлітки й чоловіки у віці від 15 до 23 років чинили вбивства вказаної вище категорії потерпілих у 48% випадків і були друзями жертв (або були в них закохані), приятелями, сусідами за місцем проживання, чоловіками й братами. Чоловіки вікової групи від 24 до 48 років чинили вбивства дівчинок, дівчат і жінок у віці від 23 років у зазначених вище місцях, у 52% випадків. Потерпілим вони були чоловіками, співмешканцями, коханцями, батьками, вітчимами, сусідами за місцем проживання. Зв'язок з цими групами вбивць носить ймовірно-статистичний характер.

Знання криміналістичних характеристик особи потерпілого та їх закономірних зв'язків з іншими елементами механізму вчинення вбивств в умовах неочевидності дає можливість в перші ж хвилини виявлення злочину організувати цілеспрямований збір необхідної інформації для виявлення конкретних підозрюваних осіб, які перебували у певних відносинах з потерпілим.

Література

1. Зеленковский С.П. Установление и использование данных о личности потерпевшего при расследовании убивств: Автореф.дис.канд.юрид.наук /С.П.Зеленковский:12.00.09.-К.:КВШ МВД СССР, 1983.- 18с.
2. Криминология /Под ред. Дж.Ф.Шелли/ Пер.с англ.- СПб.:Питер,2003.-864с.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПОЗА ВІЗУАЛЬНИМ ТА АУДИОСПОСТЕРЕЖЕННЯМ

Загалом порядок пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи є однією з важливих гарантій одержання достовірних доказів. (ст. 228 КПК) [1].

Приставаючи до безпосереднього пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, слідчий повинен бути впевненим, що кімната поза візуального спостереження належним чином обладнана, апаратура для фіксації ходу та результатів слідчої дії перебуває у робочому стані, учасники слідчої дії доставлені до органу внутрішніх справ і перебувають у відведених їм кімнатах, не контактуючи між собою.

Починаючи робочий етап пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, першими до обох кімнат необхідно запросити по телефону із сусідньої кімнати (кабінету) спочатку двох понятих, які будуть заходитися зі сторони впізнаючого, а потім тих, які будуть знаходитися зі сторони того, хто підлягає пред'явленню для впізнання.

Пропозиція М.В. Салтєвського з цього питання полягає у тому, щоб у кожній кімнаті було по двоє понятих, а процедура пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, повторювалась двічі. При цьому поняті, які засвідчують факт впізнання, міняються приміщеннями. Із таким вибором тактики дій погодитися важко. За умов виконання такої пропозиції ускладнюється проведення і без того процесуально складної слідчої дії. Якщо поняті будуть присутні і в одному, і в іншому приміщенні, то у подальшому вони можуть стати джерелом розголошення особи впізнаючого, виникає необхідність комплексного «життя до них заходів забезпечення безпеки [2].

З точки зору автора, понятим має бути запропоновано розміститися на стільцях у такий спосіб, щоб забезпечити максимальну оглядовість, можливість спостерігати за діями слідчого та інших присутніх. Необхідно роз'яснити їм права та обов'язки, письмово попередити їх про обов'язок не розголошувати даних досудового слідства та про кримінальну відповідальність у разі порушення такого зобов'язання. Поняті зі сторони впізнаючого повинні до початку слідчої дії засвідчити можливість спостереження через скло, а поняті з іншої сторони аналогічним чином засвідчують неможливість побачити через скло осіб, що знаходяться в іншій кімнаті.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання. До понятих необхідно, по-перше, застосувати найреальніший захід гарантування безпеки - зміну анкетних даних, а по-друге, доцільно вжити найпростіших заходів маскуванню до понятих, які перебувають у кімнаті разом із впізнаючим, щоб виключити можливість подальшого впливу на них та можливість розголошення особи впізнаючого, яке не буде охоплюватися змістом заходу безпеки - зміна зовнішності особи. До таких заходів маскуванню відносяться одягання перуки, використання косметики, накладних вусів тощо.

Наступним тактичним прийомом, о розміщення статистів у кімнаті, де буде знаходитися особа, яка пред'являється для впізнання. Із приміщення, де вони знаходяться, статисти викликаються за допомогою одного із понятих по телефону. Запрошеним статистам доцільно запропонувати зайняти відведені їм місця самостійно, без жодних коментарів зі сторони правоохоронних органів. Це допоможе усунути суб'єктивний фактор цілеспрямованого впливу на них і при застосуванні відеозйомки забезпечить повну об'єктивність. Дану обставину зможуть засвідчити також і поняті. Згідно з вимогами закону особи, запрошені як статисти, не повинні мати різких відмінностей за ростом, зовнішністю, статурою, віком, кольором шкіри. Розміщення особи, яка підлягає пред'явленню для впізнання, серед інших відповідних осіб в кількості не менше трьох, є важливим тактичним прийомом. У випадку наявності у статистів незначних відмінностей у зовнішності вважаємо за доцільне за допомогою косметичних засобів їх усунути. Ця обставина є надзвичайно важливою.

А.Я. Дубинський наводив приклад, коли підозрюваний у вчиненні розбійного нападу, перебуваючи в ув'язненні у зв'язку із розслідуванням іншої справи, був пред'явлений для впізнання потерпілому серед двох інших громадян, запрошених із числа пересічних перехожих [3].

У частині другій статті 228 КПК зазначається, що особа, яка підлягає пред'явленню для впізнання, пред'являється впізнаючому разом з іншими особами тієї ж статі у кількості не менше трьох. Виходячи з норм закону, таких осіб має бути не менше двох. У практичній діяльності правоохоронних органів, з невідомих причин, склалася традиція проводити цю слідчу дію шляхом запрошення виключно лише двох статистів, серед яких третьою є особа, що пред'являється для впізнання. Проаналізувавши ряд обставин практичного характеру та вимогу законодавця із даного приводу, можливо дійти до висновку про необхідність збільшення кількості осіб, які пред'являються для впізнання, адже у багатьох випадках двоє

статистів не можуть переконати своєю присутністю ні захисника, ні у ряді випадків суддю у об'єктивності результатів слідчої дії.

Після розміщення понятих, статистів, захисника за умови постійного ведення відеозапису вважаємо за доцільне запрошення особи, яка підлягає пред'явленню для впізнання. Але якщо існують об'єктивні чи суб'єктивні перепони проводити пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи відразу після її доставки до правоохоронних органів, важливим тактичним прийомом є відкладення на певний час початку цієї слідчої дії. Його метою є усунення таких явищ, як сліди тиснення від наручників, блідість обличчя, яка через нетривалий час після перебування у кімнаті із свіжим повітрям проходить.

Такі тактичні прийоми повною мірою відповідають вимогам статті 228 КПК, оскільки особи не повинні мати різких відмінностей у зовнішності. Ймовірно, що у людини, яка перебувала під вартою, а потім попала у незвичне для себе оточення, може докорінно змінитися світогляд і реакція на оточуючих.

Тому при плануванні слідчої дії необхідно доставити таку особу до місця проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням завчасно, щоб вона встигла адаптуватися до нових для себе умов. Тримати її доцільно не в кімнаті для затриманих у черговій частині, а у добре провітреному кабінеті із решітками на вікнах, у обов'язковому порядку під охороною.

Процес підбору одягу, взуття і головних уборів є досить важливим. При цьому виходять не із вигляду обвинуваченого на даний час, а із даних, отриманих у результаті допиту свідків (потерпілих). Саме за їх описанням вже повинні бути підібрані й підготовлені статисти. Підготовка особи, що пред'являється для впізнання, на нашу думку, полягає саме в тому, що особа має бути одягнена у відповідності із образом, який зберігся у пам'яті свідка (потерпілого). Якщо особа описувалася у зимовій шапці, то обвинувачений (підозрюваний) теж повинен бути одягненим у таку ж шапку, що і статисти.

Цікавим у цьому відношенні є наступний приклад із практики розслідування злочинів. Згідно зі свідченнями потерпілої у справі про розбійний напад, злочинець був одягнений у матерчатий шолом чорного кольору, яким зазвичай користуються будівельники у холодну пору року. При встановленні підозрюваного, який не мав ніякого відношення до роботи на будівництві, слідчий перед проведенням пред'явлення для впізнання запропонував всім трьом особам, які впізнавались, одягнути аналогічні шоломи. У ході проведення такої слідчої дії потерпіла впевнено вказала на підозрюваного як на особу, яка вчинила по відношенню до неї злочин

Тож, до проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи слідчий повинен:

- встановити у свідка чи потерпілого, в якому одязі вони сприймали особу;
- шляхом проведення обшуку, виїмки, огляду чи іншої слідчої дії вилучити і оглянути цей одяг;
- якщо обвинувачений (підозрюваний) на момент пред'явлення для впізнання одягнутий по-іншому, надати йому можливість переодягнутися у той одяг, в якому він був у момент вчинення злочину;
- при підборі статистів звернути увагу на те, щоб не лише їх зовнішність, але і одяг не мали різких відмінностей із зовнішністю і одягом особи, що пред'являється для впізнання.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України – 2012 р.
2. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підруч. / М.В. Салтевський. - К.: Кондор, 2005. - 588 с.
3. Производство предварительного расследования органами внутренних дел. Учебное пособие /Дубинский А.Я. - Киев: Изд-во КВШ МВД СССР, 1987. - 84 с.

УДК 343.352:351.83(479.24)

Філіпенко Т. В.

д.н.держ.упр., професор, професор кафедри права та публічного адміністрування

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ

Одним з найбільш гострих і складних завдань, що стоять нині перед українською державою є проблема ефективної протидії корупції.

Корупція вражає життєво важливі інститути суспільства, породжує глибоку недовіру громадян до влади, становить загрозу не тільки економічному, а й соціальному прогресу України в цілому. Корупція негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сферу, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корупція викликає важкі наслідки для всіх верств українського суспільства, деморалізує громадян і руйнує їх довіру до держави.

Існує безліч визначень корупції, але повної ясності і правової точності немає. У дослівному перекладі з латинської «corruption» – «корозія, роз'їдання, руйнування». Дане поняття було введено у вжиток наприкінці 80-х років ХХ ст. замість раніше використовуваних термінів «хабарництво», «зловживання службовим становищем» тощо. У Довідковому документі про міжнародну боротьбу з

корупцією, підготовленому секретаріатом ООН у квітні 1995 р. корупція визначається як «зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» [1].

Згідно Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., корупція – це використання особою, відповідальною за корупційні правопорушення, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди відповідальній особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

У будь-якому прояві корупція має негативні наслідки в політичній, економічній і соціальній сферах. У політичній сфері це пов'язано з неможливістю здійснення демократичних принципів, зміщенням цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення панування олігархічних угруповань, порушенням принципу верховенства закону, неефективністю політичних і судових інститутів, зменшенням довіри до влади, відчуженням її від суспільства, падінням престижу країни, зникненням реальної політичної конкуренції і в кінцевому підсумку фіаско держави.

Наслідками корупції в економічній сфері є неефективний розподіл і використання державних коштів і ресурсів, високі витрати при веденні бізнесу, зростання фінансових і комерційних ризиків, підвищення цін, зниження конкуренції, зростання тіньової економіки, податкові втрати, погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестицій та ефективності економіки країни в цілому.

У соціальній сфері корупція призводить до зростання соціальної нерівності, бідності, нездатності влади вирішувати соціальні проблеми, посилення організованої злочинності, безкарності злочинців, створення мафіозних угруповань, дискредитації права в очах громадськості, падіння моральних норм, зростання соціальної напруженості.

Починаючи з 1995 року організацією Transparency International укладається щорічний рейтинг країн світу за Індексом сприяння корупції (англ. Corruption Perceptions Index, CPI). Країни у рейтингу впорядковуються за показником рівня корупції за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція).

У світовому рейтингу за 2017 рік Україна отримала 30 балів зі 100 можливих і посіла 130 місце зі 180 країн. Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у 2016 році, коли Україні отримала 29 балів і посіла 131 місце зі 176 країн. Сусіди України у рейтингу – Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне. Найменш корумпованими країнами світу названі Нова Зеландія (89 балів), Данія (88 балів) та Фінляндія (85 балів). Серед найбільш корумпованих країн – Сомалі (9 балів), Південний Судан (12 балів) та Сирія (14 балів) [3].

Підвищення позиції України у рейтингу, за висновками експертів, вдалося досягнути за рахунок того, що у 2017-му році українськими антикорупційними органами (САП та НАБУ) були направлені до суду перші справи щодо підозр у корупції високопоставлених чиновників. Серед причин, які сприяли покращенню позиції України у рейтингу, були названі: реформа ринку газу, робота реєстру електронних декларацій, реформа державних закупівель і використання системи ProZorro. Крім того, відзначено зниження рівня корупції в поліції та зменшення кількості випадків, коли бізнес змушений давати хабарі. Серед причин повільного зростання індексу України у Transparency International визначені брак політичної волі керівництва країни до боротьби з корупцією і низький рівень довіри до українських судів та прокуратури [4].

Задля покращення ситуації в Україні рекомендовано вжити наступні заходи:

1. Запустити Антикорупційний суд та продовжити судову реформу: ухвалити закон про Антикорупційний суд; створити Антикорупційний суд та забезпечити його незалежність від будь-якого впливу; підвищити прозорість відбору суддів, розширивши участь громадськості в кваліфікаційному оцінюванні суддів).

2. Посилити спроможності слідчих органів та припинити міжвідомчу боротьбу: ухвалити законодавство щодо посилення повноважень САП/НАБУ; надати право незалежної “прослушки” для детективів НАБУ; припинити деструктивне публічне протистояння керівників правоохоронних органів та тиск на журналістів та активістів, які працюють у цій сфері.

3. Перезапустити Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК): ухвалити законодавство, яке дозволить перезапустити НАЗК на умовах прозорого та незалежного конкурсу; забезпечити законодавчу базу для якісної співпраці та захисту викривачів корупції; забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-декларацій; впровадити автоматичну перевірку декларацій та активізувати перевірку декларацій топ-посадовців.

4. Впровадити нові електронні державні інформаційні системи: поширити принцип системи ProZorro “всі бачать все” на нові сфери взаємодії держави, суспільства та бізнесу; максимально “оцифрувати” та автоматизувати взаємодію бізнесу та Державної фіскальної служби.

5. Позбавити правоохоронні органи права втручатися в економічну діяльність: змінити законодавство про Національну поліцію, Службу безпеки України, позбавивши їх права розслідувати економічні злочини; законодавчо забезпечити та створити Службу фінансових розслідувань .

У всіх розвинених країнах світу корупція розглядається як небезпечне для суспільства явище, яке переслідується законом. Справи про корумпованість видних політичних і державних діячів піддаються широкому розголосу. Чиновники, що запламували себе корупційними діями, незалежно від рангу, змушені залишати свої пости. У 13 країнах світу за корупційні діяння передбачена смертна кара. Серед таких країн Іран, Ірак, Китай, Пакистан, Північна Корея, Судан, Таїланд. Так, наприклад, в Таїланді згідно з новою поправкою до закону про корупцію, прийнятою 13 липня 2015 року, передбачена смертна кара за корупцію в особливо великому розмірі як для громадян Таїланду, так і для іноземних громадян [5].

У деяких країнах застосовують систему матеріального заохочення до тих чиновників на яких не впала підозра в корупційних діяннях або які повідомили про зловживання посадовими повноваженнями своїх колег. Така система застосовується у Нідерландах, де досягнуті значні успіхи у боротьбі з цим негативним явищем. Поряд з системою заохочень у Нідерландах організована спеціальна система підбору персоналу, у великих відомствах існують служби внутрішньої безпеки, які стежать за діями чиновників і виявляють їх помилки.

Основна тенденція в області боротьби з корупцією в світі – поступова комп'ютеризація всіх процесів, в яких може виникнути ризик хабарництва. Це явище називають «електронний уряд», он-лайніві транзакції практично не залишають можливостей для передачі хабара або подарунка.

Вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з корупцією є одним із засобів зниження її рівня в Україні.

Література

1. Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією, підготовлений секретаріатом ООН. Каїр, 1995.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Індекс сприяння корупції у світі – 2017. Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/about/> (Дата звернення 12.11.2018).

4. Рейтинг ТІ: Україна – найкорумпованіша країна в Європі після Росії. Made for minds. URL: <https://www.dw.com/uk> (Дата звернення 12.11.2018).

5. Лебідь Н. За корупцію – розстріл, тюрма чи штраф. Уроки для України. URL: <http://24tv.ua/> (Дата звернення 13.11.2018).

УДК 004.89

Хараберюш І. Ф.

д.ю.н., професор, професор кафедри права та публічного адміністрування

ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ В ОСВІТІ

Застосування нових інформаційних технологій і розвинених засобів комунікацій різнопланове і має тенденцію до зростання. У свою чергу концептуальним етапом у розвитку інформаційних технологій є створення і використання інтелектуальних систем в державному управлінні, будівництві, економіці, правоохоронній сфері, навчальному процесі та багатьох інших галузях життєдіяльності людини. Не викликають подиву словосполучення «інтелектуальні системи в будівництві» «інтелектуальні системи в гуманітарній сфері» «інтелектуальні системи управління» «інтелектуальні системи вуличного освітлення», «інтелектуальні системи безпеки» і т. ін., хоча саме поняття «інтелектуальні системи» не має чіткого визначення.

Сучасне розуміння інтелектуальних систем сформувалося в процесі розвитку теоретичних основ кібернетики, сучасної теорії управління, теорії алгоритмів, розвитку нових інформаційних технологій і узагальнення накопичених наукових знань, методів і засобів в області штучного інтелекту (ШІ). Необхідно відзначити, що сучасна теорія штучного інтелекту і створені на її основі інтелектуальні системи і технології були підготовлені працями багатьох дослідників протягом багатьох років.

В літературі теорію штучного інтелекту та інтелектуальних систем пов'язують з роботами Алана Тюрінга [1; 2], в яких він показав можливість створення універсального обчислювача, що здатний вирішити розумові завдання, і запропонував критерій перевірки його інтелектуальності. Цей критерій був заснований на популярній на той час грі: чоловік і жінка закривалися в кімнатах, причому було невідомо, хто з них в якій кімнаті знаходиться. Вони обмінюються з журі записками. Кожен з них прагне за допомогою записок переконати журі, що він належить до протилежної статі. За аналогією, Тюрінг пропонував наступний тест здатності до мислення: комп'ютер за допомогою листування повинен переконати журі, що він є людиною. Цей критерій згодом був названий «тестом Тюрінга».

Поняття штучний інтелект, як втім і просто інтелект, дуже розпливчате і почало широко вживатись з другої половини ХХ ст. Так, у тлумачному словнику С.І. Ожегова, Н.Ю. Шведової словосполучення «штучний інтелект» наводиться в словниковій статті з заголовним словом «штучний», починаючи тільки з 23 видання 1992 року. Там дається таке визначення: штучний інтелект – розділ інформатики, який розробляє методи моделювання окремих функцій творчої діяльності людини.

У науково-довідкових виданнях визначення штучного інтелекту з'явилося в 1979 році в Словнику з кібернетики під редакцією академіка В.М. Глушкова, і в ньому дано таке визначення: штучний інтелект – це:

1) штучна система, що імітує рішення людиною складних завдань в процесі його життєдіяльності;

2) напрямок наукових досліджень, які супроводжують і обумовлюють створення систем ШІ, побудованих на базі засобів обчислювальної техніки і призначених для сприйняття, обробки і зберігання інформації, а також формування рішень щодо доцільної поведінки в ситуаціях, що моделюють стан світу природи і суспільства. Дослідження в галузі ШІ знаходяться на стику психології, лінгвістики, філософії, соціології, математики та обчислювальної техніки.

У перекладних словниках визначення штучного інтелекту з'явилося у виданні 1971 року Термінологічного тлумачного словника фірми ІВМ «Обчислювальна техніка та обробка даних» (Data processing glossary. ІВМ August, 1971. С20-1699.). Там значилося: штучний інтелект (artificial intelligence) – здатність пристрою виконувати функції, що властиві людському інтелекту, такі, як міркування, навчання, самовдосконалення. Термін відноситься до самонавчання машин.

Якщо узагальнити все сказане за останні десятиріччя, то виявляється, що людина просто хоче створити собі подібного в тій чи іншій формі, хоче, щоб дії виконувалися більш раціонально, з меншими витратами часу і енергії. Термін інтелект (intelligence) походить від латинського intellectus – що означає розум; розумові здібності людини. Відповідно штучний інтелект (artificial intelligence) зазвичай тлумачиться як властивість інформаційних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати і приймати оптимальні рішення на основі раніше отриманого досвіду і раціонального аналізу зовнішніх впливів.

Тому ми можемо стверджувати, що інтелектуальна система – це інформаційна система, яка може реалізовувати окремі функції інтелекту.

Інтелектуальні системи (ІС) – це новий клас автоматизованих систем оброблення інформації на основі ЕОМ, які моделюють розумові процеси, притаманні інтелекту при прийнятті рішень у різних галузях соціально-економічної сфери суспільства.

Різновидом інтелектуальних систем є інтелектуальні інформаційні системи (ІІС), під якими розуміють комплекс програмних, лінгвістичних і логіко-математичних засобів для реалізації основного завдання: здійснення підтримки діяльності людини і пошуку інформації в режимі розширеного діалогу.

Аналіз робіт окремих науковців [3, с. 8; 4, с. 13; 5, с. 8-10] та практики використання ІС показав, що ознаками представлених систем є такі інтелектуальні функції:

- комунікативні здібності – спосіб взаємодії системи з кінцевим користувачем і з іншою ІС;

- аналітичні можливості – вирішення складних погано формалізованих задач, які вимагають побудови алгоритму вирішення, у залежності від конкретної ситуації, яка характеризується невизначеністю та динамічністю вихідних даних і знань;

- здатність до самонавчання – вміння системи автоматично отримувати знання з накопиченого досвіду і застосовувати їх для вирішення завдань;

- адаптивність – здатність системи до розвитку у відповідності з об'єктивними змінами області знань;

- творчість – охоплює складання віршів, комп'ютерної музики, ігор, винахід нових об'єктів.

Кожній з перерахованих ознак умовно відповідає свій клас ІІС. Різні системи можуть мати одну або декілька ознак інтелектуальності з різним ступенем прояви.

У сфері освіти також прогрес неможливо уявити без використання нових інформаційних технологій та розроблених на їх основі і впроваджуваних в діяльність освітніх закладів інтелектуальних інформаційних систем. В даний час в дослідженнях зі штучного інтелекту та інтелектуальних інформаційних систем освіти [3; 6; 7; 8] виділилися кілька основних напрямків.

1. ІІС моделювання знань. У рамках цього напрямку вирішуються завдання, пов'язані з формалізацією, поданням та оперування знаннями у пам'яті ІІС. Для цього розробляються спеціальні моделі подання знань і мови опису знань, впроваджуються різні типи знань і розробляються способи поповнення знань на основі їх неповних описів, створюються методи достовірного і правдоподібного висновку на основі наявних знань, пропонуються моделі міркувань, що спираються на знання і імітують особливості людських міркувань.

2. ІІС комунікації. У коло завдань цього напрямку входять: проблема розуміння і синтезу зв'язаних текстів природною мовою, розуміння і синтезу мови, теорія моделей комунікацій між людиною і ІІС. На

основі досліджень у цьому напрямку формуються методи побудови лінгвістичних процесорів, діалогових систем та інших ІС, метою яких є забезпечення комфортних умов для спілкування людини з ІС.

3. ІС інтерпретації. Цей напрямок включає розробку методів подання інформації щодо зорових образів в базі знань, створення методів переходу від зорових сцен до їх текстового опису і методів зворотного переходу, створення засобів, що породжують зорові сцени на основі внутрішніх уявлень у ІС.

4. ІС самовдосконалення. Для розвитку здатності ІС до навчання, тобто до вирішення завдань, з якими вони раніше не зустрічалися, розробляються методи формування умов завдань за описом проблемної ситуації або зі спостереження за нею, методи переходу від відомого рішення приватних завдань (прикладів) до вирішення загальної задачі, створення прийомів розбиття вихідної задачі на більш дрібні і вже відомі для ІС.

5. ІС взаємодії. Оскільки ІС повинні діяти в навколишньому середовищі, то необхідно розробляти деякі процедури, які дозволили б їм адекватно взаємодіяти з навколишнім середовищем, іншими системами штучного інтелекту і людьми.

6. Творчі ІС. Напрямок створення інтелектуальних комп'ютерних ігор є одним з найрозвиненіших комерційних напрямків в сфері розробки програмного забезпечення. Крім того, комп'ютерні ігри надають потужний арсенал різноманітних засобів, що використовуються для навчання.

Розвиток та вдосконалення інформаційного середовища сфери освіти залежить від забезпечення системи освіти як в цілому, так і кожного навчального закладу окремо відповідними системами, технічними засобами та спеціалізованими підрозділами, пристосованими для організації діяльності з інтелектуальними інформаційними системами.

Література

1. Turing A. On computable numbers, with an application to the entscheidungsproblem / A. Turing // Proceedings of the London Mathematical Society, Series 2. – 1936. – Vol. 42. – Pp. 230-265.

2. Turing A. Computing machinery and intelligence / A. Turing // Mind. – 1950. – Vol. LIX, no. 236. – Pp. 433-460.

3. Остроух А.В. Интеллектуальные системы: учебное пособие / А.В. Остроух. – Красноярск: Научно-инновационный центр, 2015. – 110 с.

4. Творошенко І.С. Конспект лекцій з дисципліни «Інтелектуальні геоінформаційні системи» для студентів I курсу денної форми навчання спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій спеціалізації (освітньої програми) – «Геоінформаційні системи і технології» / І.С. Творошенко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. – 95 с.

5. Коровин А.М. Интеллектуальные системы: текст лекций / А.М. Коровин. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2015. – 60 с.

6. Луценко Е.В. Интеллектуальные информационные системы: учебное пособие для студентов специальности 230400 «Информационные системы и технологии» / Е.В. Луценко. – Краснодар: КубГАУ, 2013. – 645 с.

7. Гороховський О.І. Интеллектуальні системи / О.І. Гороховський; Вінниц. нац. техн. університет. – Вінниця, 2010. – 193 с.

8. Гороховський О.І. Інформаційна технологія доставки контенту у системі комп'ютеризованої підготовки спеціалістів: монографія / О.І. Гороховський, О.Д. Азаров, Т.І. Трояновська. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 160 с.

СЕКЦІЯ МАТЕМАТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА В ОСВІТІ

УДК 378.6:004.77

Дяченко О.Ф.

старший викладач кафедри математичних методів та системного аналізу

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ САЙТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РЕЙТИНГУ WEBOMETRICS

Сьогодні, в умовах жорсткої конкуренції, заклади вищої освіти усього світу використовують різноманітні засоби зміцнення своїх позицій на ринку. Офіційний веб-сайт стає одним із таких засобів. Створення сайтів стало мати масовий характер і загострило проблему їхньої якості. Водночас, зростає зацікавленість до всесвітніх рейтингів університетів, які базуються на врахуванні показників якості освіти.

Вебметричний рейтинг університетів світу – це один з рейтингів закладів вищої освіти, за яким аналізується ступінь представлення її діяльності в Інтернет-просторі. Рейтинг з 2004 року за власною методологією складає Лабораторія кіберметрики Національної дослідницької ради Іспанії. Результати оцінки оприлюднюються двічі на рік: у липні та лютому, відповідно за даними збору у червні та січні.

У рейтингу Webometrics станом на 1.07.2018 року виділяються чотири показники, які надають вплив на позицію університету в рейтингу:

- *Видимість* (Visibility or Impact) – комбінація кількості зовнішніх гіперпосилань на домен університету (external inlinks) та кількості доменів, з яких ці посилання надходять (referring domains) за даними ресурсу Ahrefs;

- *Висока якість* (Excellence) – кількість наукових статей, що опубліковані авторами університету в журналах, проіндексованих бібліометричною базою Scopus, та входять до складу 10% статей, найбільш цитованих у 26 наукових галузях за версією Scimago Group;

- *Присутність* (Presence) – кількість присутніх на сайті університету сторінок усіх форматів, проіндексованих пошуковою системою Google, включаючи всі піддомени та всі типи файлів, наприклад, такі, як документи в форматі PDF;

- *Відкритість* (Transparency or Openness) – кількість цитат авторів університету відповідно до Google Scholar Citations.

Для обрахунку беруть 10 провідних особистих наукових профілів кожного університету. Перший профіль зі списку не враховується для підвищення репрезентативності, а дані інших топ-10 (максимум 9 профілів) складаються, і установи ранжуються за спаданням показника.

Вебметричний рейтинг ґрунтується на аналізі офіційних веб-сайтів навчальних закладів, тому до нього включені лише ті університети, які мають власний незалежний веб-домен. Веб показники у світі використовуються для незалежної, ґрунтовної оцінки університетської глобальної продуктивності, беручи до уваги його діяльність і результати, їх значення і вплив [1].

Причинами низького рейтингу може бути невелика кількість проіндексованих сторінок, незначна кількість повнотекстових наукових робіт та реферативних матеріалів, розміщених у відкритому доступі, відсутність версій сайту різними мовами; недостатнє оповіщення діяльності університету в мережі.

Маріупольський державний університет за даними на 01.07.2018 посідає 192 рейтингову позицію з 326 ЗВО, що надані в рейтингу [2]. Насамперед, це пов'язано з мовним бар'єром та недостатньою орієнтацією професорсько-викладацького складу на популяризацію своєї діяльності та власних наукових публікацій серед англомовної аудиторії.

Розробники сайтів для закладів вищої освіти найчастіше не звертають належної уваги або взагалі не знають про важливі показники рейтингів. В наслідок цього університет отримує неадекватний низький рейтинг, який не означає відсутність вагомих результатів діяльності установи, але може свідчити про проблеми висвітлення та оприлюднення таких результатів у Internet-мережі.

Процес підвищення ефективності функціонування сайту закладу вищої освіти та вебметричного рейтингу можливий лише за умови об'єднання зусиль у інформаційно-технологічній та науковій площинах. Таким чином, особливу увагу слід звернути на реалізації наступних заходів:

- на сторінках сайтів рекомендується наявність заголовка <h1>. Заголовки допомагають пошуковим роботам зрозуміти контент сторінки і визначити його релевантність запиту, а користувачам швидко знайти необхідну інформацію. Необхідно на сайті включити в заголовок сторінки тег мета-опис. Мета-опис повинен бути написаний розгорнуто, правильно вибудованими реченнями, без зловживань ключовими словами.

- Не слід використовувати картинки як заміну тексту. Пошуковий робот не вміє розпізнавати текст, представлений у вигляді графічного зображення, а текст з атрибуту ALT не влучає у основний індекс. Якщо використання графічного елемента з текстом необхідно, продублюйте те, що написано на картинці, текстом.

- Швидкість веб-сторінки є важливим фактором в ранжируванні в пошукових системах і загальному успіху сайту. Затримка при завантаженні сайту може зіпсувати враження від перегляду. Оптимальна швидкість завантаження сторінок сайту повинна складати до трьох секунд.

- Авторам слід звернути увагу на просування своїх наукових дослідних доробок у впливових тематичних веб-ресурсах, налагодженню професійного, наукового міжгалузевого та міжуніверситетського співробітництва (підвищення Excellence).

- Особливу увагу слід приділяти представленню наукових доробків працівників університету в Google Scholar. Дане питання включає як підтримку авторами та структурними підрозділами університету власних профілів Google Scholar у актуальному стані, так і оптимізацію електронних ресурсів університету відповідно до вимог Google Scholar (підвищення Openness).

- Необхідно постійно розміщувати різнопланову інформацію для всіх категорій користувачів, створюючи нові веб-сторінки; завантажувати та поповняти рубрики Новин офіційного веб-сайту університету підрозділами, деканатами, кафедрами; відкрити підрозділам власних сайтів; розширити інформацію про діяльність структурних підрозділів розміщених на власних сайтах (підвищення Presence).

Високий вебметричний рейтинг і якісний сайт університету визначають імідж закладу вищої освіти, демонструють розвиток наукових шкіл, що підвищує конкурентоспроможність освітньої та наукової діяльності.

Література

1. WEBOMETRICS / Ranking Web of Universities [Електронний ресурс]: офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.webometrics.info>

2. WEBOMETRICS / Ranking Web of Universities [Електронний ресурс]: офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.webometrics.info/en/detalles/mdu.in.ua>

УДК 622.788.36

Кривенко С.В.

кандидат технічних наук, доцент кафедри математичних методів та системного аналізу

УЯВЛЕННЯ ОГРУДКУВАЧА ТИПОВИМИ ЛАНКАМИ

Для управління огрудкуванням необхідно знати чисельні характеристики барабана-огрудкувача як об'єкта управління. Для опису перехідних процесів барабана-окомковача прийнято рівняння аперіодичної (інерційної) ланки першого порядку із запізненням

$$W(p) = \frac{k}{Tp + 1} \cdot e^{-p\tau} \quad h(t) = k \cdot \left(1 - e^{-\frac{t}{T}}\right) \cdot 1(t - \tau). \quad (1)$$

Динамічні параметри барабана-огрудкувача визначали методом площ (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристики барабана-огрудкувача

	$K_{об}$	$T_{об}, c^{-1}$	$\tau_{зан}, c$
Вологість, %	$K_W = 42,17 \text{ \%} / (M^3/c)$	$T_W = 46,50$	$\tau_W = 30$
Порозність, %	$K_e = 662,65 \text{ l} / (M^3/c)$	$T_e = 88,20$	$\tau_e = 60$
Екв. діаметр, мм	$K_d = 180,72 \text{ мм} / (M^3/c)$	$T_d = 121,95$	$\tau_d = 60$
Варіація крупності, мм/мм	$K_V = -7,23 \text{ l} / (M^3/c)$	$T_V = 89,4$	$\tau_V = 60$

Для розрахунку правильних значень показника якості зволоження необхідний більш точний опис перехідних процесів можливе використання інших законів змінювання:

- аперіодична (інерційна) ланка другого порядку із запізненням

$$W(p) = \frac{k}{T_2^2 p^2 + T_1 p + 1} \cdot e^{-p\tau} = \frac{k}{(T_3 p + 1)(T_4 p + 1)} \cdot e^{-p\tau}, \quad (2)$$

$$\text{де } T_1 \geq 2 \cdot T_2 \quad T_{3,4} = \frac{1}{2} \left(T_1 \pm \sqrt{T_1^2 - 4T_2^2} \right);$$

$$h(t) = k \cdot \left[1 - \frac{1}{T_3 - T_4} \left(T_3 e^{-\frac{t}{T_3}} - T_4 e^{-\frac{t}{T_4}} \right) \right] \cdot 1(t - \tau);$$

- коливальна ланка з додатковою І-складовою із запізненням

$$W(p) = \frac{k}{p(T^2 p^2 + 2T\xi p + 1)} \cdot e^{-p\tau}, \quad (3)$$

де $0 \leq \xi < 1$;

$$h(t) = k \cdot [1 - C e^{-\gamma t} \sin(\lambda t + \theta)] \cdot 1(t - \tau),$$

$$\text{де } C = \frac{1}{\lambda T}; \theta = \arctg \frac{\lambda}{\gamma}; \gamma = \frac{\xi}{T}; \lambda = \frac{\sqrt{1 - \xi^2}}{T}.$$

Розраховані значення коефіцієнтів формули (3) наведені в табл.2.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів моделі (11) огрудкувача

	Параметр кривої розгону			
	W	d _e	ε	V
T=	60,24	69,22	57,03	57,47
ξ=	0,39	0,88	0,77	0,78
C=	1,08	2,11	1,58	1,59
λ=	0,0153	0,0068	0,0111	0,0109
γ=	0,0064	0,0127	0,0136	0,0135
θ=	1,17	0,49	0,69	0,68

Таблиця 3

Результати регулювання за контрольованими параметрами

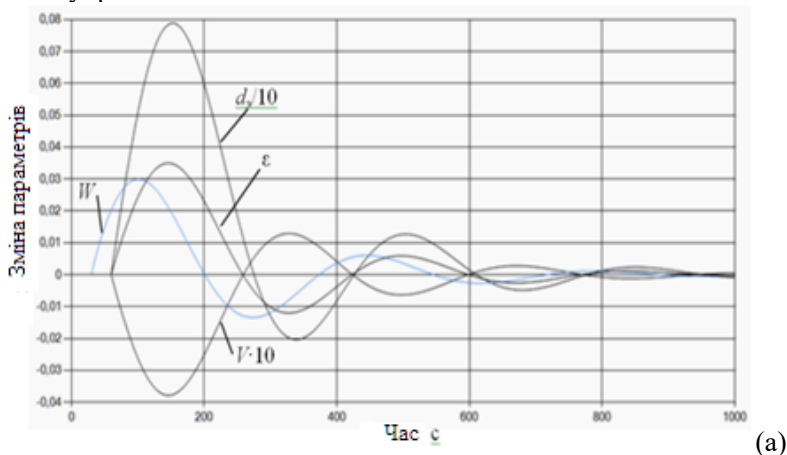
Параметр	Налаштування регулятора		Якість управління											
	K _p	T _u , c ⁻¹	Перерегулювання, %				Час регулювання, с				Максимальне відхилення			
			W	d _e	ε	V	W	d _e	ε	V	W	d _e	ε	V
W	0,0015	0,00045	20,0	16,0	18,6	18,7	670	885	680	680	0,030	0,8	0,035	-0,38
d _e	0,00017	0,000016	22,0	20,0	21,7	21,5	1230	1450	1300	1300	0,036	1,1	0,046	-0,50
ε	0,001	0,000054	20,8	18,1	20,0	19,7	1400	1600	1450	1450	0,036	1,14	0,046	-0,52
V*	0,0125	0,00136	20,8	17,8	19,3	20,0	1300	1600	1270	1270	0,036	1,13	0,047	-0,51

* - з позитивним зворотним зв'язком

Методом розширених АФЧХ визначені налаштування ПІ-регулятора, відповідні ступені коливальності m = 0,351, для управління з використанням різних контрольованих вхідних параметрів (табл. 3).

Для кожного керованого параметра досліджено показники якості регулювання барабана-огрудкувача (табл. 3 й рис. 1). Послідовно встановлювали налаштування ПІ-регулятора, які відповідають 20 %-му перерегулюванню кожного з параметрів, і контролювали зміни інших параметрів. Виходячи з чого, визначали якість перехідних процесів для них.

З результатів досліджень випливає, що перерегулювання змінюється несуттєво для всіх варіантів. Однак управління по вологості шихти на виході з огрудкувача має найкращі характеристики. При цьому тривалість перехідного процесу і відхилення всіх параметрів найменші. Для стабільних вихідних шихтових матеріалів таке управління найбільш оптимальне.

(a)

Перехідні процеси при управлінні за вологістю огрудкованої шихти (а) та за порозністю сформованого шару (б)

Проте, щодо коливання вихідного дозувального і фракційного складу шихти, то вологість повинна забезпечувати максимальну газопроникність. Крім того, на похибку вимірювань впливає гідратна волога. Тому порозність шару, еквівалентний діаметр гранул і варіація їх крупності більш бажані для регулювання і пошуку максимуму. Також вони тісніше пов'язані з продуктивністю агломераційного процесу.

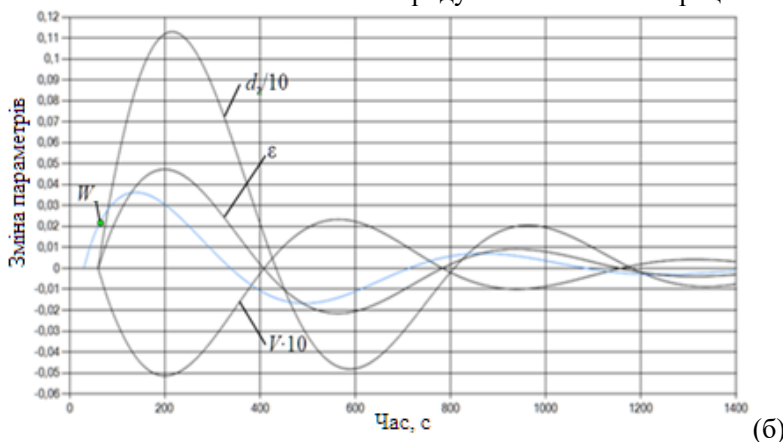

Рис. 1. Показники якості регулювання барабана-огрудкувача

Встановлено, що регулювання по еквівалентному діаметру гранул має несуттєво краще регулювання. Але з урахуванням того, що максимум еквівалентного діаметру відповідає надмірному перезволоженню, то необхідно враховувати всі три параметри у взаємодії.

УДК 004.94 (519.874)

Шабельник Т.В.

доктор економічних наук, професор кафедри математичних методів та системного аналізу

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІМІТАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Масштаби економічної діяльності фармацевтичних підприємств та постійний вплив великої кількості дестабілізуючих факторів, що є притаманним сучасному етапу розвитку економіки України, у тому числі і її фармацевтичній сфері вимагають систематичного пошуку шляхів оптимізації ключових аспектів функціонування та підвищення ефективності відповідних бізнес-процесів сучасних вітчизняних фармацевтичних підприємств.

Все це обумовлює необхідність проведення комп'ютерної імітації процесів управління бізнес-процесів фармацевтичного підприємства, зокрема бізнес-процесом управління запасами фармацевтичних товарів.

Одним з найважливіших аспектів комп'ютерної імітації процесу управління запасами фармацевтичного підприємства виступає моделювання динаміки купівельного попиту на фармацевтичні товари виробничо-торговельного підприємства з метою автоматизації процесу градації величини страхового запасу кожного з кластерів фармацевтичних товарів, кількості замовлень на їх придбання та визначення критичної величини наявних запасів у момент часу T .

Концепція очікуваного попиту складає одне з ключових понять в управлінні діяльністю будь-яких підприємств та організацій, що займаються дистрибуцією продукції, не тільки з точки зору забезпечення безперервного постачання товарів споживачам та встановлення ефективних довгострокових партнерських відносин, але й для мінімізації різниці між бажаним та фактичним рівнями запасів з метою недопущення виникнення додаткових витрат [2].

Враховуючи те, що фактор часу потужно впливає на еластичність попиту, в імітаційній моделі управління запасами фармацевтичного підприємства попит на i -й кластер фармацевтичних товарів за час постачання v_i у момент часу T доцільно визначати за допомогою використання відповідного рівня *Demand_on_Goods*.

У свою чергу, величина рівня *Demand_on_Goods* буде змінюватися внаслідок інтенсивності надходження вимог на закупівлю i -го кластеру фармацевтичних товарів у момент часу T , тобто процесу переходу очікуваного попиту у реальний на визначеному часовому інтервалі, що в імітаційній моделі є так званим «шоком» для аналізу поведінки фармацевтичного підприємства внаслідок неочікуваних змін умов функціонування (потік з темпом *Change_Demand_on_Goods*).

Згідно із загальним досвідом функціонування фармацевтичних підприємств різного обсягу діяльності ймовірна стрибкоподібна зміна інтенсивності надходження вимог на закупівлю i -го кластеру фармацевтичних товарів у момент часу T дорівнює 15%, що в рівнянні відповідної допоміжної змінної *Purchase_Intensity* представлено у вигляді вбудованої функції *STEP*.

Так як динамічний фармацевтичний асортимент виробничо-торговельного підприємства повинен надати змогу задовольнити очікуваний попит, а рівень запасів фармацевтичних товарів – дорівнювати бажаному попиту на продукцію, в імітаційну модель введено рівень *Supply_Limit*, визначення якого дозволить підтримувати величину страхового запасу i -го кластеру фармацевтичних товарів на визначеному керівництвом ненульовому рівні.

У якості початкового значення рівня *Supply_Limit* доцільно прийняти початкове сальдо кількісної оборотно-сальдової відомості обліку товарно-матеріальних цінностей будь-якої з аптек, що є об'єктом власної аптечної мережі фармацевтичного підприємства, а також має асортимент продукції, який включає рецептурні й безрецептурні готові лікарські засоби, активні хімічні сполуки та фармацевтичні субстанції.

Системоутворюючі змінні, значення яких коливається внаслідок впливу множини дестабілізуючих факторів та повинно бути уточнено в межах певного часового інтервалу представлено в імітаційній моделі управління запасами фармацевтичного підприємства у вигляді випадкових величин, що розподілено за нормальним законом як тим, що найкращим чином описує особливості різних аспектів діяльності фармацевтичного підприємства.

Також одним з найважливіших компонентів, що впливає на величину скорегованих сумарних витрат фармацевтичного підприємства, є сума середніх витрат на контроль бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління його діяльністю.

Визначення даної величини являє собою ключовий елемент дослідження діяльності фармацевтичного підприємства на фармацевтичному ринку та, отже, є структуроутворюючим елементом відповідної імітаційної моделі, яка являє собою інструмент діагностики та управління запасами фармацевтичних товарів.

Так, як було зазначено в [3], у якості критерію ефективності, що відображає результативність процесу маркетинго-орієнтованого управління реалізацією фармацевтичних товарів, виступає маржинальний дохід, який в імітаційній моделі управління запасами фармацевтичного підприємства представимо за допомогою рівня *Marginal_Revenue*.

Значення рівня *Marginal_Revenue* змінюється внаслідок руху грошових коштів в організації, що генерує позитивний та негативний грошові потоки, які відображено в імітаційній моделі у вигляді відповідних потоків з темпом *Sales_Proceeds* та *Total_Costs_Adjusted*.

Слід зазначити, що рівень *Marginal_Revenue*, за допомогою якого визначається маржинальний дохід фармацевтичного підприємства, в імітаційній моделі використовується у якості центральної ланки, що обумовлено особливостями впливу даної величини на розмір вільних грошових ресурсів організації.

Це також стосується таких структурних елементів як потік з темпом *Total_Costs_Adjusted* та допоміжних змінних *Performed_Orders* та *Not_Performed_Orders*, які характеризують, відповідно, кількість замовлень на придбання фармацевтичних товарів, які було, або не було, задоволено фармацевтичним підприємством в певний момент часу, без врахування яких визначення витрат на маркетинго-орієнтоване управління його процесами є неможливим.

Визначена спадкоємність структурних елементів комп'ютерної імітації процесу управління запасами фармацевтичного підприємства дозволить не тільки досягти об'єктивності та точності у розрахунках показників економічної ефективності його діяльності, але й підтримувати логічність у потоках матеріальних та інформаційних ресурсів, що є необхідною умовою науково-обґрунтованого, результативного дослідження поведінки організації як складної динамічної системи із зворотними зв'язками [1].

Література

1. Бізянов Є.Є. Динамічна модель оцінки економічної ефективності логістичної інформаційної системи підприємства / Є.Є. Бізянов // Вісник СХУ ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – №8 (179). Ч. 2. – С.252-257.
2. Лычкина Н.Н. Имитационные модели в процедурах и системах поддержки принятия стратегических решений на предприятиях / Н.Н. Лычкина // Бизнес-информатика. – М.: ГУУ-ВШЭ, 2007 г. – №1. – С.55-67.
3. Шабельник Т.В. Маркетинго-орієнтоване управління фармацевтичним підприємством: моделі та методи: монографія/Т.В. Шабельник.- Полтава: ПУЕТ, 2015.-312с.
4. Morecroft J. Strategic Modelling and Business Dynamics. A Feedback Systems Approach / John Morecroft. – London Business School: John Wiley&Sons Ltd., 2007. – 47 p.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 327(043)

Гаврилова Н. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Булик М. В.

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИТАЮ У ХХІ СТ.

На сьогодні Китай представляє собою державу, що має другий після США ВВП у світі, золотовалютний запас, що становить понад 3 трлн. дол. США, займає перші місця за експортом та імпортом, є справжньою «світовою майстернею», перейнявши цей титул у західних країн. Не випадково, що його зовнішня політика у ХХІ ст. перетворилася на провідний фактор міжнародних відносин та світового політичного процесу. Трансформуючись в один з полюсів багатополярного світу, що формується, КНР багато у чому визначає зміст масштабних геополітичних зсувів, що змінюють світ сьогодні.

Виконавши завдання, що були поставлені перед ним Ден Сяопіном, Китай вступає у новий етап модернізації, яка торкнулася і його зовнішньополітичної доктрини. Стратегія мирного розвитку, визначена у формулі «таогуан янхуей» – «Триматися у тіні, не показувати себе», піддається кардинальній реформі. Як зазначає І. Денисов, на практиці це означає реалістичний підхід до прогностичних оцінок міжнародної ситуації, чутке визначення допустимих меж компромісів у випадку конфліктів і активна участь у їхньому вирішенні, поєднання традиційної зовнішньополітичної поміркованості та активних кроків із захисту національних інтересів Китаю[3]. Зберігаючи наступність у стратегії мирного розвитку як основі своєї зовнішньополітичної доктрини, сучасне керівництво Китаю більше не бажає ховатися у тіні і хоче не лише бути світовим лідером, але й нести глобальну відповідальність. Це, у свою чергу, вимагає перегляду пріоритетів та інструментарію зовнішньої політики. Як і раніше роблячи ставку на економічну дипломатію та «м'яку» силу, Китай готовий відстоювати свої національні інтереси і силовими «жорсткими» методами. Модернізуючи армію, прагнучи стати могутньою морською державою, Китай таким чином демонструє, що свій курс мирного розвитку він готовий захищати і воєнними методами[3].

Китай є безумовним лідером в Азії, де його вплив лише зростає. Китайський капітал домінує у країнах Центральної Азії, а агресивна політика у Південно-Східній Азії змусила членів АСЕАН запровадити низку протекціоністських заходів щодо захисту національних економік. Жорсткість нового зовнішньополітичного курсу Пекіну наглядно простежується в його діях щодо спірних територій у Південно-Китайському морі – Парасельських островів та архіпелагу Спратлі, морського простору та підводного шельфу, багатого на корисні копалини. З 2013 р. КНР почала реалізовувати в регіоні масштабні гідротехнічні роботи зі створення штучних островів, а також їхнього розширення та освоєння. Це процес продовжується попри рішення Гаазького трибуналу щодо незаконності цих дій за позовом Філіппін. У відповідь на це рішення МЗС КНР заявив про готовність продовжувати відстоювати свої суверенні інтереси в регіоні[10].

Реалізуючи свою зовнішню політику, Китай входить з факту обмеженості власних природних ресурсів, яких явно не вистачає для задоволення потреб економіки, яка бурхливо розвивається. У контексті цього на сучасному етапі стратегічного пріоритету набувають регіони, багаті на корисні копалини, родючі ґрунти або інші сировинні ресурси, зокрема: Східну Азію, Латинську Америку та Африку. Додаткового значення вони набувають як ринки збуту промислової продукції, де Китай має привілейоване становище. Саме у даних випадках економічна експансія КНР має яскраво виражений експансіоністський характер. У Латинській Америці, зокрема, Пекін спромігся за короткий час перетворитися на провідного гравця, який успішно витісняє з регіону США. Співробітничавши на двосторонній основі та з різноманітними інтеграційними структурами на штатт КАРИКОМ, МЕРКОСУР, УНАСУР, Тихоокеанського пакту, КНР стала головним фінансовим донором для низки держав – Куби, Венесуели, Суринаму тощо[1]. Для інших країн – найбільшим інвестором та торговельним партнером, зокрема: Бразилії, Чилі. Якщо у 2000 р. китайський експорт до Латинської Америки складав лише 1 % від загального обороту, то на сьогодні він збільшився до 15 %. Активно розвивається і військово-технічне співробітництво між КНР та країнами регіону[4]. Разом із тим, ціла низка латиноамериканських країн отримує значну безоплатну допомогу у вигляді грантів та подарунків, як правило, у соціальній та культурній сферах на будівництво житлових будинків, лікарень, стадіонів, доріг та аеропортів.

В Латинській Америці за допомоги свого економічної дипломатії Пекін успішно реалізує одну з головних цілей своєї зовнішньої політики – визнання світом доктрини «одного Китаю». Таким чином, йому вдалося зменшити кількість держав, що мають відносини з Тайванем, до 7 з 24. «М'яка сила» китайської дипломатії ефективно реалізується через розширення можливостей впливу через велику китайську культуру. Так, у країнах регіону функціонує понад 70 «Інститутів Конфуція»[2].

Шляхом надання кредитів та грантів, реалізації інвестиційних проєктів, зокрема, у логістичній сфері, Китай поширює свій вплив на Африканському континенті. Веж на сьогодні низка країн фактично перебуває під повним контролем КНР. Так, яскравим прикладом є Замбія, яка за борги буда змушена передати свою гірничодобувну промисловість, зокрема, алмазну, права на залізні дороги тощо. Як зазначають експерти, з 2000 р. китайські інвестиції в африканські країни перевищили 150 млрд. дол. США. Більш того, на недавньому Форумі китайсько-африканського співробітництва, який відбувся 3 – 4 вересня 2018 р., Голова КНР Сі Цзіньпін пообіцяв надати ще 60 млрд. дол. США на інвестиційні проєкти, а також у вигляді кредитів та грантів[7]. Таким чином, Китай перетворився на провідного економічного партнера Африки, витісняючи США та країни ЄС.

Сучасна зовнішня політика КНР передбачає активну роль Пекіну в регіонах Антарктиди та Арктики, багатих на корисні копалини. Приєднавшись до Договору про Антарктиду у 1983 р., він позначив свою присутність на континенті будівництвом чотирьох баз, зокрема, у секторі, на який претендує Австралія. Вони, а також арктична станція «Жовта ріка», знаходяться під управлінням Китайської арктичної та антарктичної адміністрації. Крім того, у Шанхаї було утворено Інститут полярних досліджень Китаю, який має забезпечувати наукову складову освоєння крайніх Півночі та Півдню. Завдяки Данії КНР отримала статус спостерігача при Арктичній Раді, активно інвестуючи у розробку корисних копалин на острові Гренландія. Водночас Пекін заявив про наміри щодо розвідки мінеральних ресурсів в Антарктиді та на шельфі навколишніх морів, що суперечить міжнародній конвенції щодо цього континенту.

Приділяючи стільки уваги країнам Азії, Африки та Латинської Америки, Китай разом із тим залишає в центрі своєї зовнішньополітичної уваги США. Країни є одна для одної основними економічними партнерами, чий щорічний торговельний оборот перевищує 500 млрд. дол. США з явним профіцитом на користь КНР. В таких умовах головним дипломатичним завданням офіційного Пекіну залишається побудова двосторонніх відносин, які б виключали подальше загострення чинних протиріч. Вони ж у свою чергу, посилюються з приходом Д. Трампа, який узяв курс на трансформацію відносин з КНР у сфері торгівлі, запровадивши мита на імпортовані товари та санкції проти низки китайських компаній[11]. При цьому слід зазначити, що Китай володіє цінними паперами США на суму у понад 1,5 трлн. дол. США[8].

Стратегічним партнером КНР залишається і Російська Федерація. Відносини активно розвиваються не лише на двосторонній основі, але й у рамках ШОС, БРІКС та «Великої двадцятки». При цьому двосторонній торговий оборот у 2017 р. склав близько 90 млрд. дол. США, при цьому КНР стала найбільшим для Росії партнером за експортом та імпортом[9]. В рамках цих відносин відбувається подальший розвиток військово-технічного співробітництва, яке має на меті модернізацію озброєння, особливо на фоні подальшого загострення відносин з західними державами.

Підводячи підсумки, слід наголосити на характерній особливості зовнішньої політики КНР: з одного боку, вона позиціонує себе як провідного політичного та економічного партнера Заходу, зокрема, США; з іншого – продовжує робити ставку на протиставлення розвинутих держав та тих, що розвиваються, відносячи себе до останніх. Зберігаючи певну наступність в реалізації зовнішньополітичного курсу, нове керівництво Китаю внесло значні корективи у його зміст, прагнучи керуватися раціоналістичними, а не ідеологічними чинниками, а також бути підготовленим до можливих ускладнень у світовій політиці.

Література

1. Гаврилова Н., Константинова Ю. Відносини Китаю з країнами Карибського басейну // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2017. № 20. URL: <http://visnyk-politologia.mdu.in.ua/uk/visnik-20.pdf> (Дата звернення: 28.11.2018).
2. Дагабян С. Поднебесная на просторах Латинской Америки // Свободная мысль. 2016. № 4. URL: <http://www.svom.info/entry/664-podnebesnaya-na-prostorah-latinskoj-ameriki/?collection=32> (Дата звернення: 28.11.2018).
3. Денисов И. Эволюция внешней политики Китая при Си Цзиньпине // Международная жизнь. 2015. № 6. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1253> (Дата звернення: 28.11.2018).
4. Кияниця Л. Військово-стратегічний аспект КНР в Латинській Америці // Гілея. 2011. № 49. URL: <http://gileya.org/download.php?id=66> (Дата звернення: 28.11.2018).
5. Левін Д. Латинська Америка і Китай: занепокоєння і реальність // Гілея. 2011. № 46. URL: <http://gileya.org/download.php?id=63> (Дата звернення: 28.11.2018).

6. Титаренко М., Петровский П. Россия, Китай и новый мировой порядок // Международная жизнь. 2015. Март. URL: http://www.ifes-ras.ru/images/stories/2015/interaffairs_201503-p24-43.pdf (Дата звернення: 28.11.2018).

7. China promises \$60 bn aid to Africa as 2018 FOCAC summit opens. URL: <http://www.africanews.com/2018/09/03/china-promises-60-bn-aid-to-africa-as-2018-focac-summit-opens/> (Дата звернення: 28.11.2018).

8. Report On Foreign Portfolio Holdings Of U.S. Securities. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm0374> (Дата звернення: 28.11.2018).

9. Russia // The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html> (Дата звернення: 28.11.2018).

10. South China Sea: Tribunal backs case against China brought by Philippines URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-36771749> (Дата звернення: 28.11.2018).

11. Trump sets tariffs on \$50 billion in Chinese goods; Beijing strikes back URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-ministry/trump-sets-tariffs-on-50-billion-in-chinese-goods-beijing-strikes-back-idUSKBN1JB0KC> (Дата звернення: 28.11.2018).

УДК 323.22/.28(477):327(4-191.2)

Гільченко О. Л.

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ПОЗИЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ЩОДО ПРОЦЕСУ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ УКРАЇНИ

В процесі трансформації та реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу важливу роль завжди відігравали й досі відіграють позиції та інтереси окремих держав-членів. Це впливає, передусім, із обмежень, які пов'язані з одностайністю голосування в Раді ЄС і Європейській Раді щодо основної кількості зовнішньополітичних і безпекових питань. Здебільшого необхідним є досягнення державами-членами консенсусу з тих чи інших дій і рішень ЄС.

Позиції держав-членів ЄС є дуже важливими для формування всеосяжної довгострокової стратегії ЄС, яка була б спрямована на зміцнення української державності та інтеграцію нашої країни до Європи, і послідовної політики ЄС стосовно Росії в умовах російсько-українського конфлікту. Тому розуміння того, наскільки серйозними є розходження між державами-членами і як можна змінити цю ситуацію, має першочергове значення.

Російсько-український збройний конфлікт демонструє слабку згуртованість Європи перед зовнішніми загрозами, головною причиною чого, без сумніву, є розбіжність інтересів країн-членів ЄС у питаннях їхніх зовнішньополітичних пріоритетів загалом і на східноєвропейському напрямі зокрема. Основні інтереси більшості держав Євросоюзу у східноєвропейському регіоні мають економічний характер, пов'язані з енергетикою та доступом до ринків. Зацікавленість окремих держав ЄС у співпраці з країнами Східної Європи впливає також із питань безпеки й імміграції. Однак загалом можна говорити про традиційний для держав-членів дефіцит політичної волі та спільного інтересу сформувати політику стосовно східних сусідів.

Країни Вишеградської групи (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина) належать до групи держав, які безумовно або з певними застереженнями підтримують європейські прагнення України. Зокрема, окрім об'єднувальних тенденцій у політиці центральноєвропейських держав щодо України, експерти визначають чіткі розподільчі лінії, що визначаються специфікою історико-культурного розвитку, сучасною політичною ситуацією і економічними інтересами.

Так, Угорщина, окрім латентних етнополітичних суперечностей з Україною (неврегульованість питання про множинне громадянство, вимоги Будапешта щодо розширення автономії для угорської меншини в Закарпатській області аж до створення окремого Притисянського округу), має тісні економічні зв'язки з Російською Федерацією не лише в енергетиці, а й в інших економічних сферах [4].

Попри економічну залежність і від Німеччини, отже, й від позиції Берліна щодо «української кризи», основні політичні гравці в Угорщині впродовж останніх років використовують антиліберальну риторику, пошук власної моделі розвитку.

Дещо суперечливою щодо розвитку відносин з Україною, а точніше – в українсько-російському конфлікті, є політика Словаччини, що пояснюється відмінними зовнішньополітичними позиціями її лідерів. Так, попередній президент Словаччини свого часу оприлюднив заяву про «вирішеність питання Криму» та небажаність подальшого зближення України з НАТО. Проте новообраний очільник Словаччини під час братиславської зустрічі навесні минулого року заявив, що РФ, анексувавши Крим, порушила норми міжнародного права та висловив сподівання про виведення «іноземних солдатів» зі

Сходу України. Така політична – вочевидь, не проросійська - позиція має і економічне підґрунтя. Експерти пояснюють її партнерством із Німеччиною, що є основним для Словаччини. Адже на території країни діють близько 500 німецьких підприємств, на яких зайнято близько 90 тисяч працівників. Також впливає на зовнішньополітичну позицію Словаччини й стратегія Німеччини, зокрема і в українському питанні [3].

Щодо Чехії, то для частини її громадян є притаманними проросійські настрої, які пояснюються традиційним русофільством та присутністю у країні російського капіталу. При цьому підтримка чи нейтральне ставлення до російської позиції в українському питанні вважається маргіальною серед активної громадськості й політикуму, про що свідчать демонстрації проти чинного президента Чехії, зокрема з вимогами щодо його імпичменту.

Водночас Чеська Республіка разом із Словаччиною, Угорщиною свого часу виступали проти накладання європейських санкцій на РФ, пояснюючи свою позицію економічними аргументами. Подальше приєднання Чехії до європейської позиції знову ж таки пояснюється залежністю від політики Німеччини. Тому Прага буде наслідувати загальноєвропейські консенсусні рішення щодо України. При цьому експерти прогнозують, що через відсутність суттєвих економічних спільних проєктів варто очікувати від Чеської Республіки сприяння насамперед у гуманітарних питаннях [2].

Найбільш безкомпромісну позицію щодо оцінювання подій у Криму та на Донбасі як анексії та військової агресії, накладання санкцій на Росію тощо продемонструвала Польська Республіка. При цьому експерти переконані, що економічні суперечності є основним проблемним питанням у відносинах між Польщею та іншими країнами В-4. Окрім того, приховане побоювання викликає і регіональне лідерство Польщі, яка веде прямий діалог з четвіркою лідерів «старої Європи», подекуди ігноруючи думку решти учасників Вишеградської групи.

Проте у середньострокових відносинах з Україною Варшава є локомотивом надання допомоги Україні у сферах, які вимагають швидкого реагування (енергетика, потреби Збройних Сил України, допомога переселенцям із Криму та Донбасу) та у започаткуванні довгострокових проєктів, програм і форумів для співпраці в межах Угоди про асоціацію та Східного партнерства [3].

Дивує доволі непевна позиція деяких країн Центральної Європи щодо російсько-українського конфлікту. Незважаючи на спільну історію як радянських сателітів та прямої окупації Москви у ХХ ст., добре розуміння специфіки сучасної Східної Європи та Росії, географічну близькість до зони конфлікту, глибокі історико-культурні, соціальні та економічні зв'язки з сусідами на Сході, країни регіону напрочуд розділися у ставленні до російсько-українського конфлікту. На відміну від Польщі та держав Балтії, реакція країн південної частини Центральної Європи на події була більш стриманою. Вона варіювалася від обережного засудження дій Росії в Болгарії, помітного дистанціювання від цієї проблематики в Румунії до тихого прагматизму у Словаччині та чітких проросійських голосів у Чеській республіці та Угорщині. Представники цих країн на засіданнях Ради ЄС або відмовчуються з українського питання, або займають невизначені чи не надто проукраїнські позиції.

Дискусія в ЄС щодо санкцій проти Росії лише поглибила розходження між країнами Центральної Європи. У той час як Варшава, Таллінн і Вільнюс закликають поглибити обмежувальні заходи проти РФ, виключити її з системи Swift і навіть виражають готовність постачати зброю Україні, Прага, Братислава та Будапешт неодноразово відкрито заявляли про свої сумніви в ефективності санкцій, вказуючи на їх негативні наслідки для себе та інших країн ЄС, а також наполегливо виступають проти постачання Україні зброї [1]. Тут важливу роль відіграє фактор їхньої енергетичної та фінансової залежності від Росії. Однак, різноманітність голосів і реакцій із країн Центральної Європи ставить під сумнів її спроможність діяти в якості внутрішнього адвоката в ЄС для східних сусідів і послаблює здатність Євросоюзу в цілому ефективно реагувати на спіраль насильства в Україні.

Отже, на сьогодні країни Центральної Європи заявляють про незмінність позиції щодо підтримки територіальної цілісності України і готові сприяти європейській інтеграції України та втіленню безвізового режиму України з ЄС. Співпраця України з країнами Вишеградської групи продовжується в контексті реформування української економіки, зокрема у сфері енергоефективності, освіти, розвитку громадянського суспільства та децентралізації влади тощо.

Література

1. Вплив позицій держав-членів на формування стратегічної відповіді ЄС на російсько-український конфлікт. 2016. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/vpliv-poziciiderzhav-chleniv-na-formuvannja-strategichno/> (дата звернення 03.08.2017).

2. Лендвел М. О. Україна на шляху до ЄС може спиратися на Вишеградську четвірку. 2016. URL: <http://na.mil.gov.ua/31320-ukrayina-na-shlyahu-do-yes-mozhe-spiratisya-na-vishegradsku-chetvirku> (дата звернення 05.09.2017).

3. Лендвел М.О. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України: аналіт. доп. / у співавт. з С.І. Мітряєвою, А.Д. Стряпко, А.М. Крижевським [та ін]. Київ: НІСД, 2014. 128 с.

4. Мільчарек Д. Європейський Союз та його місце в сучасному світі. Львів: «Інформація. Поступ. Перспективи», 2008. С. 149.

УДК 37(477.62-54)

Грідіна І. М.

доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

«СІРА» ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ОСВІТЯНСЬКОЇ СФЕРИ У «СІРІЙ» ЗОНІ НА ДОНБАСІ

Увага журналістів, експертів, дослідників у висвітленні подій на Сході України, зокрема в галузі освіти, як правило, прикута до просторових меж тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, або до питань навчання дітей з тих територій, або до діяльності переміщених вишів тощо. «Сірою» плямою залишається проблема зі станом освіти в так званій «сірій зоні», хоча вона не менш, а по деяких аспектах й більш трагічніша та гостра. І хоч командувач Операції об'єднаних сил (ООС) генерал-лейтенант Сергій Наєв вважає поняття «сіра зона» неприйнятним, адже його не закріплено в жодному документі, а само воно вигадано ЗМІ [6], і сперечатись тут нема з чого, адже він за своїм статусом викладає офіційну точку зору, ця назва все ж таки існує та цілком відбиває реальну дійсність.

«Сіра зона» - це своєрідна нейтральна полоса між сторонами бойових дій, утворена з-за відводу озброєнь від лінії зіткнення відповідно до Мінських домовленостей. Щоб потрапити у «сіру зону» з українського боку, слід пройти прикордонний контроль на виїзд з України. Формально усі населені пункти «сірої зони» знаходяться в юридичному полі України, живуть по українських законах, постачання продовольства і товарів першої необхідності здійснюються з України при координації з міжнародними гуманітарними організаціями. Але, як зазначає, експерт-міжнародник В.Кравченко, усе набагато складніше [5].

«Сірі зони» війни на Донбасі – це не зовсім Україна, але й і не тимчасово окуповані території «республіками». Це особливий за статусом район бойових дій, де також живуть люди, але питання, як вони там живуть: виживають. Виживають переважно за рахунок негативних практик: контрабанди, незаконної торгівлі, перевезеннями, торгівлі «чергою» на блокпостах тощо. «Сірі зони» на Донбасі зберігають значний внутрішній та зовнішній конфліктний потенціал, адже їх кордони є плаваючими з обох боків, а місцеві жителі не знають, по якій бік вони опиняться завтра – український, чи «республіканський». І усе це в умовах невизначеності найближчого та віддаленого майбутнього. І там живуть діти.

У Донецькій області за даними вересня 2016 р. уздовж лінії розмежування працювало 37 шкіл, в яких навчалось близько 6 тис. дітей. У м. Авдіївка – 5 шкіл, м. Торецьк – 7 шкіл, в Артемівському та Волноваському районах – по 7 шкіл, Мар'їнському – 5, Ясинуватському – 6. 13 загальноосвітніх закладів не працювало. На лінії розмежування було розташовано 45 дошкільних закладів з них функціонувало лише 28, в яких виховувалася 1774 дитини. 17 дошкільних закладів не працювали через пошкодження та близькість до зони бойових дій. 18 загальноосвітніх закладів потребували капітального ремонту, зокрема 10 дошкільних та 8 загальноосвітніх з орієнтовною вартістю відновлення – 20,14 млн. грн. У Луганській області, за інформацією МОН уздовж лінії розмежування функціонувало 71 загальноосвітні заклади та 55 дошкільних, в яких навчалися 7307 та 2451 дітей відповідно [3].

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич розповіла, що в так званій «сірій зоні» на Донбасі станом на жовтень 2018 р. працюють 97 шкіл: 60 в Донецькій області та 37 у Луганській. «Вони всі працюють в постійному стресі. Тому що вони працюють, але вони ніколи не знають, що може статися. Зараз у Луганській області функціонують всі ці школи, а в Донецькій 10 припинені саме в 2017 році, зверніть увагу, через бойові дії. В Авдіївці дві, у Волноваському районі – три, в Ясинуватському – дві школи. Ще обласна школа-інтернат також вже не функціонує», – розповіла Гриневич, додавши, що дітей з цих шкіл возять на навчання в інші школи [1]. За її словами, частина шкіл постійно знаходиться на ремонті. «Їх відремонтували, потім стався обстріл – знову пошкоджене вікно. Останні обстріли – були пошкоджені школи у Бахмутському районі Донецької області», – повідомила міністр, зазначивши, що ні вчителі, ні діти «не можуть розслабитися до кінця, всі насторожені». При цьому, незважаючи на вплив війни, ці школи продовжують давати дітям освіту. У них є додаткові предмети, такі як, наприклад, протимінні програми, також у таких школах працюють психологи [1].

Волонтерка Олена Розводовська, яка більше двох років живе безпосередньо поряд з лінією розмежування і допомагає родинам із дітьми, розповідає, що деякі школяри, щоб потрапити на урок,

змушені переходити щоразу лінію розмежування: «Є села, які відрізані від будь-яких автошляхів та асфальтованих доріг, а в школі залишилося 20-30 дітей, і для них там, звичайно, важче забезпечити нормальні умови і харчування, і навчання. Є такі місця, звідки діти ходять і на ту сторону у школу щодня – наприклад, Зайцеве. Це те селище, де є певна кількість дітей, які ходять через лінію вогню під Горлівку, щодня так навчаються і після закінчення уроків повертаються додому. Є села, де школа постраждала і справді дітей скерували у якісь інші школи. Те ж саме Зайцеве: діти, батьки яких вирішили залишити навчатись на підконтрольній Україні території, щодня їздять 20 кілометрів під Бахмут у школу. Очевидно, що якщо сильний обстріл, заметіль або дуже погана дорога, автобус просто не приїжджає за дітьми» [4]. І такі умови волонтерка називає кращими за ситуацію, яка була у 2014 р., коли діти просто сиділи по підвалах і бомбосховищах, і були переведені «для галочки» на індивідуальне навчання.

Ірина Конченкова, виконавчий директор Київської школи рівних можливостей, яка реалізує проект «Війна та мир. Участь дітей у миротворенні», намагається привернути увагу до стану освіти саме в «сірих зонах» Донбасу. «Багато людей у сірій зоні живуть від гуманітарки до гуманітарки. Вони втратили віру в себе. Треба, щоб ця хвороба не передалася їхнім дітям». Як живуть діти Донбасу, які опинилися в сірій зоні? Хто і як їх навчає? Як проходить їхнє дитинство на лінії вогню? Скільки дітей проживає в сірій зоні? Хто займається питаннями дітей сірої зони?», - такі питання ставляться зараз перед державою, громадськими організаціями, міжнародними структурами, зазначає Ірина Конченкова, але ситуація залишається складною [2].

Слід констатувати, що діти «сірої зони» не отримують повноцінну освіту, хоч і ходять до школи та отримують певні знання. Класи не укомплектовані, в деяких займаються по 4-5 учнів. Бракує підручників. Учні українських, зокрема київських шкіл в рамках тих чи інших гуманітарних акцій, відправляють туди посилки, вчителі передають своїм колегам книги, діляться методичною літературою. Але, наприклад, створити там інтернет-класи, щоб запровадити дистанційне навчання, не видається можливим. Випускники шкіл «сірої зони» також мають переваги під час вступу на території України. Певні переваги їм надають і деякі закордонні ВНЗ, зокрема, польські. Діти з «сірої зони» регулярно відпочивають в українських дитячих таборах, нерідко переїжджаючи з одного в інший, для них також організовується відпочинок за кордоном. Такий відпочинок забезпечує і держава, і спонсори, і міжнародні організації. Сьогодні дуже важливо у дітей сірої зони розвинути активність і бажання змінити дійсність на краще. Щоб їхнє нинішнє сіре дитинство не перетворилося на таке ж сіре доросле життя. На це спрямовані, зокрема, гранти міжнародних організацій, наприклад, ЮНІСЕФ. Дітям дають міні-гранти на створення невеличких кінотеатрів, футбольних команд, на зйомки фільмів. Діти самі пишуть свої проекти для отримання таких грантів, визначаючи, як вони зможуть себе реалізувати. Такий творчий підхід формує у дітей бажання самостійно визначати своє майбутнє [2].

Війна, до якої люди, з одного боку звикли, а з іншого втомилась, запустила механізм синдрому пасивності: люди не бачать свого майбутнього, звикли до думки, що воно від них не залежить, а отже нема сенсу щось змінювати. Життя за принципом «від гуманітарки до гуманітарки» створює «сіру зону» в стратегії виживання, яку переймають діти. І цю проблему досі не вирішено. Йдеться і про серйозні психологічні травми. Є певні позитивні зрушення: Міністерство освіти і науки спільно з науковцями, волонтерами, міжнародними організаціями навчає вчителів, які працюють у зоні конфлікту, щодо реагування на ситуації, пов'язані із конфліктом, і надання дітям підтримки, але поки що це не вирішення проблеми, а боротьба з наслідками.

Література

1. Гриневич розповіла про умови роботи шкіл у «сірій зоні» на Донбасі // ZIK. 2018. 31 жовтня. URL: https://zik.ua/news/2018/10/31/grynevych_rozpovila_pro_umovy_roboty_shkil_u_siriy_zoni_na_donbasi_1438463.
2. Доброта В. Сіре дитинство // Голос України. 2018. 31 травня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/303553>.
3. Каплан Ю. Стан забезпечення прав і свобод людини у зоні проведення АТО на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей України. Аналітична записка / Національний Інститут стратегічних досліджень Серія «Політика». 2016. Вересень. № 35. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AZ-Prava-ta-svobodi-ATO--ea8ca.pdf>.
4. Кількість школярів у сірій зоні зростає. Інтерв'ю з Уповноваженою з прав людини Верховної Ради Аксаною Філіпішиною // Радіо Свобода. 2017. 2 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28712643.html>.
5. Кравченко В. «Серые зоны» войны на Донбассе / Лабиринты войны. URL: <http://war.intsecurity.org/2016/01/org/2016/01/serye-zony-voyny-na-donbasse/>.
6. Шрамович В., Шудря А. Сергій Наєв: поняття «сірої зони» на Донбасі немає, це запровадили ЗМІ. Інтерв'ю // Аратта. 2018. 30 жовтня. URL: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=4009/.

ПРОГРАМИ СПРИЯННЮ РОЗВИТКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ

Зовнішньополітичний курс Росії на латиноамериканському континенті носить яскраво виражену плюралістичну окраску. В нових геополітичних умовах у яких опинилась Росія через Українську та Сирійську кризи, вона шукає для себе нових союзників та партнерів з метою мінімізувати ті економічні та геополітичні втрати які вона зазнає, і використовуючи той потенціал який був накоплений нею у відносинах з країнами Латинської Америки у попередні роки.

Не дивлячись на негативні прогнози на перспективи розвитку країн Латинської Америки після зміни політичного керівництва, їх політика щодо відносин з Москвою не зазнала принципового перегляду. Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі демонструють своє бажання і у подальшому розвивати торгові відносини, вони вкрай зацікавлені не тільки ввійти на великий перспективний ринок, але й закріпити там свої позиції. Більшість країн Латинської Америки обрали економічний прагматизм, поставивши його поза політику та ідеологію, і скористались тими можливостями що відкрили для них умови санкцій для завоювання російського ринку. В той же час, необхідно підкреслити, що Росія у порівнянні з іншими геополітичними гравцями, що активно діють на континенті – Китай, США, ЄС не має таких великих економічних та фінансових ресурсів. В цьому контексті нарощування своєї присутності у регіоні для неї стає актуальним через спеціальні програми сприяння розвитку.

Отже, реалізація спеціальних програм сприяння розвитку країн латиноамериканського континенту є одним з напрямків латиноамериканського вектору зовнішньої політики Росії. Програми сприяння розвитку розглядаються провідними країнами як один з ефективних інструментів зовнішньоекономічної діяльності держави. Сьогодні ця форма співпраці достатньо широко розповсюджена і може реалізовуватися у різноманітних видах. Це надання кредитів, грантів та інших трансферів на пільговій основі. Як правило вони націлені на боротьбу з бідністю та можуть здійснюватися через міжнародні організації, або на двосторонній основі. Росія тільки у 2007 році прийняла «Концепцію участі Російської Федерації у галузі міжнародної допомоги розвитку». У 2014 році у цей документ було внесено зміни, у відповідності до яких до завдань державної політики у даній сфері окрім ліквідації зубожіння, подолання наслідків стихійних лих, також віднесено «вплив на загальносвітові процеси з метою формування стабільного та справедливого світопорядку та укріплення позитивного сприйняття Російської Федерації та її культурно-гуманітарного впливу в світі» [3].

Росія в контексті цих змін збільшила об'єм фінансування програм сприяння розвитку. У 2014 році об'єм фінансування склав 876 млн. дол., у 2015 – 1,2 млрд. дол., у 2016 – 1 млрд. Більша частина цих коштів надходить до країн СНД, Сирії, Гвінеї, Сербії, а доля програм сприяння розвитку у Латинській Америці лише 5%, у той час як частка США становить - 20%, ЄС – 10%.

Участь у реалізації програм сприяння розвитку Росія розглядає сьогодні як ключовий інструмент спрямований на формування позитивного іміджу країни. Завдання яке різко активізувалось в умовах загострення її відносин з Заходом і особливо з США, які в умовах Української кризи послідовно реалізують курс на формування негативного образу Росії у світі. Програми сприяння розвитку сьогодні здійснюються Росією у 12 країнах Латинської Америки у таких сферах як освіта, надання гуманітарної допомоги, співробітництво з протидії природним та техногенним катастрофам та в охороні навколишнього середовища, а також у боротьбі з наркотрафіком [2, 48]. Особливістю реалізації цих програм у Латинській Америці Росією є те, що вони як правило реалізуються у малих країнах, по відношенню до яких Росія позиціонує себе як лідер, що на думку дослідників надає їм політичного характеру [2, С.50]. Найбільш масштабні ці програми сприяння розвитку реалізуються на Кубі та у Нікарагуа, Венесуелі.

На Кубі значну роль ці програми відіграють у сфері освіти де спостерігається зростання стипендій для навчання кубинських студентів у вузах Російської Федерації, у 2018 році стипендій отримали біля 212 кубинців [1]. У рамках наукових досліджень була створена спільна станція для кліматичних досліджень, ряд проектів реалізується у галузі медицини з спільного виробництва вакцин для щеплень, а також у галузі онкології, фармацевтики, біотехнологій. Важливим моментом у рамках співпраці з сприяння розвитку стало списання у 2014 році 90% кубинського боргу.

У Нікарагуа програми сприяння розвитку реалізують у галузі медицини: країна отримала 6 шпиталів, гуманітарну допомогу для ліквідації наслідків повені 2015 року. Значна частина проектів реалізується МНС створюючи спільно з Міжнародною організацією громадянської оборони центри з допомоги у надзвичайних ситуаціях і готуючи для них спеціалістів. У рамках сприяння розвитку у країні

було створено навчальний центр для підготовки спеціалістів до боротьби з наркотрафіком, організованою злочинністю. 50 нікарагуанських студентів щорічно отримують стипендії на навчання у вузах Росії.

Таким чином, програми сприяння розвитку, сьогодні дозволяють Росії закріпити свої позиції на континенті, не дивлячись на обмежені можливості їх фінансування. Характер російсько-латиноамериканських відносин вже є значним фактором який впливає на світову політику, Латинська Америка у своїй більшості, відмовилась від приєднання до режиму санкцій, виходячи з принципу прагматизму та доцільності. Це має враховувати і Україна, яка на наш погляд майже не розвиваючи латиноамериканський напрям своєї зовнішньої політики.

Література

1. Гавана направит в МИД РФ вербальную ноту из-за задержки стипендий кубинским студентам, обучающимся в России URL: <https://www.newsru.com/world/08feb2018/cubanstudents.html> (Дата звернення 25.11.2018)

2. Коваль А. Г. , Лантух Э. М. Российские программы содействия развитию в Латинской Америке // Латинская Америка. 2018. №3. С.45-55.

3. Концепция государственной политики Российской Федерации в области международной помощи развитию от 20 апреля 2014 URL: http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkV6BZ29/content/id/64542 (Дата звернення 25.11.2018).

УДК 32:316.344.8

Мендрін О. В.

аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПІДХОДИ ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ

Вивчення різних форм та видів політичної ідентичності має вже певну історію, в межах якої визначились обґрунтовані дослідниками підходи, проявилась національна, обумовлена традиціями розвитку політичної науки, специфіка побудови наративу.

Ряд досліджень був присвячений питанням концептуалізації підходів, в яких, серед іншого, були здійснені спроби: вирізнити етапи вивчення ідентичності, окреслити характерні їхні особливості, визначити особливості українського наукового дискурсу, пов'язаного з широким спектром питань формування та підтримання політичної ідентичності громадян (М. Кармазіна, Н. Мельник, Л. Нагорна, Н. Пашина, О. Попова, Л. Угрин); розглянути національну специфіку дослідження політичної ідентичності (Т. Бевз, Я. Верменич, М. Розумний, І. Семененко).

Наше завдання, в даній розвідці, полягатиме в аналізі запропонованих вітчизняними авторами підходів до виділення етапів вивчення політичної ідентичності в світовій та вітчизняній політичній науці, а також їхніх типологічних характеристик.

Одна з перших спроб окреслити періоди у процесі дослідження політичної ідентичності була запропонована у статті О.В. Попової [7], окремі положення якої були уточненні у наступних публікаціях [8; 9]. Хоча дослідниця належить до російської політологічної школи, вплив її роботи на вітчизняні дослідження вимагає відповідної уваги до висунутих нею ідей.

Базовим критерієм для вирізнення того або іншого періоду для О.В. Попової є поява нових напрямів аналізу, їхнього домінування в науковому дискурсі в процесі поступової концептуалізації політичної ідентичності. При цьому, важливим аспектом авторського погляду на періодизацію процесу розробки проблематики політичної ідентичності в світовій політичній науці, було представлення періодів як «хвиль», оскільки «існування виникаючих нових тим не обмежувалося часовими межами тільки одного етапу» [7, с. 14]. Таке представлення процесу передбачає акцентування уваги на факті появи певних тенденцій у змінах наукового інтересу, а також, не виключає, що та чи інша проблематика буде актуалізована через деякий час.

Перша хвиля, становлення якої дослідниця відносить до початку 1960-х рр., обумовлена, перш за все, постановкою питань про причини, фактори, які впливають на формування політичної ідентичності та проблематизацією тематики політичної ідентичності в рамках усього спектру соціальних наук, в тому числі, обґрунтуванням важливості вивчення політичної складової соціальної ідентичності людини.

До характерних особливостей досліджень першої хвилі можна віднести: домінування біхевіоралістської концепції у методологічних підходах; в змістовому аспекті – намагання визначити функції політичної ідентичності стосовно до політичної, передовсім, електоральної поведінки індивіда; розгляд політичної ідентичності як партійної (на перетині партійно- та ідейно-політичної); формування, в межах теорії, моделей розвитку ідентичності; концептуалізація дихотомії «позитивної/ негативної ідентичності», з наступним використанням її як рамки для розгляду аномічних явищ в пострадянських країнах. Основні роботи були написані представниками політичної науки США, до яких, згодом,

долучились вчені Західної Європи, що намагались адаптувати нові підходи і методи до аналізу політичних реалій країн із іншими політичними, виборчими системами. Спад тенденцій першої хвилі датується початком 1980-х рр. [7, с. 14-18].

Прояв тенденцій другої хвилі датується серединою 1970-х рр. і характеризується інтересом до проблематики впливу на політичну ідентичність таких факторів як етнічність, конфесійна належність, гендер, розвиток ЗМІ та інформаційного суспільства, поряд з вже досліджуваними економічними і класовими. Відбувається розширення розуміння сутності політичної ідентичності, що знаходить свій прояв у спробах проблематизації загальноєвропейської ідентичності, впливу глобалізації і, одночасно, глокалізації [7, с. 20-21]. Початок третьої хвилі хронологічно дещо розмитий і, у викладі О.В. Попової, датується 1990-ми – початком 2000-х рр. У той же час, це період найбільш яскравого і тематично різнобічного вивчення політичної ідентичності. Основні його риси: продовження, на якісно вищому рівні, дослідження проблематики реалізації, можливостей політики ідентичності, вплив на неї політики мультикультуралізму. Через конвергенцію з проблематикою політики ідентичності, отримують новий поштовх такі вже нібито розроблені теми, як європейська ідентичність, взаємозв'язок етнічних факторів і державницької ідентичності, кризи ідентичності, ідентичність різних за соціальними та національними ознаками груп, у тому числі мігрантів [7, с. 22-24].

Саме з зародженням третьої хвилі пов'язане активне залучення у процес досліджень політичної ідентичності українських і російських вчених, які зробили значний внесок у розширення проблемної області. На думку О.В. Попової, вже з 2005-2006 рр. в російських дослідженнях політичної ідентичності відбувається ряд суттєвих змін, що знаходять свій прояв у домінуванні неоніституціоналізму та постструктуралізму в якості переважних методологічних установок, появи міждисциплінарних студій, розширенні тематики робіт, формуванні низки центрів вивчення політичної ідентичності, створенні різного масштабу проєктів, підготовці енциклопедичних видань. Подальша концептуалізація предметного поля знаходить прояв у запровадженні нових понять, зокрема, макрополітичної ідентичності (обґрунтованого О.Ю. Маліною), що засвідчує намагання розглядати феномен політичної ідентичності як багаторівневий [8, с. 209-214]. Водночас, зауважують якісне та кількісне зростання у дослідженні політичної ідентичності у цей період і українські політологи, виокремлюючи певну тематичну специфіку, зокрема, вивчення політичної ідентичності як чинника формування політичної нації, особливостей регіональних ідентичностей; пошук «оптимальної моделі загальнонаціональної і загальногромадянської ідентичності» [2, с. 189], трансформації етнічної української ідентичності та впливу на цей процес кризи радянської ідентичності [6, с. 16-17].

В цілому, погоджуючись із запропонованими О.В. Поповою підходом та хронологією, українські автори підкреслюють необхідність уточнення, деталізації [5, с. 33] та доповнення [1, с. 37] періодизації задля урахування поточного стану дослідження проблематики. Зокрема, Н.П. Пашина пропонує розрізняти чотири етапи, розглядаючи в якості критерія виокремлення «сутнісні домінанти», що обумовили інтерес дослідників та сформували особливості напрямів наукового пошуку [3, с. 58].

На першому етапі (1960-ті – 70-ті рр.) з'являються дослідження присвячені політичній ідентичності, дослідників вона цікавить як фактор електоральної поведінки. Ускладнення методики аналізу, інтерес до вивчення «впливу міжособистісної комунікації та довіри між людьми», водночас із збереженням способу «розуміння партійної ідентичності як підстави ідентичності політичної» стають ознакою другого етапу (1980-ті – поч. 1990-х рр.). Протягом третього етапу (поч. 1990-х – 2010 р.) розширюється розуміння предмету дослідження, відбувається зміщення уваги на особливості формування національної ідентичності. Разом із тим, актуалізується проблематика створення наднаціональної, передовсім, загальноєвропейської ідентичності. Важливою характеристикою третього етапу стає поява досліджень, присвячених вивченню завдань та змісту політики ідентичності. Четвертий етап дослідження політичної ідентичності триває з кінця 2010 р. [5, с. 64-67].

Провідними тенденціями, які визначають певні вектори актуальних досліджень політичної ідентичності для європейської політичної науки, як слушно зазначає Н.П. Пашина, є осмислення результатів політики мультикультуралізму у світі і, передовсім в країнах Євросоюзу, з огляду на можливість подальшої інтеграції мігрантів, визначення підходів до формування політики загальноєвропейської ідентичності та вироблення механізмів її реалізації [4, с. 142-146]. Саме ці тенденції обумовили напрями наукових пошуків четвертого етапу аналізу політичної ідентичності.

Вищезазначене дозволяє констатувати наявність сталої і доволі продуктивної рефлексії науковців щодо стану і перспектив вивчення політичної ідентичності: були визначені віхи, охарактеризовані сутнісні параметри основних етапів її дослідження, вирізняє як загальні тенденції, так і особливості цього процесу, обумовлені особливостями розвитку політичного процесу та науки окремих країн.

Література

1. Мельник Н. Концептуалізація поняття «політична ідентичність»: множина визначень та підходів // Наукові записки ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2013. № 3 (65). С. 29-38.

2. Пашина Н. П. Концепт політичної ідентичності в українській політичній науці // Політичний менеджмент. 2012. № 4-5. С. 180-190.
3. Пашина Н. П. Концепт політичної ідентичності: етапи формування // Політологічні записки. 2015. № 1 (11). С. 56-64.
4. Пашина Н. П. Розвиток теорії політичної ідентичності в сучасній європейській політичній науці // Політологічні записки. 2012. № 6. С. 138-149.
5. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства. Луганськ, 2013. 415 с.
6. Політичні ідентичності в сучасній Україні / За ред. М. С. Кармазіної. К., 2015. 288 с.
7. Попова О. В. Развитие теории политической идентичности в отечественной и зарубежной политической науке // Идентичность как предмет политического анализа. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-теоретической конференции (ИМЭМО РАН, 21-22 октября 2010 г.). М., 2011. С. 13-29.
8. Попова О. В. Исследование проблем политической идентичности в России // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. 2013. № 2. С. 205-219.

УДК 329.058(410)

Митрощенко В.І.

аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

РОЛЬ ОСНОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПРОВЕДЕННІ BREXIT

На сучасному етапі історичного розвитку, перед державами та міжнародним співтовариством постають серйозні проблеми та виклики, які безпосередньо пов'язані зі стабільним функціонуванням та розвитком держави, як домінуючого актора міжнародних відносин та одного з основних суспільно-політичних інститутів.

В цьому контексті необхідно звернути увагу на безперервну трансформацію партійних систем та політичних партій тому, що їх стан відображає представництво провідних соціальних груп та інтересів в державних органах влади та є показником стабільності політичної системи будь-якої держави.

Партійні системи Європи мають давню історію та є одними з найбільш розвинутих у світі. Проте, в умовах поширення дезінтеграційних процесів в регіоні, країни переживають різного типу кризи до умов яких партійні системи вимушені адаптуватися та зазнавати значних трансформацій.

Однією з провідних країн Європи і світу є Велика Британія. Протягом багатьох століть ця країна виступає провідним актором на світовій політичній арені, тому її сталий розвиток та зміни в середині країни безпосередньо впливають на ситуацію у світі. Партійна система Великої Британії сформувалась на консервативних засадах і має в основі двопартійну систему англосаксонського типу, але під впливом історичних змін знаходиться в постійному процесі трансформації.

Результати референдуму 23 червня 2016 року у Великій Британії про вихід з Європейського Союзу мають надзвичайне значення для міжнародного середовища. Вони загрожують змінити архітектуру європейських зав'язків та актуалізують питання про майбутнє європейського проекту.

Членство в Європейському Союзі було спірним питанням для Сполученого Королівства з моменту приєднання країни до тодішньої Європейської економічної спільноти у 1973 році, повної інтеграції не було і до 2016 року, де як приклад, була залишена своя валюта і відмова від зони євро. Незгода та панічне побоювання населенням Великої Британії політики біженців в ЄС, ксенофобські та антиєвропейські рухи були підсилені націоналістичними партіями. Міграційна криза відкрила шлях до вибухового зростання популярності таких партій, як Партія незалежності Сполученого Королівства, саме вона, очолила кампанію за вихід з ЄС – в той час як національні уряди і європейські інституції не демонстрували, що вони в змозі впоратися з кризою.

Що стосується позиції інших партій з питання проведення референдуму, Лейбористська партія під керівництвом Еда Мілібенда виступала проти проведення референдуму доти, поки не відбудеться передача нових повноважень від Великої Британії до ЄС. Ліберальні демократи зажадали провести референдум виключно в разі прийняття нових змін до договорів ЄС. Партія незалежності Сполученого Королівства, Британська національна партія, Зелена партія Англії та Уельсу, Демократична юніоністська партія і партія Respect підтримали принцип проведення референдуму.

Сам по собі референдум ще не означав негайного виходу з Євросоюзу. Втім, британський уряд на чолі з Терезою Мей вирішив, що піде шляхом Брекзиту. Хоча до голосування пані прем'єр-міністр належала до табору тих, хто був проти виходу з ЄС, після нього вона змінила позицію. "Брекзит означає Брекзит", – сказала Тереза Мей, підкресливши таким чином, що є воля народу, яку вона має намір виконати. Саме завдяки Брекзиту Т.Мей стала прем'єр-міністром. Запущений її попередником Девідом

Кемероном референдум спричинив чималі потрясіння в британському політикумі. Щоб сформувати більшість Т.Мей розпочала переговори з Демократичною юніоністською партією.

Саме завдяки Брекзиту Тереза Мей стала прем'єр-міністром. Запущений її попередником Девідом Кемероном референдум спричинив чималі потрясіння в британському політикумі. Першою жертвою став він сам. Коли Кемерон пообіцяв провести референдум, він намагався досягти двох цілей. По-перше, він зіграв на зростанні євроскептичних настроїв серед британців та виграв парламентські вибори. По-друге, використав тему можливого виходу з ЄС як засіб тиску на Брюссель, домагаючись різних пререференцій.

Щоб сформувати більшість Мей розпочала переговори з Демократичною юніоністською партією (ДЮП). Ті спромоглися завоювати 10 мандатів, яких мало вистачити. Вони мають приблизно такі самі погляди на Брекзит, як і консерватори.

У промову уряд Терези Мей включив 8 законопроектів, що мають слугувати підґрунтям для Брекзиту. Зокрема, щодо нового митного режиму, нових міграційних правил, торгівлі, сільського господарства та рибальства, ядерного регулювання та застосування санкцій поза межами ЄС.

Мей має хитку позицію, як всередині країни, так і за столом переговорів з ЄС. У Брюсселі тим часом наполягають на тому, щоб британці прискорили процес розлучення. Щодо наслідків Брекзиту для Великою Британією, Євросоюзу та інших країн суперечки тривають досі.

Отже, вихід Великої Британії з ЄС відкриває новий етап політичного розвитку країни та показує безпосередній вплив політичних партій країни на незворотні дезінтеграційні процеси. Велика Британія переживає новий етап суспільного розвитку. Це обумовлює видозмінення політичної системи, появу нових політичних еліт. Зважаючи на це, має велике теоретичне і практичне значення вивчення досвіду функціонування партійних систем в контексті перетворень обумовлених процесом європейської дезінтеграції.

Література

1. Ананьев Е. Выйдет ли Британия из ЕС. URL: <http://www.newsland.ru> (дата звернення: 26.11.2018).
2. Бутина М. Дезинтеграция или децентрализация. URL: <http://butina.livejournal.com/570300.html> (дата звернення: 28.11.2018).
3. Валевський О. Двопалатний парламент для України оцінка можливостей. URL: <http://www.usipr.kiev.ua> (дата звернення: 26.11.2018).
4. Дашковська О. Стратегія тендерних відносин у політичних партіях Великої Британії // Вісник Академії наук України. – 2009. – № 4. – С. 160-170.
5. Исаев Б. Развитие партийной системы Великобритании. URL: <http://www.politex.info/content/view/517/30/> (дата звернення: 30.11.2018).
6. Медушевский А. Европейская интеграция: механизмы взаимодействия/ Вестник Европы. 2006. №17. URL: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/17/me1-pr.html> (дата звернення: 28.11.2018).
7. Роуз Р. Политическая система Англии // Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор / Сокр. Пер. с англ. А. С. Богдановского, Л.А. Галкина. – М.: Аспект Прогресс, 2002. – С. 287 – 385.
8. Согрин В. Этапы британского либерализма // Новая и новейшая история. – 1996. - № 4. С. – 51 – 67.
9. Студенцов В. Два течения в социальной философии британского консерватизма // Вопросы философии. – 1985. - № 2. – С. 11 – 35.
10. Тарасенко П. Консерваторы отгораживаются от ЕС и мигрантов. URL: <http://www.kommersant.ru> (дата звернення: 24.11.2018).
11. Slocum J. Disintegration and Consolidation: National Separatism and the Evolution of Center. URL: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots777=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-aba8c7060233&lng=en&id=16665> (дата звернення: 07.11.2018).
12. Ulrich Beck and Anthony Giddens Nationalism has now become the enemy of Europe's nations If the EU were abolished, we would have less control over our affairs. There is no refuge in a cultural security blanket // The Guardian, Tuesday 4 October 2005. URL: <http://www.guardian.co.uk> (дата звернення: 25.10.2018).

УДК 329(436)(043)

Парлюк В.І.

аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

АВСТРІЙСЬКА ПАРТІЯ СВОБОДИ - ЄВРОСКЕПТИКИ, ПОПУЛІСТИ АБО ЕКСТРЕМІСТИ?

Серед правих популістських партій Європи найбільш успішною є Австрійська Партія Свободи (АПС, нім. *Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ*), яка на парламентських виборах 2017 р. отримала 25,97%

голосів, досягнувши найкращого результату після виборів 1999 р., та сформувала малу коаліцію з Австрійською Народною Партією.

Міжнародні ЗМІ часто розглядають АПС як крайніх правих, правих екстремістів або навіть «неонацистів» через своїх історичних попередників, протидії імміграції та іншої популістської політики. Партія Свободи рішуче спростовує такі описи. Також в деяких наукових роботах, як зарубіжних (наприклад [3; 5; 12]), так і вітчизняних (наприклад [1; 2]) авторів, присвячених діяльності та еволюції праворадикальних і крайніх правих партій, Австрійську Партію Свободи розглядають саме в даному контексті.

Наприклад, німецький політолог Міхаель Мінкенберг (нім. *Michael Minkenberg*) у запропонованій матриці праворадикальних груп та ідеологічних варіантів для Західної і Східної Європи відносить АПС до другої групи праворадикальних партій, так званих правих етноцентричних (расистські або ксенофобські, але не фашистські) [12, с. 15]. Але програмні документи партії не підтверджують крайню праву ідеологію, радикальні тенденції спливають на поверхню швидше через заяви членів партії [9, с. 13].

У комюніке комісії ЄС від 14 вересня 2000 р. Австрійська Партія Свободи була охарактеризована як «правопопулістська партія з екстремістськими характеристиками і невизначеними перспективами еволюції», а щодо її впливу на уряд Австрії «має виявлятися особлива пильність». В цілому ця партія, говорилося в доповіді, і надалі буде перебувати під пильним контролем інститутів і держав-членів ЄС [16].

У світлі агресивності політичних позицій АПС і її преси, а також офіційної і неофіційної діяльності пов'язаних з нею молодіжних організацій було б применшенням визначати АПС просто як популістську партію. Дійсно, з огляду на ідеологічну та особисту спадкоємність з австро-німецьким націонал-соціалізмом, можна погодитися з австрійськими вченими А. Пелінкой (нім. *Anton Pelinka*) і В. Нейгебауером (нім. *Wolfgang Neugebauer*) та характеризувати її як крайню праву партію [13, с. 33]. А. Пелінка підкреслює, що на відміну від інших партій європейського правого популізму, історія розвитку АПС характеризується особливою наступністю - від появи «Німецького національного табору» в кінці XIX ст., періоду об'єднання з німецькими нацистами (з 1938 р.), створення у 1949 р. «Асоціації Незалежних», до демонстративної установи в 1955 р. колишніми націонал-соціалістами партії для колишніх націонал-соціалістів. Велика частина європейських партій, які відповідають характеристикам правого популізму і використовують, зокрема, модифікації ксенофобії - такі, як Швейцарська Народна Партія (нім. *Schweizerische Volkspartei, SVP*), італійська Північна Ліга за незалежність Паданії (італ. *Lega Nord per l'Indipendenza della Padania, Lega Nord*) або Голландська Партія за Свободу (нід. *Partij voor de Vrijheid, PVV*) - явно уникають історичної спадкоємності з фашизмом або націонал-соціалізмом [14, с. 1-4].

Австрійський дослідник Вернер Томас Бауер (нім. *Werner Thomas Bauer*), розглядаючи діапазон в межах правопопулістського спектра, класифікував АПС, незважаючи на її ксенофобію, як «помірну» правопопулістську партію [7, с. 12; 8, с. 66-74].

Італійський дослідник Маттіа Зуліанелло (італ. *Mattia Zulianello*) класифікував АПС як просістемну партію в першій половині 1980-х років, антисистемну після виборів Й. Хайдера (нім. *Jörg Haider*) як партійного лідера аж до виборів 1999 р., частково просістемну («halfway party») в період участі в урядах Вольфганга Шюсселя (нім. *Wolfgang Schüssel*) на початку 2000-х років і, знову як антисистемну під керівництвом Х.-К. Штрахе (нім. *Heinz-Christian Strache*) в результаті двостороннього процесу радикального дистанціювання [18, с. 24-25]. Український політолог і партолог Юрій Романович Шведа відносить АПС до категорії «партії протесту», які також відносяться до антисистемних угруповань [6, с. 407].

В експертних дослідженнях 1996 р. і 2006 р. партія кодується як євроскептична, але зальцбургський політолог Франц Фаленд (нім. *Franz Fallend*), щодо ситуації 2002 р. зазначає, що не легко класифікувати Партію Свободи за визначенням «жорсткого» або «м'якого» євроскептицизму, тому що зміни в орієнтації партії були в основному мотивовані стратегічними міркуваннями. АПС не вимагає виходу з ЄС, але, з іншого боку, дуже критично ставиться до ключових аспектів ЄС (особливо критикувала розширення ЄС і стверджувала, що вони попросять Австрію покинути ЄС, якщо туди буде прийнята Туреччина). Інші стверджували, що розвиток партії протягом останнього десятиліття наблизило її до «жорсткої» позиції євроскептицизму, вона рухається в більш радикальному напрямку і стає все більш євроскептичною [15, с.95-96].

Зарубіжний дослідник Софія Васілопулу (англ. *Sofia Vasilopoulou*) відносить Австрійську Партію Свободи до «умовних» євроскептиків, які приймають систему в цілому, але виступають проти політики та інститутів управління ЄС [17, с. 71-78].

За класифікацією датського політолога Серена Якоба Ріісхоя (дат. *Søren Jacob Riishøj*) АПС можна віднести до першої групи «євроскептиків», які критикують процес європейської інтеграції з націоналістичних, суверенітетних, вкрай правих або консервативних позицій, виступаючи проти формування європейської «наддержави», яке в майбутньому призведе до ліквідації незалежності держав-членів, а також до знищення почуття національної ідентичності [4, с. 58].

Австрійська Партія Свободи визначає себе, як патріотична, проєвропейські орієнтована партія, яка при цьому піддає критиці діяльність ЄС. Партія в основу своєї політичної діяльності ставить захист потреб свого населення і їх втілення в життя [11]. Ймовірно, з метою продемонструвати готовність взяти на себе урядову відповідальність в коаліції з Австрійською Народною Партією, АПС відмовилася від традиційної волошки, яка неодноразово була приводом для критики через своє минуле, як символ нелегальних нацистів в міжвоєнний період, і на першій сесії нової Національної ради 9 листопада 2017 р. замість неї лацкан депутатів прикрашав едельвейс, що, на думку лідерів партії, означає мужність, хоробрість і любов [10].

Пройшовши важкий шлях свого розвитку Австрійська Партія Свободи, навіть будучи в опозиції, змогла вплинути на партійну систему Австрії, а також на загальну спрямованість західноєвропейського правого популізму.

Література

1. Гримська М.І. Партія свободи Австрії в контексті радикалізації електоральних переважень. Сучасне суспільство. 2015. Вип.1(2). С. 52-62.
2. Михальчишин Ю. Ультраправі в Європі. Дві історії злету й падіння. Ватра. Дата публікації: 10.06.2008. URL: <http://www.vatra.cc/evropa/ultrapravi-v-evropi-dvi-istoriyi-zletu-y-padinnya.html> (дата звернення: 5.10.2018).
3. Тэвдой-Бурмули А.И. Правый радикализм в Европе (часть вторая). Современная Европа: журнал общественно-политических исследований. М.: Институт Европы РАН, 2000. С.112-121.
4. Хубериас К.Ф. Антиевропеизм и евроскептицизм: анализ ситуации после расширения Европейского Союза на восток. Журнал Польского института международных дел «Европа». 2007. № 2. С. 45-77.
5. Шарапо А.В. Некоторые аспекты эволюции австрийского ультрарадикализма: истоки, история и современность. Труды факультета международных отношений БГУ: науч. сборник. Вып. 5. Минск, 2014. С. 76-84.
6. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2003. 325 с.
7. Bauer W.T. Der charismatische Führer und seine Bewegung. Strukturelle Gemeinsamkeiten – und Unterschiede. Rechtsextreme und rechtspopulistische Parteien in Europa. Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung. Wien, November 2016. 154 s.
8. Bauer W.T. Rechtsextreme und rechtspopulistische Parteien im Überblick. Rechtsextreme und rechtspopulistische Parteien in Europa. Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung. Wien, Juli 2018. 157 s.
9. Danner K. «Austrians First!» - Election Campaigns by Right-Wing Populist Parties. A Comparative Case Study between the Austrian Freedom Party and the Austrian People's Party in the National Legislative Elections 2013. 2014. 108 p.
10. FPÖ-Mandatare tragen heute Edelweiß statt Kornblume. KURIER. Дата публікації: 09.11.2017. URL: <https://kurier.at/politik/inland/fpoe-mandatare-tragen-heute-edelweiss-statt-kornblume/297.137.849> (дата звернення: 21.11.2018).
11. Homepage der Freiheitlichen Partei Österreichs (FPÖ) und des FPÖ Parlamentsklubs URL: <https://www.fpoe.at/> (дата звернення: 23.11.2018).
12. Minkenberg M. Die europäische radikale Rechte und Fremdenfeindlichkeit in West und Ost: Trends, Muster und Herausforderungen. Rechtsextremismus in Europa. Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, 2013. S. 9-38.
13. Pasquare R. Austrian populism after the victory of the FPÖ in 1999: The political success of the discursive strategy of exclusion. The Changing Faces of Populism: Systemic Challengers in Europe and the U.S. , ed. Hedwig Giusto, David Kitching, and Stefano Rizzo (FEPS, CRS, Fondazione Italianeuropei), 2013. P. 27-49.
14. Pelinka A. Der Preis der Salonfähigkeit Österreichs Rechtsextremismus im internationalen Vergleich. 2013 URL: https://www.doew.at/cms/download/bvfs9/pelinka_rechtsextremismus-1.pdf (дата звернення: 10.11.2018).
15. Sydow G. Politicizing Europe: Patterns of party-based opposition to European integration. Department of political science, Stockholm University. Stockholm 2013. 289 s.
16. The evolution of the political nature of the FPOE / Report by M. Ahtisaari, J. Frowein, M. Oreja. Paris. 2000. URL: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/ngos/HOSI-1.pdf> (дата звернення: 17.11.2018).
17. Vasilopoulou S. Euroscepticism and the Radical Right: domestic strategies and party system dynamics. A thesis submitted to the European Institute of the London School of Economics for the degree of Doctor of Philosophy. London, November, 2010. 290 p.
18. Zulianello M. Anti-System Parties Revisited: Concept Formation and Guidelines for Empirical Research. Government and Opposition, 2018. Vol. 53, No. 4. P. 653 - 681. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2017.12>.

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСОЛІДОВАНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНІ

Зміцнення політичної нації, вирішення завдань демократичної трансформації можливо лише на основі загальних ідентифікаційних орієнтирів більшості населення. Водночас, цей процес не можна вважати завершеним в Україні. Залишається актуальною небезпека виникнення та поглиблення конфліктів у суспільстві на ґрунті помітних розбіжностей між жителями різних регіонів, пов'язаних з найважливішими напрямками внутрішнього і зовнішнього [1, с. 22-58].

Тому, основним завданням політики ідентичності в сучасній Україні є формування такої загальнодержавної ідентичності, яка б проявлялася не тільки в колективному позиціонуванні відносно інших націй-держав як базису цілісності нації, але і як предмет згоди щодо того, як така спільнота уявляє суспільні цілі принципи та цінності. Саме в цьому сенсі політична ідентичність виступає як основа і як механізм суспільних трансформацій.

Формування і відтворення колективних типів ідентичності має подвійну основу: інституційну та ідеологічну. Інституційна основа пов'язана з тим, що колективна суб'єктність спільнот спирається на певну організацію – державну, церковну чи засновану у вигляді культурної комунікації (яка має, однак, виразні інституційні ознаки – мова, література, мистецтво, наука, освіта, фольклорна традиція, феномен культурної еліти тощо). Ідеологічна основа ідентичності полягає в тому, що ототожнення індивіда з даною спільнотою спирається на засвоєні ним уявлення про спільне походження, колективну місію, об'єднувальні цінності, суттєві відмінності від інших спільнот того ж типу. На такій підставі сучасні дослідники визначають певний тип ідентичності як такий, що характеризує приналежність людини до уявленої спільноти [2, с. 7].

Підтримуючи ідею про надзвичайну важливість формування спільної політичної ідентичності громадян однієї держави, ми вважаємо, що більш точно визначати її як державницьку, а не громадянську.

У контексті сучасного політичного розвитку державницька ідентичність може бути визначена як ототожнення людини з національно-державною спільнотою, із цінностями, що визначають пріоритетність обов'язків та прав відносно інших членів цієї спільноти та до держави.

Це визначення виглядає більш коректним з огляду на те, що поняття «громадянського» має різні виміри і, використовуючи його, необхідно пояснювати «громада» якого рівня та типу мається на увазі — села, міста, регіону, етносу чи усієї держави. До того ж, громадянська ідентичність у працях більшості українських та російських авторів виступає як категорія індивідуальна, а не колективна, що пов'язана з певною соціальною роллю, позицією чи статусом і має прояви в афективній і сутнісній сфері особистості, у поведінці, стратегіях життєвого вибору окремої людини.

Використання поняття «державницька», а не «державна» ідентифікація акцентує на тому, що досліджується процес ототожнення громадянина не з державним апаратом або органами влади, а саме з державністю як соціально-економічною, політичною та соціокультурною спільністю людей, сформованої на певній території в результаті взаємодії різних громад (національних, етнічних, конфесійних тощо).

Поняття державницької ідентифікації привертає увагу саме до політичного, а не правого або соціологічного аспектів процесу суспільної консолідації навколо обмеженої кількості цінностей, що поділяються усіма мешканцями, незалежно від того, до якої саме громадянської спільноти вони належать.

Порівнюючи поняття «державницька ідентичність» і «національна ідентичність», необхідно зауважити, що використання першого безпосередньо вказує на політико-правовий характер досліджуваного феномену. У той же час, категорія «національна ідентичність» не має чіткого змісту без додаткового пояснення, які національні ознаки маються на увазі – етнічні чи політичні.

Саме поняття «державницької ідентичності», на нашу думку, більшою мірою відповідає концепції територіального патріотизму, що була запропонована відомим українським мислителем В. Липинським. Територіальний патріотизм, на його думку, повинен об'єднати українське суспільство, подолати внутрішні слабкості українства. Сутність територіального патріотизму В. Липинський вбачав у пробудженні почуття солідарності та єдності всіх постійних мешканців української землі, незалежно від їх етнічного походження, класової належності, віросповідання, соціально-культурного рівня. Ось чому любов до рідного краю – української землі, – яка годує всіх її мешканців є об'єктивною передумовою створення соціально-національного союзу. А патріотизм, таким чином за В. Липинським, означає свідомість своєї території, любов до своєї землі, до всіх без винятку її мешканців [3].

Ці висновки В. Липинського є надзвичайно актуальними й у XXI сторіччі, оскільки досі не виконане завдання переходу від ретроспективно-деструктивного до перспективного-конструктивного розуміння української державності та відповідної ідентифікації громадян. Ідеться про те, що українська ідентичність досі часто тлумачиться як чинник, що відокремлює етнічних українців від усіх інших представників українського соціуму. На збереження і відтворення такого поділу спрямовано зусилля багатьох політичних акторів і всередині країни, і ззовні.

Натомість перспективно-конструктивна ідентичність потребує механізмів природної інтеграції людей іншого етнічного походження та іншої культурної традиції до українського культурно-політичного державницького простору. Крім того, національність повинна розглядатися не як спадок минулого, а як державно-політичний проект, що формується та виконується за безпосередньої участі переважної більшості громадянства, і тому створює об'єктивні можливості подолання взаємних претензій та недовіри.

Передумовою успішного демократичного розвитку є позитивна державницька ідентифікація громадян — усвідомлення державної спільності як сутнісної цінності та невід'ємної риси існування. Позитивну державницьку ідентифікацію характеризує активна життєва позиція, взаємодія з іншими членами суспільства. У сучасній Україні формування позитивної державницької ідентичності громадян гальмується низьким рівнем легітимності влади та домінуванням патерналістських очікувань щодо дій держави. Громадсько-політичні настрої характеризуються недовірою та невдоволенням діючими нормами суспільно-політичного життя при готовності діяти за неписаними правилами (системна корупція, використання службового становища, ухиляння від податків тощо). Такі параметри розвитку формують конфронтаційну свідомість відносно інших громадян держави, що не потрапляють до вузького кола приватних інтересів особи, провокують поглиблення розколів в українському суспільстві.

Література

1. Ідентичність громадян України: зміни, тенденції, регіональні особливості // Національна безпека і оборона. 2016. № 3–4 (161–162). С. 22–58.
2. Україна: політичні стратегії модернізації : зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М.М. Розумного (заг. ред.), О. А. Корнієвського, В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. К. : НІСД, 2011. 328 с.
3. Липинський В. До українських хліборобів / В. Липинський, Д. Дорошенко [та ін] // Українська суспільно-політична думка у 20-му столітті. Документи і матеріали. Том. І. К. : Сучасність, 1983. С. 472–483.

УДК 327 (430:477)''2014/2018''

Ryabinin Y.

PhD (Political Science), assistant professor at International Relations and Foreign Affairs Chair

CHRONOLOGICAL ANALYSIS OF A. MERKEL'S ATTITUDE TOWARDS DONBASS CONFLICT

After WWII Germany was divided into two camps – pro-Western and pro-Soviet. For several decades Germany couldn't influence the geopolitical situation in Europe and the world in general. After collapse of bipolar system of international relations and destruction of Berlin wall, Germany returned its key role in international relations and started to solve pressing problems in Europe. Germany is considered to be the key element of European integration and security system. Hence, Germany feels responsible for solving Ukrainian military conflict in Donbass region.

So the main objective of this article is to define the attitude of Germany and A.Merkel as a chancellor towards military conflict in Ukraine and to analyze change of officials' opinion concerning this issue.

The conflict started in February 2014 when Eastern regions of Ukraine didn't accept new politicians that came to power after overthrowing legitimate Ukrainian president. German chancellor A.Merkel commented on Ukrainian perspectives as for European integration saying that "the cold war is over and countries have their right to choose the direction of their development" [1]. Berlin was ready to help Kyiv conduct the reforms and backed the EU's plan to grant immediate financial assistance to Ukraine and loans worth 15 billion euros in the coming years and also to open up the EU's internal market for Ukrainian companies. Ukraine got some grants but it was not enough for all the reforms. Besides in terms of war in Donbass and high level of corruption (according to corruption perception index it occupies the 130th place [2]), money granted for reforms didn't help to stabilize economic situation in Ukraine that's getting worse and worse.

But Russian government understood that politicians that came to power would have tough anti-Russian position that's why Russian president V.Putin decided to annex the Crimea holding referendum. Europe and the world community didn't expect such development of events that led to losing the Crimea. German Ministry for foreign affairs Frank-Walter Stienmeier said that "Europe was in the worst situation since the end of Cold war". German officials found themselves to be between the devil and the deep blue sea, because on the one hand they had to react as an European leader, but on the other hand they didn't want to cut ties with Russia because it could affect negatively their economy, because Russia and Germany have close economic ties.

It is easy to understand soft reaction as for Ukrainian crisis because before it (and still now) Russia used to be the prime supplier of raw materials to Germany. In 2013 Russia supplied 35% of crude oil, 38% of natural gas and 27% of hard coal.

The strong German-Russian economic relationship is traditionally one of the key factors when it comes to explaining the special relationship between Berlin and Moscow. The annual trade volume between the two was a nearly balanced €76.5 billion in 2013 and according to Rainer Lindner, Director of the Ostausschuss der Deutschen Wirtschaft, 300,000 German jobs depend on business with Russia. While Germany is highly dependent on Russian energy deliveries –which account for 37% of its gas and 35% of its oil imports–, Russia is a huge market for the mighty German car industry and for its machine and chemical sectors [3].

On the other hand, Germany's trade surplus with Russia is substantial. Germany exports about 2.1bn euros (£1.7bn; \$3bn) more in goods to Russia than the other way round [4].

The opinion in Germany how to deal with the conflict in Ukraine has divided. The supporters of cooperation with Russia view this country as the European Union's key economic partner with whom it is necessary to co-operate in order to establish a stable European security order. In their opinion, stability in Europe requires a strategic partnership with Russia, even if this involves making concessions, especially given the security challenges in the post-Soviet area, which is seen as Russia's natural "sphere of influence." To put cooperation of this kind with Russia into practice, political and economic relations should be institutionalised both at the bilateral level and as part of contacts between the EU and Russia. The other approach is an effect of the frustration with the lack of success of the policy towards Russia as described above and is based on the conviction that the strength of this country should be measured by its destructive potential rather than its desire for constructive action. This approach has been formed as a consequence of events in Russia itself, i.e. Vladimir Putin's return to power and his increasingly aggressive policy oriented towards Russia regaining its superpower status and rebuilding its area of influence.

Most political parties (the CDU/CSU and the SPD from the government coalition and the Green Party from the opposition) have backed the actions taken in response to the present crisis by both Chancellor Merkel and Foreign Minister Steinmeier. They are of the opinion that the West had to respond firmly to Russia's violation of Ukraine's territorial integrity, but they are sceptical about the possible imposition of heavy sanctions. A significant part of the German public also have a positive opinion about the foreign policy adopted by the grand coalition (67% of respondents) and more broadly also that of the West as a whole (60% of respondents) [5].

It was interesting to know that 40% of the Germans supported move of the Crimea to Russia [6].

Talking about Chancellor Merkel's opinion it is necessary to say that it changed throughout the years and could be divided into three periods: 1.2014 – 2016 strongly pro-Ukrainian and anti-Russian; 2.2016 – 2017 Neutral but close to Ukrainian position, emphasizing the necessity of diplomatic solution to the problem; 3. Neutral but close to pro-Russian stance.

At the beginning and as the conflict was getting worse and worse A.Merkel kept on talking on the importance of Ukrainian territorial integrity that she considered it to be of high priority of German policy [7].

When the situation was in deadlock even after signing the first Minsk agreement, Merkel kept on emphasizing on diplomatic solution to the problem, because as she thought "after horror of WWII this situation threatens the whole European world order. The situation in Eastern Ukraine is negatively affected by Russia. Crisis in Ukraine is not regional problem. It concerns everybody".

Here we can see that it was real message to the world community that Germany considered Russia as aggressor.

In 2015 Germany didn't change its position concerning Ukrainian crisis. At the press conference in February 2015 she said that "territorial integrity is violated as well as its sovereignty. Behavior of Russia violates key articles of OSCE agreement and Memorandum in Budapest in terms of which USA, Great Britain and Russia stated that they would protect territorial integrity of Ukraine" [8].

Here we can see that the more severe hostilities became the harsher position concerning the crisis Germany had. Judging by Merkel's allegations 2014-15 was the most difficult period in Germany and Russia relations.

Nevertheless, in the course of time, the German discourse began to be complemented with some new arguments. It is now assumed that Germany should proactively strive for normalization of relations with Russia. German diplomacy is now working on unblocking the Minsk process, restarting the negotiations within OSCE on conventional arms control and contacts in the NATO-Russia Council. Besides, Berlin has reinvigorated some bilateral cooperation formats with Moscow like the strategic group on economy and the Sankt Petersburg dialogue. Even some confrontation fatigue can be diagnosed while the German authorities are increasingly stressing that they are interested in good relations with Russia despite of the fact that Moscow turns out to be a "difficult partner".

In this context, it is remarkable that the majority of German decision makers not only shares the same vision on Russian foreign policy and supports the current policy of the German government, but also even criticizes the European Union for some mistakes allegedly made in the past in its Russian policy. For instance, German politicians usually argue that it was a political mistake not to include Moscow into negotiations on

association agreements with Eastern Partnership countries from the very beginning by saying that it should not be a business of Moscow at all [8].

During the last two years the rhetoric concerning military conflict in Donbass has softened and was already anti-Ukrainian. In 2016 Merkel already called military conflict as civil war that was not accepted by official Kiev that considers the conflict to be Ukraine-Russia war [9].

In 2016 German official started to emphasize the importance of diplomatic solution to the problem. Chancellor Merkel said that the amount of hostilities had decreased but peace hasn't been achieved yet. She said that it is impossible to solve the conflict in a military way, only diplomatic.

The softening of rhetoric is connected with Nord Stream-2 that could substitute Ukrainian pipeline. Despite the fact that Merkel constantly alleged that Ukraine should remain a gas transporter, it is understandable that it will decrease the amount of money That Ukraine will get for gas transportation. Gas transportation amount will also decrease after construction of Turkish Stream pipeline. Now Merkel says about importance of Ukraine as a transportation state, but after these two pipelines are introduced, there is a possibility that European partners will forget Ukraine and leave it alone with its problems.

Now Chancellor wants to reanimate The 2015 Minsk peace accords – brokered between the leaders of Ukraine, Russia, France and Germany. Besides she supports the deployment of a UN peacekeeping force to eastern Ukraine. But the problem is that there is no one opinion concerning how and where they should be deployed.

So the trend in evolution of German and Chancellor Merkel's opinion concerning military conflict in Donbass is characterized by economic interests of Germany, its tight economic cooperation and construction of Nord Stream-2 that will allow Germany to become a huge gas hub in Europe.

List of used sources

1. «Der Kalte Krieg ist zu Ende. Die Länder müssen freiwillig entscheiden dürfen». URL: <https://www.stern.de/politik/ausland/krise-in-der-ukraine-in-25-zitaten-an-den-rand-eines-krieges-3682270.html> (дата звернення 25.10.2018)

2. Corruption perception index 2017. URL: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#table (дата звернення 31.10.2018)

3. Evans S. Ukraine crisis: Germany's Russian conundrum. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26440560> (дата звернення 25.10.2018)

4. André Härtel Germany and the crisis in Ukraine: divided over Moscow? URL: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari24-2014-hartel-germany-ukraine-crisis-divided-over-moscow (дата звернення 27.10.2018)

5. Popławski K., Anna Kwiatkowska-Drożdż A. The German reaction to the Russian-Ukrainian conflict – shock and disbelief URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-04-03/german-reaction-to-russian-ukrainian-conflict-shock-and-disbelief> (дата звернення 30.10.2018)

6. Noack R. Why do nearly 40 percent of Germans endorse Russia's annexation of Crimea? URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/ukraine-angela-merkel-ist-hoffnungstraegerin-in-der-krise-a-987736.html> (дата звернення 27.10.2018)

7. Merkel warnt vor Flächenbrand durch Ukraine-Krise. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2014-11/merkel-ukraine-australien> (дата звернення 25.10.2018)

8. Devyatkov A. Germany-Russia: Normative Deadlock and Confrontation Fatigue. URL: <http://www.themarketforideas.com/germany-russia-normative-deadlock-and-confrontation-fatigue-a177/> (дата звернення 29.10.2018)

9. „Dann ist Europa zerstört“. URL: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/merkel-bei-brenner-schliessung-ist-europa-zerstoert-14269046.html> (дата звернення 31.10.2018)

УДК 324:321

Светлакова М.А.

кандидат політичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЯК СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

До важливих системоутворювальних понять належить поняття політичної системи, яке для будь-якої країни світу є досить актуальним. В останні роки світове суспільство зазнало значних змін, які відбувалися під впливом загальносвітових тенденцій. Багато країн опинилися в потенційно новій політичній та соціально-економічній ситуації. Певні соціальні зрушення, формування нової політичної свідомості, політичної культури суспільства – усі ці факти є особливостями існування сучасного політичного процесу в конкретній країні. Загалом сучасна політична система окремої держави являє собою складний комплекс елементів, структур, норм, традицій.

Поняття політичної системи є одним з основних у політології. Будь-яке суспільство, яке політично сформоване, має механізм влади, який забезпечує його функціонування як єдиного соціального механізму, такий механізм і є політичною системою. Політична система складається з багатьох компонентів, у межах яких усі політичні рішення повинні здійснюватися та є обов'язковими. Наприклад, для політичної партії повинні бути враховані межі дії уставу, програми та партійних рішень.

Поняття «політична система» набуло значного поширення та обґрунтування тільки в середині ХХ ст. Американський політолог Д. Істон виклав засади аналізу будь-якої політичної системи країни, а також основні компоненти цієї системи, зокрема такі: парламент, уряд, місцеве самоуправління та політична партія. За трактуванням Д. Істона, політична система – це саморегулюючий та самостійно розвинутий організм, який реагує на імпульси, які надходять ззовні [5].

Інший політолог Г. Алмонд розглядає політичну систему як сукупність взаємодій, як державних, так і недержавних. Він зазначає, що будь-яка політична система має свою власну структуру та є багатфункціональним механізмом. За визначенням Г. Алмонда, «політична система» – це сукупність ролей та їх взаємодія між собою, вони визначаються не тільки керівними інститутами, але й усіма структурами суспільства стосовно політичних питань [5].

На відміну від Д. Істона, Г. Алмонд враховує психологічні та індивідуальні аспекти політичної взаємодії, які йдуть не тільки ззовні, а безпосередньо від керівної еліти. Наприклад, уряд вирішує багато тих питань, які в підсумку не мають майже нічого спільного з інтересами та бажаннями громадян.

Існують також й інші варіанти поняття політичної системи. Відзначимо ще тлумачення політичної системи Д. Трумена [4], який виходить з постулатів теорії «груп натиску», теорію Г. Пауела та М. Каплана [2], яка являє собою спробу перенесення основних положень концепції Д. Істона зі внутрішньополітичного життя конкретної країни до сфери зовнішніх відносин.

Отже, політична система належить до класу відкритих систем та зазнає впливу не тільки внутрішніх, а й зовнішніх факторів. У цілому, різні системи мають неоднакові механізми опору зовнішнім чинникам. Внутрішні кризи, які присутні в політичних системах, свідчать про необхідність корегувань або самої політики, або її системи. Отже, політичні діячі, а разом з цим і партії, повинні з особливою увагою ставитися до різного роду криз та тупикових процесів, задля можливості врегулювати їх ще на ранніх етапах та уникнути серйозних втрат.

Проявом здорового функціонування політичних систем є електоральний процес, який є важливим компонентом політичної системи. Успішне функціонування політичної системи держави, заснованої на принципах демократії, не може існувати без активної участі громадян у суспільно-політичному житті. Серед зарубіжних авторів, які певним чином досліджували проблему електоральних процесів та пов'язані з ними питання, слід відзначити Р. Арона [1]. Дослідник розглядав електоральний процес, заґрунтований на функціонуванні виборчої системи держави, яка забезпечує певний тип організації суспільства, політичну участь громадян та політичну участь партій у формуванні органів державної влади.

Якщо звернутися до перших досліджень ролі електоральних переваг у виборчій системі, то слід згадати А. де Токвіля; дослідник А. Зігфрід [3] запропонував першу аналітичну модель, яка пояснювалася голосуванням. Вивченням сучасної електоральної системи займалися Н. В. Уріна, А. М. Сироткіна, Г. Ю. Ерцентгель, які зазначали, що електоральний процес - це фактор раціоналізації виборів, він викликаний рядом динамічних змін соціокультурного та соціально-політичного характеру [5].

У різних політичних умовах електоральний процес може виступати як стимулятор розвитку партійної системи, закріплення демократичних інститутів, включення громадян у політичний процес та формування в них громадянської свідомості. Будь-яким продовженням електорального процесу виступають вибори. У першому випадку вибори можуть мати позитивні наслідки, як в економічній, так і в соціальній підсистемі держави, а в другому - можуть викликати стагнацію, яка в подальшому призведе врешті-решт до політичної кризи. Вибори проводяться регулярно, через певний час, визначений законом. Так, свої владні повноваження суспільство може реалізувати через тих, кому репрезентує на виборах перевагу керувати країною. Отже, чим ширше та краще будуть враховані інтереси різних груп населення країни, тим авторитетною буде система правління. Втім, останнім часом постає нагальна політична проблема прийняття рішень з організації етапів самого електорального процесу та структурування виборчої системи.

Література

1. Aron R. Paix et guerre entre les nations / R. Aron, 1964. – 824 p.
2. Kaplan M.A. System and Process in International Politics / M.A. Kaplan. – N.Y.: – Wiley, 1957
3. Siegfried A. Tableau politique de la France de l'Ouest sous la III Republique / A. Siegfried. – Paris, 1980.
4. Truman D. The Governmental Process. Political Interests and Public Opinion / D. Truman. — N. Y., 1951.
5. Теория политической системы Д. Истона и Г. Алмонда [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://txtb.ru/91/41.html>.

УТОЧНЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПІДХОДІВ РОЗУМІННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадська і громадянська активність в Україні отримує особливу суспільну увагу в умовах децентралізації, активізації громадських організацій, ініціатив та волонтерського руху після 2014 р. При цьому саме громадська активність отримує значну увагу науковців й публіцистів, цей термін вживається ними у приблизно однакому значенні. Тим не менш у науковому та суспільному дискурсі відсутнє однотайне визначення поняття «громадянська активність», хоча за своїм змістом вона вочевидь є важливим компонентом концепту громадянського суспільства. Усе це надає актуальності уточненню визначення «громадянська активність» у контексті підходів розуміння громадянського суспільства.

Дослідження терміну «громадянська активність» слід починати стислим викладом поглядів на громадянське суспільство взагалі, тим більш, що кількість його дослідників значно більша, аніж у такого окремого явища як громадянська активність

Багато науковців давали своє визначення громадянського суспільства та розглядали його залежно від різних аспектів. О. Вострова у дисертації «Концепція громадянського суспільства: філософське обґрунтування, історичні форми» та С. Соляр у дисертації «Правове регулювання статусу та діяльності інститутів громадянського суспільства (теоретико-правове дослідження)» класифікували підходи до розуміння громадянського суспільства іншими дослідниками [4, С.15], [17, с. 15], Якщо поєднати варіанти О. Вострової та С. П. Соляра, та додати приклади, то можна зробити наступний огляд розуміння громадянського суспільства:

1. Якісне розуміння: громадянське суспільство це етап розвитку суспільства в цілому і включає в себе державу у якості одного зі структурних своїх елементів. Прибічниками цього розуміння є З. Голенкова, В. Витюк, Ю. Гридчин, А. Черних, Л. Романенко, О. Габріелян. Частково це розуміння розділює В. П. Степаненко, що припускає можливість існування різних окремих громадянських суспільств в різних державах та культурах, та Н. Розенблум, що веде мову про різні моделі громадянського суспільства [15, с. 50].

2. Локальне розуміння: це сфера особливих позадержавних відносин та структур. В цьому розумінні в свою чергу можна виокремити два підходи: широке локальне розуміння – громадянське суспільство визначається через протиставлення державі і охоплює всю сферу позадержавних відносин. Так характеризують громадянське суспільство В. Степаненко, Дж. Л. Коен і Е. Арато, Н. Нижник, В. Піча, О. Скрипнюк, В. Нікітін, Д. Ольшанський, В. Федоренко, В. В. Нікітін [16, 80], [17, С. 10], [11, с. 69]

Вузьке локальне розуміння – суспільне життя складається з чотирьох сфер: публічної, економічної сфера, сімейної і громадської. При цьому громадська сфера не перетинається з іншими позадержавними сферами. Під нею розуміється сфера вільної комунікації членів суспільства з метою реалізації певного спільного інтересу. Прикладом сучасного розуміння є погляди В. І. Безродної. В контексті цього розуміння існують праці, які звужують розуміння громадського суспільства до мережі недержавних некомерційних асоціацій, об'єднань, клубів (витоки цього розуміння вбачаються у працях А. Токвілля, Р. Патнема, Ю. Габермаса, хоча слід сказати, що самі вони таке «звуження» не робили) [2], [16, 81], [18], [12], [4, С.15].

Окреме місце займає підхід, відповідно до якого громадянське суспільство це будь-які форми комунікації членів суспільства для реалізації спільних інтересів – громадських, політичних, економічних та ін. Близькими до цього розуміння є погляди В. Федоренко, що розуміє під громадянським суспільством самоорганізовану і саморегульовану сферу публічно-правових відносин у державі що передбачає контроль за органами державної влади [19], [16, 81].

У той самий час більшість дослідників концепту (від мислителів 19 сторіччя до сучасних науковців) вказують на те, що громадянське суспільство обов'язково ґрунтується на певних цінностях, так званих «громадянських цінностях»: взаємна ввічливість, повага особистої свободи, толерантність, здатність до компромісів без втрати гідності, самоповага, плюралізм, взаємодопомога, патріотизм та інші. Про це говорять зокрема А. Токвіль, Дж. Грей, Н. Розенблум, Б. Барбер, В. Степаненко [15, с. 48], [10, С.74], [15, с. 46].

Таке поняття як «громадянська активність» вже у назві містить ознаку «громадянський» та завжди спрямована на оточуюче суспільство, отже не може не бути важливою складовою громадянського суспільства.

Аналіз вжитку терміну «громадянська активність» ускладнюється його подвійним змістом. Наприклад, автор монографії «Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства» С. Ємельяненко пропонує розглядати громадянську активність мінімум в двох аспектах: особистісний –

дії окремої людини, соціальний – суспільно-історична практика, діяльність, що охоплює усе суспільство [8, с. 155; 5, с. 59]. На нашу думку різні визначення поняття насправді мають виток у різних значеннях самого слова «активність». Розбір лише тлумачень терміну «громадська активність» виявляє як мінімум два аспекти терміну «активність»:

- Психологічний - як характеристика окремої особистості (людина може бути більш чи менш активною як громадянин, тобто мова йде про «внутрішній світ» цієї людини).

- Атрибутивний - як діяльність окремої людини чи групи людей, що характеризується певними атрибутами (наприклад, активність певних суб'єктів, з певного приводу чи з певною метою, активність що відбувається за певними правилами).

Значну увагу дослідженню громадянської активності приділяють вітчизняний науковець Н. П. Гедікова та російський науковець Є. О. Савельєва. Погляди на громадську активність у психологічному аспекті систематизує Н. Гедікова. Найбільш повно цю позицію розкриває вітчизняний політолог В. Головеньков. Він вказує, що громадська активність – це внутрішнє прагнення до діяльності, отже вона передує здійсненню суспільних функцій (широке тлумачення) [5, с. 58, 59; 6, с. 180]. Також близькі погляди виявляють вітчизняні науковці О. Усік та М. Бабкіна [7, с. 128–129; 5, с. 57, 61; 1, с. 30]. Названий погляд має недолік: він не відображає, чим громадянська активність відокремлюється від інших різновидів соціальної активності. Таку спробу робить атрибутивний аспект розгляду громадянської активності. Думки прибічників цього аспекту систематизує Є. Савельєва. Атрибутивний аспект у свою чергу можна розділити на декілька груп, що приділяють найбільшу увагу окремим атрибутам.

По-перше, атрибутом громадянської активності може виступати предмет діяльності. Наприклад, Є. Савельєва відносить до громадянської активності такі види діяльності: політична активність, суспільний контроль (відстеження діяльності органів влади) та соціальна допомога (добровільна взаємодопомога у повсякденному житті людей) [13, с. 11]. На протилежність українські науковці О. Равчев та С. Чолій вважають, що необхідно розмежовувати громадську активність (участь в неполітичних відносинах з іншими людьми та суспільством в цілому) та громадянську активність (реалізація контролю влади та відстоювання своїх прав), отже звужують це поняття лише до суспільного контролю [9].

Іноді громадянську активність розуміють лише як діяльність добровільних недержавних некомерційних об'єднань, тобто участь в цих об'єднаннях розуміється у якості ще одного атрибуту громадянської активності [14, с. 22]. Тим не менш, за твердженням Є. Савельєвої, усіляка громадянська активність може реалізовуватись як в організаціях, так і поза них, але у першому випадку її легше зафіксувати методами статистики та соціології [13, с. 11]. Це призводить до появи такого звуженого атрибуту. На нашу думку більш вдалою є концепція «соціальних рухів», що дозволяє фіксувати сукупність індивідуальних дій у самих різних випадках: по-перше, коли такі індивідуальні дії опосередковані діяльністю об'єднань, партій, інших організацій, а по-друге, коли індивідуальні дії не опосередковані тією чи іншою організацією. Виходячи з цієї концепції Є. Савельєва виокремлює 1) активність у рамках об'єднань громадян, 2) політичну участь (підтримку політичних партій), 3) соціальні рухи, що акумулюють неінституційні, стихійні форми активності (нерідко протестні) 4) та власне індивідуальну громадянську активність [13, с. 16].

Звернемо увагу на те, що сама ознака «громадянська» має психологічний та атрибутивний аспект. Так, В. Астахова та Є. Астахова вказують, що поняття «громадянське» походить від терміну «громадянин»: це, по-перше, індивід, пов'язаний на політико-правовій основі з певною державою, що дозволяє йому мати взаємні права та обов'язки по відношенню до інших громадян і суспільства (держави); по-друге, це – соціальний тип особистості, який характеризується наявністю таких якостей, як законслухняність, вміння поєднувати особисті і громадські інтереси, патріотизм [7, с. 172; 5, с. 56].

Вчені, що працюють з обома аспектами (психологічним та атрибутивним) громадянської активності, підкреслюють важливість цінностей у її формуванні. Так, українська дослідниця І. Букреєва розглядає громадянську активність як систему ціннісних орієнтацій людини, «що відображає її свідомі дії спрямовані на втілення в життя всієї сукупності загальнолюдських, соціальних, політичних і громадянських цінностей, при розумному співвідношенні особистих та суспільних» [3, с. 78; 5, с. 59].

Є. Савельєва також вважає, що громадянська активність це добровільні ініціативи громадян, націлені на вирішення суспільних проблем, що базується на цінностях рівності, солідарності, справедливості [13, с. 5]

Аспекти розгляду громадянської активності можна зіставити з варіантами розуміння громадянського суспільства, та встановити цілісні варіанти визначення поняття «громадянська активність»:

1) Якщо поєднати якісне розуміння громадянського суспільства та психологічне розуміння громадянської активності, то остання буде розумітись як внутрішній ресурс суспільства. Що надає йому можливість відтворювати громадські цінності та відносини.

2) Якщо поєднати якісне розуміння громадянського суспільства та атрибутивне розуміння громадянської активності, то остання буде включати в будь-яку соціальну активність за винятком

економічної, що регулюється нормами, похідними від громадянських цінностей. Важливо, що в межах цієї концепції громадянська активність буде включати політичну діяльність, за умови що вона основана на певних цінностях.

3) Якщо просто поєднати локальне розуміння громадянського суспільства та атрибутивне розуміння громадянської активності», то остання буде включати в будь-яку соціальну активність за винятком політичної діяльності (унаслідок прагнення багатьох прибічників локальної концепції відокремити сферу громадянського від політичного). На нашу думку це занадто широке, невдале визначення, що надмірно перетинається з людською активністю у економічній та сімейній сферах

Більш доречно поєднати локальне розуміння громадянського суспільства, атрибутивне розуміння громадянської активності та значення ознаки «громадянський». В цьому випадку громадянська буде включати у себе будь-яку діяльність із задоволення власних потреб та вирішення суспільних проблем, що передбачають зв'язок з державою (та органами місцевого самоврядування), але не передбачають боротьби за захоплення, контроль і безпосереднє здійснення політичної влади. При цьому громадянська активність буде охоплювати лише непрямий вплив на владні органи, наприклад, звернення до органів влади, індивідуальні акції з метою привернути увагу органів влади, участь у громадських обговореннях, такі колективні як петиції, мітинги, демонстрації.

Громадянська активність у будь-якому випадку розуміється як така, що базується на громадянських цінностях, як задекларованих, так і притаманних особистому світу членів суспільства. Тим самим громадянська активність відрізняється від політичної активності. Наприклад, так як особа, що здійснює функції у політичній партії чи просто голосує за неї, може робити це з мотивів власної користі, страху перед іншою політичною силою і т. ін., тобто може на основувати свою діяльність на громадянських цінностях.

Отже, нами встановлено 3 робочі підходи до розуміння громадянської активності й доведено, що всі вони основуються на такому компоненті як громадянські цінності. Вищевказані підходи доцільно використовувати для подальшого політологічного й соціологічного дослідження явища громадянської активності в Україні.

Література

1. Бабкіна М. І. Громадянська активність і соціальна взаємодія в структурі активної громадянської позиції особистості / М. І. Бабкіна // Сборник научных трудов SWorld. Педагогика, психология и социология. – Иваново : МАКАРОВА АД, 2014. – Вып.1. – Т. 17. – С. 28-32.
2. Безродна В. І. Особливості формування громадянського суспільства в процесі політичної модернізації України / В. І. Безродна. // автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 – ОНЮА – Одеса, 2003. – 16 с.
3. Букреева І. Громадянська активність української студентської молоді: особливості виявлення та тенденції розвитку / І. Букреева // Соціологічні студії. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2013. – 2(3). – С. 77-82.
4. Вострова О. И. Концепция гражданского общества: философское обоснование, исторические формы [Текст]: Автореферат дис. ... канд философ. наук: 09. 00. 11/ О. И. Вострова. – Самара, 2007. [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.dslib.net/soc-filosofia/koncepcija-grazhdanskogo-obwestva-filosofskoe-obosnovanie-istoricheskie-formy.html>.
5. Гедікова Н. П. Обґрунтування сутності поняття «громадянська активність» у сучасному науковому дискурсі / Н. П. Гедікова // Сучасне суспільство. – 2016. – Випуск. 2. (12). – С. 53-64.
6. Головенько В. А. Механізми формування громадянської активності в Україні / В. А. Головенько // Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. моногр. / [Балакірева О.М., Геєць В.М., Сіденко В.Р. та ін]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2014. – С. 176-207.
7. Гражданские позиции молодежи и студенчества в современной Украине (на примере Харьковского региона) : монография / [авт. кол.: В. И. Астахова, Е. В. Астахова и др] ; под. общ. ред. И. С. Нечитайло ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2014. – 176 с.
8. Ємельяненко Є. О. Діяльнісна природа громадянської активності / Є. О. Ємельяненко // Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за науковою ред. В. П. Беха ; редкол. : В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст.голови) [та ін]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 153-177.
9. Кіндратець О. М. Громадянська активність як умова демократизації суспільства / О. М. Кіндратець // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії – 2009 – Вип. 38. – С. 117-125. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_38_14.
10. Марчук В. Концептуалізація громадянського суспільства: сучасний політологічний дискурс / В. Марчук // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – 2016. – Вип. 10. – С. 69-75.

11. Нікітін В. В. Особливості формування громадянського суспільства в Україні / В. В. Нікітін // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2003. – № 2 (16) : у 2-х ч. – Ч.1. – С. 67–74.

12. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала. Гражданские традиции в современной Италии / Роберт Патнэм; пер. с англ.: А.Захарова. – М. : Ad Marginem, 1996. – 277 с.

13. Савельева Е. А. Гражданская активность в современной России [Текст]: Автореферат дис. ... канд. социол. наук: 22. 00. 01/ Е. А. Савельева. – М., 2015. – 24 с.

14. Савельева Е. А. Гражданская активность молодежи: варианты концептуализации понятия / Е.А. Савельева // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Социология. – 2013. – №2 – С. 21-31.

15. Степаненко В.П. Громадянське суспільство: дискурси і практики – Київ: Інститут соціології НАН України, 2015 – 420 с.

16. Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. [Електронний ресурс] – Х. : Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2011. – № 3(7) – 230 с.

17. Соляр С.П. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу / С.П. Соляр // Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2014. – 23 с.

18. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке: Пер. с франц. / Предисл. Гарольда Дж. Ласки. – М.: Прогресс, 1992. – 554 с. [електронний ресурс], режим доступу: Сайт Бібліотеки Михайла Грачова <http://grachev62.narod.ru/tokvill/content.html>.

19. Федоренко В. Л. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні : теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти [Електронний ресурс] / В. Л. Федоренко, Я.О. Кагряк // Сайт Міністерства юстиції України : роз'яснення, юридичні консультації – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/20126>.

УДК 32.01:316.62

Трофименко А.В.

кандидат політичних наук, ст. викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Геополітичні та соціокультурні зміни, процеси глобалізації та регіоналізації, уніфікації загальносвітових політичних цінностей, процеси демократизації в державах сучасного світу обумовлюють підвищений інтерес серед науковців до проблем політичної культури. Дослідження складових елементів політичної культури, факторів, що обумовлюють її становлення, її функцій, типології тощо дозволяє більш глибоко встановити причини дестабілізації політичної системи, невдач при проведенні реформ та політичних перетворень, витоків політичних конфліктів, а також зрозуміти стимули, мотиви, психологічні особливості політичної поведінки та участі суб'єктів політичного процесу.

Особливий науковий інтерес дослідження політичної культури представляє для України, адже встановлення тенденцій та особливостей, притаманних українській політичній культурі, визначення різних політичних субкультур та контркультур (груп суспільства, ціннісні орієнтації яких відрізняються або вступають в протиріччя із загальнонаціональними) дозволяють більш детально прослідити передумови дестабілізаційних процесів в Україні, обрати найбільш адекватні шляхи реформування політичної системи, стимулювання конвенціональних форм політичної поведінки громадян.

Актуалізація та популяризація в наукових колах дослідження проблематики політичної культури, що простежується з 50 – 60-х років ХХ ст., обумовлює велику кількість різноманітних підходів до трактування самого цього поняття як серед закордонних, так і серед українських дослідників, що обумовлює необхідність їх систематизації з метою визначення цього багатокомпонентного та багаторівневого явища. Це поняття має інтегративний характер, охоплює низку феноменів політичного процесу, що до цього розглядалися окремо, висвітлює людський та психологічний аспект становлення політичних відносин, дозволяє зрозуміти специфіку національного політичного життя через аналіз традицій, історичного досвіду народу, системи цінностей тощо [4].

Не дивлячись на те, що розповсюдження терміну «політична культура» відноситься до середини ХХ ст., окремі його складові та характеристики здобули дослідження та висвітлення в роботах великої кількості дослідників політичної науки. Певні елементи політичної культури вивчалися ще Платоном, Аристотелем, у новий час – Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, у ХІХ ст. певні аспекти політичної культури знайшли відображення у роботах А. Токвіля, К. Мангейма, К. Маркса, М. Вебера [5].

Сам термін «політична культура» вперше було введено до наукового обігу німецьким філософом І. Гердером, до політичної ж науки його було введено американськими дослідниками Г. Алмандом та Г. Пауеллом у 1959 році, які в своїй роботі «Порівняльна політика» представили власне тлумачення цього поняття. На їх думку, політична культура – це зразки індивідуальних позицій та орієнтацій стосовно

політичних учасників даної політичної системи, це суб'єктивна сфера, що створює засади політичних дій та надає їм значення. Ці індивідуальні орієнтації включають в себе пізнавальну (знання про політичні об'єкти та ідеї), афектну (почуття щодо них) та оцінювальну (думки, судження) орієнтації [3].

У своїх наступних роботах Г. Алмонд поглибив це трактування та представив типологію політичної культури. Так, у спільній роботі Г. Алмонда та С. Верби 1963 року на основі порівняльного аналізу політичних культур США, Великобританії, Німеччини, Італії та Мексики представлено три основні типи політичної культури: «приходська» (не існує конкретизації політичних ролей, поняття про політику обмежене), «підданська» (ставлення до політичної системи – пасивне) та «активістська» (члени суспільства чітко орієнтовані на політичну систему). Автори зазначають, що в чистому вигляді жодного типу не існує, політична культура кожної окремої держави є унікальним сплавом всіх цих типів. Серед комбінацій цих типів вони виділяють громадянську культуру як характерну для демократичних політичних систем, що сприяє їх стабільності. Громадянська культура – це «змішана політична культура, в рамках якої громадяни можуть бути активними в політиці, проте багато інших грають більш пасивну роль підданих». Більш того, навіть активні громадяни мають якості підданих та прихожан [1].

Як і Г. Алмонд до суб'єктивних психологічних складових зводить політичну культуру і Л. Даймонд, який тлумачить її як властиві певному народові погляди, настанови, цінності, ідеали, оцінки політичної системи своєї країни та своєї ролі у цій системі [2].

Такий концептуальний підхід до визначення «політичної культури» отримав подальший розвиток та доопрацювання низкою дослідників. Зазначений підхід до політичної культури як до сукупності цінностей та орієнтацій поділяють С. Ліпсет, Р. Лейн, Р. Інглехарт, В. Вільденбанд, В. Дільтей, Т. Риккерт, П. Сорокін, А. Тойбі, М. Шелер, О. Шпенглер, А. Панарін тощо [6].

Проте, подібна концептуалізація політичної культури також стала предметом критики, перш за все, через обмеженість її сферою свідомості, виключаючи з неї поведінковий компонент.

Так, Є. Вятр та Д. Пол включають до політичної культури також зразки політичної поведінки, адже не всі моделі поведінки індивідів та груп можна пояснити виключно орієнтаціями їх свідомості. Їх точку зору поділяє дослідник Р. Такер, який визначив політичну культуру як ті елементи культури, які мають відношення до правління та політики [5]. А. Кардинер та С. Вайт також акцентують увагу на об'єктивному аспекті цього явища, зокрема на політичній діяльності та поведінці носіїв політичної культури [4]. Американський дослідник У. Розенбаум у 1975 р. також визначив політичну культуру як орієнтації, проте включив у дослідження поведінку як їх прояв та уособлення [7]. Визначають політичну культуру як поведінку людини в політиці також Р. Карр та М. Бернстайн [6].

Існують і більш широкі визначення цієї концепції, що включають до неї і політичну свідомість, і політичну поведінку, і політичну ідеологію, і національний характер тощо. Так, наприклад, американський політолог Л. Пай характеризує політичну культуру як сукупність таких категорій, як політична ідеологія, національний характер і дух, національна політична психологія і фундаментальні цінності народу. М. Фуко та Ю. Хабермас розглядають її як нав'язування індивіду політичних змістів і орієнтацій [6].

Інтерес до політичної культури з 1990-х років починає помітно зростати і серед українських дослідників. У українській історіографії це поняття застосував ще В. Липинський, який визначив політичну культуру як «хотіння і вміння» національних еліт використовувати у своїй діяльності «дані політичної науки». Рівень політичної культури, за В. Липинським, є показником інтелігентності певної нації, її здатності «спокійно і правдиво» аналізувати суспільні явища і передбачати наслідки подій. З 90-х років ХХ ст. політична культура стала предметом дослідження в наукових роботах Є. Головахи, Н. Паніної, Ю. Пахомова, В. Григор'єва, В. Матусевича, О. Рудакевича, Л.П. Нагорної, І.О. Поліщука тощо. У вітчизняних працях визначення політичної культури використовується для трактування широкого кола феноменів, серед яких історичні традиції, ментальність, національна ідея, архетипи світосприймання й світорозуміння тощо. В. Григор'єва підкреслює, що «політична культура є явищем настільки складним, багатозначним, суперечливим, що особистість, навіть достатньо освічена, не в змозі повністю її сприйняти». В. Бебик стверджує, що політична культура характеризує ступінь розвитку і співвідношення між правовими, соціальними та психологічними регуляторами функціонування політичної сфери суспільства [6].

Сучасні українські дослідники розглядають подвійну сутність цього соціального феномену, політична культура представляє підсистему політичної системи, а також підсистему загальної культурної системи, вона визначається як загальне поле функціонування двох систем суспільства, через яке загальна культура впливає на характер політичних відносин, а ті, у свою чергу, здійснюють зворотній вплив на культуру суспільства [5].

Таким чином, феномен політичної культури є складним та багаторівневим, представляє собою поле, де світ політики перехрещується з культурною системою суспільства, в межах якого здійснюється двосторонній вплив політики та культури. Багатоаспектність цього явища ускладнює процес його наукового визначення. Перше обґрунтування цього поняття, надане Г. Алмондом, Г. Пауеллом, С. Вербою в середині ХХ ст., представляє ціннісне розуміння політичної культури, основні елементи їх теоретичного підходу спостерігаються в усіх наступних спробах її тлумачення. У подальших роботах науковців простежується

розвиток концепції політичної культури, у якому підходи до її розуміння можна умовно поділити на ціннісний підхід (що характеризує її як сукупність цінностей, почуттів та орієнтацій громадян відносно політичної сфери), поведінковий (що зводить її до політичної поведінки та участі), а також широке трактування політичної культури (що включає до неї політичну свідомість, психологію та ідеологію, політичну поведінку та участь, національний характер тощо).

Література

1. Алмонд Г.А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf.

2. Кіндратець О.М. Політична культура як чинник демократичних перетворень // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Випуск 39. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_39_17.pdf.

3. Пивнева Л.Н. О некоторых трактовках понятия «политическая культура» // Гуманітарний часопис. 2005, № 3. С. 97–102.

4. Поліщук І. О. Основні підходи до аналізу політичної культури як важливої складової демократичних перетворень // S.P.A.C.E. № 1/2016. С. 65–70. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7306>.

5. Поліщук І.О. Поняття та структура політичної культури. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2418/2/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA%20%D0%86.%D0%9E..pdf>.

6. Соловей А.М., Штерн В.Ю. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика) // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне: РДГУ, 2012. Вип.9. С. 26–32.

7. Formisano R. P. The Concept of Political Culture // The Journal of Interdisciplinary History. Vol. 31. No. 3. 2001. P. 393–426. URL: http://library.aceondo.net/ebooks/HISTORY/The_Concept_of_Political_Culture.pdf.

УДК 061.1(477)

Трофименко М. В.

кандидат політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ»

За прикладом Литви, Латвії, Естонії, Польщі тощо в Україні за пропозицією Міністерства закордонних справ України розпорядженням Уряду була утворена державна установа «Український інститут» (УІ) [1]. Зазначений інститут був віднесений до сфери управління МЗС України та є державною бюджетною та неприбутковою установою, діяльність якої спрямована на комплексну презентацію України у світі.

Створення Інституту пов'язано з подіями 2014 року. Коли сталася анексія Криму, почалася військові дії на сході України, в Міністерстві закордонних справ почали розуміти, що сучасна Україна є недостатньо ефективно репрезентована у світі. За зразок при створенні Українського інституту було взято найкращі світові практики – Британську Раду, Гьоте Інститут, Французький Інститут тощо.

Згідно Статуту Українського інституту метою його діяльності є покращення розуміння та сприйняття України та українців у світі, формування позитивного іміджу нашої держави за кордоном [2]. Основними завданнями Інституту є: підвищення впізнаваності України за кордоном через поширення знання про Україну; розбудова міжнародного діалогу шляхом підтримки міжнародних обмінів, забезпечення участі України у проектах співпраці у галузі креативних індустрій, культури, освіти, науки, економіки та інших сферах; поширення українського досвіду розвитку громадянського суспільства, державотворення, відданості цінностям свободи, демократії, національної єдності; популяризація української мови та культури за кордоном.

Функції Інституту включають: започаткування регулярних форматів презентації України за кордоном (мультидисциплінарні фестивалі з української тематики, мовні, культурні річні ініціативи); проведення та підтримка заходів і програм за кордоном, спрямованих на інформування іноземних аудиторій про культурне та суспільно-політичне життя, розвиток громадянського суспільства, туристичний та освітній потенціал, можливості та перспективи співпраці з Україною; організація та підтримка участі України у міжнародних презентаційних заходах, а також організація презентаційних культурних заходів України за кордоном; участь у розробці, виготовленні та поширенні друкованої продукції, художніх та документальних фільмів, телевізійних виробів, фотоматеріалів, відео- та звукозаписів, блогів й інших форм та засобів інформування з української тематики за кордоном, організація та підтримка поїздок журналістів, експертів, діячів культури, освітян, науковців, представників громадянського суспільства в Україну та за кордон з метою участі у міжнародних заходах; реалізація та підтримка проектів, спрямованих на міжнародні обміни та поглиблення міжлюдських контактів за участю України; підтримка творчих заходів в Україні та за кордоном, сприяння спільним міжнародним проектам, налагодження інституційної співпраці тощо; викладання української мови на базі закордонних відділень Інституту, партнерських організацій, проведення заходів з метою заохочення вивчення української мови іноземцями, а також популяризація української літератури за кордоном, у т.ч. літературних перекладів іноземними мовами; створення, а також ведення баз даних контактів, постійний розвиток та

популяризація українських інституцій, проектів та ініціатив за кордоном; взаємодія з державними органами, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та організаціями громадянського суспільства в Україні та за кордоном у межах компетенції Інституту; взаємодія зі структурними підрозділами апарату МЗС та закордонними дипломатичними установами України в межах компетенції Інституту; співпраця з Міністерством культури України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством інформаційної політики, іншими центральними органами виконавчої влади, громадськими організаціями та спеціалізованими інституціями з метою розроблення та реалізації проектів за кордоном.

Інститут здійснює свою діяльність на основі щорічного плану, який за погодженням з МЗС затверджується генеральним директором Інститутом до 15 грудня року, що передує плановому періоду. Інститут щорічно до 15 лютого подає МЗС звіт про результати діяльності установи у попередньому році.

Керівництво Інститутом здійснює генеральний директор, який призначається на посаду за результатами публічного та відкритого конкурсного відбору. Особа, яка пройшла конкурсний відбір, призначається на посаду наказом МЗС. До керівного складу Інституту входять генеральний директор, виконавчий директор та їхні заступники відповідно. Виконавчий директор Інституту та його заступник призначаються на посаду та звільняються з посади Державним секретарем МЗС. Заступник генерального директора Інституту призначається на посаду та звільняється з посади наказом генерального директора Інституту за погодженням з Державним секретарем МЗС.

Для проведення відбору членів до складу конкурсної комісії наказом МЗС утворюється експертна комісія у складі 7 (семи) осіб з числа осіб, які мають високу репутацію в Україні та за кордоном у сфері культури, комунікацій, іміджу та презентації України у світі. Секретар експертної комісії призначається з числа працівників МЗС.

Згідно Статуту Інституту експертна комісія приймає рішення про допущення кандидатур від юридичних осіб до участі у відборі; здійснює відбір шести членів конкурсної комісії, запропонованих юридичними особами.

До складу конкурсної комісії входять три особи, визначені МЗС, та шість осіб, рекомендованих юридичними особами будь-якої форми власності, статутні документи яких передбачають міжнародну діяльність у сфері культури, комунікацій, іміджу та презентації України за кордоном, діяльність яких є активною: упродовж останніх трьох років, не менше двох разів на рік, організують міжнародні заходи у відповідних сферах тощо. Персональний склад конкурсної комісії затверджується наказом МЗС. У разі необхідності, до персонального складу конкурсної комісії можуть вноситися зміни.

Секретар конкурсної комісії призначається з числа працівників МЗС та має: забезпечувати скликання засідання конкурсної комісії за дорученням її голови; формувати проект порядку денного засідань конкурсної комісії; здійснювати підготовку засідань конкурсної комісії; виконувати доручення голови, пов'язані з організацією проведення засідань конкурсної комісії; вести та зберігати протоколи засідань конкурсної комісії й іншу робочу документацію; брати участь у засіданнях конкурсної комісії без права голосу.

Основними завданнями конкурсної комісії є: відбір кандидатів на посаду генерального директора Інституту; розгляд документів, поданих кандидатами у встановленому порядку на зайняття вакантної посади генерального директора Інституту; прийняття рішення про кандидата, який за результатами конкурсного відбору може бути призначений на посаду генерального директора Інституту.

Конкурсна комісія здійснює відбір кандидатів на посаду генерального директора Інституту згідно з вимогами, зазначеними в оголошенні про проведення конкурсу [3].

Згідно Умов проведення конкурсу, посадовими обов'язками генерального директора Інституту є: розробка стратегії роботи установи та її філій; започаткування та реалізація регулярних системних форматів представлення сучасної України за кордоном (міждисциплінарні фестивалі, тематичні дні тощо); започаткування та розвиток нових програм у діяльності Інституту (мистецькі копродукційні проекти, вивчення української мови для іноземців, програми культурної та наукової мобільності, мистецькі резиденції тощо); здійснення планування роботи Інституту та звітування про його діяльність; менеджмент процесу створення та організації роботи філій Інституту за кордоном; контроль за процесом затвердження та реалізації проектів; вчинення дій від імені Інституту, представлення його інтересів; комунікація з органами влади України та іноземних держав, ЗМІ, донорами, меценатами, міжнародними інституціями тощо з метою презентації сучасної України у світі; укладення від імені Інституту господарських договорів та вчинення інших правочинів; менеджмент персоналу в Україні та за кордоном відповідно до статуту Інституту; протистояння корупційним ризикам та здатність запобігати конфлікту інтересів; постійний розвиток інституції.

Претендент на посаду генерального директора Інституту має володіти іноземними мовами (англійською та іншою іноземною мовою, при цьому, одна з мов на рівні не нижче B2 згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, друга – B1). Мати професійний досвід у галузі культури та/або комунікацій: управлінський досвід – від 3 років, в управлінні проектами, релевантними діяльності Інституту, – від 6 років; у реалізації міжнародних проектів в галузях, релевантних діяльності Інституту, фестивального, музейного рівнів (із зазначенням конкретних команд, які залучалися, партнерів, кількості відвідувачів, медіа-ехо тощо); у залученні фінансування для реалізації проектів та досвід фінансової звітності за законодавством України; у проектах спільно з державними органами є перевагою. Претендент на зазначену посаду має орієнтуватися в сучасному українському культурному просторі та розуміти культурний продукт, що може бути з інтересом сприйнятий іноземними аудиторіями; розуміти системи функціонування органів державної влади в Україні;

мати широке коло контактів у середовищі культури, комунікацій, бізнесу; розуміти механізми та можливості формування партнерств та залучення грантових, спонсорських коштів, донорських коштів; розуміти специфіку різних категорій іноземних аудиторій; вміти вибудовувати взаємозв'язок між цілями і завданнями діяльності Інституту з цілями і завданнями зовнішньої політики України у частині культурної дипломатії; мати здатність до системного аналізу та прогнозування, вміння визначати довгострокові конкурентні переваги та загрози; мати здатність до оптимальної і продуктивної взаємодії між Інститутом та МЗС, а також центральним офісом Інституту та його філіями; вміти ініціювати та вносити пропозиції щодо вироблення рішень і реалізації завдань культурної дипломатії; здатність до пріоритетизації з огляду на значну увагу з боку громадськості та велику кількість запитів та пропозицій; добре орієнтуватись у законодавчому полі та процесах в Україні; вміти використовувати досвід організації та функціонування іноземних культурних інституцій у своїй професійній діяльності; мати знання сучасних інформаційних технологій, навички роботи з соціальними медіа.

Конкурсний відбір здійснюється шляхом оцінювання презентацій проектів програм розвитку Інституту та проведення співбесіди з кожним кандидатом окремо. Конкурсна презентація кандидата повинна містити стратегію роботи Інституту, відповідно до мети та завдань установи, визначених у Статуті; передбачення участі ключових аудиторій у профільних заходах; створення умов для динамічного розвитку відносин між Україною та іноземними державами засобами «м'якої сили»: максимізація можливостей для започаткування партнерства між інституціями України та зарубіжними країнами, співфінансування та реалізації проектів.

За результатами відбору, конкурсна комісія вносить Державному секретареві МЗС пропозицію щодо призначення генерального директора Інституту. З генеральним директором Інституту укладається контракт на три фінансових роки.

Для здійснення нагляду за діяльністю Інституту, визначення пріоритетів його діяльності, управління його майном, додержанням мети діяльності та іншою діяльністю відповідно до Статуту створюється Наглядова рада. Наглядова рада є спеціальним наглядовим органом, що діє на постійній основі з метою забезпечення в Інституті балансу інтересів держави, суспільства та суб'єктів діяльності у сфері культури, дотримання принципів законності, незалежності, об'єктивності, відкритості, прозорості, доступності для громадськості. До Наглядової ради входять відомі українські та/або іноземні громадські та культурні діячі, які мають високі професійні та моральні якості, беззаперечний авторитет в Україні та за кордоном, а також по одному представнику від МЗС, Міністерства культури (за згодою), Міністерства освіти та науки (за згодою) та Міністерства інформаційної політики (за згодою). Персональний склад Наглядової ради затверджується Міністром закордонних справ на підставі пропозицій громадськості та міністерств, представники яких входять до Наглядової ради відповідно до цього Статуту. До складу Наглядової ради входять від 11 до 13 членів. Член Наглядової ради призначається строком на три роки. Одна й та сама особа не може бути призначеною членом Наглядової ради на два строки поспіль. Член Наглядової ради не зараховується до штату Інституту та провадить свою діяльність на безоплатній основі.

До повноважень Наглядової ради належать погодження: складеного в установленому порядку фінансового плану Інституту та річного звіту про його виконання; кандидатури на посаду генерального директора Українського інституту; укладення генеральним директором Інституту договорів (контрактів) на суму, що перевищує 100 розмірів мінімальної заробітної плати;

Наглядова рада затверджує основні напрями проектної діяльності Інституту; методики відбору проектів, співорганізатором яких є Інститут; річні плани роботи Інституту та здійснює контроль за виконанням генеральним директором Інституту посадових обов'язків, визначених Статутом та дотриманням ним умов контракту; провадженням фінансово-господарської діяльності Інституту тощо.

18 квітня 2018 року завершився конкурс на посаду генерального директора Українського інституту. Переможцем став Володимир Шейко – фахівець з менеджменту культури, маркетингу і комунікацій, директор мистецьких програм Британської ради в Україні. Загалом участь в конкурсі на посаду директора Українського інституту взяли 33 кандидати.

Основні завдання Український інститут реалізовуватиме через мережу своїх міжнародних філій, перші з яких, за словами Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна, будуть відкриті у Франції, Німеччині, Італії, Польщі. Також Український інститут налагодить активну співпрацю з аналогами інституту, які працюють у Нью-Йорку, Лондоні та Стокгольмі й були відкриті зусиллями місцевих дипломатичних та громадських осередків.

Таким чином, варто зазначити, що Україна активно розбудовує власну систему публічної дипломатії, основним суб'єктом якої є Український інститут, покликаний пропагувати українську мову, історію, культуру в світі.

Література

1. Про утворення державної установи «Український інститут» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 430-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2017-%D1%80> (дата звернення: 23.09.2018).

2. Статут державної установи «Український інститут» (нова редакція) : Наказ Міністерства закордонних справ України від 28 лютого 2018 року №103. URL: https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2018-03-01/2018-03-01_nakaz103.pdf.

3. Умови проведення конкурсу на посаду генерального директора державної установи «Український інститут». URL: <https://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/5213>.

СЕКЦІЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ

УДК 94(477)“1917”

Алфьоров А.Д.

аспірант кафедри історичних дисциплін

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПРОТЯГОМ БЕРЕЗНЯ – ТРАВНЯ 1917

Проблеми державного будівництва та національної політики були актуальними протягом всієї української історії і пов'язувались із соціально-становим і етнічним факторами, що існували в той чи інший історичний період. Найбільш яскравим і цікавим в плані накопиченого і втіленого в життя історичного досвіду є залучення до національно-державного будівництва національних меншин в роки Української революції (1917 – 1921 рр.).

Можливості втілення в життя ідей, пов'язаних з реалізацією прав національних меншин, з'явилися після Лютневої революції 1917 р. в Росії. Саме відтоді почала формуватися національна політика Української держави. Очолили її розробку М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Дорошенко, С. Єфремов та ін. Перед ними стояло дуже складне завдання: втілити ідеї української державності у практику суспільно-політичного та державного життя, виробити чітку етнонаціональну політику.

Діяльність партій та громадсько-політичних організацій національних меншин в період УЦР була продиктована проголошеними свободами стосовно меншин самою Центральною Радою. Цей процес розпочався із створення Центральної Ради 4 березня 1917 р. Голова Центральної Ради М. Грушевський запропонував признати «всякі прояви українського шовінізму, виключності, нетолерантності супроти інших народностей національним злочином і виступати проти них з усієї рішучістю» [2].

У добу Центральної Ради набули розвитку рухи національних меншин на Півдні України. До південноукраїнського регіону відносять землі, які на початку ХХ ст. входили до складу Катеринославської, Херсонської і півночі Таврійської губерній. Ці території є поліетнічними за складом (на Півдні мешкало більше 20 національних меншин), що і вплинуло на перебіг подій у регіоні на початку ХХ ст., а також в роки Української національно-демократичної революції. Під час діяльності Центральної Ради найбільш потужну роль відігравали загальноросійські політичні сили. Не менш дієвими були і єврейські партії та громадсько-політичні організації. Активну політичну роботу на Півдні України здійснювали польські соціалісти. Німецька меншина не створила власних політичних партій і брала участь у роботі загальноросійських організацій. У той же час не залишились осторонь політичних подій і менш чисельні національні меншини – латвійці, литовці, естонці, вірмени, євреї, грузини, румуни, молдавани, греки, болгары та чехи регіону. І хоча не всі з представлених меншин створили партії та громадсько-політичні організації на Півдні України, проте в добу Центральної Ради змогли заявити про себе, висувати та задовольняти вимоги щодо своїх національних прав.

Необхідно сказати, що у південноукраїнському регіоні локально мешкала грецька громада. Переважна більшість греків колоністів проживала у Приазов'ї в 30 великих селах. У середньому в них припадало на одне господарство до 30 дес. землі. Проте порівняно із німцями колоністами, греки віддавали перевагу екстенсивному землеробству. Разом з тим вони були важливими постачальниками товарного зерна на експорт [11, с. 87]. Значним досягненням греків було те, що вони зосередили свою громадську діяльність у сфері культурно-просвітницької роботи. На початку ХХ ст. у Маріупольському повіті, діяли грецькі «Літературно-науковий гурток», «Товариство музичної школи», «Маріупольський літературно-вокально-музичний гурток», які шляхом культурницької роботи сприяли збереженню національної ідентичності місцевих греків [10, с. 177].

Грецька спільнота та її окремі представники брали активну участь в утворенні Маріупольського повітового громадського виконавчого комітету. Серед учасників повітових делегатських зборів, які представляли міський виконавчий комітет, були відомі діячі грецької спільноти В. Бахалов, В. Гіацингов, І. Пічахчі, К. Пічахчі, Г. Псалті, також грецькі жінки були досить активними учасниками союзу жінок Маріуполя, ініціаторкою якого була А. Псалті [7]. Все це свідчить про те, що представники грецької громади Маріуполя під час Української революції були активними учасниками демократичних змін в Маріуполі. Грецькі громадсько-політичні діячі того часу всебічно сприяли та підтримували формування у Маріупольському повіті демократичних інституцій.

Німецькі колонії засновувалися на території теперішніх Запорізької, Херсонської, а трохи пізніше - Дніпропетровської, Донецької, Миколаївської та Одеської областей. Німці колоністи, за переписом 1897 р. становили близько 6% сільського населення краю [3]. У 1917 р. в Україні (в її сучасних державних кордонах) налічувалося понад 400 тис. німців (за іншими даними, понад 900 тис.), проте німці не брали

активної політичної участі, багато в чому це було пов'язано із тим, що під час Першої світової війни німецькі колоністи України були примусово виселені царським урядом у зв'язку з наближенням фронту 1915 р. лінії фронту. Місцем їхнього переселення визначили Сибір та Поволжя, куди направили більшість з них [13, с.65]. Унаслідок таких міграційних процесів відчутних змін зазнав склад німецької етнічної спільноти. Зокрема, значна кількість німців, депортованих на початку Першої світової війни царським урядом Російської імперії, лише у 1918–20 вернулася в залишені оселі, що були зруйновані або перейшли до нових власників [14].

На кінець XIX ст. на Півдні України налічувалось 38 єврейських колоній (42 тис. осіб). З них на території Катеринославської губернії – 17 (10 із них знаходилися на території Олександрійського повіту і 7 – Маріупольського) [1, с.80].

Досить активними на Півдні України були єврейські національні партії. Єврейський політичний рух в 1917 р. розвивався в основному на засадах сіонізму, пов'язаного з підготовкою ідеологічних, політико-правових та матеріальних умов для масової еміграції єврейського населення з Росії до Палестини. Популярними серед єврейської спільноти були також ідеї соціалізму. Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей-Ціон» («Робітники Сіону») поділяла ідеї як соціалізму так і сіонізму. Осередки партії працювали і на Катеринославщині. На конференції СЄРП (соціалістична єврейська робітничка партія) яка пройшла у березні 1917 р. була прийнята резолюція, де серед різних поточних завдань, проголошувалась ідея національно-політичної автономії. Завдання партії включали організацію єврейського робітничого класу та керівництво боротьбою за його економічні, соціально-політичні та національно політичні інтереси згідно з основними принципами соціалізму [12, с.135-136].

У цей час демократична громадськість Маріуполя також неодноразово проводила акції за участю представників єврейської спільноти. Упродовж березня – травня 1917 р. під сіоністськими гаслами активізувалася діяльність єврейської спільноти Маріуполя. У масовій демонстрації на підтримку революції та суспільних реформ, яка відбулася в місті 10 березня 1917 р., її учасники несли транспаранти не лише російською, але також українською та єврейською мовами [7]. Організаторами сіоністського руху в Маріуполі були представники Палестинського одеського комітету. 29 березня на Георгіївській вулиці в приміщенні молитовного будинку було проведено зібрання всіх маріупольських сіоністів [8]. Вже 12 квітня було проведено засідання міського сіоністського комітету в приміщенні міської синагоги [4, с. 9, 11]. 16 квітня Н. Дарій провів мітинг організації єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей-Ціон» у приміщенні Маріупольської жіночої гімназії [4, с. 9].

В Маріуполі у досить значній мірі розвивався вірменський національний рух. 11 березня відбулися загальні збори Маріупольського вірменського комітету, на які з'явилися майже всі вірмени, що проживали в місті, за їх підсумками одногослосно було обрано до Маріупольського громадського виконавчого комітету інженера С. Єгізарова та робітника Г. Вартаньяна [9, с.135]. На пропозицію голови зборів В. Вартаньяна, почали збирати добровільні пожертви для борців за свободу [6].

Таким чином, можна зазначити що на початку української революції 1917 р. на Півдні України мало місце відродження єврейської, вірменської спільнот, крім цього активнішою стала діяльність грецької спільноти. Можна стверджувати, що на регіональному рівні активізувались діяльність політичних партій та громадських об'єднань названих національних меншин.

Однією з передумов консолідації меншин міста та їх участі у громадсько-політичному житті певних місцевих органів влади ставав територіальний чинник тобто за місцем локального проживання етнічної групи. Отже, з початком революції в добу Центральної Ради національні меншини Півдня України активно долучилися до громадсько-політичного життя, вели агітаційну та організаційну роботу, співпрацювали з місцевою владою, приділяли значну увагу культурно-просвітницьким заходам задля збереження і розвитку власної мови та культури.

Література

1. Гвоздик В. С. Етнонаціональна ситуація на півдні України напередодні української революції / В. С. Гвоздик // Культурологічний вісник. – 2005. – Вип. 14. - С. 78-84.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: Знання, 1991. - 240 с.
3. Дмитрієнко М. Німці в Україні: історія і сучасність / М. Дмитрієнко, Д. Табачник Чирко / Віче. – 1992. – №5. – С. 136
4. Мазур П. И. 1917 год. Мариуполь: От февраля до октября. Историческая хроника / П. И. Мазур. – Мариуполь : Азовье, 2007. – 40 с.
5. Мариупольская жизнь. – 1917. – 12 марта
6. Мариупольская жизнь. – 1917. – 15 марта
7. Мариупольская жизнь. – 1917. – 17 марта
8. Мариупольская жизнь. – 1917. – 30 марта

9. Романцов В. М. Етнополітичні та етнокультурні процеси в Маріуполі на початку демократичної революції 1917 р. Історичні уроки для сучасності / В.М. Романцов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2011. – Вип. 12. – С. 131 – 137;

10. Терентьева Н. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII – XX вв.) / Н. Терентьева. – К. : «Аквилон-Пресс», 1999. – 532 с.

11. Ядловська О.С. Етнічний склад сільського населення Півдня України напередодні 1917 р. / О.С. Ядловська // Чорноморський літопис. – 2011. – Вип. 3. – С. 85-88.

12. Ядловська О.С. Сіоністський рух у південноукраїнському регіоні в роки Центральної Ради / О.С. Ядловська // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 220. – С. 135-140.

13. Ядловська О. Трансформації серед німецького населення Півдня України в 1917 - 1920 рр. // Схід. - 2007. - №2 (80) березень - квітень. - С. 64-68.

14. Якубова Л.Д. Національні меншини України URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Natsionalni_menshyny

УДК 37(477)"19"

Веремєва М.В.

аспірантка кафедри історичних дисциплін

ПЕРШИЙ КРОК У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СТУДЕНТІВ УРСР: ВСТУП ДО ВНЗ

Навчання – це головний вид діяльності студентської молоді, адже навчання у ВНЗ передбачає оволодіння певною професією шляхом роботи на лекціях, практичних заняттях та практиці. Але для того, щоб стати повноцінним студентом, треба обов'язково скласти пройти непрості вступні іспити. Для радянських студентів цей період був одним з найскладніших, адже крім певної кількості іспитів, існував конкурс, який визначав щасливчиків, що могли отримати вищу освіту.

Питання вступних іспитів до ВНЗ не достатньо розглянуте істориками. Деякі аспекти можна знайти в кандидатській дисертації Н. Хоменко [7].

Вступ до вищого навчального закладу- це важливий крок у житті кожної освіченої людини. Він вимагає виваженого рішення, адже визначає майбутній напрямок життя та праці. В УРСР шкільна молодь мала достатньо часу, для того, щоб свідомо обрати напрям майбутньої професії, а отже і визначитися, у якому саме ВНЗ буде навчатися. В газетах часто публікували об'яви щодо строків набору у вищі, правила прийому. Так, в одному з номерів газети «Молода гвардія» вказувалися строки прийому та вступних іспитів до Київського ордена Леніна державного університет ім. Шевченка. На вечірні і денне навчання прийом заяв – з 20 червня по 31 липня, вступні екзамені – з 1 до 20 серпня. Терміни прийому та вступних екзаменів на заочне навчання були трохи іншими: до 31 травня, та з 1 по 15 червня відповідно [1]. Крім цього абітурієнти могли також в газеті ознайомитися зі змінами в правилах прийому до ВНЗ.

У Постанові Радміну СРСР від 28.05.1958 р. «О частичном изменении порядка приема в высшие учебные заведения СССР» було зазначено, що позаконкурсний прийом до ВНЗ осіб які отримали золоті та срібні медалі, створює ненормальну атмосферу в середній школі, є випадки зловживання при отриманні медалей учнями [2]. Через це були прийняті нові правила прийому в яких медалісти позбавлялися права вступу без екзаменів, яке було в них згідно з постановою РНК СРСР від 30.05.1945 р. №1247 [3]. Але це не змінило ситуацію докорінно. Великий конкурс на вступ породжував хабарництво не тільки у стінах середніх шкіл, а і у вищих навчальних закладах. Особливо це стосувалося престижних ВНЗ, навчання в яких давало широкі можливості отримання вигідної роботи в майбутньому. Крім медалістів були ще певні групи молоді, які могли розраховувати на вступ до вишу поза конкурсом. До таких відносилися передовики виробництва промислових підприємств, радгоспів, колгоспів і деяких інших установ, люди зі стажем практичної роботи не менше 2 років, а також мобілізовані з Радянської Армії та військово-морського Флоту. Також право на позаконкурсний вступ мали учасники Великої вітчизняної війни [1].

Повідомлення про набір супроводжувалися детальним списком вимог до молоді, необхідних документів і іспитів. Також, в залежності від умов, додавалися відомості про наявність гуртожитку і навіть їдалень [5].

Для того, щоб допомогти абітурієнтам успішно витримати вступні іспити при деяких ВНЗ діяли підготовчі курси, які були в тому числі і заочні. Навчання в них було платне та передбачало надсилання необхідної для підготовки літератури додому після внесення плати. З часом кількість підготовчих курсів збільшувалася в геометричній прогресії. У 1970 році 2700 їх випускників стали студентами. З 1971-1972 навчального року вже 92 вузи республіки мали прийняти понад 10 тисяч слухачів [5].

Витримати вступні екзамені та пройти конкурс було важким випробуванням для молодих людей. Особливо це стосувалося ВНЗ у великих містах, адже туди стікалася молодь с багатьох куточків

республіки [7]. Професор біохімії, Вінников Альберт Іванович, який навчався у Дніпропетровському державному університеті згадував: «Я поступив в университет в 1965 г... Я сдавал четыре экзамена: химию, биологию, математику и сочинение. Конкурс был очень большой. Дело в том, что набиралось 20 человек и примерно 18 человек прошли медалисты. Они сдавали один экзамен, было такое правило. Чтобы поступить, надо было сдать все экзамены на отлично, что мне и удалось сделать. Набрал 20 из 20 и прошел в университет на оставшееся место» [6, с. 112]. Конкурс був дуже великим, отже потрапити в омріяний ВНЗ було справою не для слабаків. Зі спогадів Джур Євгена Олексійовича, який вступав у Дніпропетровський державний університет у 1964 році: «Правила приема были – экзамены. Мы сдавали физику, математику, английский язык и четвертый экзамен – химия. Конкурс большой на стационар на физтех тогда был. На место- 4-6 человек, на вечернее отделение меньше конкурс, но тоже по 3-4 человека на место» [6, С. 124].

Про великий конкурс кажуть також архівні документи, а саме статистичні звіти про розподіл студентів по курсам і спеціальностями, про рух чисельності студентів. Так, наприклад, у звіті за 1965-1966 учбовий рік Харківського інституту мистецтв ідеться про 310 прийнятих заяв на вступ. Всі зареєстровані абітурієнти держали экзамени, але тільки 110 з них успішно, зараховано ж було тільки 80 чоловік. Цікаво, що у звіті також вказувався соціальний склад вступників. Так, на вже згаданий учбовий рік було зараховано з 80 чоловік: 56 робочих, або дітей робочих, 21 з сімей колгоспників та тільки 3 – з сімей службовців. У Донецькому філіалі Харківського інституту мистецтв простежувалася та ж сама ситуація. Заяв прийнято було 121, тримали экзамени – 109, з них витримали тільки 84, зараховано ж було всього 70 студентів [8].

Якщо порівняти ці відомості з більш пізнішим періодом, наприклад, 1969-1970 рр. то картина вимальовується ще більш напруженою для молоді. Заяв було прийнято 460, тримали экзамен всі зареєстровані, а витримали лише 152, зараховано було ще менше - 121 людина [9, арк. 1]. Отже, лише чверть молоді, яка бажала поступити, мала змогу пройти конкурс.

Особливістю звіту цього і подальших періодів було те, що стали виділяти окремо пункт про місце проживання майбутніх студентів, тобто звідки вони за походженням. Зі всіх зарахованих на перший курс 20 були з сільської місцевості, 49 – робітники, з них 7- сільського походження, 6 – колгоспників, і всі вони були з сільської місцевості, та 66 – службовців, з них 7 відповідно сільського походження [9, арк. 2]. Як можна побачити, кількість студентів які походили з сімей службовців на цей період помітно зростає.

Не дивлячись на суворий відбір та на великий конкурс, число студентів зростало з кожним роком. Це було однією з ланок політики партії в ході п'ятирічок, адже як зазначалося, народне господарство мало поповнюватися висококваліфікованими спеціалістами. На 1971 рік ВНЗ УРСР мали прийняти 155 тисяч чоловік, що було на 2750 чоловік більше ніж станом на 1970 учбовий рік [5].

Для збільшення кількості студентів ВНЗ повинні були мати змогу забезпечити молодь необхідною кількістю аудиторій та гуртожитків. Станом на 1971 рік декларувалося, що було споруджено 86 учбових та лабораторних корпусів. Стали до ладу навчальні корпуси Львівського й Одеського політехнічних, Дніпропетровського гірничого, Кримського педагогічного, Полтавського стоматологічного інститутів. Побудовано близько 100 нових гуртожитків [5]. Але, нажаль, ситуація з останніми все ще була досить напруженою. Згідно з довідкою ректора Харківського державного фармацевтичного інституту з 597 не місцевих студентів лише 120 були забезпечені гуртожитком [10, арк. 25].

Отже, потрапити до вищого навчального закладу в Радянській Україні було справою не з простих. Готуватися до вступних іспитів потрібно було заздалегідь та ретельно, але і це не давало гарантії вступу, адже конкурс був загалом дуже великий. Крім того, зміни у правилах вступу ускладнили життя тим дітям, які напрацьовували за шкільні роки золоті та срібні медалі, але залишили привілеї за робітничою молоді, яка вже мала досвід у тій чи іншій сфері.

Література

1. Гаврилов О. Нові правила прийому у вузи і технікуми / О. Гаврилов // Молода гвардія. – Луганськ. – 1965. – № 45 (1266). – 13 квітня.
2. Постановление Совмина СССР от 28.05.1958 N 581 «О частичном изменении порядка приема в высшие учебные заведения СССР». – Режим доступу: <https://ipravo.info/sssrlaw9/630.htm>
3. Постановление СНК СССР от 30.05.1945 N 1247 «Об утверждении Положения о золотой и серебряной медалях и образцов аттестата зрелости для оканчивающих среднюю школу». – Режим доступу: <http://sssr.regnews.org/doc/rq/rf.htm>
4. Христофорова В. Запрошуємо в країну знань / В. Христофорова // Молодь України. – Київ. – 1971. – № 141. – 17 липня.
5. Зуєва Л. Нелегка ти, шапка абітурієнта / Л. Зуєва // Радянська Україна. – 1970. – № 186. – 13 серпня.
6. Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: зб. докум. матер. / [редкол.: проф. М.В. Поляков (голова) та ін]. – Д.: Лыра, 2013. – Т. I. – 652 с.
7. Хоменко Н.М. Повсякденне життя студентської молоді України (1950 - 1960-ті рр.) : Дис. ... Канд. Іст. Наук № 07.00.01 / Н.М. Хоменко, 2008. - 263 с.

8. Державний архів Харківської області (ДХАО, м. Харків) Ф. Р. 6067. Харьковский институт искусств. Статистические отчеты о распределении студентов по курсам и специальностям, о движении численности студентов за 1965-1966 учебный год. Опис. 2, Справа №8 – 6 л.

9. Державний архів Харківської області (ДХАО, м. Харків) Ф. Р. 6067. Харьковский институт искусств. Статистические отчеты о распределении студентов по курсам и специальностям, о движении численности студентов за 1969-1970 учебный год. Опис. 2, Справа №116 – 4 л.

10. Державний архів Харківської області (ДХАО, м. Харків) Ф. Р. 4093.. Опис. 9, Харківський державний фармацевтичний інститут. Материали об учебно-методической и воспитательной работе о контингенте студентов в институте (приказы, планы, справки) Справа №13 – 31 л.

УДК 94(477.74) «17/18»

Волоніць В. С.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ МІСТА ОДЕСИ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XVIII - ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Наприкінці XVIII ст. в Західній Європі відчувалася нестача зерна, що спонукало до пошуку нових джерел постачання. Ріст населення, соціальні зміни, урбанізаційні процеси, несприятливі погодні умови зумовили ріст попиту на зерно в Європі. Пошуки зернових районів призвели до виникнення інтегрованого світового ринку зерна, провідне місце на якому посіла Одеса. Місто, де розбудовувалося портове господарство, а також територіальна близькість до зернопостачальних районів привертало увагу представників іноземних торгових кіл.

Майже з перших років свого існування економіка Одеси була орієнтована на міжнародну торгівлю. У Рескрипті Катерини II від 27 травня 1794 р. про заснування міста Одеси вже йшлося про карантин: «Желая распространить торговлю Российскую на Черное море и уважая выгодное положение Гаджибея... признали Мы нужным устроить такую военную гавань купно с пристанью для купеческих судов», «Устройство в сем месте таможни и карантин почитаем Мы необходимым, а потому и не оставьте поднести штаты оных к Нашему утверждению со сметами, потребными для таможенных и карантинных строений» [1]. 17 липня 1794 р. було затверджено Штат Гаджибейського карантину й портової митниці [2]. Іменним указом від 7 липня 1803 році в Одесі був започатковано карантин [3].

Близькість до зернових районів Півдня України, вдале розташування, можливість транспортування обумовило стратегічне значення міста в економічному житті імперії XIX ст.

Зернова криза в Європі наприкінці XVIII на початку XIX ст., неврожаї 1804 р. які були зафіксовані в Італії, Іспанії та інших країнах середземноморського регіону спричинили зростання попиту на російську пшеницю. Південь України починає спеціалізуватися на експорті зерна на міжнародні ринки. У 1805 р. загальний експорт пшениці через південноросійські порти становив 60%, з яких 46% припадало на Одесу [4, с.311].

Таким чином Південь України та місто Одеса зокрема стають центром економічного тяжіння торговельних ініціатив готчасної господарської еліти. Формується нова чорноморсько-азовська економічна система орієнтована на світовий ринок. Утім, існували й труднощі, передусім щодо технічного забезпечення вдалого функціонування міжнародної торгівлі. Це, у першу чергу, стосувалося повільного руху суден. Означений фактор тривалий час перешкоджав конкурентній боротьбі з рівними за родючістю, але віддаленими районами світу – США, Канадою, Аргентиною.

Водночас торговельні можливості купців та прибутковість операцій з купівлі-продажу зерна в значній мірі залежали від змін у міжнародній економіці. Часті війни, які спалахували в середземноморсько-чорноморському регіоні, впливали на баланс експортно-імпорتنих операцій через стимулювання або уповільнення торгів; торгівля не припинялась, хоча спостерігалось зниження прибутковості.

З початком російсько-турецької війни 1806–1812 рр. вивіз зерна з південних портів значно скорочується. На розвиток торгівлі негативно вплинула участь Росії з 1807 р. у континентальній блокаді. Умови блокади істотно скоротили хлібноекспортні операції та завдали значних фінансових втрат основним зерноторгівцям й засвідчили про цілковиту залежність регіону від торгівлі збіжжям. Такий стан речей зумовив початок активних дій на шляху збереження торгових ініціатив з боку новоросійського генерал-губернатора Дюка де Рішельє, який повідомляв уряд про загрозу розорення краю. Утім, намагання Рішельє не зустріли адекватної реакції з боку імперських правлячих кіл.

Негативний вплив на розвиток одеської торгівлі справляли окремі рішення імперського уряду, який заборонив експорт зерна до Константинополя, сподіваючись, таким чином, завдати туркам шкоди. Однак Туреччина знайшла інші канали постачання продовольства – з Єгипту, Кіпру, Сицилії; натомість в Одесі почалася економічна депресія.

Війна з Туреччиною тривала, і турки або зовсім не пропускали судна через протоки, або стягували велику плату, яка сягала 30 тис. пістрів за кожне судно, що прямувало до російських портів. Царським

указом від 13 лютого 1810 р. було заборонено вивіз хліба з усіх чорноморських та азовських портів. Проте цей указ збурих поміщиків, інтереси яких були порушені, і саме завдяки їхнім наполегливим вимогам, які знайшли відгук у Петербурзі, уже 19 травня 1811 р., не зважаючи на війну з Туреччиною, було видано новий указ, який поновив експорт хліба [5].

Події 1812 р., суттєво змінювали кон'юнктуру міжнародної торгівлі. Несприятливі кліматичні умови (інтенсивні зливи) знищили хлібні поля Західної Європи. Значний попит на хліб на зовнішньому ринку, тимчасове скасування митних обмежень в Англії та Франції дали потужний поштовх російському експорту хліба. Воєнні події завдали збитків європейському виробництву і призвели до виснаження місцевих продовольчих запасів. Загроза голоду спонукала підприємливих купців до пошуку хліба в чорноморському регіоні. У 1817 р. Одеса відвантажила для Заходу майже 1,5 млн чвертей пшениці. Ціна за чверть пшениці в Одесі у 1816 р. становила 45 руб., а згодом – вже 52 руб. Утім, у наступні роки ціна на збіжжя різко впала до 10 руб. 21 коп. (у 1817 р.), до 4 руб. 62 коп. (у 1819 р.), а нашість сарани та епідемії спричинили зниження врожайності впродовж десятиліття [6].

Саме в роки зростання експортних можливостей міста-порту постало питання про надання Одесі прав порто-франко. Вільний порт (порто-франко) користується правом безмитного ввезення і вивозу товарів або має сприятливі митні правила. Царським маніфестом Олександра I від 16 квітня 1817 р. Одесі були надані права порто-франко на 30 років [7].

Проте реально цей режим був впроваджений через два роки після видання документу. Маніфест дозволяв вільний від митного огляду та безмитний ввіз до Одеси всіх іноземних товарів, в тому числі і тих, що були заборонені тарифом 1816 р. Товари, що вивозилися з Одеси, повинні були обкладатися звичайним митом. Заборонені тарифом товари, крім тих, які продавалися в Одесі, призначалися для транзитної торгівлі. Єдиним винятком у вільному, безмитному ввозі в Одесу товарів на основі порто-франко були горілка, архіпелазькі вина та інші алкогольні напої. З 1817 р. (до 1841 р.) мито на вина збільшилося на 300%, порівняно з тарифом 1816 р. Були створені дві митні застави, через які повинні проходили всі товари на шляху в глибокі країни [8].

Зазначимо, що впровадження режиму порто-франко сприяло залученню в Одесу капіталів, швидкій розбудові міста та порту, розвитку торгових зв'язків. Саме тому одеська влада звернулася з клопотанням до уряду про продовження терміну дії режиму порто-франко. Це право було надане іменним указом від 6 липня 1849 р. (продовжене на 5 років, до 15 серпня 1854 р.). Мито з іноземних товарів збільшувалося з 1/5 до 2/5 привізного мита. За винятком виноградних вин, цукру, чаю, з яких стягувалося 3/5, а також тютюну, міцних напоїв (ром, горілка, французька горілка), з яких мито сплачувалося у повному обсязі [9].

У подальшому термін було продовжено ще на 3 роки. Кримська війна (1853–1856 рр.) вплинула на умови торгівлі, але не зменшила зацікавленість ділових кіл у збереженні митного режиму. Уже в лютому 1856 р. Одеська комерційна рада звернулася з клопотанням про продовження терміну дії порто-франко в Одесі на 25 років. Прохання ради було відхилено і вже червневим положенням Комітету міністрів 1857 р. на Одесу було розповсюджено чинність Загального митного тарифу. Усі іноземні товари, які залишалися у місті, були обкладені повним тарифним митом або передбачався їх вивіз за кордон протягом року. Ті ж товари які залишалися в Одесі повинні бути внесені до загального списку та надані начальнику одеського митного округу для стягнення мита за новими тарифами [10].

Таким чином, приєднання до Росії Чорноморського узбережжя в останній чверті XVIII ст. відкрило широкі можливості для збуту на зовнішній ринок сільськогосподарської продукції з південних, південно-західних та південно-східних районів країни через Одеський порт. Саме це й обумовило стратегічне значення міста в економічному житті імперії першої половини XIX ст. Комерційна привабливість міста ще більше зросла після отримання Одесою статусу порто-франко.

Література

1. Полное собрание законов Российской империи. СПб : Тип. II Отделения Собственной Его императорского величества канцелярии, 1830. Т. 23. С. 514.
2. Там само. С. 539.
3. Полное собрание законов Российской империи. СПб : Тип. II Отделения Собственной Его императорского величества канцелярии, 1830. Т. 27. С. 724.
4. Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914. К.: Критика, 1999. С. 311.
5. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX века. Ростов-на Дону: Изд. Ростовского университета, 1963. С.145.
6. Там само. С. 179.
7. Полное собрание законов Российской империи. СПб : Тип. II Отделения Собственной Его императорского величества канцелярии, 1830. Т. 34. С. 208-211.
8. Герлігі П. Одеса. Історія міста. Київ: Критика, 1999. С.139.
9. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. СПб : Тип. II Отделения Собственной Его императорского величества канцелярии, 1850. Т. 24. С. 70.
10. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. СПб : Тип. II Отделения Собственной Его императорского величества канцелярии, 1850. Т. 30. С. 21.

РІВЕНЬ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ, ЯК СКЛАДОВА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ МЕТАЛУРГІВ УКРАЇНИ У 1893 – 1903 РР.

Структура повсякденного життя – різноманітна. Серед виробничого повсякдення особливе місце посідає травматизм на підприємстві. Кількість травмованих та частота нещасних випадків на металургійному заводі, якнайкраще демонструє умови праці та безпеку на виробництві. Рівень травматизму залежав не лише від зовнішніх факторів, а й від суб'єктивних чинників.

Вивченням умов праці робітництва Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX займались: Е. Крузе, Ю. Кир'янов, В. Пажитнов, О. Парасунько, В. Сугак, Ф. Лось та ін. Праці мають узагальнюючий характер, розглядають загалом умови праці робітників. Рівень виробничого травматизму на металургійних підприємствах України останньої третини XIX – на початку XX ст. висвітлений уривчато.

У 1893 р. був прийнятий Статут про промисловість. Він на законодавчому рівні врегулював питання праці робітників на промислових підприємствах. У 1913 р. він був трансформований у Статут про промислову працю. Саме в цих збірках законодавчих документів можна віднайти норми, які регулювали питання охорони праці, в тому числі й на гірнізаводських підприємствах.

Бурхливий розвиток металургійної промисловості наприкінці XIX ст., будівництво нових заводів призвело до зростання кількості робітничого люду. Найчастіше це були так звані «сезонні робітники», а саме селяни, які після закінчення польових робіт шукали додатковий дохід. Вони не мали достатньої професійної підготовки, через це вони були найбільш уразливі до отримання травм на виробництві.

Умови роботи на металургійних заводах були важкими. Робочий день був 12-14 годин на добу. Через втому робітники втрачали пильність та були вкрай уразливими. Недотримання правил безпеки, погана організованість охорони праці на підприємствах металургійної галузі, призвело до того, що травматичні випадки траплялися частіше. Нерідкими були й летальні інциденти [4, С.31]. Дослідник О. Парасунько на основі аналізу статистичних даних металургійних підприємств в Україні за 1893 р. й 1899 р. дійшов висновку, що за цей час кількість робітників зросла з 15 тис. до 49 тис., в той же час збільшилась й кількість травмованих на виробництві з 49 чол. до 617 чол. Тобто, у 12 разів. На думку О. Парасунько таке зростання травматизму обумовлено розширенням індустріального виробництва та погіршенням умов праці [1, с. 203–206].

За допомогою даних Статистичного Бюро Ради З'їзду гірничопромисловців Півдня Росії можна простежити динаміку зростання кількості робітників до кількості нещасних випадків на виробництві:

Рік	Кількість робітників	Кількість нещасних випадків		
		травма	смерть	загальна кількість
1893	15 053	29	8	37
1894	17 536	59	14	19
1895	16 706	65	16	81
1896	15 906	101	26	127
1897	32 901	273	33	296
1898	45 494	431	69	500
1899	49 108	547	70	617
1900	53 694	5 292	61	5 353
1901	48 846	3 416	55	3 471
1903	35 770	3 498	37	3 535

Отже, по-перше, ми бачимо зростання кількості робітників (див. діаграму 1). Особливий сплеск спостерігаємо після 1897 р. Саме в цей рік були відкриті наступні заводи: Керченський завод Брянського товариства, Кременчуцький приватний завод панів Крахтів, Нікополь-Маріупольський завод Нікополь-Маріупольського гірничого та металургійного товариства та Петрівський Російсько-Бельгійського металургійного товариства. До 1900 р. ще відкрили Кадіївський завод Південно-Російського Дніпровського металургійного товариства, «Російський Провіданс» Бельгійського акціонерного товариства, Ольховський чавунно-плавильний завод Ольховського металургійного товариства, Краматорський та Макіївський металургійні заводи.

По-друге, після 1900 р. спостерігається суттєве зростання кількості нещасних випадків (див. діаграму 2). З 37 до 5 353 увічених робітників за рік. Таке суттєве зростання можна пояснити тим, що у 1900 р. був виданий «Наказ чинам фабричної інспекції», який зобов'язав промислові підприємства вести книгу для фіксування усіх нещасних випадків на виробництві [2, С.96].

Таким чином, рівень виробничого травматизму був вкрай високим. Кількість нещасних випадків на підприємствах металургійної промисловості України зростала непропорційно кількості робітників. Якщо у період з 1893 р. по 1899 р. кількість робітників зросла у 3 рази, то кількість нещасних випадків збільшилась більш ніж у 10 разів. Це можна пояснити низькою професійною підготовкою робітників, недотриманням правил безпеки, а також недодержанням роботодавцями санітарно-гігієнічних умов праці.

Література

1. Парасунько О. Положение и борьба рабочего класса Украины (60-90 годы XIX в.). К.: Изд-во АН УССР. 1963. 452 с.
2. Сборник законов, распоряжений и разъяснений по вопросам русского фабричного законодательства / сост. М. Балабанов. Санкт-Петербург, 1909. 272 с.
3. Статистичка несчастных случаев в горной и горнозаводской промышленности южной России. Харьков, 1903. 21 с.
4. Сугак В. Виробничий травматизм промислових робітників Південної України другої половини XIX – початку XX ст. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2014. Вип. 1. Ч. 2. С. 31–34.

УДК 94(477.62-2МАР)"1909"

Коробка В.М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

Коробка Ю.В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

МАРІУПОЛЬ 1909: ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ ПЛЮС ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ МІСТА

Наприкінці XIX – на початку XX ст. Маріуполь, як й інші міста промислово розвинутих губерній України, більшою або меншою мірою акумулював та інтегрував історичні досягнення тогочасного людства, які отримали можливість розповсюдження через імперські політичні та соціально-економічні фільтри. Промисловий переворот, промислове зростання, розширення торгівлі, урбанізація, з її, з-поміж іншого, поширенням і опануванням міського способу життя, а також тогочасних технічних і культурних

досягнень знайшли вияв тут у будівництві електростанції, влаштуванні електричного освітлення окремих вулиць та приватних будинків, застосуванні електроенергії для забезпечення функціонування міського водопроводу та приватних підприємств.

Вихідний момент електрифікації міста та міського господарства знайшов відображення у науково-популярному викладі – «Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века» (Мариуполь, 2006) [6, с. 119, 121]. На думку авторів цього вельми корисного видання, мариупольська міська електростанція стала до ладу в 1908 р. [6, с. 121].

Мета нашого розгляду полягає у з'ясуванні обставин будівництва мариупольської міської електростанції та першої масштабної електрифікації міста.

Із самого початку використання в м. Мариуполі електроенергії в промислових чи побутових цілях її джерелом були приватні електростанції. Наприкінці XIX ст. Мариупольська міська дума формулює кілька програм розвитку міського господарства на більш чи менш віддалену перспективу, зокрема влаштування електричного освітлення, трамвая, а також водопроводу [2, с. 222]. Вивчення можливостей втілення задуманого було доручено спеціально обраній комісії міської думи. Саме в доповіді цієї комісії, яка була проголошена на думському засіданні 26 листопада 1899 р., йшлося про влаштування «електричних станцій» і виділення для них ділянок землі [2, с. 231].

Ключовою проблемою будівництва електротехнічного підприємства були дуже обмежені можливості його фінансування. Лише 24 травня 1906 р. міська дума ухвалила рішення запозичити в одній із кредитних установ або у приватної особи необхідну суму грошей на потреби влаштування електричного освітлення та водопроводу [3, с. 122].

Відповідно до закону вищезазначене рішення Мариупольської міської думи щодо позики було затверджено міністром внутрішніх справ. Про це міського голову поінформував Катеринославський губернатор у лютому 1907 р. [4, с. 123]. Так було включено «зелене світло» активізації всієї роботи із влаштування важливих об'єктів міського господарства – електричного освітлення та міського водопроводу. Натхненна міністерською санкцією, міська дума 13 квітня 1907 р. відкритим голосуванням обрала спеціальну комісію з влаштування в Мариуполі електричного освітлення та водопроводу з числа найбільш впливових гласних у якості дорадчого та підготовчого органу при управі [5, с. 89].

17 січня 1908 р. газета «Мариупольская жизнь» повідомила, що міська управа почала переговори з Харківським земельним банком про позику грошей задля влаштування в місті електричного освітлення, проект якого надіслано на затвердження в міністерство внутрішніх справ [7]. Із повідомлення тієї ж «Мариупольской жизни» від 14 березня 1908 р. дізнаємось, про доповідь створеної міською думою комісії на чолі з міським головою Іваном Поповим [8] і про те, що влаштування електричного освітлення здійснюється за проектом професора В.В. Дмитрієва. Втілювати проект бралися декілька фірм, але комісія, управа й, у решті-решт, дума зупинили вибір на фірмі Шильдгауера [9].

Перша міська електростанція влаштовувалась передбачливо біля головного джерела води, мала, з-поміж іншого, спеціальне приміщення, де були змонтовані та безпосередньо з'єднані з електромоторами 3 насоси, необхідні для функціонування водопроводу [1, с. 175]. Вода з природного джерела «Великий фонтан» за допомогою цих насосів по трубах піднімалася вгору (у верхню частину міста) в спеціальні резервуари й водонапірну вежу, а звідти самопливом надходила до водорозбірних будок на вулицях міста та в будинки мариупольців. Слідкуючи за газетною хронікою, можна встановити, що всі кам'яні роботи із спорудження електростанції мали бути завершені до 15 липня 1908 р. [10]. І, нарешті, 4 січня 1909 р. в «Мариупольской жизни» з'явилось оголошення Мариупольської управи про те, що з початку 1909 р. «открыто действие» міської електричної станції [11].

20 січня 1909 р. за повідомленням міської газети, як написано в дописі, на підставі «достовірних джерел», влаштування електричного освітлення наближалось до завершення. Останнім терміном закінчення всіх робіт, як повідомляла «Мариупольская жизнь», рахують 25 – 26 січня, у ці ж числа електрику отримують і приватні абоненти [12]. Тож, січень 1909 р. можна визначити часом народження міської електростанції та міського електричного освітлення.

Загальна вартість міської електростанції – вартість будівель, влаштування вуличної мережі, приєднання приватних абонентів, реманент станції – складала 227799,25 руб., а із витратами, пов'язаними з реалізацією позики – 258823,08 руб. [14, с. 114]. У 1914 р. Мариуполь освітлювали 686 електричних ліхтарів [13, с. 113].

Отже, мариупольська міська електростанція будувалась за ініціативою та під неослабним контролем установ громадського управління – думи, управи та спеціальних комісій на чолі з міським головою. З огляду на всі відомі проекти мариупольського міського самоврядування будівництво електростанції було одним із найуспішніших втілених його задумів. Електростанція забезпечувала електричне освітлення міста, була підприємством, що працювало на потреби міського господарства (водопровід). Її будівництво збагачувало багатогранність видів трудової діяльності та дозволяло тощо. З електростанцією, електричним освітленням окремих вулиць міста та водопроводом Мариуполь був доволі яскравим виявом урбанізаційних процесів та втілення промислового перевороту Східної України, яка перетворилася на один із найбільш розвинутих регіонів Російської імперії.

Література

1. Водопроводы русских городов / Сост. Ф.А. Данилов. – М.: Тип. «Печатное дело» Ф.Я. Бурче, 1913. – Вып. 2. – 274 с.
2. Журналы очередных и чрезвычайных заседаний Мариупольской городской думы за 1899 г. с приложениями. – Мариуполь: Тип. Д.И. Бабенко, 1900. – 247 с.
3. Журналы очередных и чрезвычайных заседаний Мариупольской городской думы за 1906 г. – Мариуполь: Тип. С.А.Копкина, 1907. – 295 с.
4. Журналы очередных и чрезвычайных заседаний Мариупольской городской думы за 1907 г. – Мариуполь: Тип. Э.И.Гольдрин, 1908. – 340 с.
5. Коробка В. М. Заходи громадського управління Маріуполя із влаштування міського водопроводу // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2013. – №3(95). – С. 88 – 93.
6. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / [Р.П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашенко и др]: Изд.2-е измен. и доп. – Мариуполь: Рената, 2008. – 428 с.
7. Мариупольская жизнь. – 1908. – №424. – 17 января.
8. Мариупольская жизнь. – 1908. – №471. – 14 марта.
9. Мариупольская жизнь. – 1908. – №472. – 15 марта.
10. Мариупольская жизнь. – 1908. – №546. – 17 июня.
11. Мариупольская жизнь. – 1909. – №708. – 4 января.
12. Мариупольская жизнь. – 1909. – №720. – 20 января.
13. Молчанов В. Б. Развитие міст Донбасу у другій половині XIX – на початку XX ст. [Електронний ресурс] / В.Б. Молчанов // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2017. – Вип. 26. – С. 113. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Piu19-20_2017_26_9
14. Отчет Мариупольской городской управы о приходе и расходе городских сумм с приложениями за 1909 год. - Мариуполь: Электро-тип. Бр. Гольдрин, 1910. – 123 с.

УДК 94(477)"195"

Мельник А.М.

аспірантка кафедри історичних дисциплін

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК СКЛАДОВА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1950-Х РР.)

Невід'ємною складовою повсякденного життя робітників підприємств чорної металургії у першій половині 1950-х рр. була сфера послуг. Кожен день вони користувалися рядом житлово-комунальних послуг, до яких відносяться електроенергія, водопостачання, водовідведення, опалення, а також вивезення побутових відходів. Рівень та якість даних послуг впливали на здоров'я і вільний час металургів і членів їх сімей.

Найкраще оснащений всіма видами комунального благоустрою у першій половині 1950-х рр. був житловий фонд Мінчормету у Запорізькій області. Тут у 1952 р. було обладнано електричним освітленням 100% житлового фонду. Найнижчі показники з обладнання електричним освітленням були у Дніпропетровській області – 99,7% житлового фонду [9, с. 78]. Проте подекуди якість житлово-комунальних послуг перебувала на низькому рівні. Так, у селищі ім. Горького, де проживало багато робітників Маріупольського заводу ім. Ілліча, у 1955 р. у будинках було настільки погане освітлення, що складно було розпізнавати предмети, що знаходяться в кімнаті. У неділю електрику взагалі вимикали на цілий день [8, с.2].

У першій половині 1950-х рр. мережі водопостачання були розвинені слабо. У 1951 р. постачання населення околиць Дніпра та робітничих селищ водою здійснювали незадовільно. До того ж низькою була якість води. На третіх поверхах житлових будинків вода з'являлася лише в нічний час. У лівобережній частині міста, де мешкала значна кількість робітників підприємств чорної металургії, організоване водопостачання взагалі було відсутнім [14, арк. 170].

У Запорізькій області у 1952 р. водопроводом було обладнано близько 76% житлового фонду [9, с. 78], у Дніпропетровській – 62,7% [12, арк. 8], у Луганській (тоді – Ворошиловградській) – 46,5% [12, арк. 6], у Донецькій (тоді – Сталінській) – 46%. Гарячою водою у цьому ж році було забезпечено у Запорізької області 62% житлового фонду [9, с. 78], у Дніпропетровській – 6% [12, арк. 8], у Донецькій – 0,14% [12, арк. 35], у Луганській – 0,04% [9, с. 78].

У Луганську і Кам'янському у 1955 р. водопроводом було охоплено лише 30% території міста. За норми водопостачання на одну людину у 120 л на добу в Макіївці та Маріуполі припадало фактично лише 50 л [15, арк. 132]. Нестача питної води, зокрема в літній час, посилювалася тим, що промислові підприємства забирали для власних потреб значну кількість води з міських водопроводів [15, арк. 132-133]. Внаслідок недостатнього розвитку водопровідних мереж міське населення було змушене користуватися водою з водорозбірних колонок або з місцевих, часто забруднених, джерел [15, арк. 132].

Проте і водорозбірних колонок вистачало не всюди. Близько 100 сімей, які мешкали по вулиці Новотрубній міста Маріуполь, вимушені були ходити за водою на далеку відстань до водорозбірної колонки та довго стояти в черзі [6, с. 2].

У 1951 р. каналізація існувала у наступних містах: Горлівка [11, арк. 25], Дніпро [11, арк. 15], Донецьк, Єнакієво [11, арк. 25], Запоріжжя [11, арк. 18], Кам'янське [11, арк. 15], Краматорськ [11, арк. 25], Кривий Ріг [11, арк. 15], Луганськ [11, арк. 14], Маріуполь та Макіївка [11, арк. 25]. Однак її наявність не означала повного обладнання міста. Так, у Кам'янському водовідведення охоплювало 40% жилого фонду [14, арк.177], а в Кривому Розі – лише 1,6% [14, арк. 180].

У Запорізькій області у 1952 р. водовідведенням було обладнано 75% житлового фонду Мінчормету [9, с. 78], у Дніпропетровській – 58,7% [12, арк. 8], у Луганській – 44,4% [12, арк. 6], у Донецькій – 38,2% [9, с. 78].

Усі господарсько-фекальні води міста Дніпро, що досягали 70-80 тис. м³ на добу, без очистки скидали в річку Дніпро, що призводило до неможливості використання річки та пляжів через антисанітарні умови, а також до спалахів шлунково-кишкових захворювань. Подібний спосіб утилізації нечистот був характерним для Кам'янського [14, арк. 171] та Кривого Рогу [14, арк. 180].

У 1952 р. опалення житлового фонду Мінчормету здійснювали за допомогою центрального опалення чи теплофікації. Наявність газу у відомчому житлі підприємств чорної металургії була характерною лише для Донецької області – 7,4% житлового фонду. В Запорізькій області сумарна частка теплофікації і центрального опалення дорівнювала 75,2% житлового фонду [9, с. 78], у Дніпропетровській – 51,8% [12, арк. 8], у Донецькій – 35,2% [12, арк. 35]. Житловий фонд Луганської області мав лише центральне опалення – 36,4% [12, арк. 6].

У першій половині 1950-х рр. несвоєчасно видавали вугілля металургам Дніпровського заводу ім. Петровського [1, арк. 82], Костянтинівського заводу ім. Фрунзе [2, арк. 71], Нікопольського південно-трубного заводу [3, арк. 11]. Підприємства не надавали робітникам транспорту для доставки вугілля зі складів додому [1, арк. 39]. Металургам Запорізького зводу «Дніпроспецсталь» у 1953-1954 рр. відпускали вугілля, що було не придатним, ні для опалення, ні для посипання доріжок в ожеледицю [4, арк. 1, 36].

У 1952 р. існували перебої у постачанні дровами робітників Дніпровського заводу ім. Петровського [1, арк. 82]. За колективним договором 1955 р. металурги Маріупольського заводу ім. Ілліча мали право щоквартально отримували по 50 кг дров. Однак останні відпускали у значно більшій кількості іншим особам [7, с. 2].

Стан забезпечення металургів таким видом благоустрою як опалення яскраво характеризує виступ товариша Пілюкова у 1954 р. на IV заводській профспілковій конференції Запорізького заводу «Дніпроспецсталь»: «Я, член профсоюзу с 1934 года и никакой помощи от нашего союза не получил. Я состою членом союза только потому, в случае заболелю, чтобы мне платили больничные. На заводе нет заботы о рабочих. Я работаю более 30 лет и никто ко мне не пришел и не узнал, как я живу. Отопления в моей квартире нет. Батареи не греют. Семья моя вся простудилась. Жену забрали в больницу с воспалением легких» [4, арк. 1].

Для підтримання нормального санітарного стану міста у 1951 р. у Дніпрі були наявними 7 сміттевозів [10, арк. 7], у Запоріжжі – 4 [10, арк. 11], у Кам'янському – 2, у Кривому Розі – 1, у Нікополі – 3 [10, арк. 7]. У містах Горлівка, Дружківка, Єнакієво, Краматорськ, Макіївка та Маріуполь комунальний транспорт взагалі був відсутнім [10, арк. 21], тому вивезення сміття здійснював лише транспорт підприємств. Внаслідок нерегулярного його вивезення у 1951 р. сміттєві баки робітничого селища Маріупольського заводу ім. Ілліча були переповнені [5, с. 2]. У 1952 р. в містах Запоріжжя та Нікополь існували великі скупчення сміття. У жилих кварталах, особливо в зруйнованих будівлях виникали самовільні звалища [13, арк. 35]. До того ж чим далі від центру міста, тим більше проблема набувала гостроти [5, с. 2]. Погано здійснювали очистку від сміття домоволодінь підприємств у 1954 р. у містах Дніпро, Кам'янське і Кривий Ріг [2, арк. 118].

Таким чином, для першої половини 1950-х рр. були характерними низький рівень та якість житлово-комунальних послуг, що негативно позначалося на здоров'ї металургів і членів їх сімей. Значна частина робітників просто не мала можливості користуватися даними послугами через їх відсутність. Наявною була проблема забезпечення населення водою, що подекуди відіймало вільний час робітників і змушувало користуватися водою з забруднених джерел. Скидання у водоймища господарсько-фекальних вод без очистки призводило до спалахів шлунково-кишкових захворювань. Існувала проблема надання палива металургам. Через недостатню кількість комунального транспорту відбувалися перебої з вивезенням сміття.

Література

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. 2146. Оп. 3. Спр. 36. Арк. 208.
2. ДАДО. Ф. 4243. Оп. 1. Спр. 260. Арк. 260.
3. ДАДО. Ф. 4443. Оп. 2. Спр. 18. Арк. 53.
4. Державний архів Запорізької області. Ф. 2463. Оп. 5. Спр. 37. Арк. 48.
5. Ильичевец. 1951. 25 августа. № 41
6. Ильичевец. 1955. 23 июля. № 59

7. Ильичевец. 1955. 17 сентября. № 75
8. Ильичевец. 1955. 30 ноября. № 96
9. Мельник А. М. Житлова проблема як складова повсякденного життя робітників підприємств чорної металургії УРСР (1950–1960-і рр.) // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ : «Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 128 (1). С. 76-80.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 582. Оп. 12. Спр. 360. Арк. 84.
11. ЦДАВО України. Ф. 582. Оп. 12. Спр. 364. Арк. 51.
12. ЦДАВО України. Ф. 582. Оп. 12. Спр. 433. Арк. 50.
13. ЦДАВО України. Ф. 582. Оп. 12. Спр. 2537. Арк. 35.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 30. Спр. 2619. Арк. 220.
15. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 31. Спр. 193. Арк. 236.

УДК 94(477.62-2)''189/191''

Новікова С. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

ПЕРША ПРОФСІЛКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБІТНИКІВ МАРІУПОЛЯ

На межі ХІХ – ХХ ст. завдяки відкриттю нового морського порту, двох великих за мірками того часу металургійних заводів («Никополь» та «Русский Провиданс»), підведенню залізничних шляхів, Маріуполь швидко перетворився на великий промисловий центр Півдня Російської імперії. У місті лише за два десятиліття майже в два рази зросла чисельність населення, значна частина якого працювала на вищезгаданих підприємствах. Умови праці та життя робітників підприємств міста були нелегкими. Для захисту своїх інтересів вони почали створювати профспілкові організації. Першою з них можна вважати артіль стівадорів, що виникла на першому великому підприємстві міста – у морському порту.

Маріупольський морський порт, який почав діяти у 1889 р, був обладнаний усіма необхідними механізмами, які значно прискорювали і здешевлювали завантаження суден. У порту працювали два вагоноперекидачі, дві естакади, елеватор, гідравлічний кран, центральна гідравлічна станція. Встановлені парові споруди були розраховані на вантажообіг в 20 млн. пудів. Але вже до часу закінчення робіт вантажообіг нового порту істотно перевищив заплановані норми. Довелося терміново збільшити причальну лінію за допомогою побудови спеціальних дерев'яних пристаней уздовж молів. Але і після цього Маріупольський порт не в змозі був задовольнити вантажообіг, який в 1896 р. вдвічі перевищив його пропускну здатність [1].

Незважаючи на технічні вдосконалення, в порту повсюдно використовувалася праця вантажників, яка все одно залишалася значно дешевшою, ніж навантаження з використанням механізмів. Нелегке життя маріупольських портових вантажників було відображено в замітках, які публікувалися на сторінках газети «Приазовский край», що виходила в Ростові-на-Дону. Ось одна з них:

«Портовья свѣдѣнія. – На зимовку остались въ маріупольскомъ портѣ, по имѣющимъ у насъ свѣдѣніямъ, шесть пароходо́въ пассажирскихъ, грузовыхъ же, въ томъ числѣ заграничныхъ, нынѣ въ портѣ находится тоже шесть и нѣкоторые изъ нихъ нагружаются пшеницей. Передъ окончаніемъ навигаціи въ маріупольскомъ портѣ въ настоящее время замѣчается сильная дѣятельность по нагрузкѣ паровыхъ судовъ и выгрузкѣ съ нихъ полученныхъ товаровъ, что служитъ, пока что, большою поддержкою маріупольскому чернорабочему люду, получающему «за сходку» 50 коп., а дѣлая обыкновенно, въ день три сходки – этотъ людь теперь зарабатываетъ по 1р. 50 коп. въ день. Пока-то, какъ видно, – благодать, но что-то скажетъ мѣстному чернорабочему люду, съ закрытіемъ навигаціи, а она уже такъ близко – холодная и, пожалуй, голодная зимушка?» [2].

Щоб захистити свої інтереси і зробити свою працю більш продуктивною, маріупольські портові вантажники в 1890-і рр. об'єдналися в артіль стівадорів (спотворене від «стівідор» – англ. Stevedore, ісп. Estivadore, estivar – укладати вантаж – морський термін – особа, яка займається навантаженням і розвантаженням суден в закордонних портах») [3].

Це була перша і офіційно затверджена професійна організація робітників у Маріуполі, з усією необхідною документацією, яка ретельно оформлювалася. Її створили жителі Слобідки – одного з міських районів, що знаходився в безпосередній близькості як від старого, так і від нового портів. Часто маріупольським стівадорам доводилося відстоювати свої інтереси в суді, оскільки агенти-перекладачі з іноземних суден їх часто обраховували. До того ж ці агенти, які були посередниками між капітанами іноземних кораблів і вантажниками, постійно підривали артільний бізнес, оскільки вважали за краще набирати некваліфікованих робітників для розвантаження або завантаження суден в навколишніх селах. Праця таких робітників була вкрай дешевою і їх можна було безкарно обраховувати.

Вантажники Маріупольського порту одними з перших в місті почали відстоювати свої права. Перші виступи портових робітників пройшли в серпні і вересні 1904 р. Вони були викликані важкими умовами праці та низькою оплатою. Порт призупинив роботу майже на півмісяця. Щоб не нести збитків, адміністрація порту пішла на поступки і погодилася підвищити портовим вантажникам зарплату [4].

У роки першої російської революції 1905 – 1907 рр. маріупольські портові робітники брали участь в ряді страйків. Перший з них проходив 21 – 24 березня 1905 р. У ньому брало участь понад 1000 осіб. Робота порту повністю зупинилася. Страйкуючі вимагали переглянути трудове законодавство, встановити 8-годинний робочий день, дозволити вільне створення робочих спілок і проведення робочих свят. Для наведення порядку влада викликала козацьку сотню зі станиці Алмазна, але вимоги страйкуючих все ж таки частково задовольнили. У другому страйку, який відбувся 20 квітня 1905 р., брало участь близько 500 робітників Маріупольського порту [5].

12 червня 1906 р. почався багатоденний страйк робітників Маріупольського порту, які вимагали підвищення заробітної плати [6]. 13 червня 1907 р. черговий страйк робітників Маріупольського порту був придушений військами [7].

Незважаючи на всі спроби захистити свої права, на початку 1910-х рр. умови праці портових робітників залишалися вкрай важкими: робочий день починався о шостій годині ранку і тривав 12 годин. Заробіток не перевищував 1 – 1,5 руб. на день. Праця жінок та підлітків оплачувався в два рази дешевше. За найменшу провину підрядники стягували з робочих різні штрафи і побори. Житлові умови були гнітючими: тісні і брудні бараки або землянки, в яких люди спали на підлозі [8].

Таким був перший досвід створення та діяльності профспілкової організації у Маріуполі.

Література

1. Лисовский М.Л. Мариупольский порт. Постройка и оборудование // Материалы для описания русских портов и история их сооружения.– С. – Петербург: Типография Министерства путей сообщения, 1896. – С. 20.

2. Портовые сведения // Приазовский край. – 1891. – 13 ноября.

3. Стивидор // Новый словарь иностранных слов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/48080/стивидор

4. Гаврилюк А. Мариупольская таможня в действии. – Донецк: «Каштан», 2004. – С.114.

5. Гаврилюк А. Мариупольская таможня в действии. – Донецк: «Каштан», 2004. – С.115.

6. Мариупольский хронограф: 1905 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old-mariupol.com.ua/mariupolskij-xronograf-1905-god/>

7. Мариупольский хронограф: 1907 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old-mariupol.com.ua/mariupolskij-xronograf-1907-god/>

8. Конторович Н.Л. О частных ночлежках и сети ночлежно-продовольственных пунктов // Труды XI-го губернского съезда земских врачей и представителей земских учреждений Екатеринославской губернии 20 – 29 марта 1914. – Т. IV. – Екатеринослав, 1914. – С. 139.

УДК 001.814.001.33"157/164":271.5 (4-11)(043)

Папазова А. В.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історичних дисциплін

ІНФОРМАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ СКАРГ – ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Орден єзуїтів був провідником європейських цінностей в українські землі. Його діяльність, з одного боку, сприяла поширенню освіти в регіоні, а з іншого, внаслідок виконання завдань католицької церкви, певним чином призвела до релігійного конфлікту. Про це свідчать, у тому числі скарги населення регіону на діяльність єзуїтських школярів і домів – колегіумів і шкіл. Однак інформативні можливості скарг як джерел, які висвітлюють проблему, докладно не вивчені. Тому так важливо розглянути можливості цих документів для розкриття явищ і процесів, причин та наслідків подій в регіоні.

Мета публікації – проаналізувати інформативні можливості скарг – джерел з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст.

Джерельну базу проблеми вивчало не так багато дослідників, а предметом спеціального вивчення зазначена тема майже зовсім не була. Є окремі поодинокі статті чи частини праць, що містять аналіз підгруп документів, до яких належать і скарги [1, с. 15-23; 2, с. 134-140; 3, с. 13-14; 4, с. 71; 5, с. 80; 6, с.116-118]. Проте скарги в них згадуються, переважно, лише для підтвердження думок дослідників з певної теми.

Найбільш численні скарги на єзуїтів і вихованців їхніх колегіумів із боку православного населення. Так, наприклад, школярі Львівської єзуїтської школи хапали учнів православних братських шкіл, віднімали

в них зібрану милостиною, брали в кайдани і били. Влада від суду ухилялася [7, с. 634]. Сутички єзуїтських вихованців з учнями інших шкіл, бійки, суперечки, приставання до перехожих, церковних процесій зафіксовані так само в місті Ярослав [8, с. 114]. Багато подібних випадків відомі завдяки скаргам. Красномовною є скарга вірменської громади м. Львова від 1 березня 1636 року, в якій вірмени скаржилися на єзуїтський колегіум за погром і побиття вірменського населення: «...студенти ходять бандою і як з нами, так і з нашою молоддю починають бійку, нехтують нас і кричать на нас, як на босяків...» [9, с. 247-248].

У Луцьку подібні конфлікти відбувалися доволі часто. Скаржилися не лише міщани та шляхта, а й посадові особи. Так, 11 серпня 1634 року зареєстрована скарга луцьких православних шляхтичів і міщан на служителів і студентів Луцького єзуїтського колегіуму за дворазовий збройний напад на Луцький православний братський монастир, руйнування й пограбування монастирської церкви, школи, шпиталю, будинків, убивства й побиття православних міщан і ченців [10, с. 138-142]. Скарга від імені православних мешканців воєводства Волинського від 21 серпня 1634 року розповідає про дворазовий напад студентів Луцького єзуїтського колегіуму на православний братський монастир, шпиталь, школу й приватні будинки православних мешканців Луцька (побої, грабунки, розорення, убивства), що засвідчені возними [11, с. 685-691]. Навіть Луцький війт Андрій Загоровський 30 травня 1634 року скаржився на побиття та грабунок, від яких постраждав особисто під час безладів, вчинених в Луцьку студентами єзуїтського колегіуму проти православних [12, с. 683]. Ці документи не лише дозволяють висвітлити та оцінити релігійну ситуацію в регіоні (роль в її змінах єзуїтів), а й розкрити особливості освітньо-виховної системи ордену.

Часто зустрічаються скарги з боку православного духовництва, зокрема, відомі скарги луцького духовництва. Конфлікт різних релігійних конфесій у регіоні був неминучий, але скарг на орден єзуїтів не так багато, як скарг на служителів католицької церкви взагалі [13, с. 70-255]. Одним тим самим днем 16 жовтня 1627 року зареєстровані дві скарги ченців Луцького братського монастиря. Перша про те, як студенти єзуїтського колегіуму захопили на вулиці монастирського півного шляхтича М. Мудринського, силою увели його в свою бурсу і жорстоко знущалися. Факт побиття був засвідчений возним [14, с. 590-591]. Друга повідомляє про те, що ректор і префект Луцького єзуїтського колегіуму задумали відібрати найкращих співаків хору братства. Для цього наслали численній натовп озброєних студентів на монастир. Студенти вдерлися в братську школу: били дітей, які там вчилися, глумилися над навчальними книгами, дралися з ченцями тощо. Ці факти також засвідчив возний [15, с. 592-596]. Документи складені так, щоб донести до влади усі подробиці інцидентів. Вони відкривають багато фактів діяльності братств і поведінки єзуїтських вихованців, певним чином висвітлюють ступінь участі в таких подіях керівників колегіуму, розкривають роль насильства в житті суспільства та ордену.

Скарги єзуїтів на православних також зустрічаються серед зазначеного виду документів. Проте вони не настільки численні, як скарги православних проти єзуїтів. В основному єзуїти скаржилися через інших осіб. Відомий документ від полоцького єзуїта Яна Філіповського на полоцьких схизматиків у місті: насміхаються над святими образами і псують їх. Єзуїт називає таку поведінку дурістю, а звинувачує в ній всіх полоцьких схизматиків, обіцяючи укласти більш розгорнуту скаргу [16, с. 368]. Скарга студентів єзуїтського колегіуму в Луцьку свідчить про нанесення їм побоїв ченцями братського Луцького монастиря [17, с. 584-585]. Правда ці побої були не настільки тяжкими, як побиття єзуїтськими студентами православних міщан. Скарга луцьких ксьондзів від 29 травня 1634 року на священників та ченців Луцького братського монастиря і деяких міщан свідчить про напад на студентів єзуїтського колегіуму (побиття та важкі рани) [18, с. 437]. Скарга луцьких ксьондзів від 31 серпня 1634 року на війта Андрія Загоровського та інших свідчить про напад на приватні дома вірних католицьких костелів в Луцьку (насильство і грабунок) [19, с. 684]. Зазначені документи дозволяють вивчити положення в суспільстві і методи членів ордену, простежити зміни у відносинах єзуїтів із місцевим населенням.

Отже, скарги різні за своїм значенням, характером, змістом. Але об'єднує їх намагання якомога ретельніше описати обставини нанесення фізичної та матеріальної шкоди. Вони певним чином розкривають багато аспектів діяльності ордену, цілі й методи роботи єзуїтів, характер взаємин, протистояння і співробітництва політичних і релігійних структур суспільства. Скарги не є одними з найбільш об'єктивних документів, бо виражають інтереси супротивників у боротьбі за церковне майно і вплив на населення у регіоні. Обидві сторони певним чином намагалися перебільшити нанесену шкоду. Але скарги є насиченими фактами документи, які свідчать про застосування насильницьких дій в регіоні через релігійні, соціальні та майнові конфлікти. Скарги дозволяють виявити причини появи та посилення соціальних та релігійних проблем, у тому числі, через діяльність єзуїтів. Вони можуть служити фактичним матеріалом для уточнення причин Національно-визвольної війни в українських землях середини XVII ст.

Література

1. Блинова Т.Б. Иезуиты в Белоруссии (Их роль в организации образования и просвещения). Гродно: ГрГУ, 2002. 425 с.
2. Опря А.В. Орден єзуїтів та його діяльність на українських землях у XVI – XVII ст. в сучасній українській історіографії // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. 2009. Т. 19. С. 134-140.

3. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. Львів: Свічадо, 2005. 340 с.
4. Папазова А.В. Класифікація історичних джерел з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. // Схід. Донецьк, 2016. № 6 (146). С. 65-69.
5. Папазова А.В. Чиканенко Д.С. Супротив населення діяльності ордену єзуїтів на українських землях наприкінці XVI – в першій половині XVII ст. // Вісник Маріупольського державного університету. Вип. 18. Серія: Історія. Політологія / Під заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь, 2017. С. 76-87.
6. Папазова А.В. Актові та діловодні джерела з історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. // Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2018. С. 116-118.
7. Карташов А.В. Очерки по истории русской церкви. В 2-х томах. М.: Наука, 1991. Т.1. 704 с.
8. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. С. 114.
9. Скарга вірменської громади на вірменського католицького єпископа і єзуїтську колегію // Соціальна боротьба в місті Львові в XVI - XVII ст. Збірник документів / Під ред. Я.П. Кіся. Львів: ЛДУ, 1961. С. 247-248.
10. Жалоба луцких православных шляхтичей и мещан на иезуитов, студентов и служителей луцкого иезуитского коллегиума. 11 августа (нов. ст. 21) 1634 г. // Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. В 3 т. М.: АН УССР, 1953. Т.1. С. 138-142.
11. Жалоба от имени православных обывателей воеводства Волынского. 1634 года, августа 21 // Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе: [В 37 т]. Киев, 1859-1914. Ч. 1. Т. 6: Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной Руси (1322-1648 г.). 1883. С. 685-691.
12. Жалоба войта Луцкого Андрея Загоровского. 1634 г., мая 30 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. VI. С. 683.
13. Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – поч. XVII ст.): Зб. док-в і мат-в). К.: Наукова думка, 1988. 288 с.
14. Жалоба монахов Луцкого братского монастыря. 1627 года, октября 16 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. 4 : Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной Руси (1322 - 1648). Киев, 1883. С.590-591.
15. Жалоба монахов Луцкого братского монастыря. 1627 года, октября 16 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. 4. С.592-596.
16. Жалоба полоцкого иезуита Яна Филиповского на всех полоцких схизматиков. 1643 г., сентября, 9 // Уния в документах: сб. статей / Сост. В.А. Теплова, З.И. Зуева. Минск: «Лучи Софии», 1997. С. 368.
17. Жалоба студентов иезуитского коллегиума в Луцке о нанесении им побоев монахами братского Луцкого монастыря. 1627, октябрь 9 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. 4. С. 584-585
18. Жалоба Луцких ксендзов на священников и монахов Луцкого братского монастыря и некоторых мещан. 1634 года, мая 29 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. 6. С. 680-683.
19. Жалоба ксендзов Луцких на войта Луцкого Андрея Загоровского и других о нападении на дома поданных костелов Луцких. 1634 года, мая 31 // Архив Юго-западной России. Ч. 1. Т. 6. С. 684.

УДК 37 (477.62-2) "186/191"

Папац А.С.

аспірантка кафедри історичних дисциплін

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ МАРІУПОЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Освіта має значний вплив на всі аспекти життя і діяльності країни, соціуму, людської цивілізації загалом. В умовах сучасної науково-технічної та інформаційної революції освіта функціонує як складний соціально-економічний організм, який відіграє провідну роль у прогресі людства. Вона є однією з найвагоміших галузей трудової і пізнавальної життєдіяльності. Збереження здобутків національної культури дає можливість відкрити нову перспективу духовної консолідації українців.

У другій половині XIX – на початку XX ст. відбулися значні зміни у сфері освіти. Сформувалась багатоступенева система народної освіти, яка складалась з учбових закладів різних розрядів, які давали початкову, середню, спеціальну та вищу освіту, що існує і зараз.

Тема освіти доволі не вивчена у нашому місті. Але відомості ми можемо знайти у праці Л. Яруцького, колективній праці мариупольських істориків-краєзнавців «Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века», «Весь Мариуполь. Путеводитель», на сайті «Старий Мариуполь». Метою статті є – розкрити які існували заклади середньої освіти у нашому місті у пореформений період.

Друга половина XIX-початок XX ст. були характерні для Мариуполя і Мариупольського повіту стрімким розвитком мережі різних типів навчальних закладів. Тут існували початкові училища (земські, міністерські, церковноприходські), двокласні і вищі початкові училища, чоловіча і жіноча гімназії, духовне і єпархіальне училища, технічні, кілька приватних навчальних закладів [6]. До 1874 року у місті існувала мережа тільки початкових учбових закладів, а середніх не було [4, с. 161].

У 1876 році Феоктист Авраамович Хартахай заснував чоловічу і жіночу гімназії, Мариуполь був невеликим купецьким містом [8, с. 137]. Ті, хто міг дозволити собі дати своїм дітям гарну освіту, були цілком впевнені, що після закінчення гімназії, вона відкривала дорогу в університет, що їх нащадки стануть адвокатами або лікарями [7]. На початку липня 1874 року Хартахай подав мариупольському голові заяву, в якій обгрунтував необхідність створення в місті приватної прогімназії, з тим щоб пізніше перетворити її в гімназію. Утримувати училище Хартахай зобов'язувався на свої кошти «при допомозі міського товариства». Скупі мариупольські купці, повільні, коли було потрібно витратитися на загальносуспільні потреби, на цей раз розщедрилися порівняно швидко: доводи Хартахая, що тепер їм не доведеться нести витрати по утриманню своїх дітей в гімназіях Таганрога, Бердянська, Харкова, що синки їх, завершивши середню освіту, отримають пільги при відбуванні військової повинності, виявилися переконливими. До того ж Мариуполь щойно став центром великого повіту, відокремившись від Олександрівського, і не мати в місті власної гімназії ставало просто непристойним. Зрештою надійшло височайше повеління: заснувати в Мариуполі чоловічу і жіночу гімназії. Чимало зусиль доклав Хартахай до того, щоб забезпечити місто гідними педагогами. Зробити це було зовсім не просто, тому що в тодішньому Мариуполі, за свідченням сучасників, вчителі заробляли менше, ніж кучер, двірники, домашня прислуга. Відвідавши Варшави Хартахай приїхав не один: він привіз свого друга, з яким разом працював у 2-й гімназії, Івана Едуардовича Олександровича, вихованця Київського університета, і вчительку Петербурзької Петровської гімназії Олександру Олександрівну Генглез. Ці люди разом з Хартахаєм стояли біля витоків середньої освіти в Мариуполі. Ці три людини були першими інтелігентами Мариуполя. [3] На жаль, Олександрівська чоловіча гімназія припинила своє існування у 1919 році, зараз у цій будівлі знаходиться Мариупольський коледж ПДТУ [4, с. 161].

Марійнська жіноча гімназія у складі 7 класів була заснована в Мариуполі в 1876 році. Незабаром був відкритий додатковий (восьмий) педагогічний клас, де готувалися домашніх вчителів, вихователок, вчителів міських і сільських початкових училищ. Учениці, які успішно закінчували педагогічний клас, крім Атестату зрілості отримували Свідоцтво, що давало їм право займатися педагогічною справою, як в приватному, так і в державному секторі. У 1894 р. новий навчальний рік учениці Мариупольської жіночої гімназії почали у новій будівлі, спеціально побудованій на вулиці Грецької [2, с. 46].

4 липня 1906 року в газеті «Мариупольське життя» з'являється оголошення: «У серпні цього року П.Я. Беляєв відкриває в м.Мариуполі приватне реальне училище в складі підготовчого і 1-го класів. При достатній кількості учнів буде відкритий 2-й клас». Це оголошення з'являлося в кожному номері міської газети, поки 14 липня поруч з ним з'явилося конкуруюче: «З початку 1906-1907 навчального року в м. Мариуполі відкривається В.І.Гіацинтове приватне реальне училище в складі двох підготовчих (молодшого, де навчання починається з абетки, і старшого), 1-го і 2-го класів [1].

26 травня 1906 року Мариупольська міська дума розглянула клопотання батьківського комітету Олександрівської чоловічої гімназії про відкриття в місті реального училища. Реальні училища були з 7-річним терміном навчання, в тому числі шість основних класів (5 і 6 класи ділилися на два відділення - основне і комерційне) та сьомий додатковий клас, який вважався класом підготовки до вступу у вищі технічні і сільськогосподарські навчальні заклади. Він ділився на механіко-технічне, хіміко-технічне та загальноосвітній відділення. Прийом в реальні училища був конкурсний. Студенти, які закінчили початкові училища складали вступні іспити. У реальних училищах значно ширше, ніж в гімназіях, викладалася математика, фізика і космографія, в курс природознавства включалася хімія. Обов'язковим було вивчення двох нових мов (за відсутності давніх мов), викладалася малювання і креслення [4].

Перед першою світовою війною в початкових училищах Мариуполя успішно працювали вихованки педагогічного класу місцевої гімназії. Наприклад: Варвара Леонтіївна Буслова (Гоголівське 1-е училище), Валентина Леонідівна Голоцінська (Гоголівське 2-е училище), Марія Іванівна Способина (10-е міське училище), Ольга Георгіївна Коваленко (11-е міське училище), Харитина Григорівна Храпченко (13-е імені князя М. І. Кутузова початкове училище), Ірина Йосипівна Давидова (20-е імені імператора Олександра I початкове училище), Олександра Петрівна Солохай (Вознесенське початкове училище в порту), Олена Костянтинівна Сальченко (Єкатерининське початкове училище) та інші [6].

Таким чином, у розглянутий період сформувалася мережа середніх закладів освіти міста. Більшість вчителів, які працювали в школах міста, отримали педагогічну освіту в навчальних закладах Маріуполя – Маріїнській жіночій гімназії, жіночому епархіальному училищі і вчительській семінарії.

Література

1. Божко Р. П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н.Н. Гашененко и др. – Мариуполь: Изд-во Рената, 2006. – 354 с.
2. Гимназия: основание – URL: <http://old-mariupol.com.ua/gimnaziya-osnovanie/>
3. Гимназия: Хартахай – URL: <http://old-mariupol.com.ua/gimnaziya-xartaxaj/>
4. Капустнікова А. В. Организация учебного процесса в мужской гимназии – первом среднем учебном заведении Мариуполя второй половине XIX в. // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Маріуполь: «Видавничий відділ МДУ», 2017. – 302 с.
5. Мариупольский уезд – колыбель земской школы – URL: <http://old-mariupol.com.ua/mariupolskij-uezd-%E2%80%93-kolybel-zemskoj-shkoly/>
6. Педагогическое образование в Мариуполе – URL: <http://old-mariupol.com.ua/pedagogicheskoe-obrazovanie-v-mariupole/>
7. Реальное училище В. И. Гиацинтова – URL: <http://old-mariupol.com.ua/realnoe-uchilishhe-v-i-giacintova/>
8. Яруцкий Л. Д. Мариупольская старина: Рассказы краеведа. – М., 1991. – 432 с.

УДК 94(477. 62-2МАР)"1917"

Романцов В. М.

доктор історичних наук, завідувач кафедри історичних дисциплін

МАРИУПОЛЬСЬКІ БІЛЬШОВИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЗБРОЙНОГО ПОВСТАННЯ (ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 1917 Р.). ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОРІЧЧЯ

Протягом листопада – грудня 1917 р. у Маріуполі, як і в Україні загалом, посилювалися суспільні суперечності, що особливо виявилось у боротьбі за владу провідних політичних сил того часу. Особливо активними у цьому відношенні були більшовики, готові на будь-які радикальні кроки, щоб реалізувати свої владні амбіції. Певні підстави для цього були створені внаслідок жовтневого більшовицького перевороту в Петрограді, коли збройним шляхом було усунуто від влади Тимчасовий уряд. Цим самим більшовицькі лідери показали, що вони у цій боротьбі віддають перевагу не демократичним, а насильницьким засобам.

Діяльність більшовиків за радянського часу висвітлювалася істориками виключно з компартійних ідеологічних позицій, які не допускали жодних критичних зауважень. Саме так розглядалося питання їх боротьби за владу [2; 4; 6]. За умов, коли в пострадянському українському суспільстві здійснюється декомунізація, необхідно проаналізувати це питання, позбавивши ідеологічної заангажованості, оскільки до нашого часу в Україні загалом та в Маріуполі, зокрема, є мешканці, що вірять історичним міфам радянської доби. В публікаціях маріупольських краєзнавців пострадянського часу простежується дещо відмінний від попередників погляд на це питання, хоча відсутній його системний аналіз [1; 7; 12]. В. Романцов на сучасних методологічних засадах проаналізував діяльність маріупольських більшовиків до жовтня 1917 р. [9].

Наприкінці жовтня – на початку листопада 1917 р. сталися історичні події, які мали визначальний вплив на суспільні процеси в Україні загалом та в Маріуполі зокрема. Внаслідок жовтневого перевороту в Петрограді владу в Росії захопила створена більшовиками Рада Народних Комісарів. Російський Раднарком одразу доклав зусиль до того, щоб поширити свій владний контроль також на територію України.

Але цьому протидіяла Українська Центральна Рада, яка 7 (20) листопада 1917 р. своїм III Універсалом проголосила створення Української Народної Республіки, територіальні межі якої поширювалися також на Катеринославську губернію з Маріупольським повітом у її складі. У Маріуполі була створена повітова Українська Рада, яка спиралася на українізовані роти 24-го запасного піхотного полку та надісланих з Києва 200 гайдамаків [8, арк. 11, 14].

За цих обставин, маріупольські більшовики, керуючись настановами російського Раднаркому, активізували діяльність проти Української Ради, яка для них була головною перепорою у боротьбі за захоплення влади в місті. Протягом листопада – грудня 1917 р. на заводах міста та в порту зростала чисельність членів більшовицьких організацій. Різні автори давали суперечливі відомості з цього питання. Радянські видання, не підтверджуючи посиланням на джерела, вказували, що в жовтні 1917 р. більшовицька організація в Маріуполі налічувала до 3000 членів [2, с. 329; 6, с. 397], але така чисельність маріупольського більшовицького партосередку була значно завищена. Більш реалістичний показник у цьому питанні (1000 членів) подають сучасні краєзнавці [1, с. 135]. У будь-якому випадку, це була

впливова, активна у своїх діях, добре організована політична сила з жорстко централізованою системою керівництва.

У всій своїй діяльності маріупольські більшовики керувалися вказівками з загальноросійського центру, з ЦК РСДРП(б) у Петрограді, з яким підтримували безпосередній зв'язок шляхом листування [4, с.45]. Ця інформація маріупольського краєзнавця радянського часу Д. Грушевського не викликає сумнівів.

Події осені 1917 р. засвідчили, що більшовицьке керівництво у політичній боротьбі робило ставку на збройні засоби. Можна погодитися з думкою маріупольського краєзнавця Л. Яруцького про те, що «тяга к оружию была врожденной страстью большевиков» [12, с. 232]. З весни 1917 р. на заводах Маріуполя молоді більшовики за дорученням В. Варганова нелегально збирали зброю для майбутніх червоногвардійців, яку переховували вдома у М. Козлової [5, с. 305]. Цей червоногвардійський арсенал був збільшений за рахунок роззброєння заводської поліції, «знешкодження контрреволюціонерів», захопленням вагону зі зброєю, яка прибула з Тули до Маріуполя для 24-го піхотного запасного полку [12, с. 232].

З липня 1917 р. у Маріуполі заводський комітет більшовицької партії проводив заходи щодо організації загонів червоної гвардії, почав здійснювати військову підготовку молодих робітників під керівництвом добровольців, колишніх солдатів та унтер-офіцерів за всіма правилами статуту царської армії [20]. На жовтень 1917 р. маріупольський загін червоної гвардії налічував близько 300 бійців [2, с.329], що становили значну військову силу, на яку спиралися місцеві більшовики в боротьбі за владу. Ці факти свідчать, що задовго до жовтня 1917 р. маріупольські більшовики почали підготовку до можливої збройної боротьби для силового захоплення влади в місті.

Маріупольські більшовики вітали повідомлення про жовтневий переворот у Петрограді, маніпулювали інформацією щодо прийняття II Всеросійським з'їздом рад Декрету про мир та Декрету про землю, ігноруючи одночасно схвалену ним Декларацію прав народів Росії. Вони одразу підняли питання про захоплення влади в місті, для чого 30 жовтня 1917 р. створили військово-революційний комітет та штаб червоної гвардії [4, с. 47]. Наміри радикально налаштованих діячів встановити контроль за поштою, телеграфом, залізницею в той час не мали успіху, оскільки цьому протидіяла адміністрація зазначених установ [4, с. 49].

4 листопада Маріупольська рада робітничих та солдатських депутатів прийняла більшовицьку резолюцію, в якій вітала рішення II Всеросійського з'їзду рад. Маріупольська більшовизована рада вимагала, щоб меншовики та есери висловили своє ставлення до радянської влади [3, с. 47, 48].

Протягом листопада 1917 р. маріупольські більшовики активно посилювали збройні можливості своїх червоногвардійців. У неопублікованій статті радянського часу про маріупольську більшовицьку раду зазначалося: «Красная гвардия пополняется сотнями новых добровольцев, не хватает винтовок» [8, арк. 14]. На прохання місцевого партійного керівництва більшовицький раднарком направив від Чорноморського флоту до Маріуполя на підтримку більшовикам 4 міноносця з загonom моряків під командуванням Стамбо [4, с. 49]. Наприкінці листопада, користуючись вигідною ситуацією, яка склалася після прибуття в Маріупольський порт цього загону чорноморців, червоногвардійці та збільшовизовані солдати 24-го запасного піхотного полку обеззброїли караул порохового погребу та складу зброї, тим самим вони ослабили полк й посилили озброєння червоногвардійців [8, арк. 15].

Одночасно більшовики проводили активну агресивну пропагандистську кампанію серед робітників, солдатів 24-го запасного піхотного полку, формуючи неприйняття демократичних інститутів влади [4, с.50].

3 грудня 1917 р. Петроградський Раднарком у своєму «Манифесте к украинскому народу с ультимативными требованиями к Украинской раде» поставив вимогу припинити роззброєння червоної гвардії, не пропускати з фронту на Дон козаків, а в разі невиконання ультиматуму погрожував оголосити протягом 48 годин стан війни проти УНР. Оскільки Українська Центральна Рада відхилила цей ультиматум, уряд більшовицької Росії розпочав реалізацію своїх військових планів проти УНР. 5 грудня 1917 р. на засіданні більшовицького раднаркому було вирішено призначити В. Антонова-Овсієнка головнокомандуючим військами для боротьби проти Центральної Ради та Каледіна. В Харкові в цей же час Донецько-Криворізька обласна конференція більшовиків розробила заходи для встановлення збройним шляхом радянської влади на Донбасі [3, с. 266]. 22 грудня на територію Донбасу вступили московські загони під командуванням Р. Сіверса [3, с. 270].

В контексті цих подій необхідно розглядати надзвичайно складну військово-політичну ситуацію в Маріуполі у грудні 1917 р. Вранці 30 грудня полкова рада 24 полку поставила вимогу виконкому Маріупольської ради розпустити військово-революційний комітет та червоногвардійські формування і створити ВРК на основі представництва від всіх партій, які діяли в Маріуполі. Але виявилось, що більшовицьке керівництво діяло в цих обставинах активніше та більш рішучо. На цю вимогу вони відповіли відмовою і спрямували до офіцерського клубу та солдатських казарм своїх агітаторів [1, с. 135], які змогли схилити на свій бік солдатів полку. На мітингу ті прийняли більшовицьку резолюцію, де було зазначено, що вся влада повинна належати радам, що необхідно розпустити полкову раду, усунути командний склад з посад і замінити їх обраними солдатами особами, обрати полковий ревком. Це

привело до того, що протягом дня солдати роззброїлися [1, с. 136]. Вони отримали гроші, продовольство і поїхали по домівках. Частина їх вступила до червоної гвардії. 24-й полк припинив своє існування [4, с. 50]. Не зустрівши опору, червоногвардійці зайняли казарми, склади зі зброєю, захопили пошту, телеграф, податкову службу. У місті було оголошено військовий стан [1, с. 136].

Ввечері 30 грудня 1917 р. озброєні робітники атакували будинок готелю «Континенталь», в якому зосередилось 200 гайдамаків, що прибули з Києва. Є дві версії щодо їх роззброєння. Д. Грушевський стверджував, що до готелю «Континенталь», де розмістилися українські гайдамаки, були стягнуті есерівські бойові дружини та міліція. В результаті бою червоногвардійці надвечір 30 грудня завдали поразки гайдамакам. Залишки їх склали зброю [4, с. 50]. За свідченням одного з учасників бою А. Гуськова, на яке посилаються наукові співробітники Маріупольського краєзнавчого музею, червоногвардійці обстріляли гайдамаків і примусили їх без бою скласти зброю [1, с. 136].

Таким чином, ведучи боротьбу за владу в Маріуполі, більшовики зробили ставку на збройні засоби. На маріупольських заводах формувалися червоногвардійські загони з числа робітників, які проходили військову підготовку, які у вирішальний момент були використані більшовиками для захоплення влади. Військові частини, які були створені для захисту УНР, виявилися не готові протидіяти незаконним, але активним насильницьким діям більшовиків, які виконували розпорядження російського Раднаркому, що фактично продовжував під комуністичними гаслами традиційну імперську політику щодо України. Це є важливим історичним уроком та пересторогою для сучасної Української держави.

Література

1. Божко Р. П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н.Н. Гашененко. – Мариуполь : Рената, 2006. – 355 с.
2. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: енциклопедичний довідник / Відповід. ред. І.Ф.Курас. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 632 с.
3. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник / В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. – Вид. друге, доповнене, доопрацьоване. – К.: Наукова думка, 2005. – 718 с.
4. Грушевський Д. Імени Ільича. Из Истории ордена Ленина. Ждановского завода шимени Ильича / Д. Грушевский. – Донецк: Донбасс, 1966. – 190 с.
5. Из воспоминаний мариупольского большевика П. Я. Диденко Яруцкий Л. «Никополь» и «Провиданс» / Л. Яруцкий. – Мариуполь, 1997. – с. 224.
6. Історія міст і сіл УРСР: у 26 тт. – Донецька область. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 992 с.
7. Мазур П. И. 1917 год. Мариуполь: От февраля до октября. Историческая хроника / П. И. Мазур. – Мариуполь: Издательство «Азовье», 2007. – 40 с.
8. Первый совет к пятидесятилетию советской власти посвящается // Музей історії та археології МДУ. 65 Д / 83.
9. Романцов В. М. Маріупольські більшовики в боротьбі за владу в 1917 р. Уроки історії на порозі столітнього ювілею революції / В. М. Романцов // Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія. – 2016. – Вип. 17. – С. 75 – 82.
10. Сергеев П.Т. По заданию партии большевиков / П.Т. Сергеев // Ильичевец. – 1957. – 7 ноября. – № 91 – 92.
11. Так добывалась народная власть. (Из воспоминаний члена КПСС с 1914 года Варганова В. А.) // Ильичевец. – 1958. – 25 июня. – № 51.
12. Яруцкий Л. «Никополь» и «Провиданс» / Л. Яруцкий. – Мариуполь, 1997. – 312 с.

УДК 94(477)"1648/1654"

Тарасов С.В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

Н. ПАВЛИЩЕВ О ПРИЧИНАХ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ ПОД ПРЕДВОДИТЕЛЬСТВОМ Б. ХМЕЛЬНИЦКОГО

Н.И. Павлищев (1802-1879) – российский государственный деятель и историк. Сын полковника Мариупольского гусарского полка. Закончил с золотой медалью Благородный пансион при Царскосельском лицее. Имел сухой меркантильный нрав. Был женат на сестре А. Пушкина Ольге. Впрочем, отношения Павлищева с поэтом носили сдержанно-официальный характер [1, с. 79; 5, с. 478; 7, с. 317-318]. С 1831 г. один из представителей российской администрации в Царстве Польском, был ревностным проводником имперской политики. Испытывал резкую неприязнь к польской шляхте. Под его руководством был разработан вступивший в 1836 г. в силу законопроект, благодаря которому 4/5 шляхты, стали считаться крестьянами, так как не смогли доказать своих прав на дворянство [1, с. 8; 5, с. 478].

Дослужился до звания тайного советника (1864 г.). Пребывая в Польше, серьёзно заинтересовался польской историей. Являлся автором нескольких исторических сочинений, в основном, по польской истории. Безусловной заслугой Н. Павлицева, как историка было создание им «Исторического атласа России». Главным трудом являлась трёхтомная монография «Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину» [2; 3; 4]. В рецензиях на эту книгу отмечалось основательное знание автором источников и исторических трудов [5, с. 479]. При работе над указанной монографией Н. Павлицев действительно показал, себя знатоком исторических работ и опубликованных источников, однако его труд является заурядной, хотя и добросовестной компиляцией, и по своему уровню стоит не очень высоко [6, с. 11-12]. Неопубликованными материалами он не пользовался. Тем не менее, изучение научного наследия Н. Павлицева представляет известный историографический интерес. Так как Павлицев в описании Национально-освободительной войны уделяет польской стороне более внимания, чем это обычно делали российские и украинские историки. Небезынтересно проанализировать и причины Национально-освободительной войны в понимании Н. Павлицева, а также причины, которые помешали властям Речи Посполитой сразу же подавить восстание.

Истоки войны по мнению Н. Павлицева берут своё начало ещё в обстоятельствах, заключения Люблинской унии, когда депутаты Украины «насиленно были вытребованы и насиленно приведены к присяге на соединение с Польшею» [2, с. 31]. Переходя из состава Литвы, непосредственно в состав Польши, Украина, по словам историка сумела взговорить себе права автономии, присоединяясь «как равные к равным, вольные к вольным» [2, с. 31]. Королевские декреты должны были публиковаться на языке местного населения, дворяне имели право занимать любые должности в государственном аппарате независимо от вероисповедания, украинское дворянство полностью уравнивалось в правах с польской шляхтой, и т.д. Однако, условия договора очень скоро стали «мёртвой буквой» [2, с. 32]. Кроме того, из Польши в Украину было занесено жуткое крепостное право, существовавшее там ещё с XIV в., и превосходившее по своей жестокости крепостное право Литвы [2, с. 33].

В Речи Посполитой восточные славяне составляли почти половину населения [2, с. 38]. При этом из 12 миллионов населения лишь на 500-800 тыс. распространялись принципы «вольности, равенства и независимости» [2, с. 38]. Это была шляхта. Впрочем, следует, заметить, что в Европе Средних веков и раннего Нового времени сословные привилегии дворянства, были повсеместным явлением. Павлицев не обращает на это внимания. При этом «вольность, свобода в глазах шляхты равнялась своеволию» [2, с.42]. Павлицев приводит высказывание Г.Боплана о шляхте: «Почтительны и услужливы перед высшими господами и коронными сановниками, учтивы и ласковы с равными себе соотечественниками, горды и несносны с низшими» [2, с. 45].

Что касается государственного устройства, то её Речи Посполитой по мнению Н.Павлицева можно характеризовать следующим образом: «верховная власть, представляемая сеймом в бездействии, республиканский король без власти, законы без силы, казна без денег, войско без жалования и дисциплины...». Такое положение вещей историк характеризовал как «образец польской анархии» [2, с. 63]. Это были причины неповоротливости польского государственного аппарата. Эта «болезнь» со времени Люблинской унии, и достигла полного развития к царствованию Яна-Казимира.

Брестская уния, по словам историка, подняла почти всех украинцев на защиту веры предков [2, с. 38]. Правда несколько ниже, он противоречит сам себе, говоря, что при Сигизмунде в унию, или католичество перешло около 2 млн. православных [2, с. 74]. Итак, по словам историка население Речи Посполитой составляло 12 миллионов, ½, т.е. 6 миллионов – православные. Таким образом, свою религию оставили ½ православных. При замещении должностей по условиям Люблинской унии все шляхтичи были равноправны, на деле католики имели преимущество.

Во главе борьбы за веру встали казаки [2, с. 38; с. 83]. Уже восстание Лободы и Наливайко имело религиозный характер. Таким образом, подобно другим дореволюционным историкам Н. Павлицев подобно другим русским историкам считает, главной причиной Национально-освободительной войны религиозный фактор.

Література

1. Павлицев Л. Павлицев Николай Иванович // Русский биографический словарь. – Т.13. – СПб., 1902. – С.79-81.
2. Павлицев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину / Н.И. Павлицев. – Т. I. Пролог. Происхождение анархии и война за Украину.– СПб., 1887. – 262 с.
3. Павлицев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину / Н.И. Павлицев. – Т.II. Царствование Яна-Казимира. 1648-1668. – СПб., 1887. – 405 с.
4. Павлицев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину / Н.И. Павлицев. – Т. III. – Эпилог. Окончание войны за Украину. 1668-1699. – СПб., 1887. – 243 с.
5. Русские писатели. 1800-1917: Биографический словарь / [Редкол.: П.А. Николаев (гл. ред.) и др]. – Т. 1. – М.: Советская энциклопедия, 1999. – 704 с. (Сер. биогр. словарей: Русские писатели 11-20 вв.).

6. Тарасов С.В. Руїна Гетьманщини: історико-правове дослідження в російській історіографії. Монографія / С.В. Тарасов . – Донецьк: Видавництво «Ноулідж» (донецьке відділення), 2014. – 193 с.
7. Черейский Л.А. Пушкин и его окружение / Л.А. Черейский. – Л.: Наука, 1988. – 544 с.

УДК 94(477.62)"1946-1947"

Шипік Н.Ф.

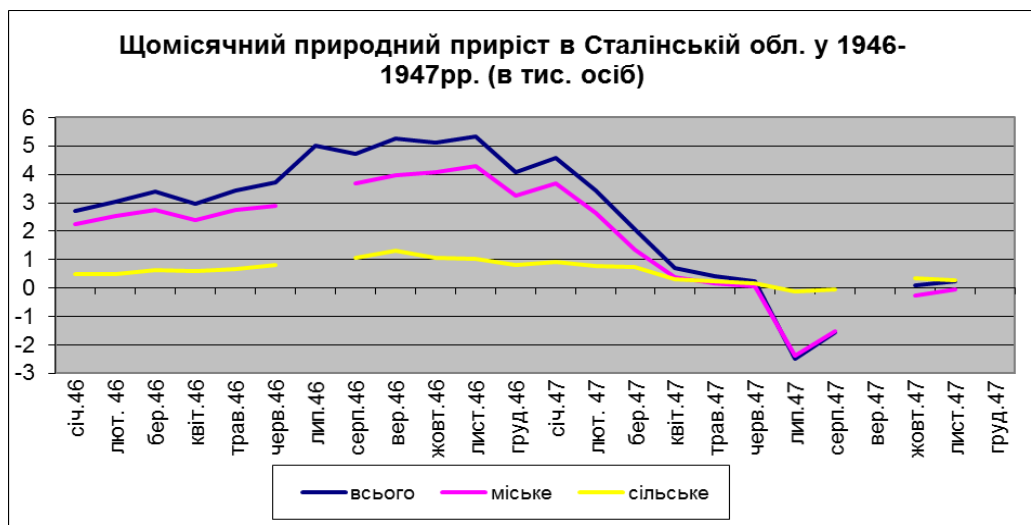
кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

ВПЛИВ ГОЛОДОМОРУ 1946-1947 РР. НА ПРИРОДНИЙ ПРИРІСТ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЧЧИНИ ЗА ДАНИМИ ПОТОЧНОГО СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ

Вагомим джерелом інформації про народонаселення є поточний облік, здійснюваний статистичними службами у міжпереписний період. До важливих його функцій відноситься розрахунок природного приросту шляхом виявлення різниці між кількістю народжених і померлих протягом певного часового відтинку на визначеній території. Цей показник вказує наскільки збільшилась або зменшилась людність внаслідок природного руху. Інформація поточного обліку має особливу цінність для вивчення наслідків соціальних катастроф, таких як повоєнний Голодомор. Він неминуче позначився на динаміці населення Донецької області і безумовно знайшов відображення у матеріалах поточної статистики. Серед документів обласного статистичного управління, що містять відомості про народжених та померлих в містах і сільській місцевості, високим рівнем інформативності виділяються «Динамічні ряди ЦСУ про природний рух населення за 1939–1958 рр.», «Щомісячний розрахунок чисельності населення» і «Відомості про чисельність населення Сталінської області по містах та сільських поселеннях».

Обласне статистичне управління щомісяця здійснювало розрахунок чисельності населення, ґрунтуючись на абсолютних показниках природного і міграційного приросту. І хоча ці дані не можна вважати повними, але вони дозволяють прослідкувати щомісячну динаміку природного приросту у містах та сільській місцевості Донецької області (тогочасної Сталінської області) в 1946-1947 рр., вказують на часові і територіальні особливості голоду.

Графік 1 [1]

*відсутні показники природного приросту за липень 1946 р., вересень і грудень 1947 р.

З графіку 1 можна побачити, що до осені 1946 р. природний приріст населення області демонстрував тенденцію до зростання. Зокрема, у містах починаючи з січня до листопада 1946 р. абсолютні показники збільшилися від 2,253 тис. до 4,307 тис. осіб. У сільській місцевості від 0,474 у січні до 1,3 тис. осіб у вересні 1946 р., після чого почалось зниження показників. Падіння природного приросту серед городян було зафіксоване пізніше, починаючи з грудня 1946 р., від значень, що дорівнювали 4,093 тис. осіб. Із січня 1947 р. зниження показників відбувалось стрімкими темпами. Влітку статистична служба зареєструвала у містах перевищення смертей над народженнями. В липні від'ємна величина природного приросту у містах дорівнювала мінус 2,4 тис. осіб, в серпні скоротилась до мінус 1,519, в листопаді природний приріст знову став додатним - 0,260 тис. осіб. В сільській місцевості від'ємний показник зафіксовано в липні й серпні – мінус 0,106 та 0,048 тис. осіб відповідно.

За підсумками 1947 р. у 7 містах Сталінської області було зареєстровано перевищення смертності над народжуваністю: в Маріуполі воно склало 1433 осіб, у Краматорську – 733, Єнакієво – 663, Костянтинівці – 418, Артемівську - 292, Дружківці – 186, Слов'янську – 63 особи [2]. Статистичні

матеріали демонструють у міських поселеннях більшу ураженість голодом чоловіків. Серед них перевищення смертності над народжуваністю у 1947 р. дорівнювало 2,1 тис. осіб [3]. Певною мірою це явище можна пояснити тим, що чоловіки були більш рухливою частиною населення, вони переважали за чисельністю у складі переміщених категорій населення, а мігранти, влаштовані гірше за інших. Крім того, після війни давала про себе знати загальна ослабленість чоловічого населення, зокрема фронтників, інвалідів війни, колишніх військовополонених, оstarбайтерів.

Природний приріст населення області в цілому скоротився у 1947 р. порівняно з 1946 р. у 9 разів (з 47,719 до 5,182 тис. осіб). Від'ємний природний приріст у міських поселеннях в липні-жовтні 1947р. був компенсований за рахунок міграційного притоку населення. Чисельність городян, хоч і незначним чином, але щомісяця збільшувалась. Кількість сільського населення, починаючи з 1 серпня 1946 р. скоротилась від 627,828 до 613,037 тис. осіб станом на 1 грудня 1947 р. Число селянських господарств області з грудня 1946 р. до грудня 1947 р. зменшилася на 4,38 тис. [3].

Про масштабність голоду в містах і селах свідчить також чисельність хворих на дистрофію, зафіксованих медичними закладами. На 20 березня 1947 р. у містах Сталінської області хворіло 18,428 дорослих та 12,830 дітей (всього 31,258 тис. осіб), в селах – 12,567 дорослих та 11,347 дітей (всього 23,914 тис. осіб) [4]. Абсолютні показники хворих на дистрофію в містах у 1,3 рази перевищували аналогічні по сільським поселенням. Це дало підстави Г.Куромії зазначити, що голод ударив по міському населенню принаймні не менше, ніж по сільському [5]. Проте чисельність міських жителів у 3,2 рази більша, ніж сільських. Так, на 1 січня 1947 р. чисельність міського населення Сталінської обл. складала 2054,3 тис. осіб, а сільського – 634,474 тис. осіб [1]. Вища інтенсивність захворюваності на дистрофію в селах дає можливість припустити більшу ураженість села голодом. Число хворих на дистрофію швидко зростало. Станом на 2 квітня 1947 р. в містах хворіло 28,606 дорослих та 18,330 дітей (всього 46,936 тис. осіб), а по селах – 15,874 дорослих і 13,960 дітей (всього 29,834 тис. осіб). За 10 днів кількість хворих зросла на 39%. Найбільше їх було зареєстровано в м. Сталіно, в Артемівському, Горлівському, Єнакіївському, Маріупольському, Макіївському, Авдіївському, Олександрівському, Красноліманському, Ольгінському районах [4].

Під час голоду 1947 р. рівень захворюваності значно збільшився не тільки щодо хвороб, безпосередньо викликаних недоїданням, а й щодо всього комплексу захворювань. У 1947 р. Сталінська область разом із Харківською, Дніпропетровською та Полтавською була лідером в Україні із захворюваності на висипний та зворотний тиф. Зросла кількість захворювань на дизентерію. Навесні 1946 р. було зареєстровано випадків дизентерії: в березні – 25, у квітні – 43, у травні – 65. Рік по тому, навесні 1947 р., випадків дизентерії було вже: у березні – 150, у квітні – 236, у травні – 337. Зросла кількість шлунково-кишкових захворювань. Лише з 21 червня до 10 липня 1947 р. в Сталінській області було зареєстровано 47 спалахів токсикоінфекцій з кількістю постраждалих 2281 осіб, з яких 11 померли [6].

Голод спричинив серйозну демографічну кризу, знизив і без того невеликий внутрішній потенціал народонаселення області для самовідновлення, обмежений багатьма чинниками.

Література

1. Державний архів Донецької області. Ф.4249. Оп.3 дод. Спр.37. Арк.4, 7 - 11, 13, 14, 16, 23, 27; Спр.60. Арк.1, 4, 6, 7, 10, 11, 14, 16, 21, 22.
2. ДАДО. Ф.4249. Спр.56. Арк.20.
3. ДАДО. Ф.4249. Оп.1 дод. Спр.543. Арк.1-3.
4. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.23. Спр.4978. Арк.1,2.
5. Куромія Г. Свобода і терор в Донбасі: Україно-російське прикордоння, 1870 – 1990рр. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. С.436.
6. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.23. Спр.4587. Арк.216, 217.

**СЕКЦІЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

УДК 72.01:111.852

Батичко Г.І.,

кандидат наук з мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри культурології та інформаційної діяльності

Янковський С.В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності

**КРЕАТИВНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ У ТВОРЕННІ НОВОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ
В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ МІСТІ РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ МУЗЕЮ ПРОСТО НЕБА
«ОБЕРЕГИ УКРАЇНИ» В МАРІУПОЛІ**

Творення нової культурної платформи Маріуполя є однією із програмних цілей стратегічного розвитку міста «Маріуполь: стратегія 2021». Серед проблем культурного життя міста привертає увагу брак символічних об'єктів та знакових місць. Втім, монументальна скульптура з давніших часів і до сьогодні успішно вирішує завдання конструювання міського простору. Не випадково, представники органів міського самоврядування поставили перед собою завдання змінити кількість культурних об'єктів під відкритим небом із семи, що були наявні в місті станом на 2016 рік, до шістнадцяти [1]. Це складне завдання, але воно знаходить підтримку у мешканців міста, оскільки в Маріуполі існує значний соціальний попит не тільки на новий бренд, а й на нове «обличчя» міста. Своєрідною відповіддю на соціальний запит є проект музею просто неба «Обереги України». Розробники та виконавці проекту Маріупольська організація Національної спілки художників України (голова – Сергій Бараннік), громадська організація «Колегіум Анни Ярославни Схід» (голова – Вікторія Гордієнко), партнери Маріупольська та Старосамбірська міські ради. Урочиста презентація арт-проекту в Маріуполі відбулась 22 листопада 2018 року.

Реалізація масштабного художнього задуму може стати знаковою культурною подією в житті міста, позаяк основною метою проекту є залучення вітчизняних майстрів з різних куточків України до створення металевих інсталяцій, в яких би поєдналися архаїчна символіка з сучасним мистецьким баченням. Саме в цьому сенсі монументальні скульптурні твори могли б візуалізувати ідею зв'язку між минулим і майбутнім, а розміщені в Маріуполі і Старому Самборі стати символічними оберегами країни в цілому. Цікавим є задум авторів – створити своєрідний музей просто неба, що дозволить перетворити експонування мистецьких творів з одноразової події культурного життя міста на довготерміновий позитивний «порядок денний», оскільки музей здатний посісти важливе місце в ландшафті міста. У підсумку, музей сучасної української монументальної скульптури доповнить існуючі в місті центри художньо-мистецького життя і стане складовою нової інфраструктури гостинності, яка наполегливо і послідовно розвивається міською владою.

До реалізації проекту, що здійснюється за підтримки Українського культурного фонду, залучені як досвідчені майстри, так і молодь. Авторів не обмежували ані стилістично, ані змістовно. Кожен з них мав можливість представити своє бачення, авторський стиль виконання відповідно до власних уподобань. Втім матеріал, з якого виконувалися конструкції, об'єднає всі твори в єдине ціле. І це символічний матеріал для міста металургів – це листовий метал. Визнаними на світовому рівні скульптурні композиції Р. Серра прикрашають вулиці Лондона, Берліна, Гессена, і завдяки реалізації арт-проекту «Обереги України» Маріуполь також долучився до світових арт-тенденцій у галузі пластичних мистецтв.

Що здатне стати символом сьогодення? Який символ є уособленням сили, оберегом у нашій складній ситуації? Пошук відповідей на ці питання доволі складне завдання, і єдиної правильної відповіді не існує. Не випадково, що є різне бачення у кожного з авторів. Для В'ячеслава Гутирі та Сергія Полуботька – це зв'язок з предками, що стає запорукою вкоріненості нашої культури. Не випадково триптих В. Гутирі «Міф» викликає асоціації зі скіфською пектораллю, а використання природних матеріалів (кам'яний постамент) надає композиції історичності. Проект С. Полуботька «Баба» це нове тлумачення образу праматері усього живого, що викликає прямі аналогії зі скіфськими монументальними скульптурними творами. Для молодого скульптора Олени Додатко (скульптура «Вікна») символом зв'язку між внутрішнім простором оселі та навколишнім світом стає вікно – своєрідне око, що формує точку світобачення кожної окремої людини. Християнським символом захисника для Вадима Ланового («Покрова») та Костянтина Синицького («Злука») стає образ Берегині, Оранти, знаковою постаттю для Євгена Овчаренко є Архангел Михаїл, як уособлення протидії насильству, пороку, невігластву і ненависті. Не випадково, майстри звертаються і до традиційної християнської іконографії. Образам означених інсталяцій притаманна семантична насиченість двовимірних композицій.

Традиційні фольклорні символи кола (коловорот, сонце) та квадрата (гармонійність світобудови) стають композиційною основою скульптурного твору «Млин» Василя Татарського. Поєднання щільних та

перфорованих поверхонь створюють ілюзію руху, втілюють ідею плинності часу. Цікавим варіантом втілення образу рідного міста та знакових для нього подій стають композиції Володимира Харакоза «Рятівники» та Даніїла Немировського «Дар». В цілому, всі представлені для експонування композиції створюють різнобарвний та неординарний художній матеріал, який вимагає розташування в міському просторі, оскільки в ландшафтному експонуванні проєкт музею, як цілісного арт-об'єкту, набуде і сенсу, і художнього змісту.

Сьогодні образ міста створюється із вікон потягів, що прямують до міського залізничного вокзалу вздовж промислових гігантів - металургійних комбінатів, із вікон транспортних засобів відчувається ритм великого індустріального міста, із вікон багатоповерхівок відкривається його різнобарвна панорама. Але індустріальні виміри цього пейзажу не завжди гармонійні до людського виміру існування. Тож, заснування паркового музею сучасного монументального українського мистецтва є безпосереднім внеском художньо-творчої інтелігенції в творення нового людського виміру міста. Перебуваючи у такому просторі (локусі) людина набуває можливості не тільки змінити ритм свого пересування у міському просторі, а зміст самих композицій українських митців дозволить їм замислитись над вічними речами, без яких людське існування втратило би свій суто людський вимір. Більш того, у матеріалі представлених композицій вічні символи простору і часу поєднуються із стихіями вогню, води, землі, які створюють нову атмосферу міста, через «вікна» якого можна зазирнути в майбутнє і подивитись в минуле.

Нарешті, беззаперечно, що при обранні місця розташування музею сучасної української монументальної скульптури open-air важливо врахувати принципи універсального дизайну та забезпечити доступність арт-об'єктів. Варто пам'ятати, що книга живе, доки її читають, картина, доки на неї дивляться, музика, доки її слухають. Монументальна скульптура від своїх джерел є унікальним арт-об'єктом, який має бути осяжним для зору, саме це «вдихає життя» у авторський задум, і скульптура починає жити власним життям, стаючи частиною міського простору.

Зрозуміло, що творення нової культурної топології є складним завданням, яке потребує уваги, витрат. І зиск від нього ніколи не є короткотерміновим. Але альтернативою розвитку культурної інфраструктури міста є неконтрольована індустріальна стихія, що здатна перетворити його з «міста для людей» на промисловий майданчик.

Література

1. Маріуполь стратегія розвитку – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mariupolrada.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%202021/Strategy-2021-UKR%20%283%29.pdf>

УДК 929:316.7 Овсянико-Куликовський (043.2)

Дабло Л.Г.

старший викладач кафедри культурології та інформаційної діяльності

ТВОРЧИСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ФОРМА КУЛЬТУРИ

Виокремлення в культурологічних роздумах Д. Овсянико-Куликовського проблеми творчості як наріжної видається нам цілком слушним, оскільки означена проблема почала усвідомлюватися науковцями саме на зламі XIX-XX ст. У цей період таємниця творчості асоціюється з психологією і, власне, замикається в межах цієї науки.

У сучасних умовах проблема творчості набула багатоаспектності, що яскраво відбито в роботах низки українських дослідників, зокрема: І. Живоглядової, Н. Жукової, В. Личковаха, Л. Левчук, О. Оніщенко, О. Поліщука, К. Семенюка, Ю. Сабадаш та ін. Успіх науковців у вирішенні низки вкрай складних питань, які охоплює поняття «творчість», не в останню чергу визначений і тими традиціями, які в українській гуманістиці закладалися О. Потєбнею та Д. Овсянико-Куликовським. Щодо позиції останнього, то на перший план, на нашу думку, слід вивести його ідею трансформації хаосу.

У працях Д. Овсянико-Куликовського дійсно зустрічаються роздуми щодо перетворення людською свідомістю «хаосу» безсистемних відчуттів на «космос» об'єктивного світу: зрозумілих, сенсорно визначених, взаємопов'язаних і взаємодіючих речей або явищ. Ця сакральна трансформація, на думку вченого, є процесом утворення універсальних форм, котрі здійснюють організацію постійно рухомого, наданого нам природою первісного хаотичного реального світу. Саме це і є процес творчості – створення наукових істин, мистецьких образів, релігійних уявлень через переборення хаосу.

Означений процес творчості вбачався Д. Овсянико-Куликовському як соціально-генетичний і як процес виникнення й розвитку мови. Слово – інструмент створення «об'єктивного» світу, інструмент творення культури, а діяльність, яка впорядковує сприйняття хаосу даності та перетворює на космос видимого й відчуженого реального, об'єктивного світу – то є процес ужитку, використання мови, реалізації її можливостей, її прямої та найпершої функції. У цьому глибинному життєтворчому процесі, на думку

вченого, і полягає тенденція до подолання неодмінного протистояння в індивідуальному досвіді суб'єкта психічного й фізичного, тобто одиничного й загально значимого, об'єктивного.

Слово постає як складний акт одночасного здійснення діяльності і мислення. З цього приводу Д. Овсянико-Куликовський висловлювався так: «Слово є складний психічний процес, що відноситься до того відділу психіки, котре зветься думкою і зводиться до відомих процесів асоціації та апперцепції» [1, с. 47].

Варто додати, що вчений відстоював думку про існування слова тільки для людини, яка єдина у світі здатна утримувати асоціацію «артикуляція + звук + уявлення», бо ні слово, мовлене папугою, ні звучання апаратів звукозапису не є словами у власному їхньому значенні, бо для функціонування слова необхідне ще й поняття про граматичну апперцепцію.

Мова – безперервна творчість; життя мови не обмежується виникненням нових значень одного слова – це процес створення нових і нових слів; кожен акт вимовляння слова – це акт нової думки, це дія народження нового слова; слово – це творча діяльність, складний асоціативний процес.

Так, поняття «слово» як загадковий символ феномену мови обумовило появу широкого спектра трактувань, починаючи з двох принципових: слово – це знак чи значення. Сформувалось гнучке узагальнення: «усі слова – це образи, а всі значення переносні», у свою чергу, мистецтво й наука є продуктами мови, народжуючись у ній і вдосконалюючись та розвиваючись, і не існують поза її межами.

Показово, що такий унікальний психологічний тандем «мова – мислення» або «думка – слово» не лише цікавив багатьох видатних учених, але й виявився предметом численних досліджень, що дають можливість будь-якій людині наблизитись до усвідомлення незбагненої цінності цього дару, його виняткової ролі в особистому та вселюдському вимірах культури.

Безперечно, і дослідження, і теоретичні розробки, і концептуальні культурологічні напрацювання Д. Овсянико-Куликовського виходять за традиційні межі філологічної науки, за обриси літературознавства й навіть за горизонти психолінгвістичної теорії. Так, наприклад, з функціональної точки зору в колах прибічників лінгвістичної теорії в атмосфері популярності «новітнього позитивізму» витоками мови вважались спроби задовольнити потреби стосовно передачі досвіду, будь-якого психологічного змісту повідомлення, а потім і спроби вираження психічного предметними засобами. Тобто, в елементарному розумінні, це мало бути будь-яке змістове висловлювання, що могло сприйматися іншими й бути їм зрозумілим. Це могло бути навіть пластичне, кінематичне чи мимічне вираження бажання щось передати, донести до свідомості іншого.

У Д. Овсянико-Куликовського, який вивчав генезу феномену мовного спілкування, небезпідставно склалась інша думка, інше уявлення про витoki та еволюціонування мовної функції людського розумового апарату. Він був переконаний, що найпершою була мова жестикуляції та пластики, позаяк елементи первісного обміну інформацією збереглися і в пізніших періодах, навіть після виникнення звукової мови, та супроводжували її впродовж фактично всієї історії вдосконалення, розвитку і розгалуження, посівши своє місце навіть в мистецтві. Арсенал засобів розвитку мови становить: пластика, міміка, вигуки, модуляції голосу, а також те, що може допомогти надати предметну форму мові. На думку вченого, примітивна мова була носієм зачатків поезії та прози, а архаїчна мова включає тілорухи, ритм і музику.

З точки зору лінгвістичної теорії виникнення науки й мистецтва – це процес удосконалення, тобто розвитку мови, диференціації поезії й прози. Відмінність поезії й прози полягає, попри буденні уявлення, не в самій думці й навіть не в наявності образності. Проза і поезія – це різні «форми мови думки», різні способи висловлення. Обидві форми належать мові, можуть переходити одна в другу, одна без іншої не існують. Мистецтво і наука виникають лише тоді, коли в мові явно існують дві її іпостасі – поетична й прозова.

Література

1. Никитина Н. Н. Философия культуры русского позитивизма начала века : пособие для студентов высш. учеб. заведений. Москва : Аспект Пресс, 1996. 136 с.
2. Овсянико-Куликовский Д. Н. Вопросы психологии творчества: Пушкин. Гейне. Гёте. Чехов. К психологии мысли и творчества. 2-е изд. Москва, 2008. 304 с.
3. Овсянико-Куликовский Д. Н. К истории культа огня у индусов в эпоху Вед. Одесса : Тип. «Одес. вестника», 1887. 120 с.
4. Овсянико-Куликовский Д. Н. Язык и искусство. Санкт-Петербург : Изд. Юровского, 1895. 71 с.

УДК 378.1(477)(043.2)

Кудлай В. О.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальним завданнями взаємодії закладів вищої освіти є удосконалення способів організації навчання студентів, зокрема, упровадження сучасних дистанційних технологій навчання та, як результат, забезпечення високого рівня якості освіти студентів [1]. Як джерело новітніх засобів, що сприяють підвищенню ефективності педагогічного процесу, комп'ютерні технології можуть перетворити засвоєння

студентами нових знань та компетенцій на високопродуктивний, інноваційний процес. Система інформаційного забезпечення процесу навчання стає важливою передумовою розвитку інноваційних процесів у галузі вищої освіти.

Розглянемо деякі аспекти взаємодії ЗВО при розробці науково-методичних матеріалів, зокрема для дистанційної форми навчання.

Розвиток технологій формування та функціонування документів у електронній формі частково вирішує проблеми, пов'язані з постійним збільшенням навчальних та методичних матеріалів та можливостями їх оперативного використання. Перспективні зрушення в інформаційній діяльності кафедр ЗВО за умов достатньої забезпеченості технічними засобами управління обумовлюють нагальність проблеми створення електронних інформаційних ресурсів. Але останнє вимагає достатнього рівня інформаційної культури студентів та викладачів.

Освітня система являє собою один з найважливіших чинників сталого розвитку суспільства. Динамічні зміни, що відбуваються в сучасному світі призводять до кризи в національних освітніх системах, у тому числі і в принципах організації, змісті, формах і методах навчального процесу [2]. Перед суспільством постала необхідність технологізації навчання та освіти.

Процес навчання характеризується, в першу чергу тим, що він інтерактивний у власній природі, тобто взаємодія викладача та студента, а також студентів між собою є однією з умов забезпечення якості освіти. Епоха інформаційного суспільства вимагає розробки інформаційно-комунікаційних (надалі ІК) технологій у освіті, що впливають на якість навчання.

Інформаційні потоки збільшуються, і лише невелика частина інформації використовується у тому вигляді, в якому вона надходить. Більша її частина вимагає накопичення, обробки та передачі користувачеві. Інформаційні процеси у вищому навчальному закладі тісно пов'язані з навчальним процесом. Всі ці моменти призводять до формування нового феномену – культури ІК взаємодії як комплексу навичок, протоколів та є організованою діяльністю, яка включає інформаційний компонент.

Специфіка організації навчального процесу вимагає створення необхідних умов інформатизації ЗВО. Впровадження сучасних технологій ІК культури у навчальний процес відбувається за такою моделлю: етап підготовки – визначається тема та здійснюється пошук інформації, що сприяє розвитку пізнавальної та професійної мотивації; етап відбору інформації – відбувається визначення умінь працювати з першоджерелами, аналізується потрібна інформація, синтезується, відбирається та обробляється; етап оформлення – завершення роботи.

Моделювати варіанти ІК взаємодії у навчальному процесі дозволяє послідовно та чітко викладений алгоритм формування оптимального варіанту системи інформаційного забезпечення, яка функціонує на базі чітко організованих каналів комунікації та баз даних з використанням електронних технологій для задоволення інформаційних потреб, які виникають у студентів, викладачів у процесі навчальної та наукової діяльності.

ІК взаємодія ЗВО, має низку якостей, які дозволяють говорити про ефективність її здійснення у навчальному процесі. Мета ІК взаємодії ЗВО полягає в забезпеченні оптимальної взаємодії в освітньому процесі, що за належних умов характеризується оперативністю, повнотою, корисністю, якістю, гнучкістю та завершеністю відповідно до динаміки вимог цих процесів; координацією функціональних та результативних параметрів; підвищенні інформаційної культури студентів та викладачів.

Важливим етапом інтерактивного спілкування став розвиток швидкісних аудіовізуальних комунікаційних систем. Уміння взаємодіяти з іншими користувачами взаємопов'язаних загальною метою, проблемою дозволяє проводити фахові комунікації, організовувати якісне навчання.

Отже, сьогодні в Україні склалась нова культура технологічної взаємодії в освітній галузі, яка хоч і базується на прикладних ІК технологіях, але безумовно спирається на інтелектуальні можливості людини. На нашу думку, бажання повністю замінити традиційну форму навчання на дистанційну чи інтернет-освіту не є корисним. Лише інтегрування в досвід традиційної форми освіти нових еволюційних технологій ІК взаємодії дає можливість створити умови максимального розвитку здібностей людини.

Література

1. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124>.
2. Покідіна В. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України / В. Покідіна // Проект «Популярна економіка: ціна держави». – 2016. – № 41. – 25 с.

УДК:021.4:004.77

Манякіна О. С.

к.і.н., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ В БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВАХ

Бібліотечні установи займають вагоме місце у системі комунікації. Бібліотечна діяльність активно використовує технології масово-комунікаційної, соціокультурної, просвітницької, інформаційно-освітньої сфери, що дає їй змогу виступати в ролі організатора трансляції у часі та просторі соціально-значимої інформації.

Кожна бібліотека має свою аудиторію, яку становлять представники всіх соціальних груп і категорій суспільства, незалежно від вікових, національних та соціальних ознак, релігійних і політичних міркувань. Основою діяльності бібліотеки є її документальний фонд (друковані, мультимедійні, електронні, віртуальні ресурси). Засобами і каналами підтримки комунікаційного середовища бібліотеки є відповідні технології та процеси, матеріально-технічний та кадровий ресурси. Різноманітність каналів передачі інформації уможливується завдяки комунікативності бібліотеки як відкритої системи, що розвивається і формується відповідно до інтересів і прагнень її користувачів [4].

Інтернет-комунікація є одним із перспективних шляхів позиціонування бібліотек як інформаційно-культурного та освітнього центру. На сучасному етапі розвитку суспільства функціонування бібліотек неможливо уявити без використання новітніх інформаційних технологій. Основним каналом комунікації між бібліотекою та читачем у електронному режимі є веб-сайт.

Веб-сайт – це сукупність логічно зв'язаної гіпертекстової інформації, оформленої у вигляді окремих сторінок і доступної в мережі Інтернет [1].

Веб-сайти дають можливість бібліотекам розширювати свою діяльність, представляти свої інформаційно-аналітичні продукти. Вони надають доступ до інформації віддаленим користувачам.

Л. Філіпова виділяє наступні ключові показники якості веб-сервера: глибина змісту, простота навігації, стабільність інформаційних ресурсів, оперативність оновлення інформації, доступність для користувачів, єдність дизайну всіх розділів [6].

Крім загальних вимог до створення веб-сайтів, є і специфічні, які постають перед сайтами саме бібліотечних установ. Основними завданнями, які повинен виконувати веб-сайт бібліотеки, на думку О. Грогуля, є:

- безпроблемне та швидке входження на веб-сайт бібліотеки з будь-якої пошукової системи, створення позитивного іміджу бібліотеки, а також популяризація інформації про існування та діяльність бібліотеки.

- інформування користувачів про інформаційну діяльність бібліотек, а саме про створення та функціонування інформаційно-аналітичної, бібліографічної та довідкової продукції, тобто всієї вторинної інформації, яка виробляється в процесі інформаційно-аналітичної діяльності.

- забезпечення належних умов для швидкого і якісного пошуку інформації на сайті. Це завдання можна виконати, створивши пошукове віконце, карту сайту. Актуальним для користувачів є пошук та підбір необхідної літератури за допомогою «Віртуальної довідки».

- інформування про події (наукові конференції, презентації, виставки, дні відкритих дверей та ін.), заплановані в бібліотеці. Постановка цього завдання вкрай важлива і для користувачів, і для бібліотеки, адже саме таким чином відбувається двостороння співпраця бібліотеки з користувачами. З одного боку, бібліотека підвищує свій рейтинг, поширює інформацію про свою діяльність, а з іншого – у відвідувачів виникає унікальна можливість взяти участь у наукових конференціях, відвідати інформативні виставки, розширити коло захоплень.

- надання доступу до бібліотечних продуктів (електронних каталогів, бібліографічних матеріалів, інформаційно-аналітичної продукції), а також забезпечення доступу до повнотекстової нормативно-правової, методичної, наукової та іншої літератури розділі [2].

У ХХІ сторіччі значного поширення набули соціальні медіа – соціальні мережі. Основною функцією соціальних мереж є об'єднання людей з однаковими інтересами в одну спільноту чи групу.

Служба соціальних мереж (англ. social networking service) – веб-сайт або інша служба у Веб, яка дозволяє користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, складати список користувачів, з якими вони мають зв'язок та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів [5].

Бібліотечні установи у більшості випадків використовують соціальні сервіси як канали неформальної комунікації та способи мотивації розвитку професійної сфери – через спілкування з колегами; як засоби залучення ширшої аудиторії користувачів мережі; як інструмент бібліотечного маркетингу.

Соціальні сервіси розширюють професійні контакти, заохочують пошук нового стилю й пріоритетів, творчої волі, ідей співробітництва та їхньої реалізації у бібліотечній галузі, формують позитивний імідж книгозбірень, допомагають закріпити кредит довіри до них у користувачів та інших учасників інформаційного суспільства, стимулюють останніх стати партнерами у розвитку бібліотек.

В ході дослідження кожної з цих форм О. Мар'їною було запропоновано перелік основних соціальних сервісів, що можуть бути корисними для бібліотек: професійні співтовариства у межах соціальних медіа для обміну досвідом; співтовариства для виявлення споживчого інсайту; сервіси, у межах яких кожен відвідувач може висловити свою ідею, а інші — проголосувати за неї; wiki-портали: сайти, інтерфейс яких побудований за принципами, що максимально спрощують можливість спільного створення і редагування єдиного контенту; user generated-конкурси, у межах яких користувачам пропонується розробити дизайн сайту, продукту, новий вид послуги тощо, дають змогу не лише отримувати значну кількість нових ідей, а й створювати потужні інформаційні приводи, демонструють

готовність до співпраці; тегування: сервіси зберігання, публікації та упорядкування закладок у соціальних медіа; підкасти в медіа-хостингах, що уможливають розміщення фото-, відео- та аудіоматеріалів; сервіси для зберігання, обміну та спільної роботи над інформаційними об'єктами в режимі он-лайн; feed-агрегатори: програми для читання RSS-стрічок; рекомендаційні системи, які дають можливість демонструвати користувачам соціальних медіа думку інших відвідувачів, враховуючи соціальний граф, автоматично збирати найцікавіший контент на сайті та персоналізувати його; соціальні share-сервіси: ресурси для зберігання та транслювання інформаційних об'єктів у різних форматах; соціальні медіасховища: сервіси для спільного зберігання мультимедійних файлів; mashup-додатки: порталні технології, що уможливають створення «гібридних» форм сайтів, порталів, та інші технологічні рішення; сервіси відеоконференцій [3].

Сьогодні бібліотеки для презентації своєї діяльності та залучення значного кола користувачів розміщують сторінки в найбільш популярніших соціальних мережах - Facebook, Twitter, Instagram, YouTube тощо.

Таким чином, в сучасних умовах комунікативна діяльність бібліотеки здійснюється не лише у традиційній формі (довідково-бібліографічне обслуговування, виставкова діяльність), а й за допомогою новітніх інформаційно-телекомунікаційних методів, що дає змогу більш якісно та оперативно здійснювати обмін інформацією та задовольняти потреби користувачів.

Література

1. Веб-сайт: визначення й застосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site>. – Заголовок з екрану
2. Грогуль О. Аналіз веб-сайтів Обласних бібліотек (на прикладі Рівненської державної обласної бібліотеки та Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського) / О. Грогуль // Вісник Львівського університету. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2012. – Вип. 7. – С. 172-181.
3. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 8. – С. 19-21.
4. Печена А. Місце бібліотеки в системі масової комунікації / А. В. Печена // Вісник ХДАК. – Харків, 2014. – № 42. – С. 12-21.
5. Соціальна мережа [Електронний ресурс] / SEO Словник iGroup. – Режим доступу: <http://igroup.com.ua/seo-articles/sotsialna-merezha/>. – Заголовок з екрану.
6. Філіпова Л. Питання змісту бібліотечних Web-сайтів в Інтернеті / Філіпова Л. // Бібліотечна планета. – 2003. – № 3. – С. 12-15.

УДК 655(477) «16/17»(043)

Нікольченко Ю. М.

доцент, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності, заслужений працівник культури

ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФЕДОРОВА В УКРАЇНІ

Розвиток українського кириличного друкарства тісно пов'язаний з іменем Івана Федорова (близько 1510–1583), а з дванадцяти відомих його друкарських праць сім побачили світ в Україні – у Львові й Острозі [1, с. 13].

Після видання в 1564 р. у Москві «Апостола» І. Федоров та його помічник П. Мстиславець були змушені залишити Росію. У 1569–1570 рр., виконуючи замовлення православного магната Великого князівства Литовського, князя Г. Ходкевича, вони надрукували у білоруському містечку Заблудові дві книжки: «Учительное евангеліє» і «Псалтир з Часословцем».

Завершивши ділові стосунки з Г. Хоткевичем, ймовірно восени 1572 р., І. Федоров прибув до Львова і, не зважаючи на великі труднощі, організував друкарню, в якій на замовлення православних братчиків міста, з початку лютого 1572 р. до 15 лютого 1573 р., видрукував «Апостол», що за текстом повторював московське видання [2, с. 52–60]. У 1574 р. І. Федоров надрукував у Львові ще одну книжку – перший у східнослов'янських народів «Буквар», який став зразком для пізніших посібників початкового навчання не тільки в Україні, а й у Росії та Білорусі [2, с. 61–65].

З 1576 по 1582 рр. І. Федоров перебував спочатку в Дермані, а потім – в Острозі на службі у православного магната князя К.-В. Острозького. В острозькій друкарні, що належала князю, він здійснив наступні видання [2, с. 66–105]:

- 1578 р. – «Буквар» (Острозький) із короткою хрестоматією церковнослов'янських і грецьких текстів;
- 1580 р. – «Книга Нового завіта»;
- 1580 р. – «Книжка» – предметно-тематичний покажчик до «Книги Нового завіта» острозького вченого-богослова Т. Михайловича;

- 05 травня 1581 р. – «Хронологія» білоруського поета-кальвініста А. Римші. Видання здійснене тогочасною українсько-білоруською літературною мовою.

- 12 серпня 1581 р. – «Біблія» (Острозька) – перше у східнослов'янських і південнослов'янських народів видання повного тексту біблійних книг церковнослов'янською мовою.

У березні 1582 р. І. Федоров повернувся до Львова і розпочав підготовку до відновлення кириличного друкарства у місті. Але тяжка хвороба не дозволила йому завершити розпочату справу. Він помер 15 грудня 1583 р. і був похований у Львові на території Онуфріївського монастиря.

До нашого часу головними джерелами щодо друкарської діяльності І. Федорова в Україні залишаються не тільки примірники надрукованих ним книг, а й розпорошені по архівах України, Польщі, Німеччини документи [2, с. 6]. Вони були опубліковані у збірнику «Першодрукар Іван Федоров та його послідовники в Україні (XVI-перша половина XVII ст.)», присвяченому 400-річчю книгодрукування в Україні [3].

Метою доповіді є дослідження документів, пов'язаних з діяльністю друкаря І. Федорова в Україні за період з 26 січня 1573 р. по 13 травня 1587 р., у т. ч.:

- розпорядчих актів адміністративного характеру, представлені двома ухвалами раецького уряду Львова (від 26 січня 1573 р. з дозволом друкареві І. Федорову наймати підмайстрів для виконання теслярських робіт у друкарні; від 7 грудня 1573 р. у справі спору між цехом теслів та І. Федоровим з дозволом друкареві найняти підмайстра поза Львовом для виконання теслярських робіт у друкарні) та однією ухвалою єврейського суду Львова від 04 грудня 1584 р. про передачу у власність І Якубовичу зі Львова книг та обладнання друкарні, заставлених у нього друкарем І. Федоровим ще у 1579 р.;

- заяв особисто І. Федорова чи інших осіб до урядів різних інстанцій Львова складають найбільшу кількість документів – 27, у т.ч.: до раецького уряду – 7, вйтівського – 8, лавничного – 5, гродського – 7. Одна заява надійшла від І. Федорова 5 березня 1578 р. до гродського уряду Луцька (російською мовою) про видане ним повноваження слугі пана М. Гарабурди – Т. Михайловичу – на право стягнення боргу від міщанина Я. Максимовича у Вільно;

- скарги від 13 серпня 1575 р. до львівського вйтівського уряду міщанина І. Шпака з Коломиї на поручителя І. Федорова К. Приймича з Коломиї у зв'язку з неприбуттям друкаря у призначений день до львівського вйтівського уряду з метою врегулювання свого боргу Шпакові. Зустрічна скарга вже від І. Федорова розглядалася відповідно 16 серпня 1575 р. у вйтівському уряді Львова на міщанина І. Шпака з Коломиї у зв'язку з неприбуттям його в призначений день до львівського вйтівського уряду для отримання боргу від друкаря;

- скарги (російською мовою), що надійшла до гродського уряду Луцька 7 березня 1575 р. від М. Джуси князю К.-В. Острозькому за звільнення його з посади управителя монастиря у Дермані та призначення на це місце І. Федорова;

- шістьох свідчень з різних фінансових справ розглядалися у раецькому та вйтівському урядах Львова;

- підтвердженнь щодо виконання різних фінансових зобов'язань були представлені І. Федоровим або іншими особами до раецького та гродського урядів Львова.

- двох списків мешканців Львова від 11 березня 1573 р. та 28 січня 1574 р. «Йдеться про записи в книзі, де реєструвався збір податків з міського населення – королівського шосу (податку, що стягувався на підставі ухвал сейму і провінційних сеймиків) і міського шосу (податку, який накладався за постановою магістрату). У записах про сплату королівського подвійного шосу, який розпочали збирати 11 березня 1573 р., засвідчено, що в цей час у Кулганівському будинку винаймав приміщення «руський друкар» (impressor Ruthenus), який сплатив 1 золотий і 1 гріш» [2, с. 48]. Вдруге І. Федоров сплатив королівський шос у сумі 22,5 гроша [3, с. 21].

Останній документ, укладений за життя друкаря, датований 26 лютого 1583 р. Це угода «між славетними друкарем Іваном Хведоровичем і художником Гринем Івановичем за посередництвом приятелів славетних Михайла Дашковича, художника Лавриша, Івана Яцьковича Моруховського і шевця-сап'янника Яцька з львівського передмістя, про те, що Іван Хведорович, друкар його милості князя Костянтина Костянтиновича, князя Острозького, київського воєводи, маршалка Волинської землі, пан того Гриня, в минулому в острозькому замку, в друкарні, перед добрими людьми, а саме – перед протопопом Терентієм Івановським, і перед острозьким писарем паном Василем, і перед острозьким лимарем Антоськом Семашковичем» про відлиття шрифтів для друкарні, яка була вписана до книги львівського гродського уряду [3, с. 47–52].

Групу документів складають джерела про подальшу долю друкарні у Львові, яка належала І. Федорову. Це послання ієрархів православної церкви до українського населення Львова, лист Львівського Успенського братства до константинопольського патріарха Феоліпта та одне письмове підтвердження повноважень на збирання пожертв [3, с. 80–89]:

- від 18 листопада 1585 р. (російською мовою) – із закликом львівського єпископа Г. Балабана до українського населення здійснювати пожертви на викуп друкарні І. Федорова для братства у Львові;

- від 25 січня 1586 р. (російською мовою) – послання антіохійського патріарха Йоакима до українського населення із закликом допомоги в будівництві у Львові братської церкви, школи, друкарні і шпиталю;

- від 7 червня 1586 р. – лист Львівського Успенського братства до константинопольського патріарха Феоліпта у справі відкриття у Львові школи і друкарні та прохання підтвердити грамоту про заснування братства;

- від 20 грудня 1586 р. (російською мовою) – послання львівського єпископа Гедеона Балабана до українського населення із закликом здійснювати пожертви на відновлення друкарні у Львові;

- від 10 травня 1587 р. (російською мовою) – послання львівського єпископа Г. Балабана до українського населення із закликом надати допомогу Львівському Успенському братству у відбудові церкви, школи, друкарні і шпиталю;

- від 13 травня 1587 р. (російською мовою) – повноваження, видане львівським єпископом Г. Балабаном збирачеві пожертв на львівську братську школу і друкарню.

Латиномовні тексти документів написані письмом, близьким до чеської бастарди, яке широко застосовувалося в канцеляріях різних установ на території Речі Посполитої в останній чверті XVI ст. Всі російськомовні документи написані побіжним напівуставом – прискореним письмом з лігатурами.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості його використання для наступних наукових пошуків у двох напрямках: історії України та історії української культури.

Література

1. Дегтеренко А. М. До питання про витоки українського кириличного друкарства / А.М. Дегтеренко, Ю. М. Нікольченко // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць: Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. Випуск 69 (№ 2). – Київ – 2013. – С. 11–16.

2. Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Д. Ісаєвич. – Львів: Вища школа, 1983. – 155 с.

3. Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні / XVI-перша половина XVII ст. / Збірник документів / Упорядн. Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський та ін. – К.: Наукова думка, 1975. – 341 с.

УДК 005.32

Орехова С. Є.

к.і.н., доцент, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Постійно підпадаючи під вплив з боку зовнішнього середовища, пристосовуючись до змін, сучасна компанія повинна мати здатність формувати і накопичувати потенціал, який може забезпечити не тільки своєчасну й адекватну реакцію на дії зовнішнього середовища, але і дасть можливість активно змінювати навколишню дійсність, ефективно управляти функціонуванням і розвитком численних елементів і підсистем.

Цей потенціал діяльності компанії багато в чому забезпечується завдяки організаційній культурі: того, заради чого люди стали членами цієї компанії; як будуються відносини між ними, які принципи і методи виконання робіт використовуються в її діяльності. Це зумовлює не тільки відмінність між компаніями, але і визначає успіх їхнього функціонування і виживання в конкурентній боротьбі. У будь-якій компанії існує зв'язок між людьми, носіями організаційної культури, з одного боку, і культурою, що впливає на поведінку людини, з іншого. Вдосконалення організаційної культури, перетворення її в могутній об'єднуючий початок може стати одним з критеріїв підвищення ефективності функціонування корпорації.

Питання організаційної культури відносно нове, що почало активно обговорюватись лише у 60 – 70 рр. XX ст. Формування корпоративної культури компанії є предметом досліджень багатьох науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, серед яких: Л. Д. Забродська, Н. Ансофф, К. Боумен, Дж. Грейсон, К. О'Делл, Е. Шейн, І. Б. Гурков, Б. Карлоф, Є. О. Капітонов, В. О. Співак та ін.

Отже, впродовж останніх років організаційну культуру стали визнавати визначальним показником розуміння управління компанією. Розробки даної теми у сфері менеджменту, культурології, інформаційної діяльності, перебувають в постійному розвитку питань стратегічного менеджменту підприємств та загальної організаційної культури компанії, установи.

Організаційна культура базується на уявленні про місію, цілі та філософію діяльності компанії. Дійсно, якби адміністрації компанії вдалося домогтися, щоб всі працівники сприймали й ототожнювали систему цінностей і вищу мету компанії зі своїми особистими інтересами, якби при цьому вони змогли віддати організаційним завданням перевагу, то це само по собі було б для всіх потужним мотивуючим чинником повсякденної трудової діяльності. Ототожнення особистих, групових і організаційних завдань є важливою умовою оптимізації колективної діяльності [4, с. 68]. Щоб досягти цієї умови, місія, філософія, ідеологія, система цінностей, корпоративний дух і інші складові організаційної культури мають бути добре сформульовані і доведені в доступній формі до відома всіх працівників.

Лише повне використання всіх софт-факторів менеджменту дозволяє керівникові сформувати у своєму колективі згуртовану команду однодумців і домогтися, таким чином найвищої ефективності у спільній діяльності. Концепція софтизації менеджменту ґрунтується також на визнанні необхідності підходити до керівництва спільною діяльністю людей як до мистецтва людських відносин – вільної творчої діяльності, заснованої на науковому фундаменті [2].

Оскільки в різних напрямках і школах менеджменту софт-фактори трактуються по-різному, варто зробити короткий їхній огляд.

Люди створюють об'єднання (компанії, організації, установи тощо), щоб вирішувати проблеми, з якими не вдається впоратися поодиночі. Це означає, що з самого початку компанії мають певну цільову орієнтацію. Вибудовуючи концептуальну схему компанії, спочатку виділяють одну з важливих її ознак – систему цілей, до якої відповідно відносяться: цілі-завдання, цілі-орієнтації і цілі різних ланок і ешелонів ієрархічної системи. У сучасному менеджменті, коли йде мова про цільовий початок в управлінні компанією, зазвичай говорять про такі складові системи цілей, як місія і його поточні і перспективні завдання. Встановлення системи цілей, а також вироблення стратегії поведінки, що забезпечує виконання місії і досягнення компанією своїх цілей, є одним з основних завдань вищого керівництва і становить найважливішу частину стратегічного управління [3, с. 66].

Організаційні форми, стиль і методи управління можуть бути найрізноманітнішими, але незалежно від того, в якій сфері діє компанія, керівникам доводиться вирішувати багато схожих за своїм характером завдань, тобто виконувати однакові функції управління.

У сучасних підручниках з менеджменту, зазвичай перераховуються наступні основні функції: аналіз стану справ у компанії і в зовнішньому середовищі; управлінська діагностика; визначення завдань компанії; планування найближчих дій і довгострокових перспектив розвитку; організація, включаючи створення відповідних матеріально-технічних умов, фінансове і кадрове забезпечення; координація спільної діяльності; контроль; мотивування; оперативне управління; здійснення комунікацій; управлінське консультування; виховання і несення відповідальності за стан справ і кінцеві результати діяльності [1, с.168].

Як відомо, спільна діяльність людей у будь-яких організаціях, компаніях регламентується, координується і контролюється відповідними інституційними механізмами. Поведінка людей у компанії підпорядкована, по-перше, формально встановленим правилам і, по-друге, неформальним нормам міжособистісних стосунків. Взаємини в компанії вимагають чіткого закріплення за кожним з її членів обов'язків, функцій, прав, повноважень і відповідальності. Посадова субординація і взаємодія людей досягаються за допомогою проектування ієрархічної організаційної структури управління. У роботі Р. Піно «Корпоративне айкідо» вказано, що ієрархічна будова – це традиційний спосіб розподілу владних взаємовідносин у компанії по вертикалі єдиноначальності, яка пов'язує вищі рівні керівництва з керівниками підрозділів і виконавцями [4, с. 118]. Окрім основної організаційної структури управління, у компаніях є інформаційна і технологічна структури.

Інформаційна структура відображає шляхи проходження інформації від однієї посади до іншої, а технологічна – визначає стосунки кооперації між посадами при виконанні тих або інших операцій управління. Унаслідок неминучих змін, компанія ускладнюється, розростається, у ній виникають нові ланки і рівні управління. Досить часто цей процес вважають розвитком компанії, хоча насправді безперервні реорганізації є наслідком невикорінених вад бюрократичних систем управління. Становище ускладнюється тим, що міжособистісні і ділові взаємини людей не підпорядковуються службовій ієрархії і субординації. Людські відносини створюють приховані неформальні структури, в яких відбувається перерозподіл функцій, обов'язків, прав і відповідальності. Таким чином, виникають неформальні організаційні, інформаційні і технологічні структури залежно від того, як насправді розподілені владні стосунки та інформаційні потоки і як організована кооперація робіт між співробітниками компанії – ці неформальні структури, що спонтанно складаються, належать до софт-факторів менеджменту.

У класичній теорії менеджменту всі методи управління поділяються на адміністративні, економічні, соціальні, правові і психологічні. За своєю сутністю, всі методи управління є ні чим іншим, як практичним втіленням тактичних принципів управління. Усі методи управління зводяться до вибору впливів на працівників – прямих, побічних, зовнішніх і внутрішніх, минулих і справжніх. Поведінка людини в компанії є результатом цих впливів. На практиці тактичні принципи і методи управління важко відрізнити один від одного, методи – це реалізовані принципи управління.

Література

1. Василенко В. О. Стратегічне управління / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко; [навч. посіб] – К.: ЦУЛ, 2003. – 395 с.
2. Гительман Л. Д. Преобразующий менеджмент: лидерам реорганизации и консультантам по управлению / Л. Д. Гительман – М.: Дело, 1999. – 545 с.
3. Организационная культура современной корпорации / А. Агеев, М. Грачев // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – № 6. – С. 18 – 26.
4. Пино Р. Корпоративное айкідо / Р. Пино; [пер. с англ] под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб., 2001. – 457 с.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Навчальна практика студентів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і набуття тими хто навчається професійних навичок та вмінь. Вона є невід'ємною складовою процесу підготовки фахівців в університеті і проводиться на базах університету та на підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, науки, освіти, культури, торгівлі, сільського господарства, державного управління тощо [1].

Метою практики є оволодіння здобувачами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їхньої майбутньої професії, формування на базі отриманих в університеті знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання у практичній діяльності [2].

Згідно з освітніми стандартами, практика має два напрямки: навчальна та виробнича. Завданням навчальної практики є ознайомлення здобувачів зі специфікою майбутньої спеціальності, формування первинних професійних умінь і навичок. Завданням виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих тими хто навчається в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок зі спеціальності [3].

Навчальна практика бакалаврів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи складається з двох частин: ознайомча (другий семестр) та комп'ютерно-технологічна (четвертий семестр). На ознайомчій практиці здобувачі відвідують установи (районні адміністрації, архіви, бібліотеки тощо) та знайомляться з їхнього структурою, документообігом та програмним забезпеченням. Комп'ютерно-технологічна практика надає можливість тим хто навчається вдосконалити первинні професійні уміння і навички, працюючи у структурних підрозділах університету. При цьому вони знайомиться з документообігом підрозділу, вирішує завдання, поставлені викладачем, та створює для себе базу форм (технологічних карт) для подальшої професійної діяльності.

Виконуючи професійні завдання засобами ЕОМ здобувачі, поглиблюють свої знання, уміння та навички з інформатичних дисциплін, а саме – вдосконалюють уміння використання табличного процесора MS Excel. Крім того, вони формують необхідні навички для подальшого самовдосконалення та готують для себе банк форм (технологічних карт), які можуть бути використані ними у майбутній професійній діяльності. Спрямовання навчальної комп'ютерно-технологічної практики на досягнення такої мети сприяє розвитку їхніх професійних компетентностей. Працюючи на посадах фахівців з діловодства, навчаються розв'язувати професійні вправи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Використання компетентнісно орієнтованих вправ у період проходження здобувачами навчальної практики сприяє оволодінню їм знаннями з інформатичних дисциплін; формуванню навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій при розв'язуванні професійно-компетентнісних задач; розвитку мотивації їх до активного використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності; спрямовує здобувача на самооцінку, самопізнання та професійне самовдосконалення.

Література

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-105.html>.
2. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи / В.Л. Ортинський. – К. : ЦУЛ, 2009. – 470 с.
3. Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста за спеціальністю 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» напряму підготовки 0201 «Культура»: стандарт вищої освіти (Видання офіційне). – К. : Міністерство освіти і науки України, 2004. – 24 с.

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

УДК 35.08(520)(043)

Іванець Т.М.

кандидат політичних наук, асистент кафедри філософії та соціології

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ БЮРОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ

Інститут бюрократії в Японії має тривалу історію та, не дивлячись на постійну конфронтацію з провладними політичними силами та чіткий курс останніх на боротьбу з чиновниками, не втрачає своїх позицій у суспільстві.

На сьогодні японська бюрократія акумулює значну кількість реальної політичної влади. Треба зазначити, що вона має довгі історичні традиції, які беруть свій початок ще у VII столітті, коли в Японії виникла централізована держава. У той же час, політичні партії навпаки являються інститутами, привнесеними ззовні лише у XX столітті [3; с.24-25].

Саме тому в японському суспільстві склалася думка, що бюрократи – це професіонали, що були відібрані на основі кваліфікаційного конкурсу, який являється доступним для всіх бажаючих. Вони мають стабільну зарплатню, гарантії та статус, що викликає повагу з боку суспільства. Пріоритетними для них являються національні інтереси та відчуття місії. Політики навпаки обираються на основі родинних зв'язків та поверхневої популярності, а не на основі професійних якостей та талантів. Тому переважним чином це люди з низькою здатністю займатися фундаментальною політикою, що може бути дестабілізуючим фактором для держави [4].

Японський вчений Кіакі Цудзі, досліджуючи питання державного адміністрування, наголошував на перевагах демократії, що базується на бюрократизмі. Він відзначав, що японська бюрократія характеризувалася надзвичайно високими стандартами. Саме вона сприяла відновленню Японії та її економічному зростанню після Другої світової війни, стримуючи політичну владу [4].

Взагалі, сила бюрократії у післявоєнний період була настільки великою, що її навіть визначали як одну з рушійних сил розвитку японського суспільства. Т. Надзіта представив концепцію розвитку післявоєнної Японії у вигляді конфлікту між бюрократією (тенденції до посилення адміністрування, намагання держави взяти контроль над економікою) та демократією (тенденції до лібералізації соціально-економічних відносин, намагання приватного бізнесу рухатися у сторону вільного ринку) [1].

Японська бюрократія традиційно відзначалася надзвичайним впливом на державу і суспільство, повільністю та схильністю до постійного збільшення власного апарату. Дослідник Я. Тітосі зазначав, що у 50-ті роки XX століття для того, щоб отримати підпис прем'єр-міністра, на документі мали поставити свої візи близько 50 чиновників. А за один день чиновник в середньому ставить свою печатку (яка в Японії замінює підпис) приблизно на 250 документах. Зрозуміло, що в цій ситуації в нього не було жодного шансу їх вивчити [1, с.62].

Американський політолог Т. Пепел серед причин успіху японської бюрократії визначив наступні. По-перше, вона помірно політизована. По-друге, не будучи пасивною, вона не претендує на роль лідера. Крім того, японська бюрократія не ставить інтереси власних міністерств вище загальнонаціональних [3, с.28]. Також треба відзначити роль такого інституту контролю над японською бюрократією як групові зв'язки. Вони базувалися, по-перше, на особливостях японського менталітету, який передбачав перевагу групових інтересів над приватними. Дії, що шкодять власному колективу та державі, в принципі вважалися неприпустимими. Тому змусити чиновника піти проти групи, з якою він був пов'язаний, було надзвичайно важко. По-друге, була поришена практика колективного прийняття рішень за участю всіх зацікавлених сторін та з врахуванням всіх точок зору, яка отримала назву *немавасі*. Вона унеможливлювала виникнення в середі чиновників опозиції [1, с.64].

За часи правління ЛДПЯ в Японії сформувалися сталі відносини між політиками, державними високопосадовцями та впливовими представниками бізнесу. Ці відносини отримали назву «залізний трикутник» та стали одним із факторів стабільності політичної системи Японії у другій половині XX століття, визначивши основні напрямки та шляхи реалізації політичного курсу. Основні політичні рішення приймалися правлячою партією шляхом переговорів з чиновниками та підприємцями, а не з опозицією, яка в цих переговорах участі не брала. Також проявом високого рівня цих відносин було те, що чиновники, після уходу зі своїх постів в міністерствах, продовжували свою кар'єру або в партії (найчастіше в ЛДПЯ), або на статусній посаді в приватній чи державній корпорації (це явище отримало назву «*амакударі*» – сходження з небес). «Амакударі» створювало умови для розвитку корупції, наприклад, існувала практика розподілу державних замовлень в інтересах компанії, яка в майбутньому обіцяла чиновнику працевлаштування. За даними Міністерства внутрішніх справ та комунікацій лише за

період з 2004 по 2006 рік посади по системі «амакударі» отримали понад 1300 колишніх чиновників [3, с.26-28].

Зростання політичної нестабільності в Японії на початку 1990-х років актуалізувало в суспільстві питання щодо зменшення ролі бюрократії в політичному житті. Спроби змінити ситуацію робилися спочатку Прем'єр-міністром Р. Хасимото, який започаткував Раду з адміністративної реформи та провів адміністративні зміни, скоротивши кількість міністерств з 22 до 12, потім Дз. Коїдзумі, який розпочав реформу поштової служби та приватизацію спеціальних суспільних корпорацій. Саме Дз. Коїдзумі реалізовував свою політику максимально незалежно від бюрократичних структур та навіть під час парламентських сесій не спирався на матеріали міністерств, як це раніше робили його попередники [2, с.35]. Однак послідовники Дз. Коїдзумі не мали такої ж популярності та суспільної підтримки, тому після його уходу з посади позиції бюрократії починають відновлюватися. Напередодні виборів до нижньої палати японського Парламенту 2009 року позиції чиновників знову були настільки сильними, що це створювало перешкоди для формування стабільної партійної та політичної систем, враховуючи той факт, що реалізація значної частини політичних кроків залежала виключно від чиновників, які являлися не підконтрольними виборцям. Прихід до влади у 2012 році С. Абе ознаменував новий етап протистояння правлячої партії та адміністративного апарату, однак треба відзначити, що С. Абе, навідмінно від Дз. Коїдзумі, проводить політику у цьому напрямку більш стримано та не робить радикальних кроків у напрямку бюрократії.

Взагалі, треба відзначити, що велика роль бюрократичних структур у політичному житті Японії, негативно впливає на її політичний розвиток. Бюрократична верхівка, на яку виборці не мають жодного впливу, має можливість блокувати реалізацію політичної стратегії будь-якої партії, що робить впровадження нових реформ важкою та тривалою справою.

Література

1. Дружинин Л. Н., Мисько О. Н. Японская бюрократия и генезис института амакудари. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/yaponskaya-byurokratiya-i-genezis-instituta-amakudari>.
2. Калмычек П. А. Взаимодействие бюрократических и политических элит Японии. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/vzaimodeystvie-byurokraticheskikh-i-politicheskikh-elit-v-yaponii> (дата звернення : 14.08.2017).
3. Филиппов Д. А. От лидерства чиновников к лидерству политиков. URL : http://japanstudies.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=305&Itemid=67 (дата звернення : 11.08.2017).
4. 常木 淳. 日本の官僚制とその評価 — 回顧と展望 . URL : <http://www.iser.osaka-u.ac.jp/library/dp/2011/DP0824.pdf>.

УДК 043.316.642.2-053.67

Пістелева Д.В.

асистент кафедри філософії та соціології

ІДЕАЛИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Формування ціннісних орієнтацій є невід'ємною частиною розвитку особистості людини. У перехідні, кризові періоди розвитку виникають нові ціннісні орієнтації, нові потреби і інтереси, а на їх основі перебудовуються і якості особистості, характерні для попереднього періоду. Ціннісні орієнтації відносяться до найважливіших компонентів структури особистості, за ступенем сформованості яких можна судити про рівень сформованості особистості.

Життєві орієнтації сучасної молоді змінили свій вектор, пішовши від соціальної (колективістської) спрямованості до індивідуальної. Головним прагненням кожної людини стало приватне матеріальний добробут. На жаль, цінність оплати праці стала цінуватися більше свободи або цінності цікавої роботи. Зараз молодь більше переживає за свій заробіток і матеріальне забезпечення, вважає сім'ю і дітей одним з обов'язкових елементів щасливого життя, хоче в ЄС і не хоче миритися з корупцією [1].

Такі результати дослідження "Українське покоління Z: цінності та орієнтири", яке провели Центр "Нова Європа" та Фонд ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine.

До покоління Z відносяться люди, які народилися в період між 90-ми і серединою двохтисячних. Зараз це молоді люди віком від 14 до 29 років. Таких станом на 1 січня 2017 року Україні налічувалося майже 8 мільйонів, тобто п'ята частина населення країни.

Мешканці постіндустріальних країн з високим рівнем економічного добробуту орієнтовані на секулярно-раціональні цінності та самовираження, хоча, як підтвердили нещодавні вибори у низці західних країн, це зовсім не означає занепад традиційних цінностей. Оцінки та погляди суспільства значною мірою залежать від філософських, релігійних та політичних ідей, які домінують у країні. А тому значна частина відповідальності за те, яке місце займає країна на «ціннісній мапі світу», лежить на її політичній та інтелектуальній еліті⁹⁹. Україна, яка увійшла до переліку країн-учасниць опитування у 1996 році, опинилася у групі секулярно-раціональних країн, в яких переважають цінності виживання [2]. Це означає, що для абсолютної більшості населення пріоритетом є економічна та фізична безпека. На межі

тисячоліть Україна демонструвала позитивну динаміку, тобто рухалася у напрямку цінностей самовираження, однак у 2011 році був зафіксований регрес. Після подій Євромайдану СОЦІС провів опитування за методикою WVS і з'ясував, що позитивна динаміка відновилася, проте зміни відбуваються повільніше, ніж в інших країнах. Доки населення змушене дбати про своє щоденне виживання та безпеку, демократичні цінності та принципи залишатимуться на другому місці. Дослідження «Що українці думають і знають про права людини» 2017 року виявило, що цінність «толерантність» у порівнянні з іншими опинилася на останньому місці (її важливість відзначили тільки 25% респондентів загальнонаціонального опитування), тоді як на перших сходинках опинилися свобода (80,3%), безпека (71,9%) і справедливість (70,1%)[5]. Молодь разом із середнім класом та мешканцями великих міст найбільше тяжіє до цінностей самовираження, а отже є потенційним агентом змін. Попередні опитування показують, що нові покоління українців успадковують «батьківські» (традиційні) цінності й водночас виробляють сучасні (постмодерністські). Упродовж усіх років незалежності у трійку лідерів їхніх життєвих пріоритетів входять сім'я, друзі, робота, вільний час, відстають релігія та політика. Так, згідно з опитуванням 2016 року, переважна більшість (71,7%) молоді, відповідаючи на питання «Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?», обрали сімейне щастя, 48,1% - необхідність зробити кар'єру, 38% - бути вільним і незалежним у своїх рішеннях, 32% - мати можливість реалізувати свій талант і здібності. Лише для кожного четвертого пріоритетом було багатство [6].

Таким чином українське молоде покоління близьке до своїх однолітків у європейських країнах, орієнтуючись на такі постмодерністські цінності, як самостійність та самореалізація. Отримані результати частково підтверджують висновки попередніх досліджень, уточнюють та поглиблюють розуміння відомих трендів, а частково — виявляють нові.

Література

1. Голуб А.М. Формирование ценностных ориентаций молодёжи в процессе досуговой деятельности / А.М. Голуб // Вопросы психологии. – 2009. – № 4. – С. 53-57.
2. Інститут Горшеніна «Українське суспільство та європейські цінності», 2017, С. 13 - <http://institute.gorshenin.ua/media/uploads/090/42/5964d944f2d4e.pdf>.
3. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації : монографія / А.А. Ковалеров. – Одеса : Астропринт, 2001. – С. 165–177.
4. Результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтації». – Київ, 2017. – 133 с.
5. Савчук О.В. «Динаміка ціннісних орієнтації української молоді», 2009 - http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_60-67.pdf.
6. Ціннісні орієнтації сучасної молоді України (за результатами досліджень). — Київ, 2011.- С.15. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/5_evs_molod_broshura_2011.pdf.

УДК 930: 001.32(477) «1919»

Романцова Н.І.

доцент кафедри філософії та соціології МДУ.

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ОЦІНКАХ СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ

Науково-організаційні заходи М. Грушевського у справі заснування Українського соціологічного інституту (УСІ) та розгортання видавничих проєктів досить докладно висвітлюються у студіях сучасних істориків – І. Матяш, В. Потульніцького, Д. Судина, В. Ульяновського. Проте до комплексного історіографічного вивчення цього питання історики лише підступаються.

Л. Черній зазначає, що перший період перебування М. Грушевського за кордоном був досить складним. Вчений опинився на чужині без будь-яких засобів до існування. Незважаючи на це, прибувши до Відня, він одразу ж зайнявся вирішенням практичних соціологічних проблем, висунувши ідею створення єдиного наукового центру – УСІ, який об'єднав би різні наукові течії української соціології. Автор звернув увагу на те, що протягом 1919 р. Михайло Сергійович розробив три варіанти проєкту УСІ. Передбачалися автономія цього наукового центру, державна дотація, колегіальне управління, створення філій в основних світових центрах. М. Грушевський ставив перед Соціологічним інститутом найрізноманітніші завдання: проведення соціологічних досліджень, підготовка кваліфікованих дослідників у різних галузях соціології з орієнтацією на самостійну наукову роботу, підтримання зв'язків із міжнародними соціологічними організаціями, обмін досвідом соціологічної роботи: інформація світової громадськості про соціальне життя в Україні, ознайомлення української суспільності із здобутками соціологічної науки на Заході [9, с. 7–8].

І. Шостак зазначає, що 8 жовтня 1919 року Михайло Грушевський уклав Проєкт утворення Українського соціологічного інституту. Мету діяльності Інституту вчений вбачав у інтеграції українського суспільства, різних його верств, поширення інформації про українців серед європейського та американського

громадянства. Програмою Інституту він визначив: слідкувати за світовим соціальним процесом та за соціологічними дослідженнями і популяризувати їх серед українців; 1. представляти українців у інтернаціональних та національних організаціях, які виражають собою соціальний рух; 2. інформувати світову та українську громадськість про український соціальний рух та українську літературу План організації Інституту Михайло Грушевський виклав у проекті закону про Український соціологічний інститут, підготовленому 20 жовтня 1919 р. Першим пунктом проекту зазначалося, що проф. М. Грушевському асигнуються кошти (1872000 швейцарський франків) на користь Інституту. Для реалізації вищезазначених завдань, планувалося заснувати на ці кошти бібліотеку та архів, здійснювати видавничу діяльність, брати участь у наукових конференціях, відкривати філії в європейських культурно-наукових центрах [8].

І. Шостак звернула увагу на те, що заснований під час вимушеної еміграції М. Грушевського УСІ спочатку (1919 р.) розміщувався у Швейцарії, згодом переїхав до Праги, а в 1921 р. – до Відня. Це була громадська організація, яка фінансувалася за рахунок спонсорства, притому досить скромного. Офіційно Інститут існував до 1924 року, однак через брак коштів, фактично вже у 1922 році він припинив своє функціонування. Навколо М. Грушевського в Українському соціологічному інституті згуртувалися науковці та громадсько-політичні діячі Д. Антонович, Б. Старосольський, М. Шраг, М. Чечель, М. Шаповал В. Мазуренко, І. Штефан, П. Христюк та ін. Брав участь у роботі інституту також відомий політичний діяч, філософ і публіцист В. Липинський [8].

14 березня 1924 року М. Грушевський підготував доповідь-звіт “Український соціологічний інститут і дослідча кафедра історії культури – загальної і української”. У доповіді Михайло Сергійович зазначив, про щорічне інформування громадськості в українській закордонній пресі, в основному – американській, та на Науково-технічному з’їзді у 1922 р. у Харкові щодо роботи Інституту. Він також виклав своє бачення перенесення Українського соціологічного інституту до радянської України [8].

Варто відзначити працю С. Панькової, яка базується не лише на збереженій архівній справі УСІ, але й на документах Празького архіву, ЦДАВО України та опублікованих епістолярних джерелах [2, с. VI]. С. Панькова звертає увагу на те, що інститут був створений для прикриття політичної діяльності Комітету незалежної України і виступав його своєрідним «фасадом». Одним із важливих надбань УСІ стала його бібліотека, про яку вчений неодноразово згадував у своїх публікаціях. На думку, автора, еміграційні поневіряння УСІ (Женева, Прага, Відень) негативно вплинули на долю його книгозбірні [2, с. XIV].

Розглядаючи це питання, Д. Судин зазначає, що М. Грушевський задумував Комітет незалежної України як надпартійне об’єднання, що мало інформувати світову громадськість про українське питання, але також чинити політичний тиск на західноєвропейські держави та сприяти визнанню незалежності України з їхнього боку [5, с. 41]. Автор стверджує, що УСІ «була зорієнтована на політичну діяльність, ... свідченням того, що УСІ створювався лише для прикриття політичної діяльності КНУК, є той факт, що ідея про створення УСІ виникає в М. Грушевського лише в серпні 1919 р. – під час зустрічі з міністром закордонних справ УНР В. Темницьким [5, с. 43]. Сам вчений не розділяв видавничі плани КНУК та УСІ [5, с. 44].

Д. Судин зазначає, що протягом першого періоду діяльності Інституту не було реалізовано більшості завдань, вказаних у проекті його статуту. Головною причиною цього була нестача коштів [5 с.47]. Женева не стала місцем постійного перебування цієї інституції через політичні та фінансові проблеми: «1) українські політичні сили зрозуміли, що Ліга Націй, чий осередок мав бути в Женеві, матиме малий вплив на світову політику; 2) Женевська конференція II Інтернаціоналу, яка мала відбутися в лютому 1920 р., переносилась на невизначений термін через розпад самого Інтернаціоналу. Крім того, в Європі розпочалась фінансова криза, а тому перебування в Женеві починало бути занадто дорогим, що загрожувало швидкою витратою і так малих фондів УСІ, оскільки ні Директорія, ні українці Америки не перераховували більше нових коштів» [5, с. 48].

В іншій праці Д. Судин зазначає, що 2 квітня 1920 р. М. Грушевський офіційно ліквідує Женевський осередок УСІ та переїздить до Праги. Причини цього історик пояснює тим, що «по-перше, Женева втрачає роль центру політичного життя світу; по-друге політична діяльність УПСР, членом якої був М. Грушевський виявилась зосередженою в Празі», а також виявилася фінансова скрута [6, с. 231]. Як наукова інституція, «УСІ розгортає активну наукову діяльність, не обмежуючись лише публікаціями, але й організовуючи публічні лекції. На той час більшість українських емігрантів перебувала у Відні, а тому М. Грушевський вирішує поширити діяльність УСІ і на Відень» [6, с. 237].

Д. Судин зазначає, що фактично, з грудня 1920 р. УСІ почав переміщати центр своєї діяльності до Відня. Оскільки саме він був центром української еміграції, а тому «логічним було перенести просвітницьку діяльність УСІ саме до цього міста». Позначилося також те, що саме у Відні на той час ціни на поліграфічні послуги були найдешевшими у Центральній-Східній Європі, тому тут УСІ відкрив свою друкарню [6, с. 239].

Характеризуючи віденський період діяльності УСІ, Т. Плазова констатує, що протягом 1921 – 1922 рр. вона зосереджувалась на лекторській та видавничій роботі. З ініціативи Інституту, 1 лютого 1921 року у приміщенні українського робітничого товариства «Єдність» у Відні відкрилися річні безплатні загальні курси з суспільно-політичних наук для українських емігрантів. Тематика лекцій охоплювала питання політичної та загальної історії, соціології, політекономії. Загалом Інститут «мав бути автономним,

незалежним, позапартійним наукововидавничим та педагогічним закладом, орієнтованим на розвиток суспільно-політичних наук» [3, с. 31].

В той же час дослідниця звернула увагу на те, що УСІ не зміг активно працювати у Відні через брак коштів. Наприкінці 1922 р. поступово згорталася його діяльність. Спершу припинилася видавнича, а потім також освітянська та наукова робота [3, с. 31].

Загалом, сучасні українські історики різнобічно, спираючись на різноманітну джерельну базу, проаналізували діяльність УСІ. Науковці відзначили, що в нелегких умовах перебування в еміграції, не маючи достатніх коштів, М. Грушевський зумів розгорнути освітньо-наукову та видавничу діяльність, згуртувати навколо себе багатьох відомих представників української еміграції. Історіографи висловили наукові оцінки щодо різних аспектів роботи УСІ, вказали причини припинення його діяльності.

Література

1. Матяш І. Український соціологічний інститут М. С. Грушевського: основні напрями та етапи діяльності // Український історик. 2000. Ч. 4. С. 44–56.
2. Панькова С. «...Ні хвили не вважав себе емігрантом, тільки закордонним робітником на нашій національній ниві» Михайло Грушевський. Твори у 50-ти томах. Т. 4. Кн. II. Серія Суспільно-політичні твори (листопад 1918 р. – жовтень 1926 р.) Львів Видавництво “Світ” 2013. С. V–XVIII.
3. Плазова Т. Діяльність української політичної еміграції в Австрії у 20-х рр. XX ст. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 21. 2009. С. 29–32.
4. Потульницький В. Наукова діяльність М. С. Грушевського в еміграції (1919 – 1924 рр.) // Український історичний журнал. 1992. № 2. С. 18–58.
5. Судин Д. Женевський період діяльності Українського соціологічного інституту (серпень 1919 – березень 1920 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Вип. 6. 2012. С. 37–50.
6. Судин Д. Празький період діяльності Українського соціологічного інституту (квітень 1920 – січень 1921 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Вип. 7. 2013. С. 230–244.
7. Ульяновський В. Проекти українського соціологічного інституту М.С. Грушевського // Філософська і соціологічна думка. 1992. № 7. С. 109–123
8. Шостак І. Внесок Михайла Грушевського у становлення української соціологічної науки. URL: <http://naub.org.ua/?p=382>
9. Черній Л. Вплив наукових здобутків українських вчених в еміграції на розвиток української соціологічної думки // Міжнародний науковий форум:соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. Вип. 15. С.5–11.

УДК 316.77:316.74

Слющинський Б.В.

доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології

КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВИМІР РІВНЯ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Поняття комунікація як науковий термін походить від лат. *communicatio* – повідомлення, передача, бесіда, розмова. Більше того, словники свідчать, що вивчення проблем комунікації започатковано ще за часів Платона. Як і завжди в науці, різні автори абсолютно по-різному тлумачать зміст цього поняття. Соціологи (П. Сорокін) розуміють під комунікацією взаємодію, тобто передачу соціальної інформації. Психологи (А. Леонтьєв) – процеси обміну продуктами психологічної діяльності, насамперед спілкування. Кібернетики (А. Урсул) – обмін інформацією між складними динамічними системами та їхніми частинами сприймати, накопичувати та переробляти інформацію. З огляду на зазначене вище, можна констатувати, що комунікація є процесом передачі інформації між суб'єктами соціальної сфери суспільства. У свою чергу власне інформацію представники кібернетики (в особі одного із засновників цієї науки Н. Вінера) визначають як зміст, який отримують із зовнішнього світу в процесі пристосування спільноти до нього. Звісно, що комунікація відбувається у певному соціальному середовищі і очевидно має суттєвий вплив на його формування, а отже постійно його змінює, змінюючись при цьому і сама. Адже світ міняється, міняються і його елементи – люди, міняються технології, бажання, відчуття і сприйняття, тобто культура в цілому. Сьогодні можна констатувати появу нової формації суспільства, а саме «інформаційного суспільства», тобто суспільства з інформаційним типом соціальної організації. Саме поява такого «інформаційного суспільства» веде до суттєвих змін у плинні соціальних процесів і в структурі суспільних відносин. Це, в свою чергу, торкається глибинних основ суспільства, різних соціальних груп і кожного окремо взятого індивіда. Відбувається і зміна людської свідомості, її ціннісних орієнтацій, рівня мислення, структури діяльності. У суспільстві відбувається трансформація пластів культури, їх реорганізація і синтез нових елементів. Сучасна культура стає неосяжною, вона універсалізується, операціоналізується і охоплює суспільство в цілому.

Спробуємо проаналізувати існуючі теоретико-методологічні підходи до пояснень взаємовпливів соціальної комунікації і соціокультурного простору, дослідження причин їх постійної трансформації та модернізації за допомогою вирішення наступних завдань:

- аналізу і систематизації основних теоретико-методологічних підходів до проблеми комунікації в соціокультурному просторі, що мають місце в зарубіжній та вітчизняній соціологічній літературі;
- визначення взаємозалежності між соціальною комунікацією та соціокультурним простором у різні періоди історичного розвитку суспільства.

Над проблемою «соціального простору» працювали такі відомі зарубіжні вчені як Т. Гоббс, Ф. Ратцель, Г. Зіммель, Е. Дюркгейм, Р. Парк, П. Сорокін та ін. Ця тема залишається актуальною і сьогодні. Її досліджують такі відомі українські вчені, як Брижко В. М., Гавловський В. Д., Сурмін Ю. П., Цимбалюк В. С. та інші. Як вважав П. Сорокін: «Соціальний простір – багатомірний, оскільки існує більше трьох варіантів групування людей за соціальними ознаками, які не співпадають один з одним (за належністю до держави, національності, професії, економічного статусу, політичних партій, а також за походженням, статтю, віком тощо). Осі диференціації населення за кожною із цих груп специфічні, sui generis і не співпадають одна з одною» [1, с. 83]. Таким чином, ми отримуємо три різноякісні осі координат: соціальну стратифікацію, соціальний склад населення і соціальні інститути. Але потрібно зазначити, що суспільство завжди створювало відповідні типи культури, яким були притаманні певні культурні цінності. Навіть примітивним суспільствам була властива певна культура. Вона накладала відбиток і на комунікацію у суспільстві. Про це свідчать предмети мистецтва.

Кожному поколінню відведено певний історичний час і передано йому певну культуру від попередніх поколінь, яку воно намагається пристосувати до відповідного «нового» часу. Соціокультурний простір – це культура, отримана від попередніх поколінь і пристосована до сучасної культури. В історичному часі соціокультурний простір трансформується, відбувається певна соціокультурна еволюція – процес змін і розвитку людських суспільств, який виходить із загальних зсувів у сукупності доступної культурної інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що соціокультурний простір постійно міняється, а отже, і змінюється комунікація. На соціокультурний простір впливає історичний період, а в ньому: можливість вільного висловлювання своєї думки, задоволення рівнем суспільного життя, успадкована культура тощо.

На думку П. Сорокіна, у людей існує потреба спілкування із собі подібними. Хоча ця потреба притаманна всім людям, проте вона не однакова у різних індивідів [2, с. 152–163]. Що це так, доводиться множинністю фактів: по-перше, тим, що люди жили і живуть у суспільстві собі подібних і що ізольована людина не самодостатня; по-друге, тим, що на найперших етапах життя людства, люди періодично збираються у більш широкі об'єднання і утворюють святкування; по-третє, тим, що ізоляція веде до загибелі; по-четверте, потреба у спілкуванні підтверджується і дослідженням причин самогубств. Крім цього, потрібно звернути увагу і на явище взаємодії у якості особливої колективної єдності чи колективної індивідуальності [2, с. 300]. Підставою для цього є причинні або функціональні відносини, які, на думку Сорокіна, виділяють індивідів в особливе явище, що відмежовується від усіх інших. Саме це і створює реальну колективну єдність.

Звичайно, можна розглядати особливості комунікації, наприклад, в часи доіндустріального суспільства, індустріального чи постіндустріального, коли одна стадія приходить на зміну іншій, міняються технології, спосіб виробництва, форма власності, соціальні інститути, політичний режим, культура, спосіб життя, численність населення, соціальна структура суспільства. Можна розглядати комунікацію у відповідності до концепції домодерністського, модерністського і постмодерністського стану (С. Крук, С. Леш), до економічного і постеконічного суспільств (В. Іноземцев), а також «першої», «другої» і «третьої» хвилі цивілізації (О. Тоффлер) тощо. Ми ж спробуємо розглянути комунікацію у новій сучасній соціокультурній реальності України.

Сьогодні наше суспільство перебуває на етапі перелому соціокультурної трансформації і модернізації, зміни типу своєї організації та існування і умовно є посттоталітарним суспільством. Зараз формується нова культурна реальність, що характеризується новими відносинами між людьми у сфері культури, новими умовами розвитку, особливою системою цінностей, норм і принципів, культурних потреб і засобів задоволення. Це стало результатом з одного боку – соціалістичної модернізації з усіма її успіхами і недоліками, а з другого – теперішній перехідний період є продовженням модернізації, але в нових умовах капіталізації і ринкових відносин. Процес цього періоду модернізації проходить суперечливо. Відбувається складне за змістом зіткнення «традиційного» і «модернізаторського», в якому традиція стає одним із джерел культурної модернізації. Саме комунікація і відображає рівень інформаційної культури суспільства.

Основними рисами соціокультурної модернізації є: диференціація, урбанізація, освіченість, розвиненість засобів масової комунікації, динамічність, новачітність, спеціалізованість, лібералізація, індивідуалізація, досить активна самосвідомість громадян. Українське суспільство по-своєму «адаптувало» «здобутки» світової масової культури. По суті, соціокультурні запити українського суспільства початку 90-х, коли значна частина українців прагнула позбутися тягара нав'язаних радянською системою цінностей, сприяли активному

сприйняттю цих «здобутків», копіюванню їх. Жорстка соціалістична модернізація неотрадиціоналістського типу, поєднання рис сучасного і архаїчного суспільства ускладнює модернізаційний процес, посилює протистояння в культурі різних соціальних сил, ускладнює вектор руху національної культури у вимірах сучасних перспектив, у руслі новітніх здобутків світової культури. В Україні намічається створення пост традиційного соціокультурного простору, в якому модернізація відбувається під знаком традиційних символів. Але в нашому суспільстві поєднується «общино-подібна» психологія з урбанізмом і технічним поступом, співіснують традиційне, посттрадиційне і модерне з деякою відносною незалежністю культури. Все це і створює певні комунікативні особливості, які відображають рівень інформаційної культури сучасного українського суспільства.

Резюмуючи, можна сказати, що комунікація в соціокультурному просторі – це відображення міжкультурних зв'язків певних груп людей у певний історичний період його розвитку. Соціокультурний простір багатомірний. Саме багатомірність (структура і система суспільства, належність до держави, національності, професії, конфесії, відповідний економічний статус тощо) створювала осі диференціації населення у відповідності до стратифікацій, соціального складу та соціальних інститутів, що, у свою чергу, впливало на появу відповідних культур. Кожній культурі притаманні свої ціннісні орієнтації і норми поведінки, котрі впливали на характер комунікації у тому чи іншому суспільстві. В історичному часі соціокультурний простір трансформувався, відбувалася певна соціокультурна еволюція – процес змін і розвитку людських суспільств, який виходить із загальних зсувів у сукупності доступної культурної інформації, що свідчить про те, що соціокультурний простір постійно змінюється.

Отже, можна стверджувати, що комунікація є якщо не еквівалентом, то визначником сучасної соціокультурної реальності, рівня інформаційної культури.

Література

1. Сорокин П. Социальная и культурная мобильность / П. Сорокин // Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М. : Политиздат, 1992. – 116 с.
2. Сорокин П. А. Система социологии / П. А. Сорокин. – М. : Наука, 1993. – Т. 1. – 447 с.

УДК 177.61(043.2)

Цибулько О.С.

к.і.н., доцент кафедри філософії та соціології

ПОНЯТТЯ ЛЮБОВІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Однією з найважливіших проблем, що хвилюють людину протягом усього життя, і особливо в молодості, є любов. Любов – це істинне морально-естетичне почуття, яке базується на емоційно-духовному переживанні, зацікавленості, симпатії, що виражається у цілеспрямованій прихильності до предмета любові, у безкорисливому і самовідданому прагненні до нього.

Напевно, ніколи не знайдеться однозначної відповіді на питання «Що таке любов?». Адже багато хто стверджує, що любов – суто індивідуальне поняття для кожного. Однак психологи, вчені, філософи не перестають шукати визначення цьому почуттю. Чи усяке почуття до протилежної статі називається коханням? Чи є любов'ю сексуальний потяг, туга, повага, яскраві мрії? Як дізнатися, що випробуване почуття – це саме любов? Відповіді на ці питання хвилюють багатьох людей, адже кожен бажає знайти точне визначення своїм почуттям, в цьому і полягає актуальність нашого дослідження.

Поняття любов багатозначне. Це любов до Бога, ідеї, людини, справи (професії), батьківщини, народу, материнська і батьківська любов до дітей, дитяча любов до батьків, кохання між чоловіком і жінкою – тобто любов має найрізноманітніші форми і способи виявлення. Специфічний зміст любові складають вибірковість, самовідданість, духовна близькість і висока емоційно-духовна напруга, ідеалізація предмета любові, потреба у з'єднанні з ним, взаємопроникнення, здатність до загостреного сприйняття навколишнього світу. Любовні стосунки за своєю природою вибіркові й самоцінні. Почуття любові виявляється у найрізноманітніших людських стосунках.

Любов – одна з фундаментальних властивостей людського існування. На думку багатьох мислителів, це феномен, в якому найадекватніше виявляється боголюдська сутність особистості. Вона є найважливішою складовою людського духу. Любов не має жодних зовнішніх причин для свого існування, не має критеріїв вибору. Як і всі фундаментальні вираження людського буття, вона є таємницею.

Любов належить до аж надто динамічної рефлексії почуттів і стосунків, вона постійно розвивається, змінює свою силу, спрямованість, форми існування. Вона є своєрідною формою ставлення людини до світу і вищою моральною цінністю, яка визначається такою протягом багатовікової історії людства.

Моральна цінність любові полягає у її здатності мобілізувати всі сили особистості, збуджувати в ній творчу енергію, створювати і формувати людину і людське в ній. Вона – основа шлюбно-сімейних стосунків. Це величезна сила, яка може бути творчою і викликати до життя глибинний, прихований потенціал, душевну щедрість. Хоча не виключається і її руйнівний характер. Вона може спричинити моральне піднесення, облагороджування особистості, надавати особливого сенсу існування конкретної

людини, а також відчуття щастя, повноти життя, що у поєднанні з почуттям обов'язку, совісті, відповідальності, альтруїзму утворює основу морального світогляду. Під її впливом може змінюватися вся система цінностей. Вона також може призводити й до морального падіння. Все залежить від моральної зрілості, моральної культури людини, ступеня її особистого розвитку. Моральне в любові виражає багатство й красу людських почуттів, пронизує багатоманітні зв'язки людини з суспільством, іншими людьми. З поняттям любові пов'язується уявлення про щасливе людське життя, про багатство духовного світу людини. Вона є показником людської культури.

Так, як і дружба, любов відзначається високим рівнем вибірковості й інтимності, близькості, прихильності й потягу, граничною емоційністю, інтелектуальною і вольовою напругою у стосунках між закоханими. Важливою особливістю кохання (індивідуальної статевої любові) є здатність фізичного потягу, естетичного й морального переживання, насолоди. Як оповідає давньоіндійський трактат «Гілки персика»: «Три джерела мають людські потяги: душа, розум і тіло. Потяг душ породжує дружбу. Потяг розуму породжує повагу. Потяг тіла породжує бажання. Поєднання цих трьох потягів породжує любов. Аналізуючи феномен статевої любові, можна виділити дві її сторони: внутрішньо-психологічну – як здатність емоційно сприймати і переживати почуття любові, і зовнішньо-соціальну – реальні стосунки, що виникають між закоханими. У житті обидві ці сторони діалектично взаємопов'язані.

Інтенсивність і глибина кохання залежить від здатності до кохання, а не від предмета кохання. Любов визначається не обсягом почуттєвого досвіду, який завжди випадковий, а розвиненістю особистісних рис закоханих. Індивідуально-психологічні особливості особистості, ступінь розвиненості емоційно-почуттєвої сфери дозволяють говорити про більшу чи меншу потенційну обдарованість у коханні. Вступаючи у реальні стосунки з обранцем, закоханий привносить у них наявний у нього соціальний досвід, досвід переживань. Це й визначає індивідуальну здатність кохати. В. Маяковський з цього приводу говорив: «Есть любовь, есть любвишка и любвище». Якщо розум перемагає – отже не він сильний, а почуття слабке. Любов не пояснюється психофізіологічними умовами тоді, коли піднімається вище своєї природної стихії. «Істинна сутність кохання, – за висловом Гегеля, – полягає в тому, щоб відмовитися від усвідомлення самого себе в іншому «Я» і, однак, у цьому ж зникненні й забутті вперше знайти самого себе і володіти самим собою. Справжнє, велике кохання індивідуальне, неповторне, у чомусь трагічне, воно не залишає місця егоїзму, «ламає» станові й інші межі, піднімається вище встановлених стосунків».

Поява любові як морально-естетичного почуття, визнання, соціальної і моральної цінності любовних стосунків, пов'язане з гуманізацією суспільних відносин, зростанням моральної й естетичної культури людини, естетизацією статевого потягу. Складність любовного почуття визначається тим, що у ньому, як у фокусі, переплітаються протилежності біологічного і духовного, особистісного й соціального, інтимного й загально-значимого. Усунення суперечностей між протилежностями у кожному конкретному випадку може призвести до абсолютизації на індивідуальному рівні якоїсь із сторін. У зв'язку з цим давні греки розрізняли типи любові або її фази: «ерос» – стихійна жага володіння коханою істотою, любов-пристрасть, яка не залишає місця жалості, милості; «філія» – любов-дружба, прихильність одного індивіда до іншого, обумовлена соціальними зв'язками й індивідуальним вибором; «сторге» – любов-прихильність, прив'язаність, особливо сімейна; «модус» – любов-гра, яка не відзначається глибиною почуттів; «агапе» – ніжна любов-самовідданість, жертвна, милосердна, яка виражається у прагненні закоханого розчинитися у коханому.

Любов (у значенні тілесної привабливості, чуттєвої насолоди) – перехідна емоція. У сучасному світі любов часто розуміється як емоцію чи почуття задоволення. Емоція – усвідомлене тілесне збудження, яке ми відчуваємо після впливу подразника. Емоція має хвилеподібну природу – вона нарощується і зникає. Це складний процес, що має нейрофізіологічний, нервово-м'язовий, феноменологічний аспекти. Емоція визначається як підсвідоме явище, на практиці її можна регулювати за допомогою вольових зусиль, змінювати інтенсивність та плин емоційних реакцій засобами роботи мислення. Агресія і любов є рушійними енергетичними потенціалами в усьому живому.

Отже, підсумовуючи все вищесказане можемо точно окреслити два визначення: 1) Любов – це висока ступінь емоційно позитивного відношення, що виділяє об'єкт серед інших і поміщає його в центр життєвих потреб і інтересів суб'єкта (любов до батьківщини, до матері, до дітей, до музика тощо). 2) Любов – це інтенсивне, сердешне і відносно стійке відчуття суб'єкта, обумовлене індивідуальними потребами, що виражається в соціально сформованому прагненні бути з максимальною повнотою представленим в життєдіяльності іншого так, щоб будити у нього потребу відповідного відчуття тієї ж інтенсивності.

СЕКЦІЯ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА PR: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

УДК 378.091.2-051:070

Андрєєва Н.В.

старший викладач кафедри соціальних комунікацій

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РАДІОЖУРНАЛІСТІВ

В умовах процесу стрімкої та всеохоплюючої інформатизації суспільства все більше зростають вимоги до розвитку професійних компетенцій працівників сфери медіа. Це питання є надзвичайно актуальним і в контексті підготовки фахівців у галузі журналістики. Вони мають бути обізнаними, конкурентоспроможними на ринку праці, мобільними, ініціативними, творчими, пропагувати культуру мовлення. Тож, мова йде не тільки про опанування здобувачами вищої освіти базових галузевих знань, а й формування у них певної фахової культури, однією зі складових якої є комунікативна компетенція.

Звернемося до поняття «компетенція». В академічному тлумачному «Словнику української мови» знаходимо таку дефініцію – це «добра обізнаність із чим-небудь» [3]. Аналогічне пояснення терміну можна зустріти і у тлумачному словнику Ожегова – «це коло питань, в яких хто-небудь є добре обізнаним». Отже, розглядаючи поняття комунікативної компетенції майбутнього радіожурналіста, ми розумітимемо оволодіння ним знань щодо вербальних та невербальних засобів спілкування, оволодіння культурою мовлення, а також здатністю доцільно та вільно використовувати набуті знання під час різних комунікативних ситуацій.

Як зазначає в своїй праці українська науковець Галина Онуфрієнко, «оволодіння мовою виступає багатокомпонентним, складним, комплексним поняттям». Воно, за словами науковця, передбачає не тільки індивідуальне багатство словникового запасу, а й такі критерії як чистота, ясність, точність, виразність, нормативність мовлення, розуміння значень слів, розрізнення мовних засобів, досконале володіння способами побудови різноструктурних текстів, а також уміння надати фонетико-інтонаційної виразності своєму усному мовленню [2; с.10].

Сучасного «медійника» не можливо уявити без таких якостей, як комунікабельність та вміння налагоджувати спілкуватися з людьми. Слово, або усне мовлення, є одним з головних виражальних засобів радіомовлення, а отже, і одним з головних інструментарії в радіожурналіста. Практика радіомовлення диктує свої вимоги та критерії до використання багатства мови.

Вагомою ознакою професійності мовлення журналіста є дотримання нормативності мовлення, що полягає у належній вимові, вживання слів та виразів у відповідності до їх лексичних значень, правильній побудові речень та їх поєднанні в тексті зокрема. Дотримання цих норм є одним з показників якості роботи радіожурналіста, тоді як їх порушення демонструє низький рівень його мовної компетенції.

Ще одним показником комунікативної компетентності радіожурналіста слід вважати оволодіння мистецтвом діалогу. Ця форма мовлення є основою спілкування. Вона демонструє вміння знаходити спільну мову, вибудовувати певні соціальні зв'язки та знаходити взаєморозуміння між людьми. Тому, мистецтво діалогу потребує від журналіста і оволодіння так званими психологічними компетенціями, тобто умінням відчувати співрозмовника, його характер, вловити настрій та спрямувати бесіду. Опанування цих навичок студентами передбачене навчальними дисциплінами професійного спілкування.

Характерною для професійної діяльності радіожурналістів є постійна включеність у створення ефірного продукту. Це потребує від фахівця і вміння адекватно формулювати та виражати власну думку, демонструючи логічність викладу думок, доречність та змістовність мовлення.

Оскільки слово, як вже згадувалося, відноситься до виражальних засобів радіомовлення, для радіожурналіста важливим є вміння застосовувати ці засоби. Виразність мовлення диктора забезпечується чіткістю вимови та виразністю дикції. В процесі набуття практичних навичок виразного мовлення та читання майбутній журналіст опановує вміння працювати з диханням, інтонацією, темпом та емоційним забарвленням мовлення, логічними наголосами та паузами.

Робота радіожурналіста над вдосконаленням своєї мови включає в себе:

- розширення лексичного запасу мовлення;
- відповідальне ставлення до вивчення мови;
- аналіз власного мовлення;
- оволодіння культурою мовлення;
- практичне вдосконалення навичок техніки мовлення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що комунікативна компетенція майбутнього радіожурналіста полягає зокрема у:

- вмінні обирати ефективну тактику вербального та невербального спілкування;
- досконалому володінні літературною мовою;
- знанні основних правил фонетики та орфоєпії;
- розумінні та орієнтуванні в різноманітних комунікативних ситуаціях;
- інтонаційній диференційованості інформаційного, аналітичного та художньо-публіцистичного радіомовлення;
- умінні будувати контакт та ефективну взаємодію зі співрозмовниками.

Набуття цих навичок майбутнім фахівцем стає можливим в контексті опанування нормативних та вибіркових дисциплін, передбачених програмою фахової підготовки бакалаврів журналістики. Професійна підготовка радіожурналіста включає в себе вивчення таких навчальних дисциплін як «Постановка голови», «Практична стилістика», «Українська мова у професійному спілкуванні», «Психологія спілкування», «Радіожанри», «Прямоефірне радіомовлення» та інші. Завдяки міждисциплінарним зв'язкам встановлюються певні «містки», що дозволяють застосовувати комплексний підхід до процесу становлення майбутнього фахівця, систематизувати засвоєння ним теоретичного матеріалу та його втілення в професійній діяльності.

Література

1. Єлісовенко Ю.П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посібник / За ред. В.В. Різуна. – К.: Атіка, 2008. – 204 с.

2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 312 с. – Режим доступу: <http://uk.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/ck-pravo/naukov-stul-ukr-mova.pdf> (дата звернення: 11.11.2018).

3. Словник української мови. В 11 т. – Київ : Наукова думка, 1970–1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 11.11.2018).

УДК 007:304:001(043)

Брадов В.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій

КОНТЕНТ РИНКУ МЕДІА: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Значна кількість наукових розвідок у сфері медіа присвячена дослідженню факторів впливу на формування контенту. Процеси, що постійно відбуваються усередині розгалуженого та складного медійного механізму, незмінно привертають до себе увагу науковців різних галузей знань. Інтерес вітчизняних та західних фахівців визначається еволюційним зростанням функції мас-медіа по забезпеченню необхідного рівня соціальної взаємодії, збільшенням залежності безпосередньо самих виробників інформаційного продукту відрізнених (як контрольованих, так і не контрольованих) факторів і явищ.

Серед чинників, що впливають на виробництво і формування контенту, певну увагу викликає диктат аудиторії, її контроль за мас-медіа, що проявляється через її зацікавленість та увагу, або навпаки, – ігнорування представленого інформаційного продукту. Д.Лалл вбачає реальну владу аудиторії у тому, що медіаіндустрія мусить йти за її потребами, працювати на її замовлення, поставляти на ринок такі засоби масової комунікації, які були б затребувані споживачами [3, с.113]. М.Кастельс, говорячи про тенденції розвитку журналістики у мережеву цифрову епоху, акцентує увагу на тому, що процес фрагментації раніше нескінченно широкої маси споживачів традиційних ЗМК вимагає від медіакомпаній «спеціально підганяти контент під нішеві аудиторії» [2], медіа транслюють те, на що роблять запит різні аудиторні сегменти.

Вивчення впливу аудиторного фактору тісно переплітаються з особливостями дії на процес формування контенту іншого суб'єкту медіаринку – рекламодавця. Ще Р.Пікар звернув особливу увагу на аналіз взаємовідносин між засобами масової комунікації, аудиторією та рекламодавцями. Він сформулював свою точку зору на суть медіаринку досить чітко і просто, виділивши його здвоєний характер [4]. Діючи на двох ринках – інформаційному і рекламному, ЗМК виступають об'єктом подвійної торгівлі: продають свій контент і одночасно – доступ до аудиторії для рекламодавців.

Виходячи з цього, значна частина науковців вбачає успіх медіа у скрупульозному і усебічному дослідженні аудиторії, її характеристик і бажань, з'ясувавши, що вона хоче і чого потребує, бо щоб задовольнити споживача, треба відповідати його очікуванням по всім параметрам. До інструментарію редакційної політики по відношенню до аудиторії, її залучення і утримання можна віднести: а) для друкованого засобу масової комунікації – своєрідність тематики і вмісту, авторів видання, стиль подачі матеріалу, мобільність у висвітленні подій, оформлення газети чи журналу, ціну номера; б) для електронних медіа – фактор ведучого, авторські програми, якість «картинки» та її прийому, музичний матеріал, демонстрація фільмів, серіалів, ігрових і спортивних передач [5, с. 251]. Тобто, якщо оцінювати

ситуацію з іншого боку, саме через зазначені важелі тиску аудиторія впливає на організаційні аспекти інформаційного виробництва, диктує засобу масової комунікації яким має бути його контент, як він повинен бути «упакований». Вплив аудиторії на характеристики контенту комерційного мовця може відбуватися через визначення його формату. Так, досліджуючи особливості функціонування суб'єктів радіоринку, треба констатувати, що станція є успішною та популярною тоді, коли гармонійно поєднано її формат і цільову аудиторію [1, с. 24]. Неформатна, тобто не зорієнтована контентно на потреби певної аудиторії, радіостанція не може бути прибутковою в умовах жорсткої конкуренції.

Досліджуючи окремі питання вмісту і форми журналістських текстів, можна стверджувати, що аудиторний фактор поєднується з контент-фактором, який визначає про що пишуть (показують, говорять) засоби масової комунікації сьогодні, про що вони будуть писати завтра. Конкретна контентна модель засобу масової комунікації перш за все визначається перевагами більш менш цільової аудиторії, хоча є й об'ємна задача – обслуговування інформаційно-пізнавальних потреб сукупної маси людей в цілому.

Як показують результати наукової розвідки, не менш вагомим, а можливо й першорядним фактором впливу на формування контенту засобу масової комунікації, безумовно, треба вважати потреби й очікування суспільства, які виражаються через аудиторію. Вона є однією з основних складових процесу комунікації, елементом ринкової системи, тією стійкою сукупністю споживачів, об'єднаних спільними інформаційними потребами, яка, виступаючи значною громадською силою, здатна скеровувати інформаційні політики численних засобів масової комунікації – учасників медіаринку. При цьому ця сукупність характеризується неоднорідністю структури, розосередженістю по території, анонімністю для комунікатора.

Література

1. Гоян О. Фактори організації підприємницької діяльності в радіофері та теорія комерційного радіомовлення / О.Я.Гоян // Наукові записки Інституту журналістики. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – №24. – с.18-25

2. Кастельс М. Мы хотим создать пул знаний. Переосмысление журналистики в Сетевую Цифровую Эпоху / Мануэль Кастельс – [Электр. ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: http://www.chaskor.ru/article/manuel_kastels_my_hotim_sozdat_pul_znanij_36227&ext=subscribe – 06.09.18

3. Лалл Д. Мас-медіа, комунікація, культура. Глобальний підхід / Джеймс Лалл; Пер. з англ. О.Гриценко, С. Гарастович та ін. – К.: К.І.С., – 2002–264с.

4. Picard R. Media Economics. Concepts and Issues. London, Sage. 1989 P.18,21 – цит. по Вартанова Е.Л. Медиаэкономика : ключевые понятия / Е.Л. Вартанова //Вестник Моск. Ун-та, серия 10 «Журналистика». – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2002. – №1

5. Социология журналистики : Учеб. пособие для студентов вузов / И.Н. Блохин, С.М. Виноградова, М.Н. Ким и др.; Под ред. С.Г. Корконосенко. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 318 с.- с.251.

УДК 070.44:316.346.32-053.9

Вялкова І.О.

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри соціальних комунікацій

ПРАВА ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВА ЛЮДИНИ І МЕДІА»

Окреслена тема спрямована на підготовку студентів до висвітлення у ЗМІ соціальної проблематики, пов'язаної з літніми людьми та захистом їх прав. Теоретичні нотатки щодо коректної термінології, нормативних документів, стереотипів та ін. покликані надихнути слухачів на створення журналістських матеріалів з означеної тематики.

Згідно з віковою класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, встановлені наступні вікові періоди в житті людини: 25-44 – молодий вік; 44-60 – середній вік; 60-75 – похилий вік; 75-90 – старечий вік; після 90 – довгожителі [1]. Для визначення осіб, старших за 60 років, у ЗМІ використовуються наступні словосполучення: 1) людина похилого віку («який наближається до глибокої старості (про вік) // який досяг такого віку. Похилого віку; В похилім (похилому) віці; Похилий віком (літами) – старий» [2]; 2) літня людина («який починає старіти; немолодий // характерний для людини немолодої, що почала старіти // досить дорослий» [3]; 3) людина поважного віку («немолодий» [4]. Серед них більш доцільними для використання можна вважати словосполучення «літня людина» та «людина поважного віку», адже для самих представників цієї вікової категорії вислів «людина похилого віку» може здаватися дещо образливим. Відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» громадянами похилого віку визнаються: чоловіки у віці 60 і жінки у віці 55 років і старші, а також особи, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилося не більше півтора року [5].

Серед питань, які, на думку фахівців у галузі права, потребують вдосконалення, є проблема вживання в законодавстві поняття «громадяни похилого віку». Соціологи називають ці періоди життя людей «третім віком», а демографи вводять поняття «третього (60-75 років) і «четвертого» (понад 75 років) віків, висловлюється й думка щодо вживання поняття «срібного віку» та «старшого покоління». Зрозуміло, що такі думки і пропозиції викликані виключно з мотивів поваги до цієї категорії громадян. Тому висловлюються пропозиції щодо заміни на законодавчому рівні поняття «громадяни похилого віку» на «громадяни третього віку» або «громадяни старшого покоління» [6].

Відповідно до результатів вимірювання індексу якості життя літніх людей у країнах світу «Help Age International. Global Age WathIndex 2015», Україна посідає 73 місце серед 96-ти країн, індекс якості життя літніх людей дорівнює 37.0 (2014 рік – 82 місце, 2013 рік – 66 місце). На думку авторів проекту, дослідження може сприяти активізації уваги до ролі літніх людей у громадському, економічному, культурному та духовному житті суспільства. Рейтинг заснований на статистичному аналізі стану 13 показників якості життя і благополуччя літніх людей, об'єднаних в чотири основні групи: матеріальна забезпеченість, стан здоров'я, освіта і зайнятість, хороші умови. Зазначені групи показників були вибрані тому, що вони були визначені літніми людьми і політиками як ключові складові благополуччя населення віком після 60-ти років [7].

Всеукраїнською благодійною організацією «Турбота про літніх в Україні» було проведено дослідження з метою з'ясувати, які саме проблеми найбільше непокоять літніх людей та які права вони вважають найбільш важливими. Було проведено опитування 970 респондентів, здійснено обробку анкет та оприлюднено результати дослідження на сайті організації [8]. За результатами дослідження було виявлено, що більшість опитаних літніх українців найбільше турбує їх власне здоров'я. Рівною мірою вони переймаються проблемами, з якими стикаються їх діти, втрата близьких і рідних людей, а також політична та економічна ситуація в країні.

Організація Об'єднаних Націй, визнаючи питання про старіння одним з головних досягнень і водночас одним з основних викликів ХХ сторіччя, провела у 1982 році Всесвітню асамблею з проблем старіння, і в цьому ж році Генеральною Асамблеєю було схвалено *Віденський Міжнародний план дій щодо проблем старіння* [9]. В 1991 році Асамблея прийняла «Принципи ООН стосовно людей похилого віку» [10]. 16 жовтня 1992 було прийнято *Декларацію з проблем старіння* [11]. Також Стаття 23 Європейської соціальної хартії (переглянутої) (документ 994_062, чинний, поточна редакція – Редакція від 07.09.2016) «Право осіб похилого віку на соціальний захист» [12] встановлює вимоги до рівня соціального захисту літніх людей. На державному рівні соціальний захист людей похилого віку забезпечує Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (документ 3721-12, чинний, поточна редакція – Редакція від 20.01.2018, підстава 2249-19) [13].

Міжнародний день літніх людей (в окремих джерелах – Міжнародний день людей похилого віку) (англ. International Day of Older Persons), проголошений в 1990 році 50 сесією Генеральної Асамблеї ООН, відзначається 1 жовтня. Це свято, яке покликане звернути увагу всього людства на потреби старшого покоління. В Україні відзначається з 1991 року (Постанова від 26 вересня 1997 року № 1066 «Про щорічне відзначення Міжнародного дня громадян похилого віку»). Відповідно до Указу Президента України від 24 вересня 2004 року № 1135/2004 1 жовтня Україна відзначає і День ветерана [14].

Генеральною Асамблеєю ООН 1999 рік було проголошено Міжнародним роком людей похилого віку (Міжнародні роки – один з видів спеціальних заходів, які оголошуються Генеральною Асамблеєю з метою залучення уваги до проблем інтернаціонального значення).

Образ літніх людей в ЗМІ найчастіше представлений стереотипно. Для літніх людей, зображуваних в ЗМІ, характерні фізична і розумова слабкість, погане здоров'я; дратівливість і невдоволення в міжособистісних відносинах; стереотипні обов'язки і заняття – в основному, вони пенсіонери і домогосподарки; зовнішня непривабливість [15]. Випадки робочого довігліття, життєвої активності літніх людей значно рідше потрапляють у поле зору журналістів [16]. В цілому звертає на себе увагу диспропорція між кількістю літніх людей на екрані і їх реальною представленістю в суспільстві, яке невпинно старіє [15]. Винятки з «правил» бувають: коли про зірок естради чи кіно говорять їхні батьки. Або якщо треба перед мікрофоном підтвердити, що «тітка Надя бачила, як горіло» чи «із села повиїжджали всі працездатні, залишилися самі старі» [16].

Важливим є також той факт, що саме літні люди є основними споживачами телевізійної продукції, особливо денних ефірів, у зв'язку з чим, мабуть, слід переглянути ставлення до них у ЗМК [15].

Література

1. ВООЗ офіційно продовжила молодість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukr.segodaya.ua/lifestyle/food_wellness/vooz-oficialno-prodlila-molodost-642767.html.
2. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976. – С. 446. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pokhylyj>.

3. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 530 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/litnij>.
4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 6, 1975. – С. 632 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/povazhnyj>.
5. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3721-12/print1326828751469865>.
6. Осипов Д.М. Визначення громадян похилого віку та їх правовий статус за національним законодавством / Д. М. Осипов // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2010. – № 18. – С. 449-453.
7. HelpAgeInternational: Индекскачестважизнипожилых людей в странах мира в 2015 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/2015/09/28/7245>.
8. Турбота про літніх в Україні. Опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tlu.org.ua/?p=2768>.
9. Введення у соціальну роботу : Навчальний посібник. – К. : Фенікс, 2001. – 288 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/2427144/>.
10. Принципи Організації Об'єднаних Націй стосовно літніх людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_314.
11. Декларація з проблем старіння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_510.
12. Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
13. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3721-12/print1326828751469865>.
14. Міжнародний день людей похилого віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%83.
15. Антонова Н.В. Психология массовых коммуникаций : учебник и практикум для академического бакалавриата / Н. В. Антонова. – М. : Юрайт, 2014. – 373 с.
16. Бездір В. Шануй старість, це – твоє майбутнє / В. Бездір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/shanuj-starist-ce-tvoje-majbutnye/>.

УДК 378.016:070 (043)

Демідко О.О.

асистент кафедри соціальних комунікацій

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ»

Найважливішим компонентом професійної підготовки студентів спеціальностей «Журналістика» і «Реклама та зв'язки з громадськістю» є вдосконалення їхньої мовної компетентності, тобто сукупності ґрунтовних знань, умінь, навичок вільної, ефективної мовної поведінки в різноманітних комунікативних ситуаціях. Особливу значущість для сучасного суспільства набуває мовна культура педагога, оскільки його місія полягає у збереженні кращих традицій української мови з метою передачі їх підростаючому поколінню. На думку Т. Іванчикової, «мовна компетентність є одним з основних чинників формування позитивного іміджу будь-якого професіонала: вона сприяє успішній самопрезентації фахівця, підвищенню його ділової активності, ефективності вирішення професійних завдань в сфері комунікацій» [2, с. 5].

У спеціальних дослідженнях поняття «компетенція» і «компетентність» трактуються неоднозначно. На жаль, в спеціальних дослідженнях досі немає однозначного тлумачення цих базових понять в освіті. Зазвичай під компетенцією розуміється «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний», а під компетентністю – «здатність до інтеграції знань і навичок, способів їх використання в умовах, що змінюються відповідно до вимог зовнішнього середовища» [1, с. 79]. Важливо, що компетенції та компетентність в сукупності визначають і відображають функціональну грамотність студентів-випускників.

Гуманізація, антропоцентризм сучасного освітнього процесу звертають особливу увагу на мову, завдяки якій людина може реалізуватися як особистість. Мова – це не тільки дзеркало людини, але і її складова частина, яка визначає її особистісну, ментальну сутність. У мовній діяльності знаходять

відображення як індивідуальні особливості, так і специфіка національного менталітету. Залучення до мови, до мовної культури, до «колективного несвідомого» істотно сприяє формуванню людини як особистості [4, с. 5].

Мовна діяльність виконує бінарну функцію по відношенню до людини: сприяє, розвитку особистості і дзеркально відображає її сутність. Не випадково ще кілька століть назад Сократ вимовив примітний в цьому відношенні вираз: «Заговори, щоб я тебе побачив». Д. Лихачов писав: «Найправильніший спосіб пізнати людину – її розумовий розвиток, її моральне обличчя, її характер – прислухатися до того, як вона каже. Якщо ми помічаємо манеру людини себе тримати, її ходу, її поведінку і за цим судимо про людину, іноді, помилково, то мова людини – набагато більш точний показник її людських якостей, її культури» [3, с. 16].

Сьогодні у більшості студентів спостерігається ряд недоліків, що заважають чистій і правильно поставленій вимові, а саме: одноманітність інтонацій, монотонність, відсутність вміння знайти оптимальний варіант гучності, відсутність навичок виразного читання, шепелявість, носове звучання, порушення сили голосу, тембру, напруженість, форсування, скоромовка, звучання «крізь губи», «з'їдання» кінцевої приголосної або звуків всередині слова, нечітка вимова свистячих і шиплячих приголосних.

Наразі в університеті є можливості практичного вирішення завдання формування мовленнєвої компетентності. Однією з таких можливостей є впровадження в освітній процес курсу «Постановка голосу». Курс розроблений із урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра за спеціальностями «Журналістика» і «Реклама та зв'язки з громадськістю» і має зв'язки з такими фаховими дисциплінами як «Кінотелережисура», «Операторське мистецтво», «Мистецтво диктора, телеведучого».

Основними завданнями вивчення дисципліни «Постановка голосу» є набуття студентами відповідних практичних і теоретичних умінь та навичок у розвитку професійних якостей працювати в студії перед камерою, володіння дихальним і мовним апаратом, навичками правильного голосоутворення, технікою володіння голосом, інтонацією, тембральною образністю. А також набуття загальної культури, логічності й образності мови, творчої уяви та образного мислення, вольового, опорного посилення звуку, емоційного запалу, а також виховання мовного слуху.

Особистісно-орієнтований підхід в процесі навчання визначається завданнями і змістом навчального предмету, тому що він спрямований на підготовку студентів до професійної мовленнєвої діяльності. Формування мовних компетенцій передбачає розробку системи комунікативних завдань і вправ. Активна, професійно орієнтована діяльність студентів вимагає особливої організації навчального процесу, оскільки заняття складаються з теоретичної та практичної частини. Остання займає більше за тривалістю часу і спрямована на роботу з мовним апаратом студентів. Для курсу характерний динамічний характер занять – індивідуальна робота по запропонованій програмі під керівництвом викладача; зміна різних видів діяльності на одному занятті, наприклад, вправи з вимови, дихання, спів, рухи, виразне читання віршів, декламація монологів, робота над тембральними можливостями, вивчення і правильна вимова скоромовок і т. ін.

Мовна компетенція є однією з ключових серед особистісних та професійних компетенцій фахівця, тому питання її формування вимагають особливої уваги сучасної освіти взагалі і вузівської зокрема. Результатом освітнього процесу в сучасній вищій школі повинен стати випускник, у якого сформовані всі необхідні для подальшої професійної діяльності компетенції.

Література

1. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.
2. Иванчикова Т. В. Комплекс подходов к формированию речевой компетентности студентов неязыкового вуза / Т. В. Иванчикова // Педагогическое образование и наука. – 2007. – № 4. – С. 28–32.
3. Лихачев Д.С. Самая большая ценность народа / Д. С. Лихачев // Журналистика и культура русской речи. – 2002. – № 1. – С. 16–27.
4. Манаенкова М.П. Речевая компетенция – зеркало духовной культуры человека / М.П. Манаенкова // Социально-экономические явления и процессы. – Тамбов, 2013. – № 5. – С. 273–275.

УДК 378.016:070

Мельникова О.С.

старший викладач кафедри соціальних комунікацій

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ НА КУРСІ «ПУБЛІЦИСТИКА»

У сучасному інформаційному просторі аудиторія, особливо молодіжна, звертається до лідерів думок, блогерів на альтернативних платформах. Тобто з'явилася необхідність в інтерпретації реальної дійсності. Новинна журналістика повинна паралельно подаватися з публіцистичними матеріалами, в яких тлумачаться явища, події, факти. Тому існує необхідність в компетентному тлумаченні, прогнозуванні,

аналізі новинного дискурсу. Публіцисти, або популярні колумністи в західних країнах, виконують саме функцію формування громадської думки, впливають на систему цінностей людини, спонукають до дій тощо. Вони інтерпретують не тільки новини, але підтримують в тій чи іншій груповій аудиторії ідеї.

На думку В. Здорогеги, публіцистика допомагає тлумачити «гострі соціально-політичні питання з метою прямого впливу на громадську думку»[1]. Необхідно бути ерудованим з гуманітарних наук, володіти логічним мисленням, вміти переконувати, при цьому дотримуватися професійної етики та стандартів. Публіцисти можуть впливати на прийняття рішень державною, бізнес- чи іншою елітою. Тому існує необхідність володіти компетентностями публіциста фахівцем із соціальних комунікацій, державного управління, публічним особам.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) виробила наступні компетенції: соціальну (включає у собі толерантне ставлення до інших, вміння працювати в колективі тощо), комунікативну (навички спілкуватися усно та письмово), когнітивну (здатність навчатися, займатися самоосвітою, розвиватися), спеціальну (вміння самостійно виконувати професійні обов'язки) [6].

На думку Я. Фруктової, поняття «компетенція» та «компетентність» можна розрізнити наступним чином: «якщо компетенція є наперед заданою нормою освітньої підготовки, то компетентність — це якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності у певній сфері. У нашому випадку — інформаційній та соціальній сферах одночасно» [5, с. 432].

Серед фахівців в галузі соціальних комунікацій компетентнісний підхід в контексті медіаосвіти та медіаграмотності розглядали В. Іванов, Т. Іванова, Г. Почепцов, В. Різун, О.Зернецька, І. Чемерис, Я. Фруктова та ін. На думку В. Різуна, «підготовка кадрів для цієї справи (соціальнокомунікаційної) передбачає вивчення історії, технологій, методів, принципів, наукових засад соціальнокомунікаційної діяльності. У системі соціальноінженерного вчення соціальнокомунікаційна справа є його складником, оскільки поза нею неможливий ефективний розвиток соціальної інженерії» [2, с. 307].

Соціальні комунікації в професійному контексті сприймаються як «майстерно організоване спілкування у вигляді суспільно-культурної діяльності». Я. Фруктова виділяє в цьому процесі професійних комунікаторів, які функціонують згідно з суспільно-етичними та правовими нормами, і спільноту, на яку здійснюється вплив по каналах мас-медіа [5, с. 422]. Крім того, є важливим правильний розподіл праці у виробничому інформаційно-комунікаційному процесі та компетентність кожного фахівця.

На думку Г. Почепцова, «Україна потребує нових спеціальностей, нової системи освіти й науки, інноваційної підтримки, щоб увійти в новий технологічний уклад. Якщо всього цього немає, двері в майбутнє для неї будуть зачинені» [3]. У зв'язку із багатоканальністю та великими обсягами інформації користувач має складнощі в її сприйнятті, тому є не захищеним від різного роду впливів та фейків, інформаційних операцій тощо. Аудиторія потребує знань та компетенцій в сфері медіаосвіти. Публіцист, своєю чергою, може спрямовувати або орієнтувати аудиторію в інформаційно-комунікаційних потоках. Тому є необхідність у відкритті нових спеціальностей в області інформаційно-комунікаційних технологій, які відповідатимуть сучасним умовам розвитку суспільства.

Професію журналіста, як вважає І. Чемерис, необхідно розглядати як суб'єкт комунікації, який визнає й популяризує національну культуру, її самобутність, а також враховує «об'єктивне існування плюралізму культур, світосприймання» [4, с. 2]. Тобто розуміння соціально-політичного, культурного життя своєї аудиторії, суспільства в цілому також визначає компетентність фахівця соціальних комунікацій.

На сучасному етапі розвитку людства існує потреба в соціокультурних компетенціях, зокрема в «емоційному інтелекті». Знання про емоції, оцінка, вираження та керування ними є важливою компетентністю під час професійного спілкування. Ця компетенція в журналістиці має проявлятися разом з комунікативною. Це дає змогу адекватно реагувати на сучасні виклики реальної дійсності лідерам думок, враховуючи загальнолюдські та професійні етичні норми.

Таким чином, під час курсу «Публіцистика» майбутній фахівець починає формувати компетенції та компетентності з метою формування громадської думки. Соціальна та комунікативна компетенції є найважливішими. Вміти переконливо писати чи промовляти, володіти ерудицією, «емоційним інтелектом», знати етично-правові та загальнолюдські норми та принципи є основою для публіциста. Публіцист є лідером думок, взірцем та орієнтиром для масової аудиторії, тому компетенції сприймати нові знання, «вчитися протягом життя», опрацювати великі обсяги нової інформації формують сучасного компетентного фахівця.

Література

1. Здорогега В. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник / В. Й. Здорогега. – Львів: ПАІС, 2004 – 268 с.
2. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. Різун // Психолінгвістика, 2012. – Вип. 10. – С. 305-314.

3. Почепцов Г. Україна стоїть перед дверима в майбутнє, до яких у неї немає ключа / Г.Г.Почепцов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/ukrayina-stoyit-pered-dverima-v-maybutnye-do-yakih-u-neyi-nemaeye-klyucha-290269_.html (дата звернення: 01.11.2018).

4. Чемерис І.М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань: 13.00.04 автореф. к. дис. на здобуття наук. ст. к. пед. н. / Чемерис Інна Михайлівна. – Київ: Інституті вищої освіти АПН України, 2008. – 22 с.

5. Фруктова Я. Професійна компетентність фахівців з журналістики та інформації: акмеологічний аспект / Я. Фруктова // Акмеологія – наука ХХІ століття: Матеріали ІV Міжнар. наук.-практ. конференції, 30 трав. 2014 року м. Київ / М-во освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Українська академія акмеологічних наук; М-во освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Українська академія акмеологічних наук. – Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 423-433.

6. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf> (дата звернення 01.11.2018).

УДК 378.016:316.77

Піддубний С.А.

асистент кафедри соціальних комунікацій

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСНОВ «ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ»

Сучасна соціальна-політична ситуація в Україні є продуктом перехідного етапу розвитку українського суспільства. Відставання у економіці, технологіях та засобах вироблення конкурентної продукції, деградація політичної еліти, консервація соціального нігілізму призвело до того, що українське суспільство опинилося на межі пост-індустріального та інформаційного суспільства, тоді як більшість провідних і стратегічних гравців сучасного світу вже освоїли можливості інформаційного етапу цивілізаційного розвитку.

Гібридна війна з Російською Федерацією стала можлива через недостатній рівень розвитку вітчизняного інформаційного простору. Ворог скористався інформаційною бідністю українського медіа-простору і завдав потужної атаки, ґрунт для якої був підготовлений завдячуючи довготривалій інформаційній експансії. Окупація Автономної республіки Крим та частини Донецької і Луганської областей продемонструвало важливість інформаційної безпеки, як невід’ємної частини національного суверенітету [1].

Професійний кластер інформаційної безпеки, як частини національної стратегії захисту суверенітету, є достатньо широким. Окрім спеціальних служб і політичних інституцій, важливу роль грають представники засобів масової комунікації. Саме спеціалісти соціальних комунікацій: журналісти теле-, радіоорганізацій, друкованих та Інтернетних видань, спеціалісти із зв’язків з громадськістю та реклами забезпечують рівень інформаційного контенту. Завдання бакалаврського та магістерського рівнів здобуття освіти вимагає формування у означених спеціалістів компетенцій з протидії інформаційним загрозам.

Серед основних завдань української журналістики в умовах гібридної війни є:

– нейтралізувати наслідки інформаційної експансії з боку російських засобів комунікативно-медійного впливу;

– оптимізувати національний медійний дискурс у межах лексики примирення, толерантності, пошуку спільних цінностей, мотивації до спільного майбутнього;

– створити ідеолого-концептуальне підґрунтя для реінтеграції населення з тимчасово окупованих територій [2].

Це значить, що основним завданням курсу «Інформаційна безпека» є формування медійної компетенції у спеціалістів соціальних комунікацій, як професійної компетентності, яка дозволить успішно вирішувати задачі нейтралізації наслідків інформаційних операцій противника щодо формування нестабільної суспільної комунікативно-медійної свідомості українського громадянина. Для формування медійної компетентності курс «Інформаційна безпека» пропанує засобами практичного навчання сформувати наступні компетенції здобувачів вищої освіти з соціальної комунікації:

– аналіз і співставлення інформаційної політики України та інших держав;

– критичне осмислення контенту засобами медіаграмотності;

– створення і розповсюдження об’єктивного медіа наративу для викриття фейкових та пропагандистських матеріалів інформаційної агресії;

– формування навички попередження медіапасток під час створення матеріалів;

– освоєння технічних засобів шифрування і дешифрування даних, ознайомлення з технологіями створення, розповсюдження, зберігання і знищення інформації;

– подолання маніпулятивного характеру походження інформації та перетворення її на джерело роздумів інформаційного споживача [3, с. 11].

Набуття цих компетенцій створить практичну основу у діяльності журналіста, що реалізує свої навички у формуванні об'єктивного і суспільно-безпечного медіа простору України.

Розповсюдження об'єктивної постправди, як основного контенту дійсності є для журналіста першочерговим завданням у протистоянні інформаційним операціям, які мають значний фактологічний масив та широкі канали доступу до споживача. На думку військового психолога О. Покальчука, протистояти іноземним розвідкам в умовах інформаційних вбросів можливо лише за умови мобільної та аргументованої інтерпретації даних, що створює можливість споживачу подивитися на події з різних сторін і обрати близький і зрозумілий для свого концептуального розуміння світу варіант інтерпретації події [4]. Під час практичних занять дисципліни «Інформаційна безпека» здобувачі вищої освіти для отримання компетенції об'єктивної інтерпретації даних відпрацьовують: технології подолання маніпуляції фактами у матеріалах (замовчування, акцентування, фальшування, звернення до емоцій тощо); навички критичного аналізу (оцінка і відбір медіаформ і контенту за допомогою аналітичних інструментів); майстерність ідентифікації мови медіа (пошук агресивних, заангажованих і психологічно небезпечних матеріалів); здібності порівняння та аналізу медіатекстів та прогнозування шляхів їх розповсюдження; уміння декодування медіамеседжів (технологія К. Безелгета, Е. Харта); вправність формування аргументованої медіавідповіді пропаганді та фейкам у інформаційному потоці.

Отже, дисципліна «Інформаційна безпека» завдяки практичній спрямованості формує важливу професійну компетентність майбутнього працівника сфери соціальних комунікацій, а саме медіаграмотність та вміння інтерпретації подій у відповідності до дійсності. Вміння і навички сформовані під час здобуття вищої освіти зможуть допомогти майбутнім журналістам у підвищенні інформаційної грамотності населення та створить умови для зміцнення національного медіа суверенітету України.

Література

1. Про рішення РНБО України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Указ Президента України №47/2017.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення 01.11.2018)

2. Журналістика на теренах України в умовах гібридної війни: межа можливостей державного регулювання. С. Гнатюк. Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/8122016-258af.pdf> (дата звернення 01.11.2018)

3. Піддубний С. Комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Інформаційна безпека» (напрямок підготовки 061 Журналістика) / С. Піддубний. – Маріуполь: МДУ, 2018. – С.11.

4. Україна знаходиться у такій стадії війни, де зростає постправда О. Покальчук.Тримай KURS. 28 лютого 2017 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kurs.if.ua/news/ukraina_znahodytsya_u_takiy_stadii_viyny_de_zbroieyu_ie_postpravda__oleg_pokalchuk__50861.html (дата звернення 01.11.2018)

УДК 378.091.2-051:316.77

Попова В.В.

старший викладач кафедри соціальних комунікацій

РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Впливи медіа на життя сучасної людини є беззаперечним. Для майбутніх журналістів, рекламістів, фахівців зі зв'язків з громадськістю засоби масової комунікації виступають не лише джерелом інформації, а й «інструментом праці», способом реалізації власних професійних компетенцій. Тому актуальним видається вироблення навичок правильного «читання» медіа в процесі підготовки фахівців із соціальних комунікацій у вищій школі.

У процесі розвитку критичного мислення аудиторії значну роль відіграють спеціалізовані заняття з медіаосвіти та медіаграмотності, в ході яких розкривається роль та можливості медіа як інформаційного ресурсу, їх позитивні та негативні впливи на життя як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

За свідченням авторів підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» [1], які підсумовують погляди на дане поняття різних науковців, «медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа».

Для студентів спеціальностей «Журналістика. Журналістика» та «Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю» увесь процес здобуття освіти – це вивчення медіа. Проектом Стандарту вищої освіти України у галузі 06 Журналістика передбачено вироблення у здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» спектру загальних та спеціальних компетенцій. У випадку майбутніх фахівців із соціальних комунікацій ключову роль в цьому процесі відіграють медіаосвітні засоби навчання.

Дослідники медіаосвіти виділяють кілька підходів: інтегрований; факультативний; спеціальний.

Навчальний план підготовки фахівців з журналістики, реклами та публіцистики у Маріупольському державному університеті побудовано таким чином, що в процесі навчання застосовуються усі три підходи.

Так, інтеграцію освітніх методик бачимо в процесі вивчення дисциплін циклу загальної підготовки та деяких дисциплін циклу вільного вибору студентів. Реалізується він через застосування медіаобладнання для демонстрації навчального матеріалу за допомогою цифрових технологій, використання студентами мультимедіа в процесі самостійної роботи та підготовки до семінарських (практичних) занять, виконання індивідуальних завдань тощо.

Факультативний підхід реалізується через проведення спланованої позааудиторної роботи. Так, при кафедрі соціальних комунікацій, яка є випусковою для фахівців зі спеціальностей «Журналістика. Журналістика», «Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю», постійно реалізуються такі форми факультативної роботи:

- прес-клуб (зустріч із відомими професіоналами у справі налагодження комунікацій та проведення інформаційної діяльності у форматі «запитання - відповідь»);
- кіно-клуб (колективний перегляд фільмів, журналістських програм, рекламних підбірок та іншого подібного медіапродукту з подальшим обговоренням);
- студентський самвидав (видання студентських періодичних видань);
- Декада студентської науки та Журналістикознавчі читання (підготовка студентських наукових досліджень та представлення їх аудиторії);
- участь студентів у професійних конкурсах всеукраїнського масштабу тощо.

Спеціальний підхід у впровадженні медіаосвіти як засобу розвитку критичного мислення реалізується у процесі викладання дисциплін циклу професійної підготовки. Так, у ході вивчення курсу «Журналістський фах», «Практика рекламної та ПР-діяльності», «Вступ до спеціальності», «Історія журналістики», «Історія реклами та зв'язків з громадськістю» тощо студенти створюють власні медіапродукти, проводять моніторинг та аналізують медіа, вивчають діяльність відомих представників професії, процес становлення та розвитку галузі. Крім того, до навчального плану включено спеціальні дисципліни «Медіакритика та медіаосвіта», «Медіаосвіта, медіаграмотність та критичне мислення», що концентрується конкретно на вивченні впливів засобів масової комунікації, профілактиці негативних моментів та актуалізації того позитивного, що можуть дати ЗМК людині.

Таким чином, можна зробити висновок, що навчальні плани спеціальностей «Журналістика. Журналістика» та «Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю» у Маріупольському державному університеті розроблені з урахуванням сучасних вимог до професіонала у галузі соціальних комунікацій. У процесі навчання студентами засвоюються ключові знання у галузі та відбувається поступове планомірне вироблення навичок та компетенцій критичного сприйняття медіа.

Література

1. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф.Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна.–Київ: Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с.
2. Проект Стандарту вищої освіти України у галузі 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика для ОС «Магістр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti> (дата звернення: 01.11.2018).

УДК 070.431.1:654.197(477.62-2)

Соколова Н.В.

асистент кафедри соціальних комунікацій

ОСВІТА ДЛЯ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сьогодні проводиться безліч дискусій навколо журналістики та журналістської освіти. Більшість сучасних працівників медіа не мають професійної освіти, проте успішно реалізували себе в цій галузі. На нашу думку, освіта все ж є бажаною. Коли студенти вчаться в університеті, їм пропонують широкий спектр різних методів, навіть програми, і дають різні інструменти для роботи. Вони ж обирають для себе найбільш оптимальні. Професія тележурналіста потребує постійних змін та вдосконалень. Із науково-технічним розвитком буде доцільним впровадження нових компетенцій в фахову освіту. Сучасна

журналістська освіта повинна будуватися на принципах, що вимагає професія. А професія тележурналіста наразі є конвергентною. Новий працівник телебачення потребує навичок роботи як і з пресою, радіо, кінематографом, так і з інтернетом, особливо з інформацією із соціальних мереж. Репортер вже не є єдиною проміжною ланкою у ланцюгу «подія – глядач». Коли до нашого життя увійшли соціальні мережі, кожна людина отримала змогу виступати у ролі ньюзмейкера. Професор Г. Почепцов говорить про те, що змінюється роль журналістів, вони вже не є «королями інформації». Часто політики, зірки шоу-бізнесу і просто популярні особи діляться особистою інформацією у фейсбуці, твіттері та інших популярних мережах[1]. Такої ж самої думки дійшла й інша дослідниця О. Васіна: «Нові медіа також запропонували нове джерело інформації – тексти штучної повсякденності людей, що формується окремими повідомленнями реципієнта у соціальних медіа та різними ознаками його активності у мережі, аби доповнити єдиний текст життя (завдяки гіпертекстовим механізмам) та розвивати протягом тривалого часу. Ці форми самопрезентації особистості можуть давати найрізноманітніші інформаційні приводи для ЗМК: від заяв політиків, до появи нових медійних персонажів»[2:184]. Дослідження, проведене Інститутом Reuters у 2016 році, показує, що соціальні мережі стали основним джерелом новин для молоді 18-24 років та жінок. Опитування проводилося у 26 країнах, де опитали 50 тисяч респондентів. Лідуючі позиції зайняли Facebook (44 %), Youtube (19 %) та Twitter (10 %) [3]. З часів своєї появи телевізійна журналістика невпинно рухається уперед, змінюючи не тільки форми та зміст своїх програм, але і способи отримання інформації. З розвитком інтернету та комунікаційних технологій, стало необхідністю активне вивчення соціальних мереж. Зростання їх популярності серед людей відкрило нову сферу для розповсюдження оперативної, актуальної та сенсаційної інформації. Новинне виробництво на телебаченні не оминуло можливість використовувати соцмережі у якості джерела невичерпних фактів. Також невпинно рухається і журналістська освіта.

Для фахівця телебачення необхідно оволодіти новим набором компетенцій:

1. Журналісту необхідно мати уявлення про зміни, що відбуваються в сучасній журналістиці.
2. Телевізійнику потрібно вміти здійснювати збір, обробку інформації за допомогою інноваційних, інформаційних технологій.
3. Сучасний журналіст повинен мати навички підготовки матеріалів для різних медіаплатформ, бажано знати ази інших напрямів, але при цьому зберігав ключову спеціалізацію і був в ній професіоналом.
4. Сучасному телевізійникові належить вміти переробляти матеріал для інтернет-версії, оцінювати сюжет в залежності від його онлайн-потенціалу, тобто розуміти, яку новину краще передати у вигляді відеоматеріалу, а яку - звичайним повідомленням з коментарями в блогах.
5. Сучасний журналіст зобов'язаний орієнтуватися в соціальних мережах.
6. Потрібно вміти обирати гарний відео та звукоряд для підкріплення тексту.
7. Телевізійник повинен вміти морально підготувати людину до зйомок.
8. Журналіст має постійно вдосконалювати свою мовленнєву грамотність.
9. Сучасний журналіст повинен із безмежної кількості інформації виділяти найголовнішу.
10. Підготовка журналістів не закінчується із закінченням навчального закладу. Знання, навички та компетенції журналіста в умовах конвергенції повинні безперервно розвиватися.

Вміти працювати з інформацією — у тренді. «Якщо говорити в цьому сенсі про перспективність журналістської освіти, слід зважати, що відповідний набір знань, вмінь і навичок здатен дати не тільки формальний її сегмент, скільки неформальний — різноманітні курси, тренінги, лекції»[4]. Залучення практиків в даній галузі є не просто бажаним, а навіть необхідним. Особливо слід звернути увагу на вміння працювати з соцмережами. Орієнтуючись на абітурієнтів було б доцільним ввести окремий курс, де навчали б роботі із соціальними медіа. Вміння розрізняти факт та фейк є не просто бажаним, а навіть необхідним. Протидія інформаційним війнам і медіаманіпуляціям вимагає професійної підготовки. Участь студентів у різноманітних тренінгах, безсумнівно, піде на користь у розвитку професійних якостей та навичок. Дуже важливо мати розвинену технічну базу, аби студенти вивчали журналістику із сучасним обладнанням. Неможливо працювати телевізійником ні разу не тримаючи мікрофон у руці та не знаходившись перед камерою. Адже вміння тримати себе у кадрі не з'явиться саме собою, цього потрібно не просто вчитись, а й постійно удосконалювати отримані навички. Отож, викладачам телевізійного фаху є над чим працювати, аби студенти мали можливість та бажання стати професійними телевізійниками. Сьогодні журналістська освіта гостро потребує осучаснення, розширення практичної складової та адаптації до потреб галузі. Особливістю гарного викладача, на мою думку, є вміння прокласти місток між доступними знаннями— і їх практичним втіленням.

Бути чи не бути якісній журналістській освіті – свобода вибору належить і університетам, і студентам. І важливо, аби інтереси обох зливалися у єдине русло, яке в подальшому стане рятівним колом, а не каменем спотикання.

Література

1. Почепцов Г. Г. Социальные медиа как дружеские сети и как опасные ловушки. –[Електронний ресурс] / Г. Г. Почепцов. –Режим доступу: <https://psyfactor.org/lib/media-communication-22.htm>(дата звернення 04.11.2018).
2. Васіна О. Конвергенція жанрів новини і реаліті-шоу в нових медіа / О. Васіна // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. –2016. – № 41. – С. 182–189.
3. Твіттер обогнав СМІ по швидкості розповсюдження новостей. –[Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://www.polit.ru/news/2013/03/07/twitter_won/(дата звернення 04.11.2018).
4. Голубєв В. Журналістська освіта: три аргументи “за”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ij.ogo.ua/blog/zhurnalistska-osvita-tri-argumenti-za> (дата звернення 04.11.2018).

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

УДК 373.3/.5.016:82.161.2

Євмененко О.В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології

ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ШКОЛІ

Сучасні освітні тенденції, ідеї Концепції «Нової української школи», оновлення змісту освіти ставлять перед вчителями нові виклики, зокрема й перед вчителями літератури. Реалії сьогодення вимагають від учителя розвитку ініціативи, творчого пошуку, залучення нових технологій тощо. Водночас вчитель змушений зважати на регламентовану часом та визначеними творами шкільну програму, обмежені технічні інструменти тощо.

Метою вивчення української літератури в школі є, зокрема, формування компетентного читача, вміння прилучатися через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури, формування гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей тощо [1, с. 3].

Безумовно, вивчення українського фольклору сприяє формуванню національного світогляду, розумінню морально-етичних цінностей свого народу, розвиває естетичний смак учнів. Зауважимо, що у чинних шкільних програмах 5-9 класів з української літератури досить широко представлені жанри української усної народної творчості (казки, легенди та перекази, думи, історичні пісні, родинно-побутові та соціально-побутові пісні тощо). Учні насамперед знайомляться з основними поняттями з теорії фольклору, переказують зміст фольклорних творів, аналізують образи, виокремлюють художні засоби. При цьому більшість школярів не знає значення народної символіки, не вміє розкрити символічного значення образів, прокоментувати настрій ліричного героя тощо. Мало хто з учнів має бажання вийти за межі підручника та самостійно познайомитися з іншими фольклорними творами. Отже, маємо знаходити нові технології, аби залучити дітей до читання, навчити вдумливого аналізу творів, вмінню проводити паралелі між фольклорними та літературними творами.

На нашу думку, під час вивчення фольклору варто активно застосовувати ігрові та проєктні технології.

Так, у процесі вивчення календарно-обрядової поезії (6 клас) учням можна запропонувати укладання «Календаря народних свят». Клас розподіляється на 3 групи, кожна з яких отримує завдання за допомогою жеребкування. Сформовані групи мають розташувати у хронологічній послідовності основні народні свята пори року, яку було обрано (зимовий цикл, весняний цикл, літньо-осінній цикл). Попередньо учителю необхідно окреслити межі кожного з циклів, згідно з народними уявленнями. Учні мають цікаво візуалізувати кожен дату, надаючи додатково інформацію про обряди та народні прикмети, пов'язані з цим святом. Обов'язково має бути презентація своєї частини календаря. Таку роботу варто проводити відразу, розпочинаючи знайомство з темою «Календарно-обрядова поезія». Таким чином учитель зможе більше уваги приділити аналізу творів, спираючись на знання, які учні отримують в результаті своєї проєктної роботи.

На етапі перевірки набутих знань можна підготувати і провести живий квест (5-6 класи) або веб-квест (7-9 класи). Крім того, учні досить активно залучаються до дослідницько-пошукової роботи, тому записування обрядів та календарно-обрядової поезії в місті, селі або навіть у межах вулиці чи будинку викликає зацікавлення дітей і формує дослідницькі навички.

Виразне читання казок можна замінити такими методами, як скрайбінг та сторітелінг. Зокрема, відеоскрайбінг (метод передавання графічної інформації за допомогою «малюючої руки»), як правило, збуджує інтерес та викликає позитивні емоції у дітей. Отже, дозволимо обрати учням 5 класів казку для створення відеорозповіді (це може бути як індивідуальна, так і групова робота). Обов'язково має бути проведена демонстрація кожної казки.

Під час вивчення дум та історичних пісень за допомогою сторітелінгу учні глибше та уважніше знайомляться з козацтвом та історією України, аналізують народні уявлення про козацьких отаманів, їх оцінку, причини ідеалізації козаків та козацької старшини. Учні пропонується обрати героя думи або історичної пісні (Богдан Хмельницький, Морозенко, Богун тощо) та приготувати вдома розповідь-характеристику свого персонажа (історичні факти, архівні документи, цікаві історії про персонажа, обов'язково має бути відображена козацька республіка того періоду, коли відбувалися події).

Отже, на сьогодні існують різні варіанти заохочення школярів до вдумливого та активного читання, аналізу фольклорних творів. Учителі мають активно використовувати сучасні методи навчання, які покращують сприйняття інформації, розвивають критичного мислення на різних етапах навчання.

Література

1. Українська література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта, 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>.

УДК 821.161.2-143

Мельничук І.В.

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології

ДО ПИТАННЯ ГЕРАЛЬДИЧНОЇ ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО XVI – XVII СТОЛІТЬ

Бароко постає як важливий етап усієї загальнолюдської культури XVI – XVII століть, що являє собою перехід від епохи Відродження до нової якості світовідчуття, мислення, творчості. В історії західноєвропейської культури бароко прийшло на зміну Відродженню, заперечуючи певною мірою його духовні відкриття. Світовідчуття і світорозуміння, що живило барокову культуру, стало своєрідною реакцією на ренесансне світобачення, що ґрунтувалося на безмежній вірі у розумність і логічність світу, його гармонійність, в те, що людина є мірою всіх речей.

Геральдична поезія є суто бароковим жанром, що увібрав у себе основні риси літератури цього стилю. Українському літературному бароко притаманні антиномічність сприйняття і відображення світу, почуттєва й інтелектуальна напруженість, поєднання аскетичних закликів з гедонізмом, рафінованості з брутальністю, абстрактної символіки з натуралістичною у трактуванні деталей, динамічність, афектованість, театральність, синтетичність і взаємовплив різних видів мистецтв. Письменники XVII ст. захоплюються емблематикою й алегорикою, розгортають складні метафори й уподібнення, поєднують античні образи з християнськими. Їхнім творам притаманна риторичність і складна метафоричність, заснована на несподіваному об'єднанні віддалених ідей, уявлень й образів, контрастність, екзальтованість, живописність, екзотичність, гротескність тощо.

Починаючи з другої половини XIX століття, окремі аспекти емблематичної та геральдичної поезії були висвітлені в працях С. Голубєва, М. Максимовича, В. Перетца. Також важливою була роль Д. Чижевського, який, послідовно досліджуючи українську барокову літературу, одним із перших виступив проти нехтування емблематичними творами, доводячи їх типовість у системі поетичного бароко. Д. Чижевський докладно розглянув геральдичну поезію у статті «Гербова поезія» (1942), звернувши увагу на її самостійну естетичну цінність. Завдяки підвищеній увазі до проблем літератури бароко у дослідженнях таких науковців, як В. Колосова, В. Кречетень, Б. Криса, Д. Наливайко, І. Помазан, М. Сорока, М. Сулима, Л. Ушкалов, сформувалася певна система поглядів на геральдичну поезію, що стосується окремих її аспектів, пов'язаних переважно з особливостями стилю бароко, унікальним поєднанням у цих текстах словесного й візуального.

Говорячи про походження і виникнення геральдичної поезії, слід насамперед окреслити середовище, з яким пов'язана поява віршів на герби. Суспільним станом, який з часів Київської Русі послуговувався власними геральдичними знаками, були князі. У Східній Європі у XIV столітті геральдична мода набуває популярності у середовищі військової і міської знаті. Станом на кінець XVI століття існування шляхетського роду без сталого родового знака було неможливим, адже він допомагав визначати рід у соціальній системі.

Важливе значення для розвитку геральдичної поезії мало також ідеологічне протистояння між польською та українською шляхтою, що розпочалося після Люблінської унії 1569 року, адже національна еліта відчувала загрозу з боку сусіда.

Для ідеології сарматизму важливою була також гордість за своїх героїчних предків і наслідування їх у добрих справах сучасниками. Про предків героя також часто йшлося у геральдичних поезіях на його честь. Боронячи «золоту вольність», лицарі вшановувалися за мужність клейнодами, на які й писалися геральдичні вірші.

Також одним із чинників, що вплинули на появу і поширення геральдичної поезії, є розвиток книгодрукування XVI – XVII ст. Саме малими, переважно епіграматичними жанрами, утвердженими книгодрукуванням, визначалася специфіка першого етапу розвитку української книжної поезії. «Найхарактернішим у цій специфіці є пряма залежність між місцем, яке займав вірш у друкованій книзі, і його функцією, яка реалізувалася усталеними літературними формулами. Звідси – геральдичні епіграми, епіграми-передмови і присвяти, епіграми-післямови, епіграми (емблеми, елегії, морально-дидактичні, вірші-ілюстрації)» [2, с. 154].

Так, завдяки видавничій діяльності львівських православних єпископів, братів Арсенія та Афанасія Желіборських до нас дійшла низка поетичних творів геральдичного жанру. Цикл нараховує шість поезій, що належали різним авторам і побачили світ у 1642, 1646 (2), 1654, 1665, 1664 роках. Перші чотири

присвячені Арсенію Желіборському, марковані у тексті його іменем. Дві останні поезії були надруковані вже після смерті Арсенія (1662) і були присвячені його брату Афанасію.

Арсеній Желіборський відомий як церковний діяч, єпископ Львівський, Галицький та Кам'янець-Подільський, видавець, автор повчань. Після смерті у вересні 1662 року свого брата Львівського єпископа Арсенія за підтримки короля Афанасій Желіборський був обраний єпископом Львівським. За участю Афанасія у Львові в 1665 році було надруковано «Ключ розуміння» Іоаннікія Галятовського.

Фактично усі згадані твори, що вийшли друком у львівській та уневській друкарнях з ініціативи братів Желіборських, як данину патрону містили на другій після титульної сторінці герб роду із епіграфом панегіричного характеру.

Створюючи вірші на герб, автори не просто описують їх зовнішню форму, а й відшуковують внутрішні взаємозв'язки, уподібнюючи прикмети кожної деталі герба чеснотам його володаря. Тож можна окреслити певне коло символіки геральдичної поезії, визначити найбільш уживані символи, їх походження та значення у тексті.

Брати Желіборські в основу власного клейноду поклали польський герб Прус II. Герб Прус II складається з двох срібних кіс, розташованих в червоному полі так, що вони звернені догори гострими кінцями й утворюють ними Х-видний хрест, а нижні кінці пов'язані золотою ниткою. На точці з'єднання кіс поставлений герб Прус – білого кольору восьмикутний хрест, якому бракує одного кінчика.

Герб Желіборських мав деякі відмінності в побудові. Так, зокрема, вгорі був прикрашений атрибутами єпископської влади – митрою, хрестом і посохом.

З огляду на досить жорстке протистояння католицької, уніатської та православної церков в межах Речі Посполитої, Арсеній Желіборський зображується саме як воїн віри, оборонець і заступник православ'я. *Хрест*, поставлений вгорі гербової композиції, тлумачиться як символ звиязтва і перемоги, покровительства небесних сил вірним оборонцям східної церкви – те, на чому стяжав собі слави увесь рід.

До прийняття чернецтва і посвячення в єпископи Арсеній Желіборський, як представник шляхетського роду, служив у війську, перебуваючи при дворі короля Владислава IV. Змінивши світські шати на церковні ризи, він все одно залишається воїтелем, замість меча отримавши пастирський жезл, та озброївшись Словом Божим: «Не тьлько валечная Желиборских битва/ Помощь отчизнѢ чынит, але и молитва [1].

Символом Ворога, із яким виходить на бій єпископ є *Вовк*. У геральдиці фігура вовка наділена негативним значенням і тлумачиться як хижість, зажерливість та ненажерливість. Покарати і знищити «драпіжних» вовків закликають героя автори панегіриків: «Арсеній врагов крестом побѣждает./ Жезлом от церкви волков отпушает»; «Превелебный пастыру, зъныщ волков з наслѣду!»; «Врагов церкви отчизны косы подтынают./Вовчьи волками ся враги называют» [1].

Цікаво, що творення основного образу – патрона як борця зі Злом – відбувається не через наявність візуального елемента (вовк як такий на гербі відсутній), а через ланцюг асоціацій, навіяних однією із назв герба.

Тут слід зазначити, що символ за своєю природою близький до порівняння, подібності. У ньому також спрацьовує принцип аналогії. Існує різновид порівняння, який майже повністю втілює символ – парабола. Параболічність геральдичного символу яскраво виявляється в алюзивних гербах, так званих «*story shields*», де весь герб як макросимвол оповідає певну історію, іноді пов'язану з його створенням.

Саме таким алюзивним гербом і є герб Прус II, який крім основної назви має ще декілька: *Falcastrum Lupinum*, *Lipinorum Falcastrum*, *Słubica*, *Wilcza Kosa*, *Wilcze Kosy*. *Falcastrum* – з латини – серповидний садовий ніж, саме він зображений на гербі як грізна зброя. Нез'ясованим залишається лише той факт, яким саме чином коса-*falcastrum* могла послужити зброєю супроти вовків.

Таким чином, саме друга назва герба – Вовчі коси – творить макросимвол, використаний панегіристами у своїх творах: «Желиборских двѣ косы в купу ся злучили/ Для того, абы волков драпѣжных губили»; «Тіара і фѣгура Ісуса распята./Желѣза на драпѣжных бестій злотом спята»; «Врагов церкви отчизны косы подтынают./Вовчьи волками ся враги называют./Для того косы тьи сут в червоном полю/Обляно кровю врагов громаючи сваволю» [1]. Так в основі емблеми тут лежить візуальна метафора. Емблема постає завдяки несподіваному поєднанню асоціацій та витвореного внаслідок цього «розумового образу», в якому поняття набували вигляду ілюзорної конкретності.

Отже, поетичний цикл віршів на клейноди роду Желіборських засвідчує яскраво виражений аристократичний характер поезії: витворення ідеалу шляхетності, певного кодексу шляхтича. Факт наявності вірша на власний герб є формою визнання заслуг і чеснот лицаря, сам же герб слугує розпізнавальним знаком особи, формою соціального визнання і, відповідно, легалізацією шляхетського походження.

Жанр геральдичної поезії, що виконувала у видавничій справі функцію прикнижного реквізиту, має синтетичний характер: гербові вірші є емблематичними за формою і панегіричними за змістом. Символи як такі виростають з образу, проявляються та діють в знакові й формі, містять архетипний компонент, актуалізують певні концепти, взаємодіють з метафорами і постають невід'ємною частиною свідомості.

Література

1. Геральдичні вірші // Українська поезія. Середина XVII ст. / Упоряд. В.І. Кречотень, М.М. Сулима. – К.: Наукова думка, 1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto51.htm>.

2. Колосова В. Функції віршів в українських стародруках кінця XVI – початку XVII ст. / В. Колосова // Українське літературне бароко. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 144 – 155.

УДК 811.161.2'373

Мороз О.А.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СЛЕНГ», «ЖАРГОН», «АРГО»

Мова як важлива ознака національного буття нації потребує постійної підтримки з боку держави і провідних політичних сил. Так само небайдужим повинно бути ставлення й громадян до рідної мови. На думку І. Ющука, небайдуже ставлення до рідної мови формується під впливом трьох чинників: «оточення, позитивний приклад і переконаність у життєвій цінності рідної мови..» [3, с.96]. Особливо це важливо для виховання молоді людини. При цьому важливо враховувати й те, що мова – це динамічна система, яка розвивається системно, у різних своїх варіантах – соціальних і територіальних. Взаємодія літературної мови та цих мовних різновидів очевидна.

Соціальну сутність мови визначають її соціальні варіанти: арго, жаргон, сленг. Так, від самого початку літературного існування української мови відбувалося її соціальне розшарування, поділ на сфери вживання (наприклад, за часів Київської Русі). Периферійним явищем ще здавна були таємні мови, які засвідчували неофіційний, розмовний варіант тогочасної мови. Таємні мови формувалися як певні різновиди розмовної мови, обумовлені певною професійною чи соціальною групою носіїв. Таке замкнене формування мов було специфічним явищем того давнього часу. Як переконані дослідники, таємні мови вживали лірники, ремісники, жебраки, злодії, тобто такі групи людей, які прагнули мовно приховати свої наміри від сторонніх осіб. Із утратою давніх професій занепали соціальні варіанти української мови, хіба що активним лишилося злодійське арго.

Сьогодні під арго розуміємо соціальний різновид мови, витворюваний у замкненій професійній чи соціальній групі. В. О. Винник як укладач словникової статті до енциклопедії «Українська мова» вважає, що арго сьогодні має два потлумачення: широке та вузьке. У широкому розумінні арго – це мова, обмежена вживанням у професійній чи соціальній групі, тобто те саме, що жаргон. У вузькому розумінні арго – це мова декласованих та антисоціальних елементів, мова «соціального дна» [2, с.31]. У вишівських підручниках переважає другий погляд на арготизми як антисоціальні лексичні елементи, поширені у вузькому соціальному колі. Безперечно, нині арго – замкнена для інших соціальна мова, яка використовується в середовищі злодіїв. Доречно, на наш погляд, у сучасному теоретичному вимірі під арго розуміти саме такий обмежений соціально й утаємничений різновид мови. Основною ознакою арго є його закритість і призначення для вузького кола людей, незрозумілість стороннім людям.

Іншим соціальним різновидом загальнонародної мови є жаргон. Цей термін закріпився в українській лексикології ще за радянської доби. На думку дослідників, жаргон «виникає звичайно серед порівняно широких, переважно молодіжних груп носіїв мови, об'єднаних спільністю інтересів (насамперед професійних), однаковими захопленнями чи уподобаннями (театр та інші види мистецтва, філателія, спорт, мисливство, рибальство тощо), тривалим перебуванням у певному середовищі (військова служба, навчання, виїзди на сезонні роботи, лікування в умовах стаціонару) тощо» [2, с.182]. За радянських часів жаргон фактично обмежився професійною сферою, дуже вузьким вивченням розмовного простору певної професії. Це підтверджувала і вишівська практика радянської доби, де термін «жаргонізм» співвідносився передусім з професійною розмовною лексикою, із тими словами, які вживалися в розмовній мові представників певної професії. Соціальний мовний простір досліджувався доволі обмежено, ігнорувався. Натомість мовлення «масової культури» складає виразний експресивний прошарок мовної системи, адже в середовищі людей, об'єднаних спільними інтересами, поглядами, заняттями, позитивними чи негативними, виникають унікальні мовні явища.

Наприкінці ХХ століття в українському мовознавстві набуває поширення термін сленг, звісно, під впливом іноземних джерел. Сленгові слова існували й в українській мові здавна, проте в силу свого «неформалізму» не підлягали дослідженню. Загалом український сленг як явище суперечив «офіційній» радянській ідеології.

Про сленг почали говорити як про нове й майже не вивчене на україномовному матеріалі явище, як про культурологічний феномен [1, с.7]. Сленг – це просторічне експресивне мовлення широкого вжитку [1, с.15]; сленг дає змогу певній групі людей образно презентувати себе, мати мовну своєрідність. В енциклопедії «Українська мова» сленг тлумачиться або як синонім до терміна «жаргон», або як «інтержаргонне явище» [2, с.608]. Дослідник сленгу Ю. Л. Мосенкіс намагається розмежувати поняття «сленг» і «жаргон», обмеживши жаргон професійною сферою.

Таким чином, у сучасній лінгвістичній науці має місце плутанина щодо досліджуваних термінів. Обмежуючи жаргонізми професійною сферою, дослідники не беруть до уваги, що часом дуже важко розмежувати професійну лексику й лексику, обмежену певним соціальним середовищем. Наприклад, і викладачі, учителі і студенти використовують так би мовити шкільну лексику: *хвіст, заліковка, пара*. Перші належать до професійної сфери, другі – до молодіжної. Так само фахівці комп'ютерної галузі використовують сленгові слова, які поширені й серед користувачів мережі Інтернет. Власне, професійна сфера є так само соціальною. Усе це наштовхує на думку, що розмежування понять «жаргон» і «сленг» є зайвим. Їх слід вважати синонімами, причому віддавати перевагу останньому, адже саме з проблеми сленгу (не жаргону!) було створено чимало наукових праць.

Отже, соціальне розшарування лексики варто презентувати термінами: 1) арготизми як слова таємної мови, уживання яких обмежене закритою соціальною групою; 2) сленгізми як лексеми на позначення експресивних найменувань у межах певної соціальної групи (професійної, молодіжної чи іншої). Жаргонізми слід вважати застарілим терміном і таким, що можна використовувати як архаїчний синонім до «сленг».

Література

1. Мосенкіс Ю. Л., Грабовий П. М., Фурса О. С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). К.: Умань: ПП Жовтий, 2009. 220 с.
2. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: О.О. Тараненко, М.П. Зяблик та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
3. Ющук І. Мовна самоідентифікація в єдиному європейському просторі // Утвердження української мови в освіті і культурі. Матеріали наукової конференції. 27 квітня 2017 року. Київ. Просвіта, 2017. С. 94-101.

УДК 821.161.2-32.09 "189/191" (045)

Хорошков М.М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології

УКРАЇНСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: НА ПЕРЕХРЕСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ІДЕАЛІВ

Вже цілком усталеним в літературознавчій науці є дискурсивний аналіз історії літератури з урахуванням як власне літературно-мистецьких явищ (художній текст, мистецьких процес загалом), так і літературної критики й публіцистики. Останні виступають не лише способами опису фактів і явищ мистецтва слова, але й утворюють певні різновиди дискурсивних практик, спрямованих на формування в суспільстві ціннісних категорій і критерії оцінювання літератури. Словом, літературна критика й публіцистика (статті, нариси, рецензії, есеї, розвідки, монографії тощо) виступають тими елементами дискурсу, які забезпечують суспільну рецепцію мистецтва, включають його в систему культури соціуму.

Окрім того, варто пам'ятати, що дискурсивний аналіз історії літератури так чи інакше обумовлений певними аксіологічними стратегіями – категоріями, способами, критеріями оцінювання. Здійснюючи пізнання дискурсу, ми неодмінно даємо йому оцінку – висловлюємо власне ставлення і розуміння. Маємо справу, отже, з історично змінним оцінним дискурсом, який визначає інтерпретаційне поле культури, горизонт сприйняття мистецьких явищ.

Літературна критика другої половини ХІХ ст., як і література в цілому, поставала в органічній єдності з ідеєю українського національного відродження та, по суті, продовжувала концепції політичного народництва. Цю тезу аргументовано сформулювала Соломія Павличко в монографії «Дискурс модернізму в українській літературі», окресливши параметри культурного дискурсу словами відродження, національність, культура, народ [1, с. 27]. До цього переліку варто додати «демократизм» та «інтелігенція», що, починаючи з середини ХІХ ст., також стають ключовими поняттями літературно-критичного дискурсу (найхарактернішим прикладом тут можуть слугувати публіцистичні виступи М. Драгоманова, а пізніше – Б. Грінченка та І. Франка). Таким чином, література мислиться як складова і продовження політичної практики, як чинник формування національної свідомості і спосіб самоусвідомлення себе. Тут слід зробити важливе уточнення: теза про органічний зв'язок літератури та літературної критики з ідеологією народництва не викликає сумнівів, однак феномен народництва видається вкрай складним і, щонайголовніше, неоднорідним як з ідейної, так і з естетичної точки зору. Отже, про існування якогось одного, монолітного дискурсу народництва говорити не доводиться.

Демократизм стає і критерієм оцінки письменства, його мети і завдань ще в публіцистиці М. Драгоманова. Так, у статті «По вопросу о малорусской литературе» (1876) він формулює ідею літератури: «... писати про маси народу мовою їх самих... настільки висока й широка, що вище і ширше неї мало можна знайти ідей» [2, с. 63]. Відповідно до цієї ідеї здійснюється аналіз художньої практики письменника та вартості написаних ним мистецьких творів (автор, зокрема, наголошує на передових

демократичних ідей новітньої європейської і російської літератур, досягнення яких мають бути взірцем для української).

Поняття «народ» і «інтелігенція» у зв'язку з художньою творчістю складають основу аксіологічних стратегій літературної критики і публіцистики починаючи від М. Драгоманова і Б. Грінченка до І. Франка та модерної критики «Української хати» з, напевно, центральною постаттю М. Євшана. В цьому питанні переважає здебільшого народницька риторика з широким спектром пафосу (від сентиментального до романтично-піднесеного), інтонацій (від закличних до інвективних та імперативних), оцінних суджень та етичних категорій. Причому, про естетичне (як наріжний камінь мистецтва) не йдеться; головна увага критиків зосереджена на розв'язанні питань: *що писати? як писати і для кого писати?* Звідси і відома теза «література про народ і для народу». Одним із апологетів такого підходу був Б. Грінченко. Сміслові засади оцінного дискурсу його критики базувалися на доволі абстрактних уявленнях про «народний розум, почування та сподівання», які в повній мірі втілилися передовсім у творчості Т. Шевченка. «... Шевченко своєю національною самосвідомістю єсть геній, – стверджує автор у статті «Листи з України Наддніпрянської», – а своєю незмірною вагою, значінням у справі національного відродження свого рідного краю єсть з'явищем феноменальним, єдиним, може, на світі» [3, с. 238]. Підстава такої оцінки – літературна першість Шевченка в актуалізації питання національної самостійності (як українців, так і інших слов'янських народів), позбавленого шовіністичних тенденцій та «галушкового патріотизму». Ще один приклад творення літературно-критичного дискурсу в аналогічному ключі знаходимо в статтях П. Грабовського. Його дискурсивна практика (принаймні з точки зору ціннісних орієнтирів та ідеалів) демонструє всі характерні ознаки літературної критики народницького етапу культури: громадська вага і суспільна цінність письменницької праці, орієнтація на поезію Шевченка як ідеал («Шевченко був поетом-борцем, найкращим діячем громадським; він завжди знав, куди йде і за чим. В своїй праці поетичній він мав на оці тільки людину та її щастя; з сього погляду він являється для всіх нас найкращим прикладом...»), – проголошує автор у статті «Дещо про творчість поетичну» [4, с. 248]), кореляція (власне, встановлення цінності і ваги) мистецтва слова з народом, його життям і фольклором.

Ці тези, почасти, переносилися Франком і у сферу літературної критики, коли письменник намагався дати відповідь: якою має бути література? І чому (якій ідеї) служити? Відповідь на перше запитання письменник дає у статті «Література, її завдання і найважливіші ціхи» (написана як полемічна відповідь на статтю І. Нечуя-Левицького «Сьогочасне літературне прямування», основні положення якої викликали у Франка неприйняття і різке заперечення): «Вона (література. – М.Х.) повинна при всім реалізмі в описуванні також аналізувати описувані факти, виказувати їх причини і їх конечні наслідки, їх повільний зріст і упадок. До такої роботи не досить уже вправного ока, котре підглядить і опише найменшу дрібницю, – тут вже треба знання і науки, щоб уміти порядкувати і складати дрібниці в цілість не так, як кому злюбитися, але по яснім і твердім науковим методі». Франко зі своїм науковим світоглядом і способом мислення, як бачимо, наголошує на потребі аналізу. По суті, мова йде про критерії реалістичної літератури соціально-психологічного напрямку (звідси – наголос на необхідності залучення до мистецтва слова досягнень психології, медицини, педагогіки), а не етнографічно-побутового прозописьма до якого тяжів І. Нечуй-Левицький як у художній практиці, так і критичному дискурсі (статті «Сьогочасне літературне прямування», «Українська декаденщина», «Загальний огляд найновішої русько-української літератури»).

Колоніальні умови існування нації повною мірою позначилися на її культурі та літературі, відтак цілком закономірно, що дискурс їх осмислення (маю на увазі не лише рецепцію-описування, але й оцінку) формувався у зв'язку із завданнями соціального та політичного характеру, а не власне мистецького. Тому не випадково, що аксіологічні стратегії критики будувалися навколо понять і категорій «народ», «інтелігенція», «національність», «нація», навколо нагальних соціальних, національних, політичних запитів – відродження мови (а відтак і культури), державності. Звідси і сприйняття літератури як важливої ділянки боротьби за права упослідженої нації. І лише на рубежі ХІХ – ХХ століть характер літературно-критичного дискурсу, а з ним і ціннісні орієнтири та критерії, змінюється. Ці зміни пов'язані з появою явища українського модернізму, модерної літератури та модерної критики.

Література

1. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія / Соломія Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
2. Драгоманов М. По вопросу о малорусской литературе / Михайло Драгоманов // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: Навч. посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 59 – 64.
3. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської / Борис Грінченко // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: Навч. посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 237 – 241.
4. Грабовський П. Дещо про творчість поетичну / Павло Грабовський // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: навч. посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 245 – 249.

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 373.2.091

Березіна О.О.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В сучасних умовах модернізаційних змін в освітньому просторі всіх рівнів важливого значення набуває тенденція створення конкурентної середовища. Найбільш потужні з точки зору економіки країни світу володіють статусом інформаційного суспільства, у якому першочергове значення належить освітній сфері. Для того, щоб повністю відповідати новітнім вимогам, сучасні заклади освіти повинні активно використовувати у своїй діяльності інноваційні маркетингові інструменти, у тому числі рекламу та зв'язки із громадськістю.

Згідно нової редакції Закону України «Про освіту», зокрема статті 30: «Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти», освіта оголошена пріоритетною сферою державних інтересів, тому в числі головних державних завдань освітніх структур є забезпечення доступу громадян до різнобічних та неупереджених джерел інформації, оптимізація системи управління освітою та зменшення об'єму внутрішнього документообігу, звітності через впровадження інноваційних, автоматизованих інформаційних систем. Відповідно до цього документа заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах відкритий доступ до такої інформації та документів: статут закладу освіти; ліцензії на провадження освітньої діяльності; сертифікати про акредитацію освітніх програм, сертифікат про інституційну акредитацію закладу вищої освіти; структура та органи управління закладу освіти; кадровий склад закладу освіти згідно з ліцензійними умовами; освітні програми, що реалізуються в закладі освіти, та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою; територія обслуговування, закріплена за закладом освіти його засновником (для закладів дошкільної та загальної середньої освіти); ліцензований обсяг та фактична кількість осіб, які навчаються у закладі освіти; мова (мови) освітнього процесу; наявність вакантних посад, порядок і умови проведення конкурсу на їх заміщення (у разі його проведення); матеріально-технічне забезпечення закладу освіти (згідно з ліцензійними умовами); напрями наукової та/або мистецької діяльності (для закладів вищої освіти); наявність гуртожитків та вільних місць у них, розмір плати за проживання; результати моніторингу якості освіти; річний звіт про діяльність закладу освіти; правила прийому до закладу освіти; умови доступності закладу освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами; розмір плати за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації здобувачів освіти; перелік додаткових освітніх та інших послуг, їх вартість, порядок надання та оплати; інша інформація, що оприлюднюється за рішенням закладу освіти або на вимогу законодавства [1].

Навчальні освітні заклади міста Маріуполя під керівництвом Департаменту освіти Маріупольської міської ради на початку 2017 року вступили у мережевий проект «Освітній простір Маріуполя» з метою:

- формування якісного освітнього простору, який буде складатися із мережі закладів освіти усіх рівнів;
- реструктуризації управлінських та консалтингових структур департаменту освіти, ресурсно-інформаційного науково-методичного центру;
- удосконалення різноманітних форм роботи навчально-виховних закладів, налагодження дієвих взаємозв'язків та співпраці із органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, органами територіального самоврядування, місцевими громадами, спільнотами та іншими установами, що формують освітній попит.

Нормативно-правовою основою проекту виступали такі документи, як Положення про рейтингове дослідження офіційних сайтів навчально-виховних закладів міста, Наказ Департаменту освіти Маріупольської міської ради № 91 від 30.01.2017 р «Про організацію роботи зі створення та функціонування веб-сайтів навчальних закладів» та інші.

В рамках проекту заклади дошкільної освіти міста Маріуполь створили сайти свого закладу та періодично оновлюють їх зміст згідно Методичних рекомендацій щодо забезпечення функціонування сайтів навчальних закладів у всесвітній мережі Інтернет, наданих Департаментом освіти [2].

Офіційний сайт закладу освіти – це сукупність електронних документів, які висвітлюють достовірну інформацію про нормативні засади та основні напрями діяльності закладу освіти, об'єднаних однією електронною адресою (доменним іменем або IP-адресою), та є його представництвом у всесвітній мережі Інтернет.

Метою створення та функціонування офіційного сайту закладу дошкільної освіти є забезпечення громадян України достовірною інформацією про освітні послуги, які надаються закладом освіти, специфіку його роботи, висвітлення його діяльності, широке інформування громадськості про досягнення та перспективи розвитку закладу освіти, про нововведення у галузі освіти тощо.

Інформаційне наповнення кожного сайту має певний алгоритм, який складається з наступних розділів (сторінок): нормативні документи (Статут закладу освіти, колективний договір, річний звіт керівника закладу, інформація про надання освітніх послуг та специфіка роботи конкретного закладу тощо); історія закладу освіти (рік заснування, керівники закладу, видатні події, пов'язані з життям закладу, досягнення педагогічного колективу тощо); адміністрація закладу (П.І.Б. завідувача та методиста закладу, телефони, дні та години прийому громадян); режим роботи закладу дошкільної освіти, розклад занять в кожній групі; розклад гуртків та додаткових освітніх послуг; педагогічний колектив (склад педагогічного колективу); новини у діяльності закладу дошкільної освіти; контакти (юридична адреса закладу, адреса електронної пошти, схема проїзду до закладу); корисні посилання (посилання на сайти органів управління освітою, зокрема: Міністерства освіти і науки України) тощо.

Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством.

На підставі листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15.04.2011 №1/9-289 «Щодо оприлюднення інформації про використання благодійних та спонсорських внесків», з метою покращення матеріально-технічної бази та інформування громадськості стосовно добровільних благодійних пожертвувань, на сайті кожного ЗДО розміщена відповідна інформація [3].

Щоб уникнути безсистемних і неконтрольованих зборів коштів з батьків, Департамент освіти зобов'язав керівників і працівників освітніх закладів: строго дотримуватися вимог чинного законодавства в частині благодійних внесків, пожертвувань і введення додаткових освітніх послуг та фінансової прозорості; терміново розмістити фінансовий звіт про видатки, благодійні внески на сайті навчального закладу; інформувати громадськість про бюджетне фінансування, господарське та матеріально-технічне забезпечення навчального закладу.

З метою якісного інформаційного наповнення сайтів в кожному закладі дошкільної освіти були створені творчі групи зі складу представників педагогічного та батьківського колективів.

Департамент освіти також впроваджує низку інших інфраструктурних освітніх проектів, які покликані:

- формувати якісний освітній простір через мережу освітніх навчальних закладів та структурних підрозділів департаменту;

- розвивати інформаційно-комунікаційну систему освітнього простору через співпрацю з установами територіальної громади в усіх сферах і рівнях;

- удосконалити інформаційно-освітню консалтингову платформу для навчальної, дистанційної, профільної, додаткової, інклюзивної, екстернату, сімейної освіти на базі сучасних хмарних технологій, яка орієнтована на реалізацію світових стандартів в області навчання, активну позицію учнів, надання реальних можливостей для якісної безперервної освіти;

- забезпечити рівний доступ до якісної сучасної освіти, до інформаційних, матеріально-технічних, науково-практичних і навчально-експериментальних ресурсів та творчому трансферту освітніх технологій в освітнє середовище міста;

- формувати та надавати освітні, дидактичні, методичні матеріали для широкого кола споживачів освітніх послуг, формувати різноманітні методичні експериментально-навчальні майданчики для самостійного формування індивідуальних освітніх траєкторій, виявлення талановитої молоді, підвищення рівня залучення школярів і дорослого населення в систему безперервної освіти впродовж усього життя.

Серед таких проектів варто виокремити ті, що реалізуються за участю закладів дошкільної освіти, а саме проекти «Діти змін», «Освітній марафон», програма «Афлатот» у рамках Міжнародного проекту соціально-фінансової освіти «Aflatoun International» та інші [2].

Отже, проведений аналіз показав, що на офіційних сайтах закладів дошкільної освіти міста Маріуполя створено розділи з рубриками, які відповідають п.2 та п.3 ст. 30 Закону України «Про освіту» і містять необхідну інформацію.

Література

1. Закон України «Про освіту» №2145-VIII від 05.09.2017 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Рейтингове дослідження: Проект «Освітній простір Маріуполя» URL: <http://mariupolosvita.wixsite.com/0629/proekti-ta-programi>
3. Щодо оприлюднення інформації про використання благодійних та спонсорських внесків. Лист Міністерства освіти і науки України від 15.04.2011 №1/9-289.

ДЕЯКІ ВИСНОВКИ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ ДІАГНОСТИКИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ І АНАЛІЗУ ЇХ МОТИВАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ СТОСОВНО СПОСОБУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

За визначенням експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я «здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або психічних дефектів». Основними факторами, які формують здоров'я людини є:

- образ життя, який складає - 50-55%;
- екологічні фактори – 20-25%
- спадковість – 20%
- рівень медичної допомоги – 5-10%.

Таким чином, образ життя посідає основне місце серед факторів, що формують здоров'я. За визначенням ВООЗ «образ життя – це спосіб існування, в основі якого лежать відносини між умовами життя і конкретними моделями поведінки індивіда.

Образ життя є медико-соціальною категорією, що характеризується якістю, рівнем і стилем життя. Якість життя характеризується ступенем соціальної і духовної свободи індивіда; рівень життя, як категорія економічна, визначається ступенем матеріального благополуччя. Є ще таке поняття, як уклад життя – соціально-економічна складова, яка визначається такими критеріями як сімейне становище, професія, умови проживання. Але дуже важливо враховувати стиль життя – соціально-психологічну категорію, що характеризується поведінкою, вибраною конкретною людиною під впливом виховання і самовиховання. Проведеними дослідженнями встановлено, що з 52 тисяч факторів ризику для здоров'я – стиль життя є ведучим і складає 35%.

Метою даної роботи є оцінка стану здоров'я студентів міста Маріуполь за результатами аналізу адаптаційного потенціалу (АП) і біологічного віку (БВ), а також оцінка мотиваційних пріоритетів їх образу життя.

Проаналізовано показники 92 людини. З них 43 студенти (47%) мають показники, що дозволяють віднести їх до 4 і 5 рангів здоров'я (завчасні вікові зміни організму на 3-5 років). При цьому 33% студентів мають напруження механізмів адаптації серцево-судинної системи. У відповідності до вікової періодизації розвитку людини, прийнятої на VII Міжнародній конференції з проблем вікової морфології, фізіології і біохімії в 1965 році, серед обстежених було виділено 2 групи: «юнацька» (17-21 рік – чоловіки і 16-20 років – жінки) та «І зріла» (22-35 років – чоловіки і 21-35 років – жінки). Отримано наступні дані. В «юнацькій» групі загрозливий за станом здоров'я контингент склав 60,8%, а в «першому періоді зрілого віку» - 29%.

Парадоксальна, на перший погляд, залежність може бути пов'язана із нестійким станом нейроендокринної регуляції життєдіяльності організму молодих людей, пов'язаними з проблемами становлення особистості, між особистим спілкуванням, стресами першого кохання та перших втрат, неповною зрілістю окремих систем органів і їх взаємодією. Адаптаційний потенціал серцево-судинної системи у юнаків і дівчат в 17,6% випадків – напружений.

Студенти «першої зрілої» групи (заочне відділення) при оцінюванні біологічного віку в 71% показали позитивні результати – 1-3 ранг здоров'я, але 54 відсотки з них мають напруження механізмів адаптації серцево-судинної системи. 29% цієї групи мають прискорені темпи старіння, з них 67 відсотків навіть цей стан підтримують напруженням механізмів адаптації.

Опитування показало, що 100% студентів «юнацької» групи вважають здоровий спосіб життя зведенням деяких гігієнічних вимог, 76% - якоюсь мірою обізнані в питаннях раціонального харчування, 48 відсотків – в своєму розпорядку денному мали елементи фізичної культури (ранкова гігієнічна гімнастика, спортивні ігри, аеробіка, шейпінг, танці та інше. Але стовідсотково основним мотивом цих занять було досягнення певної зовнішньої форми. Тільки у декількох студентів, причому на другому плані, стояли мотиви загального оздоровлення. Їх знання з раціонального харчування стосувалось насамперед дієт для схуднення у дівчат і правил харчування для збільшення м'язів – у юнаків. При цьому багато хто палить, недосипає, нераціонально використовує свій час, не мають поняття про вплив на організм різних форм і фаз розвитку стресової реакції, не мають поняття про психогігієну.

Студенти-заочники «першої зрілої» вікової групи в 70% випадків не тільки цікавляться правилами раціонального харчування, але і організують його для своєї сім'ї. При цьому основним мотивом є якраз підтримання здоров'я. Правда, підхід тут часто досить формальний, базується на якійсь модній теорії харчування без урахування індивідуальних особливостей і стану здоров'я. Елементи фізичної культури в режимі дня даної групи існують лише у 12% студентів. Про інші складові здорового способу життя, про

цілісність організму людини, про взаємодію фізичного, психічного і духовного здоров'я знання дуже поверхневі і обмежені.

Проведена практична робота по до нозологічним методам діагностики здоров'я і, особливо, її результати заставили багатьох студентів по-новому відноситися до свого фізичного стану, збудили інтерес і змістили мотиваційні пріоритети по відношенню до різних аспектів здорового образу життя.

Висновки:

1. Майже 47% студентів спеціальності дошкільна освіта факультету філології і масових комунікацій МДУ мають прискорені темпи вікового зношення організму, що дозволяє відносити їх до 4-5 рангів здоров'я, загрозливому предпатологією.

2. Виявлена залежність показників біологічного віку (БВ) і оцінки адаптаційного потенціалу (АП) від періоду розвитку: в «юнацькій» групі вдвічі більше студентів мають прискорення темпів вікових змін ніж в «І зрілій», в той же час у студентів першого періоду зрілого віку в три рази частіше зустрічається напруження механізмів адаптації системи кровообігу.

3. Вихідні знання студентами основ здорового способу життя зверхні і обмежені, а мотиваційні пріоритети не направлені на збереження і зміцнення здоров'я.

4. Останнім часом валеологія викладається разом з фізіологією. Оскільки вікова фізіологія містить великий об'єм інформації із функціонування органів і систем організму людини в їх розвитку і взаєминах із оточуючим середовищем, а також з функціонування нервової системи і нейрофізіологічних основ вищої нервової діяльності, залишається дуже мало часу для вивчення проблем валеології, особливо у студентів нашого агресивного з екологічної точки зору по відношенню до здоров'я регіону.

5. Валеологія – це дисципліна, головною метою якої є моральне, фізичне і психічне здоров'я людини, вона гуманна по своїй суті, і вона повинна зайняти своє достойне місце в системі предметів всіх спеціальностей гуманітарної направленості.

Література

1. Нечипоренко В. Курс валеології як фактор формування здорового способу життя студентської молоді / В. Нечипоренко, О. Остряньська // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Формування здорового способу життя студентської молоді: реалії та перспективи». – Полтава, 2003. – С. 137 – 138.

2. Формування здоров'я молоді : актуалізація світового ретродосвіду в умовах сучасної університетської освіти : монографія / В. І. Бобрицька. – Полтава : ФОП Рибалка Д.Л., 2010. – 200 с.

УДК 372.851

Брежнєва О.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти

ОНОВЛЕННЯ СПОСОБІВ ТРАНСЛЯЦІЇ МАТЕМАТИЧНОГО ЗМІСТУ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розмірковуючи про математику і проблеми математичної підготовки дітей, доцільно згадати про важливість математичного знання в сучасному світі. Вченими математика давно визнана як загальнолюдська наука (Г. Вороний [3], О. Колмогоров, А. Конфорович, Д. Пойя [9], К. Рибніков [10], В. Тихомиров [11] та ін.). Як галузь наукового знання вона завжди була невід'ємною складовою людської культури, ключем до пізнання навколишнього світу, базою науково-технічного прогресу і важливою компонентою розвитку особистості. Як предмет математика, напевно, найскладніша в освіті. Це і наука, і універсальна мова, проте, перш за все – це культурний феномен [11]. Математика в широкому сенсі, тобто для всіх – це мистецтво логічно правильно мислити, володіти просторовими формами, робити правдоподібні оцінки. Іншими словами, математика – інструмент, який дозволяє людині адекватно орієнтуватися в навколишньому світі. Саме такі смисли важливості математичного знання мають бути усвідомлені педагогами. Традиційний зміст навчання маленьких дітей елементарній математиці складався десятиліттями, забезпечуючи достатній рівень їхньої математичної підготовки. Сьогодні ця підготовка вимагає переосмислення, оновлення способів подання дітям математичного матеріалу.

Націленість математичної підготовки на розвиток у дітей критичності, логіки, чіткості і алгоритмічності мислення, перетворює її зі способу передачі людського досвіду на механізм розвитку їхньої внутрішньої культури і природних задатків. Говорячи про математичну складову в дошкільній підготовці дитини доцільно виділити наступні компоненти: цілі, принципи, структуру та зміст математичної підготовки.

З огляду на наведену аргументацію щодо значення математики у світі, очевидними стають нові цілі ознайомлення із нею дітей дошкільного віку. Мета математики для дошкільників – забезпечити цілісне світобачення, підготувати активну, діяльну мислячу особистість із сформованою звичкою до логічної аргументації. Наукові висновки, отримані Г. Грамою [4], Ж. Піаже [5; 6], Т. Піроженко [7; 8], С. Ладивір [7], А. Фалбелом, та іншими психологами і педагогами, визначили поворотні пункти в математичній

підготовці дошкільників. З моменту свого народження дитина активно вибудовує сама себе, точніше вибудовує своє знання, спираючись на власний життєвий досвід. Звідси ми маємо розглядати дітей не як порожні сосуди, які ми, дорослі люди (батьки, педагоги, інші спеціалісти) наповнюємо знаннями. Конструкціонізм, інтеграція ключові досягнення сучасної педагогіки, науковцями пропонується створення таких навчальних матеріалів і середовищ, максимально орієнтованих на підтримку і активацію процесу активного побудування знань самими дітьми (Н. Гавриш, О. Корнєєва, О. Стасенна, Т. Піроженко, О. Хартман та ін.). Адже математика присутня всюди: в об'єктах реальної дійсності, в природному і предметному докільлі. Все, що оточує дитину, насичено математичним змістом. Математичний зміст, ніби, прихований у реальних об'єктах з яким стикається, оперує дитина. Наше завдання допомогти маленькому досліднику вилучити з об'єктів докільля математичний зміст.

Далі обговоримо принципи, структуру математичної підготовки дошкільників, труднощі засвоєння математики дітьми. Чимало вихователів – практиків сьогодні застосовують різноманітні цікаві прийоми і методи навчання малюків математики. Але цілісного бачення того як перебудувати освітній процес, щоб математика займала в ньому належне місце і не викликала у дітей негативу, неприйняття, поки що немає. У практиці математичної підготовки дітей закріпилися дві традиції у поданні дітям математичного матеріалу. Перша традиція була закладена у радянський період і побудована на тому, що дитина повинна навчитися користуватися готовими прийомами, способами дій тощо. Саме тоді в практиці роботи вихователів утворилася система формування математичних знань у дітей шляхом спеціально організованого навчання на заняттях, і подальшого відпрацювання засвоєних знань умінь і навичок у поза навчальний час. За такого підходу математика існує для дитини виключно в межах окремих спеціальних занять, немовби відірвана від справжнього життя, заняття за цією системою чітко регламентовані, проводяться за чіткою схемою, яка нагадує елементи шкільного уроку: вступна частина, пояснення нового матеріалу, практикування дітей із новим матеріалом, закріплення у грі, підведення підсумків. При цьому заняття з формування елементарних математичних залишається єдиною незамінною формою навчання дітей математики. Навіть назва означеного напрямку – «формування елементарних математичних уявлень у дітей» - визначала головне завдання і суть роботи з дітьми - сформувати певні математичні знання про числа, цифри, геометричні фігури, простір, час, навчити рахувати, порівнювати, класифікувати тощо. Тобто забезпечити знанневу підготовку. Слово «знати» – було ключовим, наріжним у організації навчання дітей математики. Можна вивчити назви всіх геометричних фігур, предметів, чисел і все ж таки нічого про них не знати. Аналіз практики математичної підготовки дітей засвідчує, що досвід реалізації «знанневої парадигми» до сих пір має негативні наслідки. Чимало вихователів, підтримуючи право дитини на саморозвиток, в реальній практиці реалізують саме аналог адаптивно-дисциплінарної моделі у навчанні дітей математики, орієнтованої на формальне засвоєння знань, заучування математичного матеріалу способом багаторазового повторення, забезпечуючи навченість дитини, а не її розвиненість. Все це призводить до негативних наслідків у процесі подальшого засвоєння дітьми математики у школі. Друга традиція, сучасна, засновується на тому, що дошкільника, в першу чергу, треба навчити думати самого. Означена традиція зосереджується на розвитку інтелекту. Без опори на математику розв'язати завдання інтелектуального розвитку, на наш погляд, неможливо. Отже важливість математичної підготовки дитини не підлягає сумніву.

Слід також враховувати, що освоєння математичного матеріалу у деяких дошкільнят пов'язане з певними труднощами. Ці труднощі мають різну природу. Прокоментуємо групу труднощів психологічного характеру, обумовлених недорозвиненістю окремих психічних процесів: 1) низький рівень сприйняття і орієнтування у просторі. Дитина погано орієнтується у просторі, відбувається це, якщо процес сприйняття простору у неї недорозвинений, образи, які сприймає дитина виявляються нечіткими і неповними; недоліки у розвитку уваги. У цьому аспекті спостерігається недостатня концентрація і стійкість уваги – дитина повільно переключає свою увагу з одного об'єкту на інший; їй складно виконувати кілька дій одночасно та ін.; 2) недоліки у розвитку пам'яті. Особливу увагу слід звернути на розвиток логічної пам'яті, якщо вона знаходиться на низькому рівні дитина запам'ятовує інформацію механічно, без належного осмислення, не користується логічними, смисловими чи асоціативними прийомами запам'ятовування; 3) недоліки у розвитку мислення. Низький рівень розвитку наочно-образного мислення, словесно-логічного і абстрактного мислення призводить до того, що дитині важко мислити образами, здійснювати зоровий аналіз об'єктів; при низькому розвитку словесно-логічного мислення виникають труднощі у здійсненні аналізу, синтезу, порівнянь, формулювання умовисновків тощо; 4) низький рівень сформованості прийомів початкової діяльності [1]. У таких дітей відзначається невміння виконувати умови завдання, планувати власну діяльність, управляти нею, концентрувати увагу на досліджуваному об'єкті та ін.

Математика для дітей зосереджується не тільки у засвоєнні математичних термінів і понять, а забезпечується вмінням логічно мислити, здійснювати логічні операції. Чому саме математика відіграє особливу роль у розвитку логіки мислення, здібності розмірковувати? Пояснимо це. По-перше, мислити, це означає розмірковувати, тобто отримувати нові знання з тих, які вже наявні. По-друге, здібність

мислити слід також розуміти, як здібність будувати правильні розмірковування, здібність до сприйняття знань та їх перевтілення.

У математичному розвитку дітей важливого значення набуває логічна складова. Розвиток логічного мислення дитини передбачає формування логічних прийомів розумової діяльності, а також уміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і вміння вибудовувати найпростіші умовиводи на основі причинно-наслідкових зв'язків. Закладати фундамент для розвитку у дітей логічних операцій або як, їх інакше називають – логічних прийомів розумових дій необхідно вже, починаючи із середнього і старшого дошкільного віку. В якості умов формування логічних прийомів розумових дій виступають: цілеспрямованість формування логічних прийомів; послідовність формування логічних прийомів від елементарного до складного.

Викладені вище теоретичні положення лягли в основу нашої експериментальної технології математичного розвитку дошкільників – Технології «Інтегрованих дидактичних модулів» (ІДМ). Нами пропонується така технологія навчання дітей математики, яка має слугувати їм інструментом для пізнання світу: світу речей і об'єктів довкілля. На основі розуміння смислів і зв'язків між цими об'єктами дитина виявляє математичний зміст у навколишній дійсності. Центральним структурним елементом технології є Інтегрований дидактичний модуль. Вся робота, організована в рамках ІДМ, реалізує принципи особистісно-орієнтованого підходу. ІДМ являє собою систему змістових модулів, об'єднаних на основі їх смислових зв'язків, що утворюють цілісний конструкт [1; 2]. Поняття, відносини, операції зводяться в пари, кожна з яких вивчається як один інтегрований дидактичний модуль. Як навчально-пізнавальний конструкт, об'єднаний спільною ідеєю ІДМ ґрунтується на принципах: 1) забезпечення психоемоційного комфорту і пізнавальної мотивації; 2) принцип взаємозворотності-парності-симетричності математичних понять; 3) принцип опори на психологічні механізми розуміння; 4) досягнення системності знань через символізацію математичного змісту, урахування складної природи математичного знання; 5) забезпечення єдності процедур розуміння і засвоєння математичного змісту.

Література

1. Брежнева О. Г. Концептуальні засади математичного розвитку дітей дошкільного віку: логіка реалізації технології «Інтегрованих дидактичних модулів» / О. Г. Брежнева // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2017. – № 2(57). – С. 5–10.
2. Брежнева О. Г. Трансдисциплінарна інтегрована модель математичного розвитку дітей дошкільного віку / О. Г. Брежнева // Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016; ISBN 978-83-62683-871 (Electronic edition); pp. 217-224, 528 p. Режим доступу <http://www.wszia.opole.pl/oferta-edukacyjna/pedagogika/ebooki/>.
3. Вороний Г. У світі математики / Г. Вороний. – Київ, 1991. – Вип. 20. – С. 89–92.
4. Грама Г. Математичний розвиток особистості дитини дошкільного віку в сучасному баченні навчальних програм / Г. Грама, Н. Грама, С. Татарінова // Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка». – 2011. – С. 20–26.
5. Пиаже Ж. Генезис элементарных логических структур / Ж. Пиаже, Б. Инельдер. – Москва, 1974.
6. Пиаже Ж. Суждения и рассуждения ребенка / Ж. Пиаже. – СПб. : Петербург, 1997.
7. Піроженко Т. О. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна. – Кіровоград : Імекс –ЛТД, 2012.
8. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т. О. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010.
9. Пойя Д. Математика и правдоподобные рассуждения / Д. Пойя. – Москва : Наука, 1975.
10. Рыбников К. А. Возникновение и развитие математической науки / К. А. Рыбников. – М. : Просвещение, 1987.
11. Тихомиров В. М. О некоторых проблемах математического образования / В. М. Тихомиров // Материалы конференции «Математика и общество. Математическое образование на рубеже веков» – М. : Изд-во Московского университета, 2000. – С.3–15.

УДК 37.015.31:688.72

Бухало О.Л.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ІГРАШОК

В українських реаліях вирішення соціально значущих завдань ускладнено багатьма соціальними, економічними чинниками, у тому числі – тривалим реформуванням освітньої системи, ідеологічною кризою, утворенням духовного вакууму. Як наслідок – сучасних дітей характеризує недостатність соціального досвіду, підміна соціальних орієнтирів різноманітними "псевдо"-орієнтирами; практична

відсутність навичок поведінки в суспільстві, навичок досвіду суспільної взаємодії тощо.

Важливе виховне завдання – формування соціального досвіду в дітей і молоді – відображено в Національній доктрині розвитку освіти, Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні, у Базовому компоненті дошкільної освіти, низці програм дошкільної освіти, затверджених Міністерством освіти і науки України в останні роки. Важливим етапом соціального розвитку особистості, набуття нею необхідного соціального досвіду є дошкільний вік. Це період зародження соціалізації дитини, залучення її до світу культури й загальнолюдських цінностей, час залучення до провідних сфер буття.

Дитяча іграшка, утілюючи в собі соціальний досвід накопичений людьми, є одним із найважливіших чинників соціалізації дитини. В процесі ігрової діяльності дошкільник в доступній формі засвоює досвід, що відтворює різні сфери людської життєдіяльності, задовольняє потребу в залученні до світу дорослих. Зафіксований в іграшці суспільний досвід, привласнюється дитиною і стає, особистим надбанням, визначаючи тим самим її подальший соціальний розвиток.

Педагогіку характеризує давній інтерес до проблеми використання дитячої іграшки в вихованні і розвитку дитини. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дитяча іграшка вивчалася як: історико-археологічний матеріал (Є. Аркін, Н. Бартрам); елемент філософської культури (Т. Зінов'єва, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо); виховний засіб, у тому числі як атрибут ігрової діяльності (Л. Артемова, Л. Вовчик-Блакитна, О. Гаспарова, Т. Доронова, К. Зворигіна, Н. Линькова, А. Макаренко, Д. Менджеричька, С. Новоселова, Є. Покровський, О. Усова, Є. Фльоріна, А. Фролова, М. Ендерлін); елемент народного мистецтва (А. Бакушинський, Н. Бартрам); засіб психічного розвитку особистості (В. Абраменкова, Г. Лэндрет, В. Лосєва, А. Луньков, М. Монтессорі, В. Мухіна, Ж. Піаже, Е. Смирнова, Д. Ельконін).

Варто зазначити, що сучасні науковці приділяють значну увагу вивченню іграшки як засобу формування національної культури (О. Батухтіна, І. Загарницька, Н. Загледа, Л. Івахненко, С. Кулачківська, Т. Сакович, Є. Саявко, М. Стельмахович), моральних якостей (Н. Дзюбишина-Мельник), як засобу духовного відродження (Н. Буркіна, Л. Данішевська, Т. Пржегодська, Л. Сморг), трудового виховання (М. Гутнікова, Г. Довженко, Л. Орел) та естетичного виховання (А. Грибовська, М. Кириченко, Г. Лабунська, Ю. Максимов, І. Сидорук, Н. Халезова).

Роль сюжетно-рольової іграшки як важливого атрибуту ігрової діяльності дитини, що знайомить її з навколишнім світом і особливостями взаємовідносин між людьми, відмічали у своїх працях Д. Ельконін, Є. Фльоріна, Є. Овечкін. У народній педагогіці іграшці відведена роль помічника у формуванні досвіду дитини. О. Гаспарова у своїх дослідженнях розкриває значення предметів-заступників соціального об'єкту (на прикладі конструктора), які стимулюють ігри дітей з соціальним змістом, лялька Барби досліджена Л. Горалик як соціокультурний феномен, Т. Дороновою вивчено предметно-просторове середовище дошкільника як джерело соціального досвіду, частиною якого є іграшка.

В окремих випадках ігровий матеріал використовується для діагностики соціального досвіду дитини (вивчаються її соціальні взаємовідносини з навколишніми людьми, сприйняття сім'ї тощо). Сучасній іграшці і її неоднозначному впливу на розвиток дитини присвячені книги В. Абраменкової «У що грають наші діти? Іграшка і Антиіграшка»(2006) і К. Смирнової «У що грають наші діти? Ігри і іграшки в дзеркалі психології» (2009).

На початку ХХІ століття ринок дитячих іграшок в Україні виявився заповнений переважно зарубіжними іграшками, яка продовжує залишатися предметом самостійної гри дітей, засобом виховання дитини, але, передусім, це прибутковий товар. Процеси інтернаціоналізації, глобалізації та інтеграції, що характеризують сучасний світ, привели до утворення нової системи виробництва. Вона будується на комбінації стратегічних альянсів і тимчасовій кооперації між корпораціями, самостійними філіями і мережами малих і середніх підприємств. У результаті більшість виробників ігрового матеріалу (Німеччина, Італія, Іспанія, Франція) дійшли висновку, що дешевше виготовляти іграшки на території Китаю, потім їх експортуючи [3].

Ігровий матеріал більше не є тільки дитячим надбанням, він продовжує підкорятися законам ринку: виконує рекламні функції, виступає елементом моди, є складовою частиною інших товарів. Сучасну іграшку характеризують масовість, серійність, етнічна нейтральність. Багато ігрових предметів, наприклад, іграшки-реклама (кролик «Енерджайзер», м'яка іграшка «Пэппа», герої мультфільмів «Щенячий патруль», «Вспиш та чудо-машинки», «Робокар Поллі» тощо), іграшки-космополіти (лялька Барби, трансформери тощо), мають неоднозначну оцінку в педагогічному середовищі. Так, В. Абраменкова вважає подібні іграшки демонічними, бездуховними, оскільки вони формують в дитині споживче, багато в чому негативне ставлення до навколишнього світу і віддаляють його від реальності [1]. При цьому ці іграшки, разом з традиційним ігровим матеріалом, продовжують залишатися джерелом формування соціального досвіду дошкільника.

Певною проблемою є використання дошкільниками військових іграшок, що імітують зброю, конструктори для виготовлення моделей танків, боємашин, гармат, бойових літаків, військових кораблів; солдатика і військові предмети; електронні й комп'ютерні ігри відповідної тематики. Прихильники такого

підходу переконані, що ігри (переважно хлопчиків) з військовими іграшками виховують готовність до майбутньої служби в армії, захисту рідної землі. Інші заперечують доцільність використання таких іграшок, оскільки вони впливають на формування жорстокості, мілітарних пристрастей, що суперечить принципу гуманності. Міжнародна асоціація захисту права дитини на гру (ІРА) виступила з декларацією про вимогу припинення виробництва і продажу військової іграшки та ігор із використанням насильства.

Сьогодні ми спостерігаємо картину переповненості ринку ігровим матеріалом. Наразі загублений механізм контролю над виробництвом грамотної з точки зору психологів і педагогів дитячої іграшки. Недивлячись на те, що Міністерством охорони здоров'я розроблені Державні санітарні правила і норми безпеки іграшок та ігор для здоров'я дітей [2], ми можемо спостерігати безвідповідальне ставлення до виробництва іграшок та продажу неякісного товару.

Соціально-педагогічний потенціал іграшки не реалізується автоматично, ігрова діяльність дітей, як показує практика, носить багато в чому стихійний характер. Тому формування соціального досвіду дитини і якісна характеристика цього досвіду залежать не лише від іграшок, але і від здатності дорослих скеровувати цю ігрову діяльність, посилюючи її виховний ефект. Останнє входить до числа професійних обов'язків працівників закладів дошкільної освіти, які мають організовувати ігрову діяльність вихованців з метою різнобічного розвитку дошкільників. Проте варто звернути увагу, що розвиток інтелектуальних, творчих, фізичних якостей дітей в умовах ЗДО, шляхом використання ігрових засобів, дійсно здійснюється цілеспрямовано, послідовно та забезпечений методично, а проблемі використання іграшки як засобу соціального виховання дітей приділено недостатньо уваги. Важливою умовою реалізації соціально-педагогічних можливостей дитячої іграшки є обізнаність вихователів у сучасному ігровому матеріалі, який на відміну від досить стабільного набору традиційних іграшок має тенденцію до безперервного і стрімкого розширення, оновлення, технологічного вдосконалення.

Отже, значно змінився зовнішній вигляд сюжетно-рольових, технічних ігрових засобів, активно розвивається напрям електронних та інтерактивних іграшок. Проте якщо для вітчизняних виробників прерогативою став дидактичний ігровий матеріал, що випускається ними згідно з розробленими програмами навчання і виховання дітей в дошкільних установах, то зарубіжним виробникам дістався практично увесь ринок сюжетно-рольових іграшок. Вплив цього ринку на соціалізацію дітей неоднозначний, суперечливий, що ускладнює використання іграшки у виховній роботі. Багато спеціалістів ЗДО, як і батьки дітей, недостатньо орієнтуються в сучасному ігровому матеріалі, відчують складнощі в оцінюванні його соціально-педагогічних можливостей і особливостей впливу на дитину.

Література

1. Абраменкова, В.В. Во что играют наши дети? Игрушка и АнтиИгрушка / В.В. Абраменкова. – М.: Яуза, Эксмо, Лепта Книга, 2006. – 640 с.
2. Державні правила та норми безпеки іграшок та ігор для здоров'я дітей: Державні санітарні правила і норми ДСанПіН 5.5.6.012-98 / МОЗ України, Державна санітарно-епідеміологічна служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua> (дата звернення: 22.10.2018).
3. Семеркова Л.Н., Купцова Н.І Характеристика та перспективи розвитку світового ринку іграшок [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mavriz.ru/articles/2005/3/3738.html> (дата звернення: 22.10.2018).

УДК 372.2.015:954

Демидова Ю.О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

Інтеграція України в європейський простір потребує вивчення зарубіжного досвіду з проблем навчання та виховання дітей дошкільного віку з метою адаптування новітніх технологій до національних освітніх систем.

Проблемам вивчення зарубіжного педагогічного досвіду присвячено багато наукових статей та публікацій (Н. Абашкіна, О. Алексєєва, Д. Боярська, Б. Вульфсон та інші).

Значний інтерес становлять наукові дослідження, присвячені вивченню вченими окремих аспектів німецького досвіду (Н. Абашкіна, Н.Ничкало, Л.Пуховська З. Хало), змісту дошкільної освіти в Англії (Л.Баєва), Австралії (Н.Бідюк, Л. Глушок), Швеції (Н. Карпенко), Великобританії (О. Протасова, Л. Парамонова), США (Н. Абашкіна, Н. Авшенюк, І. Зязюн, Н. Мельник, О. Сухомлинська), Франції (Н. Сиротич) тощо.

В останнє десятиліття українськими вченими та дослідниками були проаналізовані зарубіжні педагогічні концепції різних країн. Значним доробком у вивченні цього питання було дослідження Н.І. Мельник, яка розкрила теоретичні засади дошкільної освіти США другої половини ХХ століття – початок ХХІ століття, охарактеризувала специфіку сучасної американської системи дошкільної освіти,

здійснила порівняльно-педагогічний аналіз тенденцій розвитку дошкільної освіти у США та Україні. Останнє дозволило автору виокремити спільні та відмінні ознаки розвитку дошкільної освіти в цих країнах. Спільним є те, що в обох країнах прослідковується посилення гуманізації та демократизації освіти, компетентнісний підхід, особистісно-орієнтована модель виховання, надання закладам дошкільної освіти автономії щодо вибору змісту навчання тощо. Однак, сучасна американська дошкільна освіта відрізняється від вітчизняної підходами до організації навчально-виховного процесу, джерелами фінансування та інше. Здебільшого, на думку Н.І. Мельник, за багатьма показниками простежується спільність в американській та українській дошкільній освіті при наявності власної специфіки освіти.

Процес розвитку змісту сучасної англійської дошкільної освіти було досліджено в роботі Л. Баєвої. Авторкою було виявлено, що ґрунтовні передумови формування ефективної структури дошкільної освіти були створені у ХІХ ст., коли з'явилися дитячі школи за системою Р. Оуена та С. Уїльдерспіна та фребелівські дитячі садки. На підставі аналізу, Л. Баєва визначила фактори, рушійні сили та характер змін, що відбувалися, встановивши специфіку й тенденції розвитку.

Цікавим для нас було співставлення авторкою сучасних англійських навчально-програмових документів за загальними критеріями (концептуальні основи, принципи побудови програми, структурні компоненти). Аналіз виявив шість напрямків навчання та розвитку дітей, а саме: особистісно-соціальний розвиток; спілкування, мова та грамотність; критичне мислення, умовивід та математична грамотність; знання та розуміння навколишнього; фізичний розвиток, творчий розвиток) та констатував тісний взаємозв'язок змісту освіти з іншими компонентами освітнього процесу.

Деякі автори в своїх дослідженнях вивчали різні напрямки змісту дошкільної освіти. Так, І. Сташевська досліджуючи музичне виховання дошкільників у Німеччині (друга половина ХХ ст.), простежила еволюцію наукових переконань про педагогічні основи музичного виховання в їх історичній зумовленості, виявила провідні ідеї дошкільної музичної педагогіки Німеччини другої половини ХХ століття та описала можливості використання німецького досвіду у вітчизняній музично-виховній практиці.

При аналізі німецького досвіду автор виокремила відмінні від української педагогіки види музично-виховної роботи з дітьми. До них відносяться: метод акустичних експериментів з різними матеріалами; метод графічної нотації; гра на музичних інструментах, які виготовлені самостійно; комбінування різних форм навчання тощо.

Порівняльний аналіз аспектів музично-виховної діяльності німецької та вітчизняної системи освіти дозволив окреслити шляхи вдосконалення освітнього процесу в українських закладах дошкільної освіти шляхом широкого використання можливостей інформаційних технологій, застосування нових форм і методів музичного виховання, розширення змісту музичних занять, здійснення музичної соціалізації дітей з розумовими та фізичними відхиленнями та інше.

Аналіз систем дошкільної освіти в країнах Західної Європи дозволив виявити деякі особливості, а саме: специфіка у змісті навчання, ранній початок здобуття дошкільної освіти, повне або часткове впровадження педагогічних систем педагогів минулого.

Література

1. Баєва Л.В. О содержании и организации современного дошкольного образования Англии // Дошкольное воспитание. – 2007. – №11. – С.22.
2. Мельник Н.І. Розвиток дошкільної освіти у США : автореф. на здоб. ст. канд.пед.наук за спец-тю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Київ, 2011. – 23 с.
3. Сташевський І.О. Музичне виховання дошкільників у Німеччині (2-га половина ХХ ст.) : автореф. на здоб. ст. канд.пед.наук за спец-тю 13.00.01 – теорія і історія педагогіки. – Луганськ, 2004. – 23 с.

УДК 373.2.091.12

Косенко Ю.М.

кандидат педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ

З позиції філософської науки взаємодія – це феномен зв'язку, розвитку різних об'єктів під впливом взаємної дії один на одного та на інші об'єкти. Взаємодія носить універсальний і об'єктивний характер. До сутнісних ознак взаємодії філософи (Г. Гегель, І. Кант, Б. Кедров, В. Кремень та ін.) відносять одночасність існування суб'єктів, двобічність зв'язків, взаємоперехід суб'єкта в об'єкт і навпаки, закономірність зв'язків на рівні сутності, взаємозумовленість зміни стану сторін, внутрішню активність суб'єктів, вибірковість контактуючих сторін.

Категорія «взаємодія» тісно пов'язана з такими поняттями як «спілкування», «діяльність» і «відношення». Водночас зазначимо, що в психологічній літературі (Я. Коломінський, О. Леонтєв,

В. Мясищев, А. Петровський та ін.) категорія «взаємодія» розглядається як самостійна категорія, як активна сторона спілкування, як варіант діяльності індивіда, як вид людської активності загалом [5; 6].

Поняття «спілкування» і «взаємодія» розмежовує між собою психолог О. Леонтьєв і пояснює він це так: спілкування безпосередньо забезпечує взаємодію, а взаємодія – колективну діяльність; увесь процес спілкування є засобом забезпечення колективної діяльності і вибудовується у своєрідну «багатоповерхову конструкцію: діяльність – взаємодія – спілкування – контакт»; спілкування, діяльність і взаємодія – це самостійні, але взаємопов'язані категорії [5]. А. Бодальов зауважує, що міжособистісне спілкування за своїми основними характеристиками завжди є видом діяльності, суть якого складає взаємодія людини з людиною [2].

Міжособистісна взаємодія може бути реалізована через ті чи інші поведінкові прояви. Специфічні задачі взаємодії і індивідуальні особливості її учасників, власне і зумовлюють їх. Усі ці моменти проявляються у стилі (стратегії) взаємодії.

Педагогічна взаємодія – це єдність педагогічного впливу, його активне сприйняття і засвоєння вихованцем та власна активність останнього, що виявляється у зворотних безпосередніх чи опосередкованих впливах на педагога й на самого себе (самовиховання). Сутність педагогічної взаємодії пояснює знання змісту понять: «педагогічна дія», «педагогічний вплив», «педагогічна взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «міжособистісні стосунки», «спілкування», «особистісно орієнтована педагогічна взаємодія».

В педагогічному процесі закладу дошкільної освіти має місце взаємозв'язок «педагогічна діяльність – діяльність вихованців». Наукою доведено, а педагогічною практикою підтверджено, що структурним компонентом педагогічної діяльності є педагогічна дія, яка здійснює професійний вплив на дитину. Педагогічний вплив передбачає активні дії педагога по відношенню до вихованця й готовність останнього прийняти ці дії і змінитися на краще. У таких відношеннях з дитиною педагог виступає суб'єктом, а вихованець об'єктом, а самі відношення носять характер суб'єкт-об'єктивних. Педагогічний вплив здійснюється педагогом з метою розвитку особистості дитини, переведення її на позицію суб'єкта.

Педагогічна взаємодія – це особлива форма зв'язку між суб'єктами педагогічного процесу, в процесі і в результаті якого відбувається взаємне збагачення інтелектуальної, емоційної, діяльної сфер його учасників. Суб'єкти педагогічного процесу є активними учасниками педагогічної взаємодії, які впливають на його хід і результат. Це узгоджені між педагогом і вихованцем дії, які характеризують той чи інший вид діяльності (ігрову, навчальну, конструктивну, творчу, трудову і т. ін.); це узгоджена діяльність педагога і вихованця задля досягнення спільної мети і результатів. За такої взаємодії обидва вони виступають суб'єктами педагогічного процесу, а їхні взаємовідносини набувають суб'єкт-суб'єктивного характеру. Відтак, поняття педагогічної взаємодії значно ширше поняття педагогічного впливу, який зводить педагогічний процес до суб'єкт-об'єктивних відношень. Це положення лежить в основі вивчення і розуміння педагогічного процесу у вимірах особистісно орієнтованого підходу.

З філософської позиції особистісно орієнтований підхід у педагогіці – це методологічна орієнтація у педагогічній діяльності, яка дозволяє з опертям на систему взаємопов'язаних понять, ідей і способів дій забезпечити і підтримати процеси самопізнання, самотворення і самореалізації особистості дитини, розвиток її неповторної індивідуальності.

В педагогічній науці особистісно орієнтований підхід трактується як такий, що спрямований на розвиток дитини, її навчання і виховання в умовах забезпечення психолого-педагогічної підтримки. Така підтримка, за Ш. Амонашвілі (із опертям на його концепт гуманної педагогіки та багаторічний власний досвід роботи з дітьми), ґрунтується на любові до дитини, піклуванні про неї, олюдненні середовища, в якому вона живе. За такого підходу у роботі з дітьми відбувається концентрація уваги педагога на цілісну особистість дитини, турботу про розвиток не лише її інтелекту, але й духовної особистості з емоційними, естетичними, творчими задатками і можливостями розвитку. Його сутність у визнанні унікальності особистісного досвіду кожної дитини, а в його основі – суб'єкт-суб'єктивна взаємодія вихователя з дитиною. Особистісний підхід – це послідовне відношення до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії [1].

Особистісний підхід допомагає вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні і розкритті своїх можливостей, у становленні самосвідомості, у здійсненні особистістю значущих й сприйнятливих для суспільства самовизначень, самореалізації й самоствердження. У колективному вихованні особистісно орієнтований підхід означає визнання пріоритету особистості, створення в колективі гуманістичних відносин, завдяки чому вихованці усвідомлюють себе особистостями й вчать бачити особистостей в інших [3].

Особистісно орієнтоване виховання – це організація педагогічного процесу у закладі дошкільної освіти на основі глибокої поваги до особистості дитини, урахування особливостей її індивідуального розвитку, ставлення до неї як до повноправного його учасника. Він характеризується антропоцентричністю, гуманістичною сутністю, психотерапевтичною спрямованістю. Особистісно-зорієнтовану педагогічну взаємодію в професійній діяльності вихователя розглядаємо як таку, що

зорієнтована на особистісний розвиток як дитини, так і самого вихователя. Така модель педагогічної взаємодії реалізується на засадах принципів самоактуалізації, який означає, що в кожній дитині існує потреба в пробудженні своїх інтелектуальних, комунікативних, художньо-творчих, фізичних здібностей – провів і можливостей; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; суб'єктності, що передбачає урахування потенційних можливостей кожної дитини у її розвитку і вихованні, опора на її власний досвід; вибору – як володіння суб'єктними повноваженнями; довіри і підтримки [4].

Особистісно орієнтований підхід – це насамперед базова ціннісна орієнтація вихователя, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною зокрема і дитячим колективом в цілому. Цей вектор визначає мету педагогічної діяльності: всебічний розвиток дитини, тобто комплексний і рівномірний розвиток інтелектуального, волевого, емоційного, мотиваційного компонентів особистості. Це така організація педагогічного процесу в сучасному закладі дошкільної освіти, яка реалізує потребу кожної дитини у самостійності – як умови розвитку, а також її свободу вибору – як його джерела.

Особистісно-орієнтована педагогічна взаємодія вихователя в професійній діяльності – це прояв демократичного стилю роботи з позитивно стійким ставленням до дітей, що має гуманістичну спрямованість, ціннісну орієнтацію на дитину, її особистісно-індивідуальний розвиток.

Вихователь повинен бути готовим до такої взаємодії. Ця готовність є складним структурованим особистісним утворенням (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, діяльнісно-поведінковий та рефлексивно-регулятивний компоненти) й характеризується сукупністю гуманістичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань педагогічної взаємодії з дошкільниками, умінням ефективно взаємодіяти з вихованцями та здійснювати особистісно педагогічну рефлексію. Її формуванню сприяють освітньо-методичні заходи, що забезпечують усвідомлене розуміння вихователями сутності особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії та її значущості для забезпечення особистісно орієнтованої дошкільної освіти; проведення з педагогами спеціальних практичних занять з метою набуття ними досвіду особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії та педагогічної рефлексії; визначення кожним вихователем власного вектора професійного розвитку в означеній площині професійної діяльності.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили. – 1995. – 496 с.
2. Бодалев А. А. Личность и общение. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.
3. Горлова Н. А. Личностный подход в дошкольном образовании. Стратегия и путь реализации. – М.: МГИУ. – 2000. – 196 с.
4. Косенко Ю. М., Камишанська В. І. Формування готовності вихователів до особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії з дітьми. / Ю. М. Косенко: Актуальні проблеми науки і освіти: Зб. матеріалів XIX наук.-практ. конф. викладачів / За заг. редакцією К. В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2018. – 234 с.
5. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 509 с].
6. Мясичев В. Н. Психологические отношения / под ред. А. А. Бодальова. – М., 1995. – 460 с.

УДК 378.22:3778

Макаренко Л.В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти

ВИХОВАННЯ ЧУТТЯ МУЗИЧНОГО РИТМУ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Раннє дитинство – це особливий період у становленні особистості. Цей вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю до сприймання всього, що оточує малюка. Саме тому в цьому віці особливого значення надається розвитку сенсорної культури (ознайомленню з основними кольорами, формуванню вмінь з обстеження предметів, розвитку слухового, зорового сприймання). Сьогодні серед вихованців закладів дошкільної освіти неухильно зростає кількість малят віком до трьох років. Виховання дитини раннього віку – це найскладніший і важливий момент всього виховного процесу.

Однією з найважливіших складових духовно-культурного розвитку особистості людини є її музичне виховання. Зміст структури музичного виховання дітей раннього віку визначається специфікою музики та поступовістю завдань музичного виховання. Багато зарубіжних вчених займалися розробкою унікальних систем раннього музичного виховання дітей (Е. Гордон, Г. Доман, М. Ібука, С. Лупан та ін.). Так, Ш. Судзукі створив унікальну систему раннього музичного виховання. Головною метою музичного виховання педагог вважав максимальний і різнобічний розвиток усіх потенційних можливостей, дарованих дитині природою.

Одне з головних завдань початкового музичного розвитку дітей полягає у здійсненні ритмічного виховання. Мета основ ритміки полягає не тільки в розвитку музичного слуху малюка, але і в стимуляції

його розумових процесів. У дитини, яка відчуває та відтворює ритм, розвивається пам'ять, уважність, слух, координація рухів, формуються мовні навички. На думку дослідників (Н. Ветлугіна, Я. Кушка, Т. Науменко, А. Шевчук та інші) музично-ритмічне виховання розвиває чуття музичного ритму, його сприймання, виконання, імпровізування.

Виховання чуття ритму в дітей раннього віку є важливою частиною навчання. Так, Е. Жак-Далькроз розробив систему музично-ритмічного виховання. На його думку розвивати музичні здібності потрібно через ритм. Педагог вважав, що вносячи порядок у рухи дитини, виховуючи в ній чуття ритму, дитину можливо підготувати до життєвої і, зокрема, музичної діяльності. Він підкреслював, що музичний ритм має не тільки моторну, але й емоційну природу. Емоційний вплив ритму на слухача є дуже сильним, а емоційний відгук на ритм первинним проявом музикальності.

Аналізуючи музично-педагогічну концепцію К. Орфа можна відзначити, що головною метою музичного виховання він вважав розвиток творчого потенціалу особистості. У школі К. Орфа діти займалися вільною ритмічною імпровізацією. Моделями ритмічних фігур слугували слова та фрази, на основі яких складалися цілі ритмічні монологи та діалоги.

Питанням пов'язаним безпосередньо з вихованням чуття ритму в умовах освітнього процесу присвячені дослідження Б. Теплової, С. Балчитис, В. Холопової та інших. Теоретичні передумови вивчення чуття ритму в процесі сприйняття й осмислення музики є в працях Б. Асаф'єва, В. Медушевського, А. Сохор, Б. Теплової, Г. Ципіна та інших. Педагогічні умови естетичного розвитку дітей засобами музики відображені в роботах О. Апраксиної, С. Абдулліна, Н. Ветлугіної, К. Тарасової та інших. Однак, розглядаючи музику як джерело емоційного, інтелектуального, творчого розвитку дітей, дослідники висвітлюють проблему розвитку в дітей музичного ритму та практично не зачіпають проблему розвитку чуття ритму як властивості й якості особистості дітей.

Метою нашої роботи є вивчення виховання чуття ритму в дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти. Обстеження показало, що не у всіх дітей досить добре розвинене чуття ритму. Більша кількість дітей впоралася тільки з простими ритмічними завданнями, а деяким дітям завдання здавалися і зовсім незрозумілими. У дошкільників немає активної слухової уваги на сприйняття музики, що дуже важливо в процесі навчання чуття ритму. Отже, як показав констатувальний експеримент, у дітей раннього віку слабо розвинене чуття ритму. У цілому можна констатувати, що чуття ритму в дітей раннього віку знаходиться в недостатньо розвиненому стані. Результати констатувального етапу дослідження дали нам уявлення про рівень сформованості чуття ритму в дітей раннього віку та стан проблеми розвитку чуття ритму в дітей раннього віку. Саме ці результати вплинули на подальшу розробку завдань з розвитку чуття ритму в дітей раннього віку.

Як показало анкетування, педагоги не до кінця розуміють важливість виховання чуття ритму в дітей, вважаючи, що це потрібно виключно музикантам і танцюристам. Однак доведено, що ритм впорядковує роботу двох півкуль мозку, що сприятливо впливає на розвиток слуху, зору, мови та координації людини. Залучаючи дітей до різноманітних видів музичної діяльності в дітей розвивають загальну музикальність, музичні здібності, однією з яких є чуття ритму. Як вважають дослідники (Т. Науменко, А. Шевчук та ін.) одне з головних завдань початкового музичного розвитку дітей полягає у здійсненні ритмічного виховання. Тому формування чуття ритму в дітей раннього віку – найважливіше завдання педагога. Аналіз результатів анкетування вихователів свідчить про те, що розвиток чуття ритму в дітей раннього віку не має належної уваги в практиці закладу дошкільної освіти, що було враховано нами в плануванні наступного етапу експерименту.

Для виховання чуття ритму в дітей нами була складена програма «Топайте, плескайте, малюки», яка включала проведення музично-ритмічних вправ на реагування дітей на ритм, передавання ритму ходьби та бігу, вміння визначати в русі різні ритми, відтворення ритмічних схем, повторення танцювальних рухів, читання дітям віршиків і потішок, тактування (плескання) під вірші та музику. Як тільки діти навчилися тримати предмети і почали бити ними по поверхнях, запропонували їм пограти в барабанщика, доповнюючи гру малюків музичним супроводом. Короткотривалі імпровізації дітей на барабані стали доречними для зняття напруження та відчуття енергії. Завдяки цим заняттям визначили, чи є в дітей вроджений музичний слух. Малюки стукали в такт музики і при цьому намагалися відтворити тональність звуків. Вихователь декламував віршики та потішки так, щоб зробити акцент на сильну частку. У результаті проведення музичних ритмічних вправ з дітьми третього року життя було виявлено: ритм, що передається дітьми, став точнішим не тільки у вилясках, але і в передачі його звучними жестами. Результати дослідження показали, що підвищився рівень виховання чуття музичного ритму дітей раннього віку в експериментальній групі в порівнянні з контрольною; значно зросла кількість дітей, яких можна віднести до високого та середнього рівнів музичного розвитку.

Таким чином, проведена експериментальна робота з підвищення рівня розвитку чуття ритму в дітей 3-го року допомогла довести вплив створених нами педагогічних умов на рівень розвитку чуття ритму у вихованців:

1. Використання музично-ритмічних вправ під час самостійної музичної діяльності під

керівництвом вихователя.

2. Забезпечення позитивної мотивації до розвитку чуття ритму в дітей 3-го року життя.
3. Узгодженість ритму рухів і музики.
4. Організація систематичної роботи з використання ритмічних вправ у повсякденному житті.

Така цілеспрямована робота сприяла ефективному розвитку музично-ритмічних здібностей і розвитку усіх компонентів музичного ритму в дітей раннього віку. Результати формувального та контрольного етапу дослідження дозволили зробити висновок про те, що цілеспрямована систематична робота (серія ритмічних вправ, самостійна музична діяльність, робота з вихователями та батьками) дозволили змінити ситуацію в аспекті розвитку чуття ритму в дітей раннього віку на кращу.

Чуття ритму дає можливість і шанс кожній дитині виразити себе, показати своє відношення до музики, а виховання за допомогою музики формує духовно багатий світ дитини, допомагає стати їй творчою, всебічно-розвиненою особистістю.

Література

1. Борщ Р. М. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.
2. Головні засади навчання раннього віку // Дошкільне виховання. – 2004. – №11. – С. 8-9.
3. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: збірник методичних матеріалів / Упор. І.А. Романюк. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 104 с.
4. Науменко Т. Музичне виховання найменших: інтегровані заняття / Т. Науменко. – К. : Шк. Світ, 2007. – 128 с.

УДК 372.2.032.5(043)

Мякенька О.П.

асистент кафедри дошкільної освіти

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІКТ

Збереження життя і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя підростаючого покоління нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Відтак виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку – один із пріоритетних напрямків у роботі дошкільних навчальних закладів. На жаль, з кожним роком збільшується кількість дітей, травмованих внаслідок несформованих навичок поведінки на вулиці, вдома, у спілкуванні з незнайомими людьми, в різних небезпечних ситуаціях. Сьогодні, коли оточуюче середовище може становити загрозу для життя і здоров'я дитини, виникає потреба в глибокому осмисленні та систематизації роботи з дітьми в дошкільних навчальних закладах по вихованню в них свідомої позиції щодо безпечної поведінки. Головна мета виховання безпечної поведінки у дітей - дати кожній дитині основні поняття про небезпечні для життя ситуації та особливості поведінки в них.

Дитинство - це унікальний період в житті людини. Досвід дитинства багато в чому визначає доросле життя. Завдяки любові і турботі батьків, емоційної близькості і підтримки, дитина росте і розвивається, у неї виникає довіра до світу і оточуючих її людей.

Різними аспектами проблеми виховання свідомого ставлення до власного життя і здоров'я у дітей в дошкільному навчальному закладі займається багато науковців (О. Булгакова, В. Нестеренко, В. Приходько, Є. Чернишова та інші). Ці дослідження проведені в контексті наукового обґрунтування проблеми збереження життя і здоров'я підростаючого покоління у соціальному середовищі. У наукових працях О. Аксьонової, Н. Будної, Н. Денисенко, В. Діхтяренка, Л. Лохвицької [2, с 5] висвітлюються шляхи організації навчання дітей особистої безпеки та зміст роботи з формування у них активної позиції щодо власного життя і здоров'я.

Вивченню засобів збереження власного життя, здоров'я, допомоги іншим у разі небезпечних ситуацій займалися Г. Навроцька, Н. Авдєєва, З. Плохій, В. Діхтяренко та інші.

Істотний внесок у вивчення досвіду особистості мають праці Б.Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших. Науковці відзначають, що дошкільний вік є важливим етапом у становленні особистісного досвіду дитини з осмислення нею цінності життя. Саме в цей період починає складатися і досвід безпечної поведінки. Встановлено, що поведінка особистості в небезпечній ситуації залежить від багатьох чинників: психофізіологічних властивостей і загального стану організму (А. Березовський, К. Гуревич, А. Захаров), від вроджених форм поведінки - безумовних рефлексів (З. Фрейд), від ціннісних орієнтацій, прагнень, потреб особистості (І. Бех, О. Кононко, Т. Пироженко), а також від вміння керувати поведінкою в небезпечних ситуаціях (Н. Денисенко, О. Лоза, П. Статмен та інші). Так, можна сказати, що ціннісне ставлення до свого життя й здоров'я, володіння правилами безпечної поведінки дозволять дитині приймати правильне рішення під час реальної небезпеки.

Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність різних підходів до визначення змісту поняття «безпечна поведінка особистості». Сучасні дослідники, наприклад, П. Статмен розглядає безпечну

поведінку особистості як необхідну складову її життєвої компетентності. Специфіка виховання безпечної поведінки дітей полягає в урахуванні їх вікових (підвищена рухова активність, довірливість, безпосередність, емоційність, наслідуваність, навіюваність) та індивідуальних особливостей розвитку на різних етапах дошкільного дитинства [4, с 16].

Вивчаючи дану проблему, ми звернули увагу на те, що останнім часом в освітні процеси широко впроваджуються комп'ютери і нові інформаційні технології. Персональний комп'ютер вже зараз використовується як один із засобів формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до власного життя і здоров'я й навичок безпечної поведінки. Розробляються навчальні програми за різними напрямками, метою яких є розвиток психічних процесів дітей дошкільного віку. Доводиться, що чим раніше людина у своїй практичній діяльності зіткнеться з комп'ютером, тим успішніше будуть вирішуватися в майбутньому проблеми автоматизації та комп'ютеризації.

Застосування комп'ютера у навчальній діяльності розглядається під кутом зору розробки нових навчальних програм і розвиваючих методик. При цьому, на нашу думку, недостатньо уваги приділяється створенню умов в організації навчання з використанням комп'ютера.

Однією з таких умов, важливих для нашого подальшого дослідження, є використання комп'ютерних ігор у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку (О. Тихомиров, Е. Лисенко, С. Новосолова та інші). Науковці вказують на те, що специфіка комп'ютерних ігор дозволяє розглядати їх як особливий засіб розвитку дітей. Є дослідження (Ю. Горвіц, Д. Данилов, О.Лутовінов та інші), які присвячені саме впливу комп'ютеризації навчальної діяльності на розвиток у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до життя.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що спілкування дітей з комп'ютером створює багато можливостей для розвитку внутрішнього світу дитини. Використання комп'ютерної техніки дозволить принципово по-новому організувати педагогічний процес, забезпечуватиме сформованість навичок безпечної поведінки.

Отже, розширення уявлень дитини про небезпечність довкілля повинно відбуватися не лише на інформаційному рівні, а й зачіпати емоційно-чуттєву і поведінкову сферу. При цьому, необхідно враховувати, що процес виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку потребує постійної психологічної допомоги, засобами діагностики і корекції психічного стану дитини, який істотно пов'язаний з її поведінкою в небезпечних ситуаціях.

Література

1. Денисенко Н.Ф. Формування свідомого ставлення до здоров'я // Дошкільне виховання.- 2008.- № 9. - С.68-85.
2. Лохвицька Л.В., Андрющенко Т.К. Дошкільниками про основи здоров'я: навчально-методичний посібник. – Черкаси: Відлуння-плюс, 2004ю –197 с.
3. Лоза О. Особиста безпека дитини: Посібник для батьків та вихователів з курсу «Захист життя та здоров'я дітей, норми поведінки у надзвичайних ситуаціях.» – Суми: ВВП „Мрія – 1” ЛТД, 1999. – 84 с.
4. Пола Статмен «Безопасность вашего ребенка: Как воспитать уверенных и осторожных детей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universalinternetlibrary.ru/book/7329/ogl.shtml>.

УДК 681.3

Фунтікова О.О.

доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти

ІТ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРОГРАМИ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розглянемо тактику організації і змісту педагогічної роботи у закладі дошкільної освіти, можливості використанні ІТ технологій та програм в педагогічному процесі, наприклад, на рівні батьків, вихователів, дітей.

Охарактеризуємо деякі теоретичні аспекти ІТ технології та програм.

Дистанційна освіта як сучасна складовою інформаційно-комунікаційної технології, яка стрімко поширюється у світі та набуває популярності. Економічні та соціальні зрушення, яких зазнає Україна сьогодні, свідчать про глибокі зміни в суспільному житті. Одним із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти, у тому числі дошкільної, є створення соціально-економічних, організаційних, освітніх умов для педагогічних кадрів, здатних вирішувати складні завдання професійної діяльності в контексті самоосвіти та самонавчання в умовах дистанційної освіти. Вхідження України в єдиний європейський соціокультурний простір актуалізує проблему самонавчання батьків, які соціалізують дитину.

Cloud Computing: «хмарна» технологія та її ресурсо-орієнтовані можливості для дошкільної освіти. Відомо, що в 1960 р. виникає концепція «хмарних обчислень», а в 2012 р. Google офіційно презентував хмарне середовище для зберігання файлів в Інтернеті, до яких мають доступ, наприклад,

вихователі і батьки, щодо виховання, навчання дітей. У 2010 р. у звіті ЮНЕСКО відзначається необхідність нововведень у професійній галузі за рахунок широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, а це означає засвоєння: соціально-особистісних умінь у галузі «хмарних» технологій, уникаючи проблем, які створюють люди в міжособистісному спілкуванні; загальнонаукових умінь як базових знань «хмарних» технологій та умінь ними оперувати під час навчання в магістратурі; інструментальних умінь як активного застосування лексики «хмарних» технологій; загальнопрофесійних умінь, тобто навички роботи з персональним комп'ютером та іншими гаджетами, використовуючи ресурс «хмарних» технологій для вирішення освітніх завдань.

WebQuest-технологія. У 1970 р. термін «квест» був використаний розробниками комп'ютерних ігор для виконання гравцем ігрових завдань з метою подолання різних перешкод на шляху героя або здійснення пошуку предметів на ігровому полі тощо. У 1995 р. професор освітніх технологій Університету Сан-Дієго (США) Б. Додж (B. Dodge) вперше використав термін WebQuest (веб-квест) з метою інтеграції Інтернету до навчального процесу, який мав різний рівень складності, та розглядав його як орієнтаційну діяльність, метою якої є розвиток учасників, формування когнітивних умінь аналізувати, синтезувати й оцінювати навчальну інформацію та своєчасно вирішувати навчальні і дослідні проблеми, спираючись на інтереси, досвід, погляди щодо свого професійного майбутнього. Головною та необхідною умовою виконання орієнтаційної діяльності учасників веб-квестів є використання Інтернет-ресурсів та правильне посилання на них у розгляді проблеми. У 2015 р. відбувся 20-річний ювілей з дня створення WebQuest. Згодом з'явилися популярні вебінари про WebQuest та Web 2.0., які активно проводить Б. Додж (США).

Microsoft Excel (повна назва Microsoft Office Excel) — табличний процесор, програма для роботи з електронними таблицями, створена корпорацією Microsoft для Microsoft Windows, Windows NT і Mac OS. Програма входить до складу офісного пакету Microsoft Office. Цю програму широко використовують у роботі закладів дошкільної освіти, наприклад, у заповненні таблицю присутності дітей у групі ЗДО.

Microsoft PowerPoint — це прикладна програма для створення і відображення наборів слайдів, в яких текст поєднано з графічними об'єктами, діаграмами, фотографіями, звуковими файлами та анімаційними ефектами.

Освітні програми Intel спрямовані саме на те, щоб допомогти освітянам ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в своїй повсякденній роботі.

В Україні успішно впроваджуються серед освітянського загалу три міжнародні освітні програми Intel: Intel «Навчання для майбутнього» -для працюючих та майбутніх педагогів, Intel «Шлях до успіху» -для дітей, Intel ISEF (конкурс науково-технічної творчості школярів, майбутніх вчених) - для талановитої молоді (Див.: http://iteach.com.ua/about-intel/initiatives_in_ukraine/).

Picasa — програма для роботи з цифровими фотографіями. У 2004 році компанія Google придбала Picasa, випустивши нову версію цієї програми — Picasa 2 (Див.: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Picasa>).

Охарактеризуємо методичні аспекти роботи з батьками. Проводяться індивідуальні консультації для кожної сім'ї, анкетування, вивчення медичної картки дитини, індивідуальні бесіди про особливості розвитку дитини і виховання в сім'ї. На наш погляд, комп'ютер можна успішно використовувати під час колективних бесід із мамами і татами, створюючи презентації в програмі Power Point. Наочність допоможе батькам краще зрозуміти педагогічну проблему, наприклад, соціалізацію дитини.

За думкою С. Русової велике значення має соціальне оточення, в якому розпочинає своє життя дитина. У соціалізації людини розрізняють два органічно пов'язані між собою складові елементи: соціалізація свідомості та соціалізація діяльності, як наголошує дослідник А. Капська. Соціалізація свідомості кожної людини відбувається шляхом залучення її до духовних надбань свого народу, до «духу нації», до етносоціальних традицій. Особистість усвідомлює традиції, насамперед, як потребу успадкування й опанування кращого досвіду, випробуваного часом і спрямованого на задоволення життєвих потреб, але дія традиції не обмежується відбором доцільного [1].

Розвиток особистості передбачає постійне подолання одних видів соціально організованих стереотипів і набуття оптимальних, утворення оновлених зразків задоволення миттєвих потреб, опанування незнаних досі соціальних моделей, тобто оволодіння соціальною діяльністю.

Далі: соціалізація у ранньому віці відбувається у трьох основних сферах: діяльності, спілкуванні, самосвідомості. Таким чином, у сфері діяльності здійснюється подальше розширення й урізноманітнення її видів, відбір пріоритетів, осмислення опанованих зразків. У сфері спілкування розширюється, удосконалюється, ускладнюється коло контактів; підвищується питома вага таких, що визначаються програмово-життєвими інтересами і вимагають для цього відповідної майстерності комунікації й вольових зусиль для їх здійснення. У сфері самосвідомості вирішується проблема рушійних сил саморозвитку

(потреби й мотиви), спрямованих на формування образу власного «Я» як активного суб'єкта діяльності, осмислення своєї соціальної належності, соціальної ролі.

Соціальний розвиток можна уявити як процес входження особистості в нове соціальне середовище та інтеграцію з ним (за О.Л. Кононко). При цьому дитина послідовно долає три фази свого становлення: Перша фаза, коли вона засвоює суспільні норми, оволодіває відповідними формами і засобами діяльності, реалізує об'єктивну необхідність «бути такою, як усі», що досягається втратою певних індивідуальних рис. Друга фаза породжується загостренням протиріччя між досягнутим дитиною результатом адаптації і незадоволеною потребою виявити свою індивідуальність, трансформувати її в групі дітей (індивідуалізація). На третій фазі відбувається інтеграція дитини з групою дітей: вона прагне зберегти лише ті індивідуальні риси, які відповідають необхідності розвитку групи, а також власній потребі здійснити певний особистісний внесок у життя групи. До певної міри і група змінює свої норми, перейнявши ті риси, які вона вважає ціннісно значущими для свого розвитку [2].

Робота з вихователями. Із педагогами проводять педагогічні ради із комп'ютерною презентацією, наприклад, на основі програми Power Point, Intel, Picasa і т.д.

На першій педраді психолог ознайомлює вихователів із науковим розумінням процесів соціалізації дітей за відповідними фазами, етапами та стадіями. На другій педраді можна порекомендувати вихователям спостерігати за поведінкою кожної дитини, підходити індивідуально до спілкування. Напередодні цієї педради психолог вивчає медичні картки новоприбулих дітей, проводить індивідуальні бесіди про особливості розвитку дитини і виховання в сім'ї, спостерігає за поведінкою дітей, визначає, до якого рівня соціалізації відноситься кожна дитина. Із результатами цієї роботи він і знайомить педагогів. Ознайомлення із порівневим періодом передбачає цільову спрямованість педагогічної роботи.

Діти та педагогічна робота з ними. Необхідно враховувати такі фактори: ступінь відповідності інформаційного і технологічного забезпечення навчальному плану; позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування в дітей знань, умінь та навичок більш високого рівня ніж при традиційному навчанні; варіативність навчальних завдань для дітей; доповнення та вдосконалення навчального плану за рахунок використання інноваційних методик; оптимальність використання творчих методів.

Як відмічає дослідник С.І. Семчук, результати комплексних міждисциплінарних досліджень стали науковою основою для створення Асоціацією «Комп'ютер і дитинство» (КІД) при участі НДІ дошкільного виховання АПН Росії, зараз центра «Дошкільного дитинства» імені О. Запорожця, більш 200 комп'ютерних програм, які умовно можна розділити на три групи: 1) навчальні програми, що сприяють засвоєнню дітьми букв, розвивають навички читання, елементарні математичні уявлення тощо; 2) розвивальні програми, що сприяють пізнавальному розвитку дошкільників і спонукають дітей до самостійних творчих ігор; 3) діагностичні ігри, що застосовуються для виявлення в дітей рівня розвитку розумових здібностей, пам'яті, уваги і ін. [5].

Впровадження комп'ютерних програм та ігор у практику дошкільної установи дає змогу поєднати інноваційні дидактичні функції комп'ютера з можливостями традиційних засобів навчання; збагатити і наповнити виховний та навчальний процес новими формами роботи; створити інноваційні методики, що сприятимуть більш ефективному засвоєнню знань дітьми дошкільного віку; створити навчальні, розвивальні комп'ютерні ігри та вправи.

Основним методом роботи сучасного психолога є спостереження за поведінкою дітей. Наприклад, на різних видах занять визначаємо, як дитина засвоїла програмовий зміст заняття. Чи допомагають у засвоєнні знань ІТ технології; як технологія впливає на здоров'я дитини, на її розвиток? Результати спостереження визначаються, наприклад, за 3-бальною системою і фіксуються в таблиці із використанням програми Excel.

Наш досвід показав, це допомагає всім учасникам навчально-виховного процесу правильно організувати свою роботу з батьками, вихователями, дітьми на основі сучасних ІТ технологій та програм.

Література

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : Монографія / О. В. Безпалько. – К. : Наук. світ, 2006. 456 с.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О.Л. Кононко. — К. : Освіта, 1998. 255 с.
3. Науменко Т.І. У дитячий садок прийшли новенькі. – Запоріжжя: ЛПРС, 2002.
4. Социальная адаптация детей в дошкольных учреждениях / под ред. Р. В.Тонковой-Ямпольской, Е. Шмидт-Кольмер, А. Анатасовой-Вуковой. – М.: Медицина, 1980.
5. Семчук С.І. Комп'ютерні ігри та їх використання в педагогічному процесі ДНЗ. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/4098/1/Семчук%20С.%20КОМП'ЮТЕРНІ%20ІГРИ%20ТА%20ЇХ%20ВИКОРИСТАННЯ%20В%20ПЕДАГОГІЧНОМУ%20ПРОЦЕСІ%20ДНЗ%20Семчук%20С.І..pdf> (дата звернення: 21.11.2018).

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДЛЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На початку 90-х рр. заклади вищої освіти в Україні отримали право надавати студентам магістратури – майбутнім викладачам освітній ступінь «магістр». Цей ступінь присуджується в результаті успішного виконання освітньо-професійної або освітньо-наукової програми з відповідної спеціальності.

Порівняльний аналіз даних педагогічної науки й результатів масової педагогічної практики свідчить про деякі суперечності в організації освітньої діяльності фахівців, а саме: у теорії доведено результативність інноваційних освітніх концепцій, але масова практика навіть й не намагається їх перетворити в реальну діяльність. З іншого боку, прогресивний педагогічний досвід педагогів-новаторів не завжди теоретично обґрунтовується до рівня педагогічної технології, яка дає стійкий позитивний, заздалегідь передбачений освітній результат. Шлях подолання цих протиріч залежить від якості професійної підготовки майбутніх викладачів методик, зокрема дошкільної освіти, ще в процесі навчання їх у закладі вищої освіти.

У законодавчих і нормативних документах політика держави в галузі підготовки педагогічних кадрів, у тому числі й для системи дошкільної освіти, спрямована на підвищення престижу та соціального статусу педагога, забезпечення умов для його професійного і культурного зростання. Процес побудови системи професійної підготовки кадрів здійснюється з урахуванням її особливостей, а саме: цілей і завдань освіти, психологічних і професійних можливостей суб'єктів цього процесу, досвіду і традицій, звичаїв і культури, особливостей сучасного полікультурного освітнього простору (Л. Артемова, І. Бех, С. Вітвицька, М. Громкова, Н. Кузьміна, Н. Лисенко, М. Олійник та інші).

Реалізація проблеми професійної підготовки педагогічних кадрів на Україні, у тому числі викладачів для закладів освіти, має майже вікову історію.

На сучасному етапі підготовку майбутнього викладача вчені розглядають, з одного боку, як відтворення культурно-історичного досвіду, а з іншого – як механізм формування готовності фахівця до творчої педагогічної діяльності в умовах глобалізаційного освітнього простору. Враховуючи той факт, що студенти магістратури вже мають вищу освіту і деякий досвід педагогічної діяльності, їх навчання можна характеризувати як освіту дорослих із залученням андрагогічної моделі [1; 2; 3]. Необхідно зазначити, що організація навчання бакалаврів спирається на традиційну педагогічну модель підготовки майбутнього вихователя. Ця модель підготовки фахівця є звичною, перевіреною десятиліттями. На жаль, на підставі цієї моделі найчастіше організується педагогічний процес у вищому навчальному закладі не тільки на етапі навчання в бакалавраті, але й магістратурі. За такою організацією навчального процесу провідну роль займає викладач. Він сам планує навчальний процес, стимулює студентів на засвоєння нових знань і опанування загальних і спеціальних професійних умінь, контролює і оцінює якість досягнень студентів [2; 5].

Упровадження в педагогічний процес Маріупольського державного університету нормативного курсу «Викладання методик дошкільної освіти» надає можливість сформувати у студентів магістратури уявлення про професійну діяльність викладача, надати знання про андрагогіку як галузь педагогічної науки, навчити характеризувати її як професійну і творчу, порівнювати педагогічну й андрагогічну модель навчання, сформувати вміння здійснювати аналіз методологічних і організаційно-методичних аспектів даної проблеми [4].

Як свідчить власний досвід роботи зі студентами магістратури у професійній підготовці акцентується увага на активній участі в цьому процесі самих студентів, їх готовності до співпраці з викладачем та однокурсниками.

Найважливіші характеристики андрагогічної моделі виявляються в активній організації самостійної діяльності студентів-магістрантів з опорою, перш за все, на проблемність та інтерактивність. Майбутні викладачі систематично включалися в розробку й організацію дидактичних завдань різного рівня складності (репродуктивні, реконструктивні та творчі): формулювали цілі і завдання окремих інформаційно-дидактичних одиниць (модулів), проектували результати навчальної діяльності студентів бакалаврату. Активна участь студентів за такою моделлю дозволяє майбутнім викладачам свідомо вибудовувати траєкторію самоосвіти і мотивує їх на самостійне здобуття знань, використовуючи Інтернет-ресурси, самостійну навчально-дослідницьку та експериментальну діяльність.

Важливими показниками готовності майбутніх викладачів до професійної діяльності є їх здатність творчо вирішувати актуальні освітні проблеми, позитивно ставитися до цього процесу, готовність будувати навчальний процес на принципах інтеграції, диференціації, індивідуалізації і демократизації. Майбутній викладач сам ініціює свою діяльність, чому сприяють наукові, теоретичні, технологічні засади його підготовки, вибудовує свою майстерність. Його готовність означає, що він знає сучасні

методологічні підходи в організації навчально-виховного процесу у вищій школі, розуміє процес розвитку вищої педагогічної освіти та підготовки вихователя як активного суб'єкта педагогічного процесу в дошкільній освіті, має певні професійні власні досягнення.

Для того, щоб майбутні викладачі після закінчення магістратури були готові до викладання методик дошкільної освіти, вони, систематично виконували відповідні навчально-пошукові, практичні й дослідницькі завдання з усіх методик, які вивчали під час попереднього навчання.

У зв'язку з цим магістранти систематично розробляли лекції, склали списки базової та додаткової літератури для проведення, наприклад, проблемного семінару для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, розробляли тестові завдання для здійснення контролю якості професійно орієнтованих знань майбутнього вихователя, розробляли навчальні проекти різних типів (інформаційні, пошукові, творчі) з відповідної методики дошкільної освіти під керівництвом викладача, розробляли окремі модулі робочих програм з конкретної методики дошкільної освіти, готували інформаційно-методичне забезпечення організації самостійної роботи та рекомендації для виконання індивідуальних завдань студентів бакалаврату, допомагали вихователям розробляти конспекти інтегрованих (комплексних) занять тощо.

Така система професійної підготовки дозволяє викладачеві закладу вищої освіти здійснювати індивідуалізацію та застосовувати диференціацію навчання.

Одним із напрямів професійної підготовки майбутнього викладача є його готовність до здійснення контролю та оцінювання результатів навчання студентів-бакалаврів. Цей напрям готовності магістрантів характеризують їх вміння до проведення контрольних робіт, анкетування, здійснення аналізу результатів екзаменаційних сесій, порівняння цих результатів з даними попередніх років, виявлення позитивних (негативних) тенденцій у навчанні та встановлення їх причин, аналіз результатів студентських олімпіад за напрямом підготовки тощо. Як правило, такий напрям у підготовці майбутнього магістра спирався на партнерську (рівний-рівному) або групову роботу студентів.

Майбутні випускники магістратури в процесі такої підготовки усвідомлювали необхідність дотримання відповідних умов, що відображають цілеспрямованість, репрезентативність, об'єктивність і системність контролю. На власному досвіді вони опановували рейтингову систему оцінювання професійних компетенцій студентів, яка активізує їх самостійну роботу, мотивує навчальну діяльність, розвиває критичне мислення, підвищує роль самостійності, відповідальності, творчості.

Висновок: педагогу, який організує освітній процес студентів магістратури надається можливість вибору моделі навчання: педагогічної або андрагогічної. На користь андрагогічної моделі свідчить той факт, що вона дозволяє враховувати рівень готовності кожного магістранта до самостійної навчальної та наукової роботи, допомагає розвивати у них рефлексію, самокритичність, можливість самостійно організовуватися у навчальні та наукові групи, брати на себе відповідальність, доводити розпочату справу до кінцевого результату, відстоювати власну думку й аргументовано доводити свою точку зору.

Результати проведеного дослідження доводять перспективність подальших наукових пошуків щодо розкриття інноваційних технологій організації підготовки майбутнього викладача методик дошкільної освіти та створення відповідних організаційно-педагогічних умов ефективного забезпечення його готовності до професійної діяльності.

Література

1. Аристова Л. Педагогіка і методика вищої школи: навч. метод. посіб. / Любов Аристова. – К.: Кондор, 2008. – 272 с.
2. Громкова М. Т. Андрагогическая модель целостного образовательного процесса: автореф. дис. доктора пед. наук: 13.00.01 / Майя Тимофеевна Громкова. – М. 2006. – 52 с.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник / Ілона Дичківська. – 3-тє вид. випр. – К.: Академвидав, 2015. – 304 с. - (Серія «Альма матер»)
4. Фунтікова О. О. Викладання методик дошкільної освіти: навч. посіб. / О. О. Фунтікова, К. Й. Щербакова. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. – 192 с.
5. Щербакова Е. Обучение в магистратуре: современные аспекты подготовки / Е. Щербакова, Т. Поздеева // Пролеска. – 2016. – № 11. – С. 29 – 31.

УДК 373.2.016:81

Яйленко В.Ф.

старший викладач кафедри дошкільної освіти

АВТОРСЬКА КАЗКА ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Одним із найефективніших засобів розвитку мовлення та словника дітей старшого дошкільного віку виступає казка. Казка здатна виховувати і навчати, об'єднувати дітей і дорослих, викликати сильні емоції і

спонукати до дії. Але в сучасному суспільстві інтерес дітей до казки поступово втрачається, адже в життя дітей дошкільного віку все більше входять комп'ютерні технології, розваги, дітям хочеться чогось новішого, цікавішого, відбувається переорієнтація свідомості дитини з активного пізнання на пасивне споживання готового інтелектуального продукту. Така переорієнтація не сприяє розвитку уяви дитини, її мовлення, інтелектуальних здібностей. Дієвим засобом розвитку мовлення, уяви, фантазії виступає сучасна авторська казка.

Авторська, або літературна казка – особливий різновид казкового жанру, створений фантазією письменника. За визначенням В.Г. Довженюк «літературна казка – це авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів» [1, 234].

Авторська казка успадковує з фольклору чіткий поділ героїв на позитивних і негативних. Тут дитина знаходить для себе нові приклади для наслідування. Образи героїв в авторських творах – вже не типажі народних казок, а більш-менш складні характери, та й сюжети не зводяться до традиційних схем. Тому й система цінностей читача стає все більш складною і багатогою, оцінки – менш категоричними, а уявлення про людину – багатограннішими.

Авторська казка має важливий вплив на дитячу свідомість: готує дитину до зустрічі з незнайомим, незрозумілим; виявляє внутрішні комплекси дитини, тривожність, страхи; долучає до глибокого сприйняття і усвідомлення рідної мови; вчить розрізняти де реальність, а де вигадка; пояснює навколишній світ і формує моральні норми і основи духовності.

Отже, авторська казка містить значний резерв для роботи з дітьми дошкільного віку.

Найбільш повним визначенням літературної казки вважають формулювання Л. Брауде: «Літературна казка - авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів» [2; 231].

Ю. Ярмиш пропонує виділяти такі групи літературних казок: художній переказ народного сюжету, казка за фольклорними мотивами і власне авторська казка, яка використовує основні закони жанру, але до фольклорних сюжетів, образів може й не вдаватися.

В. Назарець поділяє літературні казки на дві групи: вільна інтерпретація сталих фабульних фольклорних схем; казки з оригінальною фабулою, у яку широко вводяться чарівно-фантастичні елементи [3; 12].

Л.Ю. Брауде, досліджуючи сучасну літературну казку, визначає універсальний характер авторської казки, яка, завдяки Андерсену, має свої характерологічні риси, може переростати в багатоплановий роман, повість, казковий епос, включати описи людських почуттів, природи, побуту, описувати історичні події, явища природи, науково-технічні досягнення, що надає їй пізнавальний характер.

У літературній казці відображаються соціальне середовище, а також світогляд і літературно-естетичні погляди її автора.

Н.В. Будур виділяє наступні відмітні ознаки авторської казки:

- в авторській казці переплітаються елементи казок про тварин, побутової і чарівної казки; вона може виникати з народної казки, переказу, повір'я, саги, легенди, навіть з прислів'я та дитячої пісеньки;
- авторська казка нового часу може мати риси детективно-пригодницької повісті, наукової фантастики, пародійної літератури;
- основою авторської казки все частіше стає образ, народжений уявою дитини;
- авторська казка насичена найтоншими психологічними відтінками, її герої переживають цілу гаму почуттів - від любові, доброти, співчуття до презирства, ненависті;
- відмітною ознакою сучасної авторської казки стає гумор;
- широке поширення (і особливу популярність у дітей) отримує казкова література з елементами нонсенсу: парадокса, несподіванки, алогізму, видимого безглуздя, поетичної «нісенітничі».

Під час роботи з авторською казкою використовуються різні прийоми.

Прийоми першої групи:

1. Питання. Вони повинні бути різноманітними за своєю спрямованістю. Одні питання допомагають дітям точніше охарактеризувати героїв казки. Запропонувавши питання, вихователь може нагадати їм відповідний епізод, звернути увагу на окреме слово, фразу, вчинок персонажа. Інші питання повинні допомогти дітям відчути головну ідею твору.

2. Розглядання ілюстрацій і нагромадження у дошкільнят уявлень про те, як малюнки художників допомагають зрозуміти твір.

З допомогою цього прийому дошкільнят привчають слухати і запам'ятовувати опис зовнішності героя, його костюма вже при першому читанні казки.

3. Словесні замальовки. Дітям пропонують уявити себе художниками-ілюстраторами, подумати і розповісти, які картинки вони хотіли б намалювати до казки

Прийоми другої групи:

1. Повторне читання уривків з тексту за заявками дітей. При такому читанні дитина повніше сприймає художні достоїнства творів, зауважує порівняння, епітети та інші засоби виразності.

2. На прохання вихователя діти пригадують і розповідають про самому смішному епізоді, самому сумне, найстрашнішому; переказують описи природи, вчинки героя, які їм особливо запам'яталися.

3. Вихователь нагадує один з епізодів і просить розповісти про нього докладніше. Зачитує відповідний уривок, при цьому діти договорюють окремі слова.

У ході роботи щодо збагачення й активізації словника, після ознайомлення з художнім твором, діти старшого дошкільного віку одержують певні завдання, наприклад, дібрати антоніми, синоніми. Звертаючи увагу дошкільника на те, як описано героїв у казці, вихователь може уточнити значення слова, спонукати до його вживання в мовленні у відповідній ситуації.

Ігри драматизації за змістом казок мають особливе значення для засвоєння й активного вжитку казкової лексики. Виходячи з того, що діти мають недостатній ігровий та театральний досвід, роботу можна розпочати з драматизацій, коли вихователь розповідає казку повністю, виділяючи окремі епізоди, героїв, а потім по частинам. Доцільно запропонувати створити ігрове поле до сюжету казки, намалювати декорації до гри, виліпити персонажів твору, що сприяють розвитку інтересу до сюжету й відтворення його в грі. Далі дітям доцільно надати можливість виконати дії цих героїв, повторити їхні репліки, слова. Дітям старшого дошкільного віку також можна запропонувати ігри-драматизації з елементами декорацій і костюмів з подальшим викладанням гри в малюнку.

Література

1. Фесюкова Л.Б. Воспитание сказкой. – Харьков: Фолио, 2000.
2. Брауде Л.Ю. К истории понятия «литературная сказка» // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. -1977. – Т.36. – №3.
3. Міронова Н. Роль казки на особистість дитини // Дошкільне виховання. -2007. – № 5.

СЕКЦІЯ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.942:177.61

Вагабова А.О.

асистент кафедри практичної психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЛЮБОВІ ОСОБИСТІСТЮ

Існує безліч стійких почуттів, захоплюючих усі помисли й прагнення особистості, які яскраво характеризують її емоційно-чуттєву сферу. Помітне місце серед них належить почуттю кохання. Найчастіше, дослідниками любов розглядається як високий ступень емоційно-позитивного ставлення суб'єкта, який виокремлює іншого суб'єкта серед будь-якої кількості інших людей та поміщає його у центр своїх стійких життєвих потреб та інтересів.

На сьогодні є значна кількість психологічних концепцій, які розглядають особливості переживання любові. Величезний внесок у розуміння цього вищого почуття внесли психологи минулих століть. Вона розглядалася з біологічної точки зору (як інстинкт, пристрасть, продовження роду); як почуття в духовному розумінні, в якому засуджувався будь-який прояв пристрасті, а любов була платонічної спрямованості тощо.

У сьогоденні розумінні почуття любові об'єднує як біологічну так й духовну складову життя людини, з притаманними їй проявами, емоціями, станами та переживаннями. Цілий спектр наукових досліджень почуття любові був спрямований на різні її прояви. Історія досліджень дає підстави вивчати любов не тільки як вище почуття щодо іншої людини, а як відношення до світу взагалі, не обмежуючись єдиним «об'єктом» любові [3, с. 95].

Відповідно різноманіттю цілей психологічних досліджень розширюється типологія проявів феномену любові. Сьогодні, найчастіше визначають такі види любові: романтичне, формальне, платонічне кохання, любов батьків до дітей, любов до Бога, братська любов, любов дітей до батьків, еротична любов, псевдолюбов, зріла любов. Можна стверджувати, що будь-який тип любові наповнює переживання особистості певним змістом, в якому відстежуються як загальні, так й абсолютно відмінні риси почуттів.

Одним із найфундаментальніших видів любові, є любов до себе. Кохання до власного Я нероздільно пов'язане з любов'ю до інших. Тому любов до самого себе не може бути відділена від поваги, розуміння та почуттів до іншої людини. Здатність любити себе формує здатність особистості переживати почуття до різних об'єктів любові. Наше дослідження більшою мірою спрямоване на вивченні особливостей прояву феномену любові між чоловіком і жінкою [4, с. 44].

На сьогоденні етапі розвитку суспільства уявлення про стосунки між чоловіком і жінкою, побудову сім'ї та гармонію особистості трансформуються. Такі зміни відбуваються під впливом різноманітних чинників, серед яких найбільш вагомими є канали масової інформації та певні молодіжні субкультури й нововведення «моди».

Сьогодні одним з поширеніших форматів переживання почуття любові вважають «жертвну любов». Це, на нашу думку, зумовлено тим, що ця тематика досить поширена у сучасній масовій культурі. Ми спостерігаємо значну кількість серіалів, фільмів, постановок, творів, молодіжних пісень, які відображають переживання любові шляхом прояву жертвності стосовно іншої людини. Найчастіше такі прояви любові характерні жіночій аудиторії, вони формуються в значуще переконання, що саме це є ознакою любові. Саме жінці властива більша зосередженість на переживаннях и розвиненість емоційно-чуттєвої сфери. Зразок любові, що транслюється в суспільстві та пропагує необхідність жертвувати власним комфортом, на благо улюбленого та значимого об'єкта, спричинює стійке уявлення, що переживання любові пов'язане з постійним подоланням перешкод й перепон, необхідністю наведення нескінченних доказів щодо її переживання, а відтак, задоволення від таких стосунків переживається особистістю лише в окремих, зазвичай коротких, ситуаціях подолання складнощів.

Необхідно зауважити, що пропаганда такого прояву любові спричинює руйнування здатності особистості відчувати різноманіття позитивних емоційних переживань стосунків з іншою людиною, навпаки тут частіше на арену чуттєвої сфери людини виходять переживання печалі, розчарування, сумнів, невпевненість, відчаю, смутку, тривоги. Особистість починає існувати у площині обмеженого кола емоційних переживань, відчувати дискомфорт на рівні тілесності, що призводить до фіксації того, що переживання любові приносить людині більше незручностей, ніж задоволення. Виокремлення цієї тенденції дає нам змогу відзначити, що побудова гармонійних та зрілих відносин у такому сенсі переживання любові стає чимось незрозумілим й безглуздим [1, с. 175].

Дослідження свідчать, що зріла любов, де є рівність партнерів та формування схожих поглядів на любов й різні аспекти життєдіяльності є більш складним процесом. Побудова таких стосунків, де важливим є розуміння й відчуття один одного, сумісні переживання сенсу життя, становлення цілісного

«ми», вимагає складної особистісної роботи щодо прийняття іншої людини як суб'єкта взаємодії. Саме тут часто виникає актуальна необхідність спрямованої психологічної допомоги.

Безумовно, що саме системний взаємозв'язок осмислено-змістовного та емоційно-чуттєвого компонентів переживання любові свідчить про особистісну здатність переживання цього почуття. Залежно від переживання того чи іншого виду любові, ми можемо говорити про певний рівень якості життя особистості. У багатьох концепціях, що вивчають особливості життєздійснення особистості, переживання любові займає одне з важливіших чинників задоволеності особистістю власним існуванням. Любов знаходить своє відображення в таких категоріях як щастя, сімейне благополуччя, сенс та мета людини. Без переживання любові втрачається емоційно-чуттєвий пласт життя особистості. Розглянувши дослідження представників різних напрямів вивчення поняття «якість життя» очевидно стає наявність у людини потреби любити. Без почуття любові, життя для людини стає раціональнішим, слідує домінування категорії економічного добробуту та цінність любові починає поступатися місцем грошам, які незабаром можуть трансформуватися зі свого звичайного призначення як «засобу» в базову цінність особистості [2, с. 198].

Таким чином, переживання любові в гармонійній взаємодії чуттєвого відчуття й розуміння основних смислових компонентів кохання сприяє формуванню та проживанню задоволення особистості. Отже, послідовний аналіз теорій якості життя дасть змогу визначити особливості основних контекстів переживання особистістю любові до іншої людини.

Література

1. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений / Л.Я. Гозман. – М., 2000. – 175 с.
2. Гордеев В.И., Александрович Ю.С. Качество жизни / В.И. Гордеев, Ю.С. Александрович – СПб., 2001. – 198 с.
3. Ильин Е.П. Психология любви / Е.П. Ильин – СПб.: Питер, 2012. – 95 с.
4. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм – М.: Азбука-классика 2008. – 44 с.

УДК:159.99:316.61

Варава Л.А.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

ПСИХОСОМАТИЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ВЛАСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК УМОВА ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Несуперечливим є факт первинності об'єктивних чинників захворювання особистості. Але, в сучасному просторі особистості є ціла низка обставин яка складається як з об'єктивних (біологічних) так і суб'єктивних (психологічних) факторів виникнення цілого ряду захворювань. Співвідношення цих факторів в психологічній науці розглядається як психосоматичні розлади особистості.

Психосоматика як поняття надає можливості виокремити два компоненти: психічний – який відображає та породжує наш мир, через опредмеченість та засвоєння культурних норм суспільства в свідомості людини; соматичний – біологічну, природно-тілесну представленість людини в реальному світі.

Зв'язок цих компонентів у класичних теоріях психотерапевтичних практик розглядається як пряма між психологічними проблемами особистості та соматичними станами, що обумовлює визначати їх як особистісні розлади та порушення. Зазначеною проблемою займається багата кількість вчених як зарубіжних (Джойс Макдугалл, Антоніо Менегетті, Франц Александер, Лиз Бурбо), так і вітчизняних (Т.Б. Хомуленко, Л.Ю. Осадько та інші).

Зовсім інший погляд на проблему психосоматики пропонує Ю.М. Швалб. Він стверджує, що цій зв'язок є опосередкованим та повинен аналізуватися як цілісна система психосоматичного переживання благополуччя життя людини. Яка включає в себе збалансованість між біологічною та соціокультурною складовими життєдіяльності особистості і виявляється істинним «Я» в свідомості кожного індивіду.

Інтенційність і інтенсивність нашої дійсності потребує постійних змін уявлень особистості про «Я» - власне себе у зв'язку зі змінами ідеалів (суспільних норм), кількістю соціальних взаємодій та необхідністю все встигнути. Життєва ситуація будує цілий ряд умов яким людині «треба» відповідати. В повсякденності ми перестаємо звертати увагу на потреби нашого організму та діємо відповідно до вимог соціального простору, а власне тіло використовуємо як функціональний інструмент. В особистісному просторі по відношенню к власному життю первинними стають вимоги ті, що нам «треба» і вторинними природні бажання, які забезпечують наше «хочу». Такий засіб організації життя у власних уявленнях робить нас більш успішними та соціально затребуваними. Але принципом життєдіяльності стає вимушеність, як норма відповідності соціальним очікуванням і тискам.

Рівень особистісної рефлексії індивіду визначає власну позицію, об'єктну або суб'єктну, по відношенню до організації та переживанню задоволеністю життям (хочу – треба). Таким чином можна виокремити чотири засоби життєздатності як умови власних переживань себе:

1) інфантильний – «маленька дитина», неспроможність до ефективної життєдіяльності, відсутність усвідомлення власних ресурсів, незадоволеність іншими та образа на світ;

2) зручний – «як всі», діяльність під управлінням інших, репродуктивність якісно засвоєних норм відповідних очікуванням соціуму, відсутність власних бажаних здатностей;

3) успішний – «я все можу», відповідність соціальним очікуванням при отриманні власних результатів та усвідомленні особистісних ресурсів;

4) щасливий – «фрілансер», організація життя щодо власної відповідності бажаних перспектив та власним результатам, здатність до розвитку та змін.

Природному, потрібному-бажаному належить «хочу», а нашій соціокультурній свідомості «Я» – «треба». Особистісна свідомість прагне зайняти по відношенню до природного організаційну, управлінську позицію, тобто через метафору – власне «Я» прагне отримати незалежність від організму та тіла, де виникає ряд непорозумінь та повна недовірливість, відсутність життєздатності. Чим успішніше ми стаємо, тим більш віддаляємося від бажань та власних потреб, від своєї природності відчуттів. Для будь-якого розуміння та взаєморозуміння необхідна домовленість, яка досягається тільки в процесі комунікації. Тому виникає і обговорюється ідея запропонована Ю.М. Швалбом, комунікативна психологічна модель профілактики психосоматичного переживання благополуччя. Модель – партнерської діалогічної взаємодії.

Таким чином, змінити психосоматичний стан можливо через диференціацію емоційних переживань, рівноправної суб'єктної комунікації та пошуку «мови» взаєморозуміння щодо взаємодії для створення власного благополуччя.

Література

1. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості: монографія / Ю.М. Швалб, О.Л. Вернік, О.О.Вовчик-Блакитна, О.В. Рудоміно-Дусятська [та ін] ; за ред. Ю.М. Швалба. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 216с.

УДК 316.614:159.9

Горбань Г.О.

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри практичної психології

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ

Сьогодні, коли доросла людина надгостро відчуває впливи соціальних змін, що відбуваються, особливо актуальними є теоретичні й практичні дослідження особливостей соціалізації. Традиційно соціалізацію дорослого визначають як вторинну соціалізацію або ресоціалізацію. Актуальність її дослідження зумовлена тим, що дорослі, активно задіяні у процесах реформування суспільства, переживають трансформації власного соціального досвіду (ставлень, настанов, ціннісних орієнтацій, світогляду), мають значущі впливи на розвиток і становлення соціальності дитини, для якої ця складна, суперечлива і швидка соціальна реальність є природною (дитина іншої не знає). Ця проблематика особливо виявляється в освітній сфері, де складно перетинаються проблеми особистісної та професійної соціалізації дорослого та проблеми опанування дитиною нового рівня соціальності за наявних стандартів освітньої соціальної взаємодії.

Кардинальні зміни як у глобальному, так і в локальному вимірах, вимагають наукової конкретизації понятійно-термінологічного апарату дослідження соціалізації особистості дорослих з урахуванням актуальної ситуації, розширення пошуків щодо шляхів вирішення основних проблем, які виникають під час становлення особистості та її подальшої взаємодії з іншими в соціальному просторі життєдіяльності, з метою конструювання та побудови ефективних технологій забезпечення й супроводу соціалізації протягом життя людини в усіх сферах її соціальних контактів і впливів.

Детальний аналіз процесів соціалізації в цілому та вторинної соціалізації конкретно з позицій феноменологічної соціології знання у поєднанні з традицією американської соціальної психології здійснюють П. Бергер і Т. Лукман [1]. У процесі вторинної соціалізації, як стверджують учені, засвоюється інституційний контекст життєздійснення особистості, а феномен цього процесу виявляється в опануванні певного специфічно-рольового словника, тобто інтерналізації семантичних площин, що структурують буденні інтерпретації та поведінку в межах конкретної інституційної сфери.

Розкриття змісту вторинної соціалізації має досить широке коло його інтерпретацій, а саме: 1) трансформація та оновлення ціннісно-нормативних настанов особистості відповідно до подій, що відбуваються в житті людини; 2) урізноманітнення соціальних груп, спільнот та інституцій як носіїв нових соціальних норм та інтеграція цих норм в особистісні структури, тобто будь-які нові соціальні контакти,

що здійснює особистість поза межами сім'ї; 3) конструювання нової соціальної ідентичності, котра визначається та змінюється за результатами змін у соціальному середовищі; 4) розширення кола соціальних відносин та стосунків, які зумовлюють вирішення нових соціальних завдань, тобто розвиток соціальних здібностей і соціальності в цілому.

Особливості досліджень соціалізації учителя виявляються в тому, що центральну позицію займає саме професійний контекст, а соціалізація є певним механізмом здійснення професіогенезу. Професійна соціалізація учителя нової української школи обумовлена значними змінами контекстів здійснення професійного нормування й трансформаціями ціннісних настанов, новими специфічними форматами організації життєдіяльності в професійній групі та реформуванням характеру їхньої діяльності. Вторинність, за якої вона здійснюється, є джерелом проблемності узгодження інтерналізованих раніше норм, цінностей, моделей і стереотипів поведінки та вимог нової нормативності, що потребує освоєння та інтерналізації на особистісному рівні.

Для сучасного учителя специфіка власної соціалізації актуалізується проблемами змін, що відбуваються в організаційній системі навчання, реальною можливістю прийняття самостійних рішень у професійній діяльності, усвідомленням розширення простору професійної самореалізації. Тут його основним завданням є усвідомлення наявного ціннісно-нормативного досвіду (здобутки здійсненої раніше соціалізації) та ревізія відповідно до нових реальностей, що вибудовуються в просторі нової української школи. Аспекти дослідження професійної соціалізації в освітньому просторі визначаються двома векторами, що утворюють єдність цього процесу: зовнішні впливи (якість змісту навчання й виховання, соціально-психологічні організованості певного навчального закладу, насиченість освітнього середовища тощо) та особистісні інтенції щодо особистісної відповідальності за набуття та реалізації професійних компетентностей [2].

Відтак, виявлення та використання особистістю власного потенціалу для ефективного переформатування ціннісно-сміслових установок та орієнтацій є безперечною умовою задля створення умов для якісного впровадження культурних елементів у систему дій учнів, розвитку їх успішності, допомоги і підтримки в освоєнні світу та самовизначенні, створення сприятливих умов і можливостей для усвідомлення набутого ними соціального досвіду. Учителю, за наявності високої якості освітнього потенціалу змісту навчання, забезпечує відтворення культурних орієнтирів побудови власної соціальності учнів, які зростають й опановують сучасний світ в умовах невизначеності, швидкоплинності й нестабільності.

Успішність людини в процесі соціально-професійної адаптації, професійного розвитку та оволодіння різними видами діяльності, пов'язаними із виробничою взаємодією, ефективним управлінням і співробітництвом з іншими людьми, робить актуальною постановку питання про наявність оптимальної конфігурації відповідних соціально продуктивних механізмів активності особистості та особливості їх динаміки [3]. На нашу думку, саме в такому контексті має здійснюватися професійна психологічна допомога учителеві, яка б сприяла ефективному вирішенню актуальних проблем його професійної соціалізації, розвитку соціальних здібностей, що забезпечують адекватну сучасним вимогам професійну діяльність. Можна стверджувати, що завдяки процесам соціалізації ті зміни, що відбуваються в соціальній реальності індивіда (безпосередньо або опосередковано), видозмінюють його уявлення про цю соціальну реальність, а достатній рівень сформованості соціальних здібностей дає змогу уникати стресових сценаріїв під час трансформації картини світу й забезпечує ефективну адаптивність людини в цьому соціальному світі.

Ми вважаємо, що фахова діяльність практичного психолога в освітніх закладах має враховувати, що основною характеристикою професійної соціалізації вчителя є її складний та непередбачуваний характер, а проблемність її дослідження пов'язані з:

- активною динамікою змін суспільних відносин, що зумовлює необхідність розвивати наявні соціальні здібності дорослої людини;
- змінами, що відбуваються у змісті власної професії, що вимагає актуалізації соціалізаційних процесів у сфері професійної діяльності;
- урізноманітненням форматів соціальної інформаційної взаємодії, які є природними для дитини та інноваційними для дорослого;
- необхідністю подолання наявних розбіжностей соціалізаційних траєкторій, які протиставляються уніфікованій моделі соціалізації радянського зразка;
- зменшенням державного сегмента інститутів соціалізації та їх впливів;
- складності досягнення високого ступеня соціальної ідентичності, що пов'язані з нестабільністю, динамічністю й непередбачуваністю сучасної ситуації в суспільстві;
- ускладненням процесів відтворення соціокультурного досвіду завдяки спрощенню міжособистісних обмінів, що зумовлені глобалізацією.

Окремо відзначимо, що сьогодні без обґрунтованого вивчення специфіки професійної соціалізації освітян та створення умов її ефективного здійснення неможливо забезпечувати й супроводжувати

особистісно-вікову соціалізацію дитини в інститутах освіти, впроваджувати реформи й новітні технології освіти. У цьому контексті освітня діяльність учителя стає певним форпостом соціалізаційних впливів, з одного боку, на особистість, що формується, розвивається й здобуває необхідні для сучасного життя соціальні здібності, а з іншого – на особистість дорослого щодо повсякчасної необхідності його вторинної соціалізації. Тут основними напрямками досліджень є аналіз процесів пізнання, освоєння й трансформації специфіки соціально-професійних ролей освітян, виявлення складових системи норм і цінностей, що вироблені та прийняті в суспільстві, у певному освітньому закладі, та здатності сприймати нове, продукувати відповідно до викликів сучасності нові соціальні норми. Додамо, що набуття соціальних здібностей взаємодії в інформаційному просторі та мережі Інтернет є значущим завданням професійної соціалізації освітян, бо саме там сьогодні зосереджується широкий спектр неконтрольованої соціальної інформації, соціальні впливи якої на молодь є дуже відчутними.

Література

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – 323 с. – Режим доступа: http://skepdic.ru/wp-content/uploads/2013/05/Berger_Lukman_-_Sotcialnoe_konstruirovanie_realnosti_Skepdic.ru_.pdf.
2. Болтов Д.А. Теоретико-методологическое изучение процесса социализации в учреждениях образования // Альманах современной науки и образования. – 2009. – № 4, ч. 1. – С. 33–39. – Режим доступа: www.gramota.net/materials/1/2009/4-1/9.html.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підруч. : У 2 кн. Кн.1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – К. : Либідь, 2004. – 576 с.

УДК 159.923

Кулікова А.О.

старший викладач кафедри практичної психології

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ Я-ОБРАЗУ В СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ У КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Окремим блоком стоять дослідження, предметом яких є вплив кризових ситуацій на Я-образ в структурі «Я-концепції» особистості. Кризова ситуація при цьому розглядається як ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що потребує значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу. До кризової життєвої ситуації можна віднести переїзд на постійне місце проживання в іншу країну, часткова або повна втрата працездатності, наявність складного захворювання, відбування покарання в місцях позбавлення волі та інше. Переживання життєвої кризи або кризової життєвої ситуації може привести до наступних конструктивних або деструктивних змін Я-Образу в структурі «Я-концепції» особистості [1].

Афективні зміни пов'язані зі змінами в емоційно-вольовій сфері, що відбуваються в процесі переживання кризової ситуації. Висловлюються в зміні емоційного ставлення людини до власного життя в цілому і окремим тимчасовим модусом і подій. Можуть призвести до переоцінки значимості окремих подій в ході власного життя; значущості минулого життя, зміни співвідношення вербальних і невербальних оцінок подій особистістю.

Зміни на когнітивному рівні - коригування усвідомлюваної життєвої програми, зміни раціонального усвідомленого ставлення до майбутнього, переоцінка життєвих планів, цілей і обставин, коригування соціально - професійної позиції, зміна ієрархії життєвих сфер.

Зміни ціннісно - смислової спрямованості - зміни піддається життєва філософія, на основі якої вибудовується індивідуальна історія життя суб'єкта, відношення до майбутнього; відбувається переосмислення сенсу власного життя і життя в цілому, змінюється структурна організація, в зв'язку з переглядом значущості тих чи інших життєвих цінностей, інтересів, ідеалів, переконань.

Зміни ступеня осмислення і інтеграції життєвого досвіду - пов'язані з впливом кризових подій, ситуацій на структуру самосвідомості особистості. Так, Л.Ф. Бурлачук і Є.Ю. Коржова виділяють наступні типи змін в структурі «Я-концепції» особистості під впливом кризи: а) криза призводить до інтеграції раніше забутого і відокремленого досвіду суб'єкта і коригування «Я-концепції», сприяє підвищенню адаптивного потенціалу особистості, б) криза веде до посилення колишньої «Я-концепції», при цьому новий життєвий досвід ігнорується особистістю, в) криза призводить до руйнування існуючого уявлення про себе і про свій життєвий шлях і дезадаптації особистості [1].

Також можуть відзначатися зміни в оцінках значимості міжособистісних відносин, основний акцент ставиться на зміну в емоційному стані людини, відчутті глибокого розчарування в ідеалах, викликані відповідними подіями його життєвого шляху. Дані зміни в поглядах, стосунках до предметів і явищ навколишнього світу носять досить стійкий характер.

При суб'єктно-діяльнісному варіанті змін «Я–концепції» особистості відзначаються поступові коригування життєвих пріоритетів і провідних ціннісних орієнтацій у зв'язку з умовами професійної діяльності, сімейного життя, початком самостійного життя, вік, що позначається на структурі та змісті картини життя. Найбільш часто відзначаються такі зміни: зростання значущості самостійності, впевненості в собі, критичності, матеріально забезпеченого життя, здоров'я і т.д.

Серед вітчизняних психологів, що займаються вивченням важких життєвих ситуацій, найбільш відомий Ф.Е. Василюк. Критична ситуація, на його думку, в найзагальнішому плані повинна бути визначена як ситуація неможливості, тобто така ситуація, в якій суб'єкт зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх необхідностей свого життя (мотивів, цінностей і ін.) [1].

Існують чотири ключових поняття, якими в сучасній психології описуються критичні життєві ситуації. Це поняття стресу, фрустрації, конфлікту і кризи. Вітчизняний психолог, Ф.Е. Василюк, у своїй роботі виходив із загального уявлення, згідно з яким тип критичної ситуації визначається характером стану «неможливості», в якому опинилася життєдіяльність суб'єкта. «Неможливість» ця визначається, в свою чергу, тим, яка життєва необхідність, виявляється паралізованою в результаті неспроможності наявних у суб'єкта типів активності впоратися з готівкою зовнішніми і внутрішніми умовами життєдіяльності [1]. Кризові ситуації вибивають людину зі звичної життєвої колії. З одного боку для неї - це стрес і нестабільність, з іншого боку людині дається можливість подивитися на своє життя на даному відрізьку часу як би з боку, тобто звичне життя представляється перед ним під іншим кутом зору і відбувається переоцінка обставин, що склалася [2].

Література

1. Василюк Ф.Є. Психологія переживання (аналіз подолання критичних ситуацій) / Ф.Є. Василюк – М.: Изд-во Моск. ун-ту, 1984. – 275 с.

2. Свенціцький А.Л. Я-концепція і самооцінка / А.Л. Свенціцький // Соціальна психологія: навч. – М.: Изд-во Проспект, 2005. – С. 68-70.

УДК 37.036.376 (043.3)

Popovich O.V.

Doctor of Philosophy, professor of applied psychology chair

FUNCTION OF CULTURAL CREATION AS THE FACTOR OF A PERSON'S CREATIVE POTENTIAL

The thesis deals with systematic investigation of a person's creative potential in the context of globalization and integration problems of cultural creation.

The purpose of the article is function of cultural creation as the factor of a person's creative potential.

In this work the author defines sociocultural function of a person's wholeness presentation in ontogenesis and phylogenesis of its self-realisation.

The relevance of the article is the boundaries between the 19th and the 21th centuries are characterized by humanistic discourse, which tends towards the pluralistic «horizontal» interaction of cultures compared to the vertical Europe - oriented enlightenment paradigm of cultural development. The new tendency also deals with the individual specific needs of the child. The methodological universality of conceptions in the domain of humanistic investigations needs systematic research of previous investigations. Thus, theory of aesthetics needs to study the aesthetic factor of creating the child's outlook which depend on the individual specific needs of the child and also to systematize the previous research of sensory effects (e.g. the sound, the colour, the word, etc.) as compensatory factors. It is the broad cultural sphere that contains various patterns to bring off cultural creativity.

The author characterizes compensatory mechanisms of cultural relaxation as certain aesthetic cultural creation experience in the context of psychological and pedagogical aspects of human activities, defines specific features of creativity considered with the 20th century cultural practice development.

Compensatory mechanisms are formed within social experience; yet compensatory objects make up a component of the social experience within which they have been formed, they affect the social system as a whole being able to change their trend besides.

In author's opinion the existence of adaptation trends classified according to the change of the system organization level may deal with the social compensator process and its trends, because they are rather definite (e.g. moral, social, psychological). The notion of «compensation» includes both human characteristics, features and characteristic features of culture as a whole.

The compensatory process and its trends in the domain of culture allow achieve person's equilibrium on the hand. On the other hand, it allows to achieve as much as possible taking into consideration certain levels of a person's integrity.

The author explains the cultural content of cultural socio-pragmatics within the framework of cross-subject approach, defines principles to bring about sociocultural adaptation of ethnic-cultural and national cultural creation values.

Creation of the integrated model of bringing up children characterized by specific needs suggests deep analytical, psychological and pedagogical studies. It is worth mentioning that the experience of contextual analysis prevailed long in the aesthetics studies and caused trends under criticism. Yet this experience ranks high among theoretical and methodological approaches to comprehension of the cultural function.

It should also be mentioned that the method of «contextual analysis» has the rightful position and is efficient. As far as comprehension of compensatory process - aesthetic bringing up - creativity, there is apprehension about the stereotypical traditions to see this problem as a secondary one.

The author also analyses the contents of hagiography and notation systems in the context of cultural studies reflection, prosopography as reception of language experience existence of the kobzar sets of musical culture and integrating potential of a person's creativity.

УДК 159.953.33: 372

Стуліка О.Б.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

РОЗВИТОК МНЕМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Впровадження нової стратегії розвитку освіти передбачає глибоке реформування навчально - виховного процесу в усіх його аспектах, орієнтацію його на всебічний розвиток потенційних можливостей учнів, зміни в методиках та змісті навчання, особистісно-орієнтований виховний процес. Безумовно, постає проблема нового змісту та нових методів навчання в вищій школі. Тому, на нашу думку, одне з головних завдань підготовки вчителя – це розвиток індивідуального стилю діяльності. В процесі навчання у ВНЗ потрібно допомогти студенту розробити такий стиль діяльності, який найбільше відповідає його індивідуальним особливостям і обраній професії. Ми вважаємо, що потрібно прагнути будувати освітній процес таким чином, щоб кожний студент успішно опанував цілісний досвід професійної діяльності, але в індивідуально – неповторному поєднанні його основних складових.

Потреба в індивідуально-творчому розвитку студентів зумовлюється цільовими настановами сучасної професійної школи. Індивідуальний творчий розвиток студентів ґрунтується на особистісному підході до формування творчих професійних здібностей людини, де найбільш ефективним засобом розвитку професійних здібностей вважають формування певної структури особистості

Ефективність навчального процесу з іноземної мови визначається правильним підбором навчальних засобів та узгодженням і науково обґрунтованим використанням методів та прийомів навчання. Організація ефективної взаємодії прийомів і методів навчання з навчальними засобами не можлива без урахування психічних особливостей тієї чи іншої вікової групи. Мовна чи мовленнєва компетенція, за визначенням дослідників у галузі психології навчання іноземних мов, є показником рівня досконалості навичок та вмінь іншомовного спілкування учнів, сформованості в них мовленнєвих механізмів. Професійно-педагогічна компетенція вчителя іноземної мови формується у ході професійно-орієнтованого навчання в педагогічному ВНЗ.

Специфічною ланкою іншомовної освіти є дошкільна ланка. Специфіка ланки визначається як необов'язковим характером навчання дітей іноземної мови, так і віковими особливостями дітей, найхарактернішими з яких є не сформованість довільної уваги та пам'яті і схильність до гри. У наш час дошкільна іншомовна освіта вийшла за межі експериментального навчання, залучення до неї дітей певних соціальних груп стає ознакою сьогодення. Незважаючи на необов'язковість, платний характер такого виду навчальних послуг, дошкільну іншомовну освіту, в першу чергу англомовну, здобуває все більше дітей. На сьогодні така підготовка здійснюється у різноманітних формах – як індивідуально, так і в колективі. Реформування освіти логічно надає іншого статусу п'ятиліткам – діти цієї вікової категорії вже стали підготовчими до школи. Існує ще багато проблем щодо дошкільної іншомовної освіти. По-перше, це суперечність між практичними потребами ланки дошкільної іншомовної освіти з одного боку, та рівнем наукового та навчально-методичного забезпечення з іншого. По-друге, нерідко дошкільне навчання іноземної мови ставить за мету дати лише знання основ лексики. У дошкільну ланку освіти, яка має свої педагогічні закономірності, внесена шкільна методика навчання. Досвід багатьох спеціалістів свідчить про те, що перенесення шкільних методів роботи в педагогічну діяльність із дошкільниками не дає належних результатів у навчанні їх іноземної мови.

На жаль, склалося так, що лише незначна кількість випускників педагогічних вузів продовжують свій професійний шлях у закладах освіти. На це є багато причин, та головною з них є відсутність бажання та зацікавленості у процесі викладання іноземної мови. У викладачів початкової ланки у вивченні

іноземної мови це відбувається, на нашу думку тому, що колишні студенти приходячи до дитячого садочку переносять ті ж самі методи викладання, за допомогою яких їх навчали у вузі або їм приходится переучуватися самостійно. Тому ми вважаємо, що майбутні викладачі англійської мови у дитячому навчальному закладі та у початковій школі мають використовувати саме той вид пам'яті, який є домінуючим у цьому віці, тобто образну та емоційну пам'ять. Для цього вони мають володіти навичками викладання іноземної мови, залучаючи до цього саме вказані види пам'яті. Ми вважаємо це доцільним, тому що образна пам'ять є більш економічною ніж словесно-логічна пам'ять; вона повертає цілісне дитяче сприйняття світу; навчає творчому мисленню; знімає стрес навчання; звільняє час та покращує здоров'я; підвищує об'єм оперативної пам'яті. Ми вважаємо, що використання прийомів образного та емоційного запам'ятовування підвищить впевненість студентів у собі та у правильності обраної професії, якість навчання, кількість матеріалу, що запам'ятовується. Крім того, має зрости зацікавленість у процесі отримання інформації, а значить, і в процесі майбутньої педагогічної діяльності.

Одним з важливіших критеріїв педагогічної майстерності в сучасній психології вважається результативність роботи вчителя, яка проявляється у високій успішності учнів та такій ж само високій зацікавленості у предметі, тобто педагог є майстром, якщо вміє навчити всіх дітей без виключення. Цей критерій як стимулює студентів до професійного самовдосконалення, так і зумовлює шляхи його досягнення, головним з яких є формування індивідуального педагогічного стилю у студентів.

Висновки. Перед вихователем, який одночасно є також і вчителем іноземної мови, постає дуже складне питання визначитися чи використовувати стиль, що спрямований на „розвиток”, чи стиль, що спрямований на „результативність”. Ми вважаємо, що саме залучення до процесу викладання іноземної мови прийомів, що спрямовані на розвиток образної та емоційної пам'яті, мають позбавити вихователя – вчителя такого складного вибору. Саме тому, система засобів інтегрувалася в авторську програму з розвитку мнемічних та іншомовних здібностей у студентів.

Література

1. Ветохов О.М. Психолого-педагогічна характеристика основних сучасних методичних підходів до навчання іноземних мов у школі / О.М.Ветохов // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2007. – №3 (54).– С.101-108.
2. Стуліка О.Б. Психологічні особливості розвитку мнемічних здібностей студентів мовних спеціальностей: Дисертація на здобуття ступеню канд. психол. наук: 19.00.07 / О.Б.Стуліка // ХНПУ ім.Г.С.Сковороди — Х., 2010. — 188 с.
3. Хухлаєва О.В. Особенности психологического здоровья современных студентов / О.В.Хухлаєва // Педагогическое образование и наука. – 2001, – №1. – С.37– 40.

УДК 159.944:331.102

Тищенко Л.В.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

ПРОФЕСІЙНІ ТА ОСОБИСТІСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ В СТРУКТУРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Управлінська діяльність забезпечує процес створення, оптимального функціонування та розвитку соціально-організаційних систем. Тому функція управління вважається однією з ключових в структурі організаційної діяльності, адже спрямована на впорядкування, узгодження та координування дій співробітників щодо досягнення спільної мети.

Управління, як науково-прикладна категорія, належить до найзагальніших понять і свого конкретного обґрунтування набуває стосовно тієї чи іншої соціальної галузі або сфери виробництва. Особливості розгляду даного феномену залежать від специфіки об'єкта: чим складніший і динамічніший об'єкт, тим більшої вагомості набуває функція управління, тим більш ґрунтовно необхідно знати закономірності його розвитку. Крім того, управління – це складно структурована та різноманітна за своїми функціями сфера діяльності, яка потребує одночасного вирішення питань організаційного, технічного, комунікативного та психологічного характеру.

Актуальність чисельних науково-прикладних досліджень феномену управління обумовлена пошуком соціально-психологічних механізмів оптимальної взаємодії на різних ланках організаційної ієрархії, що забезпечують: якість вихідного продукту, ефективність корпоративної комунікації, можливість особистісно-професійної самореалізації кожного її члена, збереження фізичного та психологічного здоров'я, переживання задоволеності власним життям.

На сьогодні, предметом досліджень стають методологічні та прикладні аспекти управління. Вивчення методологічних аспектів управління як феномену пов'язано зі спробою: визначити базові принципи управління (І. Лікарчук, Ю. Конаржевський); структурувати управлінські функції (В. Маслов); виокремити складові професійної компетентності керівників (Л. Даниленко); систематизувати методи

управління (В. Пікельна, В. Лазарєв, А. Мойсєєв, Є. Хриков). Дослідження прикладних аспектів управління як специфічного виду діяльності спрямоване на: розробку моделей оцінювання ефективності діяльності керівника (В. Олійник, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова); визначення параметрів особистісно-професійної складової в структурі управлінських дій.

З економічної точки зору, управління підприємством є одним з напрямів його звичайної діяльності і, при цьому, необхідною та обов'язковою умовою, що забезпечує цілісність підприємства як виробничої системи. Будучи самостійним видом діяльності, що реалізується в межах звичайної діяльності підприємства, управління «пронизує» решту напрямів його функціонування, забезпечуючи тим самим, з одного боку, можливість їхнього безпосереднього здійснення, а з іншого, взаємну узгодженість у реалізації загальної мети діяльності підприємства. Ключова роль управління полягає в мобілізації ресурсів підприємства для здійснення виробничої, маркетингової, комерційної, фінансової, інвестиційної, інноваційної діяльності й відповідних процесів, а також у підтримці балансу між ними [5].

Специфіка управління будь-якою організацією пов'язана з необхідністю одночасної реалізації двох форм управління, кожна з яких має власне цільове призначення: управління функціонуванням та управління розвитком. *Управління функціонуванням* має забезпечити використання наявного потенціалу закладу чи організації. Об'єктами даної форми управління є виробничий процес, а також інші системи, що його забезпечують: матеріально-технічна, кадрова, фінансова тощо. *Управління розвитком* має забезпечувати збільшення потенціальних можливостей за рахунок засвоєння певних нововведень, тобто його об'єктом виступають інноваційні процеси та процеси їх забезпечення [4]. За визначенням О. Касьянкової, управління функціонуванням орієнтоване на сьогоденні потреби, а управління розвитком – на майбутні. Інакше кажучи, управління як функціонування забезпечує реалізацію вже існуючого та раніше створеного потенціалу, а управління як розвиток орієнтоване на приріст, збагачення та трансформацію цього потенціалу.

Традиційно, складно структурований процес управління представляє собою сукупність функцій планування, організації, мотивації та контролю. Реалії сучасних соціально-економічних відносин обумовлюють необхідність виконання керівником цілої низки модернізованих функцій: критеріального моделювання, кооперації та самоспрямування дій (Г. Єльнікова), організаційно-регулятивної та оціночно-коригуючої діяльності (В. Маслов), підтримки корпоративної культури (О. Мармаза).

Багатофункціональність управлінської діяльності та одночасне поєднання різних форм управління покладають високі вимоги до переліку *професійних компетенцій* і *особистісних якостей* управлінця. За визначенням І. Холковської, компетентність представляє собою інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, вміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. Поняття «компетентний» стосується особи, яка володіє компетенцією, і є оцінною категорією щодо ефективного виконання своїх повноважень або функцій. Компетентність особистості виявляється в успішно реалізованій діяльності відповідно до означеної компетенції [1].

Розглядаючи питання щодо складових професійної компетентності управлінця, необхідно враховувати той факт, успішність функціонування організації безпосередньо залежить від своєчасних професійних рішень, прорахованих стратегічних проектів та виважених тактичних дій, а це означає, що психологічні аспекти управління бізнесом пов'язані з відтворенням процесів проектування, цілепокладання та планування. Для прийняття оптимальних управлінських рішень керівнику необхідно визначати головні концепції та утримувати основні тенденції розвитку ринку; сприймати і аналізувати великий обсяг різноспрямованої інформації, а це, як відомо, забезпечується *когнітивними здібностями* особистості.

Здійснення адміністративно-організаційних видів управлінської діяльності та координація спільних дій передбачають свідомий та цілеспрямований вплив на мотивацію і поведінку персоналу в цілому та окремих працівників. Це, свою чергу, потребує наявності у керівника *соціально-комунікативних компетенцій та ділових якостей*.

Оскільки соціальний і економічний статус управлінця залежить не тільки від зростання його прибутку, а й від участі у вирішенні соціальних проблем з дотриманням моральних принципів та відтворенням духовних цінностей суспільства, вагомої значущості набуває якість його *особистісних та характерологічних рис*.

Крім того, специфіка управлінської діяльності обумовлює виникнення високої нервово-психічної напруги на фоні особисто-професійної відповідальності за всі внутрішньо-організаційні процеси та наслідки прийнятих або неприйнятих управлінських рішень. Це означає необхідність опанування *навичок саморегуляції* та наявності високої *стресостійкості*.

В цілому, грамотне, прогресивне та компетентне управління передбачає наявність високого рівня *особистісної зрілості* суб'єкта управлінської діяльності та його здатність до позитивних змін.

Отже, специфічний, складно структурований та неалгоритмічний характер управлінської діяльності обумовлює наявність цілої низки особистісних, професійних, соціо-культурних та психологічних компетенцій суб'єкта управління, які, в свою чергу, забезпечують ефективність, результативність та екологічність його дій.

Сучасні психологічні практики супроводу процесу управління спираються на науково-прикладне визначення позиції управління як позиції лідерства та центру комунікації, усвідомлення можливостей влади як інструменту досягнення організаційних цілей та використання адекватних моделей управління. Тому різноманітні форми психологічної роботи з управлінським персоналом спрямовані на підвищення соціально-психологічної компетентності управлінця в сфері управлінської взаємодії, формування здатності підходити до вирішення управлінських завдань з позиції розуміння теоретико-методологічних основ функціонування процесу управління, розвиток вміння аналізувати внутрішньогрупові процеси в організації та враховувати їх при прийнятті ефективних управлінських рішень.

Вирішенню завдань з розвитку та розширення професійних та особистісних компетенцій управлінців сприяє використання наступних психологічних технологій: оргуправлінське консультування, організаційно-діяльнісна гра, психологічний асесмент, психологічних тренінг з елементами кейс-методу.

Література

1. Боднарчук В. Сутність і зміст поняття «компетенція» в державному управлінні / В. Боднарчук // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 2(29). – С. 19–26.
2. Волотовська Т.П. Теоретичні аспекти управлінської компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів / Т.П. Волотовська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 142. – С. 26–31.
3. Локшин В.С. Професійна компетентність майбутніх менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти : автореф. дис. д-ра пед. наук / В.С.Локшин. – К., 2015. – 42 с.
4. Федулова Л.І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств / Л.І. Федулова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – №2. – С. 122–135.
5. Яркіна Н. М. Управління підприємством як економічна категорія (Теоретичні аспекти) / Н.М. Яркіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 1 (76). – С. 130–136.

УДК 378:343.261

Харитинюк В.М.

старший викладач кафедри практичної психології

ВИЩА ОСВІТА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ УСПІШНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Будь-які форми поводження із засудженими, крім забезпечення заходів ізоляції, повинні підкорятися спільній меті – повернення засудженого в суспільство. Всякі заходи і засоби такого поводження повинні відображати завдання збереження позитивних соціальних навичок і створення умов для розвитку особистості.

Важливим аспектом для успішного розвитку особистості засуджених є необхідність надати їм можливість вести повноцінний образ життя, отримати вищу освіту та повною мірою реалізувати власні здібності.

Одна з головних цілей реалізації вищої освіти в пенітенціарній установі складається в позитивній реконструкції особистості засудженого, а не просто освоєння професійних знань, умінь і навичок. Формування певних соціальних компетенцій засудженого-студента формує нову систему цінностей, ідеалів і стандартів, відмінну від тюремної субкультури, що мотивують засуджених до повноцінного розвитку його особистісних якостей, спонукає до творчого мислення, надає можливість отримати своє місце в суспільстві. Освіта відіграє вирішальну роль для повноцінного відповідального і здорового способу життя на всіх його стадіях. Відбування покарання засудженим до позбавлення волі не повинно заважати в одержанні ним освіти, в тому числі вищої.

В установах виконання покарань створені умови лише для здобуття загальної середньої та професійно-технічної освіти, задовольнити ж потребу в здобутті вищої освіти в місцях позбавлення волі засуджені не мають можливості через фізичну ізоляцію від суспільства й неможливість здобувати освіту на денній, вечірній чи заочній формах навчання у вищих навчальних закладах України [1].

Найбільш оптимальною формою навчання для засуджених є дистанційна. Дистанційне навчання, в пенітенціарних установах, з використанням телекомунікаційних технологій дає засудженим можливість здобути вищу освіту практично всюди, без відвідування вузу і безпосереднього контакту з викладачами.

Перспективність реалізації саме дистанційної вищої освіти в пенітенціарній установі обумовлена наступними факторами. По-перше, передача знань і досвіду проходить, минаючи соціально-психологічний бар'єр спілкування, як з боку засудженого, так і з боку викладача. По-друге, межі освітнього простору досить великі, не деформовані кримінальною субкультурою. По-третє, відбувається

активне формування інформаційних компетенцій студентів-засуджених. По-четверте, завдяки дистанційної освіти засуджений набуває навиків самоорганізації і самоактуалізації. У сучасній економічній ситуації дана форма освіти є і найменш витратною [2].

Найбільш яскравими рисами цього процесу є завершення освіти, що в подальшому буде сприяти працевлаштуванню, дасть можливість вести повноцінний образ життя, створити родину та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення.

Враховуючи вищезазначене можна констатувати, що отримання освіти особами, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, не тільки сприяє їх успішній ресоцілізації після звільнення, але й створює передумови для зниження рівня рецидивної злочинності в країні.

Література

1. Градецький А.В. Освіта як засіб виправлення засуджених / А.В. Градецький // Серія: Право. – 2015. – № 1 (47). – С.15-18.
2. Леонова Е.Ю. Проблемы и перспективы реализации высшего образования в местах лишения свободы / Е.Ю. Леонова // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 6. – С. 34-40.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА
ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

УДК 372,8:811.112.2

Воеводина Н. М.

кандидат филологических наук, доцент кафедры немецкой и французской филологии

МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ
ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Проблемы мультилингвального обучения крайне сложны. Овладение вторым иностранным языком, в нашем случае немецким на базе английского, в условиях контактирования трёх языков – родного, первого иностранного и второго иностранного языков – порождает по меньшей мере следующие закономерности: возникают проблемы интерференции (отрицательного воздействия) не только со стороны родного языка, как при изучении первого иностранного языка, но и со стороны первого иностранного языка; вместе с тем возникают и большие возможности для положительного переноса.

В лингвистическом плане межъязыковая интерференция является продуктом отрицательного взаимодействия контактирующих языковых систем. В психологическом плане интерференция представляет собой «перенос навыков, т.е. такое взаимодействие навыков, при котором ранее приобретенные навыки оказывают влияние на образование новых навыков» [2], причем навыков, не соответствующих нормам изучаемого языка.

Интерференция, возникающая вследствие отрицательного воздействия родного и первого иностранного языков, проявляется на всех уровнях языковой системы: фонетическом, лексическом, грамматическом.

Положительное влияние родного или первого иностранного языка на второй иностранный язык называют положительным переносом или трансференцией. Трансференция - это «перенос, при котором воздействующий язык не вызывает в изучаемом языке нарушений нормы, но стимулирует уже существующие в нем закономерности» [2].

Проанализировав исследования данной проблемы (Н. В. Баграмова, И. Л. Бим, Б. А. Лapidус) мы пришли к выводу, что в процессе обучения эмотивно-оценочной лексике (ЭОЛ) немецкого языка как второго иностранного языка интерференция и положительный перенос могут иметь место на следующих уровнях: на уровнях языка; на уровне речемыслительной деятельности; на уровне учебных умений; на социокультурном уровне). Приведем примеры межъязыковой интерференции на уровне языка:

- фонетическом, графическом уровнях: общность алфавита в немецком и английском языках может вызвать интерференцию при чтении и письме. Например: корреляты *attraktiv* (нем. яз.) и *attractive* (англ. яз.); *miserabel* (нем. яз.) и *miserable* (англ. яз.) имеют сходство в написании, но различие в произношении. Согласно положению о том, что схожие, но не тождественные элементы двух языков могут вызывать большую интерференцию, чем принципиально различные, необходимо уделять особое внимание данным лексическим единицам на этапе презентации и первичной обработке.

- семантическом уровне: для адекватного употребления ЭОЛ в речи студенты должны владеть информацией о точном значении лексической единицы, о всех нюансах её семантики. Например, неправильным являются употребления эмотивно-оценочного прилагательного *herrlich* в сочетании с одушевленными существительным: *eine herrliche Dame*. Данное прилагательное может употребляться только с неодушевленными предметами. Здесь можно провести аналогию с английским словом *divine*, известном студентам.

В процессе обучения лексике немецкого языка как второго иностранного следует иметь в виду, что некоторые из слов, узнаваемых при зрительном или слуховом восприятии, могут являться ложными когнатами, например: *toll* (нем. яз.) – *классный, потрясающий* и *tall* (англ. яз.) – *высокий*.

- грамматическом уровне: в немецком языке, так, как и в русском, но в отличие от английского, имена прилагательные должны согласовываться с существительным в роде, числе и падеже. В речи студентов постоянно встречаются ошибки, вызванные интерферирующим влиянием первого иностранного языка, заключающиеся в игнорировании склонения прилагательных, например: *Er ist ein klug Mensch* вместо *Er ist ein kluger Mensch* (*Он глупый человек*).

Итак, при обучении второму иностранному языку необходимо прибегать к контрастивному анализу. Это означает, что необходимо побуждать студентов к сравнению и сопоставлению языковых средств контактирующих языков в тех случаях, когда это может предотвратить интерференцию и способствовать положительному переносу.

Литература

1. Бим И. Л. Концепция обучени второму иностранному языку (немецкому на базе английского). Обнинск: Титул, 2001. 48 с.
2. Баграмова Н. В. Лингво-методические основы обучения второму иностранному языку: Учебное пособие. СПб : изд-во РГПУ им. Герцена, 2005 . 221 с.
3. Лapidус Б. А. Обучение второму иностранному языку как специальности. М : Высш. шк., 1980. 173 с.

УДК 811.112.2 '373.7 (043)

Ганжело С. М.

старший викладач кафедри німецької та французької філології

ЯВИЩА СИНОНІМІЇ ТА АНТОНІМІЇ У СФЕРІ ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Оскільки фразеологізми є знаками мови такого ж порядку, як і слова, то правомірно вважати їх одиницями системних угруповань лексики. Найвідомішими парадигматичними утвореннями фразеології є синонімія і антонімія.

Явище синонімії у лексичі і в фразеології зокрема виникає внаслідок прояву асиметрії словесного знака, коли ідея прагне виразити себе в іншій матеріальній формі. Незначні або другорядні зміни форми породжують таке явище як варіантність, а суттєві зміни – явище синонімії.

Загальноприйнятого визначення синоніма на сьогоднішній день немає. Багато що залежить від напрямку теоретичного дослідження синонімії, яким притаманні певні принципи. В основі одних визначень синонімів лежить повна тотожність окремих структурних елементів значень [1, с. 168], в основі інших – вказівки на предметну співвіднесеність чи відтінки значень [3, с. 127–232].

При визначенні синонімів дослідник спирається на два види ознак, за якими синонімічні одиниці ототожнюються, за іншими диференціюються. Ототожнюються синоніми в першу чергу по лінії значення, однак лише його інваріанта.

Синоніми мусять мати однакову сполучуваність. Порівн.: *bis auf die Knochen i bis aufs Messer*. У них однаковий семантичний інваріант – «до крайньої міри», отже вони синонімізуються. Але у цих фразеологізмів різна сполучуваність. Фразеологізм *bis auf die Knochen* сполучається із словами *spüren, blamieren, naß sein* і т. п., а *bis aufs Messer* – зі словами *kämpfen, streiten* [2, с. 258]. Очевидно все ж, що це не синоніми, що вони входять у різні синонімічні ряди.

Об'єднання фразеологізмів-синонімів в одну групу за інваріантним чи за понятійним принципом не співпадає за обсягом з функціональним чи з понятійним полем, із семантичною групою тощо. Порівн.: наприклад, понятійну групу на позначення поняття «народження» (Geburt): *ablegen, frisch (beim Schwein), gebären, jungen, niederkommen, ins Kindbett kommen, in die Wochen kommen, zur Welt bringen; das Licht der Welt erblicken; abnabeln* [4, с. 132].

Таке співвідношення лексем і фразеологізмів міститься у кожній підгрупі системної організації лексичного складу німецької мови у праці Ф. Дорнзайфа. Це свідчення того, що фразеологізми, а тим більше фразеологічні синоніми покривають далеко неповно, а точніше лише мізерну частку семантичного простору лексичного складу німецької мови [1, с. 170].

Суть антонімії і фразеологічної антонімії зокрема полягає в полярному протиставленні значень фразеологізмів при їх семантичній спільності. Тут спостерігається дія антонімії: протиставлення двох полярних сторін однієї сутності. Для виявлення антонімії фразеологізмів обов'язковими є наявність полярності і спільності семантики.

Фразеологізми *ein alter (schlauer) Fuchs* «старий (хитрий) лис» – *alter Esel* «старий осел» співвідносяться за спільністю загального семантичного значення «розум людини» і протиставляються своїми конкретними полярними значеннями «розумна, хитра людина» – «дурна, нехитра людина». Відсутність спільності і полярності у семантиці фразеологізмів є свідченням того, що це різні одиниці [5, с. 267].

Важливим фактором у визначенні антонімів є категоріально граматичний компонент, тобто обидві одиниці, що антонімізуються, повинні належати до однієї частини мови.

Фразеологізми, що належать до різних лексико-граматичних категорій, не утворюють узувальних антонімів. Порівн. такі пари: *ein armer Hund* (бідний, нещасний) – субстантивний фразеологізм та *in Saus und Braus leben* (жити у розкоші, купатися як сир у маслі) – дієслівний фразеологізм. Ці фразеологізми мають різну сполучуваність, отже, вони можуть стати лише контекстуальними антонімами, тобто антонімізуватися лише за певних умов у певному контексті.

Не цілком з'ясованим і складним є питання ролі заперечення у визначенні антонімів. Деякі дослідники вважають, що усі заперечення, у тому числі і частка «не», служать показником антонімічності

фразеологізмів. Цей погляд поділяють не всі вчені. А що стосується частки «не», то переважна більшість дослідників вважає її зовнішнім елементом у відношенні до фразеологізму.

Нерелевантним у визначенні антонімічності фразеологізмів є наявність у значенні конотативного компонента, тобто стилістична та експресивно-емоційна характеристика фразеологічних антонімів може бути однаковою для обидвох фразеологізмів, а може бути й різною.

Усі названі фразеологізми належать до літературно-розмовного шару лексики. Наступні антонімічні пари мають різну стилістичну та експресивно-емоційну характеристику: *auf großem FuÙe leben* «жити на широку ногу» (літ.) – *auf dem Hunde sein* «терпіти нужду, бідувати» (розм.); *in Saus und Braus leben* «жити у розкоші» (розм.) – *auf dem Hunde sein* «бідувати, терпіти нужду» (розм., фам.) [5, 269].

Таким чином, парадигматичні відносини у сфері фразеології існують і мають відповідну значимість щодо прагнення виразити певне знання дійсності, досвід народу або емоційний стан в іншій матеріальній формі.

Література

1. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 1997. – 176 с.
2. Бинович Л. Э., Гришин Н. Н. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин ; под ред. д-ра Маличе-Клаппенбах, К. Агрикола. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Рус. яз., 1975. – 665 с.
3. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка / И. И. Чернышева – М. : Высшая школа, 1980. – 270 с.
4. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer – Tübingen : Niemeyer, 1997. – 342 S.
5. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache / E. Riesel – М. : Staatsverlag „Hochschule“, 1959. – 488 S.

УДК 378.018.43

Гутникова А. В.

кандидат филологических наук, доцент кафедры немецкой и французской филологии

МЕТОДЫ ДИСТАНЦИОННОГО УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Важным интегрированным фактором типологии дистанционных университетов является совокупность используемых в учебном процессе педагогических методов и приемов. Выбрав в качестве критерия способ коммуникации преподавателей и обучаемых, эти методы (приемы) можно классифицировать следующим образом [1]:

1) Методы обучения посредством взаимодействия обучаемого с образовательными ресурсами при минимальном участии преподавателя и других обучаемых (самообучение). Для развития этих методов характерен мультимедиа подход, когда при помощи разнообразных средств создаются образовательные ресурсы: печатные, аудио-, видео-материалы, и что особенно важно для электронных университетов - учебные материалы, доставляемые по компьютерным сетям. Это прежде всего:

- интерактивные базы данных
- электронные журналы
- компьютерные обучающие программы (электронные учебники).

В интерактивных базах данных систематизируются массивы данных, которые могут быть доступны посредством телекоммуникаций. Используя эти ресурсы разработчики курсов, например, могут поддерживать локальные базы данных как для студентов, так и для преподавателей. Другим решением является предоставление доступа к внешним базам данных. Число баз данных, доступных через компьютерные сети быстро растет.

Так, в Murdoch University каталог библиотечных услуг, которые доступны через Internet, насчитывает более 70 страниц. Студенты и преподаватели Государственного университета Огайо имеют доступ по крайней мере к 9 главным библиотекам и целому ряду баз данных через Internet. Пользователи CompuServe имеют доступ к таким базам данных, как Academic American Encyclopedia, Dissertation Abstracts, ERIC, Magazine Database Plus, Peterson's College Database.

Электронные журналы представляют собой периодические издания, которые распространяются среди подписчиков через компьютерные сети. Они становятся все более важным источником получения информации и обучения. Компьютерные обучающие программы представляют собой программное обеспечение, которое может использоваться на удаленном компьютере через компьютерную сеть. Сеанс связи с удаленным компьютером может осуществляться при помощи, например, модемной связи или Telnet услуг в Internet.

2) Методы индивидуализированного преподавания и обучения, для которых характерны взаимоотношения одного студента с одним преподавателем или одного студента с другим студентом

(обучение "один к одному"). Эти методы реализуются в дистанционном образовании в основном посредством таких технологий, как телефон, голосовая почта, электронная почта. Развитие теленаставничества (система "тьюторов"), опосредованного компьютерными сетями, является важным компонентом учебного процесса в электронных университетах.

3) Методы, в основе которых лежит представление студентам учебного материала преподавателем или экспертом, при котором обучающиеся не играют активную роль в коммуникации (обучение "один к многим").

Эти методы, свойственные традиционной образовательной системе, получают новое развитие на базе современных информационных технологий. Так, лекции, записанные на аудио- или видеокассеты, читаемые по радио или телевидению, дополняются в современном дистанционном образовательном процессе так называемыми "э-лекциями" (электронными лекциями), т.е. лекционным материалом, распространяемым по компьютерным сетям с помощью систем досок объявлений (BBS). Э-лекция может представлять собой подборку статей или выдержек из них, а также учебных материалов, которые готовят обучающихся к будущим дискуссиям. На базе технологии электронной доски объявлений развивается также метод проведения учебных электронных симпозиумов, представляющих собой серию выступлений нескольких авторитетов ("первых спикеров").

4) Методы, для которых характерно активное взаимодействие между всеми участниками учебного процесса (обучение "многие к многим"). Значение этих методов и интенсивность их использования существенно возрастает с развитием обучающих телекоммуникационных технологий. Иными словами, интерактивные взаимодействия между самими обучающимися, а не только между преподавателем и обучающимися, становятся важным источником получения знаний. Развитие этих методов связано с проведением учебных коллективных дискуссий и конференций. Технологии аудио-, аудиографических и видео-конференций позволяют активно развивать такие методы в дистанционном образовании. Особую роль в учебном процессе дистанционных университетов играют компьютерные конференции, которые позволяют всем участникам дискуссии обмениваться письменными сообщениями как в синхронном, так и в асинхронном режиме, что имеет большую дидактическую ценность.

Компьютерно-опосредованные коммуникации позволяют активнее использовать такие методы обучения [2], как дебаты, моделирование, ролевые игры, дискуссионные группы, мозговые атаки, методы Дельфи, методы номинальной группы, форумы, проектные группы. Так, метод "**мозговой атаки**" представляет собой стратегию взаимодействия, позволяющую группам студентов эффективно генерировать идеи. Этот метод поощряет членов группы мыслить творчески и развивать идеи других членов группы. Основной целью метода мозговой атаки является создать фонд идей по определенной теме. При мозговой атаке исключается критицизм, поощряются свободные ассоциативные суждения. Процедура **Дельфи** представляет собой метод для выработки надежного консенсуса номинальной группы студентов посредством серии анкетных опросов. Термин **номинальная группа** происходит от того, что студенты только номинально представляют собой группу на первоначальной стадии генерации идей. Первоначально каждого участника такой группы просят сформулировать и проранжировать идеи. Затем составляется общий список идей обычно путем выявления идей, которые получили самый высокий приоритет у отдельных участников, затем вторые по значимости и т.д. до тех пор, пока список у каждого участника не будет исчерпан. После этого все приглашаются к обсуждению идей. После дискуссии проводится голосование, в ходе которого членов группы просят проранжировать идеи, которые были генерированы в ходе дискуссии.

Литература

1. www.dist-edu.ru
2. www.hse.ru

УДК 811. 112. 2'373.4(045)

Даниленко О. С.

старший преподаватель кафедры немецкой и французской филологии

АББРЕВИАТУРНАЯ ЛЕКСИКА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА)

Язык и политика неразрывно связаны друг с другом, поскольку не только язык воздействует на политику, но и политика воздействует на язык. Политический дискурс является объектом исследований не только политологии, психологии, философии, социологии, экономики, теории коммуникации, но и лингвистики.

Понятию "общественно-политическая лексика" довольно четкое определение дает Е. В. Розен: "Это вся терминология международных отношений и мировой экономики, реалии внутривнутриполитической и

экономической жизни данной страны, все обозначения, связанные с политическим устройством и общественно-политической жизнью других стран"[1: 95].

Более сжатое определение политической лексики дает И. Ф. Протченко, характеризуя её как "часть словаря, которая обозначает названия явлений и понятий из сферы общественно-политической жизни, т.е. это лексика из политической, социально-экономической и мировоззренчески философской области" [2].

Четкого и строгого определения понятию "общественно-политическая терминология" в научной литературе нет. Например, А. Н. Баранов и Е. Г. Казакевич утверждают, что политический язык – это особая знаковая система, предназначенная именно для политической коммуникации [3: 6], а В. М. Лейчик, наоборот, предлагает отказаться от употребления термина «общественно-политическая терминология» [4, с. 56]. По мнению А. П. Чудинова, исследования языковедов в области общественно-политической терминологии объединяются, прежде всего, изучаемым материалом [5, с. 76].

Следует отметить, что относящиеся к политическому дискурсу тексты характеризуются краткостью, а наличие большого количества аббревиатурной лексики в политической терминологии отвечает особенностям подобных текстов.

Так, Т. С. Сергеева отмечает: "Современное состояние языков характеризуется процессами интернационализации и глобализации, которые привели к появлению особого рода наименований объектов, понятий и концептов одновременно с повышенными требованиями к речевой экономии, в результате чего возник огромный пласт сокращенной лексики" [6, с. 174].

Практически каждый исследователь аббревиатур предлагает свою классификацию этих единиц (З. А. Потиха, О. С. Ахманова, М. А. Ярмашевич, Д. И. Алексеев, Ю. Г. Кочарян, Р. И. Могилевский и др.). Однако, несмотря на различие в классификациях, можно выделить основные типы аббревиатур, наличие которых признается большинством исследователей: инициальные аббревиатуры, слоговые аббревиатуры, смешанные аббревиатуры [8].

Наиболее распространенным типом аббревиатур как в русском, так и немецком языке являются инициальные аббревиатуры. В политической терминологии встречаются следующие их подтипы:

1) звуковой: *АЛБА (Боливарианская альтернатива для Америки) – ALBA (Bolivarische Alternative für Amerika)*;

2) буквенный: *ВТО (Всемирная торговая организация) – WTO (die Welthandelsorganisation); СБСЕ (совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе) – KSZE (Konferenz für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa)*

3) буквенно-звуковой (смешанный): *ЮНЕСКО (Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры.) – UNESCO (Organisation für Erziehung, Wissenschaft und Kultur)*.

В немецком языке слоговые аббревиатуры встречаются достаточно редко. Стоит отметить, что некоторые из них оформляются как инициальные, т.е. при их написании используются только прописные буквы. Например, *EURATOM (die Europäische Atomgemeinschaft)*.

Инициально-слоговые аббревиатуры, содержащие как инициальные, так и слоговые звенья, являются смешанными аббревиатурами. Например, *AsEB (die asiatische Entwicklungsbank)*.

Однако смешанные аббревиатуры в немецком языке являются непродуктивным типом аббревиации, т.к. в основном используются аббревиатуры, заимствованные из английского языка. Например, *SALT (Strategie Limitation Talks) – американско-советские переговоры об ограничении стратегических вооружений*.

Так, А. Ю. Куткина тематически делит аббревиатуры политической сферы на следующие типы: 1) аббревиатуры международных организаций: *ШОС (Шанхайская организация сотрудничества) – нем. SCO (Shanghai-Organisation für Zusammenarbeit)*; 2) аббревиатуры международных форумов: *АТЭС (Азиатско-Тихоокеанское Экономическое Сообщество) – нем.: АПЕС (Asiatisch-Pazifische Wirtschaftliche Zusammenarbeit)*; 3) аббревиатуры важных международных политических событий: *ДОВСЕ (Договор об обычных вооруженных силах в Европе) – нем.: КСЕ (der Vertrag über Konventionelle Streitkräfte in Europa)*; 4) аббревиатуры геополитических образований: *ЕС (Европейский Союз) – нем.: ЕУ (die Europäische Union)*; 5) названия государственных органов: *ПНА (Палестинская национальная администрация) – нем.: ПНА (die Palästinensische Nationale Administration)*; 6) названия механизмов, которые используются при регулировании международной ситуации: *СРН (Совет Россия-НАТО) – нем.: НРР (Russland-NATO-Rat)*; 7) стратегии, предлагаемые международными организациями и сообществами: *ГКС (Глобальная контртеррористическая стратегия ООН) – нем.: ГАС (Globale UN-Antiterror-Strategie)* [8].

Т. С. Сергеева предлагает следующую структурную классификацию аббревиатур: собственно инициализмы (алфавитизмы) *АТЗ (automatische Telefonzentrale)*, акронимы *ЕУ (Europäische Union)*, усечения *Kat – der Katalysator*; слияния *der Prosument ← der Produzent + der Konsument, die Telematik ← die Telekommunikation + die Informatik* [6, с. 176].

Классификация сокращенных единиц в зависимости от их употребления в устном и письменном дискурсе также является традиционной и общепринятой. Согласно этой классификации различают графические и лексические аббревиатурные номинации. Отмечают как правило, тот факт, что

графічні аббревіатури існують тільки для зорового сприйняття і при читанні повинні розшифровуватися [7, с. 176], а лексичні аббревіатури реалізуються як в усній, так і в письмій мові і мають самостійне значення.

Ітак, слід відзначити, що різного роду скорочені лексеми не тільки є невід'ємною складовою частиною суспільно-політичного дискурсу, але й термінологічно маркують цей стиль мови.

Таким чином, центральне місце в лексиці суспільно-політичного змісту належить аббревіатурам з області міжнародних відносин і світової економіки, позначенням реалій внутріполітичної, економічної і культурної життя різних держав. Вони концентруються навколо найбільш актуальних проблем сучасної міжнародної і внутрішньої політичної життя

Література

1. Розен Е. В. На порозі ХХІ століття. Нові слова і словосполучення в німецькій мові. М.: Менеджер, 2000. 162 с.
2. Токарева І. В. Аспекти термінологізації німецьких лексических запозичень (сутність визначення термінопоняття «суспільно-політична лексика»). Актуальні питання філологічних наук: матеріали міжнарод. науч. конф. Чита: Видавництво Молодого вченого, 2011. С. 134-137. URL: <http://www.moluch.ru/conf/phil/archive/25/1162>.
3. Баранов А. Н., Казакевич Е. Г. Парламентські дебати: традиції і інновації / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. М., 1991. 63 с.
4. Лейчик В. М. Термінознавство: предмет, методи, структура. 2-е вид., випр. і доп. М., 2006. 256 с.
5. Чудинов А. П. Метафорична мозаїка в сучасній політичній комунікації [Електронний ресурс] / А. П. Чудинов. Москва: Флінта, 2006. 254 с. URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-03a.htm>.
6. Сергеева Т. С. Аббревіатура в системі лексических скорочень [Електронний ресурс]. Філологічні науки. Питання теорії і практики. Тамбов: Грамота, 2013. № 6 (24): в 2-х ч. Ч. II. С. 174-179. URL: www.gramota.net/materials/2/2013/6-2/47.html.
7. Алексєєв Д. І. Скорочені слова в російській мові. Саратов: СГУ, 1979. 328 с.
8. Куткіна А. Ю. Аббревіатура в сучасній політичній мові. [Електронний ресурс] / А. Ю. Куткіна // Вестник ВГУ. Серія: Лінгвістика і міжкультурна комунікація. 2011. №1. С. 130-132. URL: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2011/01/2011-01-27.pdf>.

УДК 372.881.1 (043)

Кажан Ю. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької та французької філології

ВИКОРИСТАННЯ ПОДКАСТІВ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВМІНЬ АУДИВАННЯ

На даний момент використання інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємним компонентом навчального процесу з іноземних мов. Стосовно цього питання організуються конференції і вебінари, створюються дидактичні матеріали з посиланнями на інтернет-ресурси і завданнями, які передбачають роботу з інтернет-ресурсами. У співпраці з дослідниками в області інформаційних технологій розробляються програми, призначені для навчання та вивчення іноземної мови. Це стало можливим з появою соціальних сервісів Веб 2.0.

Сервіси Веб 2.0 або соціальні сервіси – це програмне забезпечення, яке підтримує групову взаємодію. До них належать пошукові системи, соціальні мережі, блоги, сервіси для зберігання закладок, відео- і фотоматеріалів та ін.

Поняття «подкаст» походить від англійського слова *podcasting*, яке стало популярним, завдяки широкому розповсюдженню портативних медіаплеєрів iPod компанії Apple. Саме слово *podcasting* з'явилося шляхом злиття двох слів - «iPod» і «broadcasting» (англ. - радіо- та телемовлення; трансляція) і являє собою особливий формат аудіо- та відеопередач, що публікуються в Інтернеті. Відповідно до визначення зі словника *Macmillan*, подкаст – це мультимедійний файл, який можна завантажити з інтернету і прослухати на аудіо- та відеопрогравачах [1].

На відміну від слухачів радіо, які слухають те, що їм пропонує радіостанція, подкастинг дозволяє самостійно обирати контент і слухати інформацію у зручний час. Цей новий спосіб поширення аудіо та відео через мережу Інтернет існує лише кілька років і дозволяє створювати матеріали кожному охочому. Цим подкастинг і відрізняється від, наприклад, радіостанції, де працюють професійні журналісти. Подкастинг не лише можна створити будь-кому, але й надати його для перегляду чи прослуховування в Інтернеті кожному, хто зацікавиться.

Є. Ю. Малушко визначає подкаст, як «звуковий або відеофайл, який поширюється безкоштовно через Інтернет для масового прослуховування або перегляду [2, с.150]. Однак, дане поняття є неточним, оскільки подкасти не завжди «поширюються безкоштовно». Існують також платні подкасти, наприклад, Spanish Podcasts, French Podcasts, Chinese Podcasts і так далі.

Подкастинг набуває все більшого значення в галузі освіти: викладачі та вчителі можуть публікувати свої лекції або уроки у вигляді доступних до завантаження звукових файлів. Подкастинг як популярну технологію презентації і поширення звукових файлів реалізують за допомогою інших сумісних технологій. Подкаст аналогічний радіопрограмі, як блог є аналогічним газеті. Для створення подкасту подкастеру необхідний комп'ютер з встановленим на ньому аудіоредактором, аудіокартою та мікрофоном.

За найпоширенішою сьогодні класифікацією Г. Стенлі виділяють чотири типи подкастів, які застосовуються у навчанні іноземних мов:

- автентичні – призначені для навчання іноземних мов тих учнів, які вже мають досвід прослуховування аудіофайлів та високий рівень володіння мовою;
- створені викладачем – створюються викладачами для досягнення певних цілей в навчанні іноземних мов;
- створені учнями – створюються учнями, зазвичай, за допомогою викладача;
- методичні – охоплюють питання, пов'язані з методикою викладання іноземних мов.

Ю.П. Ажель зазначає, що існують різні види подкастів, пов'язаних з вивченням ІМ, які можуть бути розділені в залежності від мети, поставленої перед вчителем:

- подкасти для роботи з лексичним матеріалом, де автор пояснює значення слова, словосполучення або ідіоми і ілюструє їх прикладами функціонування розглянутої лексичної одиниці в мові;
- подкасти, спрямовані на розвиток умінь аудіювання, включають завдання з аудіювання;
- подкасти, призначені для проведення цілого заняття з іноземної мови [3].

Зазначені дослідження зробили серйозний внесок у визначення сфер і можливостей використання подкастів в процесі навчання іноземних мов. Актуальним є питання про те, яким чином впровадити даний ресурс в процес навчання.

Одна з найважливіших цілей навчання – навчити того, хто навчається, розуміти мовлення, яке він чує. Грамотне використання аудіоматеріалів може значною мірою сприяти підготовці слухачів до ситуацій реального спілкування. Без опанування такого виду мовленнєвої діяльності як аудіювання, неможливо вивчити мову і користуватися нею.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес призводить до перегляду місця та ролі педагога в даному процесі, головним завданням якого є не лише передача знань та формування вмінь й навичок, а й стимулювання інтересу, мотивації до опанування мови, допомога у творчому пошуку. В таких умовах є обов'язковим перегляд організаційних форм, методів та принципів навчання. Спостерігається тенденція збільшення частини самостійної, індивідуальної та групової роботи студентів, відходу від традиційних форм навчання з перевагою пояснювально-ілюстративних методів навчання, збільшення об'єму практичних та творчих робіт пошуково-дослідницького характеру. Інтернет-технології покликані сприяти розвитку індивідуальних освітніх траєкторій (значно більше адаптувати зміст навчального матеріалу до індивідуальних особливостей студента, рівня його знань та умінь).

Найефективніший спосіб знайти необхідний подкаст – це звернутися до директорії подкастів, обрати цікаву категорію і переглянути список подкастів, доступних до завантаження. Для тих, хто вивчає НМ, директорія подкастів розміщена за адресою www.podcast.de.

Завдяки уяві і креативності викладача і студентів, подкасти можуть дати нове дихання процесу навчання. Використання подкастів в процесі навчання сприяє всебічному розвитку студентів (формування і розвиток навичок і умінь дослідницької роботи, навчальної автономії і т. д.). При цьому подкасти можна використовувати при вивченні різних навчальних дисциплін, в тому числі дистанційно, і забезпечити міждисциплінарні зв'язки.

Під час роботи з подкастами в процесі навчання іноземної мови студенти можуть виступати в наступних ролях: 1) споживач – прослуховування готових подкастів і виконання завдань до них, підготовлених вчителем; 2) творець і видавець – студенти навчаються самі, створюють і публікують свої подкасти в мережі Інтернет для інших слухачів.

Вони також можуть створювати подкасти тільки для себе без подальшої публікації (для тренування вимови, інтонації і т. д.). В даному випадку студентам надається можливість запису і перезапису досліджуваного матеріалу до його повного відпрацювання та досягнення бажаних результатів [4, с.129].

Сьогодні існує величезна кількість сайтів, які пропонують подкасти для навчання іноземних мов. Являючи собою нову технологію подкасти наділені низкою переваг, здатних зробити процес навчання цікавішим та ефективнішим, а також сприяти підвищенню якості іншомовної професійної підготовки.

Література

1. Macmillan [Електронний ресурс]. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/podcast?q=podcasting>.

2. Малушко Е. Ю. Критерии отбора подкастов для формирования иноязычной аудитивной компетенции у студентов вузов. Научные проблемы гуманитарных исследований. 2011. №6. С.146-153.

3. Ажелъ Ю. П. Использование технологий ВЕБ 2.0 в преподавании иностранных языков. URL: http://www.langteachonline.ru/index/azhel_ju_p_ispolzovanie_tekhnologij_veb_2_0_v_prepodavanii_inostrannykh_h_jazykov_tekst_ju_p_azhel/0-474

4. Коган М.С. Использование компьютерных технологий и Интернет-ресурсов // Дополнительные образовательные программы по иностранным языкам: Тез. докл. X науч.-практич. конф. СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ. 2010. С. 128-136.

УДК 811.112. 2' 373.

Каріда О. І.

старший викладач кафедри німецької та французької філології

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

Звуконаслідувальна лексика становить широкий пласт лексичної системи німецької мови. У порівнянні з семантикою інших слів звуконаслідування мають специфічну рису – це звукова оформленість, звукова умотивованість лексичного значення, яке виражається в звуках. Саме цим семантика звуконаслідувальної лексики відрізняється від семантики інших слів. Це явище привертає увагу і тим, що лексичні одиниці майже завжди подібні за звучанням в різних мовах.

Під час аналізу частотності і особливостей вживання звуконаслідувальної лексики у романах W. Bredel „Die Väter“, T. Mann „Buddenbrooks“ та збірки казок W. Hauff „Märchen“ було визначено 1611 речень із загальною кількістю звуконаслідувань 2024 лексичних одиниць. Аналізуючи ці лексичні одиниці нами було помічено, що деякі звуконаслідувальні слова мають високу частотність вживання у художній літературі.

Нами було виділено 10 найчастотніших лексичних одиниць-звукослідувань.

№ з/п	Лексична одиниця	Число випадків вживання	%
1	<i>flüstern</i> (шепотіти)	52	2,6%
2	<i>schlagen</i> (бити, стукати)	52	2,6%
3	<i>das Geräusch</i> (шепхіт)	46	2,3%
4	<i>atmen</i> (дихати)	45	2,3%
5	<i>rochen</i> (стукати, бити)	37	1,8%
6	<i>klingseln</i> (дзвеніти)	34	1,7%
7	<i>murmeln</i> (бурмотати)	34	1,7%
8	<i>seufzen</i> (зітхати)	34	1,7%
9	<i>klopfen</i> (стукати)	34	1,7%
10	<i>stöhnen</i> (стогнати)	27	1,3%

Деякі інші звуконаслідування, навпаки, були вжиті лише один раз в одному з трьох художніх текстів, напр.:

husten – чхати,

schwärmen – роїтися, кишити,

lispeln – шепелявити,

bürsten – чистити щіткою та і інші.

В текстах виявлена велика кількість звуконаслідувальних одиниць, які утворені від одного кореня, але є різними частинами мови. Отже, за допомогою словотворення помітно розширюється кількість звуконаслідувань. Найчастіше це такий ряд: дієслово – іменник – дієприслівник, напр.:

zittern – *das Zittern* – *zitternd*,

heulen – *das Heulen* – *heulend*,

jammern – *das Jammern* – *jammernd*, *jämmerlich*,

rauschen – *das Rauschen* – *das Geräusch* – *rauschend*,

atmen – *das Atmen* – *atmend*.

Дуже цікавим є факт вибору авторами проаналізованих художніх творів особливостей вживання деяких лексичних одиниць. Наприклад, дві лексеми „rochen“ та „schlagen“ є синонімами (бити, стукати).

Нами було зафіксовано, що різні автори вживають ці слова лише в одному сполученні. Так, у збірці казок W. Hauff „Märchen“ дієслово „pochen“ вживається у сполученні з іменником „das Herz“, напр.:

„Pocht nicht mehr, wenigstens nicht hier in meiner Brust“ antwortete Peter Munk [2, с. 253]. („Більше не стукає, у всякому разі тут, в моїх грудях“, відповів Петер Мунк). Таким чином, В. Гауф вживає словосполучення „das Herz pocht“. А дієслово „schlagen“ вживається для позначення будь-яких фізичних законів у таких словосполученнях:

*J-m schlagen – бити кого-небудь,
die Uhr schlägt – годинник б'є,
auf den Tisch schlagen – стукати по столу.*

В романі Т. Манна „Buddenbrooks“, навпаки, з іменником „das Herz“ вживається дієслово „schlagen“, напр.:

*...und machte ihr Herz höher schlagen [3,38].
(Це примусило її серце битися сильніше).*

Для відображення фізичних законів в цьому романі вживаються обидва дієслова:

*Der Donner schlägt – гримить грім,
auf den Tisch schlagen – стукати (бити) по столу,
die Tür schlagen – з гуркотом зачинити двері,
auf den Tisch pochen – стукати (бити) по столу,
an die Glastür pochen – стукати у двері.*

Стилістичне забарвлення та характер звуконаслідування словосполученням надають дієприслівники або прикметники. Крім того, існують випадки, коли звуконаслідувальний дієприслівник у сполученні з не звуконаслідувальним іменником надає йому саме таке значення та стилістичне забарвлення. Так, іменник „die Stimme“ (голос) не є звуконаслідуванням, але було виділено 16 випадків, коли у сполученні з іншими звуконаслідуваннями, які мають різне стилістичне забарвлення, „die Stimme“ набуває значення звуконаслідування та таким чином відображує різні відтінки голосу людини та її емоційний стан. Знайдені такі варіанти відтінків голосу **людини**:

*die heisere (хриплий) Stimme (голос)
krächzende (крекчуций)
zitternde (тремтячий)
dröhnende (громовий)
piepsige (писклявий)
knarrende (скрипучий)
zischende (шиплячий)
die Donnerstimme (громовий голос)*

Існують приклади, коли у словосполученні обидва елементи є звуконаслідуваннями і завдяки зміні одного з них, словосполучення змінює своє стилістично-забарвлене значення. Так, прикладом цього є іменник «das Geräusch» (шерхіт). Це звуконаслідувальний іменник. З трьох художніх текстів виділено 15 речень із наявністю в них словосполучення „das Geräusch“ з іншим звуконаслідувальним словом. Вони позначають різні відтінки шерхіту:

*das knallende (клацаючий) Geräusch (шерхіт)
hallende (зучний)
klappernde (гуркочуший)
schlurfende (шаркаючий)
schmatzende (плямкаючий)
glucksende (булькочуший)
heisere (хриплий)
geborstene (лопаючийся)
puffende (пихкаючий)
knisternde (хрускаючий)
fauchende (шиплячий)*

das Geräusch der Tropfen (шерхіт крапель).

Звуконаслідувальна лексика часто вживається у художньому мовленні. Аналіз художніх текстів дозволив окреслити 10 найчастотніших лексем-звукослідувань, встановити сполучуваність деяких слів, описати, як за допомогою звукослідувань словосполучення може змінюватися.

Література

1. Bredel W. Die Väter/ Roman . Leipzig : Verl. Philipp Reclam, 1986. 403 S.
2. Hauff W. Märchen. Stuttgart ; Wien ; Bern : Thienemann, 1992. 300 S.
3. Mann T. Buddenbrooks. Berlin : Fischer Verl., 1957. 700 S.

NOTE SUR LA GENESE DES EMPRUNTS ALLER-RETOUR ENTRE L'ANGLAIS ET LE FRANÇAIS

Le développement de la langue, caractérisé par la dynamique et la mobilité, s'effectue parallèlement avec le progrès de l'humanité. L'une des questions d'actualité de la linguistique moderne est l'interaction et l'influence mutuelle. L'apparition et l'usage dans une langue cible des mots empruntés d'une langue source sont un exemple frappant de contacts linguistiques. Ainsi, le vocabulaire d'une langue est constamment enrichi grâce aux échanges linguistiques.

Par conséquent, l'examen du sujet des emprunts aller-retour entre l'anglais et le français revêt une importance particulière. La **pertinence** de l'étude est également confirmée par les discussions animées des linguistes modernes sur les conséquences de l'anglicisation pour l'environnement linguistique et culturel français. Le **but** de cette recherche est d'étudier la genèse des emprunts aller-retour entre l'anglais et le français. L'**objet** de recherche est l'emprunt lexical, le **sujet** de recherche est les emprunts aller-retour ou les mots-boomerangs.

Le problème de la pénétration des emprunts dans le vocabulaire de la langue française a une longue tradition. La question des emprunts lexicaux a toujours été au centre de l'attention et des préoccupations de nombreux linguistes français: F. Brunot, L. Deroy, A. Dozat, R. Etiemble etc. Leurs études révèlent la spécificité de l'interaction des langues [4], caractérisent l'évolution du vocabulaire dans le contexte de l'évolution des relations sociales [1; 2], découvrent les causes de l'apparition des emprunts, déterminent leur rôle et leur place dans le système lexical [3].

À différentes périodes de l'histoire, le français s'enrichissait activement en empruntant les mots néerlandais, espagnols, arabes, italiens. Mais son interaction avec la langue anglaise, leur influence mutuelle et l'enrichissement du français par le biais d'anglais suscitent le plus d'intérêt, car ces deux nations sont unies par l'histoire commune et par les relations dynamiques dans le domaine de la politique, de l'économie ou de l'art. En outre, l'anglais est devenue la langue № 1 de la communication à l'échelle internationale à la fin du XXe et au début du XXIe siècle et le rôle politique et économique important des pays anglophones dans le monde entier intensifie l'émergence des anglicismes dans d'autres langues.

L'un des types d'emprunt à l'anglais les plus intéressants est l'emprunt aller-retour. Ce sont des anglicismes d'origine française, à savoir, empruntés au français aux époques historiques antérieures, à partir du XIe siècle. Intégrés en anglais, ils sont soumis aux changements sémantiques et aux modifications morphologiques qu'ils conservent en revenant (étants reempruntés) plus tard à la langue française. Ce type d'emprunt a été mentionné par de nombreux linguistes, à commencer par Eduard Bonnaffé, John Orr, Josette Rey-Debove. Il attire également l'attention des savants modernes tels que Jacques-Charles Lemaire, Javier Pindado, François Thouvenin et d'autres. Cependant, il faut reconnaître que ce sujet reste très peu étudié en linguistique et les recherches dans ce domaine sont insuffisantes.

Dans la littérature spécialisée, on constate une grande diversité d'appellations de ce phénomène: les linguistes ne sont pas unanimes sur la question de la nomination des emprunts aller-retour. En plus du terme susmentionné, nous rencontrons: emprunts doubles, mots-voyageurs, mots-boomerangs, emprunts réciproques, analepse. Toutes les variantes ont le droit d'exister, parce qu'elles transmettent l'idée de base de passer du français à l'anglais et de revenir en français, mais dans notre travail, nous privilégions le terme «emprunts aller-retour» (car il est le plus précis) et le terme «mots-boomerangs» (car il est le plus expressif).

Afin de mieux comprendre la genèse des emprunts aller-retour il faut se référer aux faits historiques qui jettent une vive lumière sur ce phénomène. Il faut revenir au XIe siècle, soit avant la période de la consolidation de la France, quand les mots-boomerangs ont juste commencé à pénétrer en anglais. Les linguistes associent ce fait aux événements historiques, tels que la conquête de l'Angleterre par les Normands et les guerres du Moyen Âge.

On peut mettre en évidence deux périodes les plus prolifiques des afflux historiques des mots-boomerangs en français: la première, c'est le XIe et le XIIe siècles: c'est le début de l'entrée de nouveaux mots français au vocabulaire anglais, après on constate l'extinction progressive. La deuxième, c'est le XVIIIe et le XIXe siècles: une nouvelle relance, le retour des mots anglais d'origine française vers la langue-source, mais déjà avec la morphologie et la sémantique modifiées. Il faut noter que, tout en restant en anglais, les mots-boomerangs avaient subi certains changements, mais lorsqu'ils ont été réintroduits en français, ils ont retrouvé leurs prononciation française ayant gardé leur signification qu'ils avaient en anglais.

Au début du XIe siècle en Grande-Bretagne les Anglo-Saxons utilisaient activement la langue qu'on appelle à présent le vieil anglais. Et sur le territoire de la Normandie (de l'anglais *Nort(h)manni*, qui, à son tour, provient du francique **nortman* – l'homme du Nord, ou le Viking) on parlait le normand, langue régionale, une des principales langues d'oïl. C'est cette langue que parlait la moitié des habitants du Nord de la France. L'événement décisif, qui a déterminé plus tard la place du français et de l'anglais dans l'histoire, fut la victoire de Guillaume le Conquérant sur le roi anglo-saxon Harold dans la bataille d'Hastings. Le règne du nouveau roi a eu pour

conséquence le remplacement à la cour royale des anciens seigneurs britanniques par de nouveaux nobles normands. Depuis cette époque, le vocabulaire anglo-saxon n'a été utilisé que par le peuple, les paysans, et le normand c'était la langue du clergé, de la noblesse, des tribunaux, c'est-à-dire de toute la noblesse influente. Plus tard il a été remplacé par l'ancien français qui a été plus noble et plus aristocratique. Notamment ces deux dialectes ont longtemps influencé l'anglo-saxon. Le moyen anglais en tant que la langue de la Cour royale et du Parlement ne s'est renforcé que vers le XIVe siècle.

Durant 300 ans, lors de la soumission du pays aux rois venus de La Manche, environ 10 000 mots français ont été introduits en anglais, dont un minimum de $\frac{3}{4}$ est utilisé aujourd'hui dans le domaine du droit, de l'art, de la littérature, et plus d'un tiers du vocabulaire anglais d'origine normande vient du latin. Ainsi, du XIe au XIIIe siècle, la langue anglaise perd sa position de langue officielle et n'est utilisée que par de larges masses populaires.

Au cours du XIVe et du XVe siècles, les emprunts de l'anglais en français sont également peu nombreux, malgré les contacts constants de la guerre de Cent ans. À la fin du XVIIe siècle, la monarchie absolue s'affaiblit; avec le développement du capitalisme, l'influence de la bourgeoisie se renforce. Dans le même temps, la langue anglaise exerce une influence considérable sur la culture française. À cette époque-la, les anglicismes pénètrent activement en français, par exemple, *suprematie* – «domination», *loyaliste* – «partisan».

Le XVIIIe siècle c'est l'époque des Lumières qui est devenue l'ère des découvertes, des inventions, de l'apparition de nouveaux systèmes politiques. Après la révolution bourgeoise, la Grande-Bretagne devient une république parlementaire et devance la France dans les domaines de l'industrie et de la technologie, et surtout dans le domaine de la construction navale. À cet égard, on constate l'afflux des mots anglais dans le vocabulaire français: *dock* (dépôt), *paquebot* (bateau), *yacht* (voilier).

Le XIXe siècle se caractérise par le développement rapide de la société: le progrès scientifique et technique, de nombreuses révolutions, l'émergence de nouveaux courants philosophiques et littéraires, des liens économiques et culturels étroits etc. Cette période est caractérisée par un grand nombre d'emprunts en anglais de la terminologie technique (*rail*, *tunnel*, *wagon*), du vocabulaire sportif (*tennis*, *match*, *golf*), de la terminologie politique (*boycott*, *interview*, *réunion*), de la vie quotidienne (*snob*, *barman*, *cocktail*, *gangster*).

Par conséquent, le phénomène de l'emprunt linguistique est inextricablement lié à la vie sociopolitique et économique de la société, au développement des relations entre les pays. Cela suggère que l'étude des emprunts aller-retour est impossible sans tenir compte des conditions de l'époque historique.

En analysant les emprunts aller-retour, nous avons tenté d'identifier les modèles des changements formels et sémantiques subis par les mots-boomerang au cours de leurs passages. Au cours de l'analyse, 3 grands groupes ont été identifiés, à savoir:

I. Du point de vue des changements formels, on peut dégager un groupe de mots qui ont gardé leur forme, mais qui ont considérablement changé leur signification: *amendement* (a. fr. XIIIe s.) – réparation (d'une faute) → *amendment* (angl. XIIIe s.) – correction d'une erreur dans un procès → *amendement* (fr. mod., empr. a l'angl.) – modification apportée à un projet ou à une proposition de loi en discussion devant une assemblée délibérante.

II. Quant au deuxième groupe, nous y avons rangé les mots qui, au contraire, ont complètement changé leur forme morphologique s'assimilant aux mots anglo-saxons typiques et qui ont changé leur signification partiellement: *poree* (a. fr. XIIIe ct.) – potage → *porray*, *porrey* (angl. XVIe ct.) – sorte de soupe ou de bouillie aux légumes → *porridge* (angl.: 1532 *porage*, 1538 *porrege*, 1577 *porredge*, 1601 *porridge*) – potage, soupe → *porridge* (fr. mod., empr. a l'angl.) – bouillie de flocons d'avoine chaude, additionnée de lait et de sucre.

III. Le troisième groupe comprend les emprunts aller-retour, qui ont radicalement changé non seulement la forme, mais également le sens des mots: *estiquet*, *etiquet* (m. fr. XIVe s.) – mémoire contenant les noms de témoins pour une procédure → *ticket* (angl. XVIe s.) – petit document écrit, note, billet → *ticket* (fr. mod., empr. a l'angl.) – billet donnant droit à l'admission dans un véhicule de transport public, à l'entrée dans un établissement, etc.

On peut donc affirmer que le processus d'emprunt des mots étrangers est naturel, car il est déterminé par l'interaction et l'influence mutuelle des deux langues. Le recours aux emprunts dans une mesure raisonnable contribue à l'enrichissement d'une langue; il est donc possible de considérer les anglicismes (surtout ceux qui représentent des mots-boomerangs) comme l'un des facteurs puissants du développement de la langue française au niveau lexical.

Références

1. Brunot F., Bruneau Ch. Histoire de la langue française des origines à 1900. Paris : Nabu Press, 2011. 700p.
2. Dauzat A. Précis d'histoire de la langue et du vocabulaire français. Paris : Librairie Larousse, 1949. 251p.
3. Deroy L. L'Emprunt linguistique. 2e éd. Paris: Les Belles Lettres, 1980. 470p.
4. Etiemble R. Parlez-vous franglais ? Paris: Gallimard, 1991. 144p.

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ВІРШАХ Г.М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА

Сучасний німецький письменник Г. М. Енценсбергер (народ. 1929) відомий не тільки як прозаїк, публіцист, есеїст, а й як поет. Він майстерно використовує мову з метою ускладненого зображення своєї мовленнєвої картини світу. Однак у своїх художніх текстах Г. М. Енценсбергер звертається не тільки до лінгвістичних засобів, а й до прагматичного аспекту екстралінгвістичних засобів.

А саме, поет використовує графічні можливості письмового мовлення для вираження експресії.

Так, у ранньому творчості Г. М. Енценсбергера привертає увагу той факт, що автор не пише іменники з великої літри, як того вимагає граматики німецької мови. Більш за те: у багатьох своїх віршах він відмовляється від поетичного досвіду написання рядка з великої літри. Написання початку рядка з маленької літри, на думку І. В. Арнольд, зустрічається у багатьох сучасних поетів і є значущим, що надає віршу довірливо розмовний тон [1; 298].

Однак у пізнішій творчості він все ж таки використовує написання з великої літри початкового слова нового речення та іменників але частково.

Так, у вірші „*letztwillige verfügung*“ Г. М. Енценсбергер пише усі іменники з маленької літери лише „*Blechkranz*“ („нагорода“) з великої, надаючи таким чином велике значення цій нагороді, хоча і іронічне, на це вказує лексичне оточення. У вірші „*Identitätsnachweis*“ кожний рядок починається з особового займенника „я“ і пишеться лише він з великої літри. А у віршах „А“, „*Leichter als Luft*“, „*Kurze Geschichte der Bourgeoisie*“ написані не тільки іменники з великої літери, а й займенник „Я“, використовуючи таким чином екстралінгвістичні можливості німецької мови, поет акцентує увагу на людському егоїзмі. Вірш „*DIE FREUDE*“ доказує це твердження. Г. М. Енценсбергер, починаючи рядок з „вона“, „я“ та „ніхто“, звертається до написання з великої літри лише цих займенники. Таким чином автор персоніфікує радість та вказує на своє відношення до цього почуття. А на думку І. В. Арнольд, великі літри використовуються з метою уособлення [1;298].

Як одним з проявів екстралінгвістичних засобів у творчості цього письменника є також курсив. Слід зазначити, що полі-функціональними у цього поета є кожний лінгвістичний та екстралінгвістичний засіб.

Тому, використовуючи курсив у своїх віршах, автор намагається створити діалог у тексті („*Poetik der Lüge*“, „*Beim Friseur, oder Zur Frage der Wichtigkeit*“, „*Besuch*“, „*Palais d'amour*“), виділити іншомовні слова („*Genial*“, „*Fehler*“, „*Das Kleingedruckte*“, „*Schlager*“, „*Eingeständnis*“), уточнити значення слова або зміст („*John von Neumann (1903-1957)*“, „*Länderlexikon*“, „*Arme Cassandra*“, „*Kalendersprüche*“, „*Semantik*“, „*Die Kunst, ausweichend zu antworten*“, „*Alte Heimat*“, „*An einen Ratsuchenden*“, „*Tagesordnung*“, „*Modelle*“). На полі-функціональність курсиву вказує і І.В. Арнольд [1; 302].

Так, виділене у вірші „*EINE SCHWACHE ERINNERUNG*“ словосполучення „*Kurzen Lehrgang*“ у рядку „*Es steht nicht im Kurzen Lehrgang*“ („Це не написано у Короткому курсі“) є взагалі алюзією на головний документ Комуністичної партії Радянського Союзу – „короткий курс ВКПб“. Більш за те: письменник, виділяючи курсивом сполучення „*Kurzen Lehrgang*“, намагається привернути увагу читача до найбільш значущої частини тексту, звертаючись не тільки до лінгвістичних засобів, а й до екстралінгвістичних – зміни шрифту.

Таким чином Г. М. Енценсбергер намагається використовувати екстралінгвістичні можливості мови для висловлювання свого ставлення, здебільшого іронічного, до певної проблеми. За рахунок екстралінгвістичних засобів він виділяє важливий контекст, натякає на щось або імітує діалог та намагається привернути увагу читача до найважливішого на його думку.

Література

1. Арнольд І. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. – Санкт-Петербург.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. – 444 с.

ПРИНЦИП ВЕЖЛИВОСТИ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В теории межкультурной коммуникации принцип вежливости рассматривается как соблюдение коммуникативного контракта и заключается в следовании действительному для данной ситуации комплекту

взаимных прав и обязанностей коммуникантов. Среди них выделяют *частные* правила, например, использование определенного типа допустимых речевых актов в зависимости от ситуации общения и внелингвистического контекста (приказ vs просьба). В данных правилах принимают во внимание допустимое содержание этих речевых актов, вопросы-табу (вопрос о зарплате, о вероисповедании, о национальной принадлежности), а также паузация и молчание рассматриваются как многофункциональные коммуникативные единицы. *Общие* правила включают следующие положения: не прерывать собеседника во время беседы, говорить достаточно громко и четко, употреблять «общий» язык и следовать поступкам речевого общения.

Г. Грайс ввел данные коммуникативные постулаты в научный обиход и сформулировал их в виде основного принципа кооперации и четырех правил, вытекающих из этого принципа:

- постулат качества/истинности (сообщение не должно быть ложным или не имеющим под собой должных оснований);
- постулат количества/информативности (понимание сообщения зависит от его информативной насыщенности. Говорящий должен учитывать экстралингвистическую реальность, все компоненты коммуникативного контекста, включающего в себя фоновые знания и отношения между коммуникантами);
- постулат отношения/релевантности (высказывание должно быть по существу; переход говорящего к новому предмету разговора сопровождается сигналом о перемене темы);
- постулат модальности (речь идет о выборе говорящим языкового кода, лексических и грамматических средств; сообщение должно быть ясным, четким, не содержать непонятных для адресата слов и выражений) [1].

Эти правила дополняются и корректируются принципами вежливости Г. Лича, которые включают следующие постулаты:

- постулат такта (причиняй минимум неудобств и оказывай максимум удобств другому);
- постулат великодушия (оказывай минимум удобств себе и максимум удобств другому);
- постулат одобрения (своди к минимуму отрицательную оценку других, стремись к максимально положительной оценке других);
- постулат скромности (минимально хвали себя, максимально порицай себя);
- постулат согласия (своди к минимуму разногласие между собой и другим, стремись к максимальному согласию между собой и другим);
- постулат симпатии (своди к минимуму антипатию между собой и другим, стремись к максимальной симпатии между собой и другим) [6].

Принципы и постулаты общения носят разнородный характер, они включают этические нормы, модели языкового поведения, но в основе коммуникативных постулатов лежит здравый смысл.

Нарушение одного или нескольких из этих постулатов в той или иной степени влечет за собой коммуникативную неудачу в межкультурном общении. Но в ряде случаев постулаты общения могут нарушаться намеренно. Это происходит, во-первых, в силу противоречивости самих постулатов, например, «будь вежлив» и «будь краток и ясен», во-вторых, нарушения постулатов общения могут быть определены целью говорящего – поставить партнера по общению в неудобное положение или воздействовать на адресата определенным образом.

Принцип вежливости, как отмечается в лингвистической литературе, является основным в стратегии межкультурного делового общения. Вежливость как предмет лингвистического изучения неоднократно привлекала к себе внимание отечественных и зарубежных языковедов.

В лингвистике категория вежливости рассматривается в рамках общей стратегии речевого поведения коммуникантов или при анализе особенностей речевых актов (извинения, благодарности, комплимента, выражения сочувствия и т.д.) в конкретном языке.

Способы выражения принципов вежливости в разных языках зависят от структуры общества, в котором эти языки функционируют, и от принятых в них моделей социального поведения.

В корейском языке, например, категория вежливости насчитывает следующие ступени: почтительная, уважительная форма вежливости, характерная для женской речи, учтивая, интимная, фамильярная и покровительственная. Для каждой формы вежливости характерен свой набор грамматических и лексических показателей, сигнализирующих разную степень вежливости.

Японский язык может служить хорошим примером языка с развитой системой форм вежливости. Так, в японском языке существует четыре грамматические категории уважительности, показывающие отношение говорящего к собеседнику и объекту высказывания.

Общие положения теории вежливости представлены в работе П. Браун и С. Левинсона.

Основным понятием этой теории является понятие «лицо» (public self-image face), под которым подразумевается позитивная социальная ценность, которой обладает каждый член общества. Любое действие совершается с целью сохранить «лицо» или избежать «потери лица».

Обычно различают «негативную» и «позитивную» формы вежливости (positive or negative politeness). Негативная вежливость связана с предоставлением свободы человеку, позитивная вежливость – с демонстрацией единства и солидарности.

Нормы вежливости связывают обычно с соотношением выражаемой и подразумеваемой информации:

- то, что обязательно должно быть выражено (этикетные формулы общения и обмен информацией);
- то, что не обязательно должно быть сказано (дополнительные этикетные формулы, произносимые для смягчения категоричности и демонстрации уважения);
- то, о чем обязательно следует умолчать (табуированные темы и формы выражения);
- то, о чем не обязательно следует умолчать (не относящаяся к теме диалога информация) (см., например, [2; 4; 5]).

Иначе говоря, существуют относительно жесткие и относительно свободные формулы вежливости. Степень жесткости или свободы зависит от ситуации общения: чем официальнее ситуация общения, чем более подчеркивается статус участников, тем более жесткими будут формулы общения, включая формулы вежливости.

Таким образом, категория вежливости и правила ее употребления достаточно сложны в различных языках. Но принцип вежливости применяется в любой ситуации, особенно в рамках межкультурного общения.

Литература

1. Грайс Г. П. Логика и речевое общение. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. М. : Наука, 1985. С. 217—237.
2. Гольдин В. Е. Речь и этикет. М. : Наука, 1983. 109 с.
3. Костомаров В. Г., Леонтьев А. А. Некоторые теоретические вопросы культуры речи. Вопросы языкознания. 1966. № 5. С. 3—15.
4. Стернин И. А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры. Этнокультурная специфика языкового сознания / Отв. ред. Н. В. Уфимцева. М. : Российская Академия Наук, Ин-т языкознания, 1996. С. 97-112.
5. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. М. : Высш. шк., 1989. 157 с.
6. Leech G. Pragmatics and conversational rhetoric.. Amsterdam, 1981. P. 413–442.

**СЕКЦИЯ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПОЛКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

УДК 811.111'367.623-115

Басенко Г.Н.

старший преподаватель кафедры английской филологии

**КОНЦЕПТУАЛЬНО-ДИАХРОНИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ
ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ**

Основное направление современной лингвистики – исследование соотношения семантики языка с концептосферой народа, соотношения семантических процессов с когнитивными. В настоящее время лингвистика вышла на тот рубеж, на котором обозначилась необходимость видеть и изучать не только историческую изменчивость языка, его сложную системную организацию, но и «язык в человеке и человека в языке», «язык как дом сознания» [1. 34-47]. Безусловной стала актуальность прежде всего диахронической семантики. Е.С. Кубрякова среди недостатков раннего этапа лингвокогнитивистики отмечает то, что существенным ограничением являлось нежелание когнитологов рассматривать языковые явления в их широкой исторической перспективе [2. 5-12]. Между тем последующие исследования в данной области выявили явные преимущества синхронно-диахронного изучения фактов языка как позволяющего придать всему анализу очевидный объяснительный характер. Поэтому очевидно, что в современной когнитологии важно исследовать лексические пласты языка не только с точки зрения синхронического подхода, но и с точки зрения диахронической сопоставительной концептологии [3. 116-123].

Диахроническая сопоставительная концептология является новым развивающимся направлением когнитивных исследований. Предмет диахронической сопоставительной концептологии – установление структурных расхождений концептов в различных этнокультурах в определённый промежуток времени, выяснение закономерностей этих расхождений в концептуальном и языковом планах.

Практическая значимость диахронических сопоставительных исследований, на наш взгляд, состоит в том, что они позволяют установить взаимодействие национальных культур в определённый исторический период. Лингвистические концепты, так же как и другие культурные ценности, характеризуются определённой национальной спецификой и исторически изменчивы, поскольку существуют в коллективном и индивидуальном создании. На изменение концептов в индивидуальном сознании влияют так же и индивидуальное видение, восприятие мира, активная жизненная позиция, личный опыт. Таким образом, диахроническая концептология устанавливает когнитивные основания категоризаций и концептуализации действительности как представителями одного, так и разных национально-языковых сообществ в определённые исторические периоды [4].

Поскольку пространство является главным объектом окружающей нас действительности, то целесообразно изучить с точки зрения диахронической сопоставительной концептологии именно пространственную лексику. Для исследования были выбраны пары прилагательных описывающих пространственные и дистанционные характеристики объектов, как например: близкий-далёкий, большой-маленький, высокий-низкий и их эквиваленты в английском языке (*near, close, large, big, great, high, tall*). В ходе исследования были изучены данные этимологических и толковых словарей русского и английского языков, примеры содержавшие данную лексику из литературных произведений разных лет, а так же особенности употребления тех или иных прилагательных в различных контекстах.

Проведённая нами сопоставительно-диахроническое исследование показало, что сходство и различия в значении и употреблении английских и русских прилагательных во многих случаях могут быть объяснены с точки зрения этимологии. В результате исследования мы пришли к выводу о том, что пространственные концепты являются основополагающими в процессе познания человеком окружающего мира. На наш взгляд, интересен и важен так же тот факт, что в процессе расширения значения прилагательных более абстрактные характеристики объектов базируются на пространственном восприятии, то есть переход от пространственного к непространственному значению основан на первичном пространственном значении. Такой процесс в современной когнитологии получил название реконцептуализация пространственных сцен. Данные выводы можно проиллюстрировать на примерах английских и русских прилагательных.

Одному русскому пространственному прилагательному часто соответствуют несколько прилагательных в английском языке, которые различаются по сферам употребления. Например, прилагательное «высокий» имеет четыре варианта перевода в английском *tall, high, lofty, exalted*. Или, например, прилагательное *lofty*, изначально имевшее пространственное значение, из которого в последствии развились некоторые более абстрактные значения. Данное прилагательное произошло от скандинавского слова *loft*, обозначающего *air, sky, an upper room*. В те времена считалось, что чем выше

живёт человек, тем он находится ближе к Богу, и тем он соответственно, умнее благороднее, честнее. Исходя из этих традиций, вероятно, и развилось современное значение прилагательного *lofty*: *of unusually high quality (lofty ideas)*. Позднее жильё на верхних этажах стало привилегией состоятельных людей. А в сознании среднего класса появилась идея о том, что если человек богат, он обязательно эгоистичен и надменен. Это отразилось и в языке, у пространственного прилагательного *lofty* появилось ещё одно дополнительное значение: *showing that one is better than other people (a lofty smile)*.

Особый интерес представляет собой английский эквивалент сочетания «человек низкого происхождения». В начале XX века в английском языке существовало всего одно выражение таким значением «*man of mean birth*», а основное значение слова «*mean*» – *not generous, miserly, unkind, poor in quality or appearance*. Такое употребление данного выражения было во многом обусловлено отношением общества в целом к низшим слоям. В современном английском используется более нейтральное выражение «*man of low birth*», что отражает изменения, произошедшие в общественном сознании.

Таким образом, диахронические сопоставительно-концептологические исследования дают возможность лучше понять причины употребления тех или иных прилагательных, близких по своему значению, в различных контекстах и ситуациях. Диахроническая сопоставительная концептология будет особо интересна и полезна в сфере преподавания и изучения иностранных языков.

Литература

1. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика психология - когнитивная наука. / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – №4. – С. 34-47.
2. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка / Е. С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2009. – №1. – С. 5–12.
3. Дронова Л. П. Синхрония и диахрония: отложенная встреча? / Л.П. Дронова // Вестн. Том. гос. ун-та. Филология. – 2009. – №3. – С. 116–123.
4. Jackendoff R. Patterns in the Mind. Language and Human nature. N.Y., 1994, 246 p.
5. Taylor J. R. Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory. Oxford, Clarendon Press. 1989. 256 p.

УДК 378.016:811.111

Золотко Ю.С.

старший викладач кафедри англійської філології

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

У сучасному професійному просторі володіння іноземними мовами вбачається як необхідна умова успішної діяльності. Навчання іноземних мов у закладах вищої освіти має на меті розвиток іншомовної комунікативної компетенції в професійній сфері спілкування. Актуальність дослідження зумовлена потребою пошуку шляхів підвищення ефективності навчання професійно-орієнтованої іноземної мови студентів.

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути проблему навчання англійської мови для спеціальних цілей. Англійська мова для спеціальних цілей – це підхід, що виник наприкінці 60 рр. XX століття у період звуження професійної спеціалізації у багатьох сферах (індустрія, бізнес, фінанси, торгівля, політика).

Т. Хатчінсон та А. Уотерс виділяють три фактори, що зумовили розвиток англійської мови для спеціальних цілей (ESP).

1) Історичні події. Після завершення Другої світової війни відбувся стрімкий розвиток наукової, технологічної та економічної діяльності, що сприяло об'єднанню світової громадськості і виникненню міжнародної мови. Завдяки високому економічному розвитку США роль міжнародної мови випала на долю англійської.

2) Зміни у лінгвістиці. Увага змістилася на вивчення мови, що використовується у реальному спілкуванні спеціалістів окремої галузі, усвідомлення впливу контексту на лінгвістичні особливості тексту, виявлення істотних відмінностей між усною та письмовою комунікацією.

3) Дослідження в галузі педагогіки і психології. Відповідність змісту навчання вимогам та інтересам студента отримало ключове значення. Шляхом досягнення цієї відповідності стало використання спеціальних тематичних текстів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю студентів [4, с. 7].

На думку Т. Хатчінсона, англійська для спеціальних цілей (ESP) трактується як підхід до оволодіння мовою, за якого зміст навчального матеріалу та методика навчання базується на причинах, які змушують студента вивчати мову [4, с. 10].

Метою вивчення англійської мови для спеціальних цілей (у навчальних планах вітчизняних ВНЗ ця навчальна дисципліна має назву «Іноземна мова професійного спілкування / спрямування») є формування у студентів системи необхідних знань, умінь і навичок з метою їх адекватного застосування і

функціонування у змодельованій (а у майбутньому – реальній) ситуації професійної діяльності. Саме мета вивчення навчальної дисципліни повинна бути визначальним чинником формування її змісту. У країнах Європи і США процес визначення мети навчального курсу нерозривно пов'язаний з аналізом потреб студентів і цільової ситуації. Аналіз цільової ситуації дає можливість систематизувати потреби студентів, які повинні бути в центрі процесу формування змісту навчальної дисципліни [2].

Потреби та інтереси студентів мають безпосередній вплив на мотивацію до вивчення іноземної мови та ефективність процесу навчання [2]. Сучасні українські дослідники проблем мотивації студентів, у тому числі при вивченні англійської мови для спеціальних цілей, зокрема Н.О. Аристова, основними критеріями її формування вважають наявність пізнавальних мотивів і цілей, наявність позитивних емоцій, які викликає процес навчання, уміння і бажання вчитися, вміння і можливості застосовувати здобуті знання на практиці. На основі комплексного врахування цих показників дослідниця визначає чотири рівні сформованості мотивації вивчення іноземної мови: рівень відсутності мотивації (негативна внутрішня мотивація учіння, закладена у навчальну діяльність суб'єктів навчання); низький (негативна зовнішня мотивація учіння, яка знаходиться поза навчальною діяльністю суб'єктів навчання); середній (позитивна зовнішня мотивація учіння, яка безпосередньо знаходиться поза навчальною діяльністю суб'єктів навчання) та високий (позитивна внутрішня мотивація учіння, закладена у навчальну діяльність суб'єктів навчання) [1].

Т. Хатчінсон і А. Уотерс, базуючись на засадах освітньої психології, вважають, що стандартний спосіб позитивного впливу на мотивацію студента полягає у використанні в процесі навчання текстів іноземною мовою вузькогалузевої тематики (наприклад, текстів про біологію для студентів спеціальності «біологія» [4, с. 8]).

На нашу думку, одним з існуючої безлічі шляхів і засобів, вироблених практикою, для формування стійких пізнавальних інтересів і мотивів для вивчення англійської мови, у тому числі і для спеціальних цілей, є застосування в учбовому і виховному процесі інформаційних технологій. Під інформаційною технологією навчання розуміють сукупність форм організації взаємодії викладача й учня під час учбово-виховного процесу [3]. Використання інформаційної технології на всіх стадіях педагогічного розвитку дозволяє не тільки скоротити час на освоєння матеріалу, підвищити глибину і міцність знань, зняти напругу, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвиток творчих здібностей людини, щепити навички дослідницької діяльності, формує пізнавальні і розвиваючі мотиви. Нові інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають цілком нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання.

Ми вважаємо, що найбільш ефективними методами формування мотивації студента служать: інтегровані уроки, ігрові технології, методи формування пізнавального інтересу (ділова гра, організаційно-діяльнісні ігри тощо), метод формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні, профорієнтації, навчання з комп'ютерною підтримкою (наприклад комп'ютерна бібліотека, створення мультимедійних презентацій, проведення вебінарів, веб-конференцій), використання дидактичних матеріалів: підручники, електронні посібники, наочно-орієнтовані середовища, залучення учнів до участі в управлінні учбовим процесом (науково-дослідні проекти), оцінна діяльність як прийом формування соціальної мотивації, та інші.

Варто пам'ятати що навчати мовленнєвій діяльності можна лише в спілкуванні, живому спілкуванні, для чого необхідним є партнер. Комп'ютерні програми, CD-ROM-диски, якими б інтерактивними вони не були, можуть забезпечити тільки квазіспілкування, тобто спілкування з машиною, а не з живою людиною. Виняток складають комп'ютерні телекомунікації, коли учень вступає в живий діалог (письмовий або усний) з реальним партнером – носієм мови. Таким чином, система навчання повинна бути вибудована так, щоб учню була надана можливість знайомства з культурою країни-носія мови, першочергово навчити його поважати прояви іншої культури, підготувати до міжкультурного діалогу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в аналізі принципів побудови контенту підручника (завдань, вправ, таблиць, інфограм та ін.) у співвіднесенні з найважливішими навичками XXI століття: вміння критично мислити; співпрацювати у вирішенні проблем; ефективно здійснювати пошук інформації, компетентно оцінювати, вірно і творчо використовувати дані для вирішення конкретних задач; медіа та ІКТ грамотність; життєві та кар'єрні навички.

Література

1. Аристова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2009. - <http://disser.com.ua/content/350944.html>
2. Микитенко Н. Аналіз потреб студентів відповідно до цільової ситуації у навчанні англійської мови для спеціальних цілей [Електронний ресурс] / Н. Микитенко // Збірник наукових праць третьої

Міжнар. науково-практ. конф. «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи». – 2016. – Режим доступу: http://virt.ldubgd.edu.ua/konferenc/kon_ikt/Section6/Mykytenko.pdf.

3. Яциніна Н. О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. О. Яциніна; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 242 с.

4. Hutchinson T. Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centered approach/ T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.

UDC 81'38:821.111

Mikhajlichenko L.

senior teacher of English philology chair

THE ROLE OF IMAGERY IN VERSE

Verse almost always includes imagery. Images are used to appeal to the reader's five senses. The most common form of imagery is visual imagery, which the poet uses to help create a "picture" in the reader's mind. This is usually accomplished through the use of figurative language. Image and imagery have many different connotations, but for the poet they convey a complete human experience in very few words. Not necessarily always a mental picture, imagery in poetry can speak to any of the five senses and is typically conveyed by figurative language.

The study of any poem often begins with its imagery. Imagery is representation of actions, feelings, and other sensory and extra-sensory experiences with the help of language means. The words used to freeze an image are not a simple stand-in for an object; they communicate a full human experience on an intellectual, sensual, and emotional level. Capturing a moment of time is what makes imagery in poetry poignant, and the possibility of missing the experience gives the image power. The poet must freeze the image as completely as possible so that something fleeting in reality, like eating a piece of candy or seeing a shooting star, becomes a long-lasting experience that the reader can re-live again and again.

Poets typically convey imagery in their work by using figurative language and poetic devices such as metaphor, metonymy, epithet, hyperbole, etc. An image can appeal to the eye, taste, and touch. Images can also be abstract, appealing to the reader's intellect, and kinaesthetic, or pertaining to bodily movement. In many cases, images overlap and combine; thus a kinesthetic image can also be visual or tactile. The primary function of imagery in literature is to bring a lifelike quality to scenery, people, or circumstances. Imagery is generally viewed as a "literary device," which basically means that it is a way of using language to achieve a specific end. Writers use imagery to give life to their words in a way that is both realistic and authentic; it enables them to evoke certain feelings and images in the reader's mind that give the illusion of having originated from the reader him or herself. Experts sometimes refer to this sort of writing as "showing not telling," which basically means that the writer is able to use language artfully enough to produce results without directly stating them or spelling them out. Imagery in literature is normally broken into two broad categories, namely descriptive and figurative language. There are many examples and variations, but all generally serve the same purpose, which is to add depth and a more vivid feel to the writing at hand.

Literary devices are basically techniques that writers can use to make their words more interesting and their prose more effective. Sometimes the most direct way to get a point across is to simply write things in the most basic, straightforward way possible, but not always. Language can also be used very artfully, and can be a means of describing, persuading, and showing readers things they hadn't considered before. Literary devices can be very helpful in these sorts of situations. Imagery in particular is often really useful when it comes to describing certain experiences or drawing analogies between related things. When used properly, it can bring a great deal of context to the reader and can also make the scenes or situations described seem both lively and realistic. It can appeal to the senses and bring a lifelike quality to characters or settings in a written work, which often aids or at least stimulates the reader's imagination.

Descriptive language is often the most direct method of using imagery in literature. The goal of this type of imagery is to create a vivid, realistic description of the scene, appealing to as many of the reader's senses as possible. Writers often use it when they describe the appearance of characters and settings, and the sounds, smells, taste and feel of the fictional world. Striking a balance is important: giving too little information doesn't allow the reader to picture the scene as vividly, but too much information can slow the narrative and lessen the role of the reader's imagination. In addition to its use in description of characters, settings and objects, imagery is also used figuratively. Some of the most common figurative language techniques include sound-related devices such as onomatopoeia, alliteration, assonance and consonance.

Onomatopoeia is the technique of choosing words that sound when spoken like the very sound they're meant to imitate; the word "buzz" is one example. Onomatopoeia is used mostly in poetry, but has a function in prose, too. When coupled with alliteration, assonance and consonance — techniques involving the repetition of

consonant and vowel sounds — it can create an atmosphere of sound via imitation. For example, in a passage about wind, the hissing sounds of the letter "s" can recreate the sound of wind blowing through tree leaves, which many say can bring it to life more than a simple description would.

Simile and metaphor are also frequently used to convey figurative imagery. Both are phrases intended to compare one object to another. A simile uses the terms "like" or "as" as the primary vehicles of comparison, as in the descriptive sentence "The bat hit the ball with a sound like gunfire." Metaphors, on the other hand, do not use the words "like" or "as" but instead use direct wording: "The fireworks were thunder in her ears." The idea here is not that the fireworks *actually* exploded in her ears, but rather that they sounded very loud — the same sentiment of the simile example above.

With both similes and metaphors, the imagery employed makes the writing more engaging and often more approachable. Metaphors are often considered to be more authoritative and convey tighter word economy, but similes can sometimes leave more room for imagination.

Personification is another form of figurative imagery in literature. This technique ascribes human qualities to an otherwise nonhuman subject to give it a sense of life. It can be effective when describing natural phenomena such as lightning, especially when combined with other imagery. An example of this might be a sentence like this: "The lightning spread across the sky and reached for the ground with questing fingers." Giving inanimate or otherwise inhuman things human qualities can make the writer's meaning almost immediately recognizable.

Imagery and symbolism are two literary conventions used in a variety of genres including poetry. They are both used in similar ways to enhance an author's message or theme, and may sometimes be confusing for this reason. Imagery is a technique that uses strong sensory words to create a vivid mental picture for the reader, so that he or she can see something as the author sees it. Symbolism, on the other hand, is the use of a concrete object to stand for a concept, idea, or situation. Many authors use imagery and symbolism together to enhance the overall theme of a literary work, but they can also be used separately.

Use of imagery in a poem or other fictional work may be for the straightforward purpose of conveying to the reader a full and thorough description of something. For example, instead of telling the reader outright that a thunderstorm was severe, an author may attempt to show this fact by using colorful words like "booming thunder," "piercing lightning," or "pelting rain" to allow the reader to draw the conclusion on his or her own. Many times, a writer will use imagery to signal the reader that the description of a particular object is an important part of the overall story or message that is being conveyed.

Imagery and symbolism are often used together, which can sometimes make it difficult to identify them as two separate literary conventions. A thunderstorm which has been thoroughly described using imagery could also be used to symbolize, or stand for, a concept like chaos or discontent among characters or in a certain situation. An author may also begin a scene by telling the reader about the thunderstorm, then progress to an argument between characters or a major plot twist in the story. In this case, the thunderstorm is used to symbolize the characters' negative feelings and emotions. Sometimes, imagery and symbolism can be recognized through careful analysis of a poem or other literary work. When an author is using imagery, there will be a large number of adjectives and adverbs used that appeal to many different senses. These words will be very specific and give the reader a mental picture of the object that is being described. Symbolism, on the other hand, may be accompanied by a great deal of description, or sometimes by very little. The object being used as a symbol will often appear repeatedly throughout the writing, such as the appearance of ravens in Shakespeare's *Macbeth*, which symbolize impending misfortune.

Symbolic imagery refers to images within an artistic work, often including novels, poems, films, and other works, which are symbolic in nature. Imagery is the use of language or other facets of storytelling that appeal to the senses of a reader or audience, usually through descriptions of sights, sounds, smells, tastes, and feelings. This type of imagery is often used in fiction and poetry to create a more dynamic scene for the reader, often by showing the reader what is going on rather than telling him or her what happens. Symbolic imagery, however, is imagery that serves a symbolic purpose, rather than a strictly literal one.

The use of symbolic imagery is not necessarily difficult or complicated, though it can be a vital aspect of creative writing or storytelling. Symbolism and imagery can be used independently of each other, and they are neither mutually inclusive nor mutually exclusive. A storyteller can use symbolism to have something within a story represent more than it literally or directly seems to, while imagery refers to descriptions that appeal to the senses of a reader.

Thus, all above mentioned leads to the following conclusion: imagery in poetry allows the reader to re-experience the poem every time she reads it; imagery in poetry can paint a more focused emotional picture of the characters; poetry tries to convey imagery in a more concise manner than traditional literature; poetic imagery tries to elicit certain emotions within the reader.

References

1. Hillis Miller J. *The Figure on the Carpet* / J. Hillis Miller - New York: Poetics Today, 1980. 118 p.
2. Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor* / G. Lakoff. - Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 203 p.

ГОТИЧНЕ НАЧАЛО І СТИХІЯ ПІДСВІДОМОГО У ПОВІСТІ Г. ДЖЕЙМСА «ПОВОРОТ ГВИНТА»

На кінець XIX ст. припадає чергове – і найяскравіше – «готичне відродження». Сплеск інтересу до готики у добу декадансу не був випадковим; цьому сприяла і діяльність прерафаелітського братства з його рафінованим культом середньовіччя, і так званий «оксфордський рух», що започаткував в англійській теології і культурі межі століть католицький ренесанс. Мистецтво *fin de siècle* серед своїх художніх попередників числило літературну готику, охоче запозичуючи в неї примхливу, часом хворобливу, фантастику, колоритне середньовічне тло, особливу атмосферу таємниці, остраху й напруженого очікування. Проте не менше його приваблювали окреслені «чорним романом» психологічні перспективи, відчутий ним екзистенціальний вимір повсякденності, картини світу і людської душі у вічному становленні.

Універсальна художня мова готики проявляється у зовні далеких між собою напрямках, стилях, жанрах доби декадансу: від іронічних стилізацій під страшні різдвяні історії вікторіанця М.Р. Джеймса чи готичних трилерів Б. Стокера до оповитих готичною атмосферою «suspense» колоніальних оповідань Дж. Конрада. В єдиний проблемний ряд, представлений новелами Стівенсона «Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда», «Ночівля Франсуа Війона», «Олалла», «Клята Дженнет», романом «Портрет Доріана Грея» і новелою «Злочин лорда Артура Севіла» О. Уайльда, можна поставити і «страшну повість» Генрі Джеймса «Поворот гвинта» (“The Turn of the Screw”, 1898).

У цій повісті, створеній наприкінці позаминутого століття, чутний відгомін захоплення Г. Джеймса-емігранта європейськими «палацами, замками, старими маєтками...соборами, абатствами» [2, с. 10] – усім цим ароматом старовини, незаним Новому Світові. Ностальгію за культурним ландшафтом Європи викликає також інтерес письменника до споконвічно англійського жанру, що налічував до того часу більш ніж вікову історію, – «чорного роману».

У кращих традиціях готичної літератури новела американського письменника містить ПРОЛОГ, де вводиться МОТИВ РУКОПISY: подібно до авторів класичних англійських готичних романів XVIII століття, Г. Джеймс понад усе намагається переконати читачів у достовірності подій, про які йтиметься у головній частині оповіді. Дія пролога відбувається у Святий вечір у старовинному будинку: зібравшись біля каміну, герої розважають один одного страшними історіями про привидів. Один з гостей – Дуглас – під впливом оповідання про те, як жадливий привид уночі з'явився спочатку маленькому хлопчику, а потім його матері, подолавши сумніви, зважується ознайомити решту гостей з таємничим рукописом, який містить у собі сповідь жінки, котра померла 20 років тому назад. У рукописі-сповіді, що був написаний незадовго до смерті, героїня намагається виправдати себе, зняти почуття провини, від якого – судячи з усього – вона так і не змогла позбавитися до кінця життя. Така щоденниково-сповідальна форма, здавалося б, з самого початку орієнтує на достовірність: свідчення очевидців подій і документальні записи, чия правдивість освячена їх давністю, завжди видаються переконливішими. Але це, як і багато інше в повісті Г. Джеймса, тільки перше враження автентичності. Щоденниковим нотаткам героїні бракує хронології та регулярності; крім того, ведуться вони не «по гарячих слідах», – їх оформлено в суцільну і доладну розповідь про події, що відбулися, декілька років по тому – період, цілком достатній не лише для осмислення, але й певної міфологізації минулого. Вибір героїні також не може не провокувати різночитання. Це дівчина освічена, інтелектуальна, з аналітичним складом розуму, досить самокритична – якщо виходити з щоденника. Психологічно ж – натура вразлива, емоційна, дещо екзальтована і нервоухлива, що саме по собі викликає сумнів в адекватності її сприйняття реальності. Закономірно, що критики-літературознавці кардинально розійшлися в оцінках героїні: її сприймають то як шляхетну, жертвовну натуру, людину тонкої вдачі, то як невірноважену, хворобливо-гонористу, істеричну особу, що страждає на душевну хворобу [6, с. 16-17], [7, с. 56]. Важко витлумачити однозначно й образ другої оповідачки, місіс Гроуз, запроваджений в оповідання задля контрасту. Економка постає статечною пані, розсудливою, тверезою в думках жінкою – проте часом вона явно не бажає помічати, що відбувається навколо неї. Такий літературний прийом видається умисним: одночасна присутність взаємовиключних точок зору примушує читачку свідомість невпинно рухатися між полюсами сприйняття, надає всім зображуваним подіям певної суперечливості, хоч, по зрілому розміркованні, ці протиріччя уявні, – вони відзеркалюють подвійну природу всієї історії.

В сюжеті повісті реалізуються всі три складники троїстої формули готичного психологізму – *mystery* (таємниця), *suspense* (напруга очікування), *horror* (жах, сильний страх) [5, с. 8]. Старовинний похмурий будинок, куди навідуються душі, відіграє роль «локуса несамовитості». «Локус несамовитості» (термін Х.Пастух) – жанротворчий простір (образ старовинного замку, у руїнах якого застиг історичний час, та інші таємничі споруди чи моторошні місця) [5, с. 9].

Страх – це безперечно один з фундаментальних характеристик нарративної структури та рецесії готичної прози. Саме введення почуття страху і маніпуляція ним авторами – риса, яка відрізняє готичну літературу від інших напрямів літератури. Таємниче, примарне, ірреальне, що не можна пояснити на раціональних засадах, є ключовою темою готичного роману, тим змістовим стрижнем, довкола якого побудована композиція твору. Розкриття таємниці (mystery) визначає напруженість розвитку драматичного готичного сюжету (suspense), де страх (fear) виступає його рушійною силою.

Якщо говорити про розвиток готичного роману і його теоретичне підґрунтя, то неодмінною частиною є термін «моторошний» або «надприродний» (в англійській мові «uncanny»), який зустрічається у психологічній літературі, зокрема працях З. Фрейда. Саме цей термін є невід’ємною частиною нашого розуміння суті надприродного, що і є жахливим, оскільки його неможна адекватно пояснити. Навіть не намагаючись дати йому визначення, більшість критиків вдаються до опису надприродного, завдяки сновидінням – роздвоєнням чи смерті, що закорінені у підсвідомості. Однак саме ці теми є тим, що постійно збуджує людські найпотаємніші й найпримітивніші думки та бажання, саме вони є неодмінним джерелом привабливості готичної літератури.

За традиційним сценарієм, завдання героїні – виховати «двох принців крові», заступаючи і боронячи їх від проявів дійсності. Дівчина тішиться «романтикою дитячої світлиці та поезією класної кімнати» і не помічає сірої прози буденщини. Вторгнення примар у її благополучний світ примушує героїню усвідомити обмеженість і недостатність попередньої ролі. Напруженою є й емоційна атмосфера: замість перших добрих почуттів до двох «янголяток» у дівочій душі посилюється роздратування, ворожість, навіть ненависть до маленької «нещасної погані». Відповідно змінюється і ставлення до головної героїні – воно рухається від ідеалізованого образу до неоднозначного, поєднуючи симпатію і співчуття, недовір’я, жаль, сумнів. Цією неясною картиною Г. Джеймс позбавляє губернантку етичної бездоганності, яка була у героїнь готичних творів як джерело їх внутрішньої сили.

Героїня болісно й тяжко відшукує сенс у видимому хаосі життя, посувається навмання до істини без надії будь-коли її досягнути. Етапи цих пошуків метафорично передає назва «Поворот гвинта», котру упродовж повісті доведеться пригадати не раз. Найпростіше (і поверхове) тлумачення пропонує оповідач Дуглас: наявність дитини в сюжеті надає дії новий оберт гвинта. У свою чергу губернантка розраховує на «крутий поворот гвинта», аби виправити «звих єства» – помічені в дітей погані нахили. Тут «поворот гвинта» безпомилково асоціюється з англійською ідіомою “to give another turn to the screw” (тиснути, «закручувати гайки»). Зрештою, існує ще одне, алегоричне, значення образу: гвинт можна уподібнити своєрідній системі координат, де лопаті служать осями, а місце їх перетину – центром. Кожний поворот гвинта утворює нову систему підрахунку, іншу точку зору, відмінну від загальноприйнятої. Заголовний образ, з примхливою грою фокуса, своєрідною художньою оптикою, кругообігом ракурсів і перспектив, перетворюється на «узагальнений символ, притчу, в концентровану форму – відбиття свідомості людини, яка живе на межі століть».

Література

1. Джеймс Г. Поворот винта: Повести, рассказы / Пер. с англ. – СПб.: Азбука – класика, 2005. – 416 с.
2. Матвієнко О. В. Традиції готики в англійській літературі XIX століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04 / О. В. Матвієнко. – Донецьк: 2000. – 20 с.
3. Морозова Т. Л. Художественный мир Генри Джеймса / Т. Л. Морозова // Романтические традиции американской литературы XIX в. и современность. – М.: Наука, 1982. – С. 310 – 344.
4. Ненарочкіна А. Г. Деякі питання поетики умовчання і недомовленості / А. Г. Ненарочкіна // Г. Джеймс. Новелістика // Етичні та естетичні пошуки у світовій літературі. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 95 – 103.
5. Пастух Х. Еволюція готичної поетики і роман «Буреверхи» Емілії Бронте: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 «Теорія літератури» / Х. Пастух. – Львів: 2009. – 19 с.
6. Birkhead Edith. The Tale of Terror. A Study of the Gothic Romance. – New York, Russell & Russell, Inc., 1963. – 241 p.
7. Trebisz Malgorzata. The novella in England at the turn of the XIX and XX centuries: Н. James, J. Conrad, D.H. Lawrence. – Wroclaw, 1992. – 76 p.

УДК 81”2123

Олійник С. В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИСУДКА ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ

Метою перекладу є збереження змісту, функцій, стилістичних, комунікативних характеристик та художніх цінностей оригіналу і, якщо ця мета буде досягнута, то і сприйняття перекладу в мовному середовищі перекладу буде відносно рівнозначним сприйняттю оригіналу в мовному середовищі оригіналу. Проблема встановлення відповідності текстів оригіналу та перекладу є складною і

дискусійною, і ще далека від її розв'язання: “Спроби замінити еквівалентність іншими поняттями (адекватності, повноцінності, інваріантності, перекладацької еквівалентності) або створити її параметричну типологію не привели до розв'язання проблеми” [9, с. 453].

Адекватність визначається перекладознавцями по-різному – головним, на наш погляд, є те, що поняття адекватності науковці вважають поняттям ширшим, ніж поняття еквівалентності (Федоров А.В. [10, с. 167-179], Рецкер Я.І. [8, с. 54], Комиссаров В.Н. [3, с. 53-117], Гарбовський М.К. [1, с. 285-294], Нонезян Є.Г. [5, с. 57]). За Пиввуєвою Ю. В., результат адекватного перекладу – це лаконічний, чіткий, ясний текст [7, с. 190]. Категорія адекватності більшою мірою є характеристикою ступеня відповідності очікуванням учасників комунікації, ніж характеристикою ступеня відповідності тексту перекладу текстові оригінала [1, с. 289].

За Швейцером О.Д., адекватністю називається відповідність вибору мовних знаків мови перекладу тому виміру вихідного тексту, який обирається в як основний орієнтир процесу перекладу [11, с. 95]. На думку Мамрак А.В., “адекватність – відповідність перекладу оригіналу з урахуванням даних комунікативних умов (порівн. жаргон і т. ін.)” [4, с. 24]. Адекватність – це таке співвідношення вихідного і цільового текстів, за якого послідовно враховується мета перекладу [11, с. 94]. Дерцакян Р.А. вважає, що адекватність пов'язана з умовами перебігу міжмовного комунікативного акту, з його детермінантами та фільтрами, із вибором стратегії перекладу, яка відповідає комунікативній ситуації [2, с. 5]. Вимоги адекватності мають не максимальний, а оптимальний характер: переклад повинен оптимально відповідати певним (іноді не завжди сумісним) умовам і задачам. Терміни “адекватність” і “адекватний” орієнтовані на переклад як процес і мають оцінювально-нормативний характер. (“Адекватний – (від лат. *adaequatus* - прирівняний) рівний, тотожний, досить відповідний” [4, с. 24])

Адекватність орієнтована на текст, спираючись на реальну практику перекладу, яка часто не допускає повної передачі всього комунікативно-функціонального змісту оригіналу. На думку Осокіна Б.А., адекватним перекладом називається такий переклад, який забезпечує прагматичні задачі перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, не допускаючи порушення норм та узусу. А еквівалентним перекладом називається переклад, який відтворює зміст іншомовного оригіналу на одному з рівнів еквівалентності. За визначенням, будь-який адекватний переклад повинен бути еквівалентним (на тому чи іншому рівні еквівалентності), але не всякий еквівалентний переклад визначається як адекватний, а лише той, який відповідає крім норм еквівалентності і іншим нормативним вимогам [6, с. 36].

Можемо зробити висновок, що вимоги адекватності мають оптимальний характер, інакше кажучи, переклад може бути адекватним навіть тоді, коли текст перекладу еквівалентний вихідному хоча б на одному із семіотичних рівнів або в одному з функціональних вимірювань. Поняття адекватності орієнтовано на відповідність перекладу, в окремому випадку, є тим модифікуючим його результат фактором, який вносить вторинна комунікативна ситуація (на іншу норму перекладу тощо) [2, с. 87-91]. Адекватність пов'язана із конкретними умовами перебігу перекладацького процесу та відображає його оптимальний результат [3, с. 17].

Література

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода: уч. / Николай Константинович Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
2. Дерцакян Р.А. Английский перфект в языке перевода художественного текста : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Дерцакян Рипсима Альбертовна. – М., 2005. – 130 с.: ил.
3. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : [учебное пособие] / Вилан Наумович Комиссаров. – М. : ЧеРо, 2000. – 136 с.
4. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу : [навчальний посібник] / Алла Володимирівна Мамрак. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
5. Нонезян Э.Г. Структурно-семантические особенности фразеологических единиц в аспекте эквивалентности : автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительное – историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Э. Г. Нонезян. – ТГУ – Тб., 1988. – 22 с.
6. Осокин Б. А. Введение в теорию и практику перевода. Перевод политологического текста: Теоретические и практические основы перевода с английского языка на русский и с русского на английский / Борис Алексеевич Осокин. – М., 2008. – 152 с.
7. Пиввуева Ю. В. Пособие по теории перевода (на английском материале) / Ю. В. Пиввуева, Е.В. Двойнина. – М. : Филоматис, 2004. – 304 с.
8. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Яков Иосифович Рецкер [дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича]. – М. : «Р. Валент», 2004. – 240 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фактов иностр. языков. [учеб. пособие] / Андрей Венедиктович Федоров. – [5-е изд.] – Спб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

11. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М. : Либроком, 2009. – 216 с.

УДК 004.942:378.14

Стьопін М. Г.

старший викладач кафедри англійської філології

АВТОМАТИЗОВАНИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ ЗНАНЬ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Комп'ютерні засоби навчання дозволяють: індивідуалізувати і диференціювати процес навчання; здійснювати контроль з діагностикою помилок, здійснювати зворотний зв'язок; проводити самоконтроль і самокорекцію учбової діяльності; вивільняти учбовий час за рахунок виконання комп'ютером рутинних обчислювальних робіт; візуалізувати учбову інформацію; моделювати та імітувати процеси, що вивчаються; формувати вміння приймати оптимальне рішення в різних ситуаціях; розвивати певний вид мислення (наприклад, наочно-образного, теоретичного); посилювати мотивацію навчання (наприклад, за рахунок образотворчих засобів програми або вкраплення ігрових ситуацій); формувати культуру пізнавальної діяльності [1, 44].

Окремо розглянемо завдання автоматизації процесу контролю рівня знань і умінь, корекції результатів учбової діяльності учнів. Часто в підручниках і навчальних посібниках розділи закінчуються питаннями для самоконтролю, тобто якоюсь подібністю діалогу автора з читачем. Цей діалог комп'ютерними засобами можна вивести на дуже високий рівень, розробивши контроль не лише у вигляді питань з варіантами відповідей, але і складніший діалог, який буде включати різні види тренажерів. Виділяють п'ять загальних вимог до контрольних тестів:

- валідність;
- визначеність (загальнозрозумілість);
- простота;
- однозначність;
- надійність.

Валідність тесту – це його адекватність. Розрізняють змістовну і критерійну (функціональну) валідність: перша – це відповідність тесту змісту контрольованого учбового матеріалу, друга – відповідність тесту рівню діяльності який оцінюється.

Виконання вимоги визначеності (загальнодоступності) тесту потрібне не лише для розуміння кожним учнем того, що він повинен виконати, але й для виключення правильних відповідей, що відрізняються від еталону.

Вимога простоти тесту означає, що тест повинен мати усі завдання приблизно одного рівня складності, тобто він не має бути комплексним і складатися із завдань різного рівня складності.

Однозначність визначають як подібність оцінки якості тесту різними експертами. Для виконання цієї вимоги тест повинен мати еталон.

Вимога надійності полягає в забезпеченні стійкості результатів багатократного тестування одного і того ж студента [1, 47].

Під час реалізації систем комп'ютерного тестування необхідно дотримуватися саме цих п'яти вимог до створюваних тестів. Проте реалізація описаних вище умов до тестів ще не означає того, що створений комплекс відповідатиме усім вимогам, які висуваються до систем тестування.

Слід розрізнити два основні підходи до розробки тестів для конкурсного (професійного відбору) і для атестації студентів: *нормативно-орієнтований* і *критерійно-орієнтований*. Перший підхід дозволяє порівнювати учбові досягнення (рівень знань і умінь) окремих студентів між собою на основі різниці балів. А критерійно-орієнтований підхід дозволяє оцінювати, в якій мірі студент опанував необхідний для професійної діяльності учбовий матеріал. Обидва ці підходи в рівній мірі потрібні для створення діагностичних тестів в інтелектуальних навчальних системах [2, 56].

Між нормативно-орієнтованими та критерійно-орієнтованими тестами існує ряд відмінностей, які полягають не в самих тестових завданнях, а в інтерпретації індивідуальних балів. Перша відмінність – мета створення тесту. Нормативно-орієнтовані тести дозволяють оцінити відповідність знань та умінь студента певній нормі: підходить – не підходить. Критерійно-орієнтовані тести дають можливість оцінки рівня знань студента та ефективності програми навчання. Друга відмінність – рівень деталізації області змісту. Від критерійно-орієнтованих тестів найчастіше вимагається високий рівень деталізації. Третя відмінність – статистична обробка. Оброблені бали за результатами нормативно-орієнтованого тестування

базуються на статистичних даних нормативної групи, тобто специфічній досить великій вибірці випробовуваних, для чого застосовуються спеціальні нормативні шкали. Крім того, існує і ряд інших відмінностей.

Нині найбільшого поширення набули наступні форми тестових завдань :

- закрита, яка припускає вибір одного правильного варіанта відповіді з числа запропонованих;
- форма на встановлення відповідності між двома запропонованими множинами;
- відкрита форма з обмеженнями на відповідь, яка припускає введення як відповідь одного або декількох чисел, слів або формул;
- форма на встановлення правильної послідовності.

Використання в тесті завдань з багатоваріантними відповідями розвиває потребу в пошуку різних шляхів рішення задачі, що є необхідним для досягнення основної мети навчання – уміння самостійно вибрати спосіб виконання поставленого завдання.

Таким чином слід зазначити, що зворотній зв'язок в процесі навчання є вкрай необхідною частиною навчального середовища, а оцінка результатів є одним з найважливіших процесів в навчанні. Добре сконструйований тест надає необхідну інформацію для викладача про ступінь засвоєння матеріалу учнями. Якщо зворотний зв'язок досить швидкий, то тестування може стати для учнів тим необхідним інструментом, за допомогою якого вони можуть самі оцінити свою роботу і визначити свою подальшу діяльність в опануванні навчального матеріалу.

Література

1. Алексейчук І.С. Про технологію створення системи тестування / І.С. Алексейчук // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – К.: НМЦВД, 2000. –С.43-92.
2. Дорошенко Ю. Педагогічна діагностика та оцінювання результатів тестування / Ю. Дорошенко, П. Ротаєнко, Н. Семенюк // Завуч. – 2005. – № 20-21. – С. 56–60.

УДК 81'38:821.111

Федорова Ю. Г.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

МОВНА ГРА ЯК ЯВИЩЕ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тривалий час гру розуміли як до непродуктивну, отже, «несерйозну» сферу людської діяльності. Такий підхід обмежив дослідження даного явища здебільшого сферами дитячої та акторської гри. Проте останнім часом феномен гри привертає увагу великої кількості науковців різних галузей знання: філософів, естетиків, етнографів, біологів, психологів, та ін. Гра розглядається як один з і компонентів культури, як інструмент соціального, та психологічного розвитку особистості, а також як певна стратегія в математиці та математичній логіці. Як зазначив М. Епштейн, проблема гри стає актуальною, підчас центральною у соціології, психології, культурології, літературознавстві, семіотиці, антропології, теології та математиці. І мовознавство не є винятком [1, с.276].

Особливе місце в загальній теорії гри займає так звана «мовна гра». Здебільшого, в дослідженнях даної галузі мовна гра розглядається як частина лінгвістичного експерименту, а також як основа для креативного словотворення [4, с.26].

Сам термін "мовна гра" з'явився в 19 ст. в рамках філософії та означав використання мовних засобів з урахуванням реалізованих ними функцій означення. Однак, з плином часу термін "мовна гра" зазнав процес семантичної конкретизації. У 70-і роки 20 ст. у вітчизняній лінгвістиці термін набув нового змісту, і мовну гру почали розуміти як творчу переробку мови з метою реалізації її естетичної та поетичної функції.

Зазвичай, проведені дослідження ґрунтуються, на різних джерелах – від різноманітного мовного матеріалу до зафіксованих в різних художніх текстах прикладах мовної гри.

Вважається, що саме художня література виявляється тим самим простором, в якому мовна гра може реалізуватися в повній мірі. Причому є автори, які в значній мірі тяжіють до ігрової манери передавання думок. Адже саме художня мова може реалізувати можливості гри мовними засобами. При цьому таким чином створюється комічний ефект. З-поміж авторів українського походження, котрі вважаються майстрами сміху можна виділити М.В. Гоголя. Цікаво, що каламбури та взагалі ігровий стиль побудови тексту втілюється у Гоголя не тільки на лексико-семантичному, але й на синтаксичному рівні. Ігровий стиль побудови тексту створюється неприродно переривчастою, синтаксично безпорадною мовою персонажів, схожими кінцями двох або декількох речень або фраз, які кумедно підкреслюють об'єкт розмови або його властивості, й неочікуваними переходами від однієї тональності до іншої. Цілком зрозуміло, що до використання мовної гри звертаються письменники – автори комедій [2, с.458].

Гра як універсальна категорія, притаманна різноманітним сферам людської діяльності, в принципі не може мати єдиного визначення. Гра є елементарною функцією людського життя, й людська культура

без неї неможлива. Гру можна розглядати як певний спосіб самовираження особистості засобами мови, як тип поведінки, коли мовець демонструє індивідуальний стиль виконання, слідуючи прийнятим в мовному колективі нормам, об'єктивуючи в словесній формі свій внутрішній світ.

За Б. Норманом, суть феномену мовної гри – це використання мови в особливих (естетичних, соціальних і т.п.) цілях, де мовна система найкращим чином демонструє свою «м'якість»: мовні одиниці, їх класи та правила їх функціонування отримують тут велику ступінь свободи в порівнянні з іншими мовними ситуаціями.

Використання мовної гри дозволяє знаходити в мові нові можливості передачі думок та почуття й застосовувати нестандартні прийоми в ситуації, коли адресанту необхідно не просто донести до співрозмовника певний сенс, але й справити певне враження, привернути до себе увагу, домогтися певного ефекту.

Творче використання мовного матеріалу дозволяє мовцю вирішити цілу низку комунікативних завдань. Значною мірою цьому сприяє те, що порушення мовних норм дуже часто пов'язане з комічним ефектом. Звичайно, у мовної гри можуть бути й більш «піднесені» цілі – наприклад, у текстах поетичних або магічних, але скрізь і всюди мовна гра спрямована на те, щоб просто потішити співрозмовника, розвеселити, розсмішити його. В залежності від конкретної ситуації цей намір набуває вигляду словесної гостроти, каламбуру, жарту, анекдоту тощо. І тут мовна гра «співпрацює» з цілою низкою прийомів, за допомогою яких досягається гумористичний ефект. Це, зокрема: навмисне спотворення, пародіювання, передражнювання якогось явища, перебільшення, вип'ячування якихось рис, вилучення предмету із його звичного середовища, зіткнення несполучуваних предметів або рис, наприклад «високого» й «низького», зниження образу взагалі, його спрощення, вульгаризація, обман сподівань і т.п.

За О. Аксьоновою, мовна гра – це оказіональні (індивідуально-авторські) утворення, які не відповідають загальноприйнятому вживанню лексичні одиниці. Мовна гра будується за принципом навмисного використання явищ, які відхиляються від норми та виділяються на фоні системи. Це можуть бути, наприклад, помилки, обмовки, іншомовна незрозуміла нам мова, акцент або дефекти мови, а також різні оказіональні утворення. Мовна гра породжує інші, ніж згідно норми, засоби вираження певного змісту або об'єктивує новий зміст при збереженні або зміні старої форми [2].

Мовна гра, таким чином, розмиває межу між "мовою" та "мовленням", а саме між кодифікованою літературною мовою та розмовною мовою. Вона розкриває межові, парадоксальні випадки функціонування мовного знака.

Згідно Е. Селиванової, мовна гра, розуміється як свідоме ненормативне вживання мовної одиниці, вона є виявом прагматичної установки на привернення уваги для досягнення ефекту впливу на інтелектуальну та емоційну сферу адресату [5, с.16].

Парадоксальний комічний ефект даного феномену полягає в тому, що його аномальність та асистемність досягається системними мовними засобами, в якості яких виступають відхилення від мовної норми. В результаті мовної гри виникає іграма, яка розуміється як комунікативна одиниця, що являє собою мовну аномалію того чи іншого рівня мовної системи, що функціонує в асоціативному ігровому полі. Отже, мовна гра спрямована на моделювання мовного феномену, створення іграми [5, с.16].

Н. Аругюнова пропонує розглядати феномен мовної гри в функціональному ракурсі як порушення нормативного використання мовної одиниці на фоні мовних стереотипів. Вона звертається до полів норми й антинорми в мові, пов'язуючи мовну гру з порушенням семантичних й прагматичних правил використання мовних засобів, з мовними аномаліями [1, с.3].

При всій своїй нестандартності, ненормативні утворення підпорядковані логіці системних закономірностей функціонування мови. Дослідження зазначеного протиріччя дозволяє "вникнути в природу самого канону". У процесах мовної гри наочно проявляється діалектика взаємодії системного (відповідного мовного стандарту) й асистемного (усвідомленого порушення цього стандарту) [1, с.4].

Феномен мовної гри, що є, вочевидь, універсальним для всіх мов, привертає увагу і зарубіжних дослідників. На відміну від вітчизняних вчених представники західних лінгвістичних шкіл називають це явище інакше – play on words – гра слів.

Новий Міжнародний Словник визначає гру слів як процес або результат гри зі словами або звуками з метою досягнення риторичного або гумористичного ефекту. Гра слів включає каламбур (calembour, pun), паронوماзію (paronomasia), малапропізм (malapropism) та неоднозначність (double entendre, ambiguity) [6, с.731].

На перший погляд, визначення дає підставу вважати, що, незважаючи на відмінності в термінах, мовна гра у вітчизняній лінгвістиці та гра слів у працях західних дослідників – одне й те ж мовне явище. Подібними дані терміни роблять спільні цілі створення феномену – реалізація естетичних потенцій мови.

Проте, термін гра слів неправомірно обмежує сферу реалізації даного явища, зводячи її, по-перше, лише до лексичного рівня. Створення ж неоднозначності, двозначності можливо й у інших мовних одиницях: у словосполученні, реченні й навіть тексті (наприклад, у анекдотах). По-друге, більш важливо, що мовна гра базується не на актуалізації певних неузуальних параметрів слова, а на маніпуляції

когнітивними моделями породження сенсу, що відображають стабільний стан всієї системи мови, а не тільки словникового складу.

Тобто, поняття гра слів (play on words) може розглядатися тільки як один із проявів мовної гри, що репрезентує незрівнянно малу частину всіх існуючих в системі мови ігрових процесів, які динамічно розвиваються.

Література

1. Арутюнова Н. Аномалії і мова (до проблеми мовної картини світу) / Н. Арутюнова // Питання мовознавства. – 1987. – №. 3. – С.3-20.
2. Булаховський Л. А. Комічні засоби синтаксису / Л. А. Булаховський. – М. : Держ. навч-пед. вид-во Мін. осв. РРФСР, 2006. – 470 с.
3. Григор'єв В. П. Мовні процеси сучасної російської художньої літератури / В. П. Григор'єв. – М. : Наука, 1977. – 262 с.
4. Норман Б.Ю. Про креативність функцію мови (на матеріалі слов'янських мов) / Б. Ю. Норман // Слов'язознавство. – 1997. – №4. – С.26-33.
5. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту і комунікації / О. О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 2002. – 336с.
6. Encyclopedia Britannica. New International Webster Dictionary / Encyclopedia Britannica. – Chicago, 1993. – Vol. 2. – 1737р.

УДК 373.3/5.016:811.111

Яблоков С. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Процеси інформатизації сучасного суспільства та тісно пов'язані з ними процеси інформатизації всіх форм освітньої діяльності характеризуються вдосконаленням і масовим поширенням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ). Нові освітні технології стають частиною навчального процесу. Подібні технології активно застосовуються для передачі інформації та забезпечення взаємодії викладача й студента в сучасних системах загальної (формальної) та дистанційної освіти [4]. Основна особливість сучасної вищої школи – це наявність сучасних комп'ютерів і різних пристроїв на їх базі, широкого спектра електронних засобів освітнього призначення, телекомунікаційних мереж, що забезпечують як внутріуніверситетське адміністрування, так і доступ до глобальних ресурсів Інтернету. Направити цей арсенал засобів на розвиток і вдосконалення всіх компонентів освітньої системи – найважливіше завдання закладу вищої освіти ХХІ століття [5].

У сучасному світі поряд з високим розвитком комп'ютерних технологій все більше зростає роль іноземних мов. У зв'язку з інтеграцією України в єдиний європейський освітній простір посилюються процеси модернізації української системи вищої освіти. В результаті цього процесу змінюються цілі, завдання і зміст навчання іноземним мовам в закладі вищої освіти, особливо – навчання іноземним мовам за професійним спрямуванням. Необхідно звернути увагу на той факт, що знання іноземної мови дає можливість долучитися до світової культури, використовувати в своїй діяльності потенціал великих ресурсів мережі Інтернет, а також працювати з інформаційними та комунікаційними технологіями і мультимедійними засобами навчання. Застосування комп'ютерних технологій на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням – це актуальний напрямок в стратегіях викладання іноземної мови, які потребують нових підходів і нестандартних рішень.

Ефективність навчання іноземної мови залежить від чіткої та гнучкої організації навчального процесу на занятті, від умінь викладача враховувати реальне засвоєння матеріалу кожним студентом, індивідуальні особливості кожного студента та рівень його знань англійської мови. Методика сучасного заняття з іноземної мови тісно пов'язана з інтерактивними методами навчання: розробленням проєктів, парною та груповою роботою, вирішенням проблемних питань та ситуацій, прес-конференціями тощо. Нині для розвитку інтересу студентів до навчання недостатньо мати лише підручник, щоб оволодіти іноземною мовою як засобом спілкування на рівні, визначеному державними стандартами і програмами. Пріоритетними формами навчання є інтерактивні види взаємодії студента з комп'ютером; потрібні нова сучасна техніка та технології.

В даний час можна спостерігати постійне зростання впливу медіа-технологій на людину. Мислення сучасної людини переважно набуло ознак кліпового. Англійське слово «slip» перекладається як «вирізка (з газети), уривок (фільму)». Коли говоримо про мислення, то це означатиме сприйняття інформації короткими яскравими уривками, без намагань встановити між ними логічні зв'язки. Кліпове мислення передбачає швидку реакцію на інформацію: швидко думати, швидко розуміти, швидко говорити, швидко

приймати рішення. Усе, що стає на заваді реалізації такого принципу, повинно бути залишено без уваги. При кліповому мисленні вербальне вираження зводиться до мінімуму із фактично повною заміною мовлення схемами, малюнками та символами. Кліпове мислення передбачає наочне, образне зображення думки загалом, а не традиційне смислове групування суджень та їх подальше вербальне вираження. На думку вчених, у сучасних школярів кліпове та візуальне мислення тісно пов'язані між собою. У зв'язку з цим інформаційно-комунікаційних технології в сфері освіти сьогодні використовуються дедалі більше, що значно підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу студентами [3].

ІКТ є сьогодні рушійною силою, оскільки викладачі розуміють, що вони дають більше можливостей для розширення горизонтів і поліпшення якості навчання, викладання та підготовки, ніж всі попередні освітні технології. Цифрові навчальні матеріали якісно відрізняються від традиційних навчальних матеріалів своєю можливістю керувати ними. ІКТ є координатором, так як Інтернет – це унікальний засіб для широкого, доступного поширення освітнього матеріалу; нові, більш ефективні, інформаційно-комунікаційні технології, зокрема хмароорієнтовані навчальні середовища (ХОНС), розвиваються швидкими темпами. Запровадження ІКТ у систему вищої освіти дає можливість створювати нові управлінські й навчальні структури, які забезпечують не тільки необмежений доступ до електронних освітніх ресурсів, а й новітні умови комунікації та співпраці [2].

Наприклад, середовище Google містить безліч інструментів, які можуть виявитися корисними для індивідуальної та спільної діяльності. Сервіси Google орієнтовані на мережеву взаємодію людей, тому для освіти в цьому середовищі дуже важливі можливості для спілкування та співпраці. Серед сучасних мережевих сервісів Google ми відзначаємо можливість створювати навчальні ситуації, у яких студенти можуть природним чином освоювати та відпрацьовувати необхідні компетентності: інформаційна грамотність – вміння шукати інформацію, порівнювати різні джерела, розпізнавати потрібну інформацію; медійна грамотність – здатність розпізнавати і використовувати різні типи медіаресурсів; організаційна грамотність – здатність планувати свій час та час; розуміння взаємозв'язків, які існують між людьми, групами, організаціями; комунікативна грамотність – навички ефективного спілкування та співпраці; продуктивна грамотність – здатність до створення якісних продуктів, до використання адекватних засобів, до планування.

Застосування ІКТ та Інтернет-ресурсів передбачає новий вид пізнавальної активності студента, результатом якої є відкриття нових знань, розвиток пізнавальної самостійності студентів, формування умінь самостійно поповнювати знання, здійснювати пошук і орієнтуватися в потоці інформації. Таким чином, впровадження ІКТ сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – поліпшення якості навчання, збільшення доступності освіти, забезпечення гармонійного розвитку особистості, що орієнтується в інформаційному просторі. Сучасні технології забезпечують перехід від механічного засвоєння знань до оволодіння умінням самостійно здобувати нові знання. ІКТ сприяють розкриттю, збереженню і розвитку особистісних якостей студентів та роблять навчання корисним та цікавим.

Література

1. Бадарч Дендев. Информационные и коммуникационные технологии в образовании / Бадарч Дендев. – М. : ИИТО ЮНЕСКО, 2013. – 320 с.
2. Информационно-коммуникационная технология. ИКТ-технологии. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fb.ru/article/145313/informatsionno-kommunikatsionnaya-tehnologiya-ikt-tehnologii>
3. Клиповое мышление и школа: совмещаая несовместимое [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/school/57359/>
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
5. Роберт И.В. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учебно-методическое пособие / И.В. Роберт, С.В. Панюкова, А.А. Кузнецов, А.Ю. Кравцова; под ред. И.В. Роберт. – М. : Дрофа, 2008. – 312 с.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ ТА
ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

УДК 371.134(025)

Мараховська Н. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри італійської філології

**MODERNIZATION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN THE EDUCATIONAL
AND SCIENTIFIC PROCESS OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY**

In 2017 Mariupol State University (MSU) joined the *English for Universities* project launched by the British Council of Ukraine. In terms of training subject teachers for English as the Medium of Instruction (EMI) the syllabus for the course entitled “Linguistic and Pedagogical EMI Training” has been designed so far. Besides, the cross-departmental questionnaire among the MSU faculty members has been conducted recently. The chosen diagnostic tool was the SWOT analysis that helped identify a series of barriers that prevent prospective EMI teachers from delivering their classes in English. Thus, the lack of relevant vocabulary was ranked as their number one issue; the pronunciation barrier was ranked second, followed by difficulties in translating lecture material and discrepancy between terminologies, and finally by challenges in implementing interactive approaches to lecturing in English. Therefore the Linguistic and Pedagogical EMI Training course is designed to deal with the above-mentioned difficulties and ensure expanding the EMI courses (e.g. from some particular ones to whole master’s programmes taught in English). The course structure is presented below (Table 1).

Table 1

The Structure of the Linguistic and Pedagogical EMI Training Course

Content Modules (CM)	Number of contact hours
CM 1. Introductory Course	
Topic 1. Problem Vowel Sounds. Stress and Intonation. The Nominal Parts of Speech.	6
Topic 2. Problem Consonant Sounds. Stress and Intonation. The Nominal Parts of Speech.	6
Topic 3. Problem Diphthong Sounds. Weak Forms and Linking. The Simple Tense Group. The Continuous Tense Group.	8
Topic 4. Stress and Intonation. The Perfect Tense Group. The Prefect Continuous Tense Group.	8
Revision	2
Total	30
CM 2. Basic Course	
Topic 1. Formulating Lecture Topic, Plan and Objectives. Non-Finite Verb Forms.	4
Topic 2. Preparing for the Lecture. Analysing Literature. Non-Finite Verb Forms.	4
Topic 3. Writing Lecture Abstract. The Passive Voice.	6
Topic 4. Making Lecture Presentations. The Passive Voice. Word Formation.	6
Topic 5. Beginning the Lecture. Sequence of Tenses.	4
Topic 6. The Body of the Lecture. Sequence of Tenses.	10
Topic 7. Closing the Lecture. Prepositions and Conjunctions.	6
Topic 8. Lecture Types. Modal Verbs. Word Formation.	12
Topic 9. Lecturer’s Roles. Sentence Types.	6
Topic 10. Revision	2
Total	60
CM 3. Delivering Public Lectures in English	
Lecture Preparation	6
Delivering lectures by the trainees	20
Lecture Evaluation	4
Total	30

As for English for Specific Purposes (ESP) its teaching strategy has been reconsidered and improved. The recommendations suggested by the British Council experts were taken into account, e.g. not to compile so-called narrow textbooks with the unique terminology for each academic major, but on the contrary, to apply a broad ESP approach [1, p. 52]. At the same time while conducting their dissemination events the teachers of the English Philology Department agreed on the fact that they still have to supplement the existing resources by creating their own didactic materials.

As an alternative, a set of worksheets with cross-cutting topics for different specialisms have been designed. They tackle such issues as globalization, leadership, active citizenship, etc. to be discussed with Economics, Social Sciences and Humanities majors. In addition, developing the 21st century skills has been integrated into the ESP context (Figures 1, 2).

Figure 1. Sample Worksheets for Developing Critical Thinking, Social Responsibility and Leadership

Figure 2. Sample Worksheets for Raising Cultural, Global and Environmental Awareness, Promoting Collaboration

Hence, modernization of English language teaching in universities enables to bridge the gap between the labour market demands and students' proficiency due to the updated methodology, course planning and organization. Besides, it's important to raise and maintain teachers' awareness of the ESP context, in particular students' academic majors and their needs.

Література

1. Bolitho, R. and West, R. (2017). *The internationalisation of Ukrainian universities: the English language dimension. English for Universities Project*. Kyiv: Stal.

UDC 821.131.1-2=131.1

Poklad T.,

prof.ssa d'italiano

Grachova A.

prof.ssa d'italiano

LE CARATTERISTICHE FONDAMENTALI DEL DRAMMA DI LUIGI PIRANDELLO

Luigi Pirandello è il creatore del nuovo concetto artistico nel teatro italiano del XX secolo, lo scrittore dell'era della crisi.

L'opera di Pirandello si può suddividere in tre fasi: gli anni 10, 20 e 30 del XX secolo. Nel teatro fece il suo debutto nel 1910, durante questo periodo era già un maestro riconosciuto di novelle e romanzi, nel suo lavoro vi fu un'evoluzione dal verismo al metodo intellettuale-analitico. Ad esempio, nel romanzo "Il Fu Mattia Pascal" (1904) e nel saggio "Umorismo" (1908), l'autore parlava dei suoi principi di approccio intellettuale e filosofico a quasi tutti i fenomeni della vita. Interpretò qualsiasi conflitto come uno scontro di illusioni e realtà, e creò il carattere del personaggio basato su maschere teatrali. Lo scrittore sottopose la storia della vita del personaggio a un'analisi approfondita, usando la coscienza del personaggio, che sta simultaneamente sperimentando la confusione spirituale. I colori tragici e comici Pirandello sintetizzava insieme in un tutto inseparabile. Tramite queste tecniche, lo scrittore registrò il processo di alienazione dell'uomo moderno dai suoi diritti naturali, spiegando questo fatto per ragioni socio-storiche [1].

Il dramma di Pirandello si iniziò con le sue novelle, che divennero la base del genere. All'inizio, lo scrittore usò la cosiddetta messa in scena epica, cioè rielaborò il testo dei romanzi in dialoghi e commenti, aggiungendo un numero di scene esplicative all'episodio principale della narrazione. Questa tecnica fu utilizzata dai veristi. Poco dopo, Pirandello rifiutò tali metodi. Durante la creazione dell'opera, si basava esclusivamente sulla trama del romanzo di base, e sviluppava l'azione del testo teatrale secondo le leggi della rappresentazione teatrale.

Fu con l'arrivo di Pirandello nel dramma degli anni '10 che il teatro italiano allontanò completamente dal metodo del Verismo. Nello spettacolo "Così è (se vi pare)", scritto nel 1917, viene esposta la logica della discussione filosofica, e nelle opere "Il berretto a sonagli" (1917) e "Il piacere dell'onestà" (1918) – figure grottesche delle cosiddette persone distrutte che soffrono dal disordine alla realtà.

Pirandello non diede quasi mai ai suoi personaggi un tocco di romanticismo. Portò alla scena teatrale il "piccolo uomo" che ebbe modeste esigenze, e lui stesso simpatizzava con i suoi problemi e le sue disgrazie [1].

Il dramma pirandelliano raggiunge il suo massimo splendore negli anni '20. Nel 1921 scrisse lo spettacolo "Sei personaggi in cerca dell'autore", in cui rivelò pienamente la natura innovativa del suo teatro. Il drammaturgo sottopose a un'analisi approfondita i conflitti sociali, dopo di che rese gli eventi mostrati nel dramma con molta vivacità, splendore e spettacolarità. Questo approccio al dramma trasformò la sua opera in un modello di una combinazione armoniosa di figuratività reale e immaginaria. Luigi Pirandello era propenso a combinare virtuosamente i fenomeni della vita e i frutti della fantasia, volti vivi e maschere fisse, fatti reali e mutevoli posizioni del palcoscenico. La sua opera mostrava il legame con le tradizioni nazionali della commedia dell'arte e l'esperienza acquisita del nuovo dramma e della direzione moderna. Applicando tutto ciò, il drammaturgo fece l'opera teatrale un metodo di ricerca del dramma della personalità e il dramma della vita. Grazie a lui nel XX secolo lo spettacolo teatrale cominciò ad avere un inizio ideologico. Questa lezione fu percepita e sviluppata ulteriormente da B. Brecht, J. Anouy, M. Frisch e altri. [2]

Negli anni '20, Luigi Pirandello lavorò con maggior profitto nella creazione di opere teatrali, tentò di ricostruire il teatro italiano, collaborando con i maggiori registi europei. Ma molti dei suoi importanti impegni rimasero solo sulla carta. Succedette così a causa del conflitto con le autorità. A causa del fatto che il lavoro di Pirandello non era neutrale, ma al contrario, ideologicamente ostile al fascismo, le autorità cessarono di essere leali verso lui e iniziarono a opprimerlo. Allo stesso tempo, il governo usò la tattica delle promesse generose e dei divieti subconsci [3].

Letteratura

1. История итальянской литературы XIX-XX веков: учебное пособие для филол. спец. вузов / И. П. Володина и др. Москва: Высш. шк., 1990. 286 с.
2. Володина И. П. Проблема личности в ранних новеллах Луиджи Пиранделло // Проблема личности в современных зарубежных литературах. Ленинград: Изд-во ЛГУ им. А. А. Жданова, 1971. 67-82 с.
3. Елина Н. Итальянский театр XX века и драматургия : [передмова] / Н. Елина // Луиджи Пиранделло. Пьесы. Москва; Искусство, 1960. 488 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОНОМАСТИКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Власні назви, що використовуються в художніх творах називаються літературними онімами чи поетонімами. Дослідженням усіх особливостей використання літературних онімів в просторі художніх текстів займається *літературна ономастологія* (*літературна ономастика*), що вивчає відображення елементів реальної та вигаданої ономастики на основі їх індивідуального переломлення та застосування у творчості кожного письменника й окремого тексту.

Хоча термін *літературна ономастика* вже загально визнаний у лінгвістиці (англ. *literary onomastics*, фр. *onomastique litteraire*, нім. *literarischen Onomastik*), на ряду з ним використовуються й такі поняття як *поетична ономастика* (В. М. Калінкін), а Л. О. Белей наполягає на означенні *літературно-художня*, а не просто літературна ономастика [1, с. 3; 2].

В. М. Калінкін, що видав фундаментальну монографію з літературної ономастики з глибоким теоретичним обґрунтуванням цього ономастичного напрямку, у розділі «Назва дисципліни» обстоює термін *поетична ономастика* і навіть, задля термінологічної точності, пропонує назву *поетика оніма* [2, с. 68-73; 3].

Ю. О. Карпенко, розглядаючи специфіку власних назв в художній літературі, виділяє п'ять характерних ознак літературної ономастики:

1. Літературна ономастика *вторинна*, оскільки виникає й існує на фоні реальної ономастики й так чи інакше спирається на неї. Звичайно, письменник не завжди користується існуючими в мові ономастичними ресурсами й створює власні назви, необхідні для реалізації його художнього задуму. Проте письменник не може не брати до уваги певні ономастичні норми. Як відомо імена персонажів та географічних об'єктів у художньому творі співвідносять його дійство з певним місцем (країною, мовою), часом, соціальною середою. Проте особливу увагу необхідно приділити літературі жанру фентезі, в якій часто наявні часові й просторові зрушення, які не можуть не супроводжуватися ономастичними трансформаціями [4, с. 34-35].

2. Вибір конкретної власної назви – це справа автора, а тому є *суб'єктивним*. Він залежить від творчих та світоглядних поглядів письменника, а також обумовлений його соціальним та творчим досвідом. Автор підбирає чи створює ім'я, прізвище чи прізвисько героя керуючись багатьма деталями, а саме: родом діяльності персонажу, місцем народження чи проживання, особливостями його характеру та зовнішності, власним відношенням до персонажу, завданнями цього героя у творі. Нерідко трапляється й так, що зв'язок імені з певною властивістю персонажу є оказіональним й не свідомо створений автором. Однак, онім у художньому творі може сказати більше, ніж задумав письменник [4, с. 35-36].

3. Літературна ономастика завжди виконує *змістовну функцію*. Значення власних назв ономасти тлумачать по-різному, як і літературознавці по-різному розуміють один й той самий твір. Проте кожен літературний онім є промовистим [4, с. 35-36]. Аналогічну думку висловлює А. В. Плотнікова: «Власні назви завжди мають додатковий сенс. Будь-який онім у художньому творі – це зашифроване послання автора, яке необхідно розкрити для адекватного розуміння тексту, беручи до уваги як естетичні завдання, що ставив перед собою письменник, так і культурно-психологічні й загальномовні конотації, що викликають дані поетоніми у підсвідомості читачів» [5, с. 11].

4. Власні назви художнього тексту належать цьому текстові, тобто літературна ономастика – це *факт мовлення*, а не мови. Ми погоджуємося зі ствердженням О. Ю. Карпенко про те, що «літературний онім стає фактом мови лише в тому випадкові, коли він виходить із твору і починає вживатися за його межами як продуктивний образ (*Гамлет* В. Шекспіра) чи наймення реалії, певного типу (*Дон-Кіхот* М. Сервантеса), поступово перетворюючись в останньому випадку в загальну назву: *укр. донкіхот* тощо» [3, с. 70]. Доцільно відзначити думку Ю. О. Карпенка про те, що для цього популярність твору повинна поєднатися з суспільною потребою у позначенні певного явища чи соціального типу. Ця характерна риса пояснює особливості функціонування у творі реальних власних назв [4, с. 38]. У художньому тексті імена історичних діячів стають компонентами літературної ономастики тому їх образи, створені різними авторами, значно відрізняються від реальних персоналій. Історична інформація, яка міститься в імені зберігається лише в необхідному письменнику обсязі й доповнюється характерними для конкретного твору інформаційними й емоціональними додатками. Посилаючись на О. В. Суперанську, Ю. О. Карпенко зазначає, що ім'я та образ, які паралельно створюються у творчості письменника, доповнюють й уточнюють один одного. Метою письменника є образ, але знак, що його виражає – це ім'я. Вбираючи в себе риси образу, ім'я одночасно сприяє його створенню. При цьому чим менше автор описує героя, тим більшою є роль його імені, і як наслідок тим виразнішим воно є. Й навпаки, чим ретельніше письменник характеризує образ персонажу, тим меншою стає роль його імені. [4, с. 39].

5. У художньому творі зазвичай зустрічається особливий тип власних назв – *заголовки* творів, частин, глав, розділів. За загальною класифікацією їх можна віднести до хрематонімів, назв окремих предметів матеріальної культури. І це ще одна із специфічних рис літературної ономастики, що відрізняє її від реальної згідно з думкою Ю. О. Карпенка [4, с. 39].

Отже, оніми в художньому творі мають значну роль для розуміння задуму автора у повному обсязі, оскільки локалізують героїв у часі та просторі, вказують на походження, визначають міське чи сільське місце проживання, наділяють героїв певними позитивними та/чи негативними рисами, характеризують його з іронічної чи сатиричної точки зору, та іноді вказують на власне відношення автора.

Література

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст. Ужгород, 1995. 120 с.

2. Калинин В. М. Поэтика онима. Донецк, 1999. 408 с.

3. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса, 2000. Вип.4. С. 68-74. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karpen4.pdf> (дата звернення 16.12.2017).

4. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе. *Филологические науки*. 1986. № 4. С.34-40.

5. Плотникова А. В. Принципы и способы атрибуции имен собственных в произведениях жанра «фэнтези» (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. н.: 10.02.19 / ФГОУ ВПО «Военный университет». Москва, 2010. 20 с.

УДК 791(450)

Трифорова Г. В.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри італійської філології

ВПЛИВ ІСТОРІЇ НА ІТАЛІЙСЬКЕ КІНОМИСТЕЦТВО У XX СТ.

Аналіз історичного процесу в Італії XX ст. та особливостей і етапів розвитку італійського кінематографу зазначеного періоду дозволяє дійти висновку про те, що ці дві площини взаємопов'язані та взаємодіють. Історичні умови впливали на виражальні засоби та тематику італійських кінокартин. Таким чином, італійське кіно XX ст. стало віддзеркаленням історичного процесу. Це доводять конкретні факти:

1. Кінематографічне мистецтво в Італії почало розвиватися із запізненням на відміну від інших європейських країн через події періоду Рисорджименто, в результаті яких країна тільки-но почала економічно розвиватися, залишаючись на той час ще малорозвиненою, особливо це стосувалось південних регіонів. Саме звідти близько 10 млн. осіб емігрували до Північної Америки та Європи. Близько 80% населення були безграмотними, за результатами першого демографічного аналізу.

2. Першим із жанрів кіномистецтва в Італії став епічно-історичний також через вплив Рисорджименто. Подібна жанрово-ідейна спрямованість фільмів, які нагадували італійцям про героїчне та трагічне минуле країни, слугувала формуванню та зміцненню єдиної італійської нації та держави. Прикладами кінокартин стали «Останні дні Помпеї» М. Казеріні та Е. Родольфі (*Gli ultimi giorni di Pompei*, 1913 р.), «Падіння Трої» Дж. Пастроне та Л. Р. Боргнетто (*La caduta di Troia*, 1910 р.), «Одіссея» Дж. Де Лігуро (*L'Odissea*, 1911 р.), «Кабірія» Дж. Пастроне (*Cabiria*, 1914 р.).

3. Футуризм в італійському кіномистецтві з'явився внаслідок подій Першої світової війни, технологічних досягнень, які змінили сприйняття часу та простору (радіо, телеграф, автомобіль тощо). Кіно, в якому розповідалось про події, втратило свою актуальність, поступившись пошуку невинного руху, вбачаючи красу у боротьбі, у динамічних, суворих, агресивних кінокартинах. Це демонструють такі фільми, як «Таїс» А. Дж. Брагалі (*Thais*, 1917 р.), «Сатанинська рапсодія» Н. Оксилі (*Rapsodia Satanica*, 1915 р.), «Ассунта Спіна» Ф. Бертіні та Г. Серени (*Assunta Spina*, 1915 р.)

4. Встановлення фашистського режиму позначилось на появі пропагандистського кіно. В основному кіномистецтво розвивалося за двома жанрами: історичним та комедійним або жанром «білих телефонів». У комедіях змальовували багате, щасливе та успішне життя народу, сімейні цінності («Особистий секретар Г. Алессандріні (*La segreteria privata*, 1931 р.), «Які негідники чоловіки» М. Камеріні (*Gli uomini che mascalzoni*, 1932 р.), «Розшукується модель» Е. У. Емо (*Cercasi modella*, 1933 р.), «Ніч з тобою» Ф. Б'янчіні та Е. У. Емо (*Una notte con te*, 1932 р.) тощо. Історичні фільми того періоду зображували значимі події для влади, наприклад, ходу на Рим у чорних сорочках, яку прославляв фільм «Стара гвардія» А. Блазетті (*Vecchia Guardia*, 1934 р.); діяльність фашистських організацій та італійський колоніалізм («Білий ескадрон» А. Геніні (*Lo squadrone bianco*, 1936 р.), «Африканський Сципіон» К. Галлоне (*Scipione Africano*, 1937 р.). Кінокартина «1860» А. Блазетті 1934 р. прагнула встановити зв'язок між періодом Рисорджименто та встановленням фашистського режиму, наголошуючи на наступництві подій.

5. Друга світова війна й поразка Італії стали причиною появи неореалізму, а згодом авторського кіно, яке відкривало психологічний світ особистості, піднімаючи екзистенціальні теми. Ще на початку 40-х років почали з'являтися реалістичні кінокартини «Білий сніг» Р. Росселліні (*La neve bianca*, 1941 р.), «Діти на нас дивляться» В. Де Сіка (*I bambini ci guardano*, 1943 р.). Переломним став фільм «Одержимість» Л. Вісконті (*Ossessione*, 1943 р.), який ознаменував початок неореалізму. Світове визнання кінематографічний неореалізм отримав завдяки картинам «Рим відкрите місто» Р. Росселліні (*Roma città aperta*, 1945 р.), «Пайза» Р. Росселліні (*Paisà*, 1946 р.), «Шуша» В. Де Сіки (*Sciucsià*, 1946 р.), «Німеччина, рік нульовий» Р. Росселліні (*Germania anno zero*, 1947 р.), «Земля дрижить» Л. Вісконті (*La terra trema*, 1948 р.), «Викрадачі велосипедів» В. Де Сіки (*Ladri di biciclette*, 1948 р.), «Диво в Мілані» В. Де Сіки (*Miracolo a Milano*, 1950 р.), «Умберто Д.» В. Де Сіки (*Umberto D.*), 1951 р.), «Гіркий рис» Дж. Ді Сантіса (*Riso amaro*, 1948 р.) тощо. Серед фільмів, які зосереджувались на взаєминах людини із суспільством крізь призму відсторонення від ринкових законів, відкривали психологічний світ особистості, піднімали екзистенціальні теми, картини М. Антоніоні («Хроніка одного кохання» (*Cronaca di un amore*, 1950 р.), «Крик» (*Il grido*, 1957 р.), «Пригода» (*L'avventura*, 1960 р.), «Ніч» (*La notte*, 1961 р.), «Затемнення» (*L'eclisse*, 1962 р.) тощо); Ф. Фелліні («Дорога» (*La strada*, 1954 р.), «Ночі Кабірії» (*Le notti di Cabiria*, 1957 р.), «Солодке життя» (*La dolce vita*, 1960 р.), 8½ 1963 р. тощо), Л. Вісконті («Найкрасивіша» (*Bellissima*, 1951 р.), «Почуття» (*Senso*, 1954 р.), «Рокко та його брати» (*Rocco e i suoi fratelli*, 1960 р.), «Леопард» (*Il Gattopardo*, 1963 р.); П. П. Пазоліні («Аккатоне» (*Accattone*, 1961 р.), «Мама Рома» (*Mamma Roma*, 1962 р.), «РоГоПаг», епізод «Рікотта» (*Ro.Go.Pa.G.* 1963 р.) тощо.).

6. Економічний бум слугував розвитку комедії. Кінокартини висвітлювали теми італійських звичаїв під час економічного буму («Обгін» Д. Різі. (*Il sorpasso*, 1962 р.), «Чудовиська» Д. Різі (*I mostri*, 1963 р.); подвійних моральних цінностей («Пані та панове» П. Джермі (*Signore e signori*, 1966 р.); відсталості південних звичаїв «Ящірки» Л. Вертмюллер (*I basilischi*, 1963 р.), «Зваблена та покинута» П. Джермі (*Sedotta e abbandonata*, 1964 р.) тощо. У фільмах критикували закони та привілеї в Італії, яка не знала таких реформ, що були проведені у 60-х роках «Розлучення по-італійськи» П. Джермі (*Divorzio all'italiana*, 1961 р.), «Запорука успіху» Л. Дзампи (*Il medico della mutua*, 1968 р.), «Затриманий в очікуванні суду» Н. Лоя (*Detenuto in attesa di giudizio*, 1971 р.); висміювали представників політичної, економічної та релігійної влади, не шкодуючи бідних «Гра в карти по-науковому» Л. Коменчіні (*Lo scorpone scientifico*, Comencini, 1972 р.), «Хліб і шоколад» Ф. Брузаті (*Pane e cioccolata*, 1974 р.).

7. Радикальні настрої 70-х років відбилися у кінематографі. Режисери цього періоду М. Беллокйо, Б. Бертолуччі, М. Феррері тощо. Сильною також була течія політичних фільмів, оскільки саме суспільство перетворилось на політизовану масу, яка вимагала уваги до себе. У цих кінокартинах підіймалися теми феномену італійської мафії, політичної корупції, спекуляції у будівничій сфері, а також критичного аналізу історичного минулого Італії. Великий вплив на стиль цих фільмів мала північноамериканська традиція. Серед таких кінокартин фільми Ф. Розі «Люди проти» (*Uomini contro*, 1970 р.), «Справа Маттеї» (*Il caso Mattei*, 1972 р.), «Дон Лучано» (*Lucky Luciano*, 1973 р.), «Шляхетні трупи» (*Cadaveri Eccellenti*, 1975 р.); Е. Петрі «Кожному своє» (*A ciascuno il suo*, 1967 р.), «Слідство у справі громадянина поза підозрою» (*Indagine su un cittadino al di sopra di ogni sospetto*, 1970 р.), «Робочий клас іде до раю» (*La classe operaia va in paradiso*, 1972 р.), «Тодо модо» (*Todo Modo*, 1976 р.); Дж. Понтекорво «Битва за Алжир» (*La battaglia di Algeri*, 1966), Кеймада» (*Queimada*, 1969 р.); Дж. Монтальдо «Сакко и Ванцетті» (*Sacco e Vanzetti*, 1971 р.), Д. Даміані «Сова з'являється вдень» (*Il giorno della civetta*, 1968 р.), Ф. Ванчіні «Вбивство Маттеотті» (*Il delitto Matteotti*, 1973 р.), «Бронте: хроніка одного вбивства» (*Bronte cronaca di un massacro*, 1972 р.), Дж. Феррарі «Камінь у роті» (*Il sasso in bocca*, 1970 р.).

8. З 80-х років активно розвивається комерційне кіно, яке на сьогодні набуло масштабного поширення. Серед найяскравіших режисерів слід зазначити С. Леоне, Д. Ардженто, Л. Фулчі, Р. Фреда, М. Бава.

Таким чином, італійське кіно ХХ ст. стало віддзеркаленням історичного процесу.

Література

1. Russo. P. Storia del cinema italiano. Torino: Lindau, 2007. 304 p
2. Costa A. Generi, figure, film del passato e del presente. Bologna: Il Mulino, 2013. 129 p.
3. Di Giammateo F. Storia del cinema. Venezia: Marsilio, 2005. 586 p.

УДК 929Кардуччі(450)=131.1

Tsymporenko L.
prof.ssa d'italiano

G. CARDUCCI NELLA STORIA LETTERARIA E CIVILE D'ITALIA

Giosuè Carducci si formò negli anni tra il 1850 e il 1860 e in Toscana: vale a dire nella regione più tenacemente legata alla tradizione italiana ed aliena più di ogni altra dall'accogliere innovazioni e rivoluzioni culturali. Si spiega perciò come il Carducci, che aveva fondata la sua preparazione culturale sui classici, da Dante

al Parini, all'Alfieri, al Foscolo, ed in un ambiente sempre assai guardingo rispetto alla nuova letteratura romantica (che aveva trovato invece il suo centro naturale a Milano), avvertisse subito il peso e il falso della letteratura dei tardi poeti romantici, il Prati e l'Alfieri, e vi si opponesse deliberatamente e impetuosamente, in nome della tradizione classica ed italiana sino all'Alfieri e al Manzoni. L'opposizione ai tardivi romantici italiani fu determinata nel Carducci da ragioni formali, cioè dal rispetto verso la nobile lingua italiana e tradizione poetica, e da ragioni morali, giacché egli avversò sempre ogni forma di fiacchezza interiore e di vano sentimentalismo, e si rafforzò per il suo vigoroso sentimento patrio, che vide sempre nel romanticismo qualcosa di estraneo, se non addirittura di avverso, allo spirito ed alla tradizione civile italiana.

Questi motivi antiromantici, l'impostazione insieme classica e classicistica della sua formazione culturale e letteraria, e la tempra stessa del suo spirito, così vigorosa e schietta, rimangono fondamentali nel Carducci, anche dopo la sua giovinezza, e spiegano il suo atteggiarsi di fronte ai vari movimenti di cultura con cui egli necessariamente ebbe ad incontrarsi negli anni tra il 1850 e il 1900 circa.

Così si spiega come egli si oppose sempre ai manzoniani (e spesso dai manzoniani risalì al Manzoni!), perché sostenitori di una lingua e di una letteratura "popolari": egli infatti, sentì sempre la letteratura come qualcosa di nobile, non certo distaccata dalla vita, ma non trascrizione di essa, in tutti i suoi aspetti: la letteratura come canto - celebrazione, esortazione, rampogna -, sempre condotto secondo forme auliche e ad un livello più alto del linguaggio consueto.

E si spiega come egli contro il falso idealismo del Prati e dell'Alfieri, sostenne e incoraggiò poeti realistici come il Betteloni e il Guerrini, e riuscì egli stesso realista in quanto volle congiunta letteratura e vita, avversò poi il naturalismo di tipo zoliano e in genere grande letteratura di tradizione al livello della cronaca e delle indagini sperimentali.

E si spiega ancora come egli si sia opposto alla morbosità sentimentale ed alla sciattezza linguistica degli scapigliati, malati moralmente ed eversori della bella lingua e delle belle forme della tradizione nazionale. E come infine il Carducci, pur venuto a contatto, sebbene alquanto tardi, con la letteratura contemporanea europea da Goethe a Byron a Heine a Baudelaire, si mantenne alieno da vere e profonde influenze delle letterature straniere e rimase intatto da ogni suggestione decadentistica. E se fu sempre artista squisito, e se professò sempre l'idea della poesia come affinato lavoro, tenuto sempre più in alto della prosa ed in tono sempre nobilmente sostenuto, fu sempre immune da ogni estetismo o parnassianismo.

Il Carducci rimane sostanzialmente, pur con spiriti moderni ed attuali, un grande letterato della più solida tradizione italiana: e come, in Italia, segna l'opposizione al tardo romanticismo, al manzonismo, al realismo e all'incipiente decadentismo, così, rispetto alle influenze straniere, rappresenta la gelosa custodia della tradizione ed un rifiuto pregiudiziale ad ogni facile suggestione straniera. Mentre, insomma, l'Italia percorreva le più varie esperienze intellettuali europee, il Carducci stava solidamente ancorato alla tradizione italiana, e se è assurdo di avere impedito l'allargamento della tradizione provinciale, certo egli la infrenò, e se impedì ogni sbandamento della cultura italiana, le tolse pure, in qualche modo, slancio e libertà.

Questa posizione e questa poetica del Carducci si spiegano pure con le ragioni della sua polemica civile e nazionale. Il Carducci si trovò in cospetto della risorta nazione italiana, proprio quando essa muoveva con molta difficoltà i primi passi, e ritenne suo ufficio richiamare la nazione alla sua missione di civiltà, alla sua tradizione, agli impegni dell'eredità che la storia le consegnava, ultima quella della grande stagione eroica del Risorgimento. Così il senso geloso della tradizione in letteratura si rafforzò con l'altro e complementare della conservazione e dell'incremento dei valori patri e nazionali.

Anche in questo campo il Carducci avvertì i legami della storia e della civiltà d'Italia con quella dell'Europa; avvertì, ad esempio, la grandezza e l'ufficio determinante - anche per l'Italia - della Rivoluzione francese, sentì assai fortemente l'influsso specialmente degli eloquenti storici stranieri, prevalentemente francesi, Michelet, Guizot, Quinet, Fauriel, Sismondi, Carlyle, ma tutto avvertì solo in funzione della nazione italiana.

Si può ora intendere come l'opera del Carducci, nel nostro secolo, così ansioso di esperienze culturali più larghe e avventurose, e mentre la società italiana ed europea ricercano nuove forme di convivenze civili, sia potuto sembrare alquanto provinciale ed angusta, e troppo aulica e professorale nel contenuto e nei procedimenti stilistici.

Ma, a parte la valutazione recente e più approfondita della sua poesia, che vi scopre temi sempre più moderni e vivi nella nostra coscienza contemporanea, oggi gli italiani riconoscono l'alto magistero del Carducci e la sincerità e nobiltà della missione che egli si elesse, con un amore così sofferto e tenace per l'Italia, e con una immacolata rettitudine di intendimenti. Oggi veramente il Carducci, fuori dalle polemiche di varia natura che ne hanno insidiata la comprensione, si asside tra le voci più nobili e pure della moderna letteratura italiana, e tra gli spiriti più recente storia d'Italia.

Letteratura

1. G. Ferroni. Profilo storico della letteratura italiana. Torino, Einaudi, 2001, p. 775.
2. G. Bertoni. La lingua poetica di Giosue Carducci. Napoli, Federico & Ardia, 1953, p.224.
3. G. Bertoni. La lingua poetica di Giosue Carducci, in Regia Università di Bologna, *Carducci. Discorsi nel centenario della nascita*, Bologna, Zanichelli, 1935, pp. 91-95.

**СЕКЦІЯ
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

УДК 373.3/.5.091.64(564.3):305(043)

Воєвутко Н. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ**

Питання про здійснення антидискримінаційної експертизи шкільних підручників у вітчизняному освітньому просторі було порушено у перше десятиліття цього століття. Сьогодні його вирішення пов'язують із запровадженням експертизи, яка наразі здійснюється з 2015 р. Не зважаючи на те, що стандартизованих критеріїв її проведення досі немає, накопичено змістовні матеріали інструктивно-методичного супроводу антидискримінаційної експертизи шкільних підручників, які вимагають узагальнення.

Це обумовлює мету даної наукової розвідки – дослідити та узагальнити вітчизняний інструктивно-методичний супровід антидискримінаційної експертизи шкільних підручників.

В інструктивно-методичних матеріалах для експертизи електронних версій проектів підручників для 8 класу ЗНЗ (2016) в розділі «Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників» автори наголошують на меті експертизи – віднайти у текстових та позатекстових (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) матеріалах підручника вияви дискримінації за ознакою статі (гендерні стереотипи, андроцентризм, сексизм тощо) та надати рекомендації щодо їх усунення. О. Малахова, О. Марущенко, Т. Дрожжина, Т. Коробкіна аналізують законодавче підґрунтя проблеми; подають короткий перелік термінів, визначення яких сформульовані в руслі державної антидискримінаційної політики та можуть бути застосовані під час експертизи; виокремлюють дискримінаційні практики в контенті шкільних підручників, на які необхідно звертати увагу під час експертизи, до яких віднесено: 1) кількісна диспропорція представленості осіб обох статей; 2) представлення осіб різних статей лише у стереотипних гендерних ролях, 3) сегрегація і поляризація за ознакою статі; 4) зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей виключно через образ чоловіка; 5) використання гендерночутливої мови: фемінітивів, зафіксованих у словнику, та фемінітивів-новотворів, одночасне використання паралельних форм і жіночого, і чоловічого роду, використання збірних іменників та описових конструкцій [2, с. 48-56].

В інструктивно-методичних матеріалах для експертизи електронних версій проектів підручників для 9 класу ЗНЗ (2016), авторами підрозділу щодо антидискримінаційної експертизи яких є О. Малахова, О. Марущенко, Т. Дрожжина, Я. Салахова, В. Селіваненко, доповнено та розширено теоретико-методологічні засади антидискримінаційної експертизи підручників, а саме: додано характеристики віку, кольору шкіри, етнічності, релігії, інвалідності тощо [3, с. 29-41]. Отже, відтепер експертиза не тільки гендерна, але антидискримінаційна.

У січні 2018 р. уперше з'являються інструктивно-методичні матеріали щодо здійснення антидискримінаційної експертизи електронних версій проектів підручників, поданих на конкурсний відбір проектів підручників для 5 та 10 класів закладів загальної середньої освіти, оформлені в окремий посібник (авторський колектив: Т. Дрожжина, О. Дубовик, Н. Забуга, О. Косьмій, О. Малахова, О. Марущенко, Н. Михайловська, Я. Салахова, В. Селіваненко; за загальною редакцією О. А. Малахової). Його перевагою перед попередніми інструкціями є прописані вимоги до експертного висновку та оформлення результатів експертизи; розширені та деталізовані теоретико-методологічні засади антидискримінаційної експертизи підручників (АнЕП), а також форми дискримінаційної мови; акцентовані та проілюстровані прикладами дискримінаційні практики в контенті шкільних підручників; наведені деталізовані поради щодо уникнення використання дискримінаційної мови за іншими захищеними ознаками – кольор шкіри, етнічність, громадянство, інвалідність, вік [4].

МОН України визначає такі антидискримінаційні вимоги (2018) до змісту підручників: 1) пропорційна представленість осіб за максимально можливою кількістю визначених ознак – якомога ширший діапазон персонажів/дійових осіб різного віку, статі, місця проживання тощо; 2) представлення персонажів/дійових осіб переважно у нестереотипних соціальних ролях; 3) відсутність сегрегації й поляризації за визначеними ознаками; 4) зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей через різні образи; 5) використання недискримінаційної мови (збірні іменники, описові конструкції, паралельні форми маскулітивів і фемінітивів. Важливим, також, є факт, що МОН виокремлює таку складову відповідності підручника антидискримінаційним вимогам, як наявність завдань, вправ, коментарів, ілюстрацій, спрямованих на формування полікультурної спрямованості (толерантне ставлення до представників/-ць різних народів, національних та етнічних груп, культур, традицій і вірувань, здатності

до міжнаціонального і міжконфесійного діалогу), уміння виявляти і поважати різні точки зору, розуміння потреб і можливостей інших людей; у тому числі зазначає, що підручник також не може містити інформацію, що спотворює зміст прав людини чи дає хибне уявлення про них [5].

Зауважимо, що аналізованим Наказом передбачені критерії оцінювання електронних версій підручників для закладів загальної середньої освіти для науково-методичної та психолого-педагогічної експертизи. Однак, критерії для здійснення антидискримінаційної експертизи досі відсутні.

Проведення антидискримінаційної експертизи підручників (АНЕП) потребує штату експертів. Їх підготовку очолюють фахівці Гендерного інформаційно-аналітичного центру «КРОНА» (<http://www.krona.org.ua/>), за ініціативи якого відбуваються тренінги зі створення недискримінаційного освітнього контенту, освітні гендерні експерименти і конференції, функціонують літні гендерні школи, видається спеціалізована з гендеру та антидискримінації навчальна література, у тому числі «Гендерний педагогічний альманах», гендерночутлива наочність для шкіл і дитячих садків, пропонуються гендерночутливі сценарії виховних заходів.

На особливу увагу заслуговує курс «Антидискримінаційні лінзи: проекція на освіту», співorganizаторами якого, разом із ГІАЦ «КРОНА», є Державна освітня установа «Навчально-методичний центр з питань якості освіти» Міністерства освіти і науки України, Представництво Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, Громадська організація «ЕдКемп Україна». Цей курс є дистанційною частиною навчально-сертифікаційної програми з підготовки експертів і експерток з антидискримінаційної експертизи освітнього контенту. Він цілком присвячений темі дискримінації за ознакою статі, оскільки ця тема, як свідчить практичний досвід укладачів курсу, виявляється найскладнішою для сприйняття і прийняття [1].

Навчання у курсі здійснюється за чотирма модулями: 1) Поняття про гендер – що таке гендер, нормативне підґрунтя державної гендерної політики, гендер і нерівність; 2) Як «просто діти» стають «справжніми» хлопчиками і дівчатками: факти про найтаємнініше у світі «конструкторське бюро» – «механіка» гендерного конструювання, про агентів впливу та їх інструменти, «гендерні лекала» зовнішнього вигляду, іграшки як репетиція дорослих гендерних ролей, гендерне гуртування, школа як «гендерна контузія», гортаючи сторінки підручника, «гендерні помилки вчительства»; 3) Гендерні стереотипи: впізнаємо і долаємо; 4) Гендерночутлива мова як ресурс подолання дискримінації – андроцентризм у мові, сексизм у мові, мовна політика, роль медій у гендерному реформуванні мови. Наприкінці курсу подані узагальнені рекомендації, які стануть у нагоді не тільки експерткам і експертам АНЕП, але й авторкам і авторам підручників.

Перспективою подальшого дослідження бачимо розроблення критеріїв для здійснення антидискримінаційної експертизи шкільних підручників.

Література

1. Антидискримінаційні лінзи: проекція на освіту / Дистанційний курс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.krona.org.ua/course/view.php?id=6>
2. Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів [посібник] / за заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної. – Київ: Педагогічна думка, 2016. – 128 с.
3. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів : за заг. ред. О. М. Топузова. – Київ: Педагогічна думка, 2016. – 128 с.
4. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертів щодо здійснення антидискримінаційної експертизи електронних версій проектів підручників, поданих на конкурсний відбір проектів підручників для 5 та 10 класів закладів загальної середньої освіти; за заг. ред. О. А. Малахової. – Київ: Інститут педагогіки НАПН України, ДНУ Інститут модернізації змісту освіти, 2018. – 39 с.
5. Інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників / Наказ МОН України від 31.10.2018 № 1183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1nnbIUaTMfBmiEgIf8YHBOjnQiwtdDgyE/view>

УДК 37.082

Задорожна-Княгницька Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

ПОНЯТТЯ «МЕНЕДЖЕР ОСВІТИ» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 [7], професійна підготовка менеджерів освіти належить до галузі знань 07 Управління та

адміністрування, спеціальності 073 Менеджмент. До цієї ж спеціальності віднесено підготовку усіх фахівців сфери управління, які за аналогічним переліком 2010 р. належали до інших спеціальностей: «Управління персоналом та економіка праці», «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)», «Менеджмент інноваційної діяльності», «Менеджмент природоохоронної діяльності», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Менеджмент інвестиційної діяльності», «Управління у сфері економічної конкуренції», «Логістика», «Дорадництво», «Якість, стандартизація та сертифікація», «Управління проектами», «Управління фінансово-економічною безпекою», «Адміністративний менеджмент», «Бізнес-адміністрування».

Об'єднання зазначених вище освітніх програм у межах однієї спеціальності не облишене сенсу, якщо розглядати менеджмент як теорію і практику управління діловими організаціями в ринкових умовах; як управління, зорієнтоване на забезпечення якості послуг; як специфічну галузь наукового знання, професійної спеціалізації та відповідного комплексу технологій соціально значущої групи фахівців з управління – менеджерів [3, с. 46]. Для конкретизації сутності й змісту професійної підготовки фахівців у межах цієї спеціальності виділяють спеціалізації, що є складовою спеціальності, визначається закладом вищої освіти й передбачають профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти [6].

Але детального розгляду потребує професійна підготовка здобувачів вищої освіти спеціалізації «Управління закладом освіти», що базується на специфічних умовах управління у сфері освіти.

Слушною є думка Т. І. Шамової та Т. М. Давиденко щодо прояву особливостей управління закладом освіти у межах трьох його різних інструментів: ієрархії, організації, де основний засіб – вплив на людину згори; культури, тобто цінностей, соціальних норм, настанов, особливостей поведінки, вироблених і визнаних суспільством, організацією; ринку, тобто рівноправних «горизонтальних» стосунків, що базуються на об'єднанні професіоналів, партнерстві в організації спільної діяльності, «купівлі-продажу» продукції й наданні освітніх послуг [10, с. 121]. Специфіка управлінської діяльності виявляється в кожному з названих інструментів, однак найбільшою мірою вона проступає в межах цінностей педагогічного колективу, соціальних норм управлінської діяльності у сфері освіти, що надає їй деонтологічній складовій більшої ваги й значущості, ніж в інших сферах управління.

За умов загального підходу до професійної підготовки менеджера освіти як до представника виключно економічної сфери управління, повністю знеособлюється його діяльність; втрачається сама основа його професійної підготовки, нівелюються морально-правові норми й принципи діяльності саме педагогічного колективу. Отже, поєднання у межах спеціальності «Менеджмент» такої різноманітної за сферою використання та змістом кількості освітніх програм обумовлює необхідність обґрунтування понять «менеджер освіти» та «керівник закладу освіти».

У сучасній нормативній базі з питань підготовки керівних кадрів для управління освітою поняття «менеджер освіти» офіційно не закріплене, однак воно інтенсивно використовується в науковому тезаурусі. Зазначимо, ця дефініція не знайшла у дослідників єдиного обґрунтування.

Так, зазначене поняття широко використовує у своїх наукових розвідках Л. М. Кравченко, яка характеризує менеджера освіти як професіонала високого рівня, освітнього лідера, талановитого організатора педагогічної взаємодії, що володіє конвергентним мисленням, творчими й організаторськими здібностями, наділений владними повноваженнями з боку держави чи власника закладу, професійно керує педагогічним колективом відповідно до мети, місії, освітніх стандартів та соціально значущих педагогічних вимог, забезпечує рентабельність і конкурентоздатність освіти, здійснює моніторинг внутрішнього і зовнішнього педагогічного середовища, проводить маркетинг освітніх послуг, налагоджує ефективні зв'язки з громадськістю, як креативна особистість займається оперативним упровадженням інновацій у практику діяльності закладу освіти [3, с. 15]. Дослідниця фактично відкидає поняття «керівник» як семантично застаріле й обирає цей термін на позначення «представника старої генерації кадрів, який не є професіоналом у сфері управління» [3, с. 45].

Тієї ж точки зору, однак без надмірної категоризації, дотримуються В. Є. Берега, В. М. Гладкова, Н. Л. Коломінський, С. В. Крисюк, В. В. Крижко та О. І. Мамаєва, Л. М. Семененко та ін. Зокрема Л. М. Семененко, аналізуючи термін «менеджер освіти», посилається на думку В. В. Шаркунової, яка зазначає, що цей термін характеризує професійно підготовленого управлінця, а не випадкового адміністратора зі стихійними навичками керівництва [9, с. 6]. Н. Л. Коломінський дає визначення менеджеру освіти як особистості, яка професійно здійснює роботу з вироблення й актуалізації таких психічних станів людей, якостей і властивостей, що стають психологічним підґрунтям їхньої ефективної діяльності щодо досягнення поставленої управлінської мети [2, с. 15].

До використання поняття «керівник закладу освіти (навчального закладу)» тяжіють: Є. С. Березняк, Л. В. Васильченко, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікова, С. В. Корольок, Е. В. Лунячек, М. Є. Смирнова, Т. М. Сорочан. У наукових працях зазначених дослідників це поняття використовується на позначення особи, яка професійно здійснює керівництво закладом освіти.

Отже, поняття «керівник» відображає управлінську посаду (той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось [8]), тобто «керівництво» є соціальною характеристикою відносин у групі, перш за все з точки зору розподілу ролей управління і підпорядкування. На відміну від виробничо-економічної професійної сфери, в освіті не існує посади «менеджер». Чинним Класифікатором професій зі змінами (Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.09.2015 №1084) [1] для керівних посад у сфері управління освітою передбачено назви «керівник», «директор», «завідувач».

Окремої точки зору дотримується О. І. Мармаза: угруповання спеціальностей менеджменту в галузі освіти здійснюється за змістом і специфікою професійної діяльності відповідно до трьох напрямів менеджменту: організація як упорядкування й систематизація процесів освіти (цьому напрямку відповідає тип діяльності «управлінець»), керівництво як формування цілей і завдань діяльності в системі освіти і передавання їх підлеглим (цьому напрямку відповідає тип діяльності «організатор»), управління як визначення загальних проблем, аналіз, дослідження, прогнозування, визначення ходу розвитку й функціонування системи освіти в цілому (цьому напрямку відповідає тип діяльності «керівник») [5].

Отже, поняття «менеджер» та «керівник», «директор» відображають управлінську діяльність з певними акцентами на формах її прояву: слово «директор» походить від англійського «to direct» – спрямовувати, направляти, що має і рівнозначний термін «leadership» – лідерство (здатність людини впливати на групи людей чи на окремих осіб з метою досягнення певних, заздалегідь визначених цілей, що відображає роль провідного, спрямовуючого суб'єкта).

Термін «manager» походить від слова «to manage» – управляти, отже, менеджер – це управляючий (працівник, який забезпечує досягнення мети й результативність процесів шляхом створення відповідної структурної впорядкованості, тобто, він є організатором і виконавцем) [4]. Саме у такому значенні поняття «менеджер освіти» використовується в нашому дослідженні.

Окрім того, використання зазначеного терміну обумовлене «Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року №266) [7].

Поняття «керівник закладу освіти» використовується в теорії та практиці освіти на позначення особи, яка займає керівну посаду в закладі освіти.

Література

1. Класифікатор професій із змінами, затв. Наказом М-ва екон. розвитку і торгівлі України від 2.09.2015 № 1084. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm. (Дата звернення: 15.01.2017).
2. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). Київ, 2000. 286 с.
3. Кравченко Л. М. Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2008. 526 с.
4. Красовицький М. Директор школи – менеджер чи лідер? *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2000. № 2–3. С. 126–132.
5. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті : дорожня карта керівника. Харків, 2007. 448 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html. (Дата звернення: 15.01.2018).
7. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15>. (Дата звернення: 15.01.2018).
8. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovyuk>. (Дата звернення: 15.01.2018).
9. Семененко Л. М. Ціннісно-сміслова детермінація управління навчальним закладом : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. К., 2007. 19 с.
10. Шамова Т. И., Давыденко Т. М. Управление образовательным творчеством в адаптивной школе. М., 2001. 384 с.

УДК 373.3/5.016:070

Нетреба М. М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВИТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ

Сучасне медіа відгороджують дітей від зовнішнього світу. Вони не прагнуть до розумового і фізичного розвитку, стають пасивними і втрачають той творчий потенціал, який закладений у кожному при народженні.

Якщо дорослий ще може критично оцінювати медіаконтент і відмежовувати уявну реальність від дійсності, то дитина часто телевізійні схеми сприймає як план для реалізації в реальному житті і у неї поступово формується неадекватний стиль мислення.

Медіа зменшує увагу дітей і сприяє появі у них гіперактивності. Телевізійні кадри, що мерехтять, і постійно рухомі об'єкти не дають дитині можливості сфокусувати увагу на тривалий період. Гіперактивна дитина копіює своєю поведінкою швидкість мінливості зображень на екрані, а мова з динаміків не робить того, що мова дорослих у прямих контактах з дітьми. Навіть коли з апарату звучать ті ж самі слова, дитина, що постійно чує тільки їх, виявляється відкинута у своєму розвитку назад, тому що при цьому блокується формування необхідних для мовної діяльності структур мозку.

Для розуміння медіаосвіти в нашій країні важливе значення має теоретичні й практичні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених В. Іванова, Б. Потятинника, А. Федоров, Л. Найдьонової, Ф. Рогоу, С. Шейбе.

У документах Ради Європи «медіаосвіта» визначається як навчання, яке прагне розвивати медіакомпетентність, що розуміється як критичне і вдумливе ставлення до медіа з метою виховання відповідальних громадян, здатних висловити власні судження на основі отриманої інформації [3, 66].

На думку фахівців ЮНЕСКО, медіа освіта – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії. При цьому медіаосвіту вони рекомендують усім державам запровадити в свої національні навчальні плани, в систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти. Тут особливо важлива думка про те, що медіаосвіта належить до основних прав людини [4, 164].

В українських школах почали впроваджувати медіаграмотність після ухвалення «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», що була схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150. Головною метою Концепції є сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіа-освіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіа-обізнаності, медіа-грамотності і медіа-компетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей [1].

У 2016 року було оновлено Концепцію і в новій версії враховується вплив інформаційної війни, медійна ретравматизація постраждалих від військових дій тощо.

Новий документ визначає нове формулювання головної мети медіаосвіти: «стати фундаментом інформаційної безпеки держави, розвитку громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей» [2].

У Концепції, під формами медіаосвіти мається на увазі її здійснення в усіх складових системи безперервної освіти в Україні, зокрема: медіаосвіта дошкільна, медіаосвіта шкільна, медіаосвіта позашкільна, медіаосвіта у вищій школі, батьківська медіаосвіта, медіаосвіта дорослих та медіаосвіта засобами медіа [2].

Масмедіа привчає дітей до малорухливості, воно відволікає від інших занять, читання, гри, спілкування – це зайве захоплення може негативно позначитися на їх інтелектуальних здібностях. Тому важливість впровадження Концепції медіаосвіти саме у закладах загальної середньої освіти дуже важливо у сучасних реаліях.

Література

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini/
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
4. Найдьонова Л.А. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті болонського процесу: процесуальна модель медіа культури. Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі: проблеми й перспективи. Київ, 2007. С. 162-168

УДК 71.13:796

Павленко Є. А.

старший викладач кафедри педагогіки та освіти

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В умовах соціально-економічних перетворень, що відбуваються в Україні сьогодні, на перший план постають питання, пов'язані з формуванням здорової нації. У зв'язку з цим особливої актуальності

набуває розробка комплексної програми, спрямованої на популяризацію здорового способу життя учнівської та студентської молоді, створення сприятливих умов для зміцнення здоров'я широких верств населення. Найважливішою умовою для успішної реалізації цього процесу є підготовка кваліфікованих фахівців.

Теоретичні розвідки з вивчення зазначеного питання наголошують на необхідності поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю, розробці стандартизованих критеріїв, які б відкрили студентам можливість виявити діапазон власних компетенцій, вмінь та навичок як у процесі аудиторної, так і позааудиторної роботи. Про це, зокрема, йдеться у працях Н. Винник, М. Воробйова, М. Данилко, Л. Демінської, Л. Іванової, В. Стоянова, Л. Сущенко, Б. Шияна та ін.

Викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання», має, на наш погляд, бути пов'язане з осмисленням сучасних наукових концепцій щодо методики проведення занять з фізичного виховання в навчальному процесі початкової школи. Це, в свою чергу, передбачає виконання завдань, спрямованих на забезпечення оволодіння учнями комплексом умінь і навичок щодо формування фізичної культури молодшого школяра на основі здоров'язберігаючих освітніх технологій. Важливим при цьому є адекватне визначення основних положень, що висвітлюють зміст і організацію навчального процесу, його форми та методи відповідно до загальних цілей фізичної культури, а саме – розвиток вмінь моделювати систему рухової діяльності учнів, яка сприятиме формуванню в них знань, умінь, навичок з фізичної культури; вихованню в них активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я. Про це також наголошується у Державному стандарті початкової загальної освіти та його головних принципах, серед яких здоров'я та безпека дитини виступають на перший план. В документі, зокрема, йдеться: «Формування здорового способу життя і створення умов для фізичного і психоемоційного розвитку надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку» [1].

Отже, особливої актуальності сьогодні набуває проблема підготовки фахівців, спроможних реалізовувати спортивно-оздоровчу роботу у нових умовах відповідно до потреб і викликів часу. Цілком придатною і науково виваженою у цьому контексті є запропонована В. Стояновим модель майбутнього вчителя фізичної культури, яка складається з трьох взаємопов'язаних між собою компонентів: 1) блок професійних якостей; 2) блок особистісних якостей; 3) блок моральних якостей [2, с.63].

Перший, як відомо, передбачає реалізацію різноманітних професійних якостей особистості вчителя (ґрунтовні знання в галузі своєї професії, педагогіки, психології, методів і засобів навчання); другий окреслює систему особистісних якостей вчителя (інтерес фізичної культури, цілеспрямованість, наполегливість, тактовність); третій розкриває систему моральних цінностей вчителя, що дозволяє йому постійно контролювати й регулювати власні моральні переконання (чесність, порядність, доброзичливість, вимогливість, справедливість, відповідальність тощо) [2, с.64].

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання має бути співвіднесена з видами професійної діяльності, якими вони мають володіти: діагностична, реабілітаційна, репродуктивна, спортивна, освітянська, профілактична, організаційна [2].

Теоретично обґрунтовану концепцію професійної підготовки фахівців із фізичного виховання у вищих навчальних закладах пропонує Б. Шиян, який наголошує на визначенні організаційно-методичних умов особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх спеціалістів з фізичного виховання [5, с. 187].

Більшість дослідників одностайно погоджуються, що якісна підготовка фахівців галузі фізичного виховання має бути реалізована через формування у студентів системи інтегрованих знань, акцентуючи при цьому на таких, що пов'язані з формуванням, збереженням і зміцненням здоров'я на духовному, психічному і фізичному рівнях. Усі ці питання мають бути висвітлені під час вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання», у результаті чого студенти не тільки зможуть оволодіти змістом навчального матеріалу з предмету; проаналізувати навчальну програму та Державний стандарт початкової загальної освіти; навчитися складати конспекти занять та проводити уроки фізичної культури в початкових класах, а й використовувати новітні методи і прийоми навчання фізичного виховання; формувати навички здорового способу життя в учнів початкової школи.

Отже, підготовка кваліфікованих фахівців, здатних на високому професійному рівні здійснювати процес фізичного виховання в початковій школі, є однією з важливих умов підвищення організації фізкультурно-оздоровчої роботи в суспільстві в цілому.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Стоянов В. А. Актуалізація занять фізичною культурою в умовах гуманітарних вищих навчальних закладів / В. А. Стоянов // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – Х., 2002. – № 5. – С. 61-68.
3. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наукового

ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. П. Сущенко. – К., 2003. – 45 с.

4. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л.П. Сущенко. – Київ, 2003. – 45 с.

5. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів [Текст] / Б.М. Шиян // Тернопіль : навчальна книга. – Богдан, 2002. – Ч. 2. – 248 с.

УДК 378: 373.3:147

Тимофєєва І. Б.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Основною умовою, що визначає успішне функціонування освітньої системи, є активна взаємодія учасників освітнього процесу в сучасному інформаційному середовищі, для якого характерним є швидкий розвиток новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій, інформаційних систем, поява різноманітних програмних продуктів. Нами розглядається як результат професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів готовність до застосування мультимедійних інтерактивних технологій у професійній діяльності, що визначається актуальною проблемою педагогічної науки і практики.

Яскравою ілюстрацією даної тенденції є останні новації в початковій школі. Сучасним напрямом є перенесення акценту з навчальної діяльності педагога на творчо-пошукову активність учня і студента. Так «інформація» приховується саме комунікаціями, а не знаннями. Спостерігаючи за сучасними політиками, біржовими маклерами, журналістами та їх аудиторією, важко не помітити: більш інформована людина – не та, яка більше знає, а та, яка бере участь у більшій кількості комунікацій» [1, с. 11-12].

Різні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх учителів та теоретико-методологічні засади їхнього становлення знайшли своє відображення в науковому доробку вітчизняних учених-педагогів, а саме: основи педагогіки вищої школи обґрунтували А. Алексюк, С. Вітвицька, М. Євтух; педагогічні засади – О. Антонова, І. Бех, О. Дубасенюк, Л. Задорожна-Княжницька, О. Коваленко, Н. Кузьміна, О. Пехота, І. Підласий; питання формування комп'ютерної грамотності висвітлені у працях Н. Апатової, Л. Бабенко, Р. Гуревича, С. Дяченко, О. Кривлюк, В. Ромашенко, О. Спіріна; перспективи та проблеми застосування мультимедійних засобів навчання у закладах вищої освіти розглядають О. Бондаренко, В. Заболотний, В. Імбер, О. Коношевський, І. Тимофєєва, О. Фуштей та інші. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів висвітлено в працях Н. Бібік, Л. Коваль, О. Пометун, О. Савченко [4].

У Концепції Нової української школи місце відводиться вчителям нової формації, які перебувають в авангарді суспільних та освітніх перетворень, успішних, умотивованих, компетентних, які є агентами сучасних змін. Такі вчителі виконують в освітньому процесі ролі наставника, фасилітатора, консультанта, менеджера, мають академічну свободу, володіють навичками випереджувального проектного менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання та ін.), самостійно й творчо здобувають інформацію, організують дитиноцентризований процес [5], тому процес підготовки майбутніх учителів початкових класів має необхідність застосування інформаційних технологій.

Профілі базових компетентностей педагогічних працівників початкових класів містять основні індивідуально-особистісні та професійно-діяльнісні якості, необхідні для успішного виконання стратегічної мети та завдань реформування початкової освіти [3]. Відповідно нашої теми дослідження, акцентуємо увагу на інформаційно-цифровій компетентності, яка визначена через здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Розглянемо сучасні інформаційні технології, які застосовуються при підготовці майбутніх вчителів початкових класів у Маріупольському державному університеті. По-перше, акцентуємо увагу, що викладачі закладу вищої освіти часто та вдало вже використовують пристрій, без якого важко уявити собі по-справжньому сучасні заняття – це **інтерактивний проектор**. Візуальним супроводженням викладач може зробити набагато ефективнішою будь-яку лекцію та допоможе засвоїти складний матеріал. Деякі моделі проекторів поєднують у собі можливості проектора та інтерактивної дошки. Сучасні інтерактивні дошки дозволяють наносити графічні нотатки та дописи безпосередньо на проекційному зображенні, писати цифровим чорнилом, працювати з різноманітними файлами та документами. Використання інтерактивного проектора дає можливість показувати студентам анімаційні фільми, креслити геометричні фігури, робити презентації, розробляти завдання, в яких студент може прямо на дошці (стіні, столі)

обирати правильні відповіді, грати, відгадувати, тощо. За допомогою такого проектору можливо виходити на відео-зв'язок з вченими та дослідниками, а також транслювати зображення та відео з цифрової документ-камери [1], всі ці переваги сучасної техніки дозволять зробити освітній процес більш ефективним та творчим.

По-друге, студентами спеціальності «Початкова освіта» вивчається нормативна дисципліна «Комп'ютерні системи та технології» завдяки якій здобувачі освіти знайомляться з офісними програмами та програмами для створення презентацій. Однією з них є Emaze [1] – це більше онлайн-презентаційне програмне забезпечення, яке має чудове оновлення до традиційної програми PowerPoint. Його простий у використанні інтерфейс дозволяє вибирати з широкого кола шаблонів і створювати чудові навчальні посібники, у тому числі 3D презентації за лічені хвилини. Оскільки це хмарне середовище, також студенти можуть редагувати або оновлювати свої презентації на будь-якому комп'ютері, мобільному телефоні чи планшеті, які підключені до мережі Інтернет. Основним недоліком Emaze є відсутність можливості редагувати свої презентації офлайн.

Наступна програма більш бездоганна альтернатива PowerPoint, Презентація Google може бути найкращим вибором для створення проєктів студентів. У ній є дуже багато функціональних можливостей, оснащена пошуковим інструментом Google, який можливо використовувати, якщо вам потрібно провести дослідження на тему вашої презентації. У панелі пошуку студенти можуть вказати тип досліджень чи інформацію, яку шукали і Google підкаже, які можна використати зображення, відео, цитати та ін. Здобувачі освіти мають можливість більш креативно оформлювати свої презентації завдяки тисячам унікальних тем, шрифтів та параметрів кольорів. Презентація Google також містить функції анімації та вбудовані відео, різні мови та інші цікаві інструменти, які можна використовувати на будь-яких портативних комп'ютерах, смартфонах та інших мобільних пристроях. Презентація Google також дає можливість працювати, навіть якщо не підключені до Інтернету, просто активуючи редагування офлайн.

Haiku Deck – програма, що допоможе створювати дійсно потужні презентації. З цим інструментом можна не обмежувати фантазію студентів і використовувати дивовижні діаграми, приголомшливі графіки, неймовірні шрифти та цікаві макети, розроблені великими дизайнерами зі всього світу. Haiku Deck також надає безкоштовний доступ до сотень тисяч зображень, які ви можете додавати до ваших презентацій.

Тисячі користувачів віддають перевагу саме Haiku Deck через простий, але бездоганий інтерфейс. Презентації можна зберігати в хмарі, таким чином вони будуть доступні користувачам будь-де та з використанням будь-якого мобільного пристрою.

Під час проведення занять з різних дисципліни студенти спеціальності «Початкова освіта» виконують тести. Створення різних видів тестів для перевірки рівня знань здобувачів освіти допомагає викладачу виявити практичні навички володіння системою анкетування, на практичних заняттях викладачі готують майбутніх педагогів до застосування сучасних технологій. Як приклад, ми розглянемо он-лайн сервіс Go Pollock. Цей онлайн-сервіс для миттєвих тестів, які можна проводити як під час занять, так і давати на домашнє завдання. Основні команди частково українською, сервіс доступний різними мовами. При створенні запитань, маємо змогу додати графіки до запитання, а також формули як для самого запитання, так і для варіантів відповідей, що доречно для точних наук.

Окрім традиційних типів питань (одна чи кілька правильних відповідей, правда/неправда), можливо створювати відкриті запитання та перевіряти їх безпосередньо під час занять, що дає змогу переглянути поширені помилки та адаптувати освітній процес. Є інтеграція з Khan Academy, яка дозволяє використати якісні запитання та зменшити час на створення своїх. Запитання можливі англійською мовою.

В додатку Go Pollock основний напрямок – співпраця. Історії колаборації – проєкт, що дає учням мету, яку вони можуть досягнути лише разом. За допомогою проектора вчитель показує анімовану історію, розвиток якої залежить від правильних відповідей усього класу. Чим більше правильних відповідей - тим далі історія прогресує. Для успішного використання в аудиторії, потрібний Інтернет, комп'ютер/ноутбук/планшет у викладача та ноутбук/планшет/телефон у студентів [1].

Таким чином, нами проаналізовано найбільш поширені інформаційні технології та виявлено основні переваги їх застосування у практиці викладання дисциплін для студентів спеціальності «Початкова освіта». Описана систематизація існуючих програмних продуктів дозволить зробити освітній процес цікавим, творчим. Необхідність застосування інформаційних технологій вимагає від викладачів намагатися відшукати дієві стратегії взаємодії з аудиторією, змінити цінності майбутніх педагогів щодо власної професійної компетентності.

Важливо відзначити, що застосування інформаційних технологій під час підготовки майбутніх учителів початкових класів – не самоціль, а цілеспрямована діяльність викладачів для формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Література

1. 8 альтернатив POWERPOINT для створення навчальних презентацій <https://learnlifelong.net/news/934/8-alternativ-powerpoint-dlya-stvorenniya-navchalnikh->

prezentatsiy?fbclid=IwAR1nZr13h0NwT6vXGlg-pf6_W0NG4f70dYQrPB2j1oxn0BxwP9rj_BHDUjE (дата звернення: 01.12.2018).

2. Абизова Л. В. Філософія і стратегія освіти у глобалізованому світі. Філософія, логіка, філософія освіти. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури., 2014. С. 412-427.

3. Вплив інформаційних технологій та технічних інновацій на сучасний освітній процес URL: <https://pedpresa.ua/196217-vplyv-informatsijnyh-tehnologij-ta-tehnichnyh-innovatsij-na-suchasnyj-osvitnij-protses.html> (дата звернення: 01.12.2018).

4. Ковальчук М.О. Формування готовності майбутніх учителів до застосування мультимедійних навчальних систем у початковій школі 13.00.04. Житомир, 2016, 20 с.

5. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти URL: https://courses.ed-era.com/asset-v1:MON-EDERA-OSVITORIA+ST101+st101+type@asset+block@nakaz_MON_15012018_36.pdf (дата звернення: 01.12.2018).

УДК 37.013

Хаджинова І. В.

асистент кафедри педагогіки та освіти

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ОРІЄНТИРІВ

Процес інтеграції України в європейське освітнє середовище характеризується впровадженням європейських освітніх стандартів. Одним із ключових підходів у галузі іншомовної освіти є раннє вивчення іноземної мови та проблема двомовності. Підґрунтям для реформування іншомовної освіти в Україні стали Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти. Згідно з освітньою реформою, однією з ключових компетентностей є володіння іноземною мовою. Метою іншомовної освіти для закладів загальної середньої освіти стає формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей і задоволення різних життєвих потреб дитини. Саме тому зміст навчання іноземної мови будується на принципах єдності предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і передбачає ознайомлення з культурою народу, чю мову вивчають учні. Такий підхід дозволяє підготувати учня до міжкультурної комунікації в межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою. На кінець 2-го класу учні закладів загальної середньої освіти повинні досягти рівня Pre-A1, а на кінець 4-го класу – рівня A1. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень в кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти» [2].

Особлива увага приділяється початковому етапу навчання іноземної мови, оскільки саме тут формуються підвалини для успішного оволодіння мовою у наступних класах. Зміст навчання іноземної мови у початковій школі добирається та організується відповідно до психо-фізіологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку. Категорія дітей молодшого шкільного віку характеризується досить високим рівнем розвитку пам'яті, мислення, сприймання, уваги, становленням довільної організації діяльності [4].

У разі активного вивчення двох мов, рідної та іноземної, у ранньому віці, дитина засвоює чужу мову як щось природнє. Учні швидше й якісніше засвоюють правила читання, не бояться робити помилки. Вагомим аргументом на користь раннього навчання іноземної мови є те, що у дітей молодшого віку сильно розвинута асоціативна пам'ять. Вони досить легко й міцно запам'ятовують як окремі іншомовні слова, так і словосполучення, фрази, вірші, мовні кліше. Високою ефективністю характеризуються й імітативні здібності дітей. У загальній структурі мислення молодших школярів головну роль відіграють конкретно-образні компоненти. Тому успішність розв'язання розумових та вербальних завдань залежить від наявності реальних предметів або їх зображень. Виважений підбір наочності й технічних засобів навчання під час уроку впливає на розум і почуття дітей, викликає інтерес до предмета, робить їх мовлення образним та емоційним. Інтерес, у свою чергу, стимулює пам'ять, яка забезпечує накопичення значної кількості мовного матеріалу. Однак, варто враховувати, що увага дітей молодшого шкільного віку не здатна триматися більше ніж 10 хвилин, тому необхідно часто змінювати види і форми діяльності, аби підтримувати інтерес учнів до процесу навчання [1].

Одним з найефективніших методів навчання у початковій школі виступає гра, що максимально активізує інтелектуально-практичні й творчі сторони дитини, спонукає до спонтанного мовлення й надає можливості побороти сором'язливість і страх перед іноземною мовою. Така форма навчання не виснажує нервову систему та організм дитини, а реалізується головним чином за рахунок мимовільних процесів

сприйняття і пам'яті. Вона є прикладом інтегрованого завдання, у якому розвиваються чотири види мовленнєвої діяльності: прочитай, послухай, скажи, напиши, а також дієвим засобом контролю.

Особливої ваги набувають рухливі ігри, які допомагають розрядити напруження, дати вихід загальмованій під час уроку руховій енергії учнів, стимулювати їх розумову діяльність.

Більшість іншомовних структур, які учні сприймають на уроці іноземної мови у перші роки її вивчення, складаються з рухів, і приблизно 50% з них становлять команди, інструкції в наказовому способі «Come here!», «Open your book!», «Look at me!», що уможлиблює активне використання методу TPR. TPR (Total Physical Response) approach – метод у навчанні іноземної мови, коли рухи, виконання інструкцій вчителя, жестикуляція та інші кінестетичні аспекти навчання активно використовуються замість пояснень. За допомогою методу повної фізичної реакції можна навчати дітей лексичних одиниць, пов'язаних з діями, часових форм (минулих, теперішніх, майбутніх), класної термінології, наказів, інструкцій, невеликих історій та казок, а отже, і різних частин мови (іменників, дієслів, прикметників, числівників, займенників, прийменників), використовуючи вправи-команди та вправи-накази.

Отже, викладання англійської мови у початкових класах ґрунтується на підходах двомовності та раннього вивчення іноземної мови, чому сприяють психофізичні особливості розвитку дітей молодшого віку. За допомогою різноманітних форм і методів презентації навчального матеріалу вчитель зможе досягти основної мети іншомовної освіти - формуванню іншомовної комунікативної компетентності учнів.

Література

1. Водоп'янова В. Молодший школяр: навчаймо обережно. Іноземні мови в сучасній школі. 2012. С. 58-59.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання ред. д.пед.н., проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273с.
3. Ігри в початковій школі на уроках англійської / уряд. Л. Мудрак. К.: Шк. світ, 2010. 128 с.
4. Кочерга О. Психофізіологічні механізми чутливості сприймання інформації учнями початкової школи. Іноземні мови в школах України. 2015. № 2. С.15-18.

СЕКЦІЯ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

УДК 811.1'25-115(043)

Гаргаєва О.В.

старший викладач кафедри грецької філології та перекладу

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Проблема перекладу іншомовного тексту, його змістової та естетичної адекватності під час перекладу оригіналу належать до традиційних проблем як лінгвістики, так і філології в цілому. Адекватний, або як його ще називають, еквівалентний переклад – це такий переклад, який здійснюється на рівні, необхідному і достатньому для передачі плану змісту при дотриманні відповідного плану вираження, тобто норм мови перекладу [4, с. 67]. Проте, серед мовних одиниць, переклад яких неминуче викликає ряд специфічних труднощів, особливе місце належить безеквівалентній лексиці.

У загальному плані переклад або перекладацька діяльність є видом міжмовної мовленнєвої діяльності. Вивчення її власне лінгвістичних аспектів займає особливе місце серед багаточисельних досліджень проблем сучасного мовознавства (В. С. Виноградов, Л. С. Бархударов, О. Д. Швейцер, Я. І. Рецкер, В. М. Комісаров, О. В. Федоров, С. Влахов, С. Флорін та ін.).

Доцільно відзначити думку про те, що термін «безеквівалентна лексика» об'єднує лексичні одиниці мови оригіналу (МО), які не мають еквіваленту в мові перекладу (МП) та вимагають особливого підходу під час перекладу, при цьому слід враховувати той факт, що поняття «еквівалент» об'єднує ті одиниці мови перекладу, за допомогою яких можна передати всі релевантні компоненти значення або одного з варіантів значення лексичної одиниці оригінала [1, с. 56].

Слід зазначити, що будь-яка мова в принципі може висловити будь-яке поняття; відсутність у словниковому складі мови спеціального позначення для якогось поняття у вигляді слова або стійкого словосполучення не означає неможливості виразити це поняття засобами даної мови. Хоча в системі мови даний знак відсутній, його зміст завжди може бути передано у мові в конкретному тексті за допомогою цілого ряду засобів. Безумовно, переклад лексики, що не має відповідників у мові перекладу, становить собою певні труднощі, але труднощі ці є цілком переборними [3, с. 49]. Із практики перекладу відомі наступні способи перекладу безеквівалентної лексики:

Перекладацька транслітерація та транскрипція. При транслітерації передається засобами МП графічна форма слова МО, а при транскрипції – його звукова форма. Ці способи застосовуються при передачі іншомовних власних назв, географічних найменувань і назв різного роду компаній, гуртів, пароплавів, готелів, газет, журналів, при передачі реалій тощо.

У новогрецькій суспільно-політичній літературі можна зустріти такі транслітерації російських реалій, як *το κολχός* – колхоз, *το σοβχός* – совхоз, *το ιπορτζ* – борщ тощо.

До такого прийому нерідко вдаються двомовні словники при передачі безеквівалентної лексики: так, у «Новогрецько-російському словнику» І. П. Хорікова слова *ο νομάρχης*, *το μπουζούκι*, *ο κλέφτης*, *η φέτα*, *το ούζο*, *τα ζυλοφάγα* передаються як *номарх*, *бузукі*, *клефт*, *фета*, *узо*, *кілофаги*, як правило, з подальшим поясненням, тобто описовим перекладом.

Цінність транслітерації як способу перекладу безеквівалентної лексики є її надійність, у тому сенсі, що, транслітеруя нове, часто малозрозуміле слово, перекладач по суті передає лише його графічну або фонетичну оболонку. Змістовна ж сторона слова розкривається в кращому випадку тільки через контекст. Тим самим перекладач уникає тлумачення нового поняття і пов'язаного з цим ризику неправильної його інтерпретації [2, с.138]. Однак треба зазначити, що при всіх своїх недоліках транслітерація в певних випадках є чи не єдиним можливим прийомом відтворення безеквівалентної лексики.

Калькування. Цей прийом полягає в передачі безеквівалентної лексики МО за допомогою заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку стійких словосполучень) їх прямими лексичними відповідниками в МП. Як транскрипція і транслітерація, так і калькування не завжди розкриває для читача, незнайомого з МО, значення перекладного слова або словосполучення. Наведемо такі приклади перекладу новогрецьких слів за допомогою цього прийому: *η κόκκινη κάρτα* – червона карта, *ο ουρανοξύστης* – *шмарочос*, *ώρες αχμής* – *години пік*, *η τηλεόραση* – *телебачення*.

Ступінь розкриття описуваного за допомогою цього прийому явища залежить від того, наскільки «конструкція» самої безеквівалентної лексичної одиниці, що іменується в лінгвістиці внутрішньою формою, відображає те, що вона позначає.

Описовий («роз'яснювальний») переклад. Цей спосіб передачі безеквівалентної лексики полягає у розкритті значення лексичної одиниці МО за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного даною лексичною одиницею явища, тобто за допомогою її дефініції

(визначення) на МП. Ось кілька прикладів описового перекладу новогрецької безеквівалентної лексики на українську мову: *ο κλέφτης* – партизан епохи національно-визвольної боротьби грецького народу проти Оттоманської імперії, *το λατίvi* – тістечко, виготовлене з борошна, масла і меду, *ο ακρίτας* – мешканець прикордонної смуги, *η γαβάθα* – традиційна миска, чашка, часто дерев'яний або глиняний, *το ούζο* – грецький сорт анісової горілки.

Неважко помітити, що описовий переклад, хоча він і розкриває значення безеквівалентної лексики оригіналу, має той значний недолік, що він зазвичай виявляється досить громіздким і неекономним. Часто перекладачі вдаються до поєднання двох прийомів – транскрипції або калькування та описового перекладу, даючи останній у виносці або в коментарі. Це дає можливість поєднувати стислість і економність засобів вираження, властиві транскрипції (і калькуванню), з розкриттям семантики даної одиниці, що досягається через описовий переклад.

Наближений переклад (переклад за допомогою «аналогу») полягає в підшуванні найближчої за значенням відповідності в МП для лексичної одиниці МО, що не має в МП точних відповідників. Такого роду приблизні еквіваленти лексичних одиниць можна назвати «аналогами» [1, С. 99–102].

Часто замість іноземної реалії перекладач використовує реалію МП, якій притаманна власна національна специфіка, але в той же час вона має багато спільного з реалією МО. Наприклад, поняття *ο Αi-Βασίλης* і Дід Мороз, *τα κάλαντα* і щедрівки не можна вважати ідентичними, але очевидно, що в певних контекстах вони взаємозамінні. Перевагою наближеного перекладу є його зрозумілість для одержувача, якому в якості перекладацького еквівалента пропонується «рідне» поняття. Проте користуватися цим методом слід обережно, пам'ятаючи, що в самій його основі закладена певна неточність. Наближений переклад, перш за все, може призвести до неприпустимої національно-культурної асиміляції [5, с. 147].

Трансформаційний переклад. У ряді випадків при передачі безеквівалентної лексики доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних замінів з повною зміною значення вихідного слова або ж до того й іншого одночасно, тобто до того, що носить назву лексико-граматичних перекладацьких трансформацій [2, с.143]. Тому в даному випадку можна говорити про трансформаційний переклад. Так, новогрецьке слово *η αρέσκεια*, що не має прямих еквівалентів серед українських іменників, часто вживається у висловах *της αρέσκειάς (μου, σου, του)*, та задля вірного перекладу думки доречніше за все вдатися до синтаксичної перебудови. Наприклад, речення *Το πράγμα αυτό είναι της αρέσκειάς μου* можна перекласти так: *Ця річ мені подобається*. Інше новогрецьке слово *αντίκρουσμα* не має свого прямого відповідника в словниковому складі української мови та пояснюється як «зустріч лице в лице». Отже, задля вірного перекладу виразу *εχλόμασε στο αντίκρουμά μου*, що містить дану лексичну одиницю, застосовується прийом перерозподілу, тобто трансформації її значення: *він зблід, коли побачив мене*.

Звісно, що для правильного вибору одного з цих варіантів перекладу безеквівалентних лексичних одиниць потрібно звернення до широкого контексту або знання екстралінгвістичні ситуації, а також багатий досвід та професійна майстерність перекладача.

Таким чином, ми бачимо, що відсутність прямих еквівалентів певним розрядам лексичних одиниць у словниковому складі іншої мови аж ніяк не означає їх «неперекладність» на цю мову. У розпорядженні перекладача є, як було наведено, не один, а цілий ряд засобів, що дають можливість передати значення вихідної словникової одиниці в мові, в конкретному тексті.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории переводов / Л.С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 239 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение : Общие и лексические вопросы / В.С. Виноградов. – М. : ИОСО РАО, 2001. – 221 с.
3. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Высшая школа, 1986. – 416 с.
4. Рецкер Я. И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык // Вопросы теории и методики учебного перевода / Я. И. Рецкер. – М., 1950. – 318 с.
5. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.
6. Хориков И. П., Малев М. Г. Новогреческо-русский словарь : Около 67000 слов / Под ред. П. Пердикиса и Т. Пападопулоса. – М. : Русский язык, 1980. – 856 с.

УДК 811.161.2'33(043)

Жабко К.О.

асистент кафедри грецької філології та перекладу

КОНЦЕПТ ФІЛІА У ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Чільне місце у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців в останні роки займає поняття концепту. Розглядаються класифікації концептів, методи їх дослідження, дається визначення

самого поняття «концепт», а також досліджуються окремі концепти, такі як: любов, життя, смерть, батьківщина, вічність, бог тощо.

Одним із методів визначення семантичного поля будь-якого концепту, а саме його ядра та периферії, та встановлення його вербалізаторів є аналіз словникових статей, який допомагає визначити основні номінації концепту. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженню окремих концептів, концепт ФІΛΙΑ ще не є достатньо описаним лінгвістами, тому саме аналізу його словникових дефініцій присвячена дана робота.

У Λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας ФІΛΙΑ трактується як «близький соціальний зв'язок між двома або більше людьми та базується на взаємній любові, симпатії та повазі». Але зазначається також, що це почуття або зв'язок не притаманне лише людям, а дружбою можуть бути пов'язані країни, людина та тварина або тварини [3, с.1425].

За словником Г. Бабіньотиса Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας до номінацій концепту ФІΛΙΑ крім взаємної любові додаються такі номінації як взаємна відданість та взаєморозуміння. Також одним з визначень є «відносини мирного співіснування та єдності між країнами, народами та групами». На відміну від Λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας у даному словнику зазначається, що ці відносини об'єднують людей, які не мають родинних зв'язків та не мають любовної пристрасті [8, с.1882].

Це ж визначення ми зустрічаємо і у Ελληνικό λεξικό, де ФІΛΙΑ характеризується як «взаємна любов між двома або більше людьми, які не пов'язані кровними узами та не відчувають любовного тяжіння». Також, за словником, дружба – це взаємопідтримка [6, с.1273].

Таке ж визначення дається і у Νέο Ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας, але ФІΛΙΑ характеризується і як симпатія до чогось та мирні відносини між країнами [2, с.1438].

За Μικρό νεοελληνικό λεξικό Πατάκη ФІΛΙΑ – «це почуття симпатії та взаємоповаги між людьми», тобто не відзначено, що дружба може існувати і між країнами, народами тощо [7, с.709].

Проаналізувавши словники синонімів та антонімів були знайдені такі номінації, як симпатія, любов, прихильність, братерство, близькість, зв'язок, узи [1, с.482; 4; 5; 9, с.1160; 10, с.699].

Концепт ФІΛΙΑ вербалізується також через прикметники, які сполучуються з лексемою. Їх можна поділити на дві групи: за якісною ознакою – ειλικρινής (щира), αληθινή (справжня), στενή (близька), εγκάρδια (сердечна), τρυφερή (ніжна), αρραγής (безоглядна), δοκιμασμένη (випробувана), та за тривалістю – αιώνια (вічна), παλιά (стара), μακροχρόνια (багаторічна).

Отже, проаналізувавши словникові дефініції можна визначити, що ядром концепту ФІΛΙΑ є такі вербальні репрезентатори, як любов, симпатія та повага. До периферії концепту можна віднести такі репрезентатори, як відданість, взаєморозуміння, взаємопідтримка та братерство. Також до периферійного значення слід віднести і мирні відносини у контексті співіснування країн. Аналіз словникових статей допомагає глибше зрозуміти загальні характеристики, притаманні тому чи іншому концепту, але він не є достатнім. Для розкриття етноспецифічних рис концепту необхідний аналіз пареміологічних одиниць, зіставний аналіз, асоціативний експеримент тощо.

Література

1. Θεσαυρός συνωνύμων και αντιθέτων της Νέας Ελληνικής / επιμ. Α. Ιορδανίδου. Αθήνα : εκδόσεις Πατάκη. 2000. 512 σ.
2. Κριαράς Ε. Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας. Αθήνα : Εκδοτική Αθηνών, 2007. 1587 σ.
3. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής / επιμ. Ι. Δεληγιάννης, Δ. Λυπουρλής, Π. Μουλλάς, Γ. Παράσογλου κ.α.. Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998. 1532 σ.
4. Λεξικό συνωνύμων : веб-сайт. URL : <https://sites.google.com/site/thetidiolarisa/%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%89%CE%BD%CF%8D%CE%BC%CF%89%CE%BD> (дата звернення 22.11.2018).
5. Λεξικό συνωνύμων : веб-сайт. URL : <https://www.lexigram.gr/lex/eni/%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1> (дата звернення 22.11.2018).
6. ΜΕΙΖΟΝ Ελληνικό λεξικό / επιμ. Β. Μανδάλα, Ε. Μακρυγιάννη. Δεύτερη έκδοση. Αθήνα : εκδόσεις Αρμονία, 1999. 1494 σ.
7. Μικρό νεοελληνικό λεξικό Πατάκη / επιμ. Α. Ιορδανίδου, Σ. Μπαταβάνη. Αθήνα : εκδόσεις Πατάκη, 2004. 800 σ.
8. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. Γ' έκδοση. Αθήνα : Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2008. 2032 σ.
9. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό συνωνύμων – αντωνύμων της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Αθήνα : Κέντρο λεξικολογίας, 2011. 1246 σ.
10. Συνώνυμα Αντίθετα / σύνταξη Μ. Μανδαλά. Α' έκδοση. Αθήνα : εκδόσεις Αρμονία, 2009. 752 σ.

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДВЕРБІАЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НОВОГРЕЦЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Незважаючи на те, що сьогодні у різних мовах досить повно досліджено різні аспекти фразеології, у новогрецькій мові вона ще й досі залишається маловивченою галуззю мовознавства. Саме це вказує на необхідність досліджувати різні структурно-граматичні типи фразеологічних одиниць.

Метою роботи є визначення та порівняння структурно-граматичних особливостей адвербіальних фразеологізмів новогрецької, української та англійської мов.

До адвербіальних належать фраземи кількісно- або якісно-обставинної семантики, які характеризуються повною відсутністю морфологічних парадигм і виконують у реченні функції обставин [1, с. 62].

За своєю структурно-граматичною організацією адвербіальні фраземи надзвичайно строкаті. Також не існує єдиного, загально визначеного погляду у мовознавців щодо обсягу і меж адвербіальної фраземики. М. Алефіренко зазначає, що належність тих чи інших стійких сполучень слів до адвербіальних фразем визначається не тільки і не стільки структурно-граматичною моделлю і не редуцією інших фразеологічних одиниць, скільки смисловою і граматичною ідіоматизацією, тобто граматичною транспозицією їх лексичних елементів, яка відбувається в наслідок взаємодії різних рівнів мовної системи, що обумовлює структурні типи, семантичні і граматичні єдності фразеологічних утворень [2, с. 71–72].

М. Алефіренко залежно від типу семантико-граматичної домінанти поділяє адвербіальні фраземи на якісно-означальні, кількісно-означальні, способу дії і обставинні. Однак більш вдалою класифікацією фразеологічних одиниць є класифікація О. Куніна, який розподіляє адвербіальні ФО на два класи: якісні та обставинні [1, с. 124].

Якісні адвербіальні ФО – це такі фразеологічні одиниці, які означають ознаки процесу, характеризують його з якісного боку. Обставинні адвербіальні ФО – це такі фразеологічні одиниці, які не характеризують дію якісно, а позначають обставини, умови, у яких не відбувається дія, тобто щось зовнішнє щодо дії.

Якісні адвербіальні фразеологічні одиниці новогрецької, англійської та української мов поділяються на ФО способу дії та ФО міри і ступеня.

1. Адвербіальні ФО способу дії – це фразеологізми, які відповідають на питання «як, яким способом?», наприклад: у грецькій мові – *μηδέν ἄγαν* «не перебільшуючи», *ὠσπου* *ἢ* *πεὶς* *αὖτις* «дуже швидко, миттю, одразу ж». В українській мові – *аби з рук* «неохайно, недбало», *в пух і прах* «повністю». В англійській мові – *above all* «перш за все, найбільшою мірою», *after all* «в решті решт». У ході дослідження та аналізу даної групи адвербіальних фразеологізмів новогрецької, української та англійської мов, нами було встановлено, що серед фразеологізмів даної групи найпоширенішою структурою в новогрецькій мові є «прийменник + іменник», також якісні адвербіальні фразеологізми новогрецької мови цієї групи утворюються за різними іншими схемами, наприклад, «дієслово + сполучник + іменник», «сполучник + іменник + іменник» та ін. В українській мові найпоширенішими конструкціями є конструкції «прийменник + іменник» та «прийменник + іменник + дієслово». Стосовно англійської мови, маємо зазначити, що найбільш поширеною є конструкція «прийменник + іменник».

2. Адвербіальні ФО міри і ступеня – це фразеологічні одиниці, які зазвичай відповідають на питання «скільки, як багато?». Наведемо приклади: в грецькій мові – *ἕνα* *τὰ* *καλά* «значною мірою», *ἢ* *φάνε* *καὶ* *οἱ* *κότες* «дуже багато, велика кількість». В українській мові – *на ламаний гриш* «дуже мало», *на одну понюшку* «зовсім мало». В англійській мові – *a drop in the ocean* «крапля в морі, дуже мало, замало», *a whole good hour* «дуже довго». Для даної групи фразеологізмів характерні такі конструкції: в новогрецькій мові – «прийменник + іменник», «іменник + іменник». В українській мові – «прийменник + іменник», «іменник + дієслово». В англійській мові – «прикметник + іменник», «іменник + прийменник + іменник».

Обставинні адвербіальні фразеологізми.

1. Обставини місця. Наприклад: в грецькій мові – *ἀπό ἀκρῆ* *σε* *ἀκρῆ* «усюди, по всій довжені, по всій території», *στὴν ἀκρῆ* *τοῦ* *κόσμου* «дуже далеко, на краю світу». В українській мові – *рукою сягнути* «дуже близько», *де Макар телят не пас* «дуже далеко». В англійській мові – *cheek by jowl* «поряд», *within an ace of* «поруч». Для цієї групи фразеологізмів характерні такі конструкції: в новогрецькій мові – «прийменник + іменник», «прийменник + прикметник + іменник». В українській мові – «прийменник + іменник», «іменник + прийменник + іменник». В англійській мові – «прийменник + іменник», «прислівник + іменник».

2. Обставини часу. Наприклад: в грецькій мові – *διαρκοῦντος* *τοῦ* «протягом», *ἐν* *τῷ* *ἄμα* (*καὶ* *αὐθάμα*) «негайно, одразу ж, не гаючи часу». В українській мові – *за царя Панька як була земля тонка* «давно», з

пелюшок «змалку». В англійській мові – *from time to time* «час від часу, іноді», *in a second* «через секунду, дуже скоро». Стосовно цієї групи фразеологізмів, маємо відзначити, що для неї характерні такі конструкції: в новогрецькій мові – «прийменник + іменник», «прислівник + прислівник». В українській мові – «прийменник + іменник», «іменник + прийменник + іменник». В англійській мові – «прийменник + іменник».

3. Обставини напрямку. Такі як: в грецькій мові – *σπεύδε βραδέως* «вперед», *πέρα δώθε/ δώθε-κείθε* «туди-сюди». В українській мові – *в обидва кінці* «туди й назад», *на два фронти* «у двох напрямках одночасно». В англійській мові – *back and forth* «туди і сюди, взад і вперед, в обидві сторони», *every which way* «усюди, в усіх напрямках». Для даної групи фразеологізмів характерними є наступні граматичні структури: у новогрецькій мові – «прислівник + прислівник», «іменник + дієслово + іменник». В українській мові – «прийменник + числівник + іменник». В англійській мові – «прислівник + сполучник + прислівник».

4. Обставини причини. Такі як: в новогрецькій мові – *άνευ αλο χρόνος λόγου* «без серйозної причини», *τζάμτα και βερεσέ* «безпідставно, без серйозної причини». В українській мові – *серця – зі злості; з-під палиці / палки* «з примусу, не зі своєї волі», *ні сіло ні впало* «без причини». В англійській мові – *for the thrill of it* «заради задоволення, просто так». Аналізуючи приклади фразеологізмів даної групи, було виявлено, що характерними структурами в ній є наступні: у новогрецькій мові – «прислівник + іменник + іменник + іменник», «прислівник + прислівник». В українській мові – «прийменник + іменник», «прийменник + дієслово + прийменник + дієслово». В англійській мові – «прийменник + іменник + прийменник + займенник».

5. Обставини мети. Наприклад: в новогрецькій мові – *στον βρόντο* «без певної мети», *για τα μάτια του κόσμου* «для людського ока». В українській мові – *про людське око* – «заради пристойності, для порядку»; *на всякий / всілякий кінець* – «про всяк випадок». В англійській мові – *for the good of (someone or something)* «заради користі», *for the heck/hell of it* «заради задоволення, заради сміху, просто так». Для даної групи фразеологізмів характерними граматичними конструкціями є такі: у новогрецькій мові – «прийменник + прислівник», «прислівник + прислівник». В українській мові – «прийменник + прикметник + іменник», «прийменник + іменник», в англійській мові – «прийменник + іменник», «прийменник + іменник + прийменник + іменник (займенник)».

6. Обставини умови. Наприклад: *ύπο την αίρεση* «за умови», *αν θέλει ο Θεός* «як Богу буде завгодно, як Бог забажає». В українській мові – *що б там (то) не було (не коштувало, не стало)* – «за будь-яких умов», *хай (хоч) каміння з неба (падає)* – «за будь-яких умов». В англійській мові – *at any rate* «у всякому разі, за будь-яких умов», *on no account* «ні за яких умов, ні при яких обставинах». Для цієї групи фразеологізмів є характерним вживання наступних граматичних структур: у новогрецькій мові – «прийменник + іменник», «дієслово + іменник», «прикметник + іменник + іменник». В українській мові – «прийменник + прикметник + дієслово». В англійській мові – «прийменник + займенник + іменник», «іменник + іменник».

У ході аналізу адвербіальних фразеологічних одиниць новогрецької, англійської та української мови, а саме їх структурно-граматичних особливостей, нами було визначено, що граматичні структури новогрецької, української та англійської мов мають як і спільні риси так і відмінні. Нами було встановлено, що найбільш поширеними конструкціями серед якісних та обставинних адвербіальних фразеологічних одиниць є «прийменник + іменник», «іменник + іменник», «прислівник + прикметник + іменник», «прислівник + іменник», «дієслово + іменник», «іменник + іменник», де другий іменник використовується у родовому відмінку.

Література

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. / М.Ф. Алефіренко – Х.: Вид-во при ХДУ, 1987. – 133 с.;
2. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Элпис, 2008. – 271 с.;
3. Англо-російський фразеологічний словник [уклад. А. В. Кунін]. – М.: «Русский язык», 1984. – 944 с.;
4. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К.Т. Баранцев]. – К.: Знання, 2005. – 1055 с.;
5. Кокурина Т.В. Греческие пословицы и поговорки. Их аналоги в русском языке/ Т.В. Кокурина. – М., 2008 – 152 с.
6. Dictionary of idioms / [editor John Sinclair and oth]. – L.: HarperCollinsPublishers, 1995. – 513 p.
7. Μλαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας / Γεώργιος Μλαμπινιώτης. – Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998. – 2005 σ.

ДО ПРОБЛЕМИ ПИСЬМОВОЇ ФІКСАЦІЇ МОВИ ПРИАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ-РУМЕЇВ

Проблема письмової фіксації мови приазовських греків-румеїв постала вже давно, оскільки писемність вони втратили ще в Криму, до переселення в Приазов'я. Відомо, що в кінці 20-х – 30-х роках ХХ століття румеї використовували спрощене фонетичне письмо на основі грецького алфавіту. Потім, з кінця 60-х років А. Білецький запропонував використовувати для запису румейської кирилицю, а в період сплеску наукового інтересу до румейської мови, в кінці 90-х – на початку 2000-х років використовується міжнародний фонетичний алфавіт. В окремих публікаціях цього періоду застосовується історична грецька орфографія. Поява кожного з цих варіантів письмової фіксації румейської мови зумовлена вимогами свого часу, кожен з варіантів покликаний вирішити певні завдання й задовольнити певні потреби певного кола носіїв і дослідників цього мовного різновиду. Однак, наразі не існує єдиного варіанту запису румейської, що задовольняв би вимоги усіх її носіїв, дослідників та зацікавлених осіб.

Коли румеї (греки-еллінофони України, які проживають переважно в Приазов'ї) переселилися з Криму в Приазов'я в кінці 18 століття, їхній ідіом (*румеку глоса*, як вони самі його називають) був безписемним. У рамках політики коренізації стосовно національних меншин України [2, с. 122], яку проводив у 1920-х рр. радянський уряд, розпочинаються систематичні дослідження, які передбачали науковий опис та класифікацію мовного різновиду маріупольських греків-румеїв з метою подальшого створення для них писемності. На цей час припадають діалектологічні експедиції до грецьких сіл Приазов'я, в результаті яких з'являються перші наукові публікації М. Сергієвського, І. Соколова, Д. Спиридонова, що подають короткий опис маріупольських грецьких говірок. У працях цих науковців для запису румейської мови використовується кирилична абетка. На початку 30-х років ХХ ст. відбувається зростання рівня писемності грецького населення Приазов'я й піднесення їхньої національної свідомості, започатковується видання перших друкованих збірок творів румейських літераторів, газет та журналів румейською мовою. Для запису використовується спрощений грецький алфавіт з фонетичною орфографією. Засновник літератури греків України Г. Костоправ та його соратники створюють літературну румейську мову й просуваються на шляху її кодифікації та нормування. Коли в кінці 1937 р. розпочинаються репресії грецької інтелігенції Радянського Союзу, відомі під назвою грецької операції, будь-яка активність у сфері просвіти та красного письменства в середовищі греків України припиняється.

Під час лібералізації суспільно-політичного життя в країні в 1960-ті роки самі носії використовують для письмової фіксації румейської мови кириличне письмо з різними варіантами графічної передачі міжзубних звуків, а коли стає можливим видання книжки румейською мовою, А. Білецький розробляє кириличну орфографію, адаптовану до мовлення приазовських греків [1]. Сьогодні цей варіант широко використовується при виданні літератури греків Приазов'я, але він не достатньо точно передає фонетичні особливості кожної говірки.

Грецькі мовознавці Х. Симеонидис та Д. Томбаїдис для запису румейської використовують не просто грецький алфавіт, до якого введено додаткові латинські символи на позначення окремих звуків, а й грецьку орфографію [5], що робить їхні тексти більш зрозумілими для грекомовних читачів. Майже так само робить і дослідник румейського фольклору О. Ашла, спираючись на грецький алфавіт, до якого додано окремі надрядкові символи [6]. У збірці румейських народних казок Ю. Кутної, розрахованих на греків метрополії та діаспори, використано історичну грецьку орфографію без додавання надрядкових знаків [3].

Інші дослідники (К. Журавльова, Х. Христу, М. Кісілієр) пропонують свої способи фіксації на основі міжнародного фонетичного алфавіту [4; 7; 8]. Ці варіанти передають особливості фонетики, але розраховані на вузьке коло спеціалістів.

Отже, перед дослідниками стоїть нелегке завдання створення нового румейського алфавіту, який відбивав би особливості фонетики, граматики та орфографії греків-румеїв.

Література

1. Белецький А. Греческие диалекты юго-востока Украины и проблема их языка и письменности / А. Белецький // Балканская филология / отв. ред. А. Д. Десницкая. – Л., 1970. – С. 5–15.
2. Якубова Л. Мовна проблема та її вплив на етнокультурне життя українських греків (середина 20-х – 30-ті рр. ХХ ст.) / Л. Якубова // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 121–132.
3. Κούτνα Ι. Τα παραμύθια των Ελλήνων της Αζοφικής. Τα ρουμέικα παραμύθια / Ι. Κούτνα. – Αθήνα, 2016. – 422 σ.

4. Πάππου-Ζουραβλίοβα Αι. Η ταυρορουμαϊκή διάλεκτος των Ελλήνων της Αζοφικής στην νοτιοανατολική Ουκρανία (περιοχή της Μαριούπολης) // Αρχείο Πόντου. – Αθήναι, 1995. – Τ.46. – Σ. 162-274.
5. Συμεωνίδης Χ. Η σημερινή ελληνική διάλεκτος της Ουκρανίας (περιοχή Μαριούπολης) / Χ. Συμεωνίδης, Δ. Τομπαιδής. – Αθήνα : Επιτροπή ποντιακών μελετών, 1999. – 157 σ.
6. Τα Μαριουπολίτικα: τραγούδια, παραμύθια και χοροί των Ελλήνων της Αζοφικής / by Alexander Ashla. – Athens, 1999 (CD). – 178 σ.
7. Χρίστου Χ. Η γλώσσα των Ελλήνων της Αζοφικής // Ενδείκτης: μετανάστες, ομογένεια, απόδημοι. Ενημερωτικό δελτίο του Πανεπιστημίου Κύπρου. Ιούλιος 2006. – Τευχ.15. – Σ. 27-39.
8. Kisilier M. Ένα ελληνικό ιδίωμα στην Ανατολική Ουκρανία (περιοχή Μαριούπολης) // Казанский Н. Н. (отв. ред.) Acta linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований IV. 1. – СПб., 2009. – С. 156–166.

УДК 81'1(043)

Кобиленко Н.К.

старший викладач кафедри грецької філології та перекладу

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ СИМВОЛІВ В ΜΟΒΙ

Οднією з категорій, які беруть участь у прагматичному відтворенні позамовної дійсності за допомогою лексичних одиниць, є символ. Λογικο-семіотичний механізм виникнення символів полягає в тому, що «багато предметів, з якими мовознавці близько і безпосередньо стикаються, мають певну властивість, що сприймається як їхня постійна й особлива ознака. Завдяки цьому співвідношення предмета й ознаки інколи настільки змінюються, що предмет стає символом властивості, вираженої його ознакою» [1].

Вести мову про природу символу як особливого епістемολογічного феномену складно, оскільки символи є надзвичайно різноманітними. Аналіз наукової літератури свідчить, що цим питанням займалися: Ε. Γαβριлюκ, яка досліджувала рослинну символіку, використовуючи деякі лінгвосеміотичні положення, Π. Κρετωv, який висвітлив філосоφські засади типολογії символів, Ι. Живіцька, яка розглядала символіку в лінгвокультурολογічному аспекті, Ю. Тен (філосоφсько-культурολογічні розвідки). Слово «символ» у сучасної людини викликає не тільки ряд абстрактних понять чи конкретних уявлень, асоціацій, образів, а й відчуття магічного, загадкового. Символ – потужна категорія культури, духовного розвитку, повсякденного спілкування. Слова-символи відображають особливості культури: історії, традицій, звичаїв етнічної спільності. Характерною властивістю символу є те, що значення мотивується передусім через фонові знання, а функціонування у мовленні можливе лише за наявності певних фонових знань [2].

Доцільно зауважити, що проблема вивчення символів є предметом дослідження таких науковців, як Ο. Ποτεбня, Ο. Λοσεv, С. Αβερінцев, Ю. Λοτман. Проблема походження, виникнення символу, як і самої етнокультурознавчої лексики, у світовій та вітчизняній теоретичній думці недостатньо досліджена.

Якщо брати до уваги той факт, що символ не є застиглою схемою, він багатшаровий та змінний, тож його зміст легше зрозуміти у співвідношенні з його подальшими символічними зчепленнями. Тобто символи не ізольовані один від одного, вони можуть існувати і функціонувати сукупно, причому ці сполуки є або епізодичні, або постійні, стійкі, незмінні.

Βажливо також зазначити, що незважаючи на фундаментальне значення символу для мови, у дослідженнях все частіше зустрічається думка про те, що поняття символу недостатньо чітко окреслено в лінгвістичній літературі.

Доречно відмітити, що вчені пропонують таке визначення поняття «символ»: символ – знак, прикмета, признак; знак, який слугував доказом союзу гостинності, укладеного між двома родинами; συμ-βάλλω - «скидати в одне місце, зливати, з'єднувати» [3].

Τаким чином, можна зробити висновок, що мова – це генетичний код нації, який поєднує минуле із сучасним і спрямований у майбутнє.

Λίτεράтура

1. Αβερінцев С.С. Заметки к будущей классификации типов символа / С.С. Αβερінцев // Проблема изучения культурного наследия / под ред. Т.Β. Степанова. – Μ.: Наука, 1985. – 400с.
2. Αβερінцев С.С. Символ / С.С. Αβερінцев // Краткая литературная энциклопедия: в 9т. / под ред. Α.Α. Суркова. – Μ.: Сов.энциклоп., 1962 -1978.Т. 7 – 1972 с. 2.
- 3.Κοβιλένκο Ν.Κ. Символи в мові / Ν.Κ. Κοβιλένκο // Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство: міжвуз.зб.наук.ст.; гол.ред. Β.Α. Ζарва. – Βердянськ: ΒΔΠΥ, 2012. – Вип. VII. – 272с.

РОЗУМІННЯ ІНШОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ГОЛОВНА ПЕРЕДУМОВА АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Проблема розуміння тексту розглядається в роботах Ю.М. Караулова, В.М. Комісарова, О.М. Леонтєва, П.В. Соболева, С.С. Толстого, О.В. Федорова, В.П. Фурманової та інших. У перекладі присутні три елементи: мовне висловлювання на одній мові, розуміння перекладачем сенсу цього вислову - вже поза цієї мови - та інтерпретація цього сенсу на іншій мові. При цьому слід розмежовувати два поняття: інтерпретацію тексту та інтерпретацію сенсу. Інтерпретація тексту є обов'язковою умовою розуміння і перекладу, вона здійснюється для вилучення і точної передачі змісту. Під інтерпретацією сенсу розуміються його оцінка і можливі висновки і асоціації, пов'язані з ним. Вона може бути здійснена самим адресатом перекладу, якщо зміст оригіналу передано ясно і зрозуміло.

Розуміння є процесом і результатом людського спілкування, яке здійснюється в певній ситуації. Оскільки переклад являє собою складний інтерактивний процес, його не можна віднести лише до простого предметно - понятійного декодування інформації. Звідси випливає, що необхідно також враховувати різноманітні екстралінгвістичні фактори, що впливають на процес розуміння, включаючи індивідуально - особистісні характеристики реципієнта, рівень його знань та інформованості. Розуміння настає тоді, коли у відповідності зі своїми знаннями про світ, реципієнт сприймає і певним чином інтерпретує і оцінює ситуацію, здогадується про намір і інтенції мовця.

Переклад завжди передбачає розуміння тексту, що перекладається, оскільки будь-який переклад є інтерпретацією. Іншими словами, можна сказати, що будь-яке розуміння є інтерпретацією, яка здатна розгортатися у межах мовних структур. В.Ізер наголошує, що за допомогою слів ми здійснюємо й „інтерпретацію інтерпретації” [3]. Зв'язок світу та мови виявляється настільки близьким, що сама мова фактично стає своєрідним посередником світу і при цьому спрямовує сутність процесу розуміння та інтерпретації. Проте тут про себе заявляє суб'єктивний момент: „межі інтерпретації” коливаються залежно від самого інтерпретатора, його внутрішнього світу. В цьому плані рецепція і інтерпретація виявляються настільки взаємно залежними процесами, що лише їхнє органічне поєднання дозволяє перекладачу не відхилитися від можливих інтерпретаційних моделей самого оригіналу. Хоча і тут приховується низка небезпек, які важко уникнути перекладачеві. Йдеться про „конфлікт інтерпретацій” (вислів П. Рікьора) [1]. Метод інтерпретації художнього тексту, якого має дотримуватися перекладач, у цьому плані є інтенцією - „перемогти культурну віддаленість, дистанцію, яка віддаляє читача від чужого для нього тексту, щоб поставити його на один рівень із ним і у такий спосіб включити смисл цього тексту у сьогоденне розуміння, яке має читач” [2].

Розглядаючи процес розуміння можна помітити, що в результаті співвідношення інформації з загальними знаннями реципієнт повинен засвоїти більше інформації, ніж безпосередньо виражено спочатку [1]. Так, розуміння тексту пов'язане не з акумуляцією в пам'яті різних елементів, виведених з тексту, а з інтерпретацією подій, дій на основі умовиводів, відносин, використання знань різного роду. Зберігання навіть окремого слова в пам'яті пов'язане з асоціаціями. Тому модель розуміння неможливо побудувати без урахування бази знань, так як справжнє життя тексту нерозривно пов'язане з сприйняттям його людиною. Крім текстової інформації, що міститься в комунікативній ситуації, потрібно володіти знаннями про картину світу, враховуючи дані комунікативного контексту, пов'язані з ситуацією спілкування, типами взаємодії. Розуміння іншомовного тексту тісно пов'язане з особливостями культури та традиціями країни, мовою якої він перекладається. Особливість художнього тексту відкривати різні смислові перспективи визначається як його полісемантичність, тобто множинність видінь тексту. Навіть при значних змінах в культурі країни, мовою якої здійснюється переклад і віддаленості від часу створення, художній текст залишається джерелом сенсів, які при кожному новому зверненні до нього розширюються.

Крім того, необхідно пам'ятати, що художній текст характеризується амбівалентністю, тобто неоднозначністю, а звідси випливає неясність і варіативність інтерпретацій. Він завжди містить у собі безліч всіх існуючих і потенційних тлумачень і не може мати одну єдину вірну інтерпретацію.

Так, передумовою будь-якого точного перекладу є повне і точне розуміння оригіналу, оскільки щоб перевести, необхідно насамперед зрозуміти, точно усвідомити, витлумачити самому собі перекладне, якщо оригінал представляє ту чи іншу складність, то потрібно також його проаналізувати, критично оцінити. Першою умовою точності художнього перекладу є правильне розуміння його ідеї, причому специфіка художнього перекладу полягає саме в тому, що ідея оригіналу може бути сприйнята тільки через образ. При перекладі художніх творів розуміння допомагає розкрити їх зв'язок з особистістю письменника, з його суспільним середовищем, епохою, дозволяє глибше вникнути в художній задум і в ідейну спрямованість автора і полегшує правильне сприйняття твору.

Література

1. Обучение художественному переводу как виду межкультурной речевой деятельности (Английский язык, языковой вуз) [Электронный ресурс] / Ю. В. Иванова - Режим доступа: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/obuchenie-hudozhestvennomu-perevodu-kak-vidu-mezhkulturnoj-rechevoj-deyatelnosti.html>.

2. Світова література і глобалізація [Електронний ресурс] / І. Лімборський - Режим доступа: <http://do.rulitru.ru/v23633>.

3. Літературознавча компаративістика і художній переклад за доби глобалізації: сучасний стан, дискусії і проблеми [Електронний ресурс] - Режим доступа: <http://limborsky-66.ucoz.ru/publ/1-1-0-7>.

УДК 811.14'06'373.45(043)=14'06

Пічаччи О.В.

старший викладач кафедри грецької філології та перекладу

ONLINE ΛΕΞΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ Ή ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Επιχειρώντας να εξετάσουμε λεξικά τύπου online, διαπιστώσαμε την ευρεία ποικιλία τυπολογιών ηλεκτρονικών λεξικών που έχουν προταθεί, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του ενενήντα και έπειτα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής:

Το 1996 ο Lehr έκανε τη διάκριση μεταξύ online και offline λεξικών, σύμφωνα με την οποία τα offline λεξικά διακρίνονται σε ηλεκτρονικά λεξικά τσέπης και σε λεξικά για ηλεκτρονικούς υπολογιστές, τα οποία με τη σειρά τους κυκλοφορούν σε μορφή CD-ROM ή άλλη. Μία από τις πιο πρόσφατες τυπολογίες ηλεκτρονικών λεξικών θεωρείται της Hilary Nesi (2000), η οποία αναφέρεται συγκεκριμένα σε: λεξικά στο διαδίκτυο, γλωσσάρια με online διδακτικό υλικό, λεξικά σε CD-ROM και ηλεκτρονικά λεξικά τσέπης. Τέλος, το 2003 ο De Schryver σχεδίασε την ταξινόμηση των ηλεκτρονικών λεξικών με βασικό κριτήριο τον τρόπο πρόσβασης στα δεδομένα, απαντώντας στο βασικό ερώτημα «ΠΟΙΟΣ προσπελάζει ΤΙ και ΠΟΥ» (2003) [1, 153].

Ωστόσο, λόγω της πολυπλοκότητας των προαναφερόμενων τυπολογιών και των ρευστών κριτηρίων διάκρισης των κατηγοριών τους, η παρούσα ανακοίνωση θα επικεντρωθεί αποκλειστικά σε ηλεκτρονικά λεξικά ή γλωσσάρια δημοσιευμένα στο διαδίκτυο, των οποίων κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί το ότι περιλαμβάνουν την ελληνική γλώσσα. Θα πρέπει να αναφερθεί πως για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους, αποκλείστηκαν τα διάφορα μεταφραστικά εργαλεία που είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο, όπως για παράδειγμα οι βάσεις ορολογίας, δεδομένου ότι δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο μεταλεξικογραφικό ενδιαφέρον. Οι βασικές αιτίες αποκλεισμού των υπολοίπων είναι κυρίως η αδυναμία λειτουργίας τους λόγω τεχνικών προβλημάτων και η μη δυνατότητα εύρεσης των αντίστοιχων ιστοσελίδων. Αν και δεν υπάρχει τρόπος εξακρίβωσης του ότι η λίστα αυτή περιλαμβάνει το σύνολο των λεξικογραφικών έργων αυτού του τύπου, θεωρούμε πως το υλικό του καταλόγου μας είναι αντιπροσωπευτικό της κατηγορίας online λεξικών της ελληνικής γλώσσας. Αλλωστε, ακόμη και η ίδια η καταγραφή τους αποτελεί καθοριστικό στάδιο της έρευνας μας, καθώς αφορά λεξικογραφικά έργα, των οποίων δεν προϋπήρχε από όσο γνωρίζουμε κανενός είδους συγκεντρωτικός κατάλογος.

Βασική αρχή της έρευνας μας αποτέλεσε η πεποίθηση ότι κάθε λεξικογραφικό προϊόν αποκτά υπόσταση όχι μόνο από το αποτέλεσμα που φτάνει στον τελικό χρήστη, αλλά και από τη φιλοσοφία που το χαρακτηρίζει και το θεωρητικό υπόβαθρο που το υποστηρίζει. Έτσι, θεωρήσαμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε στη λίστα κριτηρίων ταξινόμησης τόσο παραμέτρους χρησιμότητας λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις ανάγκες του χρήστη, όσο και τις θεωρητικές προδιαγραφές που υποδεικνύουν οι σύγχρονες τάσεις της λεξικογραφίας. Ειδικότερα, σε πρώτο επίπεδο τα λεξικά ταξινομήθηκαν βάσει χαρακτηριστικών της μακροδομής τους, ενώ σε δεύτερο επίπεδο βάσει λεξικογραφικών πληροφοριών που παρέχονται στο εσωτερικό της μικροδομής. Απώτερος στόχος της έρευνας που διεξήχθη ήταν να σχηματιστεί για το κάθε λεξικό ή γλωσσάρι μια συγκεντρωτική εικόνα από άποψη αξιοπιστίας, επιστημονικότητας, πληρότητας και λεξικογραφικής συνέπειας.

Σε επίπεδο μακροδομής εξετάσαμε την τυπολογία του κάθε λεξικού βάσει γλώσσας ή γλωσσών, τύπου (γενικό, ειδικό, διαλέκτων ή εγκυκλοπαιδικό), εάν είναι ονομαστικό ή θεματικό καθώς και βάσει ορισμένων τεχνικών χαρακτηριστικών και παραμέτρων που καθιστούν ένα λεξικογραφικό έργο λειτουργικό και φιλικό προς τον χρήστη. Εκτός όμως από τα άμεσα αυτά παρατηρήσιμα στοιχεία, κατά τη μελέτη της μικροδομής εξετάσαμε τα χαρακτηριστικά των λεξικών σε σημασιολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, φωνολογικό και πραγματολογικό επίπεδο ανάλυσης της γλώσσας.

Πέρα από την εξέταση και ανάλυση των τεχνικών χαρακτηριστικών, του βαθμού χρησιμότητας και των δυνατοτήτων πρόσβασης στη λεξικογραφική πληροφορία, που διαθέτουν τα παραπάνω λεξικά και γλωσσάρια της ελληνικής γλώσσας, εξετάσαμε το γλωσσικό υλικό το οποίο παρουσιάζεται στη μικροδομή τους.

Μετά από ποσοτική ανάλυση του υλικού αναφοράς καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τη μικροδομή, οι πληροφορίες που παρέχονται στο χρήστη ιδίως σε μορφολογικό, συντακτικό, φωνολογικό και πραγματολογικό επίπεδο ανάλυσης της γλώσσας είναι περιορισμένες. Εξαίρεση αποτελούν τα μονόγλωσσα online ελληνικά λεξικά του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, τα οποία διακρίνονται για τον πλούτο των γλωσσικών

και άλλων πληροφοριών που παρέχουν στο χρήστη, καθώς και τα δίγλωσσα λεξικά του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ). Αναμφίβολα, το γεγονός ότι το 57% των online λεξικών ελληνικής περιλαμβάνει ειδικά λεξικά και μάλιστα δίγλωσσα στην πλειοψηφία τους, δικαιολογεί την εμφανή τάση των συντακτών τους να περιορίζονται στη σημασιολογική απόδοση μέσω μεταφραστικού ισοδύναμου ενός όρου προς τη γλώσσα-στόχο, αποφεύγοντας τη χρήση ερμηνεύματος ή ορισμού με τη βοήθεια παραδειγματικών και συνταγματικών σχέσεων [2, 566].

Επίσης, διαπιστώθηκε ότι τα υπάρχοντα online λεξικά της ελληνικής δεν περιέχουν εικονογραφημένο υλικό ή οποιοδήποτε άλλο διαδραστικό μέσο ζωντανής και ευχάριστης απεικόνισης λέξεων και εννοιών το οποίο θα μπορούσε να συμβάλει στην εκμάθηση και την επανάληψη, ενώ θα ευνοούσε και την ουσιαστική συμμετοχή του διδασκόμενου στην όλη διαδικασία μάθησης. Καινοτομία, ωστόσο, αποτελεί η ύπαρξη online ελληνικών λεξικών (περιορισμένων βέβαια σε αριθμό) όπου ο ορισμός ή το μεταφραστικό ισοδύναμο παρέχονται με τη μορφή εικόνων ή αρχείων βίντεο, όπως στην περίπτωση λεξικού νοηματικής που είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

Τα ευρήματα της ποσοτικής ανάλυσης των εβδομήντα online λεξικών της παρούσας μελέτης παρουσιάζονται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα, όπου στην πρώτη στήλη αναγράφεται το είδος της λεξικογραφικής πληροφορίας που παρέχεται, ενώ στη δεύτερη το ποσοστό επί του συνόλου των λεξικών που περιέχουν τη συγκεκριμένη γλωσσική πληροφορία.

Αρχικά, η ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων αποβλέπει στο να ενισχύσει την ικανότητα του χρήστη:

- να κατανοεί το συνολικό νόημα ή τα επιμέρους νοήματα γραπτών κειμένων της ελληνικής γλώσσας,
- να παράγει λόγο κατάλληλο για την κατάσταση επικοινωνίας,
- να εκφράζεται ορθά, δηλαδή σύμφωνα με τους βασικούς κανόνες γραμματικής, σύνταξης και φωνητικής, επιλέγοντας κάθε φορά, ανάλογα με την περίπτωση τα ενδεδειγμένα λεξικογραμματικά στοιχεία και τον κατάλληλο επιτονισμό.

Επίσης, η γλωσσική και λεξικογραφική επίγνωση του διδασκόμενου - χρήστη κατά την εκμάθηση της ελληνικής πραγματώνεται κυρίως μέσω δραστηριοτήτων που του ζητούνται με τη βοήθεια ενός ή περισσότερων λεξικών και τις όποιες δυνατότητες αναζήτησης που αυτά προσφέρουν,

- να εντοπίσει ή/και να αποκαταστήσει ορθογραφικά ή άλλου τύπου γλωσσικά λάθη,
- να επιλέξει ή να χρησιμοποιήσει συγκεκριμένες λέξεις, φράσεις ή ιδιωματικές εκφράσεις που εξυπηρετούν την ανάπτυξη συγκεκριμένων νοημάτων,
- να εντοπίσει λέξεις που προφέρονται ή γράφονται με παρόμοιο τρόπο αλλά έχουν διαφορετικό νόημα,
- να εντοπίσει ή να επιλέξει λεξικογραμματικά στοιχεία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη συγκεκριμένου ύφους, καθώς και στη μετάδοση συγκεκριμένων νοημάτων και ιδεών,
- να κάνει λεξικογραμματικές επιλογές κατάλληλες για διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και για διαφορετικά είδη κειμένου [2, 571].

Παράλληλα, η μερική επικοινωνιακή δεξιότητα σε πολλές γλώσσες ελληνική-αγγλική, γαλλική κ.ά. ενισχύεται με τον εντοπισμό και την αναγνώριση από τους σπουδαστές ομοιοτήτων ανάμεσα στη γλώσσα στόχο (ελληνική) και τη γλώσσα πηγή (π.χ. αγγλική, γαλλική κ.ά.) κυρίως σε μορφολογικό επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι στις ειδικές γλώσσες ορισμένων επιστημών όπως π.χ. της Ιατρικής ή της Φυσικής και ιδιαίτερα σε περιπτώσεις γλωσσών που έχουν δεχθεί πολλά δάνεια από την ελληνική, οι ομοιότητες είναι αρκετά εμφανείς ώστε ο χρήστης να είναι σε θέση να αντιληφθεί μερικώς το περιεχόμενο ενός λήμματος της ειδικότητάς του αν το δει γραμμένο σε μια σχεδόν άγνωστή του γλώσσα. Παρατηρείται πως το μέρος εκείνο της γλώσσας που ενεργοποιείται και τα πεδία αναφοράς που επιστρατεύει ο συγκεκριμένος διδασκόμενος σχετίζονται αποκλειστικά με το ειδικό πεδίο που τον αφορά. Στο πλαίσιο αυτό, η χρήση των online λεξικών, ιδιαίτερα των πολύγλωσσων, θα συμβάλει στην ανάπτυξη της ευαισθητοποίησης σχετικά με όμοιες λέξεις ανάμεσα σε πολλές γλώσσες διευκολύνοντας την κατανόηση κειμένων.

Τέλος, προς αυτή την κατεύθυνση και όσον αφορά την ικανότητα διερεύνησης, ο διδάσκων καλείται να αφυπνίσει στρατηγικές αναζήτησης της πληροφορίας, να καλλιεργήσει την ικανότητα εντοπισμού της, σημαντικό μέρος της οποίας είναι η αξιολόγηση της εγκυρότητας της, καθώς και η αξιοποίησή της για τη διεκπεραίωση συγκεκριμένων εργασιών, όπως είναι η ορθή χρήση μιας λέξης ή φράσης σε γραπτό ή προφορικό κείμενο. Μέσα από την αφύπνιση του διερευνητικού και κριτικού πνεύματος ενισχύεται η αυτοπεποίθηση του ατόμου σχετικά με τις ξένες γλώσσες ενώ προάγεται η Αυτόνομη μάθηση και η δια βίου Αυτοεπιμόρφωση.

Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρήθηκε αφενός να παρουσιασθούν και να αξιολογηθούν τα online λεξικά και γλωσσάρια που περιέχουν την ελληνική ως γλώσσα-πηγή ή/και γλώσσα-στόχο, και αφετέρου να καταδειχθεί η συνεισφορά τους ως «σύγχρονα» γλωσσικά περιβάλλοντα προς μία νέα κατεύθυνση στην εκμάθηση και στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας μέσα από την ενίσχυση και ανάπτυξη ανάπτυξη γλωσσικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων του διδασκόμενου-χρήστη.

Η εξοικείωση των σπουδαστών με τη χρήση των συγκεκριμένων έργων αναφοράς και οι δεξιότητες που θα αποκτήσουν, θα αποτελέσουν πολύτιμα εφόδια τόσο για την τωρινή ακαδημαϊκή όσο για τη μελλοντική επαγγελματική τους ζωή. Έτσι, το εκπαιδευτικό ίδρυμα δεν θα αποτελεί πλέον μόνο χώρο μετάδοσης νέων γνώσεων αλλά κυρίως χώρο όπου θα παρέχονται στους σπουδαστές ερεθίσματα προκειμένου να μνηθούν στην αυτόνομη συνεχή μάθηση. Κυρίαρχο ρόλο ανάμεσα στις τεχνικές αυτού του τρόπου μάθησης μπορεί να

διαδραματίσει όπως επιχειρήσαμε να καταδείξουμε μέσα από την έρευνα μας και η χρήση ηλεκτρονικών λεξικών και γενικότερα του διαδικτύου.

Βιβλιογραφία

1. Κουτσογιάννης Δ. Η διδακτική των ηλεκτρονικών λεξικών για την απόκτηση γνώσεων για τη γλώσσα / Δ. Κουτσογιάννης // Στο Ι. Περυσινάκης και Α. Τσαγγαλίδης (επιμ.), Γλώσσα και Λογοτεχνία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. – Ιωάννινα: Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2004. – Σ. 149 – 166

2. Παπαγεωργίου Μ., Πατσαλά Π. Online λεξικά και γλωσσάρια της ελληνικής γλώσσας: ταξινόμηση, αξιολόγηση και διδακτική αξιοποίηση / Μ. Παπαγεωργίου, Π. Πατσαλά // Στο Κ. Ντίνας, Α. Χατζηπαναγιωτίδη, Η Ελληνική Γλώσσα ως δεύτερη ή ξένη. – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, 2007. – Σ. 561-577

УДК 378.091.315.7:811.14'06

Рожкова І.Г.

старший викладач кафедри грецької філології та перекладу

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΦΟΡΜΑΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ MOODLE ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ (με βάση την εμπειρία του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας και Μετάφρασης του Κρατικού Πανεπιστημίου Μαριούπολης)

Η πλατφόρμα Moodle χρησιμοποιείται ως υποδομή είτε για να παρέχει υπηρεσίες εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, είτε για να υποστηρίζει τους εκπαιδευτικούς. Το Moodle, όπως θα δούμε στη συνέχεια είναι πλούσιο σε δυνατότητες και χαρακτηριστικά και συνεργάζεται πολύ αποτελεσματικά με τις περισσότερες εκπαιδευτικές εφαρμογές. Επίσης, μπορεί να υποστηρίζει από την απλή παροχή υλικού μέχρι την πλήρη ψηφιακή υποστήριξη σύγχρονων εκπαιδευτικών οργανισμών κάθε βαθμίδας. Η λέξη Moodle είναι ένα ακρωνύμιο από τα Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment. Το Moodle είναι ένα πακέτο λογισμικού για παραγωγή διαδικτυακών μαθημάτων και ιστοσελίδων. Είναι ένα διαρκώς αναπτυσσόμενο έργο το οποίο σχεδιάστηκε για να υποστηρίζει την συνεργατική μάθηση. [2]

Πρακτικό πλεονέκτημά του αποτελεί η διανομή του ως ελεύθερο και δωρεάν λογισμικό ανοιχτού κώδικα, για τη δημιουργία και διαχείριση διαδικτυακών μαθημάτων. Πρόκειται για λογισμικό που διέπεται από τις αρχές της πρακτικότητας, της λειτουργικότητας καθώς και της χρηστικότητας, Παρακάτω τονίζουμε τη σημασία της παιδαγωγικής αξιοποίησης ηλεκτρονικών εργαλείων, εφαρμογών και πλατφορμών διαχείρισης δεδομένων και επικοινωνίας, συγκεκριμένα στα ξενόγλωσσα μαθήματα με βάση τις δυνατότητες που διανοίγονται με την πλατφόρμα Moodle.

Η πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης Moodle δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό:

- να αντιγράφει και να τροποποιεί τη διδακτέα ύλη, βελτιώνοντάς την κάθε φορά σύμφωνα με τις ανάγκες της διδασκαλίας του, χωρίς την κατοχή κάποιας ειδικής άδειας.
- προσφέρει στον διδάσκοντα τα μέσα να σχεδιάζει και να διεξάγει μαθήματα ασύγχρονης αλλά και σύγχρονης τηλεκαπαίδευσης, χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις προγραμματισμού.
- Παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στο μαθητή σε οποιοδήποτε χρόνο και από οπουδήποτε, επιτρέποντάς του να καλλιεργήσει δεξιότητες στη χρήση υπολογιστών και τέλος,
- συνδυάζει πολλά ευέλικτα εργαλεία επικοινωνίας και εύχρηστες εφαρμογές καθώς και υποστηρίζει πλήθος συνεργατικών διαδραστικών δραστηριοτήτων [3].

Ας αναφέρουμε μερικά παραδείγματα της χρήσης των εργαλείων της πλατφόρμας Moodle στη διαδικασία της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας (στην περίπτωση μας της ελληνικής): Πρώτα, ο διδάσκων μπορεί να εισάγει την διδακτέα ύλη, να δημιουργήσει ολοκληρωμένα μαθήματα και να προσθέσει πηγές σχετικές με το μάθημα: κείμενο, θεματικό λεξιλόγιο (αντίστοιχους όρους στην μητρική γλώσσα), εικόνα, ήχο, βίντεο, φωτογραφίες, χρήσιμες ιστοσελίδες, βοηθητικά συμπληρώματα παρέχοντας στο μαθητή τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης με την ύλη και αυτοδιαχείρισης της μάθησης.

Εκτός απ' αυτό, ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να σχεδιάσει όλων των ειδών τεστ αυτοαξιολόγησης και αξιολόγησης με βαθμούς, κουίζ, παιχνίδια, ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών, σχόλια, επιτρέποντας στο μαθητή να αυτορρυθμίζει την πρόοδό του και στην περίπτωση εάν χρειαστεί να γυρνάει πίσω και να επεξεργάζεται ξανά την ύλη.

Επιπλέον, ο διδάσκων έχει στη διάθεσή του εργαλεία σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας, γεγονός που είναι πολύ σημαντικό στην σύγχρονη εποχή: *φόρουμ, μηνύματα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, δωμάτια συζητήσεων, εικονικές τάξεις.*

Και τέλος, ο δάσκαλος διαχειρίζεται και αναθέτει πλήθος ευέλικτων διαδραστικών συμμετοχικών δραστηριοτήτων: *όπως wiki, blogs, ομαδικές εργασίες, προσομοιώσεις, εργασίες με χρήση παιδαγωγικών σεναρίων.* Αυτή η εξέλιξη της διδασκαλίας σε τεχνολογικά περιβάλλοντα, όπως το Moodle «βοηθά την

εφαρμογή, μιας παιδαγωγικής με σχέδια εργασίας [projects], την υλοποίηση της εργασίας σε ομάδες και τη δημιουργία μιας μαθησιακής κοινότητας» [1]

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε σε μερικές *ενδεικτικές πρακτικές δραστηριότητες* που προτείνει το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας και Μετάφρασης του Κρατικού Πανεπιστημίου Μαριούπολης στο θέμα της αξιοποίησης των δυνατοτήτων της πλατφόρμας Moodle, όπως και θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε το ψηφιακό μαθησιακό περιβάλλον της πλατφόρμας Moodle που έχουμε κατασκευάσει για την διδασκλαία των φιλολογικών κύκλων μαθημάτων στην ελληνική φιλολογία (π.χ. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας, Λεξικολογία της ελληνικής γλώσσας, Συντακτικό της ΝΕ κ.ά) στους ουκρανόφωνους φοιτητές.

Η διδακτέα ύλη κάθε μαθήματος συστηματοποιείται με θεματικές ενότητες. Στην αρχή (στην επίσημη κεντρική –εισαγωγική σελίδα) παρουσιάζονται βασικές πληροφορίες για το συγκεκριμένο μάθημα, οι βασικοί διδακτικοί στόχοι του μαθήματος, η θέση του σε όλο τον κύκλο σπουδών των διδασκόντων, οι μονάδες κτλ). Ο διδάσκων σχεδιάζει το γλωσσάριο βασικών όρων του μαθήματος ή της κάθε ενότητας του μαθήματος.

Κάθε θεματική ενότητα διαθέτει *γλωσσική υποστήριξη στη μητρική γλώσσα* (δηλ. χρήσιμες περιγραφές, σχόλια, αναφορές, βοηθητικές συμπληρωματικές πληροφορίες κτλ.). *Η χρήση της μητρικής γλώσσας* εξαρτάται από το επίπεδο των φοιτητών όπως και από το έτος σπουδών, δηλ. εάν το μάθημα σχεδιάζεται για τους αρχάριους, θα έχει περισσότερες παραπομπές στην μητρική (ουκρανική στην περίπτωσή μας) γλώσσα, ενώ εάν πρόκειται για προχωρημένο επίπεδο, Τμήμα Master π.χ. η χρήση της μητρικής θα είναι ελάχιστη έως περιορισμένη.

Το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας και Μετάφρασης του ΚΠΜ παρ'όλο που έχει σχετικά σύντομη ιστορία παιδαγωγικής αξιοποίησης της πλατφόρμας, την έχει εκτιμήσει ιδιαίτερα και σε κάθε εξάμηνο όλο και περισσότερα μαθήματα φιλολογικού κύκλου (όπως Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας, Λεξιλογία της ελληνικής, Μεθοδολογία έρευνας, Συντακτικό της ΝΕ κ.ά.) εμπλουτίζονται με την υποστήριξη στην πλατφόρμα, γεγονός που όπως δείχνει η πρακτική και όπως το έχουμε διαπιστώσει προσωπικά, προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους φοιτητές, ακόμα η χρήση κάποιων μεμονωμένων στοιχείων της πλατφόρμας ή εφαρμογών μέσω της πλατφόρμας (όπως learnings.app) άλλες.

Η πλατφόρμα διαθέτει *δυνατότητα συγκέντρωσης όλης της απαραίτητης και συμπληρωματικής ύλης* για την επεξεργασία και εκμάθηση γνωστικού αντικείμενου. Από τις ενδιαφέρουσες τεχνικές διακρίνονται *τα σταυρόλεξα* που σχηματίζει ο διδάσκων (για επανάληψη της ύλης). Η ύλη μπορεί συνεχώς να εμπλουτίζεται, κάθε θεματική ενότητα μπορεί να περιέχει ενσωματωμένα link (τα οποία ενσωματώνει και προσθέτει ο διδάσκων) – π.χ. βίντεο-διαλέξεις, άρθρα από το διαδίκτυο, ό,τι δηλ. κρίνει σκόπιμο να παρουσιάσει κτλ. και ο διδασκόμενος μόνο με ένα κλικ του ποντικιού οδηγείται εκεί που πρέπει να βρεθεί και ταυτόχρονα έχει τη δυνατότητα να έχει μπροστά του το προηγούμενο παράθυρο με την πλατφόρμα, γεγονός που διευκολύνει πολύ όλη τη διαδικασία πρόσβασης και αναζήτησης ταυτόχρονα.

Στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας και Μετάφρασης του Κρατικού Πανεπιστημίου Μαριούπολης εκτός από την κανονική λειτουργεί και μονάδα μάθησης εξ αποστάσεως σε όλα τα προγράμματα σπουδών, οπότε η εφαρμογή της πλατφόρμας εξασφαλίζει την πιο επιτυχημένη και αποτελεσματική συνεργασία με τους διδασκόμενους.

Βγάζοντας συμπέρασμα είναι σκόπιμο να τονίσουμε, ότι η αξιοποίηση της συνεργατικής πλατφόρμας Moodle, σε ένα μικτό ή εξ αποστάσεως μοντέλο μάθησης με χρήση νέων τεχνολογιών, διαθέτει ποικίλες εφαρμογές, καθώς και αξιόλογο δυναμικό για να συμβάλει θετικά στην επίτευξη των στρατηγικών στόχων της διδασκαλίας/εκμάθησης των ξένων γλωσσών. Είναι δυνατό να επιτευχθεί η ψυχολογική και συναισθηματική εμπλοκή όλων των συμμετεχόντων, που εξασφαλίζει ενίσχυση των κινήτρων τους, αλλά και διατήρηση της δέσμευσής τους σε υψηλά επίπεδα, με στόχο την ολόπλευρη καλλιέργεια γλωσσολογικών, κοινωνικών, επικοινωνιακών αλλά και εγκάρσιων δεξιοτήτων.

Література

1. Bernasconi L. Présence de l'enseignant dans le dispositif « double hybride MALTT@DIS: Une étude exploratoire, Faculté de Psychologie et des Sciences de l'Éducation, Université de Genève, TECFA. Retrieved March 10, 2015, URL: <http://tecfa.unige.ch/tecfa/mal/t/memoire/Bernasconi09.pdf> (дата звернення: 25.04.2018)

2. Dennis A., Fuller R., Valacich J. Media, tasks, and communication processes: A theory of media synchronicity, MIS Quarterly, Vol. 32 No. 3, 575-600. Retrieved March 15, 2015, URL: x.a.yimg.com/...me/A+THEORY+OF+MEDIA+SYNCHRONICITY.pdf (дата звернення: 27.04.2018)

3. Ασπιώτη Μ. Moodle: Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment - Σύστημα Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης, Ανακτήθηκε στις 27 Μαρτίου 2015, URL: www.slideshare.net/Marilenabo/moodle-presentation-15611509 (дата звернення: 25.04.2018)

БІНАРНЕ ВИКЛАДАННЯ АБО СИНДИДАКТИКА НА СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПЕРЕКЛАД» (НОВОГРЕЦЬКА) В МДУ

В сучасній Україні абсолютна більшість викладачів та вчителів новогрецької мови мали можливість навчатися та вдосконалювати методичні навички на освітніх програмах Республіки Греція та Республіки Кіпр. Це стало можливим завдяки ініціативній роботі Маріупольського державного університету та Федерації грецьких товариств України. В свою чергу, це дозволило виховати ціле покоління філологів з високим рівнем знань новогрецької мови. Сучасний ринок праці як в Україні, так і в цілому світі, вимагає висококваліфікованих та досвідчених фахівців. Підготовка перекладачів вимагає кропіткої роботи. Випускник перекладацької спеціальності має здійснювати усний та письмовий переклад. Усний переклад включає послідовний та синхронний. Без участі колеги-носія новогрецької мови неможливо зробити таку підготовку швидко та якісно.

Можливість дидактичної співпраці з грецькими колегами значно розширила можливості досягнення цілей і задач, які ставить перед собою викладач напрямку підготовки перекладачів. Слід зауважити, що велике значення має власний перекладацький досвід викладача. Випускник спеціальності отримує базові знання, вміння та навички згідно із затвердженою програмою. Однак, жодна теоретична програма не в змозі надати практичного досвіду. Таким чином, бінарна викладацька робота є унікальною можливістю досягнути наступних цілей:

- перебороти страх публічного виступу;
- пережити стрес незнання незнайомих слів та приборкати його;
- навчитися усно швидко робити парафраз та редагування;
- гідно представляти свою працю;
- бути достойним представником української культури;
- постійно працювати над підвищення власного інтелектуального рівня.

Що стосується письмового перекладу, велика увага приділяється вдосконаленню вмінь на та навичок, перш за все, літературного перекладу. Це складний вид перекладу, який вимагає знань та здібностей. Перекладач має бути ознайомлений з творчістю автора, якого перекладає, має передати настрої, ідею твору. Вибір перекладу дитячих оповідань Василя Сухомлинського не є випадковим. Навіть на перший погляд його оповідання не вважаються легкими для сприйняття. Це глибокі, майже філософські оповідання, які надихають фантазію дитини, пробуджують почуття, виховують. Виховання добром – це головна ідея усієї педагогічної творчості В. Сухомлинського. Отже, перед перекладачем постає завдання не тільки перекласти на іноземну мову твори, але в свою чергу надихнути фантазію, чуттєвий світ дитини, яка говорить іншою мовою, у нашому випадку новогрецькою. Таким чином, перекладач має досягти основної виховальної мети, яка є в оповіданнях В. Сухомлинського.

Окрім цього, перекладач є носієм і представником української культури. В оповіданнях В. Сухомлинського є багато українських реалій, які мають бути відтворені і збережені при перекладі. Це надасть українізму оповіданням, перенесе читача у світ українського побуту та способу життя. Отже, перекладач постає відповідальною фігурою, яка має достойно представити власну культуру, а це дуже мотивує до якісного виконання завдання. У цьому випадку співпраця із грецьким колегою дозволяє не тільки швидко виправити помилки, редагувати переклади, але й робити це разом із студентами, тлумачити інтерпретувати. А це підвищує в свою чергу рівень комунікативної діяльності студентів, сприяє постійному підвищенню кваліфікації викладача.

Таким чином, в цьому творчому процесі надзвичайно вмотивовані всі учасники: і студенти, і викладачі. Це привчає до відповідальності та любові до своєї праці, бо філолог за освітою та покликом є людина, яка поважає та проповідує красоту слова.

Література

1.Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/24899.

**СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

УДК 347.78.034

Гусєва О.І.

к. філол. н., доцент кафедри слов'янської філології та перекладу

**ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ И ЭКСПЛИКАЦИЯ СЕМАНТИКИ СЛОВА
В ЗАИМСТВУЮЩЕМ ЯЗЫКЕ**

В терминоведении в рамках обсуждения проблемы словности термина достаточно долго велись дискуссии о статусе словосочетания как единицы терминологической системы. Сегодня уже никто не станет отрицать наличие в языке словосочетаний терминологического характера. В ряде наших публикаций, посвященных динамике термина, рассматривается процесс адаптации термина в заимствующем языке, и в частности, становление словосочетаний терминологического характера. Заимствование терминологии приводит к появлению терминов-дублетов, в том числе дублетных словосочетаний, то есть создает и пополняет уже существующие синонимические ряды. Так, в книге Р. Солсо «Когнитивная лингвистика» термин *mental representations* переведен как *мысленная репрезентация*, в других работах тот же термин переводится как *ментальная репрезентация*, или просто калькируется. Конечно, в предпочтении заимствования переводу есть своя логика: во-первых, оно отдается исконному слову «по праву первородства», а во-вторых, лингвисты всегда учитывают системность термина. Для современного процесса заимствования характерно то, что заимствуется не одиночный термин, а терминологическая система, понятийный аппарат в целом.

Процесс заимствования терминологии с английского языка является значимым и в то же время видимым, наглядным. За ним следует ряд других, менее очевидных, но не менее значительных процессов. Это процесс терминологизации заимствованного слова и, с другой стороны, – процесс детерминологизации, т.е. перехода заимствованного термина в общий язык. Явление терминологизации слова в процессе его заимствования довольно частотно. Некоторые из заимствованных терминов могут функционировать, в том числе в одном и том же тексте, и как термин (*ментальное представление*), и как общеупотребительное слово: *ментальное представление знания*, *ментальное представление мотивации*, *ментальное представление событий*. Эта мобильность становится причиной семантического развития слова, а именно термина, который образует новые словосочетания в языке заимствования. Ср.: *экспериенцер – экспериенцер знания*. Нельзя не отметить также случаи параллельного заимствования термина и общеупотребительного слова. Детерминологизация может быть вызвана формированием словосочетания на основе заимствованного слова путем включения заимствования во фразу, при этом часто с уподоблением заимствования исконному или укоренившемуся в языке слову. Например, в словосочетании *экспериенцер ментальных действий*, т.е. '*переживающий ментальные действия*', мы имеем дело с процессом детерминизации – переходом термина *экспериенцер* в общеупотребительное слово. Такая генерализация значения – наглядное проявление изменчивости слова, результат взаимодействия различных форм вербализации понятия. Здесь следует обратить особое внимание на обусловленность динамики термина внутренними законами языка, на «лингвистическую детерминированность лексических инноваций» [3, с. 400].

С другой стороны, со стороны семантики, появление терминологического словосочетания на основе заимствованного термина является формой экспликации значения заимствованного слова. Речь в данном случае идет о терминах, которые формируют словосочетания тавтологического характера, – *внутренний самоанализ*, *экспериенцер знания* (при трактовке слова *экспериенцер* как '*переживающий опыт знания*'). Такие фразы со скрытой тавтологией являются слишком частотными, чтобы быть результатом случайной ошибки. Словосочетания тавтологического характера встречаются как в научной, так и в повседневной речи, и в них, на наш взгляд, мы имеем дело со «стремлением содержания быть выраженным». Кроме того, помимо фраз тавтологического характера, закон экспликации содержания в знаке языка проявляет себя в примысливании мотивировки для асемантического заимствования.

В общем языке к формам экспликации значения слова относят его дефиницию (описание, толкование, синонимическая замена), а также экспликацию семантики во внутренней форме слова, начиная со слов звукоподражательных, и во внутренней форме словосочетания. К формам экспликации семантики можно отнести корневую игру, другие виды игры значений, а также популярную в настоящее время трансформацию устойчивых словосочетаний.

Литература

1. Пфандль Х. О силе и бессилии пуризма. Англицизмы и интернационализмы и их возможные альтернативы (на материале русского, словенского и хорватского языков) / Х. Пфандль // Вопросы языкознания. – 2003. – №6. – С. 108–122.
2. Солсо Р. Л. Когнитивная психология / Р. Л. Солсо – Пер. с англ. – М. : Трикола, 1996. – 600с.
3. Соколова Е. В. Лингвистическая детерминированность лексических инноваций. Е. В. Соколова // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: Материалы I Международной научной конференции. – Днепропетровск 14–15 апреля 2005г. // Составитель Т. С. Пристайко – Днепропетровск : «Пороги», 2005. – С. 400 – 491.

УДК 821.111 – 312.1.09 Фаулз

Дацер К. С.

асистент кафедри теорії та практики перекладу

МИФОЛОГІЧНІ АЛЮЗІЇ В РОМАНІ «МАГ» ДЖОНА ФАУЛЗА

Англійські письменники ХХ століття проявляли надзвичайний інтерес до античної міфології, а саме – історії, культурі та географії Древньої Греції та Риму. На античну тематику було написано багато праць наступними авторами: Д. Джойс, Е.М. Фостер, У. Голдінг та інші. Джон Фаулз є одним із найвідоміших англійських письменників, який проявляв велику зацікавленість до Стародавньої Греції, до її літератури, міфології та філософії. В романі «Маг» (1977 р.) спостерігається відображення художньої спадщини минулих поколінь.

Алюзія, на думку Н.М. Романової, «це стилістична фігура, яка містить явну вказівку або виразний натяк на якийсь літературний, історичний, міфологічний або політичний факт, закріплений в текстовій культурі або в розмовній мові» [1, 34].

Дія роману «Маг» відбувається на грецькому острові Фраксос, куди головний герой – Ніколас Ерфе приїздить, щоб викладати англійську мову в місцевій школі. Основні події роману починають розгортатись після знайомства Ніколаса з Морісом Кончісом. В усіх подіях, які трапляються з головним героєм просліджуються алюзії та міфи Стародавньої Греції. Одним із найголовніших в романі є міф про Одисея. На відміну від Одисея, який вирушив в кругосвітню подорож, Ніколас здійснює подорож в свою підсвідомість для того щоб знайти своє власне «я». Навіть прізвище Ерфе пов'язано з міфом про стародавнього грецького музиканта Орфея. Алюзія з Орфеем спостерігається не тільки в співзвучності імен, але і з випробуваннями через які довелося прийти Ніколасу в домі Моріса Кончіса, та Орфею в підземному царстві Аїда.

Найзагадковішим персонажем в цьому романі є власник вілли Бурані – Моріс Кончіс. Він являє собою сукупність образів Зевса, Посейдона, Аїда. На сторінках роману Моріс являє собою багату людину, як і Аїд, він гостинний, щедрий, знає все на світі, але коли Ніколас завжди відчуває себе під контролем містера Кончіса.

За допомогою міфологічних алюзій, використаних автором в даному романі, ми маємо можливість простежити всі зміни в житті Ніколаса. З перших сторінок роману містер Ерфе являє собою людину, яка нічого не боїться, проте після експериментів, які проводив Моріс ми спостерігаємо як змінюється світосприйняття головного героя. Після всіх випробувань через які довелося пройти Ніколасу, він отримав безцінний досвід, пізнав гіркоту втрат, зрозумів що таке відповідальність та стає дорослішою людиною.

Література

1. Баратова О.А. Мифологический театр в роману Джона Фаулза «Волхв» URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mifologicheskij-teatr-v-romane-dzhona-faulza-volhv>
2. Романова Н.Н. Стилистика и стили: словарь. М. : Флинта, : Изд-во МПСИ, 2009 . 416 с.
3. Фаулз Дж. Маг, пер. з англ. О. Короля, Харків, Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 528с.

УДК 811.111'33

Леуцька Н.В.

асистент кафедри слов'янської філології та перекладу

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ЭКСПРЕССИВНОЙ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

На сегодняшний день средства массовой информации оказывают огромное влияние на жизнь общества и восприятие реальности, а также на сознание и представления людей, на национальные языки и

культуры, когда так много зависит от оперативности и адекватности передачи информации, как никогда актуальной становится проблема перевода текстов средств массовой информации.

Для перевода экспрессивной лексики особую проблему представляет требование учитывать все особенности единиц экспрессивной лексики оригинала (их денотативной и коннотативной семантики, функции в тексте, структурных особенностей) и подбираются эквивалентные и адекватные единицы языка перевода.

Единицы экспрессивной лексики предстают как образования вторичного порядка, возникшие на основе единиц литературного языка. Можно выделить два класса единиц экспрессивной лексики и подобные им два класса единиц русского просторечия соответственно двум типам преобразований единиц литературного языка:

1. Единицы, полученные путем преобразований единиц литературного языка с формальной стороны при сохранении их содержательного плана;

а) единицы, подобные единицам литературного языка, полученные с помощью частичного изменения формальной стороны последних, а именно – фонетического варьирования единиц литературного языка: шо вместо що, че вместо чего – словообразовательного варьирования единиц литературного языка: курилка – курительная комната.

б) единицы, полностью отличные от единиц литературного языка, полученные в результате полного изменения формальной стороны последних. Здесь можно выделить:

– новообразования: киять – пьянствовать;

– заимствования: чоботы – сапоги (из украинского).

2. Единицы, полученные путем преобразований содержательной стороны единиц литературного языка при сохранении формальной стороны. Они возникают в результате варьирования единиц кодифицированного языка на лексико-семантическом уровне:

– кігті – руки;

– копыта – ноги.

Здесь можно сказать, что ряд единиц русской и украинской экспрессивной лексики не только характеризуются одинаковой социальной оценкой, но и обладают сходными особенностями, противопоставляющими их русскому и украинскому литературным языкам [2, с. 41-43].

Но, несмотря на этот факт, перевод единиц украинской экспрессивной лексики на русский язык довольно труден. В особенности это справедливо по отношению к переводу единиц украинского просторечия и сниженной лексики, полученных в результате лексико-семантического варьирования единиц литературного языка.

Украинские и русские экспрессивные средства образованы с помощью лексико-семантического варьирования ограниченного числа слов литературного языка. Вероятность того, что один из лексико-семантических вариантов слова явится экспрессивным или просторечным, определяется принадлежностью этого слова к одной из лексико-семантических групп. Их списки для обоих языков примерно одинаковы: названия животных, растений, геометрических форм, вместилищ, приспособлений и инструментов, масс вещества, названий лиц. Однако сравнение состава пар, соответствующих друг другу лексико-семантических групп показывает, что между ними существуют значительные различия.

Таким образом, первой причиной, из-за которой возникают проблемы при переводе экспрессивной лексики, можно назвать расхождение состава лексико-семантических групп дающих экспрессию в русском и украинском языках.

Основой для лексико-семантического варьирования, в результате которого появляются единицы экспрессивной лексики семантические ассоциации или коннотации, которые отражают связанные с данным словом культурные представления и традиции, господствующие в данном обществе, практику использования соответствующей вещи и многие другие неязыковые факторы. Они сильно различаются у разных языков. Естественно, что те второстепенные компоненты значения и первичные метафоры, на основе которых возникают единицы эмоционально окрашенной лексики, часто не совпадают даже в тех случаях, когда эти слова эквивалентны друг другу в своих эквивалентных значениях. Поэтому, хотя лексико-семантическое варьирование слов, обладающих эквивалентными основными значениями в двух языках, направлено одинаково, результаты его различны – полученные экспрессивные и просторечные лексико-семантические варианты слова в русском и украинском языках уже не эквивалентны. Наоборот, эквивалентные для двух языков прагматические компоненты значения часто имеют слова, не совпадающие (хотя иногда близкие друг другу) по своим основным значениям. Так русское циферблат вызывают ассоциацию с лицом (то же можно сказать про слова табло и бубен), и действительно, просторечный вариант этих слов имеет значение «лицо».

Таким образом, вторая причина, по которой перевод экспрессивной лексики вызывает затруднения – несовпадения прагматических и семантических компонентов значения слов, эквивалентных по своим лексико-семантическим вариантам, что приводит к расхождению результатов лексико-семантического варьирования этих слов в русском и украинском языках.

Помимо двух вышеупомянутых причин, есть еще одна причина, вызывающая затруднения при переводе экспрессивной лексики: сниженная лексика и ее компоненты (просторечие, аргумент, жаргон, сленг) подвержена частым изменениям. Поэтому переводчику приходится иметь в виду и временной фактор. Например, многие жаргонные слова являются «речевой приметой поколения», так что неудачно подобранные слова грозят обернуться анахронизмами [4, с. 59-64].

Как же можно решить проблемы адекватного перевода единиц экспрессивной лексики, возникающие в связи с вышеуказанными причинами? Переводческая задача в данном случае будет комплексной: должны быть учтены основные значения слов литературного языка, от которых образованы единицы экспрессивной лексики, использованные при ее образовании прагматические компоненты значения, денотативные значения полученных единиц и эквиваленты единицы экспрессивной лексики украинского языка в русском, если единица образована искусственным путем или является арголизмом [1, с. 34].

Как показывает анализ текста, при переводе единиц экспрессивных средств на русский язык обязательно выполняется только одна задача – найти эквивалент денотативного значения единицы языка. Эквивалентная по своему значению единице украинской экспрессивной лексики единица русского языка может характеризоваться и тождественной социальной оценкой, но при этом отличаться по способу образования.

Встречаются случаи передачи, кроме денотативного значения и оценки, также способа образования единицы экспрессивной лексики и прагматических компонентов значения единицы литературного языка.

Поэтому можно считать, что передача единиц, относящихся к экспрессивной лексике и ее разновидностям (просторечие, фамильярная лексика, аргумент, жаргон) при помощи единиц литературного языка, эквивалентных по своему значению стилистически маркированным единицам, равно как и опущение, хотя и передает общий смысл, но лишает его специфической стилистической окраски и социально-коммуникативного контекста. При передаче единиц экспрессивной лексики, образованных при помощи лексико-семантического варьирования, через единицы русской экспрессивно-просторечной лексики, полученные путем формальных преобразований, хотя и сохраняется социальный контекст, теряются те многочисленные культурные коннотации, на основе, которых создается сниженная лексика, и которые актуальны для носителей языка [3, с. 21].

Можно предположить, что наиболее адекватным и приемлемым будет такой вариант, при котором единицы экспрессивной лексики русского языка будут построены на тех же прагматических компонентах, что и в украинском языке, то есть будут учитываться не только факторы значения слова, но и стилистический, социальный, коммуникативный и культурный контексты.

Литература

1. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода / В.Н. Комиссаров. – Москва : Нева, 1999. – 231 с.
2. Шмаков С.Я. Перевод газеты: адекватность на уровне структуры текста // Коммуникативно-стилистические аспекты переводческой деятельности / С.Я. Шмаков. – Москва : Воскресенье, 1994. – 322 с.
3. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком / Р.К. Миньяр-Белоручев. – Москва : София, 1994. – 256 с.
4. Ермолович Д.И. Основы профессионального перевода / Д.И. Ермолович. – Москва : изд-во Российской академии образования, 1996. – 196 с.

УДК 372.881.1

Маслова Г.М.

старший викладач кафедри слов'янської філології та перекладу

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ДВОМОВНОГО НАВЧАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

В даний час, в епоху глобалізації, коли відокремлене існування різних народів і культур стає неможливим, коли йде переосмислення цілей і завдань освіти з позицій нової компетентнісної парадигми, з'являється гостра потреба в вихованні полікультурної особистості. Мовленнєва компетентність – складова комунікативної компетентності, діяльність людини, спрямована на розуміння або створення тексту (усного чи писемного), що здійснюється в процесі мовленнєвої діяльності. Її сформованість передбачає наявність в учня умінь виконувати мовленнєві дії відповідно до комунікативних умов і мети спілкування. Процес формування і розвитку мовленнєвої компетентності передбачає опору на психолінгвістичне розуміння двомовності [2, с. 117].

Білінгвізм (двомовність) як явище трактують неоднозначно: існують декілька підходів до визначення цього поняття, тож, аналіз наукової літератури дозволив виокремити такі, як соціолінгвістичний, лінгвістичний, функціональний. Соціолінгвістичний розглядає соціальну взаємодію мовних спільнот: білінгвізм (двомовність) досліджується як явище співіснування двох мов у межах одного мовленнєвого колективу, що використовує ці мови у відповідних комунікативних сферах залежно від

соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту. Розуміння білінгвізму з лінгвістичних позицій передбачає визначення поняття «білінгв» – людина, що володіє (на певному рівні) двома мовами, тобто індивід, який використовує дві мовні системи для спілкування з метою спілкування, таким чином, свідомість людини спрямована на зміст висловлювання, а форма є тільки засобом. З огляду на це, білінгвізм визначається як однаково вільне володіння двома мовами, коли рівень знань другої мови наближається до рівня знань першої. Третій – функціональний – підхід передбачає розгляд білінгвізму як альтернативне використання двох або більше мов одним і тим самим індивідом [2, с. 116].

Одним із актуальних питань білінгвізму є його вплив на формування і розвиток мовленнєвої компетентності відносно другої мови.

Розглядаючи проблеми двомовного навчання, слід зосередити увагу на змісті термінів «білінгвізм (двомовність)», «білінгвальна освіта», «білінгвальне навчання». Також у науці існує думка, що білінгвізм – це поперемінне користування двома мовами.

Поняття «білінгвальна освіта» розглядають як цілеспрямований процес залучення до світової культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає як спосіб пізнання світу спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн та народів. Сам феномен «білінгвальна освіта» є високоорганізованою системою, яка виступає як ціннісно-змістовна єдність двох взаємопов'язаних підсистем: дидактичної (білінгвальне навчання) і виховної (полікультурне виховання), які мають одні культурно-ціннісні орієнтири [2, с. 116]. У сучасній педагогічній літературі виділяють «культурний (шкільний) білінгвізм», що є наслідком формального (шкільного), систематичного навчання, в результаті якого учень набуває додаткових мовленнєвих компетенцій стосовно другої мови.

Білінгвальне навчання – це взаємопов'язана діяльність викладача і учнів в процесі вивчення окремих предметів чи предметних областей засобами рідної та іноземної мови, в результаті якої досягається синтез певних компетенцій, які забезпечують високий рівень володіння іноземною мовою та глибоке засвоєння предметного змісту [2, с. 117].

У Польщі під «двомовним навчанням» розуміється не тільки вивчення національними меншинами та етнічними групами ряду предметів польською та рідною мовами, а ще й в останні роки стає поширеною освіта, яка здійснюється польською та іноземною мовами, так зване «Інтегроване мовно предметне навчання», яке є одним з пріоритетів європейської мовної політики. Європейська комісія з метою пропагування багатомовності заохочує країни-члени ЄС застосовувати двомовне навчання у своїх майбутніх реформах освіти. Також, Європейська комісія висловлює побажання, щоб кожний громадянин Європейського Союзу вмів на практиці користуватися принаймні двома мовами, окрім його рідної мови [4]. Тобто основи для впровадження двомовних шкіл розглядаються в більш широкому, європейському контексті.

Двомовне навчання можна розглядати у різних аспектах: лінгвістичному (формування загальної компетенції у використанні, наприклад, англійської мови, навчання презентації або усної комунікації англійською мовою), культурному (накопичення міжкультурних знань, розвиток умінь міжкультурної комунікації), навчальному (можливість отримання додаткової інформації, доступ до спеціальних термінів іноземною мовою, посилення мотивації учня, урізноманітнення методів і форм шкільної практики, отримання міжнародних сертифікатів).

Двомовне навчання вимагає також від учителів не тільки знання іноземної мови, а й методики викладання навчального предмета іноземною мовою. Підготовка вчителів до роботи в школах або двомовних класах здійснюється з 2009 року «Центром розвитку освіти» (Ośrodek Rozwoju Edukacji) разом із Центральним осередком шкільної освіти за кордоном.

Випускники двомовних шкіл удосконалюють мовленнєві навички у вищих навчальних закладах, після закінчення яких їм видається подвійний диплом. Це, у свою чергу, надає їм можливості навчання й отримання вигідної роботи в Європейському Союзі. Впровадження двомовного навчання в загальноосвітні заклади Республіки Польща сприяє формуванню всебічно розвиненої, високоосвіченої, конкурентоспроможної польської молоді.

Формування мовленнєвої компетентності має відбуватися у різних комунікативних площинах: учень – вчитель, учень – учень, учень – батьки, учень – друзі поза школою, учень-медіа-простір. Отже, з огляду на зазначені площини, учасники комунікації мають здійснювати спілкування обома мовами. Особливий вплив на формування мовленнєвої сфери польськомовних дітей українською мають складові медіа-простору – преса, радіо, кіно, телебачення і, нарешті, Інтернет. Таким чином, процес опанування українським мовленням у школах з польською мовою навчання значною мірою обумовлюються ситуацією білінгвізму, що побутує у комунікативному просторі населення заходу України.

Основою успішного навчання дітей іноземній мові є урахування специфіки їхніх психофізіологічних можливостей. Наявність у свідомості дитини-білінгва процесів порівняння та зіставлення іноземної та рідної мови дозволяє оволодіти обома мовами за той самий час, впродовж якого одномовний учень засвоює матеріал рідної мови.

В період шкільного віку діти опановують складні мовленнєві механізми, які керують формуванням мовленнєвої компетенції іноземної мови. Ця діяльність може входити в іншу, більш широку: ігрову, трудову, пізнавальну тощо. Разом з тим вона може бути повністю самостійною діяльністю, оскільки у дитини існує специфічна потреба у вираженні думок та отриманні мовленнєвої інформації. Ця потреба характеризується як комунікативно-пізнавальна.

Мовленнєва діяльність виявляється у процесі спілкування і є елементом широкої та багатокомпонентної системи соціальних взаємодій школярів як членів різновікової групи. Набуття мовленнєвих компетенцій впливає на якість процесу спілкування, суттєво збагачуючи та ускладнюючи його. Це їм дає можливість брати участь у різних видах предметно-практичної діяльності.

У процесі комунікативного навчання іноземній мові здатність школярів спілкуватися цією мовою забезпечується формуванням комплексу мовленнєвої компетенції, зміст якої групується навколо значеннєвих категорій, які вказують на те, що має знати та вміти учень, та визначається як: лінгвістична компетентність – знання лексичних одиниць, володіння загальними правилами, за допомогою яких лексичні одиниці об'єднуються в змістовну фразу; соціолінгвістична компетентність – здатність використовувати та будувати мовні форми відповідно до ситуації; стратегічна компетентність – здатність застосовувати вербальні і невербальні стратегії для компенсації незнання правил; соціокультурна компетентність – знайомство з соціокультурним контекстом, у якому використовується мова; соціальна компетентність – бажання взаємодіяти один з одним, використовуючи мову [4].

Для формування мовленнєвих компетенцій учнів слід включати до такого зіставного аналізу лексичних підсистем прості слова, враховуючи той факт, що про значення складних або похідних слів вони здогадаються, застосувавши певні техніки та стратегії на більш професійному рівні вивчення іноземної мови.

Викладачі закладів освіти в Польщі намагаються з самого початку сенсibilізувати учнів до особливостей лексичних одиниць у рідній та іноземній мові в й, таким чином, вдало формують навички аналізу мовних явищ схожих лексичних одиниць, полегшуючи таким чином доступ до нової іноземної мови.

Література

1. Бархударов Л.С. К вопросу о типах межъязыковых лексических соответствий. Иностраный язык в школе. 1990. №5. С. 11-17.
2. Бондарчук Т.В. Білінгвальна освіта. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету. 2011. С. 114-121.
3. Карлинский А.Е. Типология речевой интерференции. Зарубежное языкознание и литература. 1980. № 2. С. 3-10.
4. Nauczanie dwujęzyczne. URL: <http://www.codn.edu.pl/>

УДК 304.3 (477.62-2) (049.32)

Нікольченко Т.М.

к.філол.н., доцент кафедри слов'янської філології та перекладу

НАРОДНІ ІГРИ МАРІУПОЛЯ

Вочевидь, важко знайти інші поняття, які здаються дуже простими і водночас складними за кількістю питань, що навколо них постають. Йдеться про поняття «гра». Це поняття намагаються пояснити практично всі словники – філософські, з етики та естетики, з психології, філології, педагогіки, народознавства і т. п. Великий тлумачний словник сучасної української мови подає це слово як «дія», «забава», «підпорядкована сукупності правил» чи «ряд дій, спрямованих до певної мети; інтрига, таємний задум». У словниковій статті виділяється такий аспект гри, як «гра словами – жарт, побудований на вживанні різних за значенням слів однакового звучання; каламбур». Акцентується увага на такому аспекті слова «гра» – «ділова, економічна», тобто, «моделювання типових виробничих, економічних та ін. ситуацій, що має на меті навчання прийняттю оптимальних рішень» [2, с. 195].

Отже, поняття «гра» пронизує практично всі сфери діяльності людини і свідчить, що у більшості випадків – це найбільш давній спосіб проведення вільного часу. Оскільки практично неможливо з'ясувати, коли саме з'явилися перші ігри та з якою метою, зазначимо, що існує величезна кількість розробок, присвячених цій проблемі. Дослідження народних ігор багатьма вченими дало підстави зробити висновки, що ігри виникли в глибоку давнину і були пов'язані зі способами добування їжі, з релігією, мистецтвом, спортом. Під час гри її учасники вчаться спілкуванню та здобувають перші знання про світ, про навколишнє середовище.

Дослідження ігрової стихії народу довгий час пов'язувалося із етнографією, з фольклором. У кінці XVIII – на початку XX століть починає активно розвиватися збирацька діяльність фольклорних творців, етнографії українського народу. Як вказує дослідник В. Старков [4], на ранніх етапах збирання

фольклорно-етнографічного матеріалу, за яким складні явища уявлялись як нерозривне ціле, ігрова складова народної культури не розглядалась як об'єкт вивчення. З іншого боку, при висвітленні народної культури кінця XVIII і значної частини XIX ст., в джерельному аспекті цього процесу домінував фольклоризм, тобто записи пісенного фольклору превальовали над відображенням народних звичаїв та обрядів, у яких значною була ігрова складова. Дослідник наводить слова видатного українського етнолог Федора Вовка, що у нас записів пісень – хоч греблю гати, а обрядів і звичаїв – обмаль і зазначав, що «вследствие одностороннего понимания задач и содержания этнографии, в деятельности украинских этнографов преобладало до самого последнего времени увлечение лингвистикой и произведениями устной народной словесности (фольклором), в ущерб изучению так. наз. материального быта» [1, с. 455–456].

Науковець підкреслює, що процес дослідження в царині української ігрової культури налічує вже понад двісті років. Автор наводить досить велику низку досліджень, у яких описувалися народні ігри. Це праці О. Терещенка, П. та В. Іванових, А. Свідницького, П. Чубинського, В. Милорадовича, Б. Грінченка, М. Маркевича, Й. Мошинської, С. Ісаєвича, М. Русова, К. Сементовського, О. Потебні, Є. Покровського, М. Сумцова, М. Максимовича, М. Чулкова, В. Ястребова, О. Дея, Г. Довженок та ін. Та це далеко не повний список розвідників знань про те, у які ігри грали українці під час дозвілля. Дуже слушною вважаємо думку В. Старкова про те, що, «перший перелік українських народних ігор ми знаходимо у літературному творі Івана Котляревського – «Енеїді», задовго до перших «ігрових» етнографічних описів» [4].

Отже згадаємо ті народні ігри, про які розповідає у своєму творі видатний зачинатель української етнології І. Котляревський. Це гра «В свинки», «В хрещика», «В Панаса», «Журавель», «В горюдуба», «В джгута», «В хлюста», «В пари», «У візки», «У димки», «У кітьки», «У ворона», «У тісної баби», «В ката і мишку» та ін. Окрім рухливих ігор, автор «Енеїди» називає ще й ті ігри, в які грали учасники, «сидячи за столом». Це картярські ігри, розвага у які була пріоритетною для освічених людей. І. Котляревський добре знав і народну стихію розваг, і був людиною освіченою, то й «інтелектуальні» забавки не були для нього чужими. Картярських ігор у «Енеїді» згадується понад десяток: «У Памфила», «У кепа», «У сім листів» та ін. Цей аспект народних ігор потребує спеціального дослідження, а ми у своїй розвідці звернемо увагу на існування рухливих народних ігор, до яких останнім часом все більше прикута увага суспільства. як складової дитячого фольклору. Та описано багато ігор етнографами значно пізніше – через п'ятдесят, а то й більше років.

Це свідчить про те, що гра посіла помітне місце у сучасному суспільстві, переважно з виховною метою для дітей та юнацтва. У реформі сучасної школи кардинально змінюються підходи до навчання дітей молодшого шкільного віку, де велика увага приділяється ігровій діяльності школярів, що відбулося у працях видатних вітчизняних педагогів – К. Ушинського, В. Сухомлинського. Для кращого розуміння народної гри у вихованні молоді послуговуємося виданням Тодосія Самотулки [5]. Досить цікавим для практичних потреб організаторів ігрового дозвілля нам видається навчальний посібник Н. Донченко [3].

Гра – це питання складне, але й водночас важливе. Це і психологічний механізм, під час якого реалізується особисте «я» учасника гри; це формування умінь діяти за правилами; це і навчально-виховний процес у поведінці дитини. Ігри мають свої аспекти – психолого-сенсорний, психолого-моторний, психолого-суспільний. У грі її учасники розвиваються фізично, психічно, суспільно. В залежності від змісту, ігри групуються на рухливі, сенсорні, сприймально-пізнавальні, конструктивні, розумові, товариські, сюжетно-історичні. В залежності від призначення ігрового матеріалу в народних іграх розрізняють багато груп. Та ця класифікація, за невеликим обсягом місця, потребує окремої розмови. На сучасному етапі складним і маловивченим залишається питання існування ігор у часі, тобто історія їхнього виникнення і побутування; чи збереглися вони у «живому» середовищі. Більшість ігор, які є популярними, прийшли до нас із друкованих джерел, і яких на нинішній день немало. А питання автентичності та збирання ігор потребує вивчення.

У цьому контексті заслуговує на увагу науковців і краєзнавців збірник «Активні ігри Маріуполя», укладачем якого виступила кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін Маріупольського державного університету Світлана Арабаджи. До збірника, який побачив світ у 2018 р., увійшли 19 ігор, зібраних членами студентського історико-археологічного Товариства кафедри історичних дисциплін МДУ (далі: Товариство), яке очолює С. Арабаджи. В усі записані ігри грали різні покоління жителів Маріуполя та його округи. Представлені ігри були зібрані ініціативною групою проекту «MarS. Mariupol_Space_for_Peace» шляхом відкритого опитування. Проект був реалізований Товариством при партнерстві з громадською організацією «Платформа ініціатив «МУВ» за результатами конкурсу грантів «Молодіжні платформи для діалогу та примирення в суспільстві», яка адмініструється ІСАР «Єдність» за фінансової підтримки Королівства Нідерландів, що здійснюється через Програму розвитку миру та відновлення ПРООН в Україні.

Учасники Товариства мали на меті збиральну роботу з етнографії. Ми ж приділяємо увагу записам народних ігор, які побутують у Маріуполі та його окрузі у сьогоднішній день, і які дійшли до нашого часу,

записаними членами Товариства у «первісному» вигляді. Збирачами розваг зафіксовано дев'ятнадцять ігор від різних інформаторів. Це такі ігри, як «Оро» (1), «Ви поїдете на бал?» (2), «Самжело» (так її називали в Маріуполі) (3), «Чаклун» (4), «Равлик» (5), «Млин» (6), «Чай, чай...» (7), «Парне чи непарне» (8), «Спіймай того, у кого камінчик» (9), «Хусточка» (10), «Панас» (11), «Сірники» (12), «Козаки-розбійники» (13), «Червоне чорнило, біле перо» (14), «Гуси-гуси, га-га-га!» (15), «Море хвилюється – раз, море хвилюється – два...» (16), «Зіпсований телефон» (17), «Вибивайло» («Викидайло») (18), «Чулмак уени» (назва татарською мовою) «Продаємо горщики») (19). Під час аналізу певних ігор ми будемо використовувати саме ці номери. Члени Товариства професійно підійшли до опису зібраних ігор. У характеристиці кожної гри вказано її різновид (напр., «рухливий» чи «рухливо-розважальний» і т.п.), вказана мета гри, вік гравців, число учасників гри, визначається місце гри, схарактеризовується підготовка до гри та правила її проведення, вказується на необхідне приладдя. Ця інформація є важливою для організаторів ігрового дозвілля і свідчить про наявність професіоналізму у збирачів етнографічних жанрів та ігор зокрема. Гру «Панас» (11), про яку згадував під час першого видання «Енеїди» І. П. Котляревський, записали учасники опитування у Маріуполі у декількох варіантах.

На жаль, розмір статті не дозволяє детально проаналізувати всі ігри, записані членами Товариства. Ця робота ще попереду. А робота по записуванню і оприлюдненню народних ігор, проведена учасниками Товариства під керівництвом С. Арабаджи у Маріуполі та його окрузі, заслуговує на всіляке схвалення. На нашу думку, збірник «Активні ігри Маріуполя» набуде популярності серед широкого кола науковців, краєзнавців, педагогів, молоді, тобто, тих, хто цікавиться культурним надбанням жителів Маріуполя та його округи і тих, хто займається організацією дозвілля молоді.

Література

1. Вовк Ф.К. Студії з української етнографії та антропології: нова редакція / Федір Вовк. – Харків: Видавець Савчук О. О, 2015. – 464 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Донченко Н.П. Мистецтво гри. Теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля: навч. пос. / Н.П. Донченко. – К. : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва, 1999 – 176 с..
4. Старков В.А. В які ігри грали герої «Енеїди» Івана Котляревського (до джерел відображення ігрової культури українців). [Електронний ресурс]. Режим доступу: 24-Starkov.pdf.
5. Тодосій Самотулка. Історія України в іграх. Захисники рідного вогнища. Історичні ігри для новачат. Том I / Т. Самотулка. – Видавництво М. П. Коць. – Київ – Нью-Йорк.: 1995, 348 с.

УДК 811.111'33

Романюк С.Г.

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

СИНТАКСИС – ВРАГ ПЕРЕВОДЧИКА

Синтаксис русского предложения – это минное поле, и переводчик с русского на английский может лишь надеяться, что ему удастся пройти по нему невредимым. В отличие от письменного переводчика, который может не спеша выбирать, в каком порядке расставить части предложения, переводчик синхронный вынужден начинать говорить, не имея представления о том, куда заведет его синтаксис выступающего, и поэтому должен проявлять величайшую осмотрительность. Нужно попытаться, насколько это возможно, «заглянуть вперед» и представить себе перспективу предложения. Огромные различия, существующие между английским и русским синтаксисом, могут даже привести к тому парадоксальному следствию, что очень быстрая русская речь может легче поддаваться переводу, чем слишком медленная, так как при высоком темпе речи в поле зрения переводчика оказываются более крупные – и более законченные – отрезки.

Порядок слов русского предложения обычно характеризуется как достаточно свободный, а порядок слов английского — как фиксированный. Английский фиксированный порядок слов предоставляет значительно меньше простора для инверсии, которая в русском предложении является возможной благодаря наличию падежных окончаний— по-русски предложение нередко начинается с предложного оборота, глагола или дополнения, а подлежащее может появиться лишь через несколько слов (что с точки зрения синхронного переводчика — целая вечность!).

Падежные формы сами по себе могут стать источником синтаксических трудностей. Что делать синхронному переводчику с русского, если предложение начинается со слова в дательном, винительном или предложном падеже, а не с подлежащего в именительном? Он не может ждать, пока появится подлежащее, но он не может и просто молчать, даже если структура предложения ему не совсем ясна.

Переводчик должен тонко чувствовать связь между смещением интонационных центров и синтаксической инверсией, а также сдвиги логического ударения, вызванные изменением порядка слов. Теоретически одно русское предложение может иметь до пяти или шести синтаксических вариантов перевода на английский язык, однако на практике из-за недостатка времени устный переводчик может реально рассмотреть не более двух или трех.

Например, изменение места частицы «не» в предложении — постановка ее после глагола, а не перед ним — радикально меняет значение предложения: -Он не может прийти. He can't /is not able to come. -Он может не прийти. He might not come (возможность).

Задержка на секунду, с целью дослушать до конца фразу, может помочь переводчику найти более идиоматичный вариант перевода таких оборотов, как «богатые витаминами фрукты». Если же переводчик все же начал с *Rich in vitamins...*, он может прибегнуть к повтору: *Rich in vitamins — these fruits rich in vitamins are...*

Наречие, стоящее в русском предложении непосредственно после глагола (в отличие от предглагольной позиции), усиливает свое лексическое значение: -Он замечательно рисует. He draws beautifully. -Он рисует замечательно. He draws beautifully (с интонационным выделением).

В отношении русского порядка слов синхронному переводчику следует проявлять большую гибкость, готовность заменять существительные глаголами, а глаголы существительными, превращать активные глаголы в пассивные и наоборот, вставлять безличные конструкции, опускать некоторые слова и менять местами части предложения — и все это делать, не переставая слушать оратора и продолжая переводить. Это требует серьезного напряжения краткосрочной памяти; настолько серьезного, что одному из ведущих ученых в этой области задача изменения порядка слов и реорганизации предложения представляется практически невыполнимой.

Различия между порядком слов в русском и английском языках нередко объясняют, используя понятия «тема» — *theme* и «рема» — *rheme*. Тема, содержащая «старую», или «известную», информацию с минимумом семантической нагрузки, обычно соответствует сказуемому русского предложения и занимает начальную позицию, в то время как рема, содержащая информацию «новую», или «неизвестную», и несущая в предложении основную смысловую нагрузку (*message*), чаще всего совпадает с подлежащим и располагается в конце. В английском предложении разделение на тему и рему происходит обычно противоположным образом: подлежащее, выражающее тему, занимает начальную позицию, а сказуемое (рема) — конечную. Например: -В комнату вошла молодая девушка. - A young girl came into the room. -Вспыхнула война. - War broke out.

Такое различие в структуре предложения позволило одной из американских журналисток заметить, что «в русском языке самое важное слово часто занимает последнее место в предложении, поэтому в идеале синхронный переводчик не должен бы начинать переводящее английское предложение до тех пор, пока он не дослушал до конца русское».

Поскольку дожидаться конца предложения для синхронного переводчика немыслимо, ему следует научиться быстро и грамотно справляться с межъязыковыми структурными различиями в тематическом делении.

Различия в синтаксисе двух языков оказывают влияние и на англо-русский перевод. Порядок слов многих английских предложений, построенных по схеме «существительное – подлежащее–тема» -«глагол – сказуемое – рема», нуждается в корректировке на русский язык: -An airline crash killed 78 people. -В результате авиационной катастрофы погибло 78 человек. -The fog stopped the traffic. -Из-за тумана остановилось движение транспорта.

Если время позволяет, обстоятельства времени и места, которые по-русски не редко стоят в начале предложения, следует поставить после глагола - сказуемого: -На следующей неделе в Париже состоится встреча глав профсоюзов. -A meeting of heads of trade unions will take place in Paris next week. Другая возможность для переводчика – использовать переходный глагол и при этом сохранить порядок слов оригинала: -Next week Paris will host a meeting...

Общее правило для переводчика: русское существительное, стоящее в начале предложения в косвенном падеже, следует преобразовывать в подлежащее английского предложения вне зависимости от его исходной синтаксической роли, например: -В результате несчастных случаев на строительной площадке погибло восемь человек. -Industrial accidents at this construction site have killed eight people.

Для того чтобы справиться с огромными сложностями, создаваемыми русским синтаксисом, переводчику необходимо, выражаясь старой метафорой, использовать весь арсенал своих профессиональных приемов. Переводчику нужна осмотрительность, чтобы не бросаться очертя голову вперед, рискуя увязнуть в безнадежно нескладном предложении. Полезно выработать привычку нумеровать слова и части предложения в русском письменном тексте в том порядке, в котором синхронист собирает их в английском, а также при необходимости делить слишком длинные предложения на два или даже три коротких. Очень полезным упражнением при подготовке синхронного переводчика является трансформация и реорганизация предложений в письменном переводе, так как

преобразование различных синтаксических моделей открывает целый ряд возможностей и вариантов.

Литература

1. Комисаров В.Н. «Теоретические основы методики обучения переводу». Москва: Рема, 1997.
2. Линн Виссон «Синхронный перевод с русского на английский язык». М.: Р.Валент, 1999.

УДК 811.111'367.627(043)

Тарапатов М.М.

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ГАЗЕТНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕКСТОВ

В газетно-информационных материалах нередко встречаются многозначные термины, термины-синонимы, сокращенные термины и названия. Термин *state* в политической терминологии США может значить как государство, так и штат: *Both the state and Federal authority are bent on establishing a police state.* В первом случае термин *state* стоит в одном ряду с определением «федеральный» и несомненно обозначает правительства штатов в отличие от правительства всей страны. Во втором случае *state* употреблено значении государство. Термин *Congressman* может иметь более широкое значение – «член американского конгресса» или более узкое – «член палаты представителей (конгресса США)»: *Last year a number of American Senators and Congressmen visited Russia.* Наряду с *Congressman*, в его узком значении употребляется и его синоним *Representative*. Уставы различных организаций могут именоваться по-английски *Regulations, Rule Constitution, Statutes* или *Charter*. Широко известные термины часто употребляются в тексте в сокращенной форме: *Youth also virtually excluded from Congress, the average age of member of the Senate being 56 years and of the House 51 years.* Здесь сокращенное *House* употреблено вместо полного термина *House of Representatives*.

Один и тот же термин может получать разное значение в зависимости от идейной направленности текста, в котором он использован. Термин *idealism* может использоваться в философском смысле как название мировоззрения, противостоящего материализму, и иметь положительный или отрицательный смысл в зависимости от идейной позиции автора. Но еще чаще он используется в положительном смысле, непосредственно соотносясь с понятием *ideals* - идеалы и означая «служение (приверженность) высоким идеалам (или принципам)», например:

The Foreign Secretary's most elaborate and numerous speeches seem to prove that idealism is his guiding star.

Широкое использование в газетно-информационном стиле имен и названий делает сообщение конкретным и относит передаваемые сведения к определенным лицам, учреждениям или районам. Это предполагает значительные предварительные (фоновые) знания у Рецептора, позволяющие ему связать название с называемым объектом. Так, английскому Рецептору вне контекста хорошо известно, что *Park Lane* - это улица, *Piccadilly Circus* - площадь, а *Columbia Pictures* - кинокомпания. Названия и имена нередко используются в газетно-информационных материалах в сокращенной форме. Нередко эти сокращения могут быть неизвестны широкому читателю и их значение тут же расшифровывается в самой заметке или сообщении. Но существует немало таких сокращенных названий, к которым читатели газеты давно привыкли и которые не нуждаются в разъяснениях. Обилие сокращений является характерной чертой газетно-информационного стиля современного английского языка. Ср. названия партий, профсоюзов, различного рода организаций и должностей: *GOP = Grand Old (Republican) Party; DD = Defense Department; DA = District Attorney*; фамилии или фамильярные прозвища известных политических или общественных деятелей: *JFK = John F. Kennedy; Rocky = Rockefeller; Ike = Eisenhower; RLS = Robert Louis Stevenson*; географические названия: *N.J. = New Jersey; Mo. = Missouri; SF = San Francisco; S.P. = South Pacific; E-W = East-West, etc.*

Характерная особенность английского газетно-информационного стиля заключается в стилистической разноплановости лексики. Наряду с книжной лексикой здесь широко используются разговорные и поэтические слова и сочетания:

Instead of answering the Minister took the line of "you're another", that other West German Ministries and the police had still more ex-nazis in them than his own ministry.

The Tories hope to get away with it by invoking their old familiar maxim: When in trouble wave the Flag.

В области фразеологии газетно-информационный стиль отличает широкое использование «готовых формул» или клише. Здесь мы находим как многочисленные вводные обороты, указывающие на источник информации (*it is reported; it is claimed; our correspondent reports from; according to well-informed sources*), устойчивые сочетания со стершейся образностью (*to set the tone; to throw light; to lay the corner-stone; to give the lie*), так и целый ряд политических штампов типа: *government reshuffle; vested interests; an unnamed Power; generation gap; a foregone conclusion, etc.*

В газетно-информационных материалах отмечаются и некоторые особенности синтаксической организации текста: наличие кратких самостоятельных сообщений (1-3 высказывания), состоящих из длинных предложений со сложной структурой (Marooned by a gale on a skeleton of a fire-gutted Wyle light-house in Morecombe Bay, with their dingey swamped, nine workmen last night decided to risk the two-mile journey back over the sands to Fleetwood), максимальное дробление текста на абзацы, когда почти каждое предложение начинается с новой строки, наличие подзаголовков в корпусе текста для повышения интереса читателей, частое использование многочисленных атрибутивных групп (Paris underground and bus transport services were stopped today by a 24-hour warning strike called by the CGT (French TUC) with the support of other unions). Особенно четко лексико-грамматическая специфика газетно-информационного стиля проявляется в газетных заголовках.

В области лексики для заголовков английских газет характерно частое использование небольшого числа специальных слов, составляющих своего рода «заголовочный жаргон»: ban, bid, claim, crack, crash, cut, dash, hit, move, pact, plea, probe, quit, quiz, rap, rush, slash и др. Отличительной особенностью такой «заголовочной лексики» является не только частота их употребления, но и универсальный характер их семантики. Слово pact в заголовке может означать не только пакт, но и договор, соглашение, сделку и т.п. Глагол hit может быть употреблен в связи с любым критическим выступлением. Red может означать и коммунистический, и социалистический; bid подразумевает и призыв, и приглашение, и попытку достичь определенной цели и т.д.:

National Gallery Launches Bid to Buy the Titian. - Национальная галерея пытается приобрести картину Тициана.

Bid to Stop New Police Powers. - Призыв не допустить расширения прав полиции.

В газетных заголовках особенно широко используются жаргонизмы и другие лексические элементы разговорного стиля: Report Raps Lack of Law Reform; Hits Gapers Housing Stand; Diet Lends JFK a Helping Hand, etc. Даже если в самой статье какая-либо ситуация описывается в более сдержанном стиле, заголовок часто носит более разговорный характер. Ср. начало заметки в английской газете: A leading Chinese diplomat has been accused of responsibility for violence against foreign embassies с ее заголовком: China Blames Diplomat for Embassy Rows.

Газетные заголовки обладают и рядом грамматических особенностей. В английских и американских газетах преобладают глагольные заголовки типа: Roods Hit Scotland; William Faulkner Is Dead; Exports to Russia Are Rising. Глагольность обычно сохраняется также в заголовках, состоящих из вопросительного предложения: Will There Be Another Major Slump Next Year? Специфическая особенность английского заголовка заключается в возможности опустить подлежащее: Hues Teen-Agers as Scabs; Want No War Hysteria in Toronto Schools; Hits Arrests of Peace Campaigners, etc.

Существенные отличия от других функциональных стилей современного английского языка отмечаются в характере использования в заголовках глагольных временных форм. Британские и американские газеты, как правило, используют в заголовках неперфектные формы глагола. Когда речь идет о событиях, происшедших в недавнем прошлом, обычно используется настоящее неопределенное время: Richard Aldington Dies 70; Concorde Lands at Heathrow. Это самый распространенный тип заголовков; употребление настоящего неопределенного времени придает им живость, приближает события к читателю, делает его как бы участником этих событий и тем самым усиливает его интерес к публикуемому материалу. The Past Indefinite Tense употребляется в заголовках, относящихся к прошлым событиям, в основном, в тех случаях, когда в заголовке есть обстоятельство времени, либо если читателю известно, что описываемое событие произошло в определенный момент в прошлом: Husband Disappeared Two Years Ago; Why Rockefeller Couldn't Buy a Landslide Victory?, etc.

Для обозначения будущего времени в заголовках широко используется инфинитив: America To Resume Testing; Laundry Workers To Vote on New Contract; World Unions To Fight Monopoly, etc.

Выявление языковой специфики того или иного типа речи или функционального стиля производится в рамках специальной теории перевода для определения воздействия этой специфики на процесс перевода, на характер и способы достижения эквивалентности при переводе материалов данного вида. Степень такого воздействия зависит не только от лексико-грамматических особенностей оригинала, но и от их соотношения с аналогичными явлениями в языке перевода. Ход и результат переводческого процесса во многом определяется тем, какими общими и отличительными языковыми чертами обладают аналогичные виды материалов в ИЯ и ПЯ. Поэтому за описанием характерных особенностей материалов научно-технического и газетно-информационного стилей в современном английском языке должно последовать выявление языковой специфики русских текстов, относящихся к указанным функциональным стилям.

Литература

1. Бубенникова О.А. О языковой ситуации в современной Англии / О.А. Бубенникова // Германистика в России. Традиции и перспективы. Материалы научно-методического семинара. - Новосибирск, 2004. - С.7-10.

2. Жаботинская С.А. Методика викладання іноземних мов / С.А. Жаботинская // Вісник Харківського Національного університету імені В.Н.Каразіна № 848. Серія: Романо-германська філологія / Методика викладання іноземних мов/ Випуск 58. -Харків, 2009 – С.3-10.

3. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных / С.А. Жаботинская // М.: ИЯ РАН, 1992.- 216 с.

4. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова //Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

5. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. / A.S. Hornby // Oxford University Press, 1982.- 918 p.

6. Vyvyan Evans and Melanie Green. Cognitive Linguistics. An Introduction. / V. Evans, M. Green // Edinburgh University Press Ltd, 2006 – 830 p.

7. Langacker R. Cognitive Grammar: Basic Introduction / Ronald Langacker. — Oxford: Oxford University Press, 2008. — 562 p.

8. Lingvo Dictionary [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://lingvo.ru>.

УДК 81'367.633-115 (043)

Хоровець В. Є.

к.філол.наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ТА АКЦІОНАЛЬНОЇ ПРИЙМНИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Під когнітивним моделюванням розуміємо схематичне зображення структур, що представляють сприйняття, збереження і передачу інформації про навколишній світ; процес і механізми побудови когнітивних моделей типових ситуацій (у даному разі – каузативних) для відтворення певного фрагмента концептуального простору. У роботі визначено 5 типів каузативних ситуацій, які характеризуються інваріантно-варіантним принципом організації, де кожна модель є інваріантом абстрактної ситуації причини, яка реалізується у варіантних моделях, у конструюванні яких беруть участь зокрема і прийменники.

Основу екзистенційної каузативної ситуації у трьох мовах складає дієслово *be*, *είμαι*, *бути*, на базі якого ідентифіковано як спільні типи предикатів – наявності: англ. *This was probably due to the dog, a black and silver shadow following protectively at the boy's heels* [2]; грец. *Μπορεί να μην υπήρχε μια ανησυχία για φυλάκιση, αλλά και η κατακραυγή του κόσμου ή το ρεζίλεμα, θα ήταν αρκετά* [3]; укр. *Це сталося через дощ* [1]; локативності: англ. *It's only because of you that she's here at all* [2]; грец. *Η ατμόσφαιρα εκεί ήταν βαριά εξαιτίας διάφορων αρωματικών χώρου και καμένου λιβανιού* [3]; укр. *Але згодом виявилось, що через недогляд, поряд з батьком намісником у санджаку Болі, сусідньому з Трабзоном, був Селімів син Сулейман* [1], так і відмінні – приналежності, які виявилися продуктивними в англійській та новогрецькій мовах: англ. *Yet, because of his knowledge, he had powers second only to the president* [2]; грец. *Οι έρευνες έδειχναν ότι η ανταγωνιστική οδοντόκρεμα λόγω μοντέρνας συσκευασίας, γεύσης και επικοινωνίας, είχε μεγαλύτερη διείσδυση στο νεανικό κοινό* [3].

Ситуація екзистенційної прийменникової каузативності включає такі компоненти: суб'єкт ситуації; буттєвий предикат; причинний чинник (внутрішній / зовнішній); ознаку фазовість, репрезентантами якої є предикати позначення початкової: англ. *Those restrictions came about because of certain people's encounters with what they symbolised as the "unknown", and the results of those encounters* [2]; грец. *Κάτι που δυστυχώς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ εξαιτίας των μετέπειτα δραματικών εξελίξεων και της Μικρασιατικής Καταστροφής* [3]; укр. *Коли між офіцерами виникла з якогось приводу суперечка, Івана Антоновича звичайно обирали суддею* [1] та кінцевої фаз наявності: англ. *The accountant "deals with the business, but not the personality, of the client" and "a wilful activity necessitates legal services which are initiated, and can be terminated, at the will of the client;..."* [2]; грец. *Συλλογίζονταν. – Δεν άκουσα ποτέ να μου πουν για άλογο, πως πέθανε από αγάπη για κανένα, είπα* [3]; укр. *Люди гинуть найчастіше не через слабкість, не за браком сил, а через надмірну довірливість* [1].

Спільними елементами для трьох мов виявилися предикати із загальним недиференційованим значенням екзистенційності: англ. *Jonadab had presumed that George's silence was due to the size and luxury of his surroundings* [2]; грец. *"Εξαιτίας μου έγινε ό, τι έγινε..."* [3]; укр. *Воно йде від слов'янського – Богорис* [1]; відмінними – предикати, абстрактна семантика буттєвості яких доповнена семами, що конкретизують його характер лише в англійській (*A fine contempt was rising in Alice, because of his clumsiness* [2]) та українській (*Гнилі вітри дули всю коротку стамбульську зиму, і розпука вставала в душі від тих вітрів ...* [1]) мовах.

У ситуації акціональної прийменникової каузативності, яка є найчисельнішою в новогрецькій та українській мовах та другою з двох найчисельніших – в англійській, спільним для трьох мов є склад компонентів ситуації (агенс; дія/невиконання дії агенса чи подія; причина (внутрішня/зовнішня)) та смислове розмежування дієвих предикатів (семантична структура яких зумовлює межу, після якої дія вже не може продовжуватися): англ. ... that suggested the protector had not nominated him for the task solely on account of his venerability... [2]; грец. Από την άλλη σκέφτομαι το ενδεχόμενο να έχω αλλοιωθεί λόγω ζέστης και να χαλάω με αποτέλεσμα να επηρεάζονται αντίστοιχα κι οι ήρωες μου [3]; укр. [...], то заплющив очі від страху, щоб вона не пропала, щоб не була маною [1] і процесуальних (семантика яких передбачає необмежену тривалість дії): англ. Because of his dislike of gifts, the girls watched carefully how Moran would receive the silk tie [2]; грец. [...], αλάντησε ο κράχτης τρίβοντας τα χέρια του – όχι από το κρύο, αλλά από ευχαρίστηση [3]; укр. [...], і Настася ще довго [...] сміялася при згадці про черкешенку, і подивовані одаліски, які ждали від новенької [...] сліз і розпачу, а не веселощів, назвали її Хуррем – розвеселена [1]. Відмінною є репрезентація варіативності значення “невиконання дії” лише в англійській мові, яке реалізується за рахунок використання прислівників і прикметників: Because of an obstruction of an awning she could see only Dick’s head and his hand holding one of his heavy canes with a bronze knob on it [2].

Отже, група акціональної каузативності, що об’єднує дії агенса та події, є найчисельнішою в усіх трьох порівнюваних мовах. В ситуації акціональної каузативності релевантною та спільною для трьох мов виявляється диференціація дії та процесу, таким чином, в межах акціональної каузативності виокремлюємо дієві та процесуальні предикати.

Значення акціональності реалізується у двох підзначеннях: дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником, і дії агенса та події, каузовані зовнішнім причинним чинником, експлікація першого, в свою чергу, знаходить найширшу репрезентацію в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах експлікація внутрішнього причинного чинника тяжіє до певної одноманітності.

Література

1. Корпус української мови – <http://www.mova.info/corpus.aspx/>
2. British National Corpus — <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> British National Corpus [Electronic resource] / Univ. of Oxford. Oxford, 1991 – 2007. Mode of access: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>.
3. Corpus of Modern Greek – <http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/>

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ХХІ ПІДСУМКОВОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

У збірнику публікуються праці українською, російською, англійською,
італійською, німецькою, новогрецькою мовами.

Технічний редактор: Чердніченко І.В.
Комп'ютерна верстка: Голоцукова О.О.,
Кудлай В.О.,
Новікова А.В.